

UVIA RHSC IR 207 1

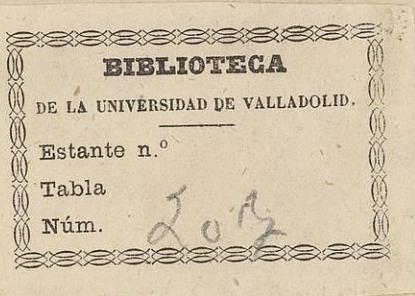
3064
26-3

267

E de la Libreria de S. Blas el Real (21. est. 2. N° 3

J

to change his life for the world
and cause him to do what he can
in the service of God and the
world.

Por acuerdo dels p. y regnios de valladolid expulso
Zarco en libro conforme al nuevo expulsar
del año de 1612 en B^o el R^o de valladolid al d^o
Junio de 1619

F. J. de valladolid

Ex dela libreria des. Btº el real de Valladolid. C. 78. est 2. 16. 1743

INITIVM·SAPIENTIE·TIMOR·DOMINI·

Hec sunt arma quibus, Iesuani nominis hostis.

Barbarus occumbet, sarmata, Parthus, Arabs.

L. MARINEI SI-

CVLI REGII HISTORIOGRAPHI

opus de rebus HISPANIAE Memorabilis

bus modo castigatum atq; Cæsareæ maiæ

statis iussu in lucem editum.

Cum privilegio Léiareo.

Posidet ad Usum & gravatloris de Chinchilla

BARTHOLOMEI BUSTAMAN

tij Complutensis carmen in laudem

opcris SIGVL.

HIspanæ quantum dederit Trinacria terræ
Nominis, hoc Siculi nobile monstrat opus.
Monstrat opus bello, monstrat quoq; pac potētem,
Deniq; q; nulli post sit habenda solo.
Quosq; cadem dederit lector Tarthesia Reges,
Noscere, & illorum grandia gesta potes.
Nomina, gesta, genus, magnatum stēmata, censu
Computat, atq; solum nobile quicquid habet.
Hesperie montes, annes descripsit, & urbes,
Atq; hominum mores, foemineumq; genus.
Quales docta suo fuitq; Minerua Lyceo
Belligeri ignaros Martis in arte uiros.
Et quos summa fides Christo coniunxit Iesu,
Hinc Prælatorum magna catena potest.
Quando igitur Siculus prostravit nomen Iberis,
Vincat hyperboreos deprecor ipse dies.

CIO ANNES OTHEVS.

Si cupis Hesperie res magnas noscere terre
Hanc lege, quam Siculus condidit, historiā.
Hic tibi magnanimos Reges memorabit, & urbes,
Atq; boni tellus optima quicquid habet.
Et cum principibus numerat Comitesq; Ducesq;
Induperatores, Pontifices, Equites.
Quos habet narrat felix Hispania sanctos,
Doctorumq; uirum nomina nota facit.
Virtutes etiam mulierum scripsit Iberas
Bellaq; foeminea fortia gesta manu.

CFRANCISCVS SANCTIVS.

CArmina culta suo famam tribuere Maroni,
Et laudem meruit Tullius eloquio.
Crispus ob historiam longo celebratur in ævo,
Nec poterit laudes carpere tempus edax.
Non tamen antiqui tantis se laudibus ornent,
Nec solum ueteres garrula fama canat.
Aetas nostra dabit Crispum, Cicerona, Maronem,
Sed non plus uno pro tribus illa dabit.
Fin gere me credis Thæbani enigmata monstri,
Non facio, in nostro uera patent Siculo.
Crispus in historia, Maro carmine, Tullius ore
Ille est, sic igitur pro tribus unus erit.

Prologus.

OLVCII MARINEI

SICVL PROLOGVS AD IMPERATO
REM CAROLVM ET ISABEL·
LAM IMPERATRICEM
CATHOLICOS HI
SPANIAE
REGES.

FFERVNT ALII SVIS PRINCIPIBVS, EXcellentes & Catholic Reges, aurum, argentum, cæteraque metalla, alii margaritas, gemmasque preciosas. Alii suaves odores, thus scilicet & myrrham. Nonnulli pantheras, tygres, elephantos. Alii camelos, monocerotes, leones, aliasque animalia silvestria. Alii equos & canes ad venandum. Alii variis generis accipitres. Alii psitacos & luscinias aliasque canentes aviculas, alii paviones, alii phasianos & attagines. Alii varia pulchraque musices instrumenta. Tabulas alii pulchris imaginibus pictas. Alii speciosa domus ornamenta, peristromata scilicet, & aulæ variis hominū & aliorum animalium figuris, & antiquis historiis contexta. Alii denique maris & fluviorum res meliores terræque fructus & arborū. Quæ quidem vel aspectu, vel odore, vel cantu, vel sono, vel gustu Principis aures, oculos, animūque delectant. Ego vero paupertatis alumnus & vestræ laudis admidum studiosus, quoniam rebus alius carebam, Majestati vestræ librum, quem in Hispaniæ laudem, vestrorūque progenitorū memoriam scripsoram, non pauperis fortasse, sed prædictiuitis munus offero. Quem quidem si legeritis, Hispaniam vestram fere totam, & omnia quæ sunt in ea memorabilia, non sine delectatione cognoscere facile poteritis. Annos namque propè quinquaginta, quibus in Hispania sum cōmoratus, nulla mihi res fuit optatior, nulla maior cura, nulla frequentior actio, nullus denique labor succūdior, quā diligenter inquirere, ac cernere propriis oculis res Hispaniæ memorabiles. De quibus magno studio conquisitus, & bene perspectis, aliiquid quā verissime scribebam. Quod quidem feci, ut & honestissimo meo desiderio satisfacerē, & Catholicorum Principum, ac totius Hispaniæ gentis, quæ patriæ suę laudibus & honori maxime student, gratiam demereret. Quapropter ut mihi rerum, quas eram scripturus, ratio probabilis, certaque cognitio constaret, primū multos antiquorū libros euoluere fuit necesse, ut ea quæ scripsisse, autoritate doctissimorū virorum comprobata, vera esse crederentur. Hispaniā deinde penè totam peragrai, res omnes diligenter inspiciens, & ea quæ mihi memoratu digna visa fuere, memorie mandaui. De quibus hoc opus, quod vobis offero, DE O iuuante feci. Quod etsi neque scriptoris oratione, neque stilo, multarum tamen rerum cognitione ac varietate, quæ lectores inuitare solent, iuuare poterit. Quādoquidem non ea solum, quæ tellus Hispaniæ suapte natura producit, scriptus, sed a' primis etiam Hispaniæ cultoribus usque ad tempora nostra Regum seriem, & res gestas, de viris illustribus virtusque ordinis, de sanctis & martyribus Hispaniæ, de urbibus & oppidis, de cunctis denique rebus memoratu dignis. Quapropter operi nostro de rebus Hispaniæ memorabilibus nomen invidimus. Accipite igitur, excellētissimi Principes, Sicut vestri chartarum munus. Quod quidem cum legeritis, non aspernati, ut opinor, aliorum donis, quāvis preciosis, anteponetis. Sunt enim cætera omnia fortunæ bona & mutabilia. Quæ nimirum paucis annis, ad alios atque alios transserūtur. Munera vera, quæ literarum monumentis offeruntur, immortalia sunt, & accipientium simul & dedicantium memoriam in perpetuum conferuant.

Prologus.

EIVSDEM SIGVL PROLOGVS SECUNDVS DE HISTORIAE LAUDIBVS AD EOSDEM PRIN CIPES.

AGNA RES EST ET IN AESTIMABILIS HE-
ROICAE VIRTUTIS & RERUM BENE GESTARUM MEMORIA, QUÆ TENACISSIMO LITE-
RARU COMPLEXU, PERPETUO CÖSERUATUR, EMINENTISSIMI PRINCIPES. EARUM
ENIM RERUM, QUAS OLIM VIRI FORTISSIMI MAGNIFICE GESSERUNT, & SCRIPTO-
RES CLARISSIMI LITERIS TRADIDERUNT, PER UTILIS AC NECESSARIA COGNITIO, & PER
GRATA IUCUNDÄQ; NARRATIO MORTALIBUS PRODENSE PLURIMUM SOLET. SQUI-
DEM CUM IN VETERUM SCRIPTORUM LIBRIS ILLUSTRIUM VIRORUM RES INCLY-
TE GESTAS, FACTÄQ; PRAECLARA NON INGRATA LECTIONE COGNOSCIMUS, ILLORUM
NIMIRUM VIRTUTES & LADES INSIGNES ADMIRANTES NON SOLUM LEGIMUS LIBENTER, VERUM ETIAM SUM-
MIS EFERIMUS LAUDIBUS, & PRO NOSTRIS VIRIBUS IMITARI QUÄ MAXIME CÖTENDIMUS. QUOD SI MA-
GNORUM VIRORUM GLORIAM CONSEQUI NON POSSUMUS, EX NOSTRO TAMEN LABORE NON PARVUM CA-
PITIUS FRUCTUM, SI QUOS IN MAGNIS REBUS ÄQUARE NON VALEMUS, EORU SALTEM VIRTUTIBUS NIMIRUM
INHÄRERE. QUARE MEO QUIDEM IUDICIO PLURIMU DEBEMUS ANTIQUIS HOMINIBUS, & QUI RES PRAE-
CLARAS EGERUNT, & QUI RATIONEM POSTERITATIS HABENTES, VEL SUAS VEL ALIORUM RES MEMORABLES NO-
BIS SCRIPTAS RELIQUERUNT. A QUIBUS NIMIRUM MAXIMAS HÄRESTITATES ACCEPIMUS, & AMPLISSIMU
PATRIMONIUM. NULLUS ENIM NOBIS ESSET VITÆ CULTUS, NULLUS ORDO RERUM, NULLA DENIQ; PRAETERITO
RUM TEMPORUM COGNITIO, NISI MULTIS VETERUM VIRORU MONUMENTIS & PRAECLARIS INSTRUEREMUS
EXEMPLIS. HIS ENIM QUID HONESTUM, QUID MAGNIFICUM, QUID LAUDABILE SIT IN VITA COGNOSCIMUS,
& ALIORUM NOBIS PERSPECTIS HONORIBUS AD VIRTUTEM, AD LABORES, AD ALIQUID AGENDUM PRAECLARE
LAUDABILI SEMPER ÄMULATIONE & QUASI AGITATI STIMULIS EXCITAMUR. PRECIOSA RES EST IGITUR AC POTI⁹
INCOMPARABILIS PRAETERITARUM RERUM, LATINO PRAESERTIM EXULTA SERMONE, NARRATIO, QUAM HIS-
TORIAM VOCAMUS, EXCELLENTISSIMI PRINCIPES. QUÆ CUM SIT, VT PRAEDICATUR A' MULTIS HOMINU VI-
TA MAGISTRA, TEMPORUM TESTIS, CUSTOS MEMORIAE, NIÜCIA VERITATIS, NIMIRUM MAGNIS PRINCIPIBUS,
& CUNCTIS STUDIOSIS HOMINIB; & OBLECTATIONIS & UTILITATIS HONESTÆ PLURIMU CÖFERT. CUIUS QUID-
DEM PERGRATIS ATQ; IUCUNDIS LECTIONIBUS AC PENÈ DIUINIS, NEC IN PROSPERIS VNQUA RERUBUS, NEC IN
ADUERSIS AB OFFICIO DIGREDIMUR, SED OMNES POTIUS VTRIUSQ; FORTUNÆ CASUS PARITER FERIMUS, ANIMI
SEMPER ATQ; VULTUS ÄQUABILITATE SERUATA. MAGNIS ITAQ; LAUDIBUS HUMANÆ VITÆ PERLUCIDUM SPE-
CULUM CELEBRARI DEBET HISTORIA. DE CUIUS PERSPECTIVO FONTE, VELUT EX OMNIU BONORUM VENERABIL-
I SACRARIO SUMMI REGES & OPTIMI PRINCIPES HUMANITATEM, CLEMËTIAM, IUSTICIAM, PRUDENTIAM,
CONSILIA, CÄTERASQ; VIRTUTES IMITANTUR. MAGNI DUCES & STRENUI MILITES REI MILITARIS VSTUM & FOR-
TITUDINEM INDUUNTUR. PROVINCIARUM PRAESIDES PERUTILES COLLIGUNT AD GUBERNANDUM SANCTI-
ONES. VTBUM MAGISTRATUS & REPUBLICÆ GUBERNATORES EXEMPLA VIRTUTIS & HUMANITATIS EXCERPUNT.
MAGNARUM DEMUM RERUM NEGOCIATORES INUOLATAM FIDEM SERUARE & ALIORU SOCIETATEM & AMI-
CITIAM COLERE DOCENTUR. ENIM UERO NIHIL EST UTILIUS HISTORIA, NIHIL HOMINIBUS NECESSARIUM MA-
GIS, ILLIS PRAESERTIM, QUI SUNT IN EXCELSO RERUM FASTIGIO COLLOCATI. NULLUM EST ENIM VIRTUTIS EXEM-
PLUM, NULLUM MEMORABILE FACTUM AB ORBE CONDITO AD NOSTRAM VSC; TEMPESTATEM, QUOD NO-
BIS HISTORIA NON VELUT OMNIS ANTIQUITATIS PULCHERRIMA FACIES ANTE OCULOS OSTENDAT. INSTITUUNT,
NON INFICIO, HOMINUM VITAM PULCHRE COMMODEQ; SATIS PHILOSOPHIÆ SANCTISSIMA PRAECEPTA,
SED MULTO PULCHRIS MULTOQ; COMMODIUS HISTORIAE LECTIONES. MONETILLA QUIDEM RECTE SANCTEQ;
PRAECEPTIENS, SED FRONTE ADMODUM SEUERA SUMMI BONI SPECIEM QUANDAM & ANGUSTUM CALLEM
VIAMQ; DIFFICILEM PRAESEFERENS, A' SE PLÆRUMQ; NONULLOS MAGNITUDINE LABORIS AURENT. EXEM-
PLA VERO RERUM, QUÆ CELEBRANTUR HISTORIA, SIVE Q; ILLORU VIRTUTES & LADES, QUI TALIA GESSERUNT, IN
SUBLIMI & ILLUSTRI LOCO SITEÆ CERNUNTUR: SIVE Q; A' SCRIPTORIBUS, QUI & IPSI QUOC; MAGNOS HONO-

Prologus.

res adepti sunt, efficacius explicitantur, multo facilitus atq; libenter amplectuntur, animisq; nostris tenacius inherenter firmius retinemus. Sine quibus hominum vita in multis rerum varietatibus profecto non tuita esse posset, quā nauis amissio clavo fractisq; vclis in pelago fluctuant. Siquidem nemo potest præsentia recte disponere, nemo potest prouidere futura, nisi qui de præteritis multa cognoverit. Nunquam igitur satis digne laudari poterit historia, de cuius amplissimo sinu cunctæ virtutes, sicut è mari magno fontes omnes oriuntur. Exquisibus, si verum fateri volumus, nimirum tanta studiosis hominibus commoda, tantæq; proueniunt utilitates, quantas ego vix possuum longo sermone complecti. Nunc itaq; multis, quæ mihi ad historiæ laudem iure spectare videbantur, omissis, illud vnum dumtaxat repetam, quod supra memorau, historiam rem esse præclaram atq; diuinam, & hominibus maxime necessariam. Hac enim ad omnes virtæ partes, ad omnes tam publicas, quā priuatas actiones frequenter videntur. Hac bona cuncta malaq; cognoscimus. Hac illustres homines illustriores fiunt. Hac omnis aetatis gesta referuntur, Hac absentes adsunt. Hac demum, quod omnium maximum est, mortui vivunt. Siquidem vivunt homines, semperq; vivent, quorum literis proposita celebrataq; virtus emori historiam concidit, multo quidem maiori laude dignus videri debet, quā Pharius Giges, qui a' nonnullis primam pingendi artem commentus perhibetur. Fuit alioquin peracuta pictoris & satis nobilis inuentio. Scriptoris vero diues & perutilis. Variis ille coloribus & penicillo tenuissimas lineas perducens, illustrum virorum partes exteriores, & formam corporis resert. Hic autem attramento calamoq; & perpetuis chartis virtutes & animi bona cuncta testatur. Latent illius opera, vel tabulis vel parietibus impressa, huius vero perpetuis cōmissa literarum monumentis, per vniuersum orbem ad omnes gentes deferuntur. Consumit illa vetustas, & temporis longitudo, sicut & alta multa. Hæc immortalia sunt & perpetuo remanent. Haud enim Alexander Macedonum Rex nobis cognitus esset, quamvis ab Apelle celeberrimo sui temporis pictore diligenter pingi se curauerit, nisi res ab eo fortissime gestas, vel Græce Clitarchus, aliq; Græcorum plures, vel Curtius & Arrianus Latine conscripsissent. Vivunt igitur Alexander, vivit Cæsar, vivunt Hannibal, vivunt & alii quæplurimi Principes & fortissimi viri, qui sua virtute, rebusq; gestis vita digni fuere. Verūtamen nō pictura vivunt, quæ est inanis & vacua, nō titulis & imagunculis vel argento vel auro percussis: sed sola vivunt historia, quæ quidem eos a' mortalitatis iniuria vendicauit. Legite igitur històriam, quā vobis offerimus, altissimi principes, vt qui fuerint vestri maiores, & quæ fecerint, & res Hispaniæ memorabiles, quæ multæ sunt & cognitione scituq; dignissimæ, non ignoretis.

¶ iii

¶ Finis prologorum.

BALTHASAR COMES CASTILLO

nensis Summiq; Pontificis orator Siculo Cæ-
sar's Historico. S.

B hinc triennium veniens in Hispaniam, præter sollicitudinem curam q; p̄acti
p̄uam meq; legationis ad Cæsarem nomine Summi Pontificis, magnum quoq;
mecum desiderium ferebam, vt quæ in Hispania res essent insignes & scitu di-
gnæ cognoscerem. Sum enim sciendi res peregrinas & memorabiles, Hispa-
niarum præsertim, quæ sunt à multis scriptoribus celebratas, valde cupidus, &
antiquitatibus maxime deditus. Verum enim uero haec tenus ad eas perquirendas nullum mihi
spacium superfuit. Tot enim curæ me premunt, tot negotia diu noctuq; fatigant, vt plœrūq;
mei ipsius oblitus esse mihi videar. Quapropter quoniam audio q; fueris Hispanarum rerum
memorabilium studiosus, q; diligens indagator, te rogo, vir doctissime, vt hac in te me ad-
iuues & labore tam difficilis inquisitionis leues, meoq; desiderio, quod æquum est, consulas,
ne prouersus ignarus Hispanæ rerum in Italiam reuertar. Res autem, quas ego potissimum sci-
re maxime cupio, sunt numero ferè quatuordecim. In primis, quoniam duæ feruntur Hispa-
niae, Citerior scilicet & vltior. Scire velim Citerior, quæ à Pyrenæis montibus initium capit,
quousq; protendatur. Præterea quæ sunt in Hispania vrbes patriciorum Romanorum colo-
niae. Item & vbi columnæ sint Herculis laborum metæ. Quis saltus Castulonensis, vbi Numâ
tia fuerit, vbi Sagunthus, & an sint hodie, Vbi mons qui sacer appellatur, & amnis Letheus.
Vbi Bilbilis Martialis patria. Vbi fons qui calculos dissoluit, & alijs, qui sanguinis profluumi
sistit. Vbi lacus profundus, qui pisces nigros gignit, & imminentem pluuiam magno murmu-
re prænunciat. In qua regione pascunt equæ sylvestres, quæ vento cōcipere dicuntur. Has itaq;
res abs te doceri Sicule velim. Quas etsi scio difficiles esse & multis alij vel doctissimi igno-
ras, vni tamen tibi, vt à quibusdam tuis familiaribus accepi, pro tua diligentia non dubito no-
tas esse & pertractatas. Quarum quidem rerum noticiam per te consecutus/quasi tui nominis
immortale monumentum mecum feram, tuaq; autoritate fretus de Hispanæ rebus, cum ne-
cessa fuerit, liberius loquar & verius. Vale magnum Siciliæ decus.

SICVLVS BALTHASARI CASTILLO

nensi Comiti Romaniq; Pontificis oratori. S.

Dem mihi ipsi, quod tibi nūc est, desiderium fuit olim, magnanime Comes
& orator excellens, magnaq; cupiditas incessit, non modo sciendi res Hispa-
næ memorabiles, verum etiam scribendi. Quapropter & Hispaniam pera-
graui ferè totam, res omnes in ea memoratu dignas, quas apud Gr̄cos & La-
tinos autores legeram, recognoscens. De quibus diligenter & bene perspectis
cum scribere statuisse, multæ mihi magnæq; difficultates occurrerunt. Quæ quidem perte-
nues ingenii mei vires superantes, etiam cogitationibus & votis obstiterunt. In primis ipsius
Hispanæ magnitudo, multarūq; rerum, quas in terra mariq; producit, summa fertilitas. Ad-
miranda quoq; principum gesta, maxima multorum Ducum & equitum militumq; fortitu-
do, viriles multarum mulierum animi, magnus sanctorum & martyrum numerus, & earum
rerū maxime, quas à me requiris, non facilis inquisitio. Multa præterea nomina vrbiuum, flumi-
num, montium, & aliarum rerum, quæ fuerunt à peregrinis & barbaris gentibus deformata.
Quocirca longum nitens iter ingressus multumq; difficile, et si pedem referre iam decreuerā
& ab incepto desistere, multis me tamen amicis hortantibus ultra progressus sum meis & alio-
rum viribus adstutus. In quo multa, quæ mihi memoratu digna visa fuere, literis mandaui, vo-
lumenq; confect. Quod, vt itinerarium meæ peregrinationis ad te mitto, quasi pignus obser-
uantia obsequit, quod tibi ture debeo. Vale.

BALTHASAR COMES CASTILLONEN-

sis Summisq; Pontificis orator Siculo Cæsaris

Historico. S.

TINERARIUM Tuae PEREGRINATIONIS

accepi, Sicule doctissime. Accepi inquam munus amplissimum, quod certe quantum valet estimari non potest. Quo quidem sicut haec tenus mihi nihil fuit optatus, ita nunc accepto nihil est preciosius. Pro quo tibi magnam habeo gratiam, quando referre nullo modo possum. Ego autem ex aliis tuis operibus, quæ mihi legere constigit, eruditionem tuam & scribendi genus facillimum stilumq; clarissimum facile perspexeram, à multis etiam, qui tuo contubernio longaque consuetudine vñi fuere, probitatem, mores faciles & ingenii dotes audiueram, sed liberalitatem & animi magnitudinem nōdum noueram. Quæ quidem hoc solo munere, quod mihi destinasti, cunctorum Regum munificentiam superauit. Ego siquidem rerum his septe noticiam, quam te rogaueram, nec amplius expectabam, tu vero pro larga tua liberalitate mihi plus centum quinquaginta milibus obtulisti. Quibus ego legendis, omnibus prætermis- sis negotiis, nouem iam dies totos & noctes impendi, præter paucas horas, quas naturæ sa- tis faciens capiendo cibo somnoq; concedo, neq; defessus adhuc lectione tam longa, neq; fa- tatus. Iuuat enim me magnopere primū stilus orationis tue, qui vt amnis placidissimus fluit & sine murmure. Deinde plurimarum nouarumq; rerum lectoribus amabilis & periucunda va- rietas maxime delectat. Auidorem me præterea faciunt & attentiores, dum lego, Regum se- ries, & eorum res inclite gestæ, per te breuiter & ornate compositæ. Inuitant insuper pulchræ vrbiū, montiū, fluminū, & altarum rerum descriptiones. Placet insuper mirum in mo- dum nobis cunctisq; sine dubio placebit, qui literarum munere delectantur, ista tua de viris in officio rei militaris & aliis in literis illustribus honorifica narratio. Placebit & plurimorū san- ctorum martyrumq; numerosissimus catalogus, præcipiuus laborum tuorum fructus. O fœ- lix Hispania quæ tot habet in coelo sanctos intercessores & martyres. Hinc nimurum principi- bus Hispaniæ tanta felicitas, hinc prosperi bellorum euentus, hinc fœlices omnium rerum successus, hinc deniq; magna & inopinatae victoriae proueniunt. O fœlix, inquā, Hispania te sui nausta cultorē. Quæ quidē tuis laboribus & vigilis illustrata certe tibi plurimū debet. Cui laudes & res memorabiles, quæ fuerant haec tenus occultæ, per te posthac per vntuersum ter- ratum orbē circumferentur & publicabuntur. Debent etiam tibi Sicule non minus & ipsius Hispaniæ principes, magnates, equites, & omnes viri vel armis vel literis illustres. Quorum nomina resq; gestas tuis calamus æternitate donauit. Quid præterea tibi non debent omnes Hispaniæ ciuitates? Quatum res insignes & quæcunq; habent memorabilia tuis operibus in lucem proferentur, & vbiq; memorabuntur. Ego vero et si non sum Hispanus, inter eos tamē numerari volo, qui tibi plurimū debent. Sic enim ratio, sic & tua merita postulant. Vale,

¶ iiiij

INDEX
eorū que in hoc

opere scitu digna continen-
tur, digestus per ordi-
nem alphabeticū,
ut lectoris in
dagāti sa-
cilius
quæ voluerit oce-
currant.

A.

- A** Bila ciuitas Lusitanæ. fo. viii.
Albaizinus Granatæ. cxiii.
Alcaçana quid interpretatur. eodem.
Alcazeræ domus descriptio. eodem.
Alhambra. eodem.
Alcantara oppidum vbi situm. fo. viii.
Almoguera patria nobilium. fo. x.
Alphonsus castus secundus. xxxvii.
Alphonsus, qui Petro fratri successit, rex Ara-
gonum quartus. xliti.
Alphonsus rex Aragonum sextus, & Barci-
nonæ Comes. fo. l.
Alphonsus Rex Aragonum decimus, & Bar-
cinonæ Comes. lvii. et. lviii.
Alphonsus cognomento benignus, Arago-
num Rex duodecimus, & Barcinonæ Co-
mes. fo. lix.
Alphonsus magnanimus Rex Aragonum de-
cimus septimus. lxiii.
Eiusdem sermo consolatorius ad Gabrielem
Surrentinum familiarem. eodem.
Eiusdem pulchra oratio ad Ferdinandū filiū
contra Florentinos proficiscētē. lxi.
Eiusdem oratio ad Italie Principes in expedi-
tione cōtra Theucros, & quedā alta. lxvi.
Alphonsi Portugallæ Regis irruptio in Re-
gnū Castellæ. fo. cv.
Alphonsus Aragoneus quis fuerit. lxxv.
Sanctus Aemilianus Christi cōfessor. xxviii.
Amnes in Hispania cētū & quinquaginta. v.
Amnes qui cadunt in Iberum. eodem.
Ampostæ descriptio. lxxxix.
Eiusdem oppugnatio. fo. xc.
Animaduersio in Iudeos, qui post acceptū

- baptisma ad ingenuum & pristinum suæ
legis ritum redire. cviii.
D. Antonius sacrarium literarum Archa co-
gnominatus. xxxi.
Antoni⁹ cognomine Pius, Romanorum Im-
perator. cxxvii.
Aquila domus. xv.
Arbores frugiferæ in Hispania. fo. iii.
Aranda duri. viii.
Archadius Imperator Constantinopolita-
norum. cxxviii.
Arma fortiora quomodo fiunt. xix.
Asturones equi. fo. iii.
Astura fluvius, à quo Astures populi. fo. v.
Asturiæ dux. fo. x.
Asturica, quæ nunc Astorga dicitur. fo. xi.
Ategua, quæ nunc Marchena dicitur. vii.
Sanctus Attilanus. xxvii.
Atlas cultor Hispanæ. xxxiiii.
Auca ciuitas, quam hodie Burgensem vocant,
singulare encomio extollitur. fo. xi.
De eadem vide folio. xxxii.
- B.**
- B** Acchus fluvius iuxta Cordubā. fo. v.
Balnea & thermæ Hispanæ. fo. iii.
Balnea quatuor apud Toletum valde saluti-
fera. eodem.
Baluaneda oppidum. xxxii.
Barcino urbs pulcherrima. xiii.
Eiusdem laus. lxxii.
Barcinonæ Comites & eorum origo. xiv.
Bartholomeus Vius, vir memoria maxime
dignus. lxxxvi.
Bastani montes circa Granatam. cxiii.
Beiara oppidum, olim Culminatum voca-
tum. fo. viii.
Bellon oppidum, quod nunc Taripha dici-
tur. fo. vii.
Bellum contra Gothalanos gestum a Ioanne
Rege Aragonum decimo octavo. lxxvi.
Belli inter principes Catholicos, & rege Por-
tugallæ gesti concordia atq; finis. cxi.
Bellum Granatense, quod Catholicī reges ges-
serunt contra Mauros. cxii.
Bellum, quod gessit Ioannes Rex Aragonū
cum Carolo filio, & populis Barcinonens-
sis Principatus. lxx.
Bellauentum oppidum. fo. xl.

Memorabilium Hispanie.

Berengari ⁹ Comes Barcinonæ sextus.	xlviii.	Cartusanorū domus in Hispania tredecim / & earum nomina.	xxxiii.
Bethis fluuis nobilissimus , à quo Bethica prouincia dicta.	fo.v.		
Bethicæ prouinciae descriptio.	vi.	Casa Cereris oppidum / vbi situm , & quare sic dictum.	fo.vii.
Bilbao.	fo.x.	Sancta Casilla.	xxix.
Bilbili patria Martialis.	xii.	Cassia domus.	fo.xv.
Biuarâbla plateavr bis granatæ describit ^r .	cxiij.	Castrorum domus.	eodem.
Boadelis Rex minor Granatæ.	cxx.	Castella vnde dicta.	fo.xlviii.
Boettius fons ad fluum sanguinis sistendū vtilis.	fo.iiiij.	Castellæ quædam dignitates.	fo.xvii.
Botellus Barcinonæ Comes quartus.	xlviij.	Castulo olim magna ciuitas.	fo.vii.
Sanctus Braulius Episcopus Cæsaraugusta- nus.	folio. xxiiij.	Casus memorabilis de quodā Mauro, qui se à Mahoma missum factauerat aduersum Christianos.	fo.cxvii.
Brigentiu b eca, quæ nūc Ouerensis dicitur .x.		Catholicorum Principum munificentia & li- beralitas.	fo.cxxiii.
Briuega oppidum.	eodem.	Eorundem humanitas, fortitudo atq; patien- tia.	fo.cxxiiii.
Brygus quid sit.	xxxiii.	Causa cōuersionsis Indorū i Hispania.	cix.
Buitragum.	fo.x.	Causa belli Granatensis.	fo.cxxxx.
Bulla quædam Apostolica.	xlviij.	Causæ regnandi regibus catholicis.	cxxi.
Burga fons vehementissimi caloris.	fo.iiiij.	Coelia quid sit.	xix.
Burgensis ciuitas.	xxxii.	Cætiberorum mores & descriptio.	eodem.
Busa mulier diues ac liberalis.	cxxiiii.	Cæliticum promontorium.	fo.vi.
	C.	Cæsaraugusta.	xii. et. xxxii.
C acus Vulcani filius.	vi. et. xxxiiii.	Cæsaraugstanorum martyrum magna mul- titudo.	xxvii.
Calafí oppidi descriptio.	lxxxv.	Cepha Maurus.	fo.iiiij.
Calatafutum.	fo.xii.	S.Centolla & Helena martyres.	xxix.
Calagurrum.	eodem.	Ginga fluuis.	fo.v.
Callæcia prouincia & eius urbes.	fo.x. et. xi.	Classis magna, quā Catholici principes misse- runt in Italiam cōtra Turcas.	cvi.
Calibes fluuis, à quo Calibes populi nomen habent.	fo.v.	Claudius, Lupert ⁹ , & Victoricus pueri mar- tyres fortissimi.	xxiiii.
Calpe mons.	eodem.	Coloniae Romanorum in Hispania.	xlviij.
Calpophorus / & Abundius martyres His- palenses.	fo.vii.	Comites Castellæ.	xviii.
Caluorum domus.	fo.xv.	Comites Portugalliae.	eodem.
Canaria vnde nomen acceperit.	cvi.	Compluti descriptio.	ix.
Canarie insulæ per Catholicos principes ac- quisitæ.	eodem.	Compostella.	fo.x. et. xxxi.
Canariorum ritus atq; mores.	eodem.	Concha ciuitas.	xiii.
Canatus mons.	fo.vi.	Conradini Imperatoris aduentus in Italiam contra Carolum.	lv.
Cuneus ager.	eodem.	Etusdem ingressus in Romā & interitus.	lvi.
Caroli magni laus.	lxv.	Cōcilia multa memorabilia in Hispania.	xvi.
Caroli regis, qui fuit nepos Ferdinādi regis Catholici, aduentus in Hispaniā.	cxxvii.	Cōsiliū prudens & admirabile Ramirī regis Aragonum quinti.	xlviij.
Caroli Gallorum regis profectio in Siciliam / & de hinc in Hispaniam.	fo.lvii.	Consilium, quod Alphonso regi Portugal- itæ dederunt sui familiares super expedi- tionem contra reges Catholicos , & quid	
Carthaginensis prouinciae ciuitates / & op- pida.	fo.xiii.		
Cartheia oppidum.	fo.vi.		
Carthellanæ mulieris fidelitas.	xcvi.		

Index rerum

Rex responderit.	fo. ciii.	F Abulosa de Hercule.	xviii.
Consilium, quod Boabdeli Maurorum regi dederunt sui consultores, pro dedicatione urbis Granatæ.	cxxviii.	Facinus magnum & memorabile Iacobii Aragonum regis octau.	liii.
Cōuentus procerum super Castellæ regni gubernatione.	fo. cii.	Facinus indignū cuiusdā equitis, cui nomen erat Aluarus Annus Lugus.	cxxx.
Corduba ciuitas Bethicæ.	vii. itē. fo. cviii.	Facinus memorabile Raimundi Barcinonæ Comitis.	xlviij.
Cornelia domus.	xv.	S. Facundus & Primitiuus martyres.	xxx.
Cortesia domus.	eodem.	Famis magna vis.	xcix.
Cosconia domus.	eodem.	Sāctus Faustus, Ianuarius & Martialis martyres.	xxvi.
Crux apparuit in vrbe Ouetana.	xxxvii.	Sanctus Fcelix & Anastasius & sancta digna martyres.	eodem.
D.			
D Aroca ciuitas.	xii. et. xxxii.	Ferraria promontorium.	fo. v.
Darrus amnis apud Granatam.	cxiii.	Ferdinandus primus rex Castellæ.	xxxviii.
Dematum oppidum.	xci.	Ferdinādus rex Aragonum.	xvi.
Dertosa ciuitas.	xiiii.	Et Barcinonæ Comites.	lxii. et. lxii.
Eiusdem descriptio.	xcl.	Ferdinandus rex & Isabella regina Catholici Principes.	fo. c.
Sāctus Dominicus Galaguritanus.	xxxii.	Ferdinandus Rex Vngariæ frater Caroli Imperatoris.	cxxviii.
Sācti Dominicī Calciatensis ciuitas miraculo singulari memorabilis.	xxxii.	Fistilia Hispaniæ.	fo. liii.
Donia oppidum.	fo. xi.	Fista oppidum.	fo. x.
Durius amnis.	fo. v.	Sancta Florentina.	xxiiii.
E.			
E Cœlesia cathedralis Tarraconensis provinciæ.	xlv.	Sanctus Florentius martyr.	xxvii.
Eleemosinæ quæ distribuuntur in ecclesia Tolletana.	fo. ix.	Fluminum nomina in Hispania.	fo. v.
Sanctus Elesmus.	xxix.	Fonseca domus.	fo. xv.
Elionora generosa mulier, Comitis Salinarum filia.	fo. xi.	Fontes in Hispania multi.	lvi.
Eluera olim ciuitas apud Granatam.	cxi.	Fortunio Garciæ filio Aragonie Dux.	iii. xl.
D. Emetherius & Celedonius, atq; alti martyres.	xxv.	Fraga oppidum.	xii.
Emerita Augusta Romanorū Colonia.	vii.	Fresinonatale solū Ferdinādi regis catholi.	c.
Sancta Engratia virgo & martyr.	xxiiii.	Sanctus Fructuosus, Eulogius, & Augurius martyres.	xxix.
Ennicus cognomento Arista, Dux Aragoniæ quintus.	xli.	Sanctus Fructus.	xxx.
Epistola Ioānis Aragoniæ regis ad Ferdinandum filium.	xcix.	S. Froylanus episcopus Legionen.	xxiiii.
Equalitū oppidū & res in eo gestæ.	lxxxviii.	S. Fulgentius episcopus Hastigitanus.	eodē.
Equæ Zephiræ quæ vento concipere dicuntur.	fo. i.	G.	
Erganicū, quod nunc Alcanicū vocat.	xii.	G Aditana ciuitas, quæ hodie appellatur Calix.	fo. vi.
Erythrus Hispaniæ cultor.	xxxviii.	Gallatæ provinciæ reformatio.	cvi.
S. Eulalia virgo & martyr.	xxiiii.	Gallatæ regis verba ad filios suos, in discessu, quando eos in Hispania obsides apud Caesarē reliquit.	xxi.
S. Eugenio Archiepiscopus Toletan.	xxvii.	Gallorum ingens strages in Sicilia.	lv.
S. Eurosia virgo & martyr.	xxix.	Gallorum domus.	fo. xv.
F.			
Garsias Ximenius Dux contra Mauros profectus.			
			fo. xli.

Memorabilium Hispanie.

Garsias Eunic⁹ Aragoniae Dux secūd⁹ eodē.	ibidem.	Etiam volunt.	xxxiii.
Eiusdem nominis Dux sextus.	ibidem.	Hispalis egregia laus & descriptio.	cvi.
Garsias Sanctius cognomēto Tremulus Ara gonit⁹ Dux octauus.	fo. xl.	Homeri carmen elegās in laudē Hispanie.	ii.
Gertones trigemini.	xxxiii.	Homo quando dicendus fœlix.	lxviii.
Gerund⁹ oppugnatio.	lxxvii.	Honorius Imperator Constantinopolitano rum.	cxxviii.
Gibralfarum arx.	cixvii.	Humanitas Catholicorū Principū.	cxi.
Gothorum aduentus in Hispaniam.	xxxviii.	I.	
Sanctus Gregorius.	xxviii.	I. Aca ciuitas.	fo. xii.
Granatæ regionis & vrbis elegās & pulchra descriptio.	cxi.	Iacobus Aragonum Rex octauus & Co mes Barcinonæ.	li. lii. et. llii.
Granatæ vrbis deditio quo anno & quomo do sit facta.	cix.	Iacobus Aragonum Rex undecimus & Bar cinonæ Comes.	lviii.
Græca vocabula, quibus Hispani vtuntur in sua lingua.	xxii.	Iaen quid interpretatur.	fo. vii.
Griffus Barcinonensis comitat⁹ pfect⁹.	xlvi.	Iberi amnis origo.	ii. v. et. lxxxviii.
Griffus cognomento Pilus, primus Barci nonæ Comes.	eodem.	Idubeda mons.	fo. vi.
Guadalupus.	vii. et. xxxi.	D. Ildefonsus Toletanæ Ecclesiæ Antistes.	folio. ix. et. xxiii.
Guadalajara.	fo. x.	Ilerda laus insignis.	fo. llii.
Guzmani unde originem ducunt.	xvi.	Eiusdem descriptio.	lxxxiii.
H.		Imperatores, quos dedit Hispania Romæ & Constantinopoli.	cxxvii.
H Adrianus Heilis Romanorum Impe rator.	cxxvi.	Ingenia Hispanorū ad līas capessendas.	xxi.
Herrici Gothomani Ducis Methymnæ Sido nitæ virt⁹ & liberalitas i bello Granatæ.	cxv.	Inferna loca ludorum plena.	fo. cx.
Hercules in Hispania regnauit.	xxxviii.	Insignia regum Portugallæ.	fo. xl.
Hispaniæ nomina.	fo. i.	Insulæ fortunatae.	fo. cvi.
Hispaniæ situs & forma.	eodem.	S. Ioānes psbyter & cōfessor Christi.	xxvi.
Hispania caput orbis.	ibidem.	Ioānis sobrarii Alcagnicensis carmen in opus Siculi elegans & festiuum.	fo. xl.
Hispania quib⁹ potissimū abūdet reb⁹.	eodē.	Ioannes Rex Aragonum decimus quartus & Barcinonæ Comes.	fo. lx.
Hispaniæ metalla & res altæ.	eodem.	Ioānes Aragoniæ Rex decimus octauus. De huius ingenio & rebus eg regie gestis mul ta notatu dignissima a. fo. lxxvii. vscq. xcix.	
Hispaniæ fruges & vina.	fo. ii.	Ioānes Dux Andigauensium.	xc.
Hispania omnis generis fructib⁹ abūdat.	iii.	Ioānes Cagnamatii proteruitas contra Regē Ferdinandum Catholicū.	cxxiii.
Hispania pecoribus diues.	eodem.	Ita flauia, quæ nūc sancta Maria finis terræ dicitur.	fo. x.
Hispaniæ diuisio in tres partes.	fo. vi.	Isabellæ Reginæ Catholicæ mores, religio, & studium in bonas literas.	cxxii.
Hispanorū mores, ingentia, & habitus.	xix.	Eiusdem progenitores & natuitas.	c.
Hispanorū veterū cōstātia & fidelitas.	xx.	Isabella Imperatric⁹ Emanuelis Portugallæ Regis filia Caroli Cæsari nupta.	xl.
Hispanorū primæ linguæ vocabula.	xxi.	Isabellæ Montaniæ fidelitas erga Ioannem Aragonæ Regem.	xc. vi.
Hispanorum laus in re militari.	eodem.	S. Isidorus Hispalensis episcopus.	xxx.
Hispanorum urbanitas & diligentia in edu candis liberis.	eodem.	S. Iulian⁹ doctor & Archiepiscopus To	
Hispanorū sobrietas & altæ virtutes.	xxii.		
Hispaniæ & aliarum regionum primi culto res.	xxxiii.		
Hispaniæ Pontifices, magnates, & officia in curia regum.	xvi.		
Hispalus Herculis filius, a quo Hispaniam di			

Index rerum

letanus.		
S. Iulita / & Ciricus eius filius martyres.	xxv.	fol. xxix.
Iulia Regia.	fo. vii.	
Iudeorum ceremoniae.	cvi.	
Iusticia p Catholicos Reges restituta.	cxxiii.	
Iusticie nouum genus (quod Hermandatū appellant) à Catholicis Principibus exco gitatum in delinquentes.	cvi.	
L.		
L acus cutusclam mira natura.	iii.	
Lagonitus amnis.	fo. v.	
Laletania prouinciae populi.	xiii.	
Lapis specularis cutusmodi est.	fo. i.	
Latronum domus.	xliii.	
Sanctus Lambertus.	xxviii.	
D. Laurentius martyr.	xxiii.	
S. Laurian⁹ Archiepiscop⁹ Hispalensis.	xxiiii.	
Laus Regum Catholiconrum.	xxii.	
Laus extima tempit Toletani.	fo. ix.	
S. Leander Episcopus Hispalensis.	xxx.	
Ledesme balneū i Hispania m̄re virtutis.	iii.	
Legatio, quam Rex Portugalitæ misit ad Reges Catholicos, & responsio Catholicorum Principum.	c iiiii.	
Legio Germanica.	fo. xi.	
S. Leocadia Toletana.	xxiii.	
Lepuzua prouincia.	fo. x.	
Liberalitatis multa genera.	cxxiii.	
Liberalitas Caroli Francorum Regis.	cxxv.	
Liberi Ferdinandi, & Isabellæ Regum Catholicorum.	cxxvi.	
Lingua vetus Hispanorum.	fo. xx.	
Lingua, qua hodie vtuntur Hispani.	xxi.	
Linum in Hispania optimū prouenit.	fo. vi.	
Logronum.	fo. xii.	
Loxa ciuitas.	cxvi.	
Lucii Flori Encomium de Hispania.	xix.	
Ludi & blasphemic⁹ prohibitæ à Catholicis Principibus.	fo. cx.	
Ludouici Imperatoris aduent⁹ i Hispaniā.	xlvi.	
Lusitania prouincia describitur.	fo. vii.	
Lusoribus multa mala incumbunt.	fo. cx.	
M.		
M agnates Castellæ, Legionis, Andalusiæ, & Gallicæ.	xvii.	
Magnates Aragoniæ, Valentia, Toletanæ, & Nauarræ.	xviii.	
Magnates Portugallæ.	eodem.	
N.		
Naturæ magna vis.		xliii.
Majoritū, quod vulgo Madrid appellant.	ix.	
Mantricorum nomen & origo.	xvi.	
S. Marciel / et. S. Nona.	xxiiii.	
Marchiones Castellæ.	xvii.	
Marcus Antonius cognomento verus Imperator Romanorum.	cxxviii.	
Maria Paciequa mulier audax.	cxi.	
Martini duo Reges, alter Aragoniæ, & alter Siciliæ.	fo. lxi.	
Maurorum aduentus in Hispaniam.	xxxvi.	
Maurorum magna strages.	xlvi.	
Maurus quidā temerarius Scuola Romanostrū imitatus qd designarit.	xxxix. et. cxvii.	
Mellicola primus Hispanos usum mellis edo cuit.	xxxviii.	
Mentesa ciuitas Bethicæ primaria, nunc Iaen appellata.	vii. et. xxxxi.	
Merulorum domus.	xv.	
Methymna Campi.	viii.	
Methymna coeli.	fo. x.	
Methymna Rosea.	fo. xi.	
Mczclita quid sit.	cxvi.	
Mintus fluens.	fo. v.	
Mirū de quodā lacu in monte Canato.	fo. vi.	
Miro Barcinonæ Comes secundus.	xlvi.	
Mocklinum oppidum.	cxvi.	
Molina oppidum antiquissimum.	xliii.	
Monasterium nobile iuxta Burgensem ciuitatem, quod Huelgas vocant.	fo. xi.	
Montes Hispaniæ.	fo. v.	
Mons Cacci.	fo. vi.	
Mons Sacer.	eodem.	
Mons Serratus.	eodem.	
Mons Maior.	fo. viii.	
Mons Iudeorum apud Barcinonem.	fo. v.	
Monsfonium oppidum.	xii.	
Montangi Castellum.	fo. vii.	
Moræ incendium miserabile.	fo. ix.	
Morella oppidum ubi situm.	lxxxii.	
Mors Ioannæ Reginæ Aragoniæ.	xciii.	
Mors Isabellæ Reginæ.	cxxv.	
Mors Ferdinandi Segis.	cxxvi.	
Mors Ioannis Regis Aragoniæ, & de gestis in ea.	fo. xcix.	
Mortis pulchra consolatio.	lxviii.	
Mulerum Hispaniæ antiquarum cultus.	xx.	

Memorabilium Hispaniæ.

Nebritia venerata cognominata.	fo. vii.	Palentia nobilissima ciuitas.	fo. xi.
Nepotum domus.	fo. xv.	Pantis multa genera.	lxxxviii.
Nerua Romanorum Imperator.	cxxvii.	Pastrana oppidū insigni fonte nominatū. x.	
Nomenclatura ciuitatum & oppidorum Gra natæ Regni.	cxix.	Pax Auxusta, alio nomine, ciuitas Paccusis. vii.	
Nomina eorum qui de bello Granatenſi scri perunt.	cxiij.	Peña fidelis.	viii.
Nomina urbis Granatæ, & quare sic nuncu petur.	cxtiij.	Perpintanum oppidum.	xiiij.
Nomina in Bryga terminalia.	xxxiiij.	De huius obſidione vide folio.	xcvii.
Nomina multorum procerum quorum fi des in bello spectabilis fuit.	cv.	Petracia Serrana.	viii.
Nouercæ raro amant priuignos.	xlviij.	D. Petrus cognomine Barchus.	xxiiij.
Numisma repertum apud Iudos Cesaris Au gusti imagine sculptum.	cvi.	D. Petrus Praeful Osomensis.	xxv.
Numilo & Alodia martyres Hispaniæ.	xxv.	Petrus Sancti Regis secundi filius Aragonie Rex tertius.	xliiij.
O.			
Oium perpetuum inter Gothalanos / & Ianuenses.	xlix.	Petrus Alphonsi filius, Aragonum Rex septi mus, & Barcinonæ Comes.	fo. l.
Officiorū multa genera in domo regia.	xvi.	Petrus Aragonum Rex nonus /& Barcinonæ Comes.	lviij. et. lviii.
Olana domus.	xv.	Petrus cognomento Ceremoniosus Rex Ara gonum. XIII. et Comes Barcinonæ.	lx.
Oliana oppidum.	xxxiii.	Petrus Vera missus ad insulas Canarias à Ga tholicis Principibus.	cvi.
Oluka vetus.	fo. x.	Petrus Colonus.	ibidem.
Oppidorum compluriū nomina.	vi. et. vii.	Philippi Caroli cœsaris filii felix nativitas.	xl.
Opiniones variæ sup nomine Granatæ.	cxiij.	Pimentelorum domus.	xv.
Oratio Guidonis ad Carolum pro Florenti nis.	fo. liij.	Pincia, quod hodie Valladolid vocant.	xi.
Oratio Dominici Firmani Cardinalis pro pace Italæ concilianda.	lxv.	Pisces in Hispania multi & varii.	fo. iii.
Oratio Praeful Tarragonensis ad Ioannem Regem Aragonie.	lxxiiij.	Piscis cuiusdam inaudita forma.	eodem.
Ordines Portugallæ.	xvii.	Pyrenæi montes unde dicti. ii. vide item. v.	
Orensis ciuitas nobilis.	fo. x.	Placentia ciuitas.	fo. viii.
Orius mons Hispaniæ.	fo. v.	Plinius quid scribat de colonis à Romanis in Hispania conditis.	xliiij.
Orospeda mons.	fo. vi.	Polancorum domus.	xv.
Osca ciuitas.	fo. xii.	Polypus in Hispania captus miræ magnitu dinis.	fo. iii.
Offset oppidum, ab Hispanis Vetus Hispalis vocatum.	vii.	Pompilon metropolis Nauarræ.	xii.
Osomensis ciuitas.	viii.	Pontifices Castellæ.	xvi.
Otogetius Golantes Germanicus.	xlv.	Pontifices Aragonie, Valentiae, Laletanæ, & Nauarræ.	xvii.
Queta urbs multis diuorum reliquit conspi cua.	fo. xxxi.	Pontificatus Portugallæ.	eodem.
P.			
Actis sanctio inter Isabellam Castellæ Reginam, & Alphonsum Portugallæ	cxiij.	Portugallæ Regis irruptio in Regnum Cas stellæ.	fo. cv.
Regem.		Portus ciuitas Portugallæ.	fo. vii.
Padillarum domus.	xv.	Portus duo insignes.	xliiij.
Palatoa domus.	xxxiii.	Præcepta salutifera. D. Isidori.	xxx.
		Prælium gestum inter Carolum /& Manfre dum apud Beneuentum.	liii.
		Prælium gestum ab equitibus Contradini aduersus Caroli exercitum.	lv.
		Prælū nauale, gestū à Iacobo Aragonū Re	

Index rerum

gē aduersus Federicum fratrem suum Regem Siciliæ.	lx.	Salinæ in Hispania.	fo. iii.
Praelatum apud Rubinatum.	lxxxi.	Salis vtilitas.	fo. iii.
Praelū acre apud Calafum oppidū.	lxxxvi.	Salsus amnis apud Cordubam.	fo. v.
Praelatum apud Dematum.	xcii.	Salmantica ciuitas clarissima.	viii.
Praelatum nocturnū inter Christianos, & Mauros apud Granatam.	cxv.	Saltus castidonēsis, Serra Morena dictus.	vi.
Praelatum, quod apud Olimettū gestū est.	lxx.	Sancta Maria Roncilonis.	fo. xlii.
Praelatum apud Ilerdam.	lxxxviii.	Sanctius Garsias Dux Aragoniæ.	III. xl.
Ptholemæus /& Brutus Toleti conditores.	ix.	Sanctius Garcesius cognomine Auarco, Aragoniæ Dux septimus.	xlii.
Pueri cuiusdam mira constantia.	xix.	Sanctius cognomine Major totius Hispaniæ Imperator.	eodem.
Pugna apud Azeniam.	lxxxiii.	Sanctius Aragoniæ Rex secundus.	xliti.
Q.		Sancti & martyres Hispaniæ.	xxii.
Q Verelæ oratorum Siciliæ apud Iacobum regem Aragoniæ.	XI. fo. lviii.	Scylus fluvius.	fo. v.
R.		Segouia ciuitas.	fo. viii.
R aimundus Borrellus Barcinonæ Comes quintus.	xlviii.	Seguncia nobilissima ciuitas.	fo. x.
Raimundus Berengarius cognomēto Vetus Barcinonæ Comes septimus.	eodem.	Septem res memorables Granatæ.	cxlii.
Raimundus Berengarius caput Stupæ appellatus, Barcinonæ Comes.	VII. eodem.	Septem peccata mortalia.	fo. cx.
Raimundus Berengarius Comes.	IX. eodem.	Sepulueda.	fo. viii.
Eiusdem expeditio contra Mauros in Insula Balearem.	xlix.	Series Castellæ Regum.	xxxvii.
Raimundus Berengarius Comes Barcinonæ sis decimus.	xlv. xl. et. l.	Sermo, quem Ioannes Portugallæ Regis filius ad patrem habuit.	fo. cxi.
Ramirus Aragoniæ Rex primus.	xlvi.	S. Seruandus /& Germanus martyres.	xxx.
Ramir Monachus Aragoniæ Rex.	V. xlvi.	Sicoris amnis.	fo. v.
Redditus ecclesiæ Toletanæ.	fo. ix.	Siculorum defectio contra Gallos.	lvi.
Reformatio sacerdotū utriusq; sexus per Catholicos Principes.	cix.	Sigismundi Imperatoris aduentus in Hispaniam ad Regem Ferdinandum.	lxii.
Reges Portugaliæ.	fo. xl.	Sili Italici carmen in commendationem Sagunthiorum.	fo. xx.
Reges Aragoniæ.	xli.	Siluia domus.	fo. xv.
Regna per Catholicos Principes recuperata, & alia acquisita.	cxxv.	Sisapona, quæ nunc Zamorensis vocant.	xi.
Religionis contemptus periculosis.	lvii.	Sosii oppidi descriptio atq; laudes.	fo. c.
Religionis magna vis.	lxv.	Spinarius pagus omnium totius Hispaniæ nobilissimus.	fo. viii.
Res gestæ à Catholicis principibus in conuictu Toleti, & ite in Methymna Cāpo.	cxx.	Stadium quantum continet.	fo. i.
Rubricatum flumen.	fo. v.	Stationes duodecim, quas Rex Ferdinandus dispositus in oppugnatione Malache.	cxvii.
Rupes Gallica.	vi. et xxxii.	Stratagema magnesium.	cxv.
S.		Stratagema aliud per quam pulchrum Mariæ uxoris Iacobi Aragoniæ Regis.	VIII. li.
S acelli cuiusdam regis descriptio.	cxxii.	T.	
Sacrae ædes & loci in Hispania miraculæ nobiles.	xxxii.	T Agus amnis diues & amœnus.	v. et ix.
Sagūth Romanorū colonia i Hispania.	xliii.	Tarraconensis prouincia.	xlii.
Sagunthiorum laus.	xx.	Tarraco à quibus condita.	xliii.

Memorabilium Hispaniæ.

Tetraſticha duo Sculti in laudem Alphonsi Aragoneti.	cxxvi.	S. Valerianus Episcopus Cæſaraugustæ. xxviii.
Theodosius Imperator Constantinopolitanus.	cxxvii.	Vallis apud antiqueram, quæ salem mirabil modo progignit. fo. iii.
Theodosius junior Archadii Imperatoris filius Constantinopolis Imperator. eodē.	fo. v.	Vallisoleti ingenua laus. fo. xi.
Thormis fluuitus.	fo. vi.	Valuaffores Tarraconensis prouinciae. xlvi.
Tintinabulum Ramiri regis Aragonum. V.	xliii.	Vandaluzia. xxxviii.
Tiriaſſona ciuitas.	fo. xii.	Vbeda, quam Villam dici putant. fo. vii.
Tituli & officia Castellæ magnatum.	xvii.	Venetia vnde dicta. xxxviii.
Tituli, sigilla, & insignia regum Catholicorum.	fo. cvii.	S. Victor martyr. xxiii.
Toleti ciuitatis ampla descriptio.	viii. et ix.	S. Vincentius martyr. xxii.
Toletanae ecclesiae Antistes. II. à rege. eodē.	fo. vi.	D. Vincentius theologus celeberrimus. xxxi.
S. Torquatus & eius socii.	xxviii.	S. Vincentius Ferrerius ordinis Prædicatorum, qui Iudeis errores suos aperuit in Hispания. fo. cix.
Totia dei flagellum cognominatus.	xxxv.	Victoria ciuitas nobilis & caput Alabæ prouinciae. fo. x.
Trajanus, qui Vulpitus Crinetus cognomina	fo. xvii.	Viche ciuitas. fo. xiii.
tus est Romanorum Imperator.	fo. xvii.	Vina Hispaniæ præcipua. fo. ii.
Troſilum vel Turris Iulia.	fo. vii.	Viriatus dux Hispaniæ. xix.
Tubal coditor Hispaniæ & rex p'm. xxxiii.	fo. x.	Virtutes Hispanoruim. xxii.
S. Turibius Astoricæ Episcopus.	xxiii.	Vlixbona ciuitas Portugallæ. vii.
Turris Lacuna.	fo. x.	Votus & Fœlix fratres heremita. xli.
Tuitana ciuitas.	eodem.	Vrinæ magna vis inest. xix.
Turris Syllana.	fo. xi.	X.
Turris Cremata.	eodem.	Iffreus Mironis filius Comes Barcis nonæ tertius. xlvii.
Turris Lobatonia.	eodem.	Z.
Turtur piscis tocundissimi saporis & in Hispania valde communis.	fo. iii.	Apatera puella virtutis noble exemplum. fo. xcvi.
Turtur captus apud Salmanticam viginti librarum.	eodem.	S. Zoyleus martyr Cordubensis. xxv.
	V.	Zuritanum Castellum. fo. x.
V Alentia ciuitatis laudes.	xiii.	
Valeria domus.	fo. xv.	C Finis Indicti.

Siculus ad lectorem.

Opus, quod de rebus Hispaniæ memorabilibus multos annos elucubraveram, prolatus in lucem, candidissime Lector, te prius admonere obsecrare; nolui, ut si te uel meus honor, uel Hispaniæ tangit, quod in eo opere desideraueris addas, & quod non probaueris uel deleas uel amice corrigas, mēq; familiariſter admoneas. Sum enim & fui ſemper rationi proximus & ueritatis amicus. Fac igitur obſcro quod abs te quam iuſtissime peto diligenter, ut si monumentum, quod in Hispaniæ laudem condidi, rursus excudendum fuerit, tuo recognitum iudicio & censura caſtigatum emendatus creaſt & copiosius. Val-

UVA. BHSC. IyR_207_1

LVCII MARINEI SI=

CVL I DE REBUS HISPANIAE
MEMORABILIBVS.
LIBER I.

DE HISPANIAE NOMINIBVS.

Ispania / sicuti Plinius alijqꝫ scriptores

Plinius.

tradiderunt , regio prima in solis occasu Europæ terminos claudit. Quam ab Hispalī vrbe eius insigni dictam fuisse, plures affirmant. Alii vero ab Hispano Herculis nepote nominatam volunt. Eandem Græci Latiniqꝫ ab Ibero amne dixerunt Iberiam. Sunt & qui non Iberiam, sed Iberam vocauerunt: vnde Ibericum mare dictum fuisse contendunt. Ceterum scripserunt nonnulli ab Ibero, quem secundū Hispaniæ regem post Tubalem fuisse dicunt, Iberum amnem, & Iberiam prouinciam fuisse nominatam. Quorum sententiam, cui nec repugnam⁹, nec assentim⁹, aliorum iudicio relinquimus: Et de Ibero rege, ac de aliis tribus & viginti, quos ab initio Hispaniam cōdidisse ferunt, in alio loco dicemus. Hesperia quoqꝫ ab Hespero stella Occidentali dicitur, vel vt alii volūt, & scribit Higinius ab Hespero Atlantis fratre, à quo etiam, fratriis arma fugiente, Italia Hesperiæ nomen accepit. Quapropter quum Hesperiam tantum dicimus, Italiam intelligimus, quum autem addimus vltimam, significamus Hispaniā . Ideoqꝫ scripsit Horatius. Hesperia vñctor ab vltima. Diodorus autem Siculus, Hesperiā non ab Hespero, sed ab Hesperi scribit eius filia dictam fuisse. Cætiberia insuper appellat à Cætis Galliæ populis. Qui quondam de suis finib⁹ egressi, quum ad Iberum amnem cōscendissent, de suo & suu minis nomine Cætiberiæ prouinciæ & Cætiberis populis nomē dedere. Quapropter dixit Lucanus. Profugiqꝫ à sede vetusta Gallorum Cætæ miscentes nomen Iberis.

Iberia.
Ibera.

Hesperia.
Iginus.

Horatius.
Diodorus.
Cætiberia.

Lucanus.

DE HISPANIAE SITV ET FORMA.

Hispania, cuius formam Iustinus quadratā depinxit, & extenso alii cotio simile demon strarunt, inter Africā & Galliam posita , Oceanii freto Pyreneisqꝫ montibus clausa, & si minor est ambabus, vtraqꝫ tamen, vt multi scripserunt, est multo fertilior. Quæ quidē neqꝫ si cut Africa ardenti sole torretur, neqꝫ vt Gallia ventis assiduis fatigatur. Sed inter vtramqꝫ me dia hyeme & æstate tēperato sole p̄fruitur. Quo sit vt felicibus & tempestibus imbrisq⁹ omni genere frugum foecundissima sit, ac nō incolis tantū suis, sed aliis etiā prouinciis, & Italæ ipsi cunctarum rerū copia sufficiat. Est aut̄ Hispania terræ situ magna, populiſ frequens, & Oceano vndiqꝫ, Mediterraneoqꝫ freto cōclusa, præter eam partem quæ mōtibus Pyreneis, & Aquitaniæ Galliæ prouincię coniungitur. Cuius spactum est iter ferè quinqꝫ dierum, id est milium centum quinquaginta. Totius autem prouincię longitudo, vt scribit Appianus, à Gadibus & Herculis colunis ad Pyreneos montes ad milia stadiorum ferè decem protenditur . Latitudo vero ab Australi ad Septentrionale littus, hoc est, à Carthaginē noua ad Lauretanū portum aliquanto est angustior. Vniuersæ autem prouinciæ quæ, vt dictū est, ab vtroqꝫ mari mōtibusqꝫ Pyreneis clauditur, ambitus milia stadiorum circiter quadraginta cōpleteatur. Continet autē stadium passus centum viginti quinqꝫ. Ceterū multi qui de terrarum situ scripserunt, Hispaniam caput orbis esse voluere: Siquidem Plinius in Europę descriptione, in ea, inquit, Hispania prima terra est vltior appellata, eadē Bethica. Idē alibi terra orbis vniuersus ī tris diuidit̄ partes, Europā, Asiā & Africā, origo ab occasu solis & Gaditanio freto. Verū enim uero, siue principiū sit Hispania, siue finis terræ, nihil refert. Hac igitur q̄stione seposita, cum de reb⁹ Hispaniæ, quas terra suapte natura producit, quædam primum dixerimus, deinde de prouinciis eius, de vrbib⁹ & oppidis, de primis incolis, de regib⁹ & Imperatorib⁹, & eorū reb⁹ gestis, de

Iustinus.

Hispaniæ lo gitudo.
Appianus.

Hispaniæ cir cuitus.
Stadium.
Hispania ca put orbis.

santis & martyrib⁹, de viris illustribus in rebus bellicis, & aliis virtutibus, de viris deniq⁹ disciplinis excellentibus, more nostro summatim vereq⁹ referemus.

DE BREVI SVMMA RERVM

quibus abundat Hispania.

Nimirū cū posita sit Hispania sub claro felicisq⁹ coeli tractu, quod clima Græci vocant, p
uinciar⁹ multas antecedit pulchritudine regionis, aeris salubritate, vētor⁹ flatibus, aqrū fontib⁹: amoenitate nemore, mōtiū iugis, fertilitate soli, vberitate pabuli, arbor⁹ fructib⁹, armētis, gregib⁹, equis, portuosis maris littorib⁹, cāpis, pratis, iucundissimis fluminī ripis, venationib⁹, aucupiis, piscibus, itē vīno, oleo, melle, saccaro, vellere, lino, canabo, sparto, iūco, rūbia, minio, argēto viuo, alumine, sapone, vitro, lapide speculari, lapide subsidiano, iaspide nūpinuēta, rore marino, croco, cera, pice, resina, coco, serico, bōbice, marmore, alabastro, creta, ferro, ære, plūbo, scoria, stagno, argento, auro, cæterisq⁹ metallis, & reb⁹ ad hominū vitā necēfariis abūdantissima semper est. Sed ad maiora trāseamus. Siquidē semper Hispania floruit, & nunc maxime floret optimis principibus, fortissimis ducibus, animosissimis equitibus, bellicosissimis militibus, vigilantissimis Pontificibus, obseruantissimis sacerdotibus, clarissimis virorū & mulierū ingenis, magnaq⁹ fortitudine, liberalibus studiis, mechanicis artibus & diligenterissimis, fidelissimisq⁹ seruiciis. Quid præterea dicā de multis & præclarissimis vrbibus? Quid de multis magnis & opulentissimis oppidis referā? Quid de sexaginta, & sex pontificatibus Hispaniæ, quos alto loco, nominatim recēsēimus? Vnius cuiusq⁹ redditus cōputates Et eodem modo magnatū domus, & census referemus. Vidimus enim & numerauimus in Hispania principatus Centum sexaginta inter equites & Pontifices. Quid de conspicuis regū passatiss, de multorū magnatū, & equitū magnificis & pulcherrimis ædibus? Quid de altis innumeris, & publicis & priuatis ædificiis cōmemorem? Talibus itaq⁹ rebus Hispania felix est, & à multis scriptoribus nō immerito celebratur. Cuius res memorables non solū legit⁹ apud multos autores, sed etiam nonsine admiratione perspeximus.

DE HISPANIA E METALLIS, ET ALIIS REBUS.

De rebus Hispaniæ Plinius multa magn'aq⁹ loquutus hoc addidit. Metallis, plūbi, ferrī, eris, argenti, auri tota ferēm Hispania scatet, Citerior & specularibus lapidibus. Est autē lapis specularis perlucidus, qui finditur in tenuissimas crustas, & speculi similitudinem habet. Qui insipientis imaginē refert, & varios colores. Hūc olim sola Citerior Hispania Romani mittebat. Postea vero Sicilia, Cyprus, & Africa miserūt. Sunt & marmorū lapidicē vniuersē Hispaniæ. Hēc Plinius. Solinus etiā inquit, reuersum ad cōtinentē res Hispanenses me vocat. Terrarū cōparāda optimis ē Hispania, nulliq⁹ post habēda frugū copia, siue soli vbere, siue vis nearū prouentus respicere, siue arborarios velis, omni materia affluit, quectūq⁹ aut precio amabiliosa est, aut vslu necessaria. Argentū vel aurū, si requiras, habet. Ferrariis nunq⁹ deficit, non cedit vitibus, vincit olea, nihil in ea octosum, nihil sterile. Quicquid cuiuscumq⁹ modi negat messem, vigeat pabulis. Etiam quē arida sunt ac sterilia rudentū materiā nauticis subministrat. Non coquuntur ibi sales, sed effodiuntur. Depurgant in miniū nitelas pulueris, hoc est auri micas inter arenas repertas. Fucant vellera, vt ad ruborē merū depudent Coccī veneno, idest Coccī succo colorant & tingunt. Strabo scribit Bethicā fuisse gentis ad modū distituis. Quę a Garthaginēsibus olim fuerit inuenta præsepibus vteris argenteis. Coelius etiā Rhodiginus de rebus Hispaniæ scribens ait, Hispaniæ vero felicitatē insigniter admiratū Possidonī oratoria quadā eloquentiē vi se latius expādētē tradidisse ferūt, Hispaniæ subterranea non infernum sed Pluton ipsum, idest opulentiē Deū inhabitare, tāta est in eo terrarū tractu metallorum fecunditas. Apianus præterea refert. Hispaniæ terra quoq⁹ ferax frumenti, vīni, olei, auri, argenti, gemmarū, ac metallorum omnī: homines insuper bellicosissimos gignit, equosq⁹ velocissimos. Varro quoq⁹ refert in Hispania nonnullas equas vento concipere. Quas a Zephiro vē-

Plinius.

Lapis specularis.
Solinus.

Strabo.

Celius Rhodiginus.

Appianus.

Varro,
Equæ Zephiriæ.

to, qui flare solet ab occidente Zebras Hispani vocant. Quae quidem silvestres, campestres sunt, & indomitae. Ego vero Varronē hoc scripsisse arbitror propter equorū Hispaniæ velocitatem. Qui non sine causa ex vento cōcepti videtur, cū sint velocissimi. Cum pr̄sertim scribat Iustinus hāc fabulā ex equorū fecunditate & gregū multitudine, nimirūq; perniciitate ortā fūis Inſimus fe. Non sunt pr̄terea q̄ Strabo de rebus Hispaniæ scripsit omittenda. Cuius verba sunt hæc. At Turdetania, agerq; coniunctus nulla in hoc genere virtutis rationē cōmendare volentibus abesse sinit. Nā aurum, argentū, es, ferrū, nullib; terrarū, nec tantū, nec tā probatum generari haec tenus cōpertum est. Aurum enim non solū ex metallis effoditur, verum etiā fuit. Flumina nanc; torrentesq; aureā deferunt arenā. Tot igitur, tantisq; naturæ donis, soliq; bonitate fœlix, & orbis terrarū optima aestimari potest Hispania. De cuius magnis diuinitatibus, vt ea, quæ Titius, aliiq; cōplures autores tradiderūt, omittā, ea tamen, quæ de metallis Hispaniæ Diodorus Siculus cōmemorauit, silentio nō pr̄teribo. Qui de Hispani soli fœlicitate, & rerū omnium copia, de institutis moribus, & hominū cultu multa loquuntur, hæc addidit. Sequtur vt de argento, quod plurimū apud Iberos, optimūq; effoditur, quodq; multū utilitatis incolis affect, scribamus. Dictū est à nobis in Herculis gestis, Iberiæ montes, qui Pyrenei vocantur, & altitudine & magnitudine lōge alios excellere. Nā à mari quod ad meridiē facit, usq; ad Oceanum fermè ad Arctos sitū Galliā ab Iberia diuidūt, per Celiberiā quoq; protendūt stadiis tribus milibus. In quibus cū sint silue frequentes, ferunt, priscis temporibus igne à pastoribus injecto mōtanas omnes regiones fuisse cōbustas. Qua ex re aiunt montes cognominatos Pyreneos. Ardente nanq; continuis diebus igne plures ex montibus argenti puri riuuli flāmarū vi effluxere. Quod incolis ignotū, Phœnices mercatores vili rerū permutatione emptū in Græciam, Asiamq; ac nationes cæteras deferentes magnas, ex eo cōmercio opes cōtraxerunt. Adeo autē mercatores queſitus excitauit cupiditas, vt cū onustis nauibus superaret argētum amoto ab anchoris plūbo, argentū eius loco subderent. Hoc lucro Phœnices admodū opulēti facti plures colonias tum in Siciliam, propinquasq; insulas, tū in Libiā, Sardiniamq;, atq; Iberiā destinarunt. Multis autē post ſeculis cognito argento, Iberi quoq; metallis quicrenatis operā dedere, magnaq; optimi argenti copia reperta, ingens ex ea vestigal prodiit. Cū es, aurū, argentūq; sint metalla præcipua, qui in reperiendo ære, dant operā quartā eius quod effodiunt porcionē capiunt. Eorum vero, qui in argento effodiendo occupantur, quidā tribus diebus Euboicū percipiunt talentum. Terra enim omnis argento referta est, vt mirabilis sit, & eius patriæ natura, & operariorum continuus labor. Nam qui primū his metallis reperiendis incurvabant magnas contrahebant diuinitas. In promptu enim est argentū terra abunde illud præstante. Postea vero cum Romani Iberiā subegissent, Italici qui lucrī cupiditate id sibi opus sumpserūt, maxime ex eo dītati sunt. Emptā enim seruorum copiā ad effodienda metallū deputant. Quivarī locis metallorū venas scrutati, ac alte, lateq; terra effossa plurimū auri, argētiq; eruūt, variis multorū stadiorum cuniculis sub terram actis. Multo facilior, quaestuosiq; hæc cura, q; metallorum, quæ apud Atticos reperiuntur. Ibi enim multas in fodiendo impensas subeunt ſep̄ius opinione frustrati, quū aut non inueniant quod quaerant, aut inuentum ita parui sit, vt superetur a ſumptu: apud Hispaniam vero, qui metallis incubunt reperiendis ampliora ſpe percipiunt. Bonitate quippe ſoli glebas ſemper auro, argentoq; fertiles inueniunt. Ut pote omni terra metallis plena. In cuius etiam terræ laudē Iustinus hoc modo scripsit. Nō ſumenti tantum copia magna est, verum etiam vini, mellis, olei, neq; ferri ſolū materia præcipua, ſed & equorum pernices greges. Nec ſumma tantum terræ laudanda bona, verum & obſtruforum metallorum felices diuinitatē. Sed de Hispaniæ metallis haec tenus. Cæterum res Hispaniæ, quas haec tenus memorauimus, non ſolum legimus apud autores, ſed etiam vidimus omnes pr̄ter aurum & argentum. Quæ quidem duo metalla præcipua, nunc Hispaniæ principes latere ſub terra permittunt, & ab Indiis maximis impensis & laboribus atq; periculis afferrifubent.

DE HISPANIAE FRVGBVS ET VINO.

Quantum autem frugibus, cæterisq; rebus abūdet Hispania ex pnominalis autoribus facile colligit, ideoq; in harū rerū narratione ero brevior. Habet itaq; Hispania tota maximos, ac fertilissimos cāpos, & planicies amplissimas. Quē cū sereno cœlo subtaceat, & Fauonio vento saluberrimo leniter ventile, in ea quidē non solis æstus ardēs, nō frig⁹ horāridū, sed omni tēpore viget summa tēperies. vbi, teste Iustino, magna cœli salubritas p omnē Hispaniā, æqualisq; aeris sp̄ritus nulla paludū graui nebula inficit. Huc accedūt & aurē mas-
tis & assidui ventorū fatus, qbus omnē p̄uincia penetrantib⁹ euentilato terrestri sp̄itu p̄cīs
Homerus. pua omnibus sanitas reddit. Homerus omniū scientiarū parēs, & Hispaniæ fertilitatis atq; salu-
britatis non ignarus in ea vitam hominibus diuturnam, vīctum facilem, & cāpos Elyseos esse
multis carminib⁹ cecinit. Quorum pauca hæc exponere placuit.

Nulla est Hispana tellus felicior, in qua
Vita uiris facilis longissima tempora durat.
Non hyemis uis multa, niuis non ingruit imber,
Stridula sed semper Zephyrorum flamina mittit.
Ingens Oceanus, lenimina grata uirorum.
Semper ubi irrumptū splendentia lumina solis.
Almæ telluri, noctem qui ducit opacam.
Inde recens radijs cum sol perculserit arua
Oceanii lentes alti pr̄efū gerit undas:
Incidit Oceanus lux fulgentissima solis
Nigrantem noctem, & madidantia sydera dicens.

Hinc itaq; p Hispaniā totā puenit omniū rerū magna fertilitas, & omnis ager vscq; eo libera-
lis est, vt ex uno tritici modio, sepe triginta colonis restituat, & nō nunq; quadraginta, in Be-
thica p̄sertim, q; quidē frugib⁹ & cūstis reb⁹ est admodū sc̄elix. Cui si tēpore suo pluviā cōtin-
gat Australis, est multo fertilior. Omnis deniq; Hispaniæ tellū à Gadib⁹ vscq; ad amnis Iberi
fontē, q; vltra Burgēsem urbē apud oppidū, quod incolæ Fontible nomināt, orit: nō solū
lætissimas fruges, sed omniū quoq; terū copiā p̄ducit immensam. Hanc ego regionē, cuius
lōgitudo ad mille & quingenta circiter milia passuum, & latitudo ferē totidem p̄tenditur, ma-
gnāq; Hispaniæ partē cōtinet, fertiliorem esse arbitror, q; reliquas, & ratione cœlestis tractus,

quē, vt supra diximus, Græci clima vocant, & Fauonii vēti salubritate, quē Græci Zephyrō
nomināt. Qui qdem satis & arboribus vitā p̄stat. Huius etiā vēti statu prægnās Hispaniæ tel-
lus nō solū fruges luxuriātes, sed omne quoq; leguminū genus, & optimā vīna focūdissime
p̄bet. Cæterū etiā vīno tota satis abundat Hispania, pauca tamē, q; p̄cipua sunt, & ab odore, co-
lore, & gustu maxime p̄bant, à locis vbi largissime leguntur nominabo. Legit̄ itaq; vīni albi
optimi q; maxima copia apud oppidū nomine Sancti Martini vallis ecclesiae, & i oppido Ma-
trigali, Itē in Guadalcana oppido Bethicæ p̄uinciae, in quo etiā rubeū legit̄ q; optimū. Vīnū
p̄terea Tarragonē ab antiquis scriptorib⁹ fuit maxime cōmendatū. In Ribadavia apud Cal-
lecos, & i oppido Caparico Portugalliae. In Ocania quoq; & Yepes bona legūtur. In qb⁹ et
Lucanū in Bethica, si nō primū, secundū tamen obtinet locū. Sed inter candida vīna, quod in
oppido Oliuari legit̄, nō est silentio dignū, sed memorabile. Rubeū vero, quod in Hispania
plurimū legit̄, quod in oppido: quod Arenas appellant, funditur: cæteris multo melius ha-
betur. Post hoc aut̄ in regione Toletana ferē tota maxima est vīni copia, & p̄cipue in Scalona,
Mantua Carpentiana, quod oppidū Madrid appellant, in Xetapho, Pinto, Valdemoro, Casar-
ruito, Turrilacona, sed hoc copia magis q; bonitate laudabile. Quibus p̄terea vīnum oppidi
quod vulgo Santorquatū dicit̄, minime cedit. Sunt & in aliis ciuitatib⁹ & oppidis, in Tauro
scilicet, Cantalpino, & Cātalapetra vīna quē magno habentur in precio. Salmanticēse quoq;
vīnum est suauissimum, apud puteū p̄sertim, quē Amarillū vocat.

Orū annis
Iberi.

Quē sit Hi-
spaniæ terra
fertilior.

Hispaniæ ui-
na p̄cipua.

DE ARBORIBVS ET FRVCTIBVS.

Arboribus Hispania fructus ferētibus, & aliis plena est, & omnis generis fructibus abū dans. Quorū arbores nō solū labor hominū, & industria conservant, sed ipsius etiā terræ bonitate natura producit. Nemus enim vidimus vñū, pr̄ter alia multa, apud oppidū nomine Montis maioris, in quo quercus, castaneas, ilices, nuces, corilos, cerasos, prunos, piros, fucus, labruscas, & omne genus arborū fructificans sola natura plātauit. Arbores altitudinis in gentis & amplitudinis. Nam iuxta oppidū Beiteranū, vbi nemus est amoenissimū, castaneæ arboris ambitū mēsi sumus pedū cerciter quadraginta. Fructus autē arborū numero plures, & forma grandiores habet Hispania. Pitorū multa sunt genera, sed quatuor pr̄cipue aliis om̄sis, quæ sunt odore, gustuq; suauissima, nominabo. Apianū, quod muscatū vocant, & est omnīū pitorū minimū. Vinorum, Pintū, & aliud quod sine regula dicitur in Hispania. Malorum quoq; gēera duo sunt cæteris longe meliora. Quorū alterū Camusū, & alterum Regiū vocat Hispania. Sed inter meliores Hispanæ fructus meo iudicio, pulchri⁹ est & excellentius illud, quod Hispani Melocotonū vocat. Propterea qđ sit ex malo Persico & Cidonio, hoc est ex duracino & cotonio, quod Hispani mēbrillū vocant. Quid pr̄terea dicā de multis oīuis Hispanæ? Hispalensibus pr̄sertim, quæ magnitudine iuglandes excedunt! Quid de Cordubæ ficubus & oīuis etiā referā? Est Hispania quoq; vt supra diximus nemoribus, vinetis, oluetis, moretis, pinetis, ilicetis, & palmetis, ad modū diues. Cæterū palmas, citros, & citrios, quas nā rangios Hispani vocant, non multas vidimus in Hispania, nisi Cordubæ, Hispali, Valentiae, Barcinonæ & apud Placentiam Citros dumtaxat, & Citrios. Sunt & in aliis locis Cantabrie maritimis, Callecæ, & Portugallæ. Vidimus etiā Toleti citrios fructū ferētes. Est insuper in Hispania frequēs, & altissima cupressus. Cūtis materia suauissime redolet. Sed tā de fructibus, & arboribus Hispanæ finē faciā, cū pauca Strabonis verba retulero. Qui de rebus Hispanæ multa loquit⁹, quāta, inquit, ex Hispania, ex Turdetania pr̄sertim exportādarū rerum copia sit, maxime declarat nauigiorū magnitudo, & numerus. Ingentes enim onerariæ naues isthinc Puteolos nauigant, & Ostiā Romanorū nauale permeant. Quibus oleū non vbertate modo, sed etiā bonitate pr̄cipuū. Itidem vīnum, magna vis tritici, cæra, pix, mel, grana, purpuræ, & minii plurimum euehunt, ac piscium falsamenta.

DE PECORIBVS HISPANIAE.

Est Hispania p̄terea & pecoris oēs generis diues, gregib⁹ & armētis plena, adeo ut mugile tu balatuq; nemora, siluae, mōtes, prata, cāpi, saltus vbiq; resonēt. Oves imprimitis innuas meras habet Hispania. Siqdē multos in Hispania pastores nouimus, quorū vñusquisq; ouīū triginta milia possidebat. Quapropter lanas mollissimas non Hispaniæ solum populis, sed ex terris etiā gētibus ques abundatissime suggerūt equos quāoptimos alit Hispania, sed Bethica plures, Lusitania velociores, Asturia fortiores. Quos veteres Asturcones appellabant. Leones autem camelos & elephantes non nouit Hispania, nisi cīcures & aduectos alitunde.

Strabo.

Asturcones equi.

DE VENATIONIBVS ET AVC VPIIS.

Venationes Hispanæ neq; quadrupedum animalium, neq; volatiliū desunt. Siquidē mōtes & siluae, dāmas, ceruos, apros, vrsos & planicies cāpiq; lepores vbiq; gignūt. Cuniculorū vero, qui & lepusculi vocantur, albi nigriq; & maculosi reperiuntur, multitudo ingens adeo ut magnā nōnūq; vastitatē satīs & plantis afferant. Aucupantur p̄tetere in Hispania p̄ter alias aues, grues, anseres, anates sylvestres & fluminales. Perdices & palumbas, quas torquatas appellāt, innumerās. Sed attagines pauciores & ē Sicilia nup allatos. Aqlæ qīq; ciconiæ, ardeæ, ac cipitres maiores atq; minores ceteraq; aues plurimē in Hispania nō dīscāt.

DE PISCIBVS HISPANIAE.

Nuncaut qm̄ satis i Hispania venati sum⁹, i eadē q̄q; piscari volum⁹. Primūq; rete lacies m⁹ in mare, & deinde i amnes & riuulos, in qb⁹ amoenissime copioſſimeq; sine dubio p̄ſcabimur. Sūt em̄ i Hispania nō solū maria, sed etiā riu fluminaq; admodū p̄ſculēta. Nā cū sit

A iii

Strabo.

Turdetania, ut Strabo refert, copia mediterranea, & qualē quoq; maritimā ex pelagi bonis insuentes. Ostrea nāq; & cōchilia omnia tū multitudine tū amplitudine omni ex parte exteriō māre supat, p̄cipue cū fluxus ac reflux⁹ hic augeant⁹. Qui causa, ut par est, magnitudinis ac multitudinis ppter inundationes existunt. Eundē se habet in modū circa Cetaria ḡna & Balenas, quibus reflantibus nebulosæ cuiusdā colūne visio lōge cernētibus offerit. Quid Congri, qd Murene, quāto n̄fis maiores capiunt⁹? Quid alia cōplura hui⁹ generis edulit⁹? In Carteia vero vīdim⁹ Celitas, id est murices & purpuras librariū decē. In exterioribus aut locis Murenā & Cōgrū minarū supra octoginta. Polipū talēti pōdo. Duo& aut sepias cubitorū & similia. Frequēs aut Thynnus magn⁹ & pinguis horsum impellit⁹. Hæc & his plura de maritimis Hispaniæ piscibus Strabo. Magna copia suis tēporib⁹ in Hispania est pisciū quos Saualos Hispania vocat. Itē Salmonū & mustella& q̄ à petris, quas labunt, Lāpetræ vocant⁹. Legimus in Hispania Polipū olim captū fuisse tantæ magnitudinis, vt eius caput ostensum Lucullo quindecim amphorarū capax fuerit. Crines quiduis vtrōq; brachio cōprehēderint, caliculi instar peluitū vrnā equauerint: Reliquæ eius miraculo afferuatæ, septingenta pondo pepēderint. Cæteræ in Hispania pisces, qui i mari Septētrionali & occiduo multo meliores habent⁹, q̄ qui Mediterra neo & Australi capiunt⁹. Cuius rei causam esse arbitror mare frigidius, in quo pisces multipli cant⁹ & maxime pingueſcunt. Quapropter q̄ pisces apud Cātabros, Astures, Callecōs & Portugaleses ad Gades vslq; capiunt⁹, sapore ceteros lōge p̄stat. Sunt p̄terea in Hispania pisces maiores, qui nō oua, sed animalia pariūt. Valētia siqdem pīscē vīdimus, quē pīscatores ē mari captū portauerat, & torculari magno locauerat aquæ pleno, crassitudine & lōgitudine magnæ mulæ. Cuius caput, os, nares, oculi bouis esse videbant⁹, p̄ter cornua quibus carebat. Māmas habebat multebres, & manus māmillis appositæ. Vuluā quoq; mulieris. Quā postero die vīdimus partentē pīsciculū sibi pīsimilem lōgitudine trū pedum, & crassitudine collicanis Gallici. Quem die quarto post partū mater fame, vt opinor, coacta deuorauit. Quā rem ne quis cōmenticiā pūtet, vīdit etiā mecum vñā Rex catholicus Ferdinandus: viderūt & alii cōplures eq̄tes. Abūdat Hispania duobus anni mēsibus optimis piscibus, qui Bisuī nominant⁹. Sunt & alii in Hispania pisces excellētēs Meri scilicet, Solli & quos Aguias Paladares appellant. Multa nobis de marinis Hispaniæ piscibus occurrebāt, quæ cū Scōbris, q̄ multitudine mare cōplēt Hispanū, ut pauca de fluminib⁹ dicamus, p̄termittimus. Sunt etiā p̄ Hispaniā ferē totā flumi na multa valdeq; pīscosa. Capitur itaq; in multis Hispaniæ amnib⁹ pisces aureis maculis insigñitus. Qui etiā notissimus est vbiq; q̄ tamē nomine vocetur ambigit⁹. Ego vero eū esse arbitror, quē Turturē Iuuenalis appellat, quo caritūrū dicebat Vrsidium: Quandoquidē nomen hoc turturis multarū gētū vulgari sermoni maxime cōuenit. Nā & Hispani Truchā, & Itali Siculic̄ Troctā vocat. Pisces est aut nō modo tucū dīssimi saporis, sed optimi q̄q; nutrīmēti. Quos medici senibus & etiā ægrotis libentissime cōcedūt. Cuius in Hispania magna est multitudine & magnitudo ingēs. His nāq; pīlarga capture nō diuites modo, sed etiā pauperes vescūtur vilius emptis. Qui et si in multis Hispaniæ fluminib⁹ capiunt⁹, illi tamē qui apud Legionem fluminis Orbigoñis, Benauentū, Burgos, Molinā, Nelā, Mansiliā, Barchū Abulæ, & in amne, q̄uis paruo, cui nomine est Corpus hominis, multo meliores habent⁹, q̄ cæteri. Turturē captū vīdimus in ripa Thormis apd Salmāticā librariū. xx. Parit⁹ etiā plures amnes Hispaniæ mulos marinis assimiles, qui a' gemina barba, quā in labro habēt iſeriori, barbones appellat⁹.

DE HISPAÑIAE SALINIS.

DE Salinis Hispaniæ scripturus, de salis ipsius prius admirabili virtute paucā dīcā. Qui bus apud homines non minoris fortasse estimationis, q̄ panis habebitur. Panis enim, carnes, pisces, & quodcunq; ciborum genus præter arborum fructus & herbas absq; sale co mesum non solum non cōcoquitur in stomacho, sed etiam putrefict⁹ & homines necāt. Qui pfecto sine sale diuitius viuere nequaquam possent. Est igitur sal res humanæ vīte maxime necessaria. Quare nō immerito primus mensis apponitur. Qui & comedendi appetitus excitat

Polipi mag nitude.

Mira pīscis forma.

Turturpisces

Turturis mag nitude.

sine quo gustui gratum nihil esset, & cibus omnis discū bentibus fastidiret. Non igit̄ sine cau-
sa veteres bonos mores & voluptates honestas dulcesq; sermones sales appellauerūt. Cæterū
in quanto honore sal fuerit, multa quidem antiquorū monumēta declarāt. Qui salē non cibis
& mēsis tantū, sed etiā sacrī adhibebant. Vnde ait Ouidius. Ante deos homini quod cōcī
līare valeret, Far erat & puri lucida mica salis. Et Vergilius. Sparge molā sale. Sal etiā p̄ter vsum
mēsa multis quoq; medicamētis adhibet, & languētia hominū corpora mirifice iuuat. Quin
etiā nō viuas modo, sed mortuas etiā carnes conseruat. quem p̄terea si quis mane singulis die
bus sub lingua dū liquescat tenuerit, teste Plinio, sine dubio dentes à putredine & omni corru-
ptione seruabit intactos. Ex quo usitatū est vulgare puerbium: Nihil sale & sole humanis cor-
poribus vtilius. Nō igit̄ ratione caret, quod ferunt Ancū Martiū regē populo Romano cō-
giarii loco salem distribuere consueuisse. Cum Marcus etiā Varro sale veteres pro secundo ci-
bo & pulmentatiis vlos affirmet. Apud nos autem sal est multo maioris excellentiæ. Quoniam
nos per laūcrum baptismatis à morte perpetua liberat, nostro q̄ redemptori Christo cōiun-
git, & infusa sapientia mētibus nostris eodem nomine copulat. Salē itaq; prouida natura, hoc
est Deus Optimus Maximus magnum donū maximēq; necessariū mortalibus dedit, & per
omnes ferē prouticias toti⁹ orbis terrarum & in multis Hispaniē locis largissime distribuit.
Sunt enim in Hispania multa salinarum genera. Nam sicuti scribit Solinus in Hispania sal nō
modo cōquit, verū etiā plurim⁹ effodit, hoc est & sit et gignitur. Fit enī in multis Hispaniē
locis ex aquis haustis e puteis, vt apud Seguntiam. Ex quo regib⁹ magnum vestigal exigi-
tur. Gignitur autem in extremis maris littoribus ceteris candidior. Sunt & montes Hispaniē
natiū salis vt apud R̄ibagorciam in quibus lapidicinatum modo sal cēditur, & arborum
modo postea pullulat ac renascit. Apud oppidū Antiquerā vallis est amoenissima, cuius lōge-
tudo est passū mille & quingētorum, & ex omni parte clausa mōtiū iugis: quæ vallis hyeme
pluuialibus aquis iplet̄, & in formam magni lacus efficit̄. Cutius aquæ calore solis in salem cā-
dū cōvertunt̄. In Atēcæ valle salinæ sunt aquarū. Sunt & in oppido Salinā salinæ memora-
biles, & aliae in oppido, quod Salinas de Oro dicit̄, & apud Nouianos Nauarræ populos.

DE BALNEIS ET THERMIS.

Inuenies in Hispania balnea thermasq; admodum salutiferas. Quæ quoniā multa sunt de-
qui bus dā breui sermone referemus. Primiūq; de balneo quod experiri nobis contigit. Est
itaq; balneū in rīpa Thermis amnis, quod ad hunc modū se habet. A Saltinātā ciuitate passu-
um milia circiter octo mōs est, ex quo latitās aqua per sulphureas venas deorsū fluit, & pro-
pe flumē erūpit. Quæ tātē caloris est, quantū man⁹ & nuda corpora ferre possunt. Cui⁹ aquæ
virtutē cū Maurus, vt ferūt, nomine Cepha expertus esset, eā clausit ædificio tectoq; lapideo
cooperuit, quo & melius vim suam conseruaret, & infirmi curari cōmodi⁹ possent. Aedificiū
aut̄ quod aquā sīstit, piscinę formā efficit. Ad quod aqua pueniēs vbi p̄suere nequit, inferi⁹
crescit ac surgit in altū, & aucta gurgite p̄bet. In quo homines ad pectus vscq; mergunt̄, &
velut in pelago natāt. Qui vbi languescere incipiunt aquæ calore ad viscera vitalia penetranti,
statim egreduntur, séq; linteis inuoluunt, & pallitis laneis coopti sudādo dormiendoq; pur-
gat̄ omni morbo, & p̄cipue scabie. Huic aut̄ balneo Ledesma oppidū, cui p̄pinquū est, no-
men dedit. Ad hūc etiā modū balneum uidimus apud oppidū Beiarā, nisi q̄ hūi aqua de ge-
lido ac fermē semp̄ niuoso monte p̄ subterraneos meatus ad planicē descēdit, vbi vīcus est lō-
gus, qui ab ipsis balneis nomē accepit. Verū hic vim duplīcē natura demōstrat. Sunt enim bal-
nea duo diuersarū aquarū, quæ nō multū inter se distat. Quorū alterū calidioris, & alterū fri-
gidioris est aquæ. Quarū altera hibentes, altera vero lauātes homines mirifice iuuat. Hinc p̄-
terea nō lōge abest lacus nō vtilis min⁹ q̄ admirabilis. Qui & turtures, pisces subnigros, &
excellētes gignit & futurā pluviā turbinē q̄ magno aeris sonitu p̄nunciat. Adeo vt etus mur-
mur q̄si tauri mugit⁹ se penumero ad duo de viginti milia passū fuerit auditum. Apud Calle-
cos p̄pe Minii fluminis rīpa & Orense ciuitatē balnea multimoda & fōs oris noīe Burga in

L. Marini Siculi. Lib. i.

altū scaturiēs feruētior aqua sub igne. Adeo ut in eo & oua coquantur, & sues immersi facile depilentur. Sunt p̄terea balnea valde salutifera in multis Hispaniae locis, ut Hispali, Cordubae, Granatae, Valētiae, Alhamiae, cuius virtute Gallicus etiā morbus (ut aiūt) pellitur. Toleti fuerūt olim balnea quatuor infra muros ciuitatis valde salutifera, quae nuper deserta sunt & neglecta. Propterea q̄ homines in eis lauari non audebant, neq; ingredi: quoniam lauabantur in illis pustulis & Gallico morbo laborantes. Cæterū legi ego in quadam historia, regem quendam Castellae Toleti balnea phibuisse diruq; iussisse. Propterea q̄ multorum malorum causa erāt. Quia de rescriptissimus alio loco. Sunt & alte rius Alhamiae balnea apud Vobercam.

DE HISPANIAE FICTILIBVS.

Conficiūt in Hispania quoq; fictilia varii gñris, & vasa lutea vitrea q̄ pulcherrima. Quæ quidē etsi pluribus in Hispaniae locis conspicua singūt, ea tamen quæ Valentiae, Murciae, Sagunthi, Elboræ, quæ nūc Talauera dicit, & à me Talabrica vocata est in alio loco: Itē Malachæ, Toleti, Montesq; Taurolii sūnt p̄cipua, sunt & cæteris pulchriora. Vitria vero Barcinonæ, Cataphalsi, Caspæ preciosa sunt & perlucida sūnt, & in aliis multis Hispaniae locis sa- tis pulchra, quæ causa breuitatis omittimus.

DE HISPANIAE FONTIBVS.

Hispaniae fontes, qui sermē sunt innumerabiles, silētio præteribim⁹: sed p̄paucos, quos vidimus memorabiles, breui narratione referemus. Omnes enim ciuitates, oppida, pagi, rura, siluae, montes, valles, domus deniq; quāplurimæ fontibus abundant. Siquidem apud Granatam vrbem, vt in bello Granatenſi scripsimus, in quinq; & viginti milia passuum sex & triginta fontes oriuntur. Et in agro Xericis in regione Pacis Augustæ fontes scaturiunt quingenti supra mille. Quibus cum aliis omnibus omisis, de cuiusdam in Lusitania p̄uincia mirabilis natura mentionem faciemus. In parvo itaq; Lusitaniae oppido, quod vulgo Villam novam vocant, distatq; à Gaura ciuitate passuum milia circiter vnde decim, fons oritur ab aliorum fontium natura longe diuersus. Siquidem non solum oritur, sed etiam occidit. Oritur autem kalendis Maiis, & ad kalendas vsq; Nouēbres aquas Villenouantis abunde diffundit. Postea vero occultatur latetq; hyeme tota, & ad statutum tempus, hoc est ad kalendas Maias renascit & accolas reuicit. Quod quidem singulis annis fieri cōpertum est. Sunt & in multis Hispaniae locis, in Callecia præsertim, fontes æstate frigidissimi. Sunt & in altis partibus fontes memorabiles. Quorum paucos, qui mihi nunc in mentem veniunt, recēsebo. ¶ Supra itaq; Burgensem ciuitatem ad passuum milia circiter viginti versus Orientem, pagus est, nomine Boetius, sub altissima rupe positus. Ex qua fonticulus effluens in planiciem apud pagum præominatum descendit, & duos in lacus ingreditur. Quibus tam vīm salubritatis & virtutis infundit, vt omnes fluxum sanguinis patientes, cum hac aqua lauantur, statim liberentur. In iugo autem montis, vnde fonticul⁹ oritur, ædes est sacra, Sanctæ Gasildæ dicata. De qua sancta alto loco scribemus. Non minoris virtutis est fons egregius in Bethica prouincia iuxta oppidum Antiqueram. Nam si lotis fons Boetius sanguinis p̄fluutum sūstinet, potis Antiquarius calculos dissoluit. Ideoq; à petra, quam extrahit per vrinam, cognominatus est. Apud oppidum autem, quod Caçares vulgo dicitur, fontem vidimus vberimum valdeq; conspicuum, & aliū huic simillimum prope arcem, quā vulg⁹ Salsas appellat. In Xatiua quoq; oppido nobilis, quod est inter Oriolam & Valentiam, fontes conspiciuntur Viterbiæ fontibus assimiles. Gaudet & oppidum Pastrana fonte suo pulcherrimo. Hæc de fontibus hactenus.

DE HISPANIAE FLVMINIBVS.

Amnis in Hispania, præter alios, centum quinquaginta numeruim⁹. De quibus non nisi quosdam præcipuos & insignes nominabimus. Et in primis Iberus nobis occurrit. Hic enim & fama celebris est, & vt Solinus, Strabo & Plini⁹ scribūt, nauigabili commercio

Multi fontes
apud Granatam.

Fotes plures
in agro Xericio.

Fons apud
Cauram.

Fons Boetius

Fons apud
Antiquerā sa-
luberrimus.

Iberus amnis

diles. Et Hispaniae, ut supra demonstrauimus, nomen dedit. Oritur autem apud Cantabros iuxta paruum oppidū, quod supra Fontibile nominauimus, & per multos Cantabriæ, Nauar ræ, Aragoniæ & Laletaniæ populos ad Dertosam vñq̄ ciuitatem quadrinuenta sexaginta milia passuum fluens multis auctus fluminibus in Mediterraneū littus tam violenter ingredit̄, vt quinquaginta passus in mare profusus dulcis hauriatur. Qui præter alios multos amnis ē Cantabria defluentes, Baiam, Cadoram, Tironem, Naierillam, Fruegam, Letiam, Melerum, Egam, Argam, Aragones quoq̄ duos, qui Aragoniæ prouinciae, vt alio loco diximus, nomine dedere. Et apud Cæsaraugustā, Gallicum, Torium: & ab altera ripa Salonem, Congedū, Veronem, & vterius lapsus Cingam, Sicorim, atq̄ altos ad se recipit. Cuius aqua vel ad liben dum vel ad lauandum perutilis in cadis ad regiones altas transfertur. Ea siquidem manū albiores & facies molliores fiunt, & pota corpora saniora. Sed redeo ad Sicorim, vnde Sicanos et Sicoriam dici quidam voluerent. Scribunt enim olim in Hispania citeriori populos, qui iuxta Sicorim erāt, ortis inter se dissensionibus, victos patriam deserentes in Italiam migrasse, & inde in Siciliam profectos. Quam cum homines iam defessi & quietem querentes totam penè vacuam inuenissent, animaduersa terræ fertilitate, ibi cōsedisse. Est igitur Sicoris nobis iure memorandus, quem Lucanus non immerito inter primos Hispaniæ amnes cōmemorauit. Nā & aureas desert arenas, & potus est valde salubris. Barcinona quoq̄ ex altera parte flumen habet Rubricatum à rubetis arenis nominatum. Ex altera vero altud, quod incolæ Beson vocat. Ego vero Betholōnem dicerem. Cingam quoq̄ eti per plumbeas arenas defluit, maioribz tam amnis annumeratur. Apud Vascones autem Calibz oritur, cuius aqua ad ferri tēperamentum plurimum valet. Adeo vt Hispani non alia arma, nisi quæ temperata huius amnis aqua fuerint, approbent. A quo flumine, vt Iustinus ait, populi quoq̄ Calibes appellantur. Per Galleciæ populos Minius labitur, amnis quidem non famæ minoris. Qui ex Olua ciuitate profluens, oppidum Portum marinum cognominatum duas in partes diuidens, Pōtem belsearium & Orensem ciuitatē, multaq̄ Galleciæ oppida perlabitur. Cui non cedit alius amnis propinquus, quem Scylum Galleci vocant, memorabilis. In eadem regione nascitur Astura amnis non parui nominis. A quo Astures populi denominantur. Limia præcerea flumen est nō paruum, & Galleciæ propinquum. Quod cum Durio miscetur, nomen amittit. Eodē modo Pisorga, Relança, Relançoniū, Carrío & Duratoni amnes memorabiles. Quibus & aliis Duritus auctus inter Hispaniæ primarios amnes & celebriores connumeratur. Qui oritur, vt Plinius & Strabo scribunt, apud Cantabros iuxta Numantiam: & Asturiam à Vectonibz, & Lusitaniam à Galleciis distinguitur, & in occidentem profluēt Oceanum, Zamore ciuitatis incenia radens longo tractu ad mare discurrit, & apud urbem Portugallizæ, quæ Porta appellatur, ingreditur. Huic se Thormis immiscet fluminit aquæ valde salubris, qua vtitur Salma tica, & à quo cognominatur Alua. Amnis quoq̄ iuxta Valentiam fluit, qui Turia dicebatur, & à Ptolomeo Turulus fuit appellatus. De quo sic Claudianus meminīt: Floribus & roseis formosus Turia ripis. Cæterum Tagus, vt ait Plinius, ob aquas admodum salubres & arenas auriferas multis Hispaniæ fluminibus antefertur. Per quem materia multa vehitur. Qui à scriptoribus & poetis maxime celebrat̄. Vnde ait Iuuenalis: Tati tibi nō sit opaci omnis arena Tagi. Cuius ortus est in altissimis Aragoniæ prouinciae iugis apud urbem Albarracinum, vel vt alii volunt oppidum Securium, quod etiam Frías appellant. Hic amnis multis in locis nauigio trahit, & ubi Toleti incenia penè tota circuit, & oppidum Elboram, quod nunc Talabrigam vocant, Alcantaram & alia pertransiens longiori lapsu Lagonio nomine auferens apud urbem Vlixbonam in occiduum cadit Oceanum. Lagonius vero priusq̄ soluat Tago tributum Gauræ ciuitati ceterisq̄ multis oppidis aquâ ppinat & cāpos irrigat. Oritur & in Amœnitano agro Anas, vt scribit Plinius. Qui eti pīsces pīter anguillas, q̄ sūt optimæ, iūtiles gignit, fama tamē & natura est memorabilis. Quippe qui modo se fundit in stagna, modo in angusti as resorbet, ac totus in cuniculis latet. & qualis nasci sept̄ gaudet. Hic etiā, vt Strabo meminīt,

L. Marini Siculi. Lib. i.

non longe oritur ab ortu Tagi. Vnde in occasum fluit & apud Emeritam Augustam longissimo ponte lapideo transitur. Inde sese flectit in austrum. In eisdem fere locis oritur etiam Bethis eodem Strabone dicente. Qui etiam Sciren dicitur. Qui inter Anā, & Tagum magnitudinis est eiusdem. Et a sui primordio, sicut Anas in occasum vergens inde in astrum declinans per Cordubam & Hispalim Bethicæ prouinciae urbes insignes, in idem littus excurrevit. Verū enim vero Bethis annis nobilissimus est magnæq; utilitatis. Quapropter a scriptoribus maxime celebratur. Quod quidem declarat in eo semper nauigiorum multitudo tanta, quāta vix in vlo portu maris inuenitur. Apud Hispalim præsertim. Quæ quidē res causa est, & magna cōmerci, & multarum diuinarum. Cuius etiam aqua ad inficiendas lanas plurimū valet. Quā Martialis hoc modo cōmendauit. Bethis oliuſera crinem redimite corona, aurea qui nitidis vellera tingis aquis. A quo etiam, vt Strabo & Plinius afferunt, Bethica prouincia nomen accepit. Et Seneca quoq; refert, nomenq; terris qui dedit Bethis suis. Ingreditur autem Bethis mare plerūq; magno impetu. Sunt præterea iuxta Cordubā annes duo non ignobiles. Quorum alter autore Bocatio Bacchus, alter Falsus nomen habet. Infelix autem, & in extremum Occidentem labitur Oceanus. Annis in Hispania, vt supra dictum est, centum quinquaginta vidimus. In quibus pontes ultra septingētos numeramus. Ex qbus duos insignes suspexiſimus / memorabiles / Segouiem ſciliſet, qui potius arcus & aquæ ductus dici potest. Per quem aqua proſtuens ciuitatem ingreditur, & per omnes fere domos diuiditur, & in puteis æſtuo tempore frigidissima cōſeruatur. Alter est Alcantara. Qui quidem ſunt, & altitudine, & opere, & artificio mirabiles. At qui cum Hispaniæ fluuios omnes cōplete & enumerare cum causis difficile fit, his veluti præcipuis ac notioribus traditis, Avocedatum, Aredam, Clerum, Eſictum, Euenitium, Floxum, Isam, quem Herculi gratum fuifle ferunt, Florum, Lerum, Menobam, Milim, Nebim, Saliam, Sucinem, Tagarem ſive Tadarem, Ticram, Larnū, Suaronem, Arenam, Loçoiam, Xaramam, Lethem, Beoutum, qui Galliam diuidit ab Hispania, Thicim, Rubricam, Taraxon, Sorabim, Tamarim, Henarem, Corpus hominis, Tatuniam, & complures alios silentio tranſeo, ne nominandis fluminibus fastidio leſores afficiam. Et quoniam Darrum, Xenilem, & alios Granatę regni fluuios memorabiles in historia, quād de belo Granatensi ſcripsimus, nominauimus, de fluminibus haſtenus.

DE HISPANIAE MONTIBVS.

Nunc de montibus Hispaniæ ſcripturus, a Pyrenneo principium ſumam. Hic enim & aititudine, & longitudine longe alios excellit, nam vt ante Diодori Siculi testimonio demonstrauimus, à mari, quod ad meridiem facet, vſq; ad Oceanum fermè ad Arctos ſitum Galliam diuidens ab Iberia, per Celtiberiam quoq; ſtadiis tribus milibus protendit. Qui, vt Pomponius ſcribit, in Britanicum procurrit Oceanum. Quantum autem ſit metallis diues, & arborum fructibus cæterisq; rebus fertiliſ, ſatis in principio diximus. Vnde autem Pyrenaeus nomen acceperit Diодori Siculi autoritate plane demonstrauimus. In Tarragonensi autem prouincia iuxta Barcinonam ad mari Balearicū littus mons est altior, quem nonnulli & vere fortasse montem Iouis effe opinantur. Ego vero Iudeorum potius appellarem. Propterea q; illi olim Iudei ſepeliebantur. Quorū plures adhuc ex magno lapide tumuli signaç; cernuntur. Cum præſertim Barcinonenses hunc montem Montiū, & Iudeos Iulos appellauerint. In vertice autem montis ſummoq; iugò turris est, vnde ſpeculator diu linteo velo, quaſi vexillo, & noctu facibus nauigiorum aduentum Barcinonæ ciuibus ostendit. Mons autem conſitus est vineis, & arboribus, & omni genere fructuſ abundantissimus. Deorsum apud Tarragonem Promontorium est teste Pomponio, quod Ferraria dicitur. A noua autem Carthaginæ milita paſſuum circiter quinquaginta Calpe mons est eminentissimus. Qui quāuis ambitu paruuſ est, altitudine tamen aereus. Ad vnius radices oppidum est eiusdem nominis. In Barcinonis quoq; regione montes aliſ conficiuntur. Ex quibus unus, qui mons Orius dicitur,

Bethis.

Martialis.

Seneca.

Bacchus.

Falsus.

Oceanus.

Pyrreneus.

mons

Mons apud

Barcinonē.

Ferraria Pro

montoriū.

Calpe mons.

Orius mons.

& proprio situ, & ædificio cuiusdam castelli videtur inexpugnabilis. Itē alius celeberrimus, qui Serratus mōs ratus appellatur, & si ascensu lapidosus & asper, Marię tamen virginis venerabilitē plo, de quo suo loco dicemus, à Christianis continue frequentatus. Pomponius etiā scribit tria in Lusitania promōnia pmontoria, vnum iuxta Anam flumen, quod quia lata sede procurrentis paulatim se suaque latera fastigiat & tollit in altū, Cuneus ager appellatur. Alterum sacrum, Magnū vero alterū Cuneus ager quod plurimum maris occupet. Verum id Plinius & Strabo Artabrum vocare, & magno cacumine in mare protenditur, & Hispaniam ad occiduum finiens, maria, terras, coelumque dī sterminare videtur. Quod Olisponense quoque dicitur à marítima & opulenta ciuitate. Prope opidum nomine Sancti Ioannis Pedis portus, mōs est altissimus vndeque fontibus uberrimus & ferro quod in eo plurimum optimumque effoditur, valde diues. Cuius ascensus est passuum milia circiter vndecim. Refert Bocatius in vteriori Hispania monte excelsum esse nomine Canatum: in cuius vertice lacum summam & inextricabilis profunditatis colore nigrum. De quo in colae miranda cōmemorant. Dicunt enim si quis in eum lapidem vel durum aliquid iecerit, magna protinus oriū tempestatē, in Oceanum Cœliticum promotorium procurrat excelsum, quod ab altitudine Cœliticū dictum credunt. Erminius eminet in Lusitania, Gris vero citeri oris Hispaniae mons assidue ferè maris vnda verberatur. Mastora Medulusque montes à Bocatio produntur. Et in Gallecia mōs celebris, qui Sacer appellatur. De quo paulo post dicemus. Inter Lusitaniam, Bethicā, & Tarragonem surgit Solorius, Sulurius insuper, qui vt Bocatius est autor, à singularitate nomen sortitus est. Quoniam solus omnibus altior videatur, aut scilicet radius in eo appareat anteque alibi oriatur. Ab urbe Tiriassona mons non longe distat à Caeco latrone Vulcani filio, quē ab Hercule interemptum fuisse fabulantur, nominatus est & fama notissimus. Apud Gallos mons est Sacer appellatus, vt ait Iustinius, quē ferro violari nefas erat. Sed si quando fulgure terra procissa esset, detectum aurum velut dei munus colligebarat. In Lusitania præterea mons celeberrimus à Salmantica quadraginta ferè milia passuum distat, quem Rupem Gallicam vocant. Qui ob sacram & insignem ædem Dei genitricis, magnumque religionis cultum à plurimis assidue populis frequetatur: & ab his maxime, qui Salmantica literis incumbunt. Itē enim quotāns dies immunes & à lectionibus vacuos huc proficiuntur. Cæterum de hoc tēplo atque aliis Hispaniae locis religiosis latius postea scribemus. In Mediterranea autē regione duos mōtes insignes apparent. E quibus alter Idubeda a Cantabris originem dicens ad Mediterraneū littus protéceditur. Alter Orospeda medio ex agro modo in occasum, modo flectens in Austrum siluam prope Carthaginem & Malachæ regiō nem attingit, ibique finitur. In medio autem citerioris & vterioris Hispaniae saltus est Castilonensis altitudine longitudineque memorabilis. Qui nunc vulgo Serramorena dicitur, & Marianis montes latine vocantur. Apud Granatam Bastani sunt altissimi mōtes. De quibus in historia belli Granatensis scripsimus. Sunt præterea & alii permulti Hispaniae montes & in multis littorib⁹, & in media regione atque lateribus, præsertim apud Astures & Gallos populos. Qui et si sunt memorabiles, eos tamen quia nominibus carent, que vt arbitror, longissimo æuo & scriptorum incuria à memoria recesserunt, relinquimus. Item nemora ingentia, lucos frequentes, silvas armoenas, lacus magnos & pisculentos. Stagna immēsa atque paludes causa breuitatis omittimus. Ne quis tamen montuosam aut asperam putet Hispaniam. Nam maiores quidem planicies habet. Siquidem longissimas per Hispaniam vias consecimus, in quibus ne lapillum quidem inuenimus. Restabat nobis dicendum de spartī, iuncī, canabi, & lini copia. Nā Spartarios, iuncarios, linarios & canabinos habet Hispania cāpos. Hinc enim spartum in Italiam Rotnamque mittebant Hispani. Ex quo Romani Sportulas faciebant, vt inquit Iustinius. Et Strabo testis est propter spartī copiam in Hispania spartarium campum fuisse nominatum, & à iuncō plurimo lūcarium. Linum vero plurimum optimumque in Hispania legitur. Ex quo tenuissimę candissimamque telæ conficiuntur. In quibus texēdis omni arte liniifici mirabilis Hispanarū mulierū industria solertiaque perspicitur. Cæterū linificti palma Lu-

Spaniae, & lanifici Carthaginensis prouinciae multeribus tribuitur. Sed de rebus quae in Hispania vi terrae & hominum industria procreantur hactenus. Nunc autem, ut polliciti sumus, primum de Hispaniae regionibus, de ciuitatibus & oppidis, deinde de primis Hispaniae cultoribus, postremo de regibus, de viris illustribus in officio rei militaris & scientiae, atque de rebus aliis memorabilibus conscribemus. Cæterum cum & longo æuo, & Barbaricæ gentes aduentu Hispaniae ciuitatum & oppidorum nomina mutata sint & corrupta, si qua non satis latine nominauerimus, impetrata à lectoribus venia, quoad poterimus diligenter operam dabimus, ut à nominibus, quibus nunc oppida vulgariter appellantur, nō longe discedamus. Multa siquidem ad aurifū iudicium formabimus, & quibusdam fortasse suum nomine antiquum restituemus, ut non omnia barbare, sed aliquid quoque latine scripsisse videamur. Cæterum lectores obseruo, ut si quod in hoc opere desiderauerit, mihi clementer ignoscatur. Qui quæde mirari nō debebunt, si homo nō Hispanus res oœs Hispaniae memorables, quæ sunt penè infinitæ, nō comprehederit.

LIBER SECUNDVS DE HISPANIAE DIVISIONE CI- TATIBVS ET OPPIDIS.

Pomponius
Mella.

Appianus:

OMPO NIVS Mella vir Hispanus & scriptor excellens, Hispaniam omnem diuisit in partes trias: Tarragonensem, Bethicam, & Lusitaniam. Alii vero, quorum ego ordinem sequar, Calleciā addiderunt & Carthaginem, quam nonnulli Carpentariā dixerunt. Appian⁹ Alexandrinus Tingitanam, quæ in Africa est, Hispaniae prouinciam esse voluit, propterea quod olim à Bethica iura petere consuevit. Ego vero hac seposita, de quinque reliquis, & à Bethica primum scribere incipiam. Illud vero hoc loco non committendum putavi, ut quoniam duæ sunt Hispaniae: Citerior scilicet, & Ulterior, sciat lector inter utramque terminum esse Saltum Castulonensem, quem Marianum montem latine, & Serram Morenam vulgo vocari supra diximus.

DE BETHICAE PROVINCIAE DESCRIPTIONE.

Bethicæ lon-
gitudo.

Argontoni⁹.

Carthaea.

BEThica prouincia, ut supra dictum est, à Bethi flumine, eam medianam secat (teste Plinio) nomen accepit. A Turdulis etiam siue Turdis populis Turditania dicitur, & à Vandalis, ut quidam volunt, Vandala seu Vandalus nuncupatur. Incipiens autem Bethica à Gadibus & Herculis columnis ad Saltum Castulonensem, & à Meridie maris littora longissimo tractu circuens perire ad Carthaginem nouam protenditur. Ex alia vero parte flumine Ana à Lusitania dividitur. Cuius longitudinem quadringentorum sexaginta quinque, latitudinemque ducendorum quinquaginta & septem milia passuum Marcus Agrippa prodidit. Nunc autem quoniam de Hispalis & Cordubæ rebus in Historia, quam de regibus Catholicis scripsimus, debita mentionem fecimus, & quia in belli Granatae descriptione centum regni Granatensis oppida, quæ Bethicæ prouincię ferē sunt omnia, nominauimus, reliqua nūc eiusdem prouinciae oppida breuiter prosequemur. Initium itaque est Bethicæ prouinciae Gaditana ciuitas, quæ Callix nunc appellatur, portu maris & Herculis columnis temploque memorata. Vbi quondam, ut Plinius & Marcus Tullius scriperunt, Argontonus annos octoginta regnauit, & centū vixit & viginti. Sunt & alia ante Gades oppida maritima. In quibus oppidum est nomine Palus, Capicum, Nebrissa, Chiplion, Xericum, quod ego Mundam esse opinor. Item Sanlucar Barra metum connumerantur, & Rota, Chyclana, Conil, Barbatum, Algecira, Zibaltar in mari littoribus apparent. Post autem Zibaltar Carthaea est Carthesos à Græcis appellata, Plinio Stra-

bonis dicentibus. Item Bellon, quod nunc Taripha dicitur, hic est & promontorium Iunonis. Sunt & alia multa oppida quorum nomina me latent. Præter Calpe, quod vidimus sub alto monte situm, & Abilæ, quod in Africa est, oppositum. Nebrissa vero Venerea cognomina natura, quam ego à Libero patre dictam fuisse arbitror. Quod nomine ipsum videt ostendere. Nebris enim hinnuli, hoc est ceruini pulli significat pellem: qua Bacchi sacerdotes induiti sa crificare solebant. In agro autem Turditânorum & in ripa Bethis Hispalis est vrbis admodum celebris, De qua, ut supra diximus, plenius alibi scriptissimus. Vbi quondam Galpophor presbyter & Abundius sub Maximiano crudelissimo tyranno martyrum passi fuerunt. Hispalis ex aduerso, ut scribit Plinius, Offset oppidum habet, olim Iulia Costatia cognominatum, & nunc verum Hispania appellatur. Inferius autem Horta est optimo vino memorata. Sunt & in hac regione oppida multa & memorabilia. Guadalcanalium, Constantina, Alaniz, Caçalha, Mâcanilia, Afnalcaçar, Veas, Luque Vbeda, quæ quidem oppida sunt omnia magnis rebus & multis ac p̄cipue frugibus et optimo vino memorata. Ex alia vero parte, Carmona, Vtrera, Molares, Coronil, Alcalá Guadaira, Spera, Arcus, & Methymna Sidonia cognominata rebus oībus ad hominū vitā necessariis abundantissima. Ornant & hanc prouinciam plures etiam ciuitates & insignes populi ciuitates & campis frugiferis memorabiles. Et p̄cipue Astigi, quā ego eā esse reor, quā incolae nunc Eciam vocāt, vbi fuit oīm, teste Plinio, conuentus turidicus. Et oppidum Atengua, quod nunc Marchenam vocant. Item Mairena. In Bethis autem ripa Corduba est vrbis insignis & antiquissima Marcelli opus, teste Strabone, & Colonia patricia, dicente Plinio. De cuius rebus memorabilibus alio loco scriptissimus. Sunt & huius regionis multæ magnæq; vrbes oppidaq; nobilissima. Ex quibus nobis occurruunt Vahlenenses, quorum patria Iulia regia dici potest ex antiqua inscriptione in eo loco reperta. Item Caprenses, qui Gabienses dicebantur, Montillani, Aquilareses, Rabulenses, Mons mator, Castrum amnis, Porenenses, Arquitan, Andugiarense, Vbedenses, sed Vbeda eam esse opinor, quæ in Cæsaris commentariis Villa dicitur. Hic est & Baecia ciuitas nobilis, Alcalenses, qui regii cognominantur. Item sunt Antiquarii in alto loco positi, & fonte aquæ salutiferae, quæ calculos, ut alto loco diximus, disfouluit, nominati. Sunt & Archidonenses, Cañetenses, & Oltuarenses, Osunates, Stepenenses, Fons Oucionensis, Acceani, Lorani, & oppidum Palma non solum nomine clarum, sed etiā pulcherrimis mulieribus nobilissimum. Sunt & Ferianti, Benalcaçareses. In fine autem Bethicae prouinciae Castulo est, quæ fuit oīm magna ciuitas. Vnde, teste Lilio, fuit vxor Hannibalis nomine Helce. Cæterum Castulonis hodie quota pars superest, quæ vulgo Castrona dicitur. In Lusitanæ confinibus & apud Anæ fluminis ripam Pacensis ciuitas colitur, quæ Pax augusta dicitur. A qua Xericum alterum oppidum cognominatur: in cuius agro fontium maximus numerus, ut alio loco scriptissimus, oritur. Ceterum mihi nunc in mentem venit ciuitas nō obliuione quidem, sed memoratu digna, & inter Bethicas vrbes primarias merito reponenda, quæ Mentesa dicitur, & ab incolis nunc Iaen appellatur. De qua Maurus quidam mihi consultus, & non indoctus Iaenem gazam & rerum copeam significare respondit. Cuius sententia mihi probabilis videtur & uera. Est enim ciuitas nobilissima & Christi sudario, quam Veronicam vocant, celeberrima. Sita est sub alto colle cincto muris & propugnaculis. Quæ fontes habet amoenos & fertilissimos campos hortis & fructibus abundantissimos.

DE LVSITANIA PROVINCIA.

Lusitania, quam Plinius à Lusu Liberi patris & Lysa Panæq; prefectis eius nomen acceptiss scribit, ab Occidentalí freto Orientem versus apud Iberum amnum & Hispaniæ fere medio Tarracones prouinciae confunditur. Alii vero Lusitaniam dictam volunt à Luso, qui fuit vnius de primis Hispaniæ regibus, ut postea demostrabimus. Est autem Lusitaniam ea pars Hispaniæ, quæ tribus fluminibus, Tago, Durio & Ana continetur. In cuius fere medio sita est Toletana ciuitas in umbilico totius Hispaniæ. Magna quippe est Lusitanæ prouincia.

Calpophor
& Abundi
martyres Hi
spaniae.

Vbeda.
Garmona.

Astigi.
Ateguia.

Corduba.

Iulia regia.
Gabienses.

Vlla.

Eaccia.

Palma.

Castulo.

Helce uxor
Hannibal.

Paxaugusta.

Mentesa.

quę à Bethica flumine Ana, & à Gollecta Durio diuisa ī lōgitudinē ad passū milia cīrcit' quin
gēta, & latitudinē.ccc. & l. p̄tendit'. In qua m̄lti sunt & nobilissimi ppli. De qb̄ aliquos insi-
gnes & nobiliores Hispano sermone magis q̄ Latīno , q̄m fieri aliter nō pōt, nominabim⁹.
Et quā Lusitanę puincie Portugaliae regnū caput est, inde scribere incipiem⁹. Vbi ciuitas
est insignis & memorabilis. Quam quidam regiam nominarunt, & ab aliis Vlixbona dici-
tur. Quam etiam Strabo vocavit Vlxeam. Quę quidem vna cum Mineruā templo Vlxis
indicabat errores, & illuc exercitum delatum. Est autem Vlixbona ciuitas maxima & opulen-
tissima, atq̄ vna ex vrbibus toti⁹ Hispaniae primariis, & portu maris & Tagi fluminis ostio
diues. Sita est ī ædito loco, & tres habet colles. Quę, teste Plinio, Salacia quoq; fuit appellata
& Iulta fœlicitas Romanorumq; colonia. In ostio autem Durii, qui vt supra diximus, inter Lu-
sitaniam fluit & Galliciam, ciuitas est celebris nomine Portus. Quę, si non fallor, à Gallis in
Hispaniam nauigantibus hoc nomen assumpsit, & Gallorum portus appellatur. Sunt & Ebo-
ra, & Cohimbrica ciuitates, quę nomen antiquum retinent. Sunt & aliae duæ ciuitates Braga
scilicet & Lamegus. In maris autem littoribus sunt Matusinenses Valēcia cognomine Minta
Villa comitis, Auerones, Cezimbrani. A quibus remoti sunt Pons Lunæ, Guimaranenses,
Lamarantini, Trancosones, Chauenses, oppidum magnum nomine Sanctarena, Braganciani
Villa regalis, Valdixani, Frexo cognomine Spadacincta, Tomarenses, Eboramontani, Tel-
benses, Almedani, Möfortenses, Pisselenses, Muxagatani, Penedones, Teutugalenses, Turris
vetus, Abrantenses, Getubalenses, Taulenses, Oppidū Pharum, Castrum marinum, Ossono
ba qui nunc Silvēsis dicitur. Quam non longe abesse arbitror à Sacro promontorio, quod
nunc Sanctum Vincentium vocant. Oppidum Visoncium, quod nunc Viseum dicitur. Sil-
uensis dioecesis populus est nobilis nomine Portus marinus. In quo Ioannes summus Pōtis
sex consensu Portugaliae regis ordinem nouum equitibus, qui Christo militaret, instituit ad-
uersus Mauros per vltiorem Hispaniam discurrentes. Cuius militiae prefectus maior est Ab-
bas Alcohasiani monasterii Cisterciensis ordinis Vlixbonensis dioecesis. Qui & conscriben-
di & exautorandi militem facultatem habet. Sunt præterea Portugaliae regni populi memora-
biles Arrotolenses, Portillini, oppidum Stremuciū, Borba, Villa Delictiosa, Mons Arius, & Iu-
ris incēta, quod oppidum vulgus hodie Geromeña vocat. Campus maior, oppidum nomi-
ne Mons Fortis & Oretendum. Sunt & alia oppida Portugaliae regni, quorum nomina mihi non occurunt, ideoq; transim⁹ ad alia. Relicto itaq; Portugaliae regno, quod vt supra dixi-
mus, est prouincie Lusitaniae principiū, Alcantara est in ripa Tagi oppidū Pōte conspicuo
nominatū. Ad dexterā est Emerita Augusta vetustissima ac nobilissima quondam in margine
Anę, quę fuit, vt alio loco diximus, Romanorū colonia, & p̄ter alias honores & res ī ea me-
morabiles arcu lapideo & ponte longissimo celebris, & antiquis ædificiis memorabilis. Hinc
ad milia passuum fere triginta distat oppidū nobile Tagi versus, quod haec tenus Castrū Cæ-
saris appellandū censui, vulgarē sequutus opinionē. Nunc aut̄ Casam Cereris dicendum arbi-
tror. Propterea q̄ in eo Cereris imago nuper inuenta est spicarum manipulum manu tenens.
Est autem oppidum magnum & cuiusdam fontis, de quo ante scripsimus, vberitate conspicu-
um. A quo non longe distat aliud oppidum, quod Troſilum vocant, & ego Turrem Iuliam
dicerem. In hac regione Montangi Castellum cernitur excelsum. Quod oppidum magnū
fuit olim, & magna Calabria dicebatur, Metellinum aliaq; multa habuit municipia, Paulo au-
tem superius oppidum est nomine Guadalupus, quod luporum flumen ā nonnullis interpre-
tatur, in quo est venerabile templum Dei genitrici dicatum, & multis magnisq; miraculis no-
minatum. De quibus alio loco dicemus. Est & oppidum nomine Deletosum, cum Bilbitanis
& Almarenisibus. Inter Tagi vero accolas, quos supra memorauimus, sunt Boracenses, Arro-
totani, q̄ Porcitani cognominant. Sunt & Labrocenses albo vino diuites. Inferius Valētini sunt
de Alcātara vulgo cognominati. Quib⁹ ppinqui sunt Alburq̄rquitani & pōs ab Archiepō
cognominati. Itē Oropesant, Talabreici, q̄ Elborēses q̄q; dicunt, & oppidum Sancta Olalia,

Vlixbona ci-
uitas.

Portus ciui-
tas.

Ebora Cobis-
bricaciuitates
Braga Lame-
gus ciuitates

Alcantara.

Emerita Au-
gusta.

Casa Cereris

Turris Iulia
Montangi.

Guadalupus

Oropesa.
Talabreica.

Maquetans, Scalonenses atq; alii populi plures Orientem versus, de quib; postea scriberimus.
 Nūc em̄ ad alias huius prouinciae vrbes & oppida memorabilia, q; sunt inter Tagū & Anā, ve Caura ciuitatem. Est itaq; in Lagonis fluminis ripa Caura ciuitas, Quæ ex uno latere Ciuitatenses, & ex altero Galis̄es habet. Quibus Placēta pulcherrima ciuitas, magno est ornamēto. Cuius ciuitatis Placentia ceteriq; arborū fructus, panisq; candidissimus semp̄ abundat. Habet autem Placentia op̄ uitas, amoenissima. In quibus est Xarahicium nemorib; & arborum fructibus placidissimū. Item Pasaronem in conuale facens velut altare in testudine templi, sicub; citriis & aliis arboreis fructibus abundatissimum. Est & oppidum Capera Romanorū adficiū, & balneis, de quibus supra scriptissimus, valde notum. A quo non multum distat Mōs maior in ripa fluminis, quod Corpus hominis appellatur. De cuius fructibus & aliis rebus alio loco scriptissimus. Huic propinquum est oppidum Bejara, quod olim Culmenarium dicebatur, est autem multum rerum fertilitate felicissimum. Sunt & in hac regione populi multi nō ignobiles. In quibus pōs Cōgustus, Cespetosani, qb; proximi sunt Bonillenses, qui Serrani cognominantur. Item oppidum Petrasita & vici duo nobiles. Quorum alter Villa Liberalis, & alter Villa Torus appellatur. A quibus intercapedine prope passuum viginti milium distat Abila ciuitas memorabilis turribus & propugnaculis tuta, diuīq; Vincentii martyrio felix, & multarū rerum copia semper abundans. Thormis habet oppositos Barcenses, Saluaterranos, Aluanos Thormitanos cognominatos. Quorum caput est & domina Salmantica clarissima ciuitas omnium virtutum disciplinarumq; genitrix, equitibus & literatis alumnis illustris. In qua est uitas, omniū rerum summa fertilitas. Hinc omnes ferè Hispaniae vrbes & populi tanq; à domina leges, institutiones & iura petunt. Hinc ad curiam regiam consiliarii, iureconsulti, theologi, medici, & cuiuscunq; scientiæ doctores & magistri proficiscuntur, ex collegio p̄fertim, quod Iacob; Agnacobus Ariatus Hispalensis Archiepiscop; cōdedit & censu magno dotauit. Et nō minus post hac ciuitas haec illustrabitur alio collegio, quod nūc Alphonsus Fonsecus archiepiscopus Tolletanus cōdificat. Pro quo excolendo magna & cura & diligentia q̄ri iubet homines in omni genere literarum doctissimos. Ad hoc præterea literarum gymnasium & omnium virtutum emporium quamplurimi no n̄ Hispani solum, sed aliarum quoq; nationum literis operam daturi conuentunt. Qui ciuitatem per se nobilem atq; diuitem, multo clariorem & opulentiorē faciunt. In qua quidem nostris temporibus eorum qui literis operam dabant, milia septē recensita fuere. Multa præterea de rebus huius nobilissimæ ciuitatis mihi sese offerebant, quæ prætermitto, quoniam sunt à me in alio opere memorata. Cui finitimi sunt Ledesmani balnei noti, & Villortani cāpis fertilibus & aquis abūdantes. Posthac sunt Areualenses, Oltimeti raphanis & aliis rebus hortensi nominati. Fons Tiberii: & Matrigalenses albo vino diuites, aliq; populi non ignobiles. In quibus est Methymna cognomento Campus. Hæc etsi saepius incendium passa est, soli tamen vertestate nundinis & mercatorum cōmercis ditissima semper est, & honorificis priuilegiis à tributis & vestigalibus immunit. In qua neq; rex habet officium, neq; pontifex sacerdotium. Quæ quidem res malū potius q̄ boni causa est. Propterea q; in cōferendis sacerdotiis & magistratibus incolæ pleriq; crudelissime digladiant. Quare meo quidem iudicio Methymnæ cultores sapientissime sanctissimeq; sibi suisq; posteris consulerent, si suis regibus officiorum conferendorum, & Romanis Pontificibus beneficiorum suum ius & facultatem renunciarent hac conditione, vt officia & beneficia suæ patriæ non nisi propriis Methymnæ naturalibus & magis idoneis ac p̄merentibus conferri possent. Sic enim & equites militiæ munus libertius atq; diligentius exercecerent laboresq; tolerarēt, & sacerdotes honestius viuentes vigilantius literis & diuinis officiis incumberēt. Atq; etiā vtriq; Deo optimo Maximo, suisq; principibus seruientes multorum malorū causas euitarent. Quod quidem si vel nostro, vel suo proprio consilio fecerint, eos profecto non p̄enitebit. Immunitates autem Methymnæ & honores, quos in expugnatione Rondæ promeruit, in eius honoris sc̄ientissimis priuilegiis continentur. Cuius panis & vinum inter meliora totius Hispaniæ ele

meata non immerito cōmendamus. Hinc Orientē versus sunt Collarenenses pinetis & fontib⁹
 abundantes. Sunt & Pontidonia, Tutela Durio cincta penē tota. Supra sunt Oliuarenses albo
 vino & lapide speculari croco⁹ dñites ab amne Durio passibus circiter mille remoti. Quib⁹
 proximi sunt Portillani, & oppidum Traspinetum. Supra quos oppidum est nomine Peña si
 delis arce alta pulchra⁹ conspicuū. Item Curellani suo q̄q; castello defensit. Sunt apud amnem
 Durium Aranditani ab eodem Durio cognominati Roani nō ignobiles, & oppidum nomi
 ne Sancti Stephani cognomento Gormagium in alto loco positum, & inferius Osomensis ci
 uitatis cū suo Burgo. Quam Plinius, ni fallor, Vxumam vocat, & vir quidam doctissimus, vt à
 discipulis eius accepimus, Os ouum nominauit. A Durio quoq; non longe distant Soriani,
 quos quidam Numantinos esse opinantur. Quæ magnos habet ac fertilissimos campos, vbi
 multas esse sacras ædes accepimus. In hac quoq; regione Sepulueda sita est fide nobilis à Ca
 tholicis principibus honorifico p̄tiuslegio & immunitate donata. Sita est autem in excels⁹ lo
 co rupibus asperis & fluminibus circundata. Hic est & pagus maximus nomine Spinarius,
 omnium pagorum totius Hispaniæ nobilissim⁹. Et cū eo ali⁹ duo velut eius suburbani, quo
 rum alter Villa Castina, & alter Reacia nōmē habet. Ab alto autē latere Petracia est, quæ Serra
 na cognominatur, & vt quidam volunt, Trajanæ Cæsaris patria. Hinc ad passuum milia septē
 situm est Torogandum, Camera Segouensis episcopi cum arce munitum, & nemore multæ
 venationis amœnum. Quod oppidū fuit olim multo mai⁹, habet enim prop̄ se ædificia mul
 ta diruta & solo æquata. Quapropter existimat expugnatum fuisse. Versus autem Orientē
 sunt Aguillonenses fertilitate dñites, & Tēse populus in ædito loco positus, non minus abū
 dans, & castello fortissimo defensus. Horum autem & aliorū populoꝝ Segouia mater est no
 bilissima ciuitas, Hispanorum regum simulachris illustris & ædificiis ponte⁹ summa arte con
 structo memorabilis. In qua quidem ciuitate plures sunt equites, nobiles, mercatores, dñites,
 & venerabiles sacerdotes. Est præterea ciuitas lanificio dñies. Sunt in ea multæ sanctorū ædes,
 & deuotissima monasteria. Sita est ciuitas in alto loco, & vndiq; turribus & validissimis ædifi
 ciis munita. Abundat multis rebus ad vsum vitæ necessariis, quæ de multis partibus in ea de
 feruntur. Necq; minus abundat aqua per pontem & aqueductus aduectis, & in quamlibet do
 mum profusis. In cuius regione oppidū est nomine Sancta Maria niuis. Item Iscar & Cocca
 populi dñites & optimo pane ceteris⁹ rebus notissimi. Idem bonis abundat oppidū, quod
 vulgo Martin Muñoz hospiciorum dicit, & Moiatum. Hic est & oppidū Guadarrama sub
 monte positū, quod Tabulatam vocant, quæ caseis parvulis abundat. Nunc autem descendere
 oportet ad oppida, quæ sunt in regione Toletana memoratu dignissima. Quæ sunt hec scilicet
 vt ab inferioribus incipiamus. Ciuitas Regalis vbertate soli scelit, Almagrum, quod magnæ
 urbis similitudinem refert Malagonium, Hieuanes, Orgacium, Atofrinum, raphanis & her
 bis hortensibus abundans, Cueruini napis memorati. A quib⁹ parum distant Galuini, Illesca
 ni, & Castellum Aquile in altissimo loco positum, Cretaceo agro ditissimum. Qui populi cū
 altis q̄ plurimis Toletanæ ciuitati parent, & res omnes necessarias subministrant. Quib⁹ am
 plissima ciuitas opulentissima est. De qua nunc scripturi sumus longiori narratione. Sunt emi
 in hac ciuitate multa memorabilia. Quapropter vt alio loco diximus, sita est Toletana ciuitas
 in medio Lusitanæ prouincię, & in vmbilico ferè totius Hispaniæ in alto atq; aspero loco am
 bulatuq; difficulti propter ascensus atq; descensus. Cuius matorem partem Tagus amnis circu
 it, & belli tempore ab incursionibus hostium defendit. Reliqua vero pars, quæ ad Arctiū po
 lulum spectat, muris validissimis, & centum quinquaginta turribus tuta est valdeq; munita. Ce
 terum quoniam de rebus Toletanæ ciuitatis memorabilibus multi multa scripserūt, ego pau
 ca breuiter attingam. Est itaq; Toletum multorū iudicio hui⁹ prouincię, q̄ cæteras Hispaniæ
 regiones vbertate soli coeliq; serenitate prestat, caput & reliqui Hispaniæ urbis⁹ primaria
 decori & ornamento maximo. In ea siquidem magnus est equitum numerus, & illustrum vi
 torum splendor maximus, ciuitatiq; frequens & maxima multitudo. Est ciuitas hec non equi
 tibus

tibus modo nobilis & viris primaris illustris, verum etiam sacerdotibus venerabilis & discipulis liberalibus exculta artibusq; mechanicis & officiis adornata, mercatorūq; cōmerciis ad modum diues, & præsertim lanificio & serico. Quibus duobus officiis lanæ scilicet & Serici vniunt in hac vrbe hominum milia fere decem. Est præterea Toletana ciuitas ad modum diues multis & magnis mercatorum cōmerciis. Quæ hinc ad omnes fere populos Hispanię deferuntur. Quæ res causa est vt hæc ciuitas rebus omnibus abundet, quas afferunt multi, qui veniunt, vt res alias venales ad altos populos deferat. Hac itaq; rerū cōmutatione continuoq; cōmercio res Toleti s̄epe vilius vēduntq; in locis vnde vehūtur. Est aut̄ ciuitas diuisa in regiones tres & viginti. Quas nobilitat & illustrat amplissimū & pulcherrimū tēplum. Quid meo iudicio sacras omnes ædes & forma conspicua & magnificis ædificiis sacerdotūq; ministeriis & ditissimis ornamentiis antecedit. In quo tēplo fenestrae speculares cōphires & imágines pulcherrime varis coloribus admirabiles & antiquas historias referentes conspicunt. Vbi per lucida specula septingenta quinquaginta numerauitur. Est præterea templum non solum magnū, pulchrum, splendidum, sed etiā opulentū. In cuius facellis, quæ capelle vocantur, & sunt numero plures, altaria sunt ornatissima. Est opere p̄ctū & res admirabilis videre singulis diebus & p̄cipue festis huius eccl̄e sacerdotes supplicates, nūc aureis, nūc argētis, modo sericis, ali quādo purpureis, & nonnūq; genimatis ornamentiis & p̄ctiosissimiis induotos, rē diuinā celebrā Toletanæ sc̄tes, & horas canonicas concinentes. Huius ecclesiæ antistes in Hispania secundus est à rege, non dignitate solum & autoritate, verū etiam populis, vestigalibus & potentia. Sub cuius imperio, preter altos minores populos, oppida nobilissima ac memorabilia septendecim gubernantur, quæ nominatim recensuimus. Ex q̄bus magnus ecclesiæ Toletanæ redditus exigitur. Cuius summa est, vt aceperimus, anno quolibet ducetorum milium ducatorum. Sunt in hoc Sanctissimo templo portæ numero sex, tres ad occidentem, duæ ad meridiē, & una ad septentrionem. Ecclesiæ portæ & imaginib; & antiquis historiis conspicuæ. Sunt & pulpita duo pulcherrima atq; ditissima. Est & altare, in quo diuus Illephonius celebrauit acceptis ornamentiis ad sacrificiū necesse fuit, à Virgine Dei genitrice. Sed quid præterea dicā de Sacrario & de magnis diuinitatibus & sanctorum reliquiis, quæ in eo sunt admirabiles? Quid de facellis & altaribus huius tēpli, quæ capelle vocantur, adornatissimis? De ea præsertim, quam Gabildū vocant, aucteo testo & omnium pontificum, qui hactenus huius ecclesiæ fuerunt, imaginib; ornatissima. Distribuūtur in hac ecclesia multæ pauperibus eleemosinæ singulis diebus, & octo minæ cocti panis hominibus probis & inopia laborantibus, qui mendicare erubescunt. Antistes præterea triginta pauperibus quotidie largitur elementa. Qui magnas etiam confert eleemosinas vidiuatis pauperibus, & orphanis virginibus maritandis cæterisq; multis hominibus necessitate coactis. Sunt in hac ciuitate monasteria multa monachorū, monialū, & beatarū intra muros & extra, omnia ordinis obseruantæ. Numerauimus in hac vrbe fora venalia septendecim. In quibus omnium rerum copia semper abundat. Sunt & hospitalia duo, quorum alterum redditus habet ducatorū milia q̄nq; q̄bus infirmi curâtur, & infantes expositi aluntur, q̄rū quidē semper magnus est numerus. Alterum vero cuius redditus est prope duo milia ducatorum, in quo curantur homines qui pustulis & Gallico morbo laborat. Est & aliud memorabile, vbi degunt & aluntur homines sensu carentes. In quo præterea duodecim senes & vita probi, qui labores ferre & victum querere nequeunt, aluntur. Atq; alia quæ causa brevitas omittimus. Vi eos autem propter dormitorum frequentiam desitatemq; plures habet angustos. Qui propter ascensum ac descensum sunt ambulatu difficiles. Cæterū domus magnæ sunt & intus pulchrioris ac commodiores, quam foris & extra videtur. Quatum milia fere quatuor quadratis impletuntur, & pleriq; puteis. Sed venio nunc ad alia, quæ sunt extra vrbum & membra tu digna. Facit enim Toletum felix & opulentum Tagus amnis diues & amoenus. Qui Toletanis pisces optimos propinat, hortos irrigat, materiā multā ē memoribus longe distatibus

euehit. Cuius aqua, q̄ per aureas arenas deferit, est valde salubris, & Toletanos hortos irrigans causa est, vt fructibus & herbis hortis tota ciuitas abundet. Vt rāq̄ siquidem ripa fluminis Orientē versus hortis & arboribus ad passū milia ferē quinq̄ fertilissima est, & ad Occidē tem tantū dē. Ad meridiē vero & Septētrionē p̄ter vineas multas, sunt etiā amygdalorū & alia rum arborū quasi nemora iucundissima. Seruūt Toletanæ ciuitati tanq̄ dominē multis & variis rebus oppida multa, pagorūq̄ maximus numerus. Qui quidē ciuitatē diutē faciūt & rebus omnibus abundantē. Alia p̄terea multa de rebus Toletanę ciuitatis memoratu digna mihi veniebant in mentem, quæ causa breuitatis omitto. Cæterum de conditore Toleti affirmare certi nihil possum. Tametsi non desunt, qui ab Hercule conditum fuisse fabulant̄. Quorū sententia, quoniam sine teste loquuntur, mihi certe non satis facit. Cum præsertim librum legē rim antiquissimum, sed sine principio & sine nomine eius qui scripserat, i quo mihi multa vera esse videbantur, vbi Toletum à Ptolomeo & Bruto cōditum fuisse scriptum erat. Sed à quo Ptolomeo & à quo Bruto non declarauit. Est aut̄ Toletū ædificiū antiquum. De quo Plinius & alii scriptores meminerunt. Vbi fuit olim magnum theatrum extra muros ad partem Septētrionalem. Quod etiam nunc etiā dirutum & quasi complanatum est, eius tamen vestigia formaq̄ cernuntur. Quod opus Romani magis q̄ aliae gentes illae facere consueuerunt. Post Toletum autem Orientem versus oppida sunt & populi memorabiles. Hiepes albo vīno diues, Ocania chirotecis memorata. Sunt & Lilienses, Laurēti Balbi ingenio & eruditione memorabiles. Inter Illescanos & Cōplutenses duos nobilissimos populos velut in triangulo positiū est oppidum magnum & relatione dignum. Quod alti Madritum, alti Majoritum, alti Mantuanam Carpentanam vocant, & Madrid vulgus appellat. Est autem in optimo loco & sub claro cœlo situm, & non modo populosum et cultoribus plenum, sed etiam multis equitibus nobile, Regumq̄ domiciliū frequens: propterea q̄ multis & magnis rebus abundat, et edib⁹ magnæ familiæ capacibus. Hic est et saluberrimus aer, vbi Carolus Imperator diebus pacis commoratus morbo quartanę, quo diutius laborauerat, liberatus est. Habet hoc oppidū terminos amplissimos, et fertilissimos cāpos, quos Matricios lumbos appellant. Qui qdem sunt frugib⁹ et vīno ceterisq̄ rebus abundantissimi. Sunt et silicum lapidicinæ, qui veluti in gentia faxa cernuntur in edificiis. Quapropter hoc oppidū Hispanus poeta Ioannes Mena vir doctus et ingenuus igne cinctum esse suis elegatissimis carminib⁹ cecinit. Quod et si ciuitas non est, ciuitatis tamen instar habet. In quo sacræ sunt ædes numero viginti, præter alias quæ sunt extrā muros. In cuius circuitu turres numeruimus octo et viginti supra centū. Est præterea felicissimum Sancti Damasi Sumi Pontificis meritis. Qui Majoritanū fuisse perh̄ betur a multis. Habet etiā nūc alumnū virū sanctissimū nomine Isidorum, qui fuit agricola vir sanctissimus, pro cuius meritis et operibus Deus multa miracula i vita eius, et post mortem bonis hominibus ostendit, quæ nos in magno volumine legimus. In huius oppidi confi⁹ bus vndiq̄ populi sunt optimi vīni et aliarū tertum copia ditissimi. Sunt enim Morani gladiis et forcipib⁹ nominati. Qui nuper incēdiū miserabile passi fuerūt. In quo duo milia fere hominū in ecclesia, quō confugerant, cōbusti fuere. A quibus Oreia non multū distat ædificium vetustissimum. Almonazilium, Mascaracenses, Botoroxenses copia salis abundantes, Valde morani, Pintū, Xetafum. Itē oppidū nomine Sancti Martini cognomēto Vega, & Turrigū cognomēto Velascū, quod ego Turre Iuliā vocare soleo. Vidimus hic & Pugnō Rostrū arctutum, Chinchonenses, Baratenses, & Sanctorū quaciū, quæ quidem oppida sunt vīni copia & suavitate felicia, sed Sanctorū quaciū meo gustu reliquis vīno rubeo multo felicius. A Maiorito aut̄ ad passū milia circiter viginti Cōpiutū est in loco piano positū apud amnē, quē Henarē vocat, oppidū rex omnū qbus humanus vīsus indiget, copia fertilissimū. Quod nuper Frācisq̄ Ximenē Hispanæ Cardinalis magnis operibus & līfarum gymnasii nobilitauit. Et nūc à disciplinari p̄fessorib⁹ doctissimis studioseq̄ suuētutis ingenis & cōcionib⁹ indies magis excolit. Ideoq̄ in huius oppidi laudatione sum breuior. Illud tamē vñū nō omittā, quod

Ptolomeus
& Brutus
Toleti con-
ditores.

Maioritum.

Aedes sacre
niginti.

Turrium nu-
merus.

Sanctus Da-
masus.

S. Isidorus.

Incēdiū Mo-
rē miserabile

Cōplutum.

muli referunt, & ipse cognoui. Quod hic populus adeo suis prouentibus & omnibus rebus abudat, ut nullis altude bonis indigeat. Est autem supra Cōplutum Guadalaiara ciuitas. Cuius nomen multi lapidū flumen significare dicitur. Quae ciuitas multis rebus abundat, & est dum magnificis adib⁹ illustris, & Mendoçæ domus frequentissima sedes. Habet aut̄ Complutū à latere Septētrionali Thalamācam, q̄ mensē formā refert, & est muris vndiq̄ cincta, crebrisq̄ turribus. A qua nō lōge distat Turris Lacuna inter plures vineas & fertiles campos exposita. Cui p̄pinquū est Vzeda, & paulo superius oppidū Buixragū syluis & dēsis nemorib⁹, in quibus Hispaniæ principes venari solēt, memoratū. Sunt etiā in regione Cōplutensi oppida multa nō ignobilita. In q̄bus Pastrana colit insigni fonte nominata. Enzina p̄iris regis & grādioribus diues. Itē Briuega i alto loco posita, castello fortis, aquis abudans & omnibus rebus amoenissima. Oppidū Ficta isdē bonis & cōmodis gaudens, & Zuritanū castellū, quod Tag⁹ abluit, & à canibus, p̄ q̄bus magnū vestigal exigit, cognominatur. Hic est Almoguera nobilium domus. Quae nō agricultores admittit, neq̄ pastores. Oppidum Bermingi malis Sidonis abudans. Sunt & Tindillani, Mōdegip̄ p̄pinqui ē nūdiniſ & fertiliſ ciuites. Itē Plicēses, & alia multa oppida, quae lōga nomēclatura defatigatus p̄termitto. Lusitania nāc̄ puincia, vt supra diximus, magna est, & Orientē versus vsc̄ ad Tagi, Durii, & Anæ fontes p̄tenditur. In qua est Seguncia nobilissima ciuitas venerabili tēplo, castello & duobus collegiis memorabilis, & multis rebus abudans. Quā nōnulli Sagunthū esse falso putauerūt. Nā quae sit Sagunthus postea docebimus. Hinc apparet Methymna Cœli i loco, vnde nōmē accepit, eminētissimo sita. Tres in hac regione populim̄hi nūc in mentē venere, qui p̄termittendi nō sunt. Almacianus in ripa Durii fluminis positus, Mōs Acutus cāpis fertilibus abudās, & Cocullutus insigni domo memorabilis. Sunt & Moronēses, Gomarani, Stronēses, Agreditani, Aquilarēses, & Cerveria balneis salutiferis memorata, quo causa valetudinis ex Cornago, Alpharo, Prexano, Ianqua nō lōge distantibus populis homines cōplures lauatū sēpe profiscunt. His aut̄ Lusitania puincia populis cōmemoratis, ad Calleciā transibimus, vbi multas ciuitates & oppida & res memorables visuri sumus atq̄ scripturi, quanta breuitate poterimus. In cuius prouinciae descriptione nonnihil erit, quod vt opinor, lectores iuuare poterit.

LIBER TERTIVS DE CALLECIA PROVINCIA ET EIVS VRBIBVS ET OPPIDIS.

ALLÉCIA, quā alii Galleciā, & alii Gallaciā vocant, puincia est ingens, & à Græcis, si Iustino credimus, fuit habitata. Propterea q̄ post Troiani belli finē Teucrū morte Atacis fratris inuisum patri Telenomio, cū nō recipit i regnū, Cyprū cōcessisse, atq̄ ibi vrbē nomine antiquę patriæ Salaminā cōdidiſſe. Inde vero accepta opinione paternæ mortis, patriā repertiſſe. Sed cū ab Eurisaco Atacis filio accessu phibereſſe, Hispaniæ littoribus appulſum, loca, vbi nūc est Carthago noua, occupasse, atq̄ inde in Calleciā transiſſe, positifq̄ gentibus & prouincię nōmē dediſſe, ibiſq̄ duas vrbes cōdidiſſe. Quarū alterā eam esse arbitror, quā nūc Gallegi Noiā vocāt, & antiquissimā esse dicitur. Alterā vero Noelā. De q̄bus vrbib⁹ Plinius etiam meminīt. Sed redeo ad puinciae descriptionē. Quae habet à Meridie Lusitanā, cui contermina est. A qua, vt ante demōstrauimus, Durio flumen dūvidit, & ab Occidente ad Septētrionem & Oceanū p̄tinet, ad Orientē q̄q̄ solē p̄ Astures, Cātabros, & Vascones Galliæ Aquitaniae coniungit. Est aut̄ prouincia cū æris & plumbi copia diues, tū vero Minto, quod etiam vicino fluminī nōmē dedit, auroq̄ ditissima, adeo vt aratro frequenter glebas aueas excin-

B ii

dant. Cæterum quoniam prouincia hæc preter alias regiones multos etiâ Legionis & Castellæ regni populos continet, de singulis harū regionum partibus sigillatim conscribemus. Et primum regionis ipsius, quam nūc Gallicam dicimus, ciuitates & oppida nominatim recensibimus. Incipit itaq; prouincia, quæ Gallicia dicitur, ab occidentali fredo & Durii fluminis ostio. Et iuxta Nerium promontorii Iria Flavia est, quæ nūc Sancta Maria finis terræ dicitur. Sunt & in maris littoribus Corunna portu celebris. Patronū peregrinantibus notissimū. Ferrolani, Betancium, Muxia, Ares, Corconionū, Villanova darocio. Item Cambados, Redode la, Bigones, Ribadeani, Nauiani, Luarchani, Pons vetus, Ceani, à quib⁹ Murani remoti sunt Noiani, Riaiones, Ocarrienses, Ogouenses, Caniani, Batonenses. Sunt & ciuitates, quarū Metropolis est Compostella, quæ nunc à Sancto Iacobo nominatur, eiusdem Sancti misteriis & omnium Christianorum votis frequentata. Ad quam se conferunt magni principes atq; reges totius Christianitatis magna munera ferentes, Sed de huius Sancti miraculis & rebus ciuitatis memorabilibus alto loco scribemus. Hui⁹ prouincie est Orensis ciuitas nobilis, & nota balneis salutiferis. Et Oliva vetus cognominata ciuitas antiquissima, quæ fuit olim maxima, & murorū amplitudine memorabilis. Item Villamaior, & Tuitana ciuitas & altera Mondaneta, ad Tuitanam ciuitatem nomine nobilis vtracq; & memorabilis. Sunt & Ribaduenses optimo vino albo distites, Cherogani, Mons fortis à Lemo cognominati, Chantadani, Pons Belsarius, quo transfiguratur Minius. Caldelani, Mons regius in alto loco positus, Villanova, quæ dicitur infantium, Allarcenses, Sarriani, Portus Marinus, quē Minius duas in partes diuidit. Millitum, Arzuan, Oterones regii, Castrū regium, Castrum viride, Castellū altēmire, Villa franca campis frugiferis & aquis amœna. Cacaelones, Pōferratani, Mons Sacer, in quo castellum est altissimum, & iuxta Minius ortum pagus est magnus, quem Callici Fontianam vocant. Continet autem Gallicia prouincia, ut supra diximus, alias regiones, Asturias scilicet & alias, quas encartaciones vocant. Itē Vizcaiam & Guipuzcuā. Quę quidem & si sub uno fere nomine Vasconū continentur, tamen separatis de singulis & una quaq; conscribemus. Asturarum itaq; primum ciuitates & oppida, quę memoratu digna sunt, nominabimus. At qui scire necesse est Asturias esse duas. Quarum altera dicitur Ovetensis, & ad Gallegos pertinet, altera uero ad Cantabros & Sanctillanenses, à quibus nōmē accepit. Verum enim vero de populis harū regionum describendis ero brevior. Vereor enim in his explicandis abundare nominibus, ne propter nōmīnum inconsonantia iniocūda vel potius molesta reddatur ipsa descriptio. Apud Astures itaq; Brigentium beca est nobilissima ciuitas, quæ nūc Ovetensis appellatur. In qua mauris olim per Hispaniā discurrentibus multa Christianorum bona tēplorumq; ornamenta & sacre res ad seruatæ fuere. Quibus & cruce, dequea scriptissimus alto loco, merito gloriatur. Sed de rebus huius ciuitatis memorabilibus & religionis miraculis scribem⁹ alias. Huius autē regionis populos, Plinius, Strabo, Polibius, aliq; scriptores altos Vaceos, altos Carpentanos, altos Vectones, altos altis nominibus appellantur. In quibus sunt Auilenses, Ripasillani, Gigtonenses, Villa delictosa, Planenses, Tangedani, Rupes Europæ, Prautani, Gradietani, alias multa memoria tu haud facilia. Ideoq; transimus ad alia, quę sunt Vasconiae regionis, quam nunc Vizcaia vocant. In quibus sunt Bilbaonenses portu maris illustres. Sunt & alia oppida maritima Bermeum, Portugaletū, Lequetium, Durangū, Vrdunia ciuitas nobilis sub altissimo monte posita. Helorriū, Arratia, Zondaroa. Supra est prouincia maior Aquitaniae Galliae prouincia cōtermina, quam Lepuzcuam vocant. Inqua sunt Vergarenenses, apud quos Ondarcia domus est primaria. Mondragones, Ognates, oppidū Segura, Villa franca, Tolosani, Hernaniū. In maris littoribus Sant Sebastiani, Guetarienses, Cumaiani, Motricones, Deuani, Pasagēses, Fons Rabia, Gallis obstaculum & pernices, Sanctanderiani, Lauretani, qui populi sunt omnes bellicosissime gētis & omnīn rētūcopia prēcipueq; piscibus abundantes. A maris aut̄ littoribus remota est Victoria ciuitas nobilis & totius Alabæ prouinciae caput. Apud quam sunt oppida multa quorum est vnum Lāda patria Ochoce catholicorum regum thesaurarii, Vbi Itē

Iria Flavia.

Compostella.

Orensis.

Oliva.

Tuitana ciuitas.

Mondaneta.

Asturiae.

Ovetensis.

Bilbao.

Vrdunia.

Victoria.

Ondarranti, Elgotuarenses, Platea Vergaria, Delguta Vergaria, Azcotiani, Azpetiani, Heizuarenses, Salinæ Legnicis, Villa regia, Cestonates, Zarauzanti, Villa bona. Reuertemur nūc ad altos Callecia prouinciae populos. Qui etsi sunt eiusdem prouincie, non tamē Callecti, sed Castellani dicuntur. Incolunt itaq; Durium amnem, preter altos populos, qui sunt ad occiduum Portugaliam versus, Sisapona ciuitas nobilis & antiquissima. Quæ nunc Zamorensis appellatur. Quæ frugiferis campis & amne Durio fertiliſſima eſt, & sanctorum reliquiſſa fœlix. In ea dem ripa Durii Taurus eſt ciuitas in alto loco pianoq; ſita. Quam nō nulli à Gothis conditā fuiffe fabulantur, & Cāpum Gothorum vocant. Quos ego quoniam ſine teste loquuntur, non ſecus falli puto, q̄ eos qui Zamoram Numātiā eſſe dixerunt. Nā quæ fuerit & vbi Numātia, paulo post ostendemus. Eſt autem Taurus ciuitas, vt ad eā redeamus, tubeo vino uomi nata, frugibus & arborum fructibus abundans. Cutus mulieres ſtaturam corporum Romana rum multerum vultumq; reſerunt. Habet præter altos Durius appositos Tordesillanos. Quo rum patriam, quæ memorabilis eſt, ego Turrem Syllanam nominarem. Sūt autem Tordeſyllani campis frugiferis diuites, & regia domo magnifica. Villalarenses, qui finitimiſ ſoli fertilitatem non inuident. A quibus nō multum diſtant Septimācini, fortes in armis & fide nobiles, alboq; vino ceterisq; rebus neceſſariis abundantes. Quibus propinquum eſt oppidum omnium quæ ſunt in Hispania maximum ac nobilissimum, quod Hispani Valladolit appellant, & multi viri non indocti Pinciam nominant. Huic oppido quas vrbes & ciuitates anteponam non inuenio. Eſt enim in optimo loco ſitum in Pisuergæ fluminis amoeniffima ripa, liberalibus disciplinis & mechanicis artibus excultum. Aedificiis, ſacris ædibus, coenobiis, & duobus collegiis ornatissimum. Mercatorum cōmerciis & omnium rerum copia ditissimum. Vicis, plateis, muris, portis iuſtre. Campis, fluminibus, hortis, fontibus amoeniffimum. In quo præter alias res memorabiles, forum eſt venale ampliſſimum & pulcherrimum. In cuius ambitu, qui paſſus ſeptingentos amplectitur, tricentas & trīginta ianuas, & fenestrarū tria milia numerantur, & omnia vidimus officia. Huic foro coniunctus eſt vicus cōſpicuus, qui ab argentariis opificibus Argētarius dicitur. Quapropter etsi ciuitas nō eſt hoc oppidum, mul tis tamen ciuitatibus etiam primariis nō immetito præſertur. A regiis Hispania præſertim, qui hoc oppidum quaſi domicilium placidiffimum frequentant. In quo omnes ferè Hispaniæ magnates ædificant & libentiflme commorantur. Hinc Orientem versus Cabecoriana ſublimis arx aspicitur ſupra fluminis eiusdem ripam. Vnde non longe diſtat oppidum Donia, ſoli fertilitate diuites, & Catholicorum Regum coniugio memorata. Item Palentia nobilissima ciuitas in armis Carrionis marginē ſita, vbi quondam literarum gymnasium fuiffe memorant, quod poſtea Salmariticam tranſlatum fuit. Sunt autem in Palentia diocesi ſacerdotia gentilia, quæ Iurispatronatus appellant, quadrigenta. Hanc ego ciuitatem eam eſſe coniecto, quā Plinius, Pomponius, & Strabo Pallantium vocant, & à rege Palatoo conditā fuiffe plures opifiantur. Eſt autem ciuitas campis frugiferis & omnium rerum copia fertiliſſima. In eadem regione Turris Cremata colitur & Palenciola, Turris Morinogia, Turris altera cognomēto Lobotonia. Quæ qdē oēs frugib; ceterisq; rebus abundat. Sūt in eadē regione Villalonēſes ferriſ diuites & Cōca, Villalpandū, Majoricani, Valderēſes, Sagaunii, Bezzerrilenses, Mansillani, Barcialēſes & Oppidū nobilissimum Benauentū omniū rerū copia ditissimum, aquis abudās, & pulcherrimis ædibus, quas Rhodoric⁹ Piñetellus comes magnanim⁹ ædificauit, iuſtre. Sūt et Caſtrū Mucii, Frumentani et Carrionēſes, q; comites cognomināt, Amuscani, Villa viridis & Asturica ciuitas nobilis, q; nūc Astorga dicit. Sūt Herreriēſes, Aquilarēſes, qb; cognomēto eſt Cāp⁹. Melgarēſes, q; Ferramentales denominant. Balmasedani, Paretnani Nauēſis diſti, Aq; rēſes alti, Methymna Roseca cognominata, q; oīm rex copia ſemp uberrima, nūdinariūq; cōmerciis & ferriſ admodū diuites. Cui ppinqui ſunt Valdenebritani, q; tū p̄fia fuit oīi multo ma tor, & omniū rex copia fœlix. A qbus nō multū diſtant Villabraxima, Turris fumi, & Perria cōgnomēti cāpus, Petri à Platea viri docti meiq; diſcipuli patria fœliciſſima. Itē Villa Gar

Turris Sylla na.

Pincia.

In platea iā nuarū numerus & feneſtrarum.

Donia.

Palentia.

Benauentum

Aſtrurica.

Methymna Roseca.

cie Vronia olim diutius à Mauris obsessa & acriter oppugnata, non expugnata tamē, sed inuita permanuit. Est & oppidū Villa Iacobī nominatū. Quib⁹ quidem magno est ornamento legio Germanica eius prouinciae regni caput. Quæ nūc Legionensis ciuitas appellat⁹. Est aut nobilissima ciuitas & tēplo pulcherrimo memorabilis, & multis vrbib⁹ ecclesiæ suæ mirabili ædificatio merito p̄ferenda. Nā & si tēplū, quod ætate nostra ciuitas Hispanensis ædificat, alia omnia magnitudine p̄stat, si Toletanū cunctis aliis diutius ornamētis & specularibus fenestris est illuſtrius, si deniq̄ Cōpostellatum fortioribus ædificis & Sancti Iacobī miraculis, & rebus aliis memorabilius est, Legionē tamē artificio mirabili meo quidem iudicio omnib⁹ est anteponēdum. In cuius clauſtro facellū est in quo iacet reges septē & triginta, & unus Hispanæ Imperator. Est p̄terea Legionensis ciuitas cū aliis rebus, qbus abundat, tū vero multorū sanctorū reliquias & meritis admodū fœlix. Quantū autē bellicosū fuerint Legionēses & fidei catholice cultores, in ea narrat⁹ historia, quæ festū cōtinet de duodecim virginib⁹ Beatę Marię virginis singulariis annis offerendis. Cuius rei memoria die Augusti quindecimo solēniter in Legione celebratur. Eiusdem prouinciae sunt Caſtrēses à Cæſare cognominati, & Villasandini, atq; alia opida, quorū nomina me latēt. In quibus ciuitas est insignis & antiquissima. Quā Burgensem nūc vocant, & Masburgi dictā suisquidē legimus. Quæ dicebatur & Auca, quod nomē mihi vero similius esse videb⁹. Propterea q̄ etiā in ötes apud eandē vrbē nūc Ocani dicunt⁹, & Aucani melius dicerentur. Tametsi Plintus non Aucam, sed Ceucā nominauit. Est autem Burgensis ciuitas, vt diximus, antiquissima, multisq; rebus insignis & inter primarias vrbes toti⁹ Hispaniæ merito referenda. Cuius incolæ non ociosi, non circūforanei sunt, sed omnes nō modo viri, sed etiā foemine labore manuū suarum vicitū querunt, & honestissime viuit, & alti mechanicas artes, aliis disciplinas liberales exercent. Mercatores, qui ciuitatē opulentā faciūt, fides sunt & liberales. Sacerdotes diuinū cult⁹ & rerum sacrarum studiosi diuinis officiis & literarum studiis diligenter incumbunt. Magistratus & reipublice gubernatores cōmunibus commodis rectissime prudentissimeq; prospiciunt. Sic itaq; cunctis ciuitatis ordinib⁹ officium suū libere recteq; faciēt tota ciuitas indies auger⁹, indies magis illustrat⁹. E quites, q̄ plures in ea sūt & potētes, immunitates, leges, & priuilegia, qb⁹ ciuitas gaudet, cōseruare ac tueri diligētissime student. Est p̄terea ciuitas magnis & pulchris nec min⁹ cōmodis ædificis adornata. Foris venalibus, plateis, viciis, pontibus, tēplis, cœnobis, amnisbus exculta. Cuius ecclesia maior intus & extra opere est & ædificio mirabilis. In qua res diuina s̄pē numero celebratur can toribus & organis in quinq; facellis inter se distantibus, nec aliis altis perturbatisbus. Ex facel lis vero & sacrariis, que multa sunt, illud vnum Castellæ Comestabilis conspicuum atq; ditissimum non ecclesiæ solum Burgensis, sed etiam cunctis ciuib⁹ magno est ornamento. Sunt & extra urbem domus hospitalis, quæ regiae dicunt⁹, insignes & memorabiles et maximi census. Quarum institutiones et ordines viuendi, qui sancti sunt & maxime laudabiles, causa breuitatis omitto. Dicam tamen breuiter de monasterio monialium et sanctissima domo, quoniā res est insignis & memorabilis. Quam domum Huelgas vocant Hispani. Cuius maxima sacerdos sub imperio suo diligentib⁹ custodia centum quinquaginta monialibus imperat & sanctissime consulit. Quæ quidem moniales sunt omnes equitum nobilium q̄ principum filiae & familiæ generose. Præfet etiam hēc sacerdos, q̄nam Abadesam vocant, aliis septendecim monasteriis & oppidiis quatuordecim nō ignobilibus atq; aliis minorib⁹ quinquaginta. Consert p̄terea sacerdotia multa sacerdotib⁹ & census cōmendatarios viris. xii. cōtribuit, & alia beneficia & officia & suis populis magistratus & gubernatores elegit. Est autē nunc sacerdos maior huius domus generosa mulier Elionora Sarmēto Iacobī Sarmēti Saltinariū Comitis filia. Quę quidem, excepta Regina, cæteras omnes Hispaniæ sceminas primarias antecedit. Hēc sacerdos primā suscepit alūnam Mariā Oliuanā Ioannis Garciae Secretarii Cæsaris filiā. Aedificauit autem hanc domum & opus ingēs Rex Sancius, qui ppter opera, quę fecit mirabilia cognomen Amati promeruit. Est itaq; multis magnisq; rebus memorabilis. Cuius homines

sunt huimanissimi & aduenas maxime diligūt. Sunt & fidelissimi suis principib⁹, & hospites patientissime tolerant & honorificentissime tractant. Post autē Burgensem urbem populi multū sunt, & nonnullæ ciuitates memorabiles. Videlicet Beloratenses in amoenissimo convallescentes. Et oppidum Frias, oppidum Ezcarai, Gauientes, Ceresanos, Briuecanos, quos Bradascanos Ptolomeus appellat, & Plinius Viridastanos. Est autē oppidum forma quadratum, quod quatuor clauditur portis. Ad cūsus similitudinem Catholici principes apud Granatam oppidum nomine Sanctam Fidem condiderunt. Habet ciuitas Burgensis ad meridiem oppidum Lerma, & altud quod Sancta Maria capi dicitur, vterque populus frugibus & vinetiis admodum diues. Et in Sancta Maria campi templum vidimus magnum & venerabile. Quod quidem quācunq; ciuitatem quantumlibet nobilem decoraret. Habet preterea Burgensis ciuitas ad Orientem & Septentrionem populos memorabiles, scilicet Oñatenses & Quintanillenses capis frugiferis diutes. Item Pnacorunti, Sagunti, Methymna Pomaria, & Frias altud, Villa maior Sarmientorum domus, & Mendocia apud Catabros nobilissima domus, ex qua plures Hispaniae magnates cognominantur. Ad Orientem vero & apud amnem Iberum ciuitas est nomine Sancti Dominici Calciatensis gallo & gallina candidis, de quib⁹ alio loco scripti sumus, memorabilis. Sunt & Nazarenses, oppidū Pharam, Britonenses, Nauarretani, & Logrontum oppidū magnum & memorabile omniumq; rerum fertilitate plenum, Cui⁹ homines fide bellicaq; virtute nobiles immunitate nuper & honorifico privilegio ab Imperatore Carolo donati fuere. Est autem Logronum capis frugiferis, vinetiis, arborum fructibus, vegetationibusq; fertilissimum. Quibus propinquus sunt Calagurritani, quorum virtutes & fidem Cæsar Augustus expertus eorum salutis suæ causa custodiā elegit. Est autem Calagurritani antiqua ciuitas, unde ut quidam volunt, Quintilianus originem duxit. Nunc autem & si magna Nauarre pars provinciae Tarraconensis est, hic tamen eius populos, qui proximi sunt Cantabris exponemus. Cæterum quoniam Nauarre fertilitas & omnium terræ copia nota est, & de vnaquaq; re scribere lögum esset, eorum populorum nomina, qui nobis relatu digniores videbuntur, memorabimus. Est itaq; regni Nauarre caput et primaria ciuitas Pompilon, a Pōpe Magno condita, teste Strabone. Quæ nūc Pampilona dicit, et Pōpeopolis pulchrius appellare. Est autē ciuitas magna, nobilis, et opulenta. Stella quoq; nobilis est, et titulo ciuitatis decorata. Itē Tutela apud Iberum amnem terræ fertilitate diues. Sunt Bicastillones, Lerinates, Pons Reginæ, Mēdgoriani, Raguenses, Bañolenses, Artaxonia, Niraditani, Falcenses, oppidū Peralta, Vianenses, Mendauitani, Arcus, Sesmani, Andosillani, Sactadrianenses, Azagrani, Mafellani, Villa Fraca, Cadreitani, Balterrani, Arguetani, Corelani, Cintrueningones, Cascatini, Cortenses, Phatallani, Olitani, Caparosum, Sanctacarenses, Mellidani, Garcastillones, Casedani, oppidū Gallipensii, Ayuarenses, oppidū Sanguesa, et Lumberritani, quæ duo nomina retinēt antiqua. Aoyzones, Vrozones, Isauenses, Ochangauitani, Roncesualles tuxta monte Pyrenicum, ubi Roldanus pugnans siti extinctus phibetur. Est et Sancta Maria Roccitonis religione diu Augustini celebris. In cūsus templo multa sunt memorabilia de duodecim Gallorū partibus, q; causa breuitatis omnittimus. Est et oppidū nomine Sancti Ioannis pedis portus cognitissimum in altissimis montis iugis positū, Cuius mōtis ascensus est passuū miliiū circiter duodecim et vndiq; fontibus uberrimus et multis rebus fertilissimus, in quo ferrū plurimū effunditur. In iugo p̄terea montis planicies est et capus amoenus et omni tēpore viridis, est et tēplū venerabile cognomine Caleta. Itē oppidū nomine Sancti Pelagi cū duobus palatis ingētibus et cōspicuis. Quorū alterū Olgramontū, et alterū Lusa nomen habet. Sunt et Garenenses, Licondones, Lasacani Nauarre populi non ignobiles et aliis nomine Sancti Stephanus.

DE PROVINCIA TARRACONENSI.

Tarracensis prouincia, cui Tarraco ciuitas clarissima nomine dedit, regiones duas amplissimas cōtinet. Celtiberiā s. q; nūc à duobus amnisbus p̄ ea fluētib⁹, q; nominat Aragones Aragonia dicit, et Laletaniā, quā vulgares Catalonia dicunt. De qbus separatim sigillatimq;

conscribemus. Et primū ciuitates Aragoniae, quæ sunt numero decem, & oppida cōplura non
 minabimur. Et in primis Augustam Cæsaream, quæ metropolis est, & Aragonie regni caput
 cuius conditorem fuisse legitimus Iubam, à quo Saldyba fuit appellata, hoc est Iube domus.
 Postea vero tempore Cæsaris Augusti, qui sua virtute & munificentia, vt Suetonius scribit,
 omnium regum & ciuitatum gratiam promeruit, Saldyba repudiato priori nomine Cæsar
 Augusti nomine assumpsit. Sita est autem Cæsar Augusta in ripa fluminis Iberi in loco plano,
 Ex quo Iberus annis insigni ponte lapideo longo latοq; trahitur. Vrbis autem situs soleæ
 calcei formam refert. Portas habet quatuor ad totidem partes mundi spectatæ. Est & validissi-
 mis muris cincta crebrisq; turribusq; tutæ. Ceterum ciuitas nunc multo maioris est incolatus.
 Sunt enim extra muros priores q; plurimæ domi, & quasi altera ciuitas, quas Cæsar Augusta
 ni populationes, appellant. Sunt præterea & fora venalia, templo intra muros vrbis & extra cō-
 spicua. Tota ciuitas est ædificiis, plateis, vicis adornata. Rerum omnium copia fertilis, equitib;
 nobilis, bonarum artium disciplinis exculta, mercatorū cōmercis diues, mechanicis officiis
 decorata, campis, hortis, & arborum fructibus abūdantissima. Magno Sanctorū martyrumq;
 numero, de quibus alio loco scribemus, fœlicissima. Quæ deniq; nostris temporibus, vt in sa-
 cris literis legitim, inter nobilissimas tortus Hispanie vrbes notissima, tāto inter ceteras Chri-
 stiana religione præfulget, quanto præ ceteris celebrior habetur ex nomine. Sunt in hac vrbē
 res duæ memoratu dignissimæ, domus scilicet hospitalis inter alias Christianitatis insignes me-
 rito reponenda. Et altera prope vrbem in campo amoenissimo satis grādis & insignis, quæ di-
 citur Aliapharia, de qua scripsimus alio loco. Hinc Orientem versus Isca ciuitas est, quæ nunc
 Osca dicitur, literarum gymnasio & disciplinis nobilissima. Tiriassona ciuitas apud montē
 Gaci, quam à Tiriis & Ausonii conditam fuisse nonnulli opinantur. Est autē ciuitas antiquis
 sima & campis vberissimis diues & rebus omnibus abundans. Item Iacca quæ lacet in conuallī-
 bus, vnde nomen accepit. Inferius autem ciuitas est Calatautana celebris, & vbertate soli fru-
 giferisq; campis & omnibus rebus fertilissima. Quam nonnulli Bilbiliū esse dicunt Martialis
 poetæ celeberrimi patriam. Quod ego nec affirmo, nec reprobo. Est & Teruela ciuitas nobi-
 lis, & Daroca sacris corporalibus memoratissima. Item Borta ciuitas non ignobilis, & ciuitas
 alta nomine Sancta Maria Albarazinensis multis & magnis reb; abūdans. Est & ciuitas Bar-
 bastrensis arcubus ferreis, quos balestas appellant, nobilis & aliis rebus abundans. Ex oppi-
 dis autem, quæ multa sunt, Erganicum, quod nunc Alcanictum vocat, primum nobis occur-
 rit, oppidum quidem pluribus rebus amoenissimum, & Ioannis Sobrarii Ludouiciq; Iuue-
 rii præclaris iugenit optime celebratum. Posthoc Exea ab equitibus cognominata. Itē Ixar
 & Monsonium rerum fertilitate ditissimū, & Aragonie regum conuentibus maxime celebra-
 tum. Sunt & alii populi, qui pagorum cōmunitates appellantur. Quorum capita sunt Calatautana
 ciuitas, Turuela, Daroca, & Albaracina, quas supra memorauim. Hic est oppidū Fra-
 ga supra Cingam flumē positum in aspero loco & ambulatu difficulti, sed Cinguē fluminis ri-
 pis & hortis amoenissimum. Sunt & Atusani, Saranieani, & Tamaritani populi non ignobiles. Item Alagonii, Saduanenses, Magallonienses, Alquecarense, & oppidū Sostium Ferdinan-
 di Regis natale solum. De quo plura scripsimus alio loco. Oppidum nomine Sancti Stephanii
 Littera cognominatum. Sunt & Altudeuarēses, Mosquexulani, Boleani. Item oppidum no-
 mine Campi Franqui, Loharrenses, & aliud oppidum Vnumcastellum nominatū. Sunt præ-
 terea etiudem prouinciae populi non ignobiles. Qui & si nō magni sunt incolatus, sunt tamē
 memorabiles. Ideoq; nonnullos, qui nobis occurunt, nominabimus. Est itaq; inter Castelle
 & Aragonie regnum oppidum nomine arcus. A quo non multum distat Mons regalis pri-
 mus Aragonie populus hortis & campis amoenus. A quo nō longe abest oppidum Haricia,
 & Citina vterq; populus, rebus necessariis abundantes, & amoenitate locorū delectabiles & hi-
 lares. Apud annum autem Solonem posita est Alhama sub altis rupibus & balneis seruētib;
 memorata. Est in eadem ripa Voberca latens in conuallibus amoenissimis hortis, fructibus, &

athine Salone d̄ues, & venatione variis generis animalium. Hinc Cæsar Augustus à versuſ Atecas-
ni sunt, & Tarrerenses in itinere viatoribus liberalissime seruientes. Post autem Calatautum
Fresinum est Ferdinandi regis conceptu memoratum. De quo scripsimus alio loco. Post Fre-
sinum Cæsar Augustam nobis euntibus Almunia populus aliquanto maior cæteris prænomi-
natis occurrit, & Mola minor optimo melle nominata. In aliis quoq; partibus huius regionis
alii sunt populi, quorum notiores, qui nobis occurrent, memorabimur. Ab Osca ciuitate di-
stat oppidum Aterue passuum milib; quindecim, in loco fertili positum cum arce munitū.
Sunt & alii populi minores eiusdem ditionis, quorum nomina causa breuitatis omittimus. In
alta vero regione sunt etiā populi memorabiles, Xarquitani, à quibus Aranda cognominat,
Mesonēses arce tuti, Epulanī in rīpa Solonis, Neguellani, Arandicani, M̄c radani & P̄nates in
annis Iberi rīpa, & Riglani. In alia regione sunt Guesani, Muniesanēses, Segurani, Alacones.

DE POPVLIS LALETANIAE PROVINCIAE.

HVIS prouinciae, quam principatum vocant & comitatum ciuitates sunt numero decē.
Quarum Tarraco caput est. Propterea q; ceteras dignitate precedit, & prouinciae no-
men dedit. Fuit hęc ciuitas à Scipionib; condita, & vt alio loco diximus, Romanorum colo-
nia. Vbi præter alias antiquitates multa nūc etiā Romanorū principū numismata reperiunt
in agris & vineis. Vnde coniscimus olim fuisse Tarraconem multo maiorē. Celebratur à scrip-
torib; multis rebus & præcipue vīno, quod optimū illuc legebat, & hodie legitur. Cui ec-
clesia cōspicua est ædificis & sacerdotib; exulta, & titulo archiepiscopat⁹ illustris. Sita est hęc
ciuitas in littore maris mediterranei, & cāpos habet amēnos valdeq; fructiferos. Post aut̄ Tar-
raconē Barcino est supius in eodē littore, oīm quas vidimus vrbū pulcherrima. de cuius noīe
& cōditore, qm̄ multe varieq; sunt opiniones, & nulla certitudo, mihi differēdū nō est. De lau-
dibus aut̄ eius et rebus memorabilibus alio loco scripsimus. Tertiū locū dignitatis Ilerda si-
bi vendicat. De ciuitate etiā rebus & honorib; alibi scripsimus. Dertosam q; descripsimus et
eius res memorabiles, & Gerundæ fertilissimos campos. Ciuitas tēplū memorabile & altare to-
tum gemmatū vidimus & opulentissimum. Sunt autē prænominatae vrbes, vt alio loco scripsi-
mus, Romanorū Coloniæ. In medio autē regionis Ilergetū ciuitas est Campestris, quæ Viz-
geliensis dicitur, in fructiferoso sita. Est & ciuitas, quæ nunc Viche dicitur, & oīm vicus Aquas-
rius vocabat. Itē Elna, Minoressa ciuitates nobiles, & Belaguaria. Quib; ciuitatibus p̄grandis
oppidorū numerus seruit, præter pagos innumerabiles. Quorū cōuentus certis dieb; vrbes
complent, & opulentas faciunt. Legimus enim huius prouinciae populos, præter pagos, fuisse
numero quadringentos. Quorum paucos & notiores referimus. Apud Galliā itaq; Narbonē
sem, Ruscinonensis prouincia est, soli fertilitate d̄ues. Ciuitas caput est oppidum Perpinianum
purpura & lanificio nobile. Et apud montē Pyreneum Confluentani metallis, auro, argento,
quondam cū effodiebantur, ditissimi. A Perpiniiano autē Galliam versus est oppidum nomine
Salsas cum areq; munissima Gallis, à quibus sepe fuit acriter oppugnata, obstaculo magno,
adeo, vt inde hostes oppugnatione defessi discesserint. Sunt & Empuriani fama celebres. Palia-
renses, & inferius Albi montani sīde nobiles, Pratenses, Geruarienses, Tarracentes, & Cardona-
tes candido sale d̄uitae. Itē Caprarienses, & Stereliquitani in alto loco positi arceq; muniti. A
quibus non multum distant Blanenses maritimi. Apud Barcino nō oppidum nomine Molen-
dinus regius paruum quidem, sed palmetis, hortis & aliis rebus amēnissimum. In quo etiam
domus est conspicua. Hinc non multum distant Martorellani, & inferius ad meridiē Villa Frā-
ca cognomento Panades in agro fertilissimo, qui Suebanus, à magnis subib; appellatur. Sunt in
eadem regione Tuſrensis, Puicerdani, Caldenses Mōbiquenī cognominati, Granullēses, Villa
mator, Colibrenses maritimi, Villa Franca, Confluentina, Cubellenses, q; Lustrunates quoq;
discuntur. Item Arbuçiani, & oppidum Cabra, Corrialenses, Pratenses cognomen regii, &
oppidum Veria, atq; aliud nomine Sancti Petri Oretani. Sunt & Campredones, Torrellani,

Tarraco.

Barcino.

Ilerda.

Dertosa.

Gerunda.

Ilergetum.

Viche.

Elna, Mino-
ressa.

Belaguala.

Peripiniānū.

Multā oppi-
dorū nomi-
na.

Moncrini cognominati, Besalonenses, Figuerani, Talaronenses. In confinis Aragoniae Nasuarræq; sunt Arguetani, Balterrani, Villa liberalis, Marcilia, Funenses, Andosillani, & Sancta dianæ. Inde remoti diuersis in locis alia sunt oppida quorū nomina nobis occurruū memo- randa. Dematū scilicet, Miralcāpum, Castellum astum. Sunt & Rubinates, Monti Catini, Ca laphitani, Cortalenses, Morellani, Bisbalenses, Poblitani, Redonates, Granolenses, & oppidū Equalatū, de quo scripsimus alio loco. Item Aldiconates, & Ampostani, in amnis Iberi ripa, quos & alibi memorauimus.

DE CIVITATIBVS ET OPPIDIS
provinciæ Carthaginensis.

Carthaginensis provincia quæ à Carthagine noua, quam Poeni teste Plinio cōsidere, no- mē accepit, regio est ingēs, & nobilium populorū multarūq; rerum copia fœlix. Quæ quidem à Granatē regni confiniis Orientē versus ad Dertofanos usq; protendit. Ipsa ve- ro Carthago ciuitas, à multis autoribus celebratur. Cuius portus qualis sit ex ea Vergilius de- scriptione colligitur. In qua est inquit in secessu longo locus, insula portum efficit & reliqua. Duo siquidē Hispaniæ porti fama feruntur insignes, alter Nouæ Carthaginis, & apud Callecos alter in oppido Coronensi. Sunt etiā in huius maris littoribus Helchitani, Alicantina ciuitas nobilis, cuius etiā portus naues tutas continent. Est & oppidū nobile nomine Dianū, cuius vt vrbis præclaræ scriptores meminerūt. Quam ego eā esse arbitror, quæ Denia nunc appella- tur. Sunt & Oliuenses, & oppidum Gandia. Quorū omnium Valētia caput est nobilissima ci- uitatis. Quæ, vt Plinius & Strabo tradunt, à mari remota est passuū tribus milibus. Quæ qui- dem non immerito inter primarias Hispaniæ vrbes annumeratur. Hęc enim ciuitas sanctum beate viuendi ordinē sibi constituit. Hęc suis & honestissimis moribus & sanctissimis institu- tis inter ciues pacē concordiāq; tuetur. Hęc lites & iuria semper odit. Equitū præterea splen- dore nobilis, mercatorum cōmerciis ciues, mechanicis officiis adornata. Vbi lanificiū fit ma- ximum & panni ceteris totius Hispaniæ meliores, liberalibus disciplinis exculta, præclaris ho- minum ingenis illustris, cāpis & hortis amēna. Opere precium est videre Valentinos corpo- ris Christi festum celebrantes & aliorum coelitū sacra mysteria recolentes iustificationesq; facien- tes. Qui die festo sancti Mathiae summa humanitate supplicantes ad locum proficiscuntur, in quo cadauera iacent eorum, quib⁹ crimina mortis cā fuere. Quæ siue suspensa sint, siue iaceat, suscipiunt, & ferentris imposita ad sacrum locū deuehunt, ibiq; sacrificiis & orationibus hono- rifice sepeliunt. Multa deniq; sunt, à Valentī ciuib⁹ memoratu digna, de quibus volumen magnum confici posset. Quare multis pretermisis, quæ ad Valentī laudē pertinebant, illud dumtaxat referam, q̄ sit Valentina ciuitas fœlix duobus Sanctis, Laurentio scilicet fortissi- mo martyre, & confessore Vincentio constantissimo. Quam sit & illustris duobus etiā Pon- tificibus, Calixto scilicet tertio, cuius auspicio Turcarum magn⁹ exercitus fuit ab Vngaria p- agatus, & festum transfigurationis institutum, & eius nepote Alexandro sexto Pontifice maximo. Illud præterea non omittam, quod Marcus Tullius in Valentī laudē protulit. Qui in actione ultima contra Verrē Valentinorum inquit honestissimorum hominum testimo- nio. Post autem Valentiam Sagunthus memoranda nobis occurrit & summis quidem laudi- bus efferenda. Fuit enim populo Romano fidelissima. Nā cum senatu populoq; Romano pa- reret, & ab Hannibale Carthaginēsum ducē & eius exercitu validissimo nouē mensibus acris- ter oppugnaretur, deleri penitus maluit, q̄ à Romanis deficere. Ceterū, qui Sagunthinorum admirabilem virtutem summiq; fidem cognoscere velint, Titum Liutum legant, vbi dicit & iam omnia trās Iberum prēter Sagūthinos Carthaginēsum erāt. Fuit autē Sagūthus, vt alio loco scripsimus, Romanorū Colonia, vbi fuit olim theatrum, cuius adhuc forma vestigiaq; cer- nuntur. Hanc urbem à Sagis Ibericis cōdificatā fuisse quidā scripserūt & inde nōmē accepisse. Distat autem Sagunthus, à mari teste Plinio & Strabone, mille passibus. Quam nunc Mora-

Duo portus
insignes.

Valentī lau-
des.

Sagunthus.

uetrum vocant, muros veteres significare volentes. Cuius regionis sunt Murcianii fictilibus & alius rebus diuites, & Oriola ciuitas nobilis, & alia ciuitas nomine Xatiua, fontibus, arborum fructibus, & p̄cipue malis punicis memorabilis. Hinc remoti sunt Bodiani, Creuillenses, Villanates, Cosentanienses, Segobricense, oppidū nomine Sancti Mathei, Lucenates, Lirienses, Alpontani, Lucentini, Aspenses, Torrentini, Paternionenses, Alcocerenses, Algezira, Culleren ses, Alponates, Hontenientes, Alcointi, Peñaguillani, Bratenses, Capdetani, Xaxonates, Villa regalis, Castellū Fabitanū, Ademuztū, Castellum planicie, Morellani, Xericenses, Castillonenses, Villa formosa, Almenarenses, Buntolenses. In medio autem prouincie Carthaginensis op pida memorabilia conspicuntur. In quibus est Concha ciuitas in uno de tribus fugis exposita. Illic enim tres colles binas valles efficiunt, per quas amnes gemini dilabuntur. Quorū alter Succharius, & alter Occhartus appellatur. Qui ubi magnam ciuitatis partē circuit, in Suc charium influit. In horum itaq; scopulorum altero, qui medius est, inter duos Concha sita est. Quæ in altiori loco, id est, in altis rupibus turrim habet altissimā. Vbi olim castellū fuit in nitissimum. Ciuitas autem magnis edificiis et loci natura amnibusq; quos memorauimus, et aliis rebus memorabilis est. Quippe quæ pecoribus et lanis tenuissimis est admodum diues. Habet autē ciuitas hec populos Orientē versus et à laterib⁹ Almodouarēses, Gōpilonēses, Ral lones, Gardinetanos, Carborēses, Moianos, Lādetanos, Requenates Villorēses, Cardinetanos alios. Ad meridiem vero sunt Villascusani, Ignestenses, Belmontani, Chinchilani, Rodani op pidum nomine sancti Clementis, Villanouani, Motenses, Alcaracenses. Eiusdem regionis est Utana ciuitas nobilis, et Vcles equitum ordinis Sancti Iacobi cōuentibus illustris. Sunt et Tarancónenses. Occurrit mihi nunc Ostolgarense castellum fortissimum, ad quod bellotum tempore plures eius prouinciae populi suę salutis causa configunt. In ea vero regione, quę Aragonie Manchia dicitur, et alio nomine Spartaria vocabat à copia Sparti, populi sunt memora biles, & pecoribus ac tritici copia diuites. Quorum tellus et si fluminibus caret & fontibus frumento tamen, vino, cæterisq; necessariis rebus abundant. In hac itaq; regione quāvis arida, populi tamen sunt non ignobiles, Alcaçar scilicet cognomento Consuegra, campus Tritana, Socuellamus, Villa Robleta, Prouencta, Villa noua cognomine Gardete, Villa noua Infantū Villa noua cognomento Xara, Alarconenses, Castellū Garciae Muñoci, Albacetenses, Hellini Touarreles, Xorquerani, Alcala cognomento Riuus, Lumillani, Checlani, Almansani, in quibus populis, vt acceperimus, neq; sunt amnes neq; fontes, sed putei dūtaxat & salsi. Eiusdem regionis oppidū est antiquissimum & memorabile, quod Molina dicitur. Cuius tellus quatuor in partes, quas Sesmas Molinates appellant, dividitur. Quarum una campestris nominat, q̄ viginti cō tinet pagos. Altera nomine Serrana septendecim, alia Pedrigalensis decē & octo, quarta Sauina ria viginti. Quarum domus duorū milii & quingentorum numerum conficiunt. Quæ quidem sunt omnes pecoribus & lanis admodū diuites. Vbi molissime lanę numerantur onium milia quadrageinta. Sunt & alia oppida memorabilia castellis & aliis reb⁹, Coueta scilicet, Zafra, Castilnouū, Sanctiustum, Enbid, Fontesaxum, Estables, Mochales, Villed. Cuius domus cudendi monetam facultatem habet dandiq; campum certaturis. Sed redeo ad Molinam ciuitus castellum est memorabile & turris separata, quę dicitur Aragoniae. Multa præterea nos bis occurunt de Molinæ rebus memorabilia, quę causa breuitatis omittimus. Nam de piscibus eius, qui turtures vocantur, & sunt optimi, diximus alio loco. Quare Molinates omnium rerum copia diuites nullis aliunde rebus indigent, sed suas potius aliis suggerunt lanas preser tim ceteris omnibus toti⁹ Hispaniae meliores. Quas mercatores ad exterias nationes deferūt, quarum commercio ditissimi sunt. Abundant etiam Molinates agninis carnibus & arietinis, quibus magna pars vtitur Hispania.

Concha ciuitas.

Molina.

LIBER QVARTVS

DE ROMANORVM COLONIIS IN HISPANIA.

Voniam de ciuitatibus Hispanie loqui sumus, de Romanorum coloniis & aliis rebus, quae necessaria nobis videntur, & lectorib⁹, ut arbitramur, doctis præsertim non ingrata neq; superflua videbunt, alia qua summatis dicem⁹. Illud in primis paucis verbis repetem⁹, quod supra dictum est, scripsisse nonnullos Hispaniam ab Hispano Herculis nepote seu successore, quem Iustinus Hispalum vocat, dictam fuisse, & vere fortasse. Quod ego nec affirmo, nec reprobo. Plures enim sunt, qui fabulosa que de Hercule narrantur, existimant, à quorū sententia non discedimus. Tametsi Herculem in Hispaniam venisse non imus inficias. Quandoquidem columnas apud Gades Herculis laborum metas & terminos plures affirmant. Cæterum Hercules Hispaniam, quam gregibus & armentis exhaustus, meo iudicio nō ædificis qui dem nec altis rebus ullis excoluit. Quapropter Hispanie pontes insignes & res alias memorabiles nos profecto nō Herculis, sed Romanorum potius & præcipue Iulii Cæsaris opera esse coniectamus. De cuius magnanimitate mirabilis munificentia Suetonius Tranquillus hoc modo scripsit. Nec minore studio reges atq; prouincias per terratum orbem alliciebat, altis captiuorum milia dono offerens, altis citra senatus populiq; autoritatem, quo vellent & quoties vellent, auxilia summittens. Similiterq; Italæ Galliarūq; & Hispaniarum, Asie quoq; & Græciae potentissimas vrbes præcipuis operibus exornans. In Alcantare præterea ponte carmen hoc legimus. Pons in rupe Tagi dñis & Cesare plenus. Verum enīm uero hūc Alcantaræ pōtem nō Iulii, sed Traiani Cæsaris esse plures autumāt. Sed siue Traiani sit siue Iulii nihil refert, quando Romani vterq; p̄fuit. Iter præterea longum per Hispaniam stratū lapidibus p̄ tempore brumæ, brevesq; per interualla columnas erectas, quæ viatoribus iter hyeme teatum nūibus ostendunt, & quicquid in Hispania memorabile vidimus, Romanū esse minime dubitamus. Propterea q̄ potentissimi liberalissimiq; fuerunt, in Hispania præsertim quāplurimos annos cōmorantes. Quapropter si dixerimus à Romanis nonnullos Hispanie nobiles originem habuisse, fortasse non mentiemur. Sunt enim in Hispania multæ Romanorum coloniæ patrictiorum. Si quidem scribit Plinius in vltori Hispania quatuor iuridicos fuisse conuentus, Gaditanum, Cordubensem, Astigitanum & Hispalensem, oppidaq; numero centū septuaginta quinq;. In quibus erāt coloniæ octo, municipia totidem, Latio antiquitus donata nouem & viginti. Et paulo post idē Plinius ait, & à dextera Corduba colonia Patricia cognominata, & à leua Hispalis colonia cognomine Romulensis. In descriptione autē citerioris Hispanie accedit, inquit Plinius, insulæ, quarū mētione seposita, præter ciuitates altis distributas, prouincia ipsa ducenta nonaginta tria cōtinet oppida. In quib⁹ crant coloniæ tredecim. Oppida ciuium Romanorum tredecim. Latinorum veterum decem & octo, fœderatorū unum, stipendiaria centū triginta tria. Et subinde scribit Carthago noua colonia, & Valentia colonia tria milia passuum à mari remota tātūdē à mari Sagūthus ciutū Romanorū fide nobilis. Taraco Scipionum opus sicut Charthago Poenorū. Colonia Bracine cognomine Fauēcia, quā eam esse arbitror, quæ nunc Barcinona dicitur, & oppida Romanorū ciuium multa. Quib⁹ subiungit populos quadraginta quatuor. Quorum celeberrimi sunt inquit Romanorū ciuitū Dertosani, Gerūdenses, Cesaraugusta colonia ciuitas imunis amne Ibero affusa, vbi oppidū antea Saldyba vocabat, de q̄ alibi scripsim⁹. Inferius etiā scribit Romanorū ciutū Ilerdenses in rīpa Sicoris, & Oscenses, Tiriassonenses. Latinorū veterū Cascantenses in fine regni Nauarre, & Erganicenses Aragonie. Fœderatorū Tarragenses. Aliis p̄terea rationib⁹ & argumētis n̄a

Suetonius.

Carmen.

Plinius.

hęc confirmatur opinio. Quibꝫ absqꝫ dubio cōstatibꝫ multas Hispanię domiꝫ primariaſ à nobiliſ Romanis habuisse prīcipiū. ppter ea q̄ cū Romanorꝫ duces & exercit⁹ i Hispaniā veniſ ſent captiſarcibꝫ & caſtellis equites nobiles pſecerunt. A quibus magna pars Hispaniæ caſtella multiqꝫ populi Caſtellani noſtriſ etiā temporibꝫ dicuntur. Propter ea quod latini cuſto- des arcum Caſtellanos appellant. Et quoniam tunc Hispania multiſ rebus ad vitę vſum neceſ ſariiſ indigebat, attulerunt in eam Romani leges, bonos mores, diſciplinas, & lingua Latinā, nam tunc Hispani barbare loquebantur, & ea lingua qua nunc Vascones utuntur, & Canta- bri, quod in alio loco clariſ patebit. Cæterū dicam nunc breuiter de qbusdā nominibꝫ & claris in Hispania familiis, quas ut ſupra dictum eſt, à Romanis originem duxiſſe nō dubito. Quae quidem adhuc antiquos Romanorum mores, nobilitatem, & nomina retinent, nomina dico non de plebeis & cōmuniſbus, ſed de ſenatoribꝫ, patriciis, & conſulibꝫ atqꝫ aliis Roma- niſ viriſ illuſtribus, qui magnis rebus geſtiſ in Romana republi- ca floruerunt. Fuit itaqꝫ olim Romæ Pimentariorum domus illuſtris, quae nunc in Hispania Pimentelorum intelligi potefit. Nam qui Latini non ſunt, & barbare loquuntur, nomina corrumpunt, & literas pro literis pferunt & commutant. Fuit etiā Romæ Caſtroniorum generoſa domus, ex qua, niſi fallor, i Hispania qui Caſtri cognominantur, originem ducunt. Imperantibus Romæ Cæſaribꝫ, q̄ duodecim fuerunt, Proſapiam generoſam fuſſe legimus, quae Fontea dicebatur, vnde Fōſe corum genus in Hispaniam veniſſe coniectamus. Fuit ppterera Romæ Siluia gens illuſtris, q̄ nunc in Hispania maxime floret Toleti ppterſtim, vbi magni ſunt nominis & autoritat̄. Ve- rum domus haec à Portugalie regno in Caſtellam veniſſe à nonnullis ppteretur, quibus alii non aſſentiuntur, ſed nos ita eſſe nec affirmare poſſuſ, nec reprobare, itaqꝫ aliorum iudicio relinquiſſuſ. Propter ea q̄ Portugalie Siluia domus, & Caſtella contendere videtur, vtra eare ſit antiquior, & vtraqꝫ ſe putat antiquiore. Ego vero cum vtraqꝫ ſit nobilis & antiqua in an- tiquitate & generis nobilitate pares eſſe iudico. Sed in Portugalia quædam nunc reperitur an- tiquitas ex Romanorum temporibꝫ. Si quicquid illuc in antiquiſſimo monumento, quod nu- per repertum eſt, epitaphium legitur hac ſententia. Hic iacet Lucius Silutus Iulii Cæſaris cen- turio. Ppterera non dubitabunt, qui Romanas historias legeruit, Romæ Placorū familiā fuſſe nobiliſſimam, & ab ea Polancos in Hispania eſſe oriundos, cum ppterſtim vniuſ literæ muta- tione differant. Quod quo tam longo contigifſe non mirum eſt. Fuerunt etiā temporibꝫ Ceſaris in Italia magni duces, qui Petili cognoſtantur, à quibus in Hispania, nec fortaliter fallor, originem ducunt, qui Padillę cognominantur. Hoc tamen ego minime dubito gen⁹ hoc ab Italia in Hispaniam veniſſe, quod eorum demonstrant insignia, quae ſartaginis, quam Itali pa- tellam vocant, ſimilitudinem habent. Et hoc nemo mirari debet, quandoquidem Romanii ve- teres, qui fuerunt illuſtres & fama celebres, non propter ſui generis antiquitatem, ſed propter ſuas virtutes & res magnifice geſtas à ſcriptoribꝫ celebrati fuere. Qui quidem ab initio te- nues ignobileqꝫ fuerunt, vt Lentuli, Cicerones, Fabii, qui cognominati fuerunt à leguminis- bus, & ſuis virtutibꝫ rebusqꝫ geſtas ſe fecerunt illuſtres & immortales. Eodē modo Cincinati Planci, quos ante diximus, & alii multi dicti fuere, quos recenſere longum eſſet. Quapropter alia pretermittimus, quoniam quę diximus hactenus, opinionem nostram ſatis conſirmant, ideoqꝫ transiſſimus ad alia. Sunt qui credunt & minime dubitant in Hispania nobiles equites, qui Meruli dicuntur à Merulorum Romana familiā oriundos. Ego vero aliorum ſequor opini- onem, qui dicitur Merulos non à Merulis, ſed à Miloniſ Romanis illuſtribus originem du- cere. Quod ego hac ratione conſirmo, q̄ huius generis equites, quos in Hispania cognosco, vulgus indoctum Merulos appellat. Illi vero ſe non Merulos, ſed Melos cognominant, ſic enim in eorum literis & chirographis legitimus. Hoc autem nomen corruptum eſt propter. I. literę in. E. mutationem. Scribant igitur poſthac non Melos, ſed Milos. Sunt in Hispania ceteri no- biles ex antiquis quamvis pauci, quorum cognomina ſunt Coroneles. Quos bene ſentieſtes non dubitabunt à Corneliorum pclarissima Romanorum proſapia cognomen hoc & genus Cornelia do- mus.

Pimenteloruſ
domus.Caſtrorum
domus.Fōſeca dom⁹
Siluia dom⁹.Polancorum
domus.Padillarum
domus.Merulorum
domus.

accepisse. Quod illi sine dubio iudicabunt, qui facta præclara Lucii Cornelii Scipionis, altorumq; huius cognominis legerint. Huius nominis Romæ fuit mulier illustris in omnib; corporis & animi virtutibus. Cuius non dissimilis visa est mulier illa immortalitate & cœlo digna Maria Coronel, ciuis Hispalensis, quæ quidem Cornelia mætus diceretur. Propterea q; vt p; dicitia suā seruaret intactam, & sine labe vitā ageret, illud memorabile facin⁹ ausa est, quod Ioannes Mena non immerito suis carminibus celebrauit. Noui ego Romæ virum nobilitate generis & eruditio[n]e præclarum, cui nomen erat Paulus Cortesius. De cuius familia esse, qui nūc in Hispania Cortesi dicitur cōiectari licet. Ingenio præsertim rebusq; gestis Ferdinandi Cortesi Vallensis Marchionis. Qui profecto militari virtute cæterisq; corporis & animi dotibus omnes duces, qui fuerunt ab orbe condito vñq; ad tempora nostra sine dubio lōge superauit. Indagator enim rerum nouarū vñiuersum orbem circuuit, & apud antipodas nouam inuenit Hispaniam, q; sua virtute, fortitudine, & industria admirabiliter effecit, vt Christi nomē vbiq; terrarum resonaret, & magnitudo Cæsaris, & sua virtus cognosceretur. Quare si Iulius Cæsar, qui ab Aegypto in Britāniā nauigauit, magnum nomen adeptus est, & magnos honores, quibus, honoribus quo nomine Ferdinandum Cortesium, qui totū mare mensus & vtrūq; peragravit hemisferium, dignū iudicabimus? Sed de hoc viro nunq; satis laudato, & de Christiana religione benemerito, multa scribemus aliās. Fuit olim Romæ domus equitum nobilissima, quibus Aquila cognomen erat. Ex hac vñus, qui Pontius Aquila dicebatur, tribun⁹ plebis imperante Iulio Cæsare plurimū potentia & autoritate valebat. Adeo vt in negotiis & priuatis & publicis, quibus Cæsar abutebatur, non paruo fuerit obstaculo. Huius etiam cognominis in Hispania sunt equites, quos nouimus, nobilissimi. Qui, si Latinā pronunciationem consideremus, ab Aquila cognominantur. Quos ab illa nobilissima Romanorū progenie venisse non dubitamus. Legimus præterea Romæ Deciorum familiam vñā fuisse de primariis, ex qua fuerunt duo uiri fortissimi duces, pater, et filius, qui fortissime pugnates cum magna hostium stragem fecissent, occubuerunt. A quibus, vt opinor, in Hispania ducunt originē vñti nobiles, qui de Deca cognominantur. Et eodem modo de Taueris iudico, qui Romæ fuerūt olim & nunc in Hispania viri nobiles. Fuit quoq; Romæ Nepotum domus illustris. Et sunt in Hispania cognominis huius viri nobiles, quos & Salmanticæ, & aliis in locis cognouimus. Nouimus etiam Cesaraugustæ Coscontos non ignobiles, Quos ab illis Romanis in Hispaniam venisse non dubitamus, ad quos Marcii Tullii Ciceronis epistolas legimus. Legimus etiā fuisse Romæ Valerios & Cotas, quorum successores in Hispania nouimus mediocri cōditione & honesta. Noti Romæ fuerunt equites illustres, qui Cassii cognominabantur, & in Hispania eiusdem cognominis virum nobilem nouimus in domo Almirantis, qui Fernandus Cassius dicebatur. Non desunt in Hispania, qui Galli cognominantur ab antiqua Romanorum familia. Noui nāq; in Gaura ciuitate Canonicū virum generosum, qui Martinus Gallus vocabatur. Cuius etiam cognominis in Callecia sunt plures. Fuit in Italia quondam uir potens & prædictus, cui nōmē erat Oleanus, qui Mediolanum condidit. Et nunc apud Vascones domus est Olanorum, de qua mihi discipulus fuit Ioannes Olanus, qui nunc est iureconsultus. Fuerunt etiam Romæ Galui cognominati, cuius cognominis in Hispania non desunt. Sed de nobilib; Hispanis, qui aliunde nomen & originem ducunt, haec tenus. Volum⁹ enim breuiter aliquid de reliquis & indigenis dicere, quos Hispani naturales appellant. Qui ducibus modis cognominant̄, hoc est vel à patria sicut à Toleto, à Corduba, & ab Auila. Vel a rebus quas strenue geserunt, vt Vargue, Ramirez, Machuque, Spinoze, Mace, Latrones, Vaccæ, Quixatæ, cuius familię nunc uiuit Gutterius Quixata nobilissimus eques, & omni munere naturæ prestantissimus. Alięq; domus eiusmodi, quę ab operibus suis atq; virtutibus cognominati fuere. Sunt & alii qui cognominantur ab antiquis domibus, ædificia quorum nunc extāt, veluti qui Velaqui, Mendoçæ, Gueuaræ, ceterisq; similes, qui permanent in Alana prouincia. Illi vero qui aliunde venerunt & gentibus externis cum indigenis nullam neq; loci neq; nominis neq; pa-

trix similitudinem habet. Nam Manrici, qui sunt Alemani, nomen eorum cuius nationis sunt manifeste declarat. Quandoquidem notum est quod apud Germanos Mā significat socium, & Enriquē fortē. Guzmani autem, qui sēcē sunt eiusdem nationis, à Gothis se venire contendunt vel à Scythis, confirmantes, quod ego dicebam, quod Guzman eorum lingua sociū significat, vel hominē Gothum magnum. Qua propter eos nonnulli Gothomanos appellant. Henricorū autem cognomen ab Eluetis Gallæ populis originem duxisse arbitror: propterea quod in Gallia viros primarios huius terminationis cognominatos fuisse legim⁹, sicuti fuerunt Orgentorix Dūnorix, inter Eluecos magni principes ceteriq⁹ non dissimiles. Sed alii, q⁹s à Romanis originē duxisse diximus, cū Hispanis indigenis, vt supra demonstrauimus, neq⁹ patriæ neq⁹ domus neq⁹ vernaculae linguae similitudinē habent, que cum patriciorum nominibus antiquis conueniat. Cuius rei contrarium probare nemo poterit. Nec Hispanorum q⁹ uis nobilissimum quēquā fore arbitror, qui se se non felicissimū putet, qui à Romanis originem duxerit. Cum præsertim olim gens Romana ceteras omnes omni genere virtutis antecederit. Quod si quis à me scire voluerit, quę causa sit quare Romanorum quidā ex his, quos restulimus, in Hispania nomen obscurius famāq⁹ minorem nūc habent, quam alii aduenticii & indigenē, qui nunc plurimum valent, vt sunt Guzmani, Manrici qui de Gothis remanēt, & Velasci, Mendocii Gueuarti, qui sunt indigenē, me sibi respondisse putet, quādoquidem hoc mea confirmatur opinio. Propterea quod antiquitas alios oblitiori tradidit, & alios fortuna recent & fauorabilis & inconstans, vt solet, altius extulit. Sic enim rebus omnibus & hominibus, qui sunt in alto rerum fastigio collocati, sēpe solet accidere. Quapropter mihi non mirū videtur, si Roma, quæ quōdam totius orbis principatum tenuit & imperium, nō is tēporibus à multis opprimitur, quibus imperare consuevit, quā tamē imperante Carolo Cæsare nostro videmus in pristinū statum restitutam & legitime triumphantē. Sed, vt ad ppositū redeamus. Hūc Deus rebus terminū posuit, vt aliæ deprimātur & finē habeāt, & alię nascent̄ & altius insurgant. Et deniq⁹ nulla terminum sibi statutum prætereat: homo præsertim qui cū eius vita sit fragilior atq⁹ brevior & multis exposita periculis q⁹ cæterorum animalium, sua vel insatiable cupiditate vel alienæ felicitatis inuidia, aliorum felicitatem famamq⁹ præclarā totis viribus & enixissime perdere studet, existimans falsoq⁹ putans se malis alienis altius ascensurum,

DE PONTIFICIBVS ET MAGNATIBVS

Hispaniae & officiis incuria regum

REm non ingratam facturus videor, si magnates atq⁹ Pontifices Hispanie præcipuosq⁹ magistratus & ordines breui narratione retulero. Cum præsertim hoc à me multi sæpe requirant & efflagitant, non Hispani solum, sed etiam gētes externe & aliarum nationum, quae res Hispaniae scire desiderant. Dicam igitur de Hispaniae Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Pontificibus aliisq⁹ dignitatibus, quibus Hispania maxime floret. Sed imprimit concilia, magistratus, & officia memorabilia referam. Est itaq⁹ in Hispania domoq⁹ Regia cōcilium secretorum, cuius præsidentes sunt reges.

CEst & aliud cōciliū iusticie, qđ regale vocat, cui p̄ses omne ius & facultatē iusticie liberā

CEst & aliud concilium belli gerendi, cui Rex præsedit. (habet.

CConcilium ordinum, hoc est equitum militie Sancti Iacobi, Alcantaræ, & Calatravæ, quorum Præsidentes à regibus eliguntur.

CConcilium regii census & omnium bonorum, cuius præsidentem reges eligunt.

CConcilium inquisitionis in prauos hæreticos, cuius p̄ses eodem modo eligitur.

CConcilium de rebus Indicis.

CConcilium de rebus Aragoniae, in quo est Procancellarius & auditores q̄ regētes vocatur.

CSunt in Hispania conuentus iuridici quatuor, unus in oppido Pincia, quod Valladolid appellat, aliis in vrbe Granatae, tertius apud Callecos, & alius in Nauarra. Ceterum Pincianus

L. Marinei Siculi. Lib. iiiij.

conuentus & Granatensis sunt maioris autoritatis, & negotiantibus frequentiores. Continet autem Pincianus conuentus sue iurisdictionis populos, qui sunt à ripa Tagi Castellam versus, & Granatensis ab eadem ripa Bethicam feré totam. Sunt autem in utroque conuentu praesidētes, & auditores duodecim, & tres iusticiae p̄fecti, quos Alcaldes appellāt, q̄ de criminib⁹ iudicant. ¶ In curia autem regia iusticiae p̄fecti sunt quatuor, quos item vocat Alcaldes, qui de crimini⁹ cognoscunt, & facultatem habent in toto regno cognoscendi in secunda & prima instantia de criminalibus causis & ciuilibus in curia regia & in populis & aliis locis distantibus à curia interalloc passuum viginti milium, quod spaciū illi quinq⁹ leguas appellant. Quorum superior est p̄sidentis & iudices, quos auditores appellāt. Quorum p̄fectorū duo quolibet die sabbato cū uno de cōsiliariis carcerē visunt, vbi reorū causas delictaq⁹ cognoscunt & iudicant. Pr̄sidentis autem & auditores carcerem quoq⁹ visitant ter quolibet anno, id est tribus paschalibus vigiliis. Nec alios quatuor illi p̄fecti superiores cognoscunt. Ceterum si quis eorū deliquerit, à pr̄sidente punitur. Est autem pr̄sidentis autoritas maxima, in rebus p̄sertim iusticie, in quibus liberam habet potestatem. Quae totius regni gubernatores, magistris & iudices instituit. Curiae pr̄ses insuper potestatem habet comprehendendi quēcumq⁹ omnium magnatū, sine ullo Regis imperio, si causa iusta fuerit, & iusticiæ necessitas. Est enim dignitas hęc in officio iusticiae & p̄eminentiae summe autoritatis à Rege secunda. Quae non tenetur visere quēcumq⁹ magnatum, quamvis primarium, neq⁹ exire obuiam legatis & oratoribus, nec ullo proficisci, nisi duntaxat cum Rege, aut regio iussu. In sententiis autem ferendis suffragium non habet, sed sui iuris est & voluntatis, vt lites finiantur & cause, quas voluerit. Est autem hoc cōcilium regale supremum, ad quod tanq⁹ caput recurrent & appellant litigantes, qui se non iuste condemnatos fuisse conqueruntur. Sunt in hoc concilio regali satellites, quos Alguaziles Hispani vocant, ordinarii duodecim, stipendiarii & alii sine stipendio.

¶ Sunt & rationatores seu computatores, quos contadores maiores appellant. Qui regū census exigunt, & de causis regii patrimonii cognoscunt, & cognoscendi & iudicandi potestate liberam habent, & vterq⁹ substitutū & suum locum tenētem, & alios necessarios officiales & ministros eligunt. Qui pr̄terea curam gerunt solvēdi stipendia regis alumnis & domesticis. In Hispania siquidem nemo regibus seruit sine stipendio & aliis emolumentis, quae reges bēnemerentibus vltro larguntur.

¶ Sunt & alii duo ratiocinatores maiores, quibus omnes, qui regia negotia gesserunt, omnium rerum & expensarum rationem referunt.

¶ Sunt pr̄terea in regia domo officiorum genera multa atq⁹ diuersa, & in unoquoq⁹, qui ceteris pr̄sident & maior appellatur, vt maiordomus, maior cubicularius, maior venator, maior mulio, maior aquaritus, maior vexilifer, maior iusticia, maior pincerna, maior dispensator, maior hospitiorū p̄fectorus. Ex quib⁹ officiis aliqua possident Hispaniē nōnulli magnates hęre ditatio iure. Pro quibus exercendis à regib⁹ stipendia captiunt. Et sunt capitanei duo regiae personae custodes.

¶ Sunt & equites ducenti regie p̄sonae custodes, quorū unusquisq⁹ magno stipendio meret. Sunt & alii qui Continui dicuntur, & stipendum captiunt octoginta ducatorum.

DE PONTIFICIBVS CASTELLAE.

Inter Hispaniē pontifices, q̄ sunt numero quinq⁹ & quinquaginta, Toletanus antistites ceteros honoribus, redditibus, & dignitate pr̄cedit. Est enim Castellē maximus Cancelleris, q̄ nūc Hispaniarū primatū tenet ratione dignitatis. Cui redditus est octoginta milia ducatorum.

¶ Archiepiscopus Hispalensis ducatorum milia quatuor & viginti.

¶ Archiepiscopus Compostellanus milia viginti.

¶ Granatensis archiepiscopus cuius redditus est decem milia ducatorum,

¶ Episcopus Burgensis cuius census est ducatorum milia viginti.

Episcopus

Episcopus Siguntinus ducatorum milium viginti. Conchensis Episcopus ducatorum sede cum milium. Placentinus quindecim milium. Palentinus Antistes & Pernae Comes tredecim milium. Mentesianus decem milium ducatorum. Segontensis Episcopus milia quatuordecim. Aulensis redditus est octo milium ducatorum. Zamorensis duodecim milium. Cordubensis cuius redditus est duodecim milium ducatorum. Osomensis decem milium. Legionensis octo milium. Calaguritanus redditus habet ducatorum duodecim milium. Salmanticensis decem milium. Pacensis sex milium. Ovetensis sex milium. Carthaginensis redditus est quinq̄ milium ducatorum. Asturicensis quatuor milium. Caurensis octo milium. Ciuitatensis quatuor milium. Malachen sis ducatorum decem milium. Gaditanus octo milium & quingentorum. Guadixensis milia duo. Abderitanus mille & quingentorum. Mondoniensis mille & quingentorum. Tuidensis duorum milium. Olacensis mille & quingentorum. Orensis trium milium. Canarie praefulvis redditus est octo milium ducatorum.

¶ De Aragoniae, Valentiae, Laletaniae,
Nauarre Pontificatibus.

Cæsar agustanus Archiepiscopus habet redditus viginti milia ducatorum. Archiepiscopus Valentinus tredecim milium. Archiepiscopus Tarraconensis octo milium. Tiriassonensis Episcopus quinque milium. Episcopus Oscensis tria milium. Segobricensis & Albarazinensis trium milium. Barcinonensis quinq̄ milium. Ilerdensis quinq̄ milium. Dertosanus octo milium. Gerundensis quatuor milium. Vrgellensis septem milium. Vicensis duorum milium & quingentorum. Eunensis mille & quingentorum. Pomplonensis episcopus sex milium.

¶ De Portugalliae Pontificatibus.

In Portugallia prima pontificalis dignitas est Archiepiscopatus Vlxbonensis, cuius redditus est ducatorum milium sedecim. Archiepiscopus Bragensis duodecim milium. Episcopus Eborensis ducatorum milii viginti, Episcopus Visei octo milium. Episcopus Guardianus quinq̄ milium. Episcopus Coimbreensis ducatorum duodecim milium. Episcopus Portus quatuor milium. Episcopus Lamegensis sex milium.

¶ De aliis Castellæ dignitatibus.

Fuerunt hactenus in regno Castellæ tres ordines militie, Sancti Iacobi scilicet, cuius census est sexaginta milium ducatorum, Alcantare, quadraginta quinq̄ & Calatraue quadraginta. Quorum principes equitum magistri vocabatur. Cæterum has dignitates Catholici principes ad se transtulerunt, sibiq̄ substituerunt alios, qui praefecti maiores appellantur, & Hispano sermone Comendadores maiores. Est itaq̄ nūc pfectus maior Castellæ, pfectus maior Legionis, pfectus maior Alcantare, pfectus maior Calatraue. Sub qb⁹ pfectis sunt equites multi cōmedatarii magni census. Sunt & Clauigeri duo, alter Alcantare, & alter Calatraue. Est & pfectus militie ordinis Sancti Ioannis, cuius census est ducatorum milia quadraginta. Apud Aragones autem, Valentinos & Laletanos, pfectus est & magister equitum militie ordinis Montefani.

¶ Ordines Portugallie.

Magister equitum de Christus cognominatus.
Magister equitum ordinis sancti Iacobi.

Magister equitum cognomento Dauis.

Praefectus maior ordinis de Christus cognominatus.

Praefectus maior ordinis Dauis.

Praefectus maior ordinis Sancti Iacobi.

Praefectus ordinis Sancti Ioannis.

DE TITVLIS ET OFFICIIS CASTELLAEC MAGNA TVM.

Nouim⁹ i Hispania Castellę Comestabilē, Regis cubicularū maiorē, de familia Velasco rū. Est em⁹ Comestabilis magn⁹ princeps, q̄ regē comitat⁹ & in bello p̄serit⁹ gerendo.

Nouimus & Almirantē Castellæ, q̄ maris Hispani ius habet in nauigantes & imperiū. Ideoq; dux maris & dominus intelligitur. Quę dignitas est Henricorum domus.

Nouimus & Castellę præfectum maorem de domo Mantricorum.

Est præterea præfectus Legionis de Pimentelorum familia.

Et præfectus Andalusie de gente Henrica.

Item præfectus Gallicæ Mendocius.

Præfectus Granatę de domo Cardina.

Præfectus Caçorlae, quem creat Archiepiscopus Toletanus.

Præfectus Murciae cognomine Falardus. Verumensim uero, quos præfectos nos appellamus Adelatatos Hispani vocat. Sunt præterea Castellę regni magistrat⁹ & officiales sex, quos Mafiscales appellant.

DE MAGNATIBVS CASTELLAEC,

Legionis, Andalusiae, & Callicie.

Restat nunc dicendum nobis de magnatibus Hispaniæ & vnius culusq; censi. Qui & si non facile colligi potest, nostro tamē & aliorum iudicio, à numero certo & scopo non longe discedemus.

Ex magnatibus itaq; Castellæ primus est Comestabilis de Velascorum familia. Qui Castellæ Comestabilis dicitur, & Dux de Frias, & Phari Comes, q̄ regis est cubicular⁹ maior. Cuius census est ducatorum milia sexaginta.

Almiratus Castellæ & Granatæ, Comes Modicanus, dominus Methymnē Rosecę & Palétio lœ habet quolibet anno quinquaginta milia ducatorum.

Dux Aluantis Marchio Caurensis & Comes Saluaterranus, à Toleto cognominat⁹, miliaque Dux Infantatus Marchio Sanctillanæ Comes Realis de Mançanares & Salda (quaginta. nñx à Médoça & à Vega nuncupatus, milia quinquaginta.

Dux Methymnæ Sidonie Comes Nebulę domus Gothomanę quinquaginta quinq; milia.

Dux Bejaranus de Stugnica familia Marchio Bañaris Comes Gibraleonis & dominus Burgillos & Capille Castelleq; iusticia maior, milia quadraginta.

Dux Nalarensis Comes Triguini & dñs Hamusci de stirpe Mantricoru & Laræ. xxx. milia.

Dux Methymnæ cœli Comes Portuensis cognomento Cerda regię stirpis & antiquissimæ milia triginta:

Dux Alburquerqueanus Ledesme Comes Cueua cognominatus, milia viginti quinq;.

Dux Arcus Marchenę dominus à Leone cognominatus, milia viginti quinq;.

Dux Maquetanus Granatæ præfectus de domo Cardina, milia triginta.

Dux Scalonæ Marchio Villæne & Moiæ, Comes Sancti Stephanii de Pachicorum antiquissima familia, milia sexaginta.

Dux Sesæ & Terræ Nouæ Comesq; Caprensis cognomento Corduba, milia sexaginta.

¶ De Marchionibus.

Marchio Astoricensis de Osoria gête Trastamaræ Comes, & Sanctarū Martarū, milia quinq;.

Marchio Aquilaris Comes Castañedę de genere Mantrico, milia duodecim. (& viginti

Marchio Zenetanus de Mendocia familia, miliatriginta.

- Marchio Villæ Francæ, cui cognomento est Toletum, milia decem.
 Marchio Plicensis domus Aquilaris & Figueiroæ & Comes Ferianus, milia quadraginta.
 Marchio Atamotanus, & Comes Benalcaçaris Stunicæ dom⁹ & Sotomaioris milia triginta.
 Marchio Tariphæ Bethicæq; prouincie p̄fectorus generis Henrici, triginta.
 Marchio Mondelatis Comes Tendillanus & Castellanus Capitanusq; generalis Granatæ
 Mendociae familiæ, quindecim milia.
 Marchio Comarenis Donzelorum custos à Corduba cognominatus, milia duodecim.
 Marchio Veltensium Murciæ p̄fectorus Fajardorum domus milia triginta.
 Marchio Berlanguæ Touaricæ familiæ, milia sedecim.
 Marchio Villæ Nouæ domus Portu Carreræ, milia viginti.
 Marchio Vallensis de domo Cortesia, milia sexaginta.

DE COMITIBVS CASTELLAE.

Magnus est in Castella Comittim numerus & census, quos in hoc loco summatim referem⁹.
 ¶ Est itaq; in Castella Comes Beneuentanus, q; p̄ antonomasiā comes intellegit. Est p̄terea
 Villalonensium dominus, & Portillonensium, cui cognomen est Pimentelus. Habet autem
 censem quolibet anno ducatorum milia sexaginta.

- Comes Vrenæ, domin⁹ Peñæ fidelis, cui cognomen est Gironius, ducatorum milia viginti.
 Comes Osornus & dominus Galistei de familia Mantricorū, milia duodecim.
 Eiusdem familiæ comes Paretanus, milia duodecim.
 Comes Miranditanus & princeps dominus Auellanetæ, gñre Stunic⁹, ducatorū milia viginti.
 Comes Castrensis & Astudilli de stirpe Mendoçia, duodecim milia.
 Comes Montis Acuti Mendocius, quindecim milia.
 Comes Goruñe generis eiusdem, decē milia. Comes Plicensis Mendocius, octo milia.
 Comes Alua Lissensis & Garroullensis Henricus, milia viginti.
 Comes Alcaudetanus à Corduba & Velasco cognominatus, decem milia.
 Comes Orgacii & dominus Sanctæ Olaltæ de familia Gothomana, milia decem.
 Comes Gifontan⁹ & regis primipilus, quē Alferez maiore vocat, de domo Silua, milia decē.
 Comes Fonsalitanus ab Alala cognominatus, milia quinq;. .
 Comes Salinarum cognomine Sarmentus, milia decem.
 Comes Ribadei de familia Villandradi, qui nunc litigat, milia sex.
 Comes Montis Rei Azeuedus & Stugnicus cognominatus, milia decem.
 Comes Lunæ familiæ Quisñonensis, milia quinq;.
 Comes Lemianus Osorius & Castrus cognominatus, milia duodecim.
 Comes Chinchonensis domus Bobadillæ, octo milia.
 Comes Ribadauiæ & Gallicæ p̄fectorus cognomine Mendocius, octo milia.
 Comes Aquilaris Arellanus, milia decem.
 Comes Siruelæ dominus Roæ Velascus, milia sex. Comes Nieuæ Velascus, milia sex.
 Comes Oropesanus à Toleto cognominatus, sedecim milia.
 Comes qui dicitur Saluiterranus & dominus Hempudie cognomento Alala, milia quinq;.
 Comes Ogñatensis de domo Gueuara, milia quatuor.
 Comes Bondianus cognomine Actuña, milia quindecim.
 Comes Valentia Portugal cognominatus, milia duodecim.
 Comes Metellini de domo Villæ fortis, milia sedecim.
 Comes Geluensis à Portugallia cognominatus, milia decem.
 Comes Purñ Rostri Arias ab Ausla cognominatus, octo milia.
 Comes Sancti Stephani Portus cognomento Benauides, tria milia ducatorum.
 Comes Palmæ Portucarrerius, octo milia.

L. Marini Siculi. Lib. iiiij.

Vicecomes Balduernæ cognomine Baçanus, octo milia.

Vicecomes Altemiræ cognomine Biuerus, quatuor milia.

DE MAGNATIBVS ARAGONIAE

Valentiae, Laletanæ, & Nauarræ.

Cum Omestabilis Nauarræ & Comes Lerinensis Viamontanae familiæ, octo milia.

Dux Lunæ domus Aragonia ducatorum milia viginti.

Dux Cardonaæ familiæ Remonsolchenfis, & Comes Galladensis milia triginta.

Dux Segobricensis & Comes Ampuriarum domus Aragonia, milia septendecim.

Dux Gandianus familiæ Borgensis milia duodecim.

De Marchionibus.

Marchio Dentensis cognomento Roias & Sandoualus, milia quatuordecim.

Marchio Elchenis cognomine Cardinas, milia Decem.

Marchio Falcensis de familia Peralta, octo milia.

De Comitibus.

Comes Ribagorcæ domus Aragonia, ducatorum milia septem.

Comes Aranditanus de familia Durrea, milia septem.

Comes Fontanus domus Heredie, milia quatuor.

Comes Sastagensis, milia quatuor.

Comes Belchitanus Ixar cognominatus, milia quatuor.

Comes Oliuensis cognomento Centellas, milia quinque.

Comes Concentainæ de domo Corella, milia quatuor.

Comes Albaidensis cognomento Milan, milia quatuor.

Comes Almenarensis, quatuor milia.

De Vicecomitibus.

Vicecomes Ebolensis Aragonie domus, tria milia.

Vicecomes Peralta, duo milia quingenta.

Vicecomes de Bas cognomento Cabrera, duo milia & quingenta.

De Portugallie magnatibus.

Portugalæ Rex ditissimus.

Sunt in Portugalia præterea multi magnates illustres & magni census. Ex quibus est dux Berganciæ regia stirpe progenitus, cuius census est, quadraginta milium ducatorum.

Dux Barcelorum filius ducis Berganciæ.

Dux Coimbræ & Marchio Turrium Nouarum, quorum census & cognomina me latent.

Marchio Villæ Regalis, & Comes Alcoutini, cuius census est quindecim milium ducatorum.

De Comitibus.

Comes Marieluæ genere Coutinorum, milia duodecim.

Comes Peniensis de familia Vasconcelorum, milia quatuor.

Comes Portalegrenus Silueriæ domus & Regis conomicus maior, milia quinque.

Comes Vermosanus de Sosa familia, regii patrimonii procurator, milia quinque.

Comes Monsantinus de genere Coutinorum, milia quinque.

Comes Pratensis genere Sosanus, tria milia.

Comes Teutugalensis regia stirpe genitus, octo milia.

Comes Bratensis Dalmeida cognominatus, tria milia.

Comes Feirensis Pereiræ domus, tria milia.

Comes Linares Portugalæ Regi coniunctissimus, tria milia.

Comes Rondonensis familia Coutinorum, milia quinque.

Sunt in Hispania præterea multe domus nobiles & magni censu, quos enumerare longum est. Ceterum totius Hispanæ censu, meo iudicio, in tris dividitur partes ferè & quales, quazrum una est Regum, altera Magnatum, tertia Pontificum & sacerdotum.

DE HISPANORVM MORIBVS, INGENIIS ET HABITV.

Hispanorum hominum ingenia, mores & habitus alios fuisse quondam legimus, alios nunc esse cognoscimus. Diversitas enim gentium, que de multis & remotis regionib; in Hispaniam venere, non solum mores, ingentia, cultus & linguam mutauit, sed etiam multar; virbiū, oppidorum, fluminū & altarum rerum nomina deformauit. Quandoquidē consuetudines & commercia mores factiunt. Atqui bona saepe mutantur in peius, raro autem mala vertuntur in bonum. De præteritis igit, ut ad rem redeamus, Hispanorum moribus & in geniis ea que legimus apud antiquos autores, & de præsentibus, quod sentimus & longa cōsuetudine cognouimus, non ingrata narratione dicemus. Et primum de veterum Hispanorū virtute bellica magna; fortitudine, de qua Græci Latiniq; scriptores meminerunt, aliquid referemus. Fuit itaq; gens Hispana bellicosa semp, & prona militaribus officiis, equis & armis vtens, bello magis gaudens q; pace, laboris & famis patiens. De cuius militari virtute Lucius Florus hoc scriptū reliquit. In vltione igit patris ac patrui missus cū exercitu Scipio, cui tam grande de Aphrica nomen fata decreuerant, bellatricem illā viris armisq; nobilē Hispaniam, illā seminariā hostilis exercit, illā Hannibal eruditricē, incredibile dictu, totā à Pyreneis mōtib; in Herculis colūnas & Oceanū recuperuit. Iustinus, Hispanorū, inqt, hoīm corpora ad inde diā labore; animi, ad mortē parati. Dura oibus & stricta parsimonia, bellū q; ocī malū. Si extraneus deest, domi hostē querūt. Sēpetormētis, p silētio rerū creditarū, immortui: adeo ille fortior taciturnitatis cura est, q; vita. Celebrat eocē etiā bello Punico famuli illius patētia, q; vltus dominū inter tormēta risu exultauit, serena; lēticia crudelitatē torquentū vicit. Velo citas genti pñix, inquies anim; plurimis, militares equi & arma sanguine ipsorū chariora. Nullus Hispanis nisi festis diebus epularū apparatus. Nullus in multis sc̄culis dux magnus præter Viriatū fuit, de quo scripsim; alio loco. Repetenda memoria nobis est & virtus ingēs in p̄lō duorū fratrū, Mendonii scilicet, & Indibilis. Qui vt Titus Lutius meminist, Scipionē illū magnum Romanorū ducē mirū in modum fatigarūt, & p patriæ suę libertate fortissime pugnātes occubuere. Quid p̄terea de Numantinorū fortib; & inuidit animis cōmemorem? De quibus Lucius Florus admiratus hæc scripsit. Numātia quantū Carthaginis, Capue, Corinthi, opib; inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, summūq; si viros aestimes, Hispaniæ decus. Quippe qui sine muro, sine turribus modice edito in tumulo apud humē situata, quatuor Cætiberorū milibus exercitū quadraginta milii p annos quatuordecim sola sustinuit. Nec sustinuit modo, sed aliquanto sœvius perculit, & pudendis funeribus affecit. Nouissimū cū inuidā esse cōstaret, opus quoq; eo fuit, qui Chartaginē deluerat. De quib; cū Scipio verā vellet & sine exceptione victoriā, eo necessitatū cōpulsi, primū, vt destinata morte in p̄lū ruerent, cū sese prius epulis quasi inferis impleuissent, carnis semicrudæ & celiæ, sic vocat indigenæ ex frumento potionē. Intellectū fuit ab Imperatore cōsilium. Itaq; non est pmissa pugna morituri. Cum fossa atq; lorica quatuorq; castris circundatos, fames p̄meret, ab duce p̄lū orantes, vt tanq; viros occideret. Vbi nō impetrabat, placuit eruptio. Sic itaq; in vltimā rabiē futoremq; conuersi castra hostium inuasere. Quo p̄alio, vt scribit Lutius, à Numantinorum quatuor milibus Romanorum milia triginta cesa fuere. Siquidem Lutius sic refert. Cum Cætiberis bellum gestum est à Romanis per viginti annos, quod Cantabricum appellatur, à Cantabris populis. In quo bello Numantia suas ostentauit vites. Nam duces quosedam superauit & triginta milia Romanorum illic cesa sunt à quatuor milibus hostium. Ceterum quod Diodorus Siculus de bellica Hispanorū virtute scripsit, omittendū nō est. Iberi quōdam, inquit, Cæta; pro agris bello certates pace demū constituta cōmunicataq; inuicē pa-

Lucius Florus
Lans Hispaniae.
Iustinus.

Pueri consiliantia.
Viriatus.
Mendonius.
Indibilis.
Titus Lutius.

Lucius Florus

Celia.

Lutius.
Diodorus Siculus.

tria, cū mutua cōnubia pmississent, dicunt harum rerū cōmunione id nomine sortiti. Duæ igit̄ robustæ nationes in patria fertili cōiunctæ effecere, vt magnū esset Cætiberorū nōmē. Non enim equites modo, sed & pedites aptos bello, labore, malorūq; tolerantia ceteris excellētio res habent. Breui vtunt̄ veste ac nigra, lanā habente simile caprū pilis. Arman̄ Cætiberosrum qdam scutis leuib⁹, alii rotūdīs vīnbonibus, magnitudine clypeī. Cruribus ocreas ex pilis factas aduoluūt. Galeas ferunt creas cristatas palmis. Gladios insup ex ferro puro ad palmi mensurā, quibus in cōferta vtunt̄ pugna. Ferrum suo more ad cōficiēda arma p̄parant. Nā ferreas laminas i terrā absōdentes ibi tā dū esse sinūt, quoad debiliōri parte ferrugine absumpta, validior supersit, ex eo tū enīs fortissimos, tū cætera ad bellī vīsum arma necessaria cōponūt. Hoc pacto fabricata, cædūt omnia, vt nec scutū nec galea nec qd aliud eis obſistat. Duo bus gladiis fulti cū equeſtri certamine ſu ptores euaserit, ex equis defiliunt, & pedestre adiuuāt pugnā. Mirabilis apud eos vīget consuetudo. Nā cū mūdicia ſemp elegantes existāt, vna in re vident̄ immūdi & spurcīcī pleni. Vniuersum ſiquidem corpus lauant vīna, dentesq; fricat, hanc optimā corporis curā existimātes. Quod & ſi vituperat Diodor⁹, ego tamē laudo. Magna ſiqdem vīs inēt vīna, quē multī morbis medetur, vt philosophi dīcūt & medici. Erga nephartos homines atq; hostes crudeles ſunt, cū adueniāt humāni atq; hospitales. Aduenientes externos benignē hospitio recipiunt, adeo vt ſimulatione quadā inuicem pro illorum honore certent. Quos adueniē ſequuntur, hos laudant, amicosq; deorum eſſe putant. Nutriuntur affluenter variis carnibus, potū ex melle conficiunt, eius copiam p̄ebente affatim patria. Vīnum emptū bibunt mercatorum opera adiectum. Ex propinquis gētibus gratior eis Vaceorū natio. Hi enim annis ſingulis ſortitos inter ſe agros colūt, fructusq; cum ceteris cōmunicāt, cuiq; ſua portione p̄bita. Quod ſi qd agricolæ quid abstulerit, eueſtigio multatur morte. Cætiberorū fortissimi habent, q appellant Lusitanī. Peltas in bello paruas ex neruis confeſtas, quibus tegatur corpus, habēt. Hisin bello ea agilitate vtuntur, vt & iſtū & sagittas euident. Iaculis ferreis hamatisq; vtūt, quē longe faciunt & ſumma arte. In acie diutius pſuerāt mobilis corpore leuiq; vt facile & fugiant hostē & insequant̄. In pſerendis periculis ſupantur a Cætiberis. In pace aufē choreas leui ſaltu exercent quadam crurum agilitate. Bella ad numerū aggrediuntur, Iberi Lusitanīq; etate integra p̄ſertim inopia oppreſſi, qui labore p̄ſtant & audacia, in montibus asperis diuersiſq; per Iberiam locis latronum more leui armatura agiliq; corpore veloceſ discurrent. Populatiſq; agris ad mōtes veluti tutā patriā, cum locorū asperitate nullus eō exercit⁹ adire poſſit, confugiunt. Aduersus eos p̄fecti cum exercitu ſepe Romani eorum audaciam repreſſerunt, p̄edam autem & latrocīnia nequaquā tollere potuere. Titus etiam Līui⁹ Hispanos hoc modo commendauit, ſcribens: prima luce, inquit, ſub iugo mōtis p̄ſtūlūt, quo interclusam a ſuis leuem armaturam, facile etenim numero aliquantum p̄ſtabat, Romani ſuperaffent, niſi Hispanorum cohors ad id ipſum remiſſa ab Hannibale perueniſſet. Ea montibus affuetior, & ad concursandum inter ſaxa rupesq; aptior ac leuior, cum velocitate corporum, tum armorum habitu cāpeſtrem hostem graueri armis ſtatariūq; pugnæ genere facile eluſit. Ita haud quaq; pari certamine digressi Hispani fere oēs incolues, Romani aliquot ſuis amissis in caſtra contenduerunt. Idem Līuius in oppugnatione Capuę ſcripsit Hannibal locum difficultorem Hispanis assignauit. Idem ſcribit, Hispania non quām Itala modo, ſed quām vīla pars terrarum bello reparando aptior eſt locorum hominumq; ingenioſi. Itaq; ergo prima Romanis inita prouinciarum, quæ quidem continetis ſint, poſtrema omnīū noſtra demum ætate ductu auspicioq; Auguſti Cesaris perdomita eſt. Strabo quoq; de Gallorum & Hispanorum pugnandi virtute ſcribens ſic primum de Gallis refert. Quam ob rem eorum facilius defolatiōnes euenire contingit, cum gregatim inferātur & totus ſimil exercitus ex vniuersiſ excitetur habitaculis, cum ab aliis validiōribus eiſiāntur. Hos Romani minori negotio, quām Hispanos, ſubiugarunt. His enim antea bellum infere incipientes, nouiſſime finierunt, Illos autem medio in tempore cunctos de bellauē-

Quomodo fi
unt arma for
tiora.

Hispanorū
ueterum cū
adueniāt hu
manitas.

Titus Līui⁹.

Strabo.

runt penitus, qui intra Rhenum Pyreneosq; montes iacent. Nam qui gregatim totis copiis
struebant, gregatim simul debellabantur. Hispani vero prælia partiti, vires, vt depositum,
seruabant. Alii alto tempore aliisq; in partibus latrocinandi more belligerantes. Hispanorum
potro fuit olim hostem punctum magis adoriri q; cæsim, ideoq; gladiis breuisbus vtebantur.
Quibus, vt scribit Phylarc^o, micrologia propria fuit. Qui res vel minimas plurimi faciebat, Phylarcus.
& avaricie studio semel tantum die cibum capiunt. Sunt, inquit & hydropotæ, & in tam aui-
do ingenio, vestibus tamen amiciuntur vel preciosissimis. Artemidorus autor est, mulieribus Artemidor^o.
Hispanis monilia ferrea gestare consuetum, e quibus in verticem surrectos coruos itidem fer-
reos decumbere in frontem longius, vt propendens inde velum vmbellæ vicem prestat de Antiquarum
fendendo soli. Mundus hic summe illis preciosus. Apicem alij pedalij mensu protollunt, co- mulierū cul-
mamq; apte circumnestant, galeario atri coloris superiecto. Hęc nos apud Astures & Cantas- tus.
bros sepe vidimus, risum vix comprimentes. Cum autem gererentur in Cantabrica res, filios
ne fierent hostilis præda & ludibriū, matres cōtrucidarunt. Quin & puer cum parentes com Pueri facin^o.
pediti assuarentur & germani, confodit omnes. Mulieribus & illud proprium opere rusti-
co sumptum suum exercere. Puerperę viris ipsarum vice decumbentibus administrant. Insan-
tem editum in fluminum abluunt ripis. Cantabros ferunt iuris hostium factos ac patibulo af Strabo.
fixos in tanta suppliciū diritate nihil minus perinde ac gestientes Pæana cōcīnere. Inspectis
humanis extis futura coniectant. Dextras captiuorum præcisæ numinibus obtulisse pium il
lis præcipue. Hydropotæ imprimis, id est, aquæ potores, qui montaua incolunt, frōte mīris
cultæ pugnam inēunt. Aegrotos producūt, vt à prætereuntibus, quos eiusmodi quippiam in
festarit, aliquid salutaris opis afferatur. Huiusmodi moribus quōdam vixisse ferūt, Callecōs,
Astures, & Cantabros & cæteros usq; ad Pyreneas iuga morantes. Lusitanos, inquit Strabo,
scrutatores, veloces, agiles, versatiles esse fama est. Scutum duum pedum ad latitudinē gestant
curuū, ad anteri ora prospectans, loris depēdeus, cui neq; fibula, neq; ansa vlla est. Gladiolus
autem pugio lateri adhæret. Plurimi linea thoraces habent, per pauci loricis vtuntur, aut cri-
statis cassidibus, nonnulli neruatis galeis. Peditibus ocreę adsunt, vnuquisq; plura fert lacula.
Quidam vtuntur & hastilibus, quibus cuspides sunt æræ. Unicus illis est cibus, mundus qui
dem ac simplex, montes presertim incolentibus. Aquarum potores & humi cubitores, lōgas,
vt soemina, inferius diffundunt coinas. Hirco maxime vescuntur, quem & Marti immolant,
sicut & captiuos & equos. Gymnica etiā conficiunt certamina, armis excent ludos, & equis
& cestib; & cursib; & tumultuaria pugna & instructo per cohortes plio. Mōtani homines
duabus anni partibus querna vescunt glande. Quam cū siccauerint, frangunt, molūt, panes
conficiunt, & ad tēpus reponūt. Hordeaceo vtunt vino. Pro oleo butyrū usurpat. Sedētes cœ
nitant, inter potandū ducto ad tibiam vel tubā choro saltant inflexis exultantes pollicibus.

DE VETERVM HISPANORVM CONSTAN- TIA ET FIDELITATE.

DE bellica Hispanorū virtute, moribus & ingenio loquuti, de fide atq; constantia pau-
ca referem^o. Quæ qdē duas virtutes cū in aliis multis Hispanis, tū vero in Sagūthinoꝝ
animis admirabiles fuere. Qui qdē, vt fidē seruarēt, crudelissimā subire mortē maluerūt, q; à Lucius Flor^o
Romanis desicere. De qb; Luci^o Flor^o hoc mō gemēdo cōscripsit. In causa bellī Carthaginē
sibus cōtra Romanos Sagunth^o delata est, Hispanæ ciuitas & opulēta & fideliterga Romanos
magnum quidē, sed triste monumentū. Quā Hannibal, causas nouorū motuū qren̄s, & suis &
ipsorū manibus euertit, vt Italiā sibi rupto fœdere apiret. Sūma fœderū Romanis religio est.
Itaq; ad antitū sociæ ciuitatis obsidū, memores isti cū Poenis q; scederis, nō statim ad ar-
ma pcurrūt, dum prius more legitimo qri malūt, interim nouē iā mēsib; fessi Sagūthini fa-
me, machinis, ferro, & igne, versa deniq; in rabie fide imanē i foro excitat rogū, tū desup se su
osq; cū opib; suis ferro & igne corrumpūt. Quod et Valerij Max. hoc modo meminit. Post Val. Max.
duorū i Hispania Scipionū, totidēq; Romani sanguinis exercituū miserabile stragē Sagūthini
C. iiiii

victorisibus Hannibalis armis intra mœnia urbis suæ compulsi, cū vñm Punicam vñterius ne-
quirent arcere, collatis in forum, quæ vnicuiq; erant charissima, atq; vndiq; circundatis accen-
sinq; ignis nutritientis, ne à societate nostra desisterent, publico & communii rogo semetip̄i
suplere. Silius etiā Italicus Sagūthinorū nobilissimas animas cōmēdans hoc modo cecinuit.

Silius.

At nos sydereæ, quas nulla æquaerit etas,

Ite decus terrarum, animæ uenerabile nulgus

Helysum, & castas sedes decorate piorum.

Quis uero non æqua dedit uirilia nomen

Audite o gentes, neu rumpite foedera pacis,

Nec regnis postferat fidem.

Liniius.

Cæterum, qui Sagūthinorum erga Romanos fidem cognoscere velit, Lium legat ex eo
loco, vbi sic incipit. Et iam omnia trās Iberum, pr̄eter Sagūthinos, Carthaginensium erāt.
Probatur Hispanorū fides & Iuli Cæsaris iudicio. Qui cum totū terrarū orbem subegisset,
Romanam reuersus suæ salutis causa Hispanorum custodes elegit. Quos cum dimisisset fide Ro-
manorū fretus paulo post occisus est. Qua de re Suetonius meminit. Augustus etiā Cæsar in
sui custodiâ Calagurritanos elegit, quod idē Suetonius in Octauia vita commemorat.

Suetonius.
Calagurrita
norum laus.

DE VETERVM HISPANORVM LINGVA.

Primis totius Hispaniae cultoribus & indigenis usq; ad aduentum Carthaginensium et Ro-
manorum, qui tunc omnes latine loquebantur, eam linguaam fuisse quidam autumant,
qua nunc Vascones vtuntur & Cantabri. Qui tot sœculis & temporum varietatibus, neq; lñ
guam, neq; mores, neq; corporis cultus vñq; mutauere. Cæterum gen⁹ illud sermonis Hispa-
ni initium habuisse credendum est, non ab Iberis, non à Sagis, nec à Fœnicibus, quos in Hi-
spaniam quondam venisse quidam scripserunt, sed à primis illis Hispaniæ cultoribus, quos lñ
guarum diuersitas à patriæ sedibus exulare coegit. Quisquis igitur ille fuerit, qui in Hispanū
orbem è turre Babilonica se primum contulit, isdem profecto vnum secū attulit è septuaginta
duobus idioma, quæ in illis nouæ ciuitatis erectione Deus Optimus Maximus turrim co-
struentibus impartiuit. Quod cum in reliquis Hispaniæ partibus ob aduentias gentes ima-
mutatum fuerit, aut corruptum, apud Vascones tamen & Cantabros eadem illius idiomaticis
formam absq; mutatione ulla perseverasse indicio est, regionum illarum veluti solitudo, ac nul-
la cum exteris nationibus vel consuetudo vel commercium. Quæ duo maxime solent, ut supra
diximus, linguam simul cum moribus immutare. Quatuor siquidem sunt hominum species i
Hispania, dñtaxat indigenarum, nulliusq; gentis externæ participantium, Gallici scilicet, Can-
tabri, Vascones, & Asturiarum montani populi. Quibus cū neq; Græci, neq; Iudei, neq; Car-
thaginenses, aut Romani, alięve gentes externæ commercium habuere. Cuius rei causam inde-
ni fallor, augurari licebit, q; harum regionum incole sic semper fuerunt bellacissimi, atq; hoc
tempore, vel q; Imperatores de hisce regionibus victoriā reportantes (si qui tamen fuerunt)
apud easdem ob locorum asperitatem, gētisq; mores indomiti, dñuti⁹ commorari noluerūt.
Quod si nostra hæc de origine Hispani sermonis opinio quibusdam lectoribus obscura vide-
bitur & minus probabilis, vna tamen simillima in re fiet q; verissima. Videmus enim Grana-
tæ regni populos barbaricq; gentis à Catholicis principib; deuictos, Christianorum cōsue-
tudine atq; conuictu linguam nostram, quam vulgo Castellanam vocamus, tam omnes didi-
cisse, sibiq; propriam, vernaculari, & nativam oblitos penitus. Qui vero montes asperos & i
accessibiles, quos Alpuxarras appellant, incolunt, suis moribus & lingua vti. Idem igit & Ca-
tabris & Vasconibus accidisse, qui in Hispaniæ præritis ac tumultib; ad regiones asperitate lo-
corum haud summe cognitas recesserunt, minime mirum fuerit. Vnum interim fatebor inge-
nue antiquum illud Hispanorum idioma, quod integrum usq; ad hæc ferè tempora mansit, &

Incorruptum, etate nostra plurimum esse etiam apud Cantabros deformatum ob communem
iam illorum cum exteris nationibus consuetudinem. Est itaque, ut vel summis, quod atunt, las-
bitis antiquae illius Hispanae linguae gustatiusculam attingamus, eiusdem idiomaticis proprium
in compluribus dictioribus singularem numerum in, A. literam, pluralem vero in, ac, desine
re, ut Lurra singulari p terra, & Lurrac numero plurali pro terris. Tametsi genus hoc loquen-
ti nonnulli opinantur non altunde adiectum fuisse, sed indigenarum, hoc est, non a gentibus
aduenticis Hispanos doctos fuisse, sed a natura. Cuius sermonis exempla quædam ponere placuit.

C Vocant itaque Vascones Coelum, Cerua. Terram, Lurra. Solem, Eguzquia. Lunam,
Irargua. Stellam, Icarra. Nubem, Odeya. Panem, Oguia. Vinum, Ardaea. Carnem,
Aragua. Maritum, Senarra. Flumen, Ibaea. Bibo, Edatendot. Lego, Iracirtendot. Domum,
Echea. Villam, Vria. Lectum, Ocea. Interulam, Alcandorea. Senem, carra. Album, curia.
Nigrum, Belca. Rubrum, Gorría. Piscem, Arraya. Amare, Onerextea. Dormio, Lonaça.
Video, Bacust. Hominem, Guiscona. Mulierem, Emaztea. Filium, Semea. Filiam, Alauea.
Patrem, Ayttea. Matrem, Amea. Fratrem, Anagea. Sororem, Arreuea. Corpus, Gorpuca.
Ignem, Suia. Formosum, Ederra. Comedere, Ian. Curro, Laster eguitendot

Hispanoru
primæ line
gue voca
bula.

C Habent etiam numerandi modum dicentes. Vnum, Bat. Duo, Bi. Tria, Iru. Qua-
tuor, Lau. Quinq, Bost. Sex, Sey. Septem, çapri. Octo, çorci. Nouem, Vedraç. De-
cem, Amarr. Viginti, Oguéy. Triginta, Oguéytamar. Quadraginta, Berroguey. Quiqua-
ginta, Berrogueytamar. Sexagita, Yruroguey. Septuaginta, Irurogueytamar. Octoginta,
Lauroguey. Nonaginta, Laurogueytamar. Centum, Eun.

LIBER QVINTVS

DE LAUDIBVS QVAS HISPANI NOSTRI

temporis in officio militari meruerunt.

Crispissimus hactenus de veterum Hispanoru moribus & ratione viuen-
di. Reliquum est igitur ut aliquid de presentibus breuiter attingamus.
Nam si res in bello gestas ab Hispanis nostri temporis, aliaque preclara
facinora stilo prosequi vellemus, nimium maiora volumina conficerem-
que. Liusus atque alii multi vel Latini, vel Greeci scriptores de Romanoru
rebus gestis conscripsere. Siquidem neque Crispus alter, neque Valerius
Maximus, aut Suetonius, qui paucis verbis multa magnaque perstrinxer-
unt, Hispanoru nostri saeculi virtutes egregias & res memorabiles, non dico modicis, sed ne
maximus quidem voluminibus comprehendenderent. Quos enim scriptores non defatigarent,
quos poetas non deterrent, cuius ingenium felixque libet & facundum non superarent nume-
rus & magnitudo rerum quas Hispani virtuadmodum fortes etate nostra domi fortisque gesse-
runt admirabiles. Aut quis Hispanae duces magnanimos, quis inuisitissimos equites & fortis-
simos milites, quos in bello Granatensi contra Mauros acerrimos hostes animosissime pugna-
tes vidimus, enumerauerit, aut meritis laudibus prosequetur? Qui pfecto debellatis ferocissi-
mis hostibus magnos triumphos & ingentes laudes famamque gloriosem meruerunt. Quas de
inde victorias in Italia magnaque Græcia de pugnacissimis Gallis habuere? Sunt enim semperque
fuerunt Hispani natura bellaces, Qui vel à teneris annis armis libentius & equis studet, que
teris artibus & officiis. Quapropter cum Frâscus Rex Gallorum per Hispaniam proficisci-
retur, & adolescentulos impubes ensibus præcinctos aspexit: O felix, inquit, Hispania, que
viros parit & nutrit armatos. Expertus enim fuerat Hispanoru vires & inuisitissimos animos.
Quos armorum splendor ususque delectat, & tubarum sonitus acuit & vehementer accedit.
Quare meo quidem & aliorum iudici omortales omnes Hispani bellica virtute præcedunt.

Hispani natu-
ra bellaces.

Gallorū Re-
gis inuidia.

Quippe qui non modo viribus corporis & agilitate plurimum valent, sed etiam animi fortitudine laborum, famisq; tolerantia, atq; prudentissimis consilios, quibus optimi duces uti solent, maxime pollent.

DE HISPANORVM INGENIIS AD LITERAS CAPESEN DAS.

SVnt Hispani præterea ad literas aliasq; res & mechanicas artes capessendas idoneis promptiq;. Qui facile mechanicas artes & liberales addiscunt, & magnas ingenii dotes & altas animi virtutes exercent. Quorum tamen pleriq; vix quotam partem rerum, quas ad imitandum sibi proposuerunt, consequuti, falsam sibi scientiæ persuasionem induunt, & lucri cupiditate capti, alii sibi populi regumq; gratiam conciliant, & mortuorum fiunt heredes. Alii caluniose stultorum lites controversiasq; differentes magnam pecuniarum summam venantur. Alii hominum vitæ necisq; se domino constituunt, & fiunt non solum bonorum, sed etiam animalium negotiatores. Qui quoniam non, vt scientiam adipiscantur, dant operâ literis, sed ut litatis amore flagrantes, et si pecuniarum diuites fiunt, pauperrimi tamen moriuntur. Siquidem statim ventunt in oblitioinem, & eorum nomina cum vita simul extinguntur. Tamen si cupiditas hæc humanarum rerum, & amor cæcius habendi vbiq; terrarum cōmuni est. Sed ad Hispanos redeo. Quorum qui se literarum studiis applicant, & non quæstus, sed scientiæ causa quam coeperunt ire viam pergunt, indec altius euolantes, cœlunt scandunt, & morientes se viviisse laborum suorum monumentis, quæ sunt immortalia, testimonium relinquent. Nos autem talium virorum quosdam non solum præteriorum, sed etiam nunc viuentium, quos vel consuetudine, vel suis operibus famaq; cognovimus, in alto loco nominatim recensebimus.

DE HISPANORVM VRBANITATE ET
diligentia in educandis liberis.

Probantur Hispanorum mores & urbanitas et in liberis educandis probitas & diligentia, quæ quidem maxima est virtus. Siquidem liberis priusq; nascantur, nutrices prospiciunt, & paedagogos moribus & urbanitate probatos. Quod non tam bene fit apud alias gentes. Quapropter Hispanorum mores & virtutes egregias, optimamq; consuetudinem Gallicorum Rex expertus, ex Hispania discedens, vbi filios obsides relinquit, eos tristes & quasi fletes hoc modo consolabatur. Ego filii charissimi vos in Hispaniam venisse non moleste fero, sed magnas Deo gratias ago. Siquidem vos non ut obsides apud hostes barbaros relinquo, sed cum Hispaniæ principib; consanguineis nostris, & nobilissimis equitibus, ut eorum mores addiscatis & urbanitatem. Quibus quidem Hispani sine dubio reliquos omnes longe prestant. Nouimus in multis Hispaniæ viris, & nonnullis etiam mulieribus, meritoq; laudantium admirabilem patientiæ virtutem, simulationem quandam ac dissimulationem. Quæ quidem suo loco & tempore summa est prudètia, præsertim si vel necessitatis causa fiat, vel honoris.

DE LINGVA QVA NVNC VTVNTVR HISPANI.

Sermo vero, quo nunc utuntur Hispani, Latinus est, quem à Romanis acceperunt, ideoq; Romancium vocant. Qui propter aduentum Barbarorum aliquantulum degenerauit à lingua Latina. Quod si neq; Goths neq; Mauri, Barbaræ gètes, in Hispaniam venissent, tā Latinus esset nunc Hispanorum sermo, quā in fuit Romanorum tempore Marci Tullii. Cæterum lingua hæc, quæ nunc etiam Castellana vocatur, in Bethica prouincia totaq; Lusitania, id est, à Gadibus usq; ad ciuitatem Burgensem & Cæsaraugustam multo est elegantior, multoq; copiosior. Cuius rei causam esse arbitror, vel q; in hac regione, quæ fertiliorem Hispaniæ partem mediumq; ferè continet, plures Romanorum coloniæ fuerunt, q; in aliis Hispaniæ partibus. Vel q; in ciuitatibus & populis huius regionis Hispaniæ principes, multoq; nobiles, qui magis ornata loquuntur, q; cæteri, frequentius cōmorant q; in aliis. Vel ratione climatis, quæ

Cupiditas
inimica uirtutis & scien-
tiae.

Indocili pa-
peres mori-
untur.

Gallie Re-
gis uerba ad
filios.

pars illa tegitur Hispanæ, quā diximus. Sub cuius sydere terra fertilioꝝ est & clariora nascuntur ingenia. Hispanorū autem linguam, quam Romanam esse diximus, Græcæ quoq; partici-
pem fuisse quibusdā vocabulis, quib⁹ adhuc vtuntur Hispani, facile probabitur. Siquidem loquacē hominem, quem Græci pampharrō vocant, Hispani pampharronem dicunt, & ita ma Græci dicunt, & Hispani, pro accipe vel posside. Pason Græci dicunt, & Hispani pao pro siste vel mane. Itē cara qđ Græce caput significat. Carnis Græce dicitur, quā Hispani camā vo-
cant. Tios Græce & Hispani tio. Reo Græce, & Hispani reo. Artos Græce dicitur quod signi-
ficat panē, & inde Artesam dicunt Hispani, in qua panis conficitur. Camarā dicunt Hispani,
Græcīq; quā significat fornīcē. Vtuntur Hispani præterea, en, præpositione Græca p, in, la-
tina. Fungus etiam dicitur à Græcis & latinis quo vocabulo vtūtur Hispani, & tumorē signi-
ficat. Multa præterea nobis occurruunt huiusmodi vocabula, quæ, ne fastidio sint lectoribus,
prætermittimus. Verū enim vero vocabula hæc Græca, quibus nunc vtuntur Hispani, non à
Græcis, vt opinor, sed à Romanis acceperunt. Qui Græcorum consuetudine linguam quoq;
Græcam callebant. Qui vententes in Hispaniā & in ea cōmorantes, Hispanos vtrāq; linguam
docuere Latinam præsertim. Quam postea, vt supra diximus, gentes Barbaræ deprauarunt.
Quę tamen non adeo deformari potuit, vt non sit magis latina & Romano sermoni propin-
quior qđ cæteræ lingue, quę sunt à latīna corruptæ & elegantior ac facundior omnibus, ex-
ceptis Græca & latīna. Legimus enim nonnullas epistles Hispano sermone scriptas esse la-
tinæ. Inquisibus nomina & verba latīna sunt omnia. Ideoq; Romanum sermonem, qui male
pronunciant Romanicum vocant.

DE HISPANORVM SOBRIETATE ET ALIIS VIRTVTIBVS.

Admirabilis est Hispanorū ferē omnium virtus magnaꝝ laude digna sobrietas. Quibus cū quinquaginta ferē annos cōmorati, ne vnū quidē vidimus hominem temulē-
tum, sed viros complures hydropotas & pleraſq; sceminas abstemias cognouimus. Exquo
nostra illa fulcitur opinio, Hispanos à Romanis originem habuisse. Quibus olim lege sancti-
tum erat, ne mulieres vinum sub poena capitis degustarent. Illud vero prætermittendū nō est,
qd̄ aīaduertimus, Hispanorū scilicet plerosq; circa corporis cultū nimis esse studiosos. Quip
pe qui vestes aliaꝝ corporis ornamenti liberalius ac profusius emunt, qđ vietū vel res alias qđ si-
bet necessarias. Quā quidem rē & si Stoicidē nonnulli vituperāt, nos tamen laudamus, in di-
uitiis præsertim, si non abitioꝝ, sed honoris & liberalitatis causa faciunt. Placēt igitur no-
bis Hispanorum mores, satissimunt ingenia, & probantur habitus. Quapropter Hispanorū
consuetudinem querimus & viuendi ordinem sequimur. Qui non minori studio rebus di-
uitiis incumbunt & animarū suarum saluti prospicitūt, qđ diuitiis & voluptatibus oblectātur.
Enim uero magna nūc est Hispanorum religio, magnus dei timor & cultus, magna sacerdo-
tibus animarū cura. Qui nō solū rem diuinam omniaꝝ sacerdōtū mysteria solenniter celebrāt,
sed etiā populos sibi cōmissos concionibus & exemplis diligenter instrūt, Homines præte-
rea non modo nobiles & literati, verum etiā plebei & indōcti præceptis ecclesiæ Christiꝝ mā-
datis obedientissime seruunt. Quorū quidem alii saltē semel in anno, alii bis, nō nulli ter, mul-
ti quater, & pleraſq; non modo senes, sed etiā iuuenes adulescētesq; decies, singulifq; mensibus
se vel suis parochis, vel aliis sacerdotibus detegūt. Quare meo quidē iudicio in orbe toto ter-
rarum nulla gens est hodie Hispana, vt ita dicā, Christianior. Cuius quidē rei Ferdinandus &
Heliabellus catholicī principes causa fuere. Qui præteriorum regū negligentia plerosq; His-
paniæ populos in luxuria & omne maleficiorum genitū lapsos suæ virtutis exēplo iustitiā ce-
terisq; virtutes exercentes ad suū timorem, ad reverētiam legū, ad dei cognitionem vsumq;
bene viuendi reduxerūt. Quos etiam maleficiis assuetos, raptoreꝝ, superbos, crudeles, sacrile-
gos, & prophanos, non solum iusticie iugum subire & rationi parere compulerūt, sed etiam
probos, continentes, modestos, humiles & religiosos efficerūt. Tantū quippe valet bonoru-

Laus regum
Catholicorū

principum virtus. Tales enim populi fieri solent, qualis est princeps sub cunctis imperio regunt. Ei namque mores sive bonos sive malos imitantur. A Catholicis itaque principibus Hispanae populi sanctis legibus instituti bonisque moribus informati Christianissime vivunt. Quippe qui iusticiam metuunt, ecclesiae praceptis obedient, diuinis officiis adsumunt, conciones audiunt, sacerdotes venerantur, maioribus cedunt, proximos diligunt, amicos colunt, nocent nemini, consolantur afflitos, inopes adiuvant, viam demonstrant errantibus, peccantes admonent, penitentibus ignorant, fidem seruant, studiosos amat, improbos odio habent. Quapropter apud Hispanos ego vitam agere malo, quam apud alios. Tenet enim me secundum maximumque delectat Hispanorum mos egregius, urbanitas singularis, & nobilissima consuetudo, non solum equitum, sacerdotum & ciuitum, sed etiam paganorum & agricolarum.

DE SANCTIS ET MARTYRIBVS HISPANIAE.

Inuitabunt lectores, religiosos presertim, deuotosque Christianos, qui contemplatiuam vitam agunt, Sanctorum Martyrumque virtutes, sanctissimi mores exemplaque pietatis, & opus nostrum gratius facient & illustritus. Legant igitur Hispanos Sanctos & Martyres diligentissime sacerdotes, & corum exempla imitentur & vitam. Doceant etiam praecettos suos discipulos sanctissimas lectiones. Studeant & coadiutores sanctorum putilibus exemplis & i suis pulpitibus auditores instruant.

DE SANCTO VINCENTIO MARTYRE.

Vit & Vincentius alter Hispanus, vir sanctissimus, inuictissimus, & constantissimus martyr. Sixti Papae discipulus, & dux Laurentii Martyris scientia & virtute praestantissimus. Qui, ut quidam volunt, apud Abilam ciuitatem Lusitanie prouinciae martyrum pertulit acerbum. Alii autem apud Valentiam patriam simul cum Valerio ipsius urbis Episcopo a Deciano prouincie presidente martyrum passum diuum Vincentium ferunt. Sunt etiam qui patria non Valentiana, sed Hosca fuisse velint. Cuius denique martyrium omnium fere Martyrum poenas & cruciatus superauit. Summa enim poena carceris, famis inopia, catenarum stridore, manibus collo ceruicibus ferri pondera sustinens, per omnes corporis artus mortalia supplicia patet. Quod diuus Augustinus summo cum stupore miratus his verbis ostendit. Magnum & admirandum spectaculum noster animus cepit, nec immanissimam & perniciiosissimam, sicut solent in theatris quaruncunque nugarum, sed plane utilissimam & fructuosissimam voluptatem oculis interioribus haueamus, cum beati Vincentii passio legeretur. Terret inquit videre iniustam Martyris animam contra iniicias antiqui hostis, contra saeuciam imperii Deciani, contra dolores, mortis carnis accerrima conflicitio certantem, & in exilio diu cuncta superantem. Nam Decianus ipse sanctissimum hominem in eculeo primum leuatum, toto corpore distendi iussit, distentumque diversis vulneribus cruciari, cruciatum etiam peccatis lacerari, & carnifices ad crudelius saeuientum verberibus, fecit vrgeri. Et usque deinde corpus in craticula possum cum vinculis ferre aperiri, & ardentes laminas insigias sale ignito aspergi, laceratum in terrimo carcere fecit includi, ibique testas acutissimas cogeri, in lignoque pedes eius affigi & sine humano solacio derelinqui. Eaque supplicia multoque maiora diu Vincentium praestantissime fortissimeque vincentem diuus Augustinus admiratus alibi sic dicebat. Beatus Vincentius vere Vincentius fuit, qua fortissime omnia mortis pericula vicit. Vicit inque in verbis, vicit in poenis, vicit in confessione, vicit in tribulatione, vicit exustus, vicit summensus, vicit viuus, vicit & mortuus. Quia eo mortuo, ut eius sacra habet historia, angelos ei dixisse ferunt. Agnosce o' Vincenti quia pro cuius nomine viriliter decestasti, ipse tibi coronam preparata seruat in celis, que te victorem fecit in poenis. Et usque passionem nobilissimum triumphum Petrus Rasanus Panormita & vates, luculentissimis versibus, quos Romae Panormiisque legitimus, expressit. Diuus Augustinus præterea huius sanctissimi Martyris præconium quanto sit honore excipiendum, multis sermonibus demonstravit. Etiam autem celebre festum meritissime celebramus. Cuius nomine cum apud omnes Christianos, tum vero apud Hispanos præcipue colitur.

DE DIVO LAVRENTIO MARTYRE.

Subiectus est Vincentio Laurentius. Hunc enim cum illo si compares, uter eorum ploratus & gloriae meruerit facile iudicare non possis. Parvusque scientia, doctrina, patientia fortitudine, martyrio, fide, morte denique floruerunt. Laurentius enim Sixti Pontificis archidiaconus & adoptionis filius Romae via Tyburtina, praeside Decio, post multa virtutum insignia, & plurima tormentorum genera, id est, carceris, verberum & laminarum ardenti exustioinem, ad ultimum quarto Idus Augusti in craticula ferrea crudelissime assatus, martyrium constantissime compleuit. Hunc nonnulli cuiusdam Hispaniae ducis filium fuisse ferunt. Quem dæmon infantulum est cunis in nemus asportauerat, sed beatus Sextus Pontifex cum in eadem prouincia praedicaret, sub quadam arbores lauro divinitus inueniens eum, Lauratum vocauit, & diligent cura nutriti ac edoceri iussit. quem adulterum secum una cum Vincentio Romani perduxit. Vix postea factus Pontifex constituit eum suum archidiaconum. Laurentius itaque simul & Vincentius Christi fortissimi duces pro Christiana fide strenuissime militantes & Hispaniae laudis plurimum tribuerunt, & in celis parem sibi gloriam sunt adepti. Fuit autem Laurentius ab Ipolito Romano patrico clarissimo sepultus. Qui & ipse a Deciano comprehensus quod Christianus esset, diu atque acriter cedebat, & cum idolis sacrificare nolle, iterum tam diu fustibus caesus est ad defatigationem cedentium. Sed cum iterum non acquiesceret, Decianus iracundia percitus atque plenus Valeriano Prefecto praecipit, ut exquisita omni eius facultate eum crudeli examinatione interficeret. Qui iussa complepsis Imperatoris primo omnem ipsius familiam in conspectu eius morte capitulis affecit. Deinde ipsum ligatis pedibus ad caudam indomitorum equorum per cardetos a tribulos crudeliter distrahi tardi iussit, donec spiritum emisit. quo defuncto nocte illa Iustinus sacerdos frusta eius corporis collecta simul cum seruorum suorum corporibus sepeliuit extra portam Tyburtinam muros idem Augusti, quo die eorum natale colitur.

DE DIVO ILLEFONSO.

Et si permulte Hispanie urbes merito Sanctis suis illustrantur, Toletana tamē clarissima ciuitas Illesonis gloriissimi meritis innumeris maiorem in modū gloriari potest. Huic namque Sancti parentes Toletani ciues, & generis nobilitate, & morum virtutem sanctitate maxime floruerunt. Pater enim nomine Stephanus assidue munera pauperibus erogauit, mater vero Lucia nomine, dies continuos ac noctes orationibus ad diuam Mariam Virginem Dei genitricem semper impedit, oravitque ut sibi tandem proles nasceretur. Cui quiescenti Maria Virgo visibiliter apparuit, dixitque: Lucia tibi filium prænuncio nasciturum. Quia magna Hispanis omnibus lucem afferet. Quæcum hæc dixisset, summo splendore resplendens ab ictus oculis euanuit. Concepit itaque deinde Lucia sanctissima mulier, & filium peperit Illesonum. Cuius vitam, quam sanctissime semper egit, enarrare longum esset. Eam itaque & omnia que de huius Sancti mirabilia dici possent, prætermitto, cum præsertim à multis aliis plene scripta fuerint. Ceterum cum adolescentiam disciplinis & rebus sacris impedit, postea Eugenio in Toleti Archiepiscopatu succedens in eo vitam sanctissime finivit, qui propter suam erga Virginem Dei genitricem contemplationem dicitur, & sine dubio credit, ab ea vestem candidam rem de uitam celebraturus accepisse in ecclesia Toletana, ubi nunc extat altare, in quo celebrauit.

DE SANCTA LEOCADIA TOLETANA.

Leocadia quoque virgo celeberrima Toleti orta fuisse perhibetur. Quæ propter sanctissimos eius mores et Christi cultum, cui ferventissime seruicbat, a Deciano Hispaniae praefecto tanquam Christiana capitul, & apud urbem Toletanam carceri mancipatur. Vbi cum gravissimos beatæ Eulalie & reliquorum martyrum cruciatus audisset, positis in oratione genibus, quinto idus Decembris impollutum deo reddidit spiritum. Sunt qui dicunt Leocadiam a crux

L. Marini Siculi. Lib. v.

delissimis Deciani satellitibus ab altis urbis Toletanę incensibus fuisse præcipitatā, vñq; ad locum, vbi nunc eius ecclesia colitur extra urbem. De cuius vita & morte plures etiā scripsérunt.

DE SANCTO MARCIELE ET SANCTA NONA.

Sanctus Marciel & sancta Nona ciues Legionis fuerunt, & genere nobiles. Qui filios habuerūt numero duodecim, Christianę religionis cultores sanctissimos. Quorū vnde decim cum patre Marciele uno die martyrium passi fuerunt acerbissimum. Quos cum sancta Nona vidisset extintos, unicum filium parvulum brachiis complexa flexis genibus, & multis perfusa lachrymis, Deum oravit, vt eam cū filio à vitæ periculis eriperet. Et cū hoc dixisset repente lacus exortus est, qui statim matrē cū filio diuinitus absorbut. Cultus aquā bibētes infirmi sanantur. Vbi Legionensis ciuitas circa lacum templum edificauit, quod sanctæ Nonæ dicit. De sanctis autem martyribus Marcielis & Nonæ filiis, alibi scripsimus.

DE EVLALIA VIRGINE ET MARTYRE.

Evlalia virgo ac martyr sanctissima natione Barchinonensis in Emerita Augusta ciuitate olim florētissima, pro Christi fide & confessione Deciani prouinciae præsidis fuisse, primo eculeo suspensa & exungulata, demum cum ardentes ad utrumque latus laminæ admotæ fuissent, igne hausto quarto idus Decembris Deo spiritum reddidit.

DE SANCTA FLORENTINA.

Adīciam his diuain Florentinam Isidori Fulgentii & Leandri alitorum q; sanctorū florētissimam beatissimam q; sororem. Quae non minus Hispaniam atq; parentes ipsa, quam omnes sanctissimi fratres decorarunt. Seuerianum autem Torturam q; Carthaginis nouæ duces istorum sanctorū parentes, qui tales progeniere liberos, si quis quocq; sanctos appellauerit, nunq; quidem mihi non bene dixisse iudicabitur. Huiusmodi enim fructus non nisi ex huiusmodi arbore nasci potuisse quis dubitet? Sed, vt ad rem redeam, hæc sanctissima virgo cum vitam ageret sanctissimam, monasteris quadraginta præficitur. In quibus mille virginis vitam agebant deuotissime deo famulantes. Demum Iustiniani temporibus à vita discedens, sanctorum numero relata est.

DE SANCTO TURIBIO ASTORICAE EPISCOPO.

Diuus autem Turibius innumeris claruit miraculis, & Christianā religionem ac fidē catholicā q; maxime iuuit. Nam quum adolescens in Hierusalem profectus esset, ibi annos ferè quinq; vitā egit sanctissimā. Mox autem ab angelo monitus in Hispaniā multis cum reliquis sanctorum atq; Dei Optimi Maximi reuersus, cōplures ob p̄secutionē seuissimā titubātes ad Christi fidē hortatus est. Cuius honor maximus Palentiae celebratur.

DE SANTA CRISTETA ET SANTA SABINA.

Legimus Cristetam & Sabinam Christi martyres & Auilenses fuisse, & vt nonnulli volunt, sancti Vincēti forores. Quae vt Christi nomen sequerētur acerbissimū martyriū passæ fuere. Quarū memoriam & festū Auilenses clues diligentissime concelebrant.

DE DIVO PETRO COGNOMINE BARCHO.

Diuus autem Petrus cognomento Barchus, cū post multa eius miracula vita functus inueniretur, inter Barchitanos & Auilenses orta contentione, an Barchitanus esset, an Auilensis, eū effossis oculis equæ imposuere. Quæ luminibus extinctis onus vehēs sanctissimū, Auilā diuī Petri natale solum diuinitus peruenit. Vbi eius Sancti memoria celebratur.

DE SANCTO VICTORE MARTYRE.

Diu quoq; Victoris martyrio mirum in modum gaudet Hispania. Hic enim in Ceresino natus oppido adolescentiā literis & sacrī diuinisq; rebus impendit. In antro primo vitam egit asperitam, quod ipse suis manibus effodit. Deinde vero Mauros patriā suam op-

pugnare Angelo nunciante, & Christianos amouere & abducere à Christi cultu protinus occurrat. Et Christianos omnes catholica retinuit in fide, & in hostes vehementer portatus est. Quod cum Mauri animaduertissent, eū poenis acerbissimis sustulerūt. Itaq; martyri corona donatus à Christo in coelestī numero aggregatus, sempiterno gaudio perficitur.

DE ENGRATIA VIRGINE ET MARTYRE.

E ngratia virgo & martyr sanctissima pro Christi religione & amore ardētissimo saeuissimis poenis & tormentis affecta, Christo animam reddidit. De cūtis operibus & miraculis magna narratur historia, & Cæsar Augustæ solēniter celebratur.

DE DECIM ET OCTO MARTYRIBVS.

E Odem autem tempore, quo Engratia martyrum passa est, duo etiam de viginti iuuenes nobilissimos martyrio coronatos fuisse legimus. Qui simul omnes libentissime p Christi amore mortem oppetere voluerunt. Decem autem & octo fuerunt, Hisitius, Apodemius, Linxius, Successus, Faustus, Marcius, Urbanus, Publius, Matutinus, Casianus, Felix, Iauanius, Primitius, Quintilianus, Enotus, Cecilianus, Frontonius & Optatus.

DE SANCTO LAVRIANO ARCHI

episcopo Hispalensi

L aurianus Hispalensis Archiepiscopus vir sanctissimus cum Hispali diuino cultui diligenter & serviret, & Christianos ad augendam fidem catholicam animaret, Rex Hispaniae temporis illius, nomine Totila, exitium ei parabat. Quā ob rem Laurian⁹ per quietem Angelum ita sibi discentem audiuit: Surge Lauriane & ab hac urbe statim discedas, nā ciuitas hec propter hostium Christiane religionis tyrannidem, saeuissima lōgissimaq; peste vexabitur, & Hispania tota septem annos nullis irrigabitur pluviis, & flumina ferē omnia deficiunt. Quo auditio Laurianus surgens Romā statim profectus est. Vbi sanctissimus vir innumeris miraculis cognoscitur. Mox autem ab eodem Angelo mōitus ut in Hispaniam rediret, quia pro fide Christi martyrum patiētum oporteret, reuertēs in itinere à Totilæ regis satellitibus capite obtruncatur. Quod quidem caput abscissum manib⁹ suis accepit. Quod cū satellites vidisserit metu perterriti ad Christi fidem conuersi & baptismatis oleo perūcti caput Laureani flentes Hispalim detulerunt. Et cū regi omnia quę viderant retulissent, Rex quoq; Christi nomen assumpsit, & huius sancti & aliorum templū edificare præcepit.

DE SANCTO BRAVLIO EPISCOPO

CAESARAUGUSTANO.

R euertor nunc ad sanctorum familiam celeberrimā. Nam Severianus & Tortura confuges & nouæ Carthaginis duces sex filios duasq; filias pgenuere. Qui vt alibi diximus Hispaniam totam & Christianam religionem summis laudibus extulerunt. Nam præter eos, quos in Florētinæ sororis vita memorauimus, tres alii fratres fuere, Hermegildus scilicet martyr, Recaredus, cuius opera plures homines ad fidem catholicam cōuersi fuere, & Braulius Cæsaraugustanus Episcop⁹. Quos tamē alii Leusgildi & Theodosiæ filios fuisse tradiderūt. Sunt etiam qui hos tres tribus alii fratres patruelēs fuisse opinantur. Braulius autem, vt ad rem readam, Episcopus Cæsaraugustæ ciuitatis electus est diuinis. Nam cum ex multis quem eligerent in plurimorum sapientum concilio hærerent, subito flamma super Brauli caput omnib⁹ visa est. Quæ innoxia cœli conuexa petens Braulum episcopatus dignitate decorādum, cæterisq; præferendum significauit. Episcopus igit⁹ electus, religioni Christianæ multum p̄fuit.

DE SANCTO FVLGENTIO EPISCOPO

HASTIGITANO

E vgentius primo Hastigitano episcopatuī, deinde Carthaginensi præfuit. Qui quantū in utroq; fructus fecerit plures testantur. Cæterū cum Arriana heresis Christianos à Dei

orig imp

cultu conaretur abducere, cōuocato multorum Episcoporum & Hispanorum principum cōcilio, apud Toletū Fulgentius, concionibus suis & miris operibus, Arrianos omnes fortiter oppressit, & Christianos qui à fide Christi nonnihil erant alienati, summa prudentia & exemplis ad pristinum Dei cultum reduxit. Fuit autem vir eruditissimus. Quippe qui linguam Hębreām, Græcam, Latinam & Arabicam callebat. Demum cum annum ageret sextum & sexagesimum, conuocatis Leandro fratre Hispalēsi Episcopo, & Laureano amicissimo Episcopo Gaditanō, quem non secus ac fratrem diligebat, summa cum gloria kalendis Ianuariis ē vita migravit. Cuius funeris & à plurimis Episcopis & à Recaredo Rege honorificentissime celebratum est. Corpus autem eius ex Carthaginē noua Hispalē translatum est, & simul cum sancti Isidori sui fratris corpore sepultum.

DE DIVO REGE FERDINANDO.

DIUS quidem Ferdinandus Hispaniae Rex nō immerito inter sanctos annumerādits est. Summa enim sanctitate miraculis innumeris & moribus integerrimis admodū clarius. Quippe q̄ Dei effigie, quā semper habebat apud se, deuotissime adorabat, summaq; veneratione celebrabat. Ab ea itaq;, qcquid & necessario & honeste petebat, facile semp̄ assequebat. Hoc igitur dei numine adiuuante, Hispali alīsq; pluribus oppidis fugatis Mauris potit⁹ est. Sic itaq; de religione Christiana bñmerit⁹, sanctissime moriēs Hispali sepult⁹ est. Vbi semp̄ & maxima & plurima miracula visa fuere. Quæ si q̄s forte scire volet plene, ei⁹ historiā plegat.

DE SANCTO VALERIANO EPISCOPO CAESARAVGVSTAE.

DIUS etiam Valerianus Cæsaraugustanus Episcopus Diocleiani iussu simul cum diuino Vincentio martyris passus est acerbissimum, & cœlesti corona donatus à Christo. De quo etiam longa legitur historia.

DE SANCTO FROYLANO EPISCOPO LEGIONENSI.

Legimus Froylanum Legionensem Pōtificem virū fuisse sanctissimum: Et Attillanū ei⁹ collegam, dignissimum, qui Zamoræ ciuitatis episcopatum promeruit. Cæterū de Froylano multa narrat historia memoratu dignissima. Fuit autem tempore cuiuscā regis Alphosi, qui cum esset in Ouetana vrbe apud Astures, & Froylani fama sanctitatis totā peragressus Hispaniam, Froylano ad se vocauit. Cui facultatem dedit ædificandi monasteria & coenobia & eligendi monachos vita probos, qui ea colerent, & Christianæ religioni militaret. Multa p̄terea de Froylani sanctitate leguntur, quæ causa breuitatis omittimus.

DE CLAUDIO, LVPERTIO, ET VICTO. rico pueris Martyribus fortissimis,

A pud Legionē Hispaniae vrbe tres pueri martyrium cōstantissime ptulerunt, tres Babyloniae viros imitantes. Quos cū Roman⁹ p̄ses ad se vocasset, dixit eis. Quid cū multa milia Romanorū p̄ceptis obedirent, vos summa audacia, vt nobis nunciatur, vultis resistere? Pueri autem responderunt, habetur in lege nostra, videntes non videant, & audientes non audiānt. Et ideo tot milia Romanorum vidisti, sed horum omniū intrabiliorem multitudinē vide no potuisti, à quibus te modo superatum probabis. Dic quid nobis hodie, aut quid tibi per nos putas esse p̄xstandum? Præses dixit, p̄xstandum mihi à vobis nihil querero, sed solum scire volo cui cōsentire vos dicitis, aut quā habetis cōfidentiā. Respōderūt pueri nobis in q̄ sit confidentia si vis scire possumus te instruere. Habeim⁹ cōfidentiā in P̄tem & Filium & Spiritū sanctū, q̄ i Trinitate vñū sunt, & i hoc cōfidentes Imperatores vños & vos, q̄ ab eis ordinati estis, in agone cōstituti vincim⁹. Dixerūt etiā cū ex patre Diabolo sis, fac quicquid tibi persuadet pater tuus. Tunc Præfectus iussit eos interfici, qui laudantes deum tradiderunt spiritū. Sed qui pro

qui pro trinitate pati cupierunt, tres in uno tumulo sepulti sunt in ciuitate Legionensi, ubi nunc eorum corpora maximo cum honore venerantur.

DE E M E T H E R I O E T C E L E D O N I O E T A L I I S M A R T Y R I B V S.

EMetherium & Celedonium citeroris Hispaniae fuisse legimus Equites nobiles. Qui cum primum in castris saecularibus strenue militassent, deinde repentinae Sancti Spiritus ardore succensi, positis mundi armis ad felicis palmae praedium cucurrerunt, & fuerunt in utroque victores, & in utroque gloriose. Nam, ut a principio Dominum sequuti sunt, sic a Deo, qui praemia merentibus elargitur, electi fuere. De quibus Diuus Gregorius hoc modo loquitur. Pone hinc procellam persecutionis, inde naufragia tumescens ad desiderium florantis palmae perlati sunt. Inter primas itaque dignitates Regnorum coelestium ponendi sunt. Qui ad passionem venerunt non quæsiti. Excellentis voti est inter tormenta prosilire, ubi non est criminis latuisse. Credo inquit idem Gregorius eos praedium subituros hoc modo inuicem fuisse locutos. Dii est fratres charissimi, quod in his vatis saeculi militamus, ubi amissio tati occidit breuissimo caduci temporis fine conclusa est. Sequamur veri Regis signa victoria. Ecce imminet bellum fidei. Est occasio nobis augere ordinem militandi, veteranus miles mundi utroquinum coeleste suscipiat. Reiectis mortalibus telis sumamus arma divina. Quæ in confictibus non patescant, ne infirmis mucronibus infracta dissoluantur, fortius continuo sentiemus nos esse munitos, cum signiferi nominis elata vexilla in hostem, qui nobis vincendus est, inferentur. Firmet pectus intrepidum contexta fidei opera virtutum lorica. Operant vulnerum loca opposita spei, scuti impenetrabilis protectione fiducia. Attollant galeæ adhaerentes inuicem charitatis erecta fastigia. Feriat utique hostem missilibus suis vibrata confessio. Haec sunt munera sempererna. Sic itaque pro Christo fortissime militantes apud urbem Legionensem martyrium passi fuere. Vbi nunc a Legionensis non immerito solemniter eorum festum celebratur, & multo longior historia legitur.

DE NUNILONE ET ALODIA M A R T Y R I B V S.

ANno Christianæ Salutis octingentesimo quinquagesimo primo, cum Saracenorum Gentes Hispaniam ferè totam occupassent, precepérunt ut qui Christianus esset, aut Christum Dei filium denegaret, aut gladio sectus occumberet. Quod impium ædictum & seuale præceptum per Hispaniam totam diuulgatum magnum timorem Christianis omnibus incusit. Quapropter Hispanorum complures Christianæ religioni sibi quæ prudentissime consulentes, & nefaridam Mahometi sectam fugientes, patriam quæ suam deserentes, ut alibi latius scripsimus, ad Pyreneos montes & Cantabriæ Gallicæ quæ montana loca sese contulerunt. Quorum successores post multos annos Hispaniae fuerunt recuperationis autores. De quibus in libro de Aragoniæ Regibus historiam scriptissimus pleniorum. Quare nunc ad Nunilonem & Alodiæ Martyres redeo. Erant itaque sub idem tempus in Oscha citeroris Hispaniae ciuitate duæ sorores ætatis admodum paruæ. Quarum altera natu maior Nunilo & altera dicebatur Alodia. Quas pater iniquæ dereliquerat, & mater, quæ Christiana erat, ab infantia nutriuerat, & in Christi fide diligenter edocuerat. Illæ autem matre defuncta cum ad intellectus ætatem peruenissent, cœperunt in fide C H R I S T I proficere ieiunis, orationibus, & vigiliis incumbere. Quibus & gratia Sancti Spiritus adiutoriæ, martyrum fortissime pertulerunt acerbissimum. O Beatissimæ Virgines atque fortissimæ, quæ amore Christianæ religionis accensæ, mundi fallacias, tyrannos, & mortis tormenta vicerunt, ut in cœlum victores & triumphantes ascenderent.

D

DE DIVO PETRO PRAESVLE OSOMENSI.

Intra miracula atq; virtutes, quas Deus ad laudem & honorem vitæ viri venerabilis Oso-
mensis Episcopi operari dignatus est, insignia quædam & inauditæ nouitatis spectacu-
lum contigisse narratur. Cum enim vir honestus apud villam, quæ Fresuelo dicebatur, in
territorio videlicet Osomensi esset, & post ecclesiæ consecrationem eiusdem loci domorum co-
gentem penuria sub arbore, quæ ilex vocatur, iuxta posita cum suo comitatu ad residiendum re-
sideret, cum q; manuum ablutioni aquam non haberent, quod multis incredibile fortasse vide-
bitur, aqua desuper veniens ex prædicta arbore scaturiens contra naturam descendit. Quæ cū
magna admiratione omnium qui aderant & manibus abluendis & siti petentium fere obtulit.
Quæ res admiranda & eorum oculos non latuit, & circumiacentes regiones fama volâter im-
pleuit. Idem Pontifex cum negotiis emergentibus, multorum precibus adductus, Palentiam
venisset, reprehensibile ducens sacerdotalibus rebus & necessitatibus se cōtinua sollicitudine im-
plicari, inter mundanas varietaets manentis desiderio ciuitatis accensus, proposuit in ecclesia
Beati Antonini in vigiliis & orationibus pernoctare, & propositum executus est ad effectum.
Quapropter ego & Dei magna opera referēs, & huius beatissimi viri sanctitatem, ob cui⁹ me
moriā, hęc atq; alia diuina clémentia dignabatur ostendere, quod prædixi miraculum de-
scribens non solum præsentium, sed etiam futuræ posteritatis memorie cōmendare decreui.

DE SANCTO ZOYLO MARTYRE
CORDVBENSI.

Beatissimus Martyr Zoylus parentibus clarissimis Cordubensisbus progenitus, ab infan-
tia Christianus, cum esset adolescens & publice Christum profiteretur, subito à Pag-
ans arreptus ad prætorium cuiusdam iudicis presentatus est, atq; ab ipso, vt ad culturam dæ-
monum rediret, diu est exhortatus. Qui cum multa dierum spacia, tam sermonibus quam mu-
neribus, admonitus esset, in cimiterio præfatae ciuitatis cum peregrinorum corporibus est se-
pultus, ne aliquando à Christianis cognosceretur, & digna veneratione coleretur. Sed cū Christo
donante pax ecclesiæ dedita esset temporib⁹ Regis Sisebuti, quidam vir nobilis de Gotho-
rum propagine clarus, Agapitus nomine, ex laico vitam appetens monachi, sic ad summum
sacerdotium electus est. Et quoniam pro amore Christi sæculum dimiserat, non distulit illum
fraudare bonis suis. Cum corpus suum tenuis maceratum in stramine reclinaret, per quietem
noctis ostensum est ei, quo loco corpus prædicti Martyris taceret, & quo nomine vocaretur,
& pro cuius amore capite plexus esset. Qui mane facto cōgregatis fratribus & vulgi multitu-
dine, quę viderat indicauit. Atq; cum omnibus Christianis ad ostensum sibi locum sine mo-
ra perrexit. Ad quem perueniens rastrum manu arripiens effodere ccepit quousq; ad corpus
beatissimi martyris, sicut à paganis fuerat absconditum, Deo iuvante peruenit. Quo quidem
inueto gaudio magno repleti sunt omnes. Præfatus deniq; Episcopus præ amoris magnitudine,
cum corpus Sancti Zoyli osculis demulceret, atq; indignum se iudicans vt manibus suis
tanti viri tangeret reliquias, subito osculando crebrius caruit primorum dentium adiutorio.
Quos ab oris officio vt minitos esse conspexit in sarcophago, vbi viri corpus humatum fu-
erat, proiecit. Peracto inuentionis obsequio sequenti nocte per visum Sanctus Zoylus ita af-
fatus est ei. Cur me s̄q; osculando verberasti? iam pro eis quę à me poposceras intercedens
a Domino Iesu Christo impetrasti, & nunc certus es tu quia dimissa tibi sunt peccata.

DE SANCTA IVLITA ET CIRICO EIVS
FILIO MARTYRIBVS.

Tempore q; Alexander Imperator aduersus Christianos persecutio[n]es exercebat, & innu-
meros variis cruciatib⁹, & excogitatis poenarib⁹ mortib⁹ afficiebat, Iulitā matronā nob̄

lem in lege domini diu noctuq; meditante, & fama boni operis celebrē, missis officialibus suis iussit præsentari tribunalibus. Erat autem Iulita Deo seruiens in timore, casteq; filium parvulum nutriebat. Qui cum lacte carnis disciplinam tradidit diuinæ legis. Inter charos deniq; complexus & maternę pietatis oscula, vt verum patrem agnosceret, coleret, atq; diligenter, dū lacte dulci ex eius aleretur vberibus, ab ipsis ore pro tempore fidei imbuebatur dogmatib;. Insurgentibus igitur aduersum se persecutionibus pro sua parvuliq; salute confessionis p̄ces ad dominum voce clamauit. Et ipse cutus est salus, benedictionem ei dedit suę gratię. Ante cōspectum deniq; præsentata Præsidis, & ab eo requisita, cuius esset p̄uincie vel ciuitatis, & que ei proprii cognitio nominis, ita respondit. De Hispania quidem prouincia, & de primoribus ciuitatis Y coniorū progenita, ad Sicilię, tuas deuitas persecutiones, loca demigravit. Tarsoq; sum commorata. Et cum sim vere Christiana mihi nomen est Iulita. Cui Preses. Hortor, inquit, tu tibi consule, & Imperatoris iussa perfice, atq; debita dīs nostris libamina redde. Cui beata Iulita respondit. Ego immundis non sacrifico dæmonis, q̄ vnius viui & veri Dei vera sum cultrix. Ait Preses, sacrificia dīs anteq; ad tormenta perducari. Et illa nec dīs tuis vanis sacrificio, nec tormenta pauesco. Interim dum inter eos hi sermones conseruntur, alma genitrix Cīrīci filii nō modico anxietabatur moerore animi. Quod ipsa posita in procinto belli pro confessione fidei sui destituta videretur solatio parvuli, martyrum cum filio passa cœlum ascendit. Anno domini ducentesimo trigesimo.

DE SANCTO FELICI ET ANASTASIO
ET SANCTA DIGNA MAR
TYRIBVS.

B eatus Felicis monachus ex oppido Complutensi progenitus natione Getulius ex qua dam occasione in Asturias deuolatus est. Vbi & fidem catholicam, & religionem monasticam didicit sub professione verę fidei gladio decisus est. Eadem die quoq; sanctus Anastasius, qui ab inueniente ætate apud Basilicā sancti Aciscoli Cordubensis disciplinis & literis eruditus usq; ad plenam iuuentutem ibidem in diaconatus officio degit. Et post monasticam vitam, quam dudum expleto ministerio oblectat⁹ in cœnobitis egerat, demum sacerdotio est applicatus. Deinde concitato gressu palatum petens astat consilibus, hostemq; iudicis assertio num stimulis ferens gladio confessum abscissus affligitur. Quædam præterea virgo adolescentula eodem die merito & nomine Digna, Deo reuelante & confortante, processit. Paulo siq; dem ante martyrium suum assistere sibi per somnium vidit puellam specie & habitu ornatam angelico, rosas & lilia manu gestatē. Quam cum nomen causamq; sui percunctaretur aduenitus, Ego sum, inquit Agatha, olim propter Christum dīris attrita supplicis, & nunc veni partem tibi purpurei munieris huius conferre. Accipe itaq; rosam donarium & age viriliter in dominio. Nam reliquias rosarum & liliorum, quas in manibus gesto, datura sum Sancto Felici, & Anastasio tecum hinc martyribus migraturis. Tali deniq; virgo sacratissima visu ac muneris illustrata cum dextera colloquētis rosam susciperet, beata Agatha admissa cœlestibus auris ab oculis intuentis eleuatur. Hæc autem puella cum pro summa humilitate atq; obedientia inter coniurgines ultimam se indicaret, essetq; incomparabili habitu obscurata, nunquam tamen se Dignā patiebatur appellari. Dicebatq; nec sine lachrymis, nolite me Dignam vocare, sed magis indignam, pro cutus merito siue etiam nomine debeo insigniri. Quę paulo post una cum aliis crudelissime tormentis affecta spiritum Deo reddidit.

DE SANCTO IOANNE PRESBYTERO ET
CONFESSORE CHRISTI.

S anctam nunc vitam laudesq; Ioannis, cui cognomen fuit Ortega, referemus. Qui dīs scōfessor fuit & amicissim⁹ natione Hispan⁹ de regione Burgēsi i rure cāpestri Quintana

forti nomine, parentibus infinitis ortus. Qui cum adhuc tenerae esset aetatis, in utilia declinata exercitia humanae mortalitatis & quasi se Deo offerens, literarum studiis adhaesit, ut dicere posset, hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri gloriamur. Inde est quod simplens dominus petitiones eius, transeunte temporis spacio, sancto instans proposito, iam uenis ad sacros ordines promotus est. Quibus ascriptus intesior solito, corde, voce, opere diuino obtemperauit obsequio. In cuius tempore, magna orta discordia, accidit ut in bellum tota ferre conuerteretur Hispania. Si quidem post mortem Castellae Regis Alphonsi, qui sine haere rede virilis sexus oblerat, Rex Aragonum, qui Castellae Regis filiam uxorem duxerat, Hispaniam totam sibi submittere volebat, cum non esset qui ei resistere posset in bello. Quod cum animaduertisset Beatus Ioannes pacis amator, propter afflictionem patriae vehementer indubuit. Et cum dispersionem & exterminium gentis agricolae, superante malicia, consideraret, sciens in tumultu bellorum bona sua perditum iri, existimans ea quantulacunque multo melius in operibus misericordiae distribuere, sic secum dicebat. Vnde mihi quare peruersitas superbie metas offendit innocentiae? Verum illud inquit est poetae dictum. Quicquid delirant Reges, plectuntur Achium. Sic itaque pietatis visceribus affluens honorum suorum partem pauperibus erogauit. Quorum possessiones hostilis furor surripuerat. Partem autem sibi retinuit, non ad auariciam, sed potius ad gratiam Omnipotentis impetrandam. Quoniam cum videret nullo modo se posse manere in patria nativitatis suae, sumpto consilio diuinæ contemplationis, proficisci statuit Hierusalem. Sumptis itaque rebus, quas sibi seruauerat, & obnoxias temporali perditioni cernebat, eas in itinere Sancte peregrinationis expendens, in scientia thesauris, ubi nec rubigo, neque tinea de molitur, collocauit. Sic itaque vir Dei insistens fidei pacem quaerens, bellum fugiens, locum pacis Hierusalem visitauit, ut iuxta Psalmistam adoraret ubi steterunt pedes Domini.

DE FAUSTO, ET IANVARIO, ET MARTIALE MARTYRIBVS.

Olim cum Praeses Eugenius Cordubam venisset, ei Faustus, Ianuarius, & Martialis occurserunt dicentes. Quid tibi vis Eugeni, qui Dei seruis mautis inuidere que credere? Tunc Eugenius tra percitus dixit, o infelices homines, quid vos esse vultis? Faustus respondit, nos Christiani Christum fatentes, qui dominus unus est, per quem omnia, & nos per ipsum facti sumus. Eugenius dixit. Vnde vobis haec est tam desperata societas? Faustus respondit. Esperatio in nobis non est, nisi in te solo, qui nos Deum negare frustra compellis. Hoc cum dixisset Faustus, magis iratus Praeses, imponite dixit Faustum in eculeo, qui tam irreuerenter mihi respondit. Tunc Ianuarius Fausto dixit. O charissime tu pro nobis hoc pateris, qui meritis peccatorum nostrorum te socium esse voluisti. Cui Faustus respondens dixit. Societas nostra Ianuari mansit in terra semper, & imperpetuum manebit in celo. Hoc cum audisset Eugenius admiratus dixit. Que est ista nunc allocutio vestra, quod tam impie voluistis ambo responderem in me? Ianuarius dixit. Nobis confessio Christi & nulla est impietas. Tunc Eugenius ad Martialem conuersus dixit. Vides istorum animi dementiam, qua te in societatem suam contraxerunt? Noli maleficiis istis & impliis te credere. Cui Martialis dixit. Solus Deus immortalis est, qui celum fecit & terram, ipse pro tuis malis operibus te puniet. Quod audiens Eugenius & hic, inquit, ponatur in eculeo. Quod cum fieri vidisset Martialis, o beata dixit immortalitas gloriae Christi, qua nos tibi frater Fauste sociasti. Tum dixit Eugenius satellitibus suis, torque te eos donec adorent Deos nostros. Faustus autem dum torqueretur, difficile est, inquit, tibi & patri tuo, qui diabolus est, nos a paternis legibus ad mortalitatem tuam conuertere. Propter quod Eugenius dixit, abscondantur eti nares & auriculae, supercilia radantur, dentesque mandibulæ superioris euellantur. Quod cum factum esset, Faustus Deo gratias agens magis hilaris factus est. Eugenius Ianuario dicebat. Vides ne Ianuari quanta tormenta passus fuerit Fau-

stus, dum deceptus opinione sua pertinaciter imperio meo parere recusat? Ianuarius autem dixit, impietas ista & pertinacia Fausti in me maneat, & eius vinculum charitatis. Ad cuius verba dixit Eugenius. Auserantur & huic quæ illi præcepimus. Dūq; torqueretur Ianuarius Eugenius Martialem sic alloquitur. Vides Martialis fectorum tuorum dementiam, & quæ illis mala venerūt? Tu igitur consule tibi, teq; disiunge ab illorum mala consuetudine, prauaq; voluntate. Martialis autem dixit. Consolatio mea Deus est, quem ipsi gaudentes magna voce testantur. Ideoq; confitendus & laudandus est Deus Pater & Filius & Spiritus sanctus. Tunc Eugenius majori furore succensus, iussit eos igne comburi. Cumq; perducti fuissent ad locum suæ passionis, sic uno spiritu plebem Christi alloquì cœperunt dicentes. Vos charissimi mei & Christi fideles nolite credere huic Diabolo inimico, sed agnoscite vos ad Dei similitudinem & imaginem esse factos. Illum igitur adorate, & illum benedicite, qui auctor est omnium. Nō vt isti dicunt adoretis opera manuum ipsorum. Quoniam ligna & petra, aurum & argentum sunt opera manuum hominū. Vos itaq; contemnentes huius iniuriam, & confidentes in Iesu Christo soli Deo sine cessatione quotidie referte laudes. Et cum ducerent eos lectores, per quorum manus fuerant cruciati, cœperunt eos igni compellere, simulq; traditi flammis, exultantes tradiderunt Deo spiritum.

DE SPERATO MARTYRE ET SOCIIS EIVS.

A蒲 nouam Carthaginem adductos Speratum, Natalium, Cirinum, Donatam, Secundam, Bessiā, & alios horum socios, Saturninum Romanorum Proconsul talibus verbis allocutus. Potestis ab Imperatoribus veniam promereri, si Deorum nostrorum ceremonias obseruaueritis. Cui Sanctus Speratus hoc modo respondit. Nunq; male gessisse consciit sumus, iniquitatim opem & assensum non præbuiimus, nulli vñq; male dixisse recolimus, sed male tractati ac lascivissi Deo grattas semper egimus, orantes etiam pro malefactoribus, & ista norma ab Imperatore nostro tradita nobis est. Hec cum dixisset Speratus, Sanctus Cirinus dixit, Nō te aliud à nobis oportet audire Proconsul, nisi ea quæ socius noster Speratus confessus est. Cuius veritas Sancta Donata suæ quoq; mentis conceptum adiecit. Honorem Cæsari, quia Deus præcepit, reddimus. Timorem autem & cultum Christo prestamus. Sancta quoq; Bessia sic est locuta. Hoc meditabitur cor meum semper, & labia mea pronunciabunt, quia Christiana sum. Sancta Secunda subinde dixit. Ego quoq; Christiana sum, & à professione sociorū meorum nunquam recedam. Tunc Saturninus videns eos tam constantes & fortes, sententiam dedit dicens. Speratum, Natalium, Cirinum, Donatam, Secundam, Bessiam, & omnes qui Christi ritum professi sunt, gladio placet interire. Tunc Speratus dixit, Deo gratias. Natalius dixit hodie in celo martyres sumus Deo gratias. Proconsul vero iussit Santos decollari, Sanctum Speratum, Natalium, Cirinum, Beturium, Felicem, Aquilinum, Letarium, Ianuarium, Generosam, Bassiā, Donatā, & Secundā. Qui lætantes ad locum martyrii venientes beatas animas Deo tradiderūt.

DE SANCTO FLORENTIO MARTYRE.

Sanctus Florentius martyr Hispanus & genere nobilis sub Detiano præside passus martyrio coronatus est. Hoc legitur in catalogo sanctorum Romano. Cuius reliquiæ sanctæ nostræ temporibus in ecclesia Hispalensi apud sacrarium cū aliis Sanctorum reliquiis in magno precio ac veneratione fideliis Christianorum in capsula visuntur. Quæ talibus versiculis in urna simul inclusis designantur. Requiescit in pace Florentius vir sanctus, die septimo kīas Martias. Vixit annis quinquaginta tres, & depositus est die tertia Idus Martias. Era quinquagesima tertia. Anno Domini quadragesimo octogesimo quinto.

DE SANCTO EVGENIO TOLETANÆ sedis Archiepiscopo & martyre.

Raymundus olim Toletanae sedis antistes ad concilium apud Remos Galliae populos cœlebrandum temporibus Eugenii Summi Pontificis cum aliis multis Episcopis in Galiam profectus est. Qui cum in vrbe Parisiorum ad ecclesiam Sancti Dionisi orandi gratia diuertisset, in eadem ecclesia quoddam sepulchrum inuenit, quod apud eos magnæ venerationis habebatur. In quo ex eius superscriptione beati Eugenii Toletani Archiepiscopi corpum humatum esse cognovit. De quo diligentius inquirens quæ fuerit, vel qua ratione à propria sede queuerit, tum ex relatu hominum, tum ex eius vita, quam ibi descriptam inuenit, deprehendit. Scriptura siquidem continebat hunc Eugenium a Beato Dionisio in Galiam proficisciēte ab vrbe Arelatensi in Hispaniam directum Toletane sedi præfuisse. Qui postq; visitauit magistrum suum Dionisium cum iter esset ingressus, a Gentilibus deprehensus & ex fidei confessione quis esset cognitus, gladio aperiente viam, qua magister suus illuc iam præcesserat, cœlū coronatus ingreditur. Cuius corpus post multum temporis diuina revelatione repertum in ecclisia Beati Dionisi magna fidelium leticia & exultatione cōdit. Vbi propter meritū sanctitatis & gloriā miraculorum, quæ ibi fiebant, ab omnibus q; deuotissime venerabatur.

DE S A N C T O A T T I L A N O.

Opere premium est Sanctorum virtutes & gesta cognoscere, vel propter eorum memoriam, quæ semp eluceat, vel maxime ppter exēpla quæ sunt nobis salutifera documēta. Quare Beatus Attilanus annū agens quīntum & vīgesimū, audīes in Morerola monasterio, quod à Zamora non longe distabat, homines sanctissime vīxisse, illuc statim se contulit. Vbi decennium sub Floriani Abbatis disciplina militauit. Cuius honestatem sanctitatem q; cognoscens Florianus eum in monasteriū Priorē constituit. Quorum temporibus Zamorensis atq; Legionensis Pontifices a mortali vita discesserunt. Attilanus in Episcopatu Zamorensi, & Florianus in Legionensi successerunt. Propterea quod per omnem regionem clarissima eorum fama virtutū peruolabat. Qui die sancti Spiritus illo mysterio fuere roborati. Quapropter Attilanus templā, loca, omnesq; populos summa cura gubernabat, & annos fere decem magnos & assiduos labores tolleravit. Qui memor exactæ vitæ criminūq; suoꝝ, q; antea cōmiserat, p̄ gre proficisci statuit. Episcopatus itaq; reddit⁹ pauperib⁹ mādat cōmunes fieri, quod multis rationib⁹ suos hortat, quoniā necessitate coact⁹ se per aliquod tempus recessurum dicebat. Quod si secus mandatum fecissent, Deus iratus maledictione condemnaret. Hoc audientes q; vitam eius nouerant clamant omnes. Te sequemur quocunq; vadis o mortalium omnium clementissime, quare nos in tanta calamitate relinquis? Per Deū unicum quicquid rogas nos facturos testamur. Ille autem verbis illorū fidem adhibēs, cum eos benedixisset, statim discessit. Cūq; venisset ad pontem prope templum Sancti Laurentii, anulum, quem dīgito gestabat, de ponte proiec̄t̄ in flumen, sic dicens. Quando anulum hunc reuiserō, tunc ab omnipotenti Deo delictorum meorū veniam promerebor. Inde autem discedens cū uno comite, quē plurimum diligebat, adeo festinavit, vt eum defatigatum reliquerit in itinere. Sol⁹ itaq; se pannis induit q; vilissimis, adeo vt a nemine cognosci posset, & duos annos eleemosinis vīxit. Quē tandem vox in somnis audita diuinitus sic admonuit. Attilane iam tam tuum ad pontificatū perge, tuę enim exauditæ sunt preces. Ipseq; precepto auditō, se itineri accinxit. Venit itaq; noctu ad heredium, quæ Sancti Vincentii de Cornu vocabatur, & cōuincina sancto sepulchro. Vbi quædam muliercula cum marito suo illum in parua domo receperunt, eiq; cœnam non lauant quidem dederunt. Mane autem maritus & vxor pro piscibus ad Episcopi domum vadunt, vt antea consueuerant. Et Attilianum rogant vt interī domum custodiat. Quibus clantur pisces, immemores vniuersi, quem domi reliquerant: reuersi pro eo dederunt pīscem majoris ponderis. Quos pisces Attilanum rogant vt p̄paret donec ipsa pro aqua & maritus pro igne vadunt. Quisb⁹ Attilan⁹ respondit obsequēter. Cūq; maiorē pīscē accepisset dū ei⁹ viscera volueret, anulū, quē à pōte deiecerat, inuenit. Tūc repete pīn⁹ & genib⁹ flexis deo gra-

tas egit & cōtrauo spōte cāpanæ sonitū dederūt, & magna totius ciuitatis admiratio orta est. Quapropter per omnes domos & hospitia atq; hospitales p̄quirunt, nihilq; cōperiebant. Cū essent itaq; omnes solliciti, tādem vir quidam procurator rei familiaris Episcopi meminit, de viro quodam, quem muliercula sibi dixerat hospitatum apud se, nescius cuius dignitatis esset. Omnes illuc concurrunt sacerdotes & tota ciuitas. Attilanus autem veste nō preciosa neq; noua, sed vili atq; detrita inuentus est, Deo gratias agens. Quapropter omnes ei gratulantes, & Deo gratias agentes cum magno gaudio reduxerunt in ciuitatem. Qui postea vixit annos circiter octo sanctis semper operibus incumbens. Quem vita functum nomine ciuitatis Vrbanus Pontifex Maximus in sanctorum numerum canonizatum aggregauit, Anno millesimo secundo, quo regnabat in Hispania Rex Henricus.

DE SANCTO TORQVATO ET SOCIIS EIVS.

Prouit scribit Calixtus Romanus Pontifex in libro, quem de vita Sancti Iacobi & miraculis æ dididit, in Hispania Diuus Iacobus ē Gallicia prouincia nouem discipulos elegit. Quorum septem, duobus alis in Gallicia prædicādi causa remanentibus, cum eo Hierosolimas perrexerunt. Qui corpus eius post passionem per mare in Galliciam deportarūt. Ex quibus, vt idem Calixtus & beatus Hieronymus scripserunt, nonnulli cum beati Iacobi corpus i Gallicia sepelissent, Romam se contulerunt, & ab apostolis Petro & Paulo coronis episcopa libus ordinati ad prædicandum Dei verbum in Hispanianu adhuc errore Gentilitatis implicati missi fuere. Qui sua prædicatione innumerabilem Hispanorum multitudinem ad Christi cultum conuerterunt. Torquatus apud Gaditanos, quos tunc Accios vocabant, Ethesphon ad Abderenses, quos tunc Vergos, & nunc eorum patriam Almeriam dicunt. Secundus ad Abulenses, quorum ciuitas adhuc antiquum retinet nomen, Indaletius ad Vrsios, quorum ciuitas Vnga vel Verga vocabatur. Cœcilius ad Ilberos, id est Granates, Hesichius ad Carthesos, id est Ventosanos. Eufrasius ad Lcurgitanos. Qui omnes idibus Maiis in pace quieterunt. In quorum quidem memoriam ad hoc usq; tempus miraculum cernitur, & eorum glorioſissimæ mortis probatissimum testimonium. Si quidem in eorum vigilia singulis annis ad sepulchrum Sancti Torquati retro ecclesiam diuinitus arbor oltuae florens matutinis fructibus onustatur. De quibus oleum statim conficitur, vnde lampades ante eius altare venerandum accenduntur. Quod apud Acitanam urbem fieri quidam scripserunt. Ego vero quæ sit v̄bs Acitana non bene compertum habeo. Alii vero duo Sancti Iacobi discipuli, scilicet Athanasius & Theodorus, vt i beati Leonis epistola legitur, iuxta apostolicum corpori vnius ad dexteram, & aliis ad leuam sepultus est.

DE MAGNA CAESAR AVGUSTANORVM Martyrum multitudine.

Ab hinc anno millesimo centesimo trigesimo septimo Martyres innumerabiles Cæsar auguste passi fuerunt. Tunc enim in Hispania indies Christianorū crescente numero Dioſcletianus & Maximianus Imperatores metuētes ne Romano & totius orbis priuatenē imperio, Dacianum præsidem ad persequendum Christianos in Hispaniam miserunt. Qui Cæsar augustam ingressus cum Christianorum mentes à sancto proposito reuocare non potuisset, aduocatis vrbis satellitibus iussit vt ex vrbē Christianorum multitudo pelleretur. Quam milites eius armati ex locis occultis subito prossilentes occiderent, Ipse autem Dacianus interea ciuitatis portas clauerat, vt si quis aciem mucronis fugiens ad urbem rediret, nequaq; ingredereetur cruento gladio periturus. Satellites itaq; percurrunt, præconum voces resonat per urbē, porteq; referantur. Cæterum gaudens piorum Christianorum vtriusq; sexus ingens multitudine progredivit, Gloria, cantans, in excelsis Deo. Quibus digressis ex officio impietatis obsec-

rantur portae ciuitatis, & ex occultis repente locis prossilunt armatorum cum*ei*. Prosternuntur non resistentium corpora catholicorum innumerabilium. Praes autem non satiatus crudelitate sua praecepit multitudini paganorum, vt per omnes ciuitatis plateas iacentia corpora cōgesta ignibus traderent. Qui ut nihil crudelitatis intentatum relinquenter, omnes diuersorum crimini reos, qui in ergastulis carcerum tenebantur, amputatis capitibus sociari iussit sanctorum corporibus, & simul ignibus comburi. Congesta sunt igitur Sanctorum corpora corporibus damnator, & consuncta. Quæ & si simul cōcremata fuere, virtute tamē celesti sunt ab illis separata. Quæ quidem fuerunt omnia facta veluti frumenti candida massa. O felix & nimirum beata ciuitas Cæsaraugustana beatorum sanguine circumfusa, quæ tot milium martyrum oblationes domino consecrasti.

DE SANCTO LAMBERTO, ET SANCTO GREGORIO.

CVM in Hispania citeriori apud Iberum annem locustarum multitudo ingens per multos annos fructus omnes deuastaret, eam que nec precibus nec votis nec sacrificiis illius regionis incolæ abigere potuissent, tandem multorum consilio, vel pottus diuino monitu pronuncios Romanum consulueret Pontificem, quomodo suis & aliorū precibus & consilis tato posse obuiare malo. Quorum lachrymosas preces Pontifex audiens triduanum populo ieunium indixit, orans vt Deus, cuius dispositioni cuncta subiacent, reuelare dignaretur, quo ordine pestis illa sedari posset. Post autem triduum angelus Romano Pontifici, & cuidam Cardinali visibiliter apparet nunciavit, vt Gregorium, qui propter operum suorum sanctitatē ad Hostensem pontificatus promotus fuerat, mitteret. Quod Romanus Pontifex adimplens beatū Gregorium statim misit in Hispaniam. Qui cum venisset primum oppidum Calagorritanū ubi locustarum densissima nubes campos obumbrabat, visitauit. Cuius praesentiam pestis illa sustinere non valens, sicut fumus à vento repulsa est. Pergens deinde Lucrontum ceteras que visitans circuadiacentes regiones & fructus à locustis & corpora à langoribus, & animas à visitis virtute diuina sua que prædicatione liberauit. Qui etiam quendam optionem nomine Dominicum monitione diuina ad eum veniente sacerdorem ordinauit, & in diuiduum comitem semper habuit. Qui nunc sanctus Dominicus vulgo dela Calçada dicitur. Beatus vero Gregorius plenus virtutibus propheticō spiritu pollens & maximis corruscans miraculis felix ingrauit ad Dominum. Cum autem Dacianus præses in Hispaniam aduenies multa sanctorum corpora lanaret, & innumerabilem martyrum Cæsaraugustaniū sanguinem sequissime profundisset, cupiens Christianitatis nomen funditus delere, sub præconis voce tale promulgauit edictum, vt si quis latenter Christianum liberum aut in ruribus seruum teneret, sub Talionis pena statim proderet aut negare cogeret fidem. Cum que beatus Lambertus sub cuiusdam insidie his dominio in rure laborando degeret, dominus eum alloquens duorum optionem dedit, aut fidem negare, aut gladio succumbere. Quod audiens Lambertus intrepida voce respondit, ante mori se velle que domini fidē negare. Quapropter iratus dominus euaginato gladio uno istu caput eius abscidit. Martyr vero domini proprium caput propriis manibus accipiter vscer ad eum locum, bobus præuentibus, peruenit, ubi innumerabilem martyrum preciosa corpora facebat. Qui cantas: Exultabus sancti in gloria, ceteris que nutu diuino respondentibus, Latabus in cubilibus suis, genibus flexis tanque in cubili ameno inter reliquos martyres se collocauit.

DE AEMILIANO CHRISTI CONFESSORE.

Sanctus Aemilianus Aragoniae pruincia iuxta motē Cachū pastor cuiū fuit pastor hominū futurus. Qui oves ducebat ad vireta montiū, & vt pastorū mos est, cithara secum ferbat, ne ad gregis custodiā torpor impediret ociosam metem nullaque exercitatione suspenſam. Cum autem ad dispositum locum peruenisset, eum diuinitus sopor invasit. Qui cithara

materiam vertit in literarum instrumenta, animaque opilonis in actum contemplationis. Ex pergefactus cœlestem meditatur vitam, Relinquentis subinde curam ouium statim felicem H[er]em tam adit, qui erat in Castro Libio. Post cuius salutarem doctrinam in heremo habitans annis ferè quadragenis angelorum solummodo collegio fungebatur. Quem Tiffassionensis Episcopus Vrgiliensis ecclesiæ, vbi nunc eius corpus habetur, gloriosum presbyterum ordine naut. Qui presbyter ordinatus dæmonium oratione fugauit. Armætarium monachum à tu more ventris sanauit, Barbaram fœminam a paralisi morbo, aliamq[ue] claudam curauit, & ancillæ cuiusdam Senatoris cœcæ visus restituit. Ante annum autem suæ migrationis & vitæ fere centesimum, cum ei reuelatum esset humanos se finiturum labores, & omnipotentis perceptu rum promissiones ad vitam se conuertit asperiorum, & qui se vigilis letuniisq[ue] iā desiccauerat, denuo veteranus miles militiam aggreditur nouam, ut finis esset præstantior. Eodem igit[ur] anno quadraginta diebus ante reuelatur ei excidium Cantabriæ. Unde nūcio missō tubet ad diē festum paschæ senatum præsto esse. Qui cum ad statutum diem conuenissent, narrat illis quod viderat. Secreta eorum cædes, furtæ, incesta, violentias, cetera q[ue] vitia increpat, pœnitentiam ut agant pro his omnibus prædicat. Appropinquante autem mortis tempore accersiuit Assellū presbyterum sanctissimum contubernalem. In cuius præsentia fœlicissima eius anima à corpore soluta, cœlo est reddita.

DE EVRO SIA VIRGIN E T M A R T Y R E.

R Hodo[ri] regis temporib[us] Mauris per insidias Iuliani Comitis Hispaniam deuastandib[us], Eurosia Bohemæ Regis filia Aragoniæ Regi per nuncios despōsata venies in Hispaniam, cū Maurorū rabiem sequente cōtra Christianos audisset, ad mo[re] Pyreneos fugiēs, in spelunca apud oppidum, quod Verna vocabatur, latuit cum multis Hispaniæ & Bohemiæ nobilibus, qui cum ea venerant. Ad quam speluncam cū Mauri pertinissent, equites Eurosiæ fortissime contra Mauros pugnantes, omnes demum Maurorum multitudine circumuenti oppressi q[ue] ceciderunt, & Eurosia ab hostib[us] capta. Quæ cum Regis filia agnosceret, & esset forma pulcherrima, admonita à Maurorum principe ut Christianam legem desereret, & ei co fugio copularetur, nolens illius fraudulentibus suasionibus acquiescere, ipsa cum paucis suor[um] qui prælato remanerant, iugulatur. Quæ cum ferientis gladiū patienter expectaret, h[ec] angeli ca vox audita est. Veni electa mea sponsa Christi, accipe coronam, quam tibi dominus præparauit, & donum, ut quotiescumq[ue] pro pluuiâ vel contra quâcunq[ue] tempestatem fueris à Christi fidelibus inuocata, erit eorum oratio exaudita. Cum hoc audisset brachis detruncatis & pedibus spirauit. In loco autem vbi concidit miracula multa postea visa fuere. Corp[us] vero post aliquot annos cuidam pastori diuinitus demonstratum est. Et inuentum solēniter & maximo gaudio Christianorum ad lacam ciuitatem delatum est, vbi in arca reconditum in ecclesia cathedrali suauissime redoleat.

DE FRVCTVOSO, EVLOGIO, ET

Augurio Martyribus.

Fructuosus Tarragonensis Episcopus cū Augurio & Eulogio Diaconib[us] suis ab Aemiliani satellitibus in carcerem coniecti fuere. Vbi postero die Fructuosus Rogatianum baptizauit. Post diem autem quintum ad Aemilianum præsidem perduci fuerunt, & Fructuosus dixit Aemilianus. Audisti quid Imperatores iussérunt? Fructuosus dixit. Nescio quid Imperatores vñi iussérunt. Ego vero Christianus sum. Aemilianus dixit. Precepérunt deos colti. Fructuosus respondit. Ego vnum Deum colo, qui fecit cœlum & terrâ, mare & omnia quæ in eis sunt. Aemilianus dixit. Scis esse Deos? Fructuosus dixit. Nescio. Aemilianus dixit. Scies postea. Fructuosus autem orare coepit intra se. Aemilianus Augurio dixit. Noli verba Fructuosi ausculare. Qui respondit Augurius. Ego Deum colo omnipotentem. Aemilianus Eulogio. Nunq[ue]

L. Marini Siculi. Lib. v.

& tu Fructuosum colis? Eulogius dixit. Ego ipsum colo, quem & Fructuosus. Aemilianus Fru
ctuoso dixit. Episcopus es? Fructuosus respondit. Sum. Aemilianus dixit, fuisti. Et statim iu-
sit eos viuos comburi. Qui cum duceretur ad incendium populus Fructuoso condolere cce-
pit, quoniam eum diligebant etiam Gentiles. Educi de carcere & flammis inieci manib⁹ in-
star crucis expansis orantes, ut vincula, quibus astringebantur, urentur, apertum est cœlum
super eos, uidentib⁹ etiam Præsidis Aemiliani domesticis. Qui Aemiliani filiæ, cui seruiebat,
ostenderunt, Fructuosum cum diaconibus suis cœlum ascendere coronatos, adhuc stipitiib⁹,
quibus alligati fuerant, permanentibus. Aemilianus autem ad videndum vocatus, quia non di-
gnus erat, videre tantam gloriam non meruit. O beati martyres igne probati sicut aurum, ve-
stiti lorica fidei, & galea salutis. Qui coronati sunt corona cœlesti & immarcessibili.

DE S A N C T O E L E S M O .

AT Elemus eti⁹ fuit natione Gallus, & ex claris parētibus ortus, & vir sanctissimus, à Re-
gina tamen Hispanæ & Alphonso Rege per literas & nuncios rogatus, in Hispaniam
venit. Vbi cōmoratus, perspectis eius moribus & vita sanctitate Hispanæ principes eū apud
se habere volentes, ei facellum, quod Sancti Ioannis Euangelistæ nomine iuxta portam ciuitatis Burgen-
sis in peregrinorum sepulturam considerant, destinarunt. In quod Elemus vir
diuinis consecratus officiis magnis fundis & redditibus à rege donatus se recepit. Vbi super
humum nudam dormitus facebat. Qui tetunabat assidue & indefessus orabat, quotidianè q̄z
sacris operabatur. Erat sedulus eleemosinarum largitor, egrotatiū & peregrinorum in re &
verbo diligens consolator. Cuius multa magnaq; miracula, quæ Deus per illi⁹ virtutes ostendit,
quoniam sunt ab aliis scripta latius, prætermitto. Etius autem venerabile corpus in facello
pmemorato funeratum est, & simulachrum eius lapideum ante ianuā templi vidimus.

DE S A N C T A C E N T O L L A , E T H E- L E N A M A R T Y R I B V S .

Centolla virgo Hispana cum multis virtutibus esset insignis, Christianamq; religionem
accuratissime seruaret ad Regem, qui tunc in Hispania rerum summā tenebat, ducta est.
Qui videns eam in Christo, prædicando constantissimam cruciari crudelissime iussit. Et
postea Seditio præfecto sceleribus, si non mutaretantum, afficiendam tormentis tradidit.
In qua Seditius omnia tormentorum genera exercuit. Ad quæ vidēda frequēs mulierū turbā
dolentium intromissa est. Quæ Centollam solando rogabant ut sententiam mutaret. Quib⁹
illa sereno vultu se maiora pati paratissimam esse respondit. Omniaq; saeuissima tormenta ad
mortem usq; sustinuit. Ad quam veniens Helena mulier nobilis hortata est, ut nō desiceret in
tormentis. Cui Centolla respondit, tu vide soror mea ne deficias, quæ simul mecum pro Christo
trucidanda es. Et paulo post preses utramq; decollari iussit. Quarum corpora in Burgensem
cœlia translata fuerunt.

DE S A N C T O I V L I A N O D O C T O R E

Archiepiscopo Toletano.

IVitanus cognomento Pomerius ecclesiae Toletanae fuit Archiepiscopus tertius post dñm
Illephonsum. Fuit in omni genere literarum doctissimus, & præcipue in sacris. Quem ma-
gister sententiarum citat in libro quarto, scribens de igne purgatori⁹ & inferni, & autoritate
viri huius doctissimi atq; sanctissimi confirmat opinionem suam. Scripsit hic libros complu-
res, qui temporum iniuritate & hominum negligētia non apparent. Obiit vir hic sanctissi-
mus octauo die Marci, quo in ecclesia Toletana festum eius celebratur.

DE S A N C T A C A S I L L A .

Fuit olim Toleti Rex Mauritanicæ gentis nomine Canō homo viribus potens & armis
strenuus. Qui multis annis aduersus Christianos bellū gessit, multaq; damna catholice
fidei cultoribus intulit, atq; plurimos Christianos captiuos longo tempore tenuit. Cæterū

hunc Christiane religionis hosti validissimo crudelissimoq; dispensatione diuina, filia fuit vni
ca nomine Casilla, vel vt alii volunt Casilda, vt tam saua pgenies & stirps tā nequam fiorem
& fructum miri candoris afferret, super quē spiritus domini conquisceret. Virgo siquidem
regii generis ita semper ab infantia in virtutum creuerat fastigium, vt cor eius & pietas, quē se
cundum Apostolū ad omnia plurimū valet, miro modo repleuerat & ipsius præcordia veluti
gladius bis acutus penetrauerat, vt Dei totam famulam in suum videretur dominum vendicasse.
Stupendo nāq; modo & admirabili virginem illam spiritus ille desficus per devotionis
incendium sursum semper agebat in Deum, per compassionis molisē transformabat in Christum,
per pietatem descentionis inclinabat ad proximum. Feruido siquidem & teneris annis
tenebatur affectu, ita vt afflictis Christianis, licet Saracenica nata esset progenie, intentissime
compassionis teneritudine condescenderet. Atq; siquid penuria aut defectus in aliquo cerne
ret, pti cordis dulcedine regebat in lachrymis. Habebat enim clementiam ingenitam, quam
super infusa Dei pietas duplicabat. Ipsius itaq; liquecebat animus ad captiuos pauperes, vt
quibus manum non poterat, exhibebat effectum. Consuetudinis siquidem ei⁹ erat singulis die
bus ineffabiliter, nisi aliquid esset impediens, pietatis per viscera Christi alni Iesu propter reue
rentiam, captiuos Christicolas inopes sua q̄ gratissima presentia visitare, ipsiq; per largitatis
impensionē porrigit manus adultrices, pectoris gerēs in scrutinio aueris literis conscriptam
Daudicā sententiam, qua intonuit. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, Mira res
& insolita, à naturali incisa oleastro, contra naturā sui generis, in bonā transibat oliuam, vt fru
ctum bonum posset afferre. Vnde arbor infructuosa ramum producere valuit uberrimum.
Hec autē Sancta Casilda (ne lectores eius laudes & virtutes ignorent) cum fluxū sanguinis pa
teretur, vna cum captiuis Christianis, quos ē vinculis, absente patre, liberauit, ad Boecium son
tem, de quo alio loco scripsimus, se contulit. Vbi lota statim conualuit, ibi⁹ permāsit, & non
sine multis miraculis, quae Deus propter illius sanctitatem multis Christianis ostendit, vitam
finiuit. Qua propter Christiani subinde in cacumine montis, vnde fonticulus oritur, ædem
sacram condiderunt, quę nūc à Christianis excolitur nomine & appellatione Sancte Casilde.

DE SANCTO FRVCTO.

Frusti autē seruit Dei sanctissimam & asperrimam vitā Segouensis quotannis exultans
cantat ecclesia. Qui cum diues esset, omnia quę habebat vēdedit, & preciū rerum, quas
producerat, totum pauperibus erogauit, & pene nudus in heremū se contulit, ibi⁹ in spelū
ca inter montanas feras & sine humano contubernio vitam egit solitariam & inopē. Qui spi
ritu Dei plenus, diuinis assuetus præceptis, perfectionis Euangelice fuit sedulus emulator. Vn
de venditis omnibus, & precio distributo egenis, ad heremī squalorem, factus solitari⁹, abiit.
Et nudus sequutus est infatigabiliter Christū nudum. De cutis eximiis virtutibus & magnis
laudibus prēter hymnos deuotissimas etiam lectiones in eius historia legētur. Ex quibus vna
solemniter cantat ecclesia. Quā hic exponere placuit. Cum patris nostri Frusti glorioſi meri
ta singularia & opera mirabilia nobis in mentē veniunt, nostrā nimrū vitā ture reprehendi
mus. Quę qdē, si cū Frusti sanctitate cōpare⁹ admodū vilis est & non sine maxima culpa,

DE SERVANDO ET GERMANO MARTYRIBVS.

Legisimus etiam Seruandi & Germani martyrium. Qui cum viri nobiles essent dæmo
nes expellebant, & per impositionem manuum multos langores curabant in Emerita
vrbē Lusitanę prouincię. Quod cum præses audisset eos ad se vinctos cathenis adduci iussi
vit. Et in Mauritanię prouinciam prosectorus secū ducere decreuit. Illi autem labores itine
ris, cathenas & famem, guadētes, animi virtute tolerabant. Tandem cūventum esset in locum
qui discebatur Vſianus, apud Gades iussit præses, vt colla eorum carnifices amputarent. Ducti
igitur ad collem flexis genibus orantes Deum, gladium sacrī ceruicibus exceperunt. Quorū
Seruādus Hispali cū Iusta & Rufina, Germanus vero in Augusta Emerita sepultus est.

DE F A C V N D O E T P R I M I T I V O M A R T Y R I B V S.

IN Hispania præses Detianus super ripâ fluminis, quod Seya dicebatur, secns stratam, vbi erat Idolum ad immolandū ei, multitudinem gentiū congregauit. Erant autē nō longe ab eodem loco duo fratres, Facund⁹ & Primitius Christianissimi. Qui noluerūt Idolo immolare. Et propterea accusati apud iudicem ducti sunt apud eum. Quos cū multis misib⁹ exhortatus fuisse, vt Idolis immolarent, respōderūt, nos quotidie immolamus domino Iesu Christo, & nobis optabile est pro eo pati. Et sic vsq; ad mortem perseverarunt.

DE S A N C T O L E A N D R O E P I S C O P O H I S P A L E N S I .

Inter ceteros autē Hispanos homines doctrinis excellentes Leander Hispalensis Episcop⁹ sanctitate, doctrina, atq; eloquētia maxime floruit. Cuius cōcionibus & exemplis tota Vēsegotarum gens per Recaredum eorum regem ab Arriana, impietate cōuersa est. Quippe qui multa ad catholicæ fidei confirmationē & ipsius Arriani heresis confutationē composuit. Nā eandem pestem Vandali plures in Hispaniam ex Africa detulerant. Huic autē Leandro viro insigni diuus Gregorius Pontifex, adhuc monachus moralium suorum librum scripsit.

DE S A N C T O I S I D O R O H I S P A L E N S I E P I S C O P O .

Leandro viro docto sanctoq; frater Isidorus doctissimus ac sanctissimus in Hispalensis episcopatus dignitate successit. Qui vnu inter omnes Hispaniæ tum sanctitate, tū literis clarus non secus ac sol inter omnia sydera fuisit. Natus enim ex stirpe regia, verus nobilis, verus doctus, verus sanctus & cunctis virtutib⁹ excellens plurimum & patriam Hispaniam & Christianam religionē illustravit. Fuit autem dñi Gregorii Papæ discipulus, a quo & doctrinam & sanctitatem doctus ob doctrinam singularem maximisq; virtutes miraculaq; per multa in magnam apud omnes admirationem deuenit. Qui cū eruditissim⁹ esset plurima ad Christianam fidē pertinenti, ac de aliis rebus librorum volumina cōfecit. Quorum hęc præcipua fuerū. Ethimologiarum libri viginti, de summo bono tres. Allegoriarum tres, Astronomię liber vnu, officiorum libri duo, ad Floram sororem libri duo, differentiarū liber vnu. Script⁹ & de viris illustribus & grāmaticæ vocabulis. Item historiam ab Adam usq; ad sua tempora, & Longobardorum gesta mandauit literis, multorumq; sanctorum vitas. Librum in super de Cosmographia & rerum naturis, multaq; alia ac pene innumerabilia opera compositum. Ex cuius libris hęc salutaria præcepta consiliaq; sapientiae plena collegimus, quae sequuntur.

CPatienter ab uno serendū est, quod multis accidit. Difficile est prauā vincere consuetudinem, assidua namq; consuetudo in natura conuertitur. Conon a lapsu resurgere, & non valeo usq; repugnare. Trahor amore boni, retrahor malæ consuetudinē lege. Quāvis cum dolore usq; malo resistē. Corrumpi non potest corpus, nisi prius corruptus fuerit animus. Castitas hominē celo coniungit & angelorum comitem facit. Saturi libido semper est accēsa, ieiunio vero deprimitur. Venis vino plenis in membris luxuria pullulat. Pocula sunt enim luxuriae instrumenta & igni adiecto somite magis incendium crescit. Si vis a fornicatione esse tutus, esto corpore & visione, inuliere discretus. Circa serpentem enim positēs diu illeſus nō eris. Eius de Sanctisententię memoratu dignę de patientia & humilitate.

CQuantum humilitate cor inclinatur ad infima, tantum proficit in excuso. Primus humiliatis gradus est libenter audire veritatē, memoriter retinere, voluntarie proficere. Veritas mentem fugit, quā humilē non inuenit. Descende ut ascendas, humiliare ut exalteris, ne exaltatus humilieris. Esto parvus in oculis tuis, ut sis magn⁹ in oculis Dei. Tanto enim eris apud dñi precessor, quanto fueris ante oculos tuos despectior. Humilitas casum nescit. Ae qualis esto in omnibus, mentem neq; gaudio cōmmites neq; moerore. Nullus te casus imparatum inueniat. Nullus sit casus, quē non præmeditatio tua præuiderit. Propone tibi nihil esse, quod non possit accidere, nam præcogitatio molestias futuras attenuat, improuisa autē mala grauiter ferunt. Quod tibi in alio displicet, in te ipso displiceat. Para tibi contra verbum asperum to-

Præcepta sa-
lutaria. D. I. si-
dori

Sententiae scis-
tu dignæ.

Ierantiae clypeum, contra linguæ gladii patientiæ scutum. Conuictum non retorqueas, contumeliam ne repetas, tene silentiæ patientiæ, tacedo faciliter vinces. Aperi tranquillo corde doloré iniurie, vulnerus quodque sit apertum euaporat, valde autem comedit animum vulnerum inclusum. Inuidia sibi met primum nocet, primum auctore suum mordet, est enim animus tinea, quæ sensum comedit, pectus virum, metem afficit, cor quasi pestis depascit. Etius de sancti precepta de bona & honesta conuersatione. **C** Professionem tuam habitu & incessu demonstra, sit in gestu grauitas, in incessu honestas, nihil lasciuie, nihil dedecoris, nihil petulantiae, nihil insolentiae, nihil in incessu tuo levitatis appareat. Mores hominis lingua pandit, qualis enim sermo talis & animus existimat. Alienam vitam non laceres, de malo alieno os tuum non inquines. Non detrahas peccanti, sed condole. Quod in aliis detrahas in te potius pertimescas. Detrahentes quoque non audias, pari enim reatu detrahentes & audientes tenentur. Inter fideles non computantur, qui quod voverunt non adimplent, quia fidem promissionis non soluunt. In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, impia est promissio, quæ scelere impletur. Nulla poena grauior est, quam mala conscientia, mens enim male conscientiae propriis stimulis agitatur. Praeas cogitationes tuas manifesta, vitium enim proditum cito curatur. In bonis dilatio nocet. Saepè natura motibus immutatur, consuetudine superatur. Quod cum difficultate cooperis, per usum cum voluntate perficies. Non solum factor, sed etiam conscientia peccati tenetur obnoxius. Hæc itaque praecpta salutifera de sancti gloriosissimi codicibus hauiimus. Cuius dies festus, cum sanctus fuerit egregius, cum apud Christianos omnes, tum vero apud Hispanos deuotissime celebratur.

DE DIVO ANTHONIO SACRARVM

literarum archa cognominato.

Diuus autem Antonius Hispanus & ex Vlrixbona ciuitate oriundus atque ordinis militis dum sacerdos admodum quidem & vita sanctus, & multis virtutibus adornatus fuit. Qui apud Patauium innumeris clarus miraculis summa cum gloria Deo anima restituit. Quas ob res a Gregorio summo Pontifice sanctorum confessorum consortio relatus est. Cæterum cum religiosos omnes non solum sui temporis & ætatis, verum etiam priorum saeculorum longe literis omnibus probaret, sacrarum litarum Archa cognominari meruit. Et cum Tolosæ Bononiaque atque Patauii theologia diutius egregie docuissest. Hac de re non paucos addidisse libros phibet.

DE DIVO VINCENTIO THEOLOGO CELEBERRIMO.

Diuus etiam Vincentius patria, ut quidam volunt, Valentinus, quantum Hispaniam patram religionem Christianam illustrauerit, narrare quis posset? Hic enim prædicatorum ordini serviens declamator ac theologus celeberrimus, non doctrina modo celebri, sed insignis sanctitate singulari, plurimum quidem Christianæ religioni cunctisque mortalibus predesse maxime studuit. Quippe quodcum concionandi munere facundissimus & vehementissimus esset, quoad vixit, religionem Christianam & fidem catholicam prædicando, docendo, & monendo, non verbis modo, sed exemplis augere ac truare non destitit. Qui cum & in morte & post mortem plurimis miraculis clarisset, Calixtus tertius Summus Pontifex eiusdem patriæ, de quo posse scribemus, anno domini. M. CCCG. L V. Eas ob res in sanctorum numero eum aggregate, & eius festum Nonis Aprilis celebrari iussit. Qui dies eti in Hispania tota diligenter & honorifice colitur, multo tamen magis apud Valentianam, ubi natale solum prima diuino Vincentio sicut nominis gaudet alunno. De cuius admodum proficuis concionibus & aliis rebus alibi plene scriptisimus.

DE SANCTO DOMINICO CALAGVRITANO.

ET si statueram de Hispanie sanctis & martyribus separatum scribere, quoniam tamen hi omnes ferè literis floruerunt, & in his diuum Isidorum atque alios sanctissimos annumerauit

Præcepta de
honesta con-
uersatione.

mus, eorum quidem locum sibi quisq; vt mihi venerit in mente, sortieſ. Pr̄esertim cū id San-
ctum nullum moleſte laturum certo ſciam. Hunc itaq; locum diu⁹ Dominicus ſibi vēdīcat.
Qui mirabili ſanctitate & doſtrina ſingulari decoratus, & religionis Christiane quaſi matutinum ſyndus effulgens, in Galagurra Hispaniæ ciuitate natus, vt accepimus, ex regulari canonico vocatus a Deo cum sociis fratribus duodecim praeſtatorum ordinem incredibili feruore religionis iuſtituit. Quo iuſtituto diuinitus a glorioſiſima Dei genitricē Maria etiā ipſius habitum religionis aſſumpſit. Cuius religionis cum eſſet cultor maximus procurante Innocen-
tio tertio Pontifice maximo hæresim apud Tolosam nuper obortam mira celeritate atq; vir-
tute compescuit. Deinde autem ab Honorio ſequenti Pontifice ipſius ordinis confirmationem meruit obtinere. Quo quidem conſirmato innumerabilia ferme monaſteria condidit, ac plu-
rimis signis miraculisq; clarissimus vniuersam penē Europam docendo prædicandoq; perluſ-
trauit. De cuius multis miraculis vnum hic duntaxat exponā, quod in Sicilia contigit. In Au-
gusta itaq; Siciliæ ciuitate deuoq; cuiusdam matronæ filia vitio lapidis longo tempore labora-
uit. Nullo autem medicinæ conſilio ſuffragante, ſolum ſibi ſupererat inciſiuræ remedium. Cū
igitur dies eſſet ſtatuta, qua puellam oportebat incidi, mater filiae periculum timens præcedē-
ti die ad eccleſiam beati Domingi ſe contulit, & orationi ſe dedit, ſuamq; filiam Deo & ſancto
Dominico voto quo potuit commendauit. Sequenti ergo nocte dormienti puellæ beatus Do-
minicus aſtitit, & in manu eius lapidem, quo torquebat, poſuit & abſceſſit. Quem puella eui-
gilans & ſe liberatam inueniens matri dedit & viſionem per ordinem explicauit. Mater vero
cum ingenti laetitia lapidem ad fratres attulit, rem quoq; geſtam corā multis expoſuit. Quiē
fratres in eccleſia ante imaginem beati Domingi, & in futuram memoriam iam ſtupendi mi-
raculi ſuſpenderunt. Tandem anno noſtræ ſalutis millesimo ducentesimo vigesimo tertio apud
Bononiam Italie vrbem Nonis Auguſtis migrarunt ad Dominum. Quem poſtea Gregorius
eius auditis miraculis & vita ſanctimonia, in ſanctorum numerū retulit.

DE SACRIS AEDIBVS ET LOCIS IN HISPA- nia religioſis & miraculis celebratis.

Habet Hispania præter ſanctos & martyres, quos ſupra memorauimus, alios etiam com-
plures, & ſacras ædes & domos inſignes miraculis celebratas. Quas non Hispaniæ ſolū
populi, ſed externe quocq; gentes & principes religionis Christianæ cultores frequentare fo-
lent, ſua vota promiſſaq; ſoluenteſ. Veniūt enim de remotiſſimis regionibus & ex Europa fe-
rè tota Christiani Reges magni q; principes peregrinates in Hispaniam Compostellāq; Cal-
leciae prouinciae ciuitatem ſancti Iacobi miraculis inuitati ſua dona magnaq; ferētes. Qui ſum-
mi Pontificis autoritate gratiaq; Sancti ſpiritus omni culpa poenaq; ſoluti, letantes domū ſuā
revertuntur. Operæ preclara eſt anno remiſſionis peccatorum, quod ſubileum vocant, videre
præter Hispanos q; plurimos, innumeratos etiam peregrinos ad hoc ſanctiſſimum templū con-
fluenteſ. Cæterum de huius apostoli miraculis & vita ſanctiſſima multi ſcripſerunt, & magna
circumfertur historia. Quam qui videre voluerint legant apud alios, & præſertim apud Gre-
gorium pontificem maximum. Qui de ſancti Iacobi miraculis & meritis plenifime ſcripſit.

Guadalupus
Ouetana.

In oppido prouincie Lusitanæ, quod Guadalupum vocant, & vt alio loco ſcripſimus,
luporum flumen interpretatur, domus eſt ordinis ſancti Hieronymi Virgini deiparæ coſecra-
ta, fama celebris & miraculorum monumentis illuſtris. Cui quicunq; ſe commendant votaq;
promittunt ab omni periculo liberantur. In qua quidem domo plurima miraculorum ſigna,
multa magnaq; cernunt, q; numerare longū eſſet. Ideq; ptermittim⁹ qm legunt apud alios.

In Ouetana vrbē præter crucem, quam dimittiſt Angelus fecerūt, alia q; plurima memo-
ratu digna leguntur. De quibus pauca referre libet, vt ea qui legerint, videre cupiat. Illuc enim
colitur archa ab apostolis ex incorruptibili materia fabricata, Deiq; magnis operibus plena.
Quam Dcus omnium rerū maximus opifex mirabiliter ab vrbē Hyerosolimitana in Aphri-

cam, ex Aphrica in Carthaginem nouam, ex Carthagine Hispalim, ab Hispali Toletum, & ex Toleto in Asturias ad ecclesiam sancti Salvatoris, & in locum, qui dicebatur Ouetum, transstulit. Quam cum sacerdotes aperuissent, in ea multas archulas inuenierunt, alias aureas, alias argenteas, & alias eburneas. Quibus magno cum Dei timore reclusa scripta quedam viderunt affixa. In quibus archana multa continebantur. Quae nunc in Ouetana custodiuntur ecclesia & peregrinis illac transiuntibus demonstrantur. Quorum multa prætermittentes, pauca, quæ sunt in ecclesia Ouetana monumenta salutifera breuiter enarrabimus. Continenimus itaque in hoc sanctissimo templo res quæ sequuntur admirabiles. De ligno crucis domini, de spinis eius coronæ, de sepulchro, de sindone & tunica, de pannis in quibus Christus nascens inuolutus iacuit in psepio, de pane coenæ domini. Item de pane quo dominus hominum milia quinq[ue] satiat. De manu, quod Deus pluit filiis Israel, de terra montis Oliueti, in qua dominus tenuit predictum ascensurus in cœlum, & in qua pedes tenuit quando Lazarum suscitauit. Et de sepulchro Lazari. De lacte virginis Dei genitricis. De capillis & vestimentis eius. Vnus de triginta denariis, quibus Iudas dominum vendidit. Item pallium & ornamentum, quod Reginæ coeli dedit Illephonso Archiepiscopo Toletano, & de alio pallio Heli prophetæ. Vestimentum beati Tiristi martyris. Mantus sancti Stephani protomartyris. Calceum dextri pedis Apostoli sancti Petri. Frons diui Ioannis Baptiste & de eiusdem capillis. De ossibus sanctorum innocetum. De articulis digitorum. De ossibus trium puerorum, Ananiae, Azariae, & Misaelis. De capillis, cum quibus beata Maria Magdalena tersit pedes domini. De lapide, quo signatum fuit domini sepulchrum. De Oliua, quam dominus tenuit in festo Ramis palmarum. De petra montis Sinae supra quam Moyses ieunauit. De virga qua Moyses mare rubrum diuisit filiis Israel. Ibi sunt & sportæ Petri & Andreæ Apostolorum. Et partes piscis assati & fauū mellis. Et præterea multa corpora sanctorum martyrum, & ossa prophetarum, Confessorum ac Virginum. Diversa ibi sunt pignora recondita, quorum numerum Dei solius est comprehendere. Hæc itaque & alia multa in archa predicta continentur. Sed sunt præterea in ecclesia Ouetana sanctorum martyrum corpora, Eulogii scilicet, Lucretii, & Eulalii virginis, sancti Pelagii martyris, & Vincentii martyris & abbatis, & sancti Juliani pontificis, & corpus Regis Casti, qui Ouetanam fundauit ecclesiam. Crux ibi quoque conspicitur ab Angelis condita, atque una de sex hydris, in quibus dominus aqua couertit in vinum.

Cæsaraugusta felicissima ciuitas Mariæ virginis, quæ Pilaria cognominaf, multis decorata miraculis insignis est & quotidie sanctissime colitur. Cuius ecclesia diuus Iacobus inchoauit, & populus Cæsaraugustanus absoluit, magnisque redditibus instituit. Quæ nunc assidue multis sacrificiis & orationibus deuotissimis frequentantur. De cuius miraculis & altissimo mysterio multa scripta fuerunt, quæ nunc in eo templo diligenter seruantur.

Con monte, quem Serratum vocant, apud Barcinonem beatæ Mariæ virginis assidue miracula multa diuinaque mysteria summa cum veneratione celeberrima cantat ecclesia. Domus est in altissimo monte sita, & in amoenissimo conuale & altissimis rupibus adhærens, & à multis non solum Hispanæ populis, sed etiam ab externis gentibus & peregrinis frequentata. Quæ supra se & in altioribus locis montisque tugis domunculas & ædificulas habet, in quibus viri religiosissimi Deo seruientes solitariam vitam agunt. Qui se adeuntibus sermonant, & sanctissime consulunt. Hæc præterea domus quamvis parua cubicula, tamè habet & hospitia in quibus reges, duces, marchiones, comites & equites separatim recipiunt. Huius autem sanctissimæ religionis & deuotissimæ domini ordinis diuinaque mysteria multaque miracula, quæ magno idigent volumine, causa breuitatis omittimus, quæ sunt ab aliis autoribus commemorata.

Daroca felicissima ciuitas non immerito suis corporalibus gaudet. In quibus hostiam, Daroca. quam sacerdos inter sacrificandum consecraverat, & superuenientibus hostibus inuoluta paniculo candido sub lapide reposuerat, inuenit in carnem conuersam, & paniculo adhærentem cum victrix à prælio reuertisset. Quæ quidem res admirabilis & pro magno celebrata miraculo fecit urbem Darocam felicem & memorabilem.

Cæsaraugusta.
sta.

Mons Serra-
tus.

L. Marini Siculi. Lib. v.

Menteſa.

C Menteſa quoq; quam Iaenē vocant, vna de primariis Bethicæ prouinciae ciuitatibus Christi sudario, quā dicimus alio nomine Veronicam, nō immerito gloriatur. Hoc enim Sæcūlissimo munere donata ciuitas illa est admodū ſcelix, eft admodū diues, & viſitata a multis & maxime colitur. Cæterum Sudarium hoc qui diligenter inueniuntur cuius ſit coloris diſcernere in iuine posſunt, tanta inēt ei diuinitas & colorum varietas.

Ciuitas Burgenſis.

C Apud Aucam urbē, quā Burgensem nunc appellant, templū eft ordinis sancti Augustini venerabile magnæ deuotionis. In quo Christi ſaluatoris imaginē crucifixam adorauimus. Quæ à Nichodemo facta peribetur. Hāc imaginē inueniēt mercatorē quendam cōmemorant in archa maris fluctibus agitata. Cuius imaginis inuocato numine multos infirmos convaluiſſe nobis affirmarunt plures homines fidēdigni.

Baluaneſa.

C In oppido nomine Baluaneda domus eft ordinis sancti Benedicti, vbi vir sanctus Athanasius habitum religiosi accepit. In qua quidem domo, ſicut & in Compostella, Iubileum celebratur quolibet ſep̄tenio. Quo Christianis cōfessis & penitentib; oia peccata dimittuntur.

Rupeſ Galliæ ca.

C In iugo montis altissimi, quam rupem Gallicā vocant, aedes eft ſacra deigenitrii dicata. Quæ propter magna dei opera ſumma veneratione colitur & a multis Hispaniæ populis & peregrinantibus frequentatur & à pluribus etiam Salmanticae studentibus.

Sanctus Dominicus Calciatensis.

C In antiquissima ciuitate, quam Sancti Dominici Calciatensis vulgus appellat, gallū via dimus & gallinā. Qui dū vixerunt cuius coloris fuiffent ignoramus. Postea vero cum iugulati fuiffent & affl candidiſſimi reuixerunt, magnā Dei potentiam ſummiq; miraculū refertes. Cuius rei veritas & ratio ſic ſe habet. Vir quidā probus & amic⁹ Dei & vxor eius optima mulier cum filio aduleſcentulo magnæ probitatis ad sanctū Iacobum Compostellam proficiſcentes, in hanc urbem itineris labore defeffi ingrediuntur, & quiescendi gratia reſiterunt in domo cuiusdā, qui adultam filiā habebat. Quæ cū adoleſcerē pulchra facie vidiffet eius amore capta eft. Et cum iuuenis ab ea requiſitus atq; vexatus ei⁹, voto repugnaffet, amorem conuertit in odium, & ei nocere cupiens, tempore quo diſcedere volebant eius cucullo craterā ſu patris clam reponuit. Cūq; peregrini mane diſceſſent exclamauit puella corā parentib; craterā ſibi fuiffe ſubreptam. Quod audiens Prætor ſatellites confeſſim misit ut peregrinos reducerent. Qui cūveniſſent puella cōſcia ſu ſceleris acceſſit ad iuuenē & crateram eruit ecucillo. Quapropter comperto delicto, iuuenis in campū productus iniqua ſententia & ſine culpa laqueo fuſpenſus eft, miferiq; parentes cum filium deploraffen, poſtea diſcedentes Cōpostellam peruerunt. Vbi ſolutis votis & Deo gratias agentes ſubinde, redeutes ad locum peruerunt, vbi filius eft ſuſpensus, & mater multis perſuſa lachrymis ad filium accessit multū deſuadente marito. Cumq; filium ſuſpiceret dixit ei fili⁹, mater mea noli flere ſuper me, ego enim viuus ſum, quoniam virgo Dei genitrix & sanctus Iacobus me ſuſtinent & ſeruāt in columē. Vade chariſſima mater ad iudicē, qui me falſo condēnauit, & dīc ei me vivere propter innocentiam meā, vt me liberari tubeat, tibiq; reſtituat. Properat ſollicita mater, & p nimio gaudio flens vberi⁹, prætorē conuenit in mensa ſedentē, qui Gallum, & gallinā affloſ ſcindere volebat. Prætor inquit filius meus viuit, tube ſolu obſecro. Quod cum audiffet prætor exiſtimans eam quod dicebat propter amorem maternū ſomniuſſe, respondit ſubridens, quid hoc eft bona mulier? Ne falaris, ſic enim viuit filius tuus, vt viuit, hæ aues. Et vix hoc diſcerat, cū gallus & gallina ſaltauerunt in mensa, ſtatīq; gallus cantauit, Quod cum prætor viđiſſet attonit⁹ cōtinuo egreditur, vocat ſacerdotes, & clues profiſſuntur ad iuuenē ſuſpēnum, & inueniunt in columem valdeq; laetantem, & parentibus reſtituunt, domumq; reuersi gallum capiunt & gallinam, & in eccleſiam tranſerunt magna ſolennitate. Quæ ibi clauſæ, res admirabiles & Dei potentiam teſtificantes obſeruantur. Vbi ſeptennio viuunt, hūc enim terminum Deus illis iuſtituit, & in fine ſeptennii anteq; moriantur pullum relinquent & pullā ſu coloris & magnitudinis & hoc fit in ea eccleſia quolibet ſep̄tenio. Magnæ quoq; admirationis eft quod omnes per hanc urbem tranſeuntes peregrini, qui ſunt innumerabiles, galli huīus & gallinæ plumam capiunt & nuncq;

nunq̄ ilīs plūmāe deficiunt, hoc ego testor propterea q̄ vidi & interfui, plūmāḡ mēcū fero.

CApud oppidū Oltanā, qđ est i ripa Sicoris, & distat ab Ilerda passū milia cīciter. XL. domus est Mariæ virginis Castiluedrensis in alto loco posita. Ad quā domū singulis annis in Martio mense diebus Veneris ex insula fluminis tria lumina cœrulei coloris ascēdunt, & ecclesiam p̄ fenestras ingressa, lāpades accēdunt, & subinde descendunt ad eundē locū unde venerāt, ibi q̄ ab insipientiū oculis euanscūt. Quæ res admirabilis à populis illitis regionis & viris fide dignis affirmatur.

CSunt in Hispania præterea Cartusianorū domus magnē venerationis, numero tredecim. Quarum antiquissima est Scaladei apud Tarraconem. Porta coeli Valētinæ dioecesis. Paularia dioecesis Toletanæ. Beata Maria de Couis apud Hispalim. Mons hylaris, Barcinonensis dioecesis. Vallis Christi, Segobricensis. Miraflores, apud urbem Burgensem. Domus Antaga, Palentinæ dioecesis. Domus Xericia dioecesis Gaditanæ. Dom⁹ beat⁹ Mariæ de Fōtibus, Oscen sis dioecesis. Domus apud urbem Granatā, quæ nostris temporibus instituta fuit à principib⁹ catholicis. Et domus Nazaren⁹ dioecesis Majoricensis,

Hæc itaq̄ sunt deuotissimi Christiani, quæ vidimus in Hispania loca religionis memoria & domus insignes propter diuinā mysteria & opera sanctissima, multaq̄ miracula, quæ Deus in illis ostendit. Quartū principia, causas, & historias, cæterasq̄ res prætermittimus propter multitudinem magnitudinēq̄. Quisquis igitur omnia plene scire voluerit, quærat à sa- cerdotibus, qui domos, quas memorauimus, diligentissime colunt, & omnia mysteria callēt.

LIBER SEXTVS DE PRIMIS HISPANIAE ET ALIARVM RE- GIONVM CVLTORIBVS.

VNC AVTE M de primis Hispaniæ & altarum prouinciarum cultoribus scripturus lectores admoneo, vt ea quæ dixero nō ex meo capite de prompta fuisse putent, sed ab aliis & non indoctis scriptoribus, apud quos latius diffusa sunt, accepta. Scribūt itaq̄ Iosephus & Berosus, quibus diuus Hieronymus & Eusebius assentuntur, Tuba lem quintogenitū Iapeti filii Noë primū Hispaniæ Regem fuisse. Idē Berosus asserit N oam cognomento Ianū, ex Phœnicia in Hispaniā tratecisse. Qui Tubali nepoti suo ex Iapeto filio colonias duas religēt de suo nomine dictas Noēlas & Noæglas. Quas Plinius Noægas & Noēlas ppellavit. Tubal itaq̄ primus Hispaniæ Rex fuisse phibet. Quod vt clariss stat, qđam nobis altius repetenda sunt. Quibus nō Hispaniæ solū, sed aliarū quoq̄ terrarū primus cultus demōstrabit. Iaphet igitur Noæ filius, vt docet Genesis, cui pater Noe benedicēs ait, dilatet dñs deus domū filiorū tuorū, in Europā pfectus filios septē pgenuit. Quorū ē duobus septē quoq̄ nepotes habuit. Filii aut̄ Gomer, Magog, Meder, Iauan, Tubal, Mosochoc, & Thiras fuere. Qui regionē, q̄ à Tauro & Amano mōtibus incipit, & p Asiā vīq̄ Tanaim flumē ppendit, coluere. Ex quib⁹ Gomer primus Iani filius in Europa Gomoritas instituit. Quos deinde Græci Galathas apellarūt. Magog aut̄ in Scythiā veniēs de se Magogas formauit, quos Græci dixere Scythas. A qb⁹ & Gothia & Scythia regiones dictę fuere. Meder vero seu Mede⁹ Medorū gentes instiuit. E qbus Media regiō nomē accepit, q̄ inter Persiā & Assyrīā sita est. Quæ tñ à quibusdā Medo Medusæ filio nūcupata existimatur. Iauam insuper Ionib⁹, idest, Græcis nomē dedit, unde Ionium mare dicitur, & Ionia Græcorum tellus. Quam tamen Vitruvius ab Ionto no-men accepisse refert Atheniensium duce. Tubal autē cōdedit Hispanos, ut supra dictū est. Ante cuius aduentum in Hispaniā neminem venisse præter eius auum Noam multi pro certo ha-bent. Ceterū quoniā de primis Hispaniæ cultoribus loquimur, aliarū quoq̄ prouinciarū cul-

E

Iosephus.
Berosus.
Hieronymus.
Eusebius.

Plinius.
Tubal.
Iaphet.
Iaphet septē filios habuit.

Gomorite.
Galathæ.
Gothia.
Scythia.

Vitruvius.

tus initia referre nō ab opere nostro altenū ducim⁹, Mosochoc itaq; Capadociē instituit. Qui Capadociā regionē vocarūt. Quā postea Cēsareā dixere Romani. Deniq; Thyras vltimus Iani filius Tyreses condidit. A quibus Thracia nomē accepit. Nūc aut̄ quoniā diximus, quas regiones & gentes septē Lani filii coluerūt, quas etiā nepotes instituerūt, breuiter explicabimus. Ascanes enim Gomeris filius & Ianī nepos instituit Sarmatas, qui nūc in Scythia Meotidos paludis profundū incolūt. Quæ qdem regio, teste Lucio Floro, tenuis est & inutilis ac infelici bus arboribus & barbarie plena. Adeo vt penē pacē & humanitatis cultū nō intelligant. Nostris p̄sertim tēporib⁹ Lutherianā hæresim, sectamq; nefandissimā coletēs. Hāc em̄ puincia plures mecum Bohemiā esse opinant̄. Raphas aut̄ secūdus Gomeris filius Riphēos, qui Paphlagones appellant̄, & Trojanos cōdidit. Vnde regio Paphlagonia dicit̄. H̄i aut̄, vt Cornelius inquit, olim in Italīā transierūt. A quib⁹ Enei, idest Veneti dicti suere, & prouincia Venetia nomen accepit. Tergoma quoq; sive Tigra Gomeris filius tert⁹, vt Ioseph⁹ narrat, informauit Tygrameos. Quos Græci Phriges vocarunt. Qui deinde à Dardano Louis & Electræ filio Dardani dicti suere. Postea vero Trojani à Troe Dardani filio. Fuit præterea & Elisias Iauae filius. Qui Elyseis imperauit. Qui nunc Eolii à Græcis denominantur, & à quibus etiam insula in freto Siculo Eolia dicitur. Fuit & secundus Iauae filius nomine Tarſis. Qui Tarſos populos in Asia condidit. Qui quondam Cilices dicti fuerunt, vnde regio Cilicia nominatur. Multa præterea commemorare possemus, quæ causa breuitatis omittimus, vt ad inceptum redeamus. Ab his autē & eorū successorib⁹ Augustino referente linguae & gētes sere omnes institutę suere. Nā à Cethi Iauę filio Cypri cognominati sunt, & à Rhadami etiā dē filio Rhodii. Vocauit etiam Assur Assyrios, & Heber Hebræos, & Mersa Merseos. Qui deinde dicti sunt Aegiptii ab Aegipto fratre Danai, vt testis est Eusebius. Sed ad Tubalē redeo. Cui filius successit Iberus. De cui⁹ nomine amnis Iberus, vt quidā volunt, nōmē accepit, & Iberia dicitur Hispania. Post Iberū autem Iubalda Rex tert⁹ Hispaniae suscepit imperiū. A quo Iubalda mōs nōmē accepit, teste Beroſo. Quem Ptolemeus vel eius scriptores pro Iubalda Iubedam scripserunt, & Mauri barbaræ linguae Zibaltar appellat̄. Iubalda vero Brygum successisse narrat Beroſus. Quem Aramei Castellatum significare dicunt, & Brygola Castellū in alto loco positum. Quapropter Brygum Regem nonnulli dictum putant, vel q; in vexillo castellū gerebat, vt Beroſus afferit, vel q; in Hispania castella multa fundauerit. Quibus suū nōmē indidit, q; etiā Ptolemaeus cōprobare videtur. Hinc itaq; sunt in Hispania nomina quædā, quæ terminantur i Bryga, vt Lacobryga, Mirobryga, & alia plura, de qbus alto loco scripsim⁹. Quintum Hispanię Regē Tagum fuisse memorie Beroſus prodidit. A quo Tagus amnis in Hispania dicit̄, vt idē Beroſus ait, pifculentus & aureis arenis diues, vt alto loco diximus. Post autē Tagū Bethus Hispanis imperauit, vt quidā scribūt. A quo Bethus fluvius & Bethica prouincia, hoc est patria felix & beata, vt quidā scripserūt. Quā magnus etiā Homerus Elysios campus, vt alto loco scripsimus, appellavit, teste Strabone. Hebræi vero Bethū à Behin dictū putant, quod interpretatur à Hieronymo locus vitæ meę, idest, optatæ felicitatis, quæ cuiq; vitæ locus est & cāpus Elysius. Ceterū Beto Geriō i Hispaniae principatu successisse fertur. Qui tyrannidē, vt Beroſus scripsit, exercuit. Fuit aut̄ Geriō Aphri generis. Cuius nōmē aduenā significare dicunt. Hic teste Beroſo, ex Mauritania traecit in Hispaniā, quā sibi parere coegerit. Cui Grēco cognomento fuit Chryſeus, & Latino Aureus. Propterea q; vt scribit Beroſus & Diodorus Siculus, à magnis diuitiis nōmē assumpſit. A quo, ni fallor, Gerione dom⁹ in Hispania antiquissima cognomen accepit, q; nūc Gironia dicitur. Moris aut̄ Gerione tres reliqt filios, quos Trigeminos Geriones appellant̄. Propterea q; vt alio loco scripsimus, vnanimes fuerunt, summaq; cōcordia vixerunt. Quos, vt aiunt, Hercules Lybius Osiridis filius contra se vententes campeſtri certamine sustulit. Hercules aut̄ vſtoria potitus ex Hispania discedens Hispalum Hispanię regno præfecit. De cuius nomine Hispalim et Hispaniā dicta fuisse quidam volunt. Quibus assentitur Toletanus antistes Rhodoricus insignis historicus. Hunc aut̄

Thyras.

Ascanes.

Sarmatas.

Lucius Flor⁹

Bohemia.

Raphas.

Cornelius.

Venetia.

Tergoma.

Elisias.

Eolia.

Tarsis.

Augustinus.

Cethis.

Rhadamis.

Assur.

Heber.

Mersas.

Eusebius.

Iberus.

Iubalda.

Brygus.

Brygola.

Ptolemaeus.

Nomina in

Bryga termi-

nalia.

Tagus.

Bethus.

Homerus.

Strabo.

Hieronymus

Gerion.

Geriones tri-

gemeni.

Hercules Ly-

bius.

Hispalus.

Toletanus

Antifles.

ex magna parte delectos expulit. Qui Granatam ac Malacham ciuitates, quæ prius sub Cor
dubæ regno fuerant, sese receperunt, & vsq; ad etatem nostram tenuere. Vnde tandem Dei be
nignitate ac Ferdinandi regis & Isabellæ reginæ virtute nuper expulsi fuere. Sed de hoc Gra
natensi bello aliâs. Nunc ad Regū successores redeo. Pelagius itaq; Rhodorico fratribus filio suc
cessit. Is ab initio vbi Theodebertum patrem oculis multatum vidit, furorem Vitizæ fugiens
in Cantabriam se contulit, ibi latuit. Vbi magno fuit adiumento rebus collapsis. Nam post
cladem illam Hispanis à Mauris illatam cum his qui supererant exercitus profligati, in Astu
riam se recepit. Astures enim & Vaccei & Calleci mōtibus & natura loci muniti tantum inco
lumes, vt supra diximus, remanserant, legioneq; imprimis capta annos ibi triginta, quib⁹ re
gnauit, bellum gerens, & indies oppida plura recuperans paulatim effecit, vt afflita gens alia
quantulum respirare videretur. Hanc sedem posteri Castellam Veterem vocauere ad differen
tiā nouę, quę circa Toletum fuerat, & Lusitanę prouincię. Sic enim Hispani regiam & mu
nitum locum appellant, dicti q; deinde non Gothorum, sed Hispaniæ siue Castellæ reges, qui
magna virtute res patrias quotidiane recuperare studebāt. Phauila Pelagio patrī succedens cum
annis duobus imperasset, inter venandum morsus ab vrso perit. Hic quoniam virili prole ca
rebat, Alfonsum Petri Cantabriæ ducis filium regem instituit de genere Gothorum, qui Pe
lati filiam in matrimonium duxerat. Qui nō immerito Catholici cognomen accepit, propte
rea q; Arriana secta relicta, qua Gothi omnes infecti erant, celebrato concilio, catholacam fidē
Christianamq; religionem sequebatur, & oppida multa tēplāq; Christianis restituerat & ma
gnis donis ornauerat. Regnauit autē annos vnde viginti, Froilamq; filiū reliquit. Qui Mau
ris aduersus Callecos bellum gerentibus occurrit, & eorū milia. L. cecidit, & Vascones tumul
tuantes in officio continuit. Hic cum annos duodecim regno p̄fuissest, ab Aurelio fratre oc
cisus est. Aurelius autem post necem fratris regnum sibi occupauit. Qui non ultra sextum an
nū supererit. A quo nihil memoratu dignum gestum fuisse legitimus, pr̄ter seruorū in do
mīos conspirationem repressam. Aurelio deinde mortuo Silon gener Alfonsi Catholici re
gnū suscepit, quod annos octo gubernauit, pacemq; cū Mauris ignominiosam fecit, quib⁹
tamen fœdus rumpentibus bello fortissime restitit, Callæcosq; rebellates compescuit. Post au
tem Silonis obitum Magaretus Alphonsi Catholici filius nothus, quem alii Mauregatū vo
cāt, auxilio Maurorum regnum usurpat. Q[uod]apropter degenerans Mauris ex fœdere magnū
vīrgīnum numerum quottannis pro tributo mittebat. Hic demum vitā agens haud satī ho
nestā paucis annis apud Astures moritur. Cui Veremundus Alphōsi Catholici nepos ex Bil
marao filio successit, cum diaconus & sacrī initiatus esset. Qui facti postea p̄enitens vxore,
quā duxerat, religionem ingressa, ipse quoq; se religioni destinauit, & regnum Alphonso con
sobrino gubernandum reliquit, superstītibus Ramiro & Garſa filiis admodum paruulis. Al
phonsus autē cognomento Castus Alphonsi Catholici ex Froila filio nepos cognominis cau
sam est assēcutus. Propterea q; vir fuerit religiosissimus, & vxorem, quam duxit, nunq; attige
rit. Fuit etiam Rex multis vīctoriis gloriissimus, & Ouetensis, Asturicensisq; ciuitatum basi
licas construxit, & simul donis locupletatuit. Cæterum cum à Carolo magno per legatos auxia
lia peteret, Hispaniorum procerum indignationem excitatuit. Qui passim dicebant Hispanos
mori melius esse, q; Gallis subiici, aut per eos incolumes esse. Itaq; coactus est rem frustra p
eosdem legatos detractare. Quandoquidem ille cum Rolando cæterisq; ducib⁹ & magnis co
piis Pyreneum montem tam superasset. Ex quo magnas in Hispania strages hostiū magnaq;
facinora fecit, vt in Gallorum historia & Caroli vita continetur. Verum enīm uero Rhodori
cus Toletanus Antistes negat hæc omnino vera esse, sed dūtaxat Gallos in primam Vasconū
regionem ingressos, & inde in Galliam confessim redire coactos. Hoc Alphonso regnante in
Ouetensi templa fama est crucem auream sine humano artifice factam, repente comparuisse.
Quam Rex, qui eam primus aspexit, sacerdotibus ostēdit, & religiosissime seruari iussit. Quo
e' vita migrante, regnum Ramiro Veremundi filio natu maiori restitutum est. Quod ille pari

Ferdinandus
Rex & His
bella regina.
Pelagius.

Phanila.
Alphonsus
primus.

Froila.
Aurelius.

Silo.

Mauregatus
Veremundus.

Alphōsus Ca
stus Secundus.

Crux appa
ruit in urbe
Ouetana.

Garsias. potestate cum Garsia fratre, quem ipse vltro ob ei⁹ virtutes illustres ad regnū vocauerat, summa concordia administravit. Cui aduersus Mauros bellum gerenti ciuius Iacobus non dubitanter apparuit. Illo enim prēlio & multa hostiū milia perierunt, & plures Ramirū suo regno ciuitates addixit. Normandorum præterea classem ingentem Callecœ littorib⁹ appulsam, nauisbus. LXX. succensis, reppulit. Mauros insuper apud Calagurrium vicit oppido ipso in suā potestatem redacto. In quo prēlio apparuisse ei dicitur Sanctum Iacobum in albo equo pugnarem. Mortens autem filium Ordonium regem instituit. Qui Vascones iteruna tumultuantes compescuit. Vnde reuertens in Lusitaniam prouinciam Mauros late cuncta vastates offendit. Quos prēlio commissio cum Muza eorum duce confregit, & Muzæ filium apud Tolatum in deditiōnem cum oppido recepit. Regnauit annos. X. Qui mortens quinq⁹ filios relquit. Alphonsum, Veremundum, Nuñium, Ordonium, & Froilam. Ex quibus Alphonsus tertius cognomento Magnus patri successit Anno. DCCC. LXXXIII. Qui de Mauris saepe gloriose triumphauit, & Coimbram, Viseumq⁹ Lusitanie, prouincie ciuitates recuperauit. Vascones præterea Nauarrosq⁹, qui tunc à Mauris acriter oppugnabantur, ab obsidione liberaruit. Hunc etiam Alphonsum, ut scribit Archiepiscopus Toletanus, templum sancti Iacobi primum excitasse legimus, & Ouetense metropoliticum constituisse. Ad quem Ioannes oclaus. oclaus. Pontifex scripsisse dicitur hoc modo. Ioannes seruus seruorum Dei Alphonso Hispanie regi Christianissimo salutem & benedictionem. Ex cuius scripti autoritate Hispanie regem i primis orthodoxum existimant. Sub hoc autem Rege militasile dicitur Bernard⁹ cognomēto Carpitus. Huic Alphonso successit Garsias. Qui patrias virtutes imitatus aduersus Mauros saepe numero strenuissime pugnauit. De quibus inclytam victoram consequitus Ayolam Maurorum Regem captum reduxit. Cuius spolia Ouetensis ecclesiæ Tholo suspendit, vbi nunc & ipse facit sepultus. Huic frater successit Ordonius Secundus. Quem pater Alphonsus antea Gallecœ prouincie prefecerat. Hic etiam sapienti consilio & multa rei militaris scientia maxime polleens à Bethica & Lusitania prouincia Mauros omnes fugauit. Qui etiam templū Legionis magnis ædificiis ac multis donis ornauit. Tametsi postremo cōtra Mauros in feliciter dimicauit, captis in prēlio multis Christians & nonnullis Episcopis. Inter quos Asturicensis etiam martyrium passus est iussu Abderæ Maurorum Regis. Quapropter posthac Ordonius quatuor Castellæ comites, qui bellū illud detrectauerant, iussos ad se venire & in columnes fore pollicitus, necari iussit. Quam ob rem atq⁹ perfidiam Castellani, qui tunc erāt in Legione tumultuanes constitutis inter se magistratibus ac iudicibus rem suam ipsi administrabant. Regnauit hic annos septem. Cui Froila Secundus alter Ordonii frater & Alphonsi Magni filius ultimus successit. Qui cum multos Hispanie nobiles sustulisset, nota crudelitatis est accusatus. De quo nihil aliud memorabile scriptum fuisse legimus. Quilepræ correptus morbo morte obit acerbam. Reliquit autem filios quatuor, Alphonsum, Ramirum, Ordonium, & Froilam. Ex quibus ei successit Alphonsus quartus. Qui religionem ingrediens Ramiro fratris regnū demandauit. Postea vero facti poenitens & religionem aspernatus, cum regnum a Ramiro fratre repeteret, & sibi habere conaretur, ab ipso fratre Ramiro lunitibus extinctus est. Quā ille subiude crudelitatem, cuius eum poenitebat, pietate constructi a se templi pensauit, vbi eum honorige tumulauit. Postea autem aduersus Areffam Maurorum Regem, quo cum Fernandus Hyuariensis & Iacobus Nuñius comites conspirauerant, fortissime dimicauit. Quo expugnato, comites cœpist. Quos armis petentibus condonauit. Successit Ramiro Santi⁹ cognomēto Crassus. Qui portentosa obesitate fuisse dicitur, & valetudini contraria. Quapropter pace facta cum Abderamo Maurorum Rege medicinæ perito, vt ab eo curaretur, Cordubam profectus est. Interea vero doins per eius absentiam, Ordonius cognomento Malus, filius illius Alphonsi, cui lumina adempta fuisse diximus, auxilio procerum regnum inuadit. Quod Sancti⁹ iam amissum auxilio Abderami Maurorū Rergis recuperauit. Qui p̄terea Fernādum Castile comitem elusq⁹ successores a iurisdictione Legionensis imperpetuū immunes esse vo-

iust, deceffit autem anno salutis circiter mille. C. XXII. Vel ut alii scripsere. DCCCC. XXVIII.
 & regni sui undecimo. Cui successit Ramirus admodum puer. Quo tempore Normandi ad littus Gallicum cum classe valida applicuere. Quibus comes Fernandus Gonsalus fortissime restit. Mauri quoque rupta pace, quam cum Ramiro puero fecerant, omnia populabatur. Quapropter Gallici contempta regis aetate, Veremundum regis Ordoni filium apud Compostellam regem sibi declararunt. Contra quem Ramirus praetor commisso, utrinque sine victoria discesserunt. Almanzor etiam Maurorum Rex cum exercitu numeroso aduersus Hispanos acriter pugnans, a Fernando Gonsalo Comite magna virtute repulsus est. Veremundus secundus Ordoni filius auxilio Garsiae Fernandi Castelle Comitis, aduersus Almanzorem proficisciatur, praetor primus vitor discessit. Mox autem Maurus redintegratis viribus & magna collecta manu Veremundum ad Asturum montes cum sanctorum reliquis effugere cōpulit. Qui deinde Legionem oppugnauit & murorum parte diruit, & cum expugnare non potuisset, in Lusitaniam discessit, ubi multa loca vastauit. Vnde profectus in Gallicam provinciam Compostellanam Basilicam evertit. Tametsi diu Iacobi facillum attingere non est ausus, territ, ut ferunt, quodam fulgore diuinitus apparente. Cui bello dysenterie morbo correptus finem dedit. Post haec autem Veremundus & Garsias coniunctis copiis magnam Almanzori cladem intulere. Quapropter ille animi dolore consternatus paulo post e vita deceffit. Veremundus autem hac victoria elatus cum dominum reueteretur, superbe nimis ac crudeliter erga omnes se habuit. Et Compostellatum Ouetensemque praesules in carcerem coniecit. Caeterum Ouetensem paulo post viso portento quadam admonitus liberavit, facinusque suum de testatus aliis compensauit officium. Quippe qui sancti Iacobi loca sacra, quae ab hostibus diruta fuerant, restituit. Quo mortuo Alfonsus quintus eius filius adolescens regno successit, tenuitque annos. XXXVII. Qui soraorem Tyresiam Abdalem Mauro Toleti regi collocauit, ut ei contra Cordubam regem prestatet auxilium. Verum enim vero Tyresia virgo sancta infidelis viri nuptias congressumque detestauit. Quae quaque sepe precibus, sepe minis vexata fuisset, mox tamen eo extinto liberata se se deo in coenobio perpetuo discavit. Alfonsus autem interea dum Visum Lusitanum oppidum, quod Maurorum tunc erat, obsidet, sagitta percussus interit. Veremundus tertius Alfonsi filius deinde sine liberis anno regni quarto deceffit. Ideoque ad Fernandum eius sorori regnum deductum est. Is Sancti maioris Castelle Comitis filius fuit. Qui Sanctam filiam Alfonsi Legionis sororem Veremundi supra dicti in matrimonium duxerat. Ex quo Legionis regnum iure uxoris hereditario assecutus, primus omnium utrumque tenuit regnum. Qui rex Castelle fuit appellatus anno. M. XVII. Nam usque ad hunc die Castella per Comites regebat. Mortuo autem Garsia, qui contra Mauros fortiter pugnauit, Veremundus Navarrum regnum & Lusitaniam provinciae partem recuperauit. Regnauit annos. XL. Cui tempore Rhodoricus Vizarius cognomento Cidus dux exercitus invictissimus in Hispania maxime claruit. Cuius testimonia maxime celebrantur. De quibus magna circumfertur historia, & nos alto loco scripsimus. Qui sicut & Mendozae domus equites a Castellae Comitibus genus & originem duxit. Fernandus igitur, ut ad rem redeamus, cum quadraginta annos regnasset, a vita discedens Sanctum & Alfonsum filios reliquit. Alfonsus autem a fratre Sanctio pulsus Toletum ad regem Maurorum se recepit. Vbi tam diu permanisit, donec eum mortuo a populis ad regnum successionem reuocatus est. Qui non prius a Mauro dimisissus est, quam futurando affirmaverit se perpetuo in eius amicitia permansurum. Quod ille minime seruauit. Sed initio regno statim Toletum, Mauro rege fugato, recepit. Mezclita, sic enim Mauri templum vocat, ei tantum concessa. Quam postea Bernardus Episcopus & regina adeentes ea loca ingressi, Mauris expulsis, diu genitrici consecravunt. Quam obrem Mauri legatos questu, initrias ad Alfonsum Regem miserunt. Qui vehementer iratus surauit se sine villa venia in suos animaduersum, nec precibus ullius assensurum. Illi vero præsentientes, astu penam vitauere, filia regis obuiamissa, quam rex plurimum diligebat, ut ea deprecatrice veniam impetrarent. Tametsi eos a

Veremundus.
Almanzor:
Ferdinandus
Gonsalus.
Veremundus
Secundus

Alfonso
quintus;

Veremundus.
Fernandus pri-
mus rex Cas-
stelle.

Rhodoricus
Cidus.

Sanctius secu-
dus.

Alfonso. 9.

morte non tam sua q̄ pueræ prudentia liberavit. Quæ à Rege, qui surauiebat se non facturum quod à filia supplicaretur, non vitam quidem Reginæ & aliorum, sed mortem à patre petivit. Rex itaq; delusus à filia & iurecurando solutus, omnibus pepercit. Hoc autem tempore Mauri cum magnis copiis è Carthaginē per Hispaniam discurrentes omnia vastabat. Quidam ob uitam missus infans cum septem comitibus apud oppidum, quod Alcaçar de Consuegra vulgo dicitur, omnes ad unum intersecti fuere. A quibus occisis adhuc locus ille septem comitū nūcupatur. Quam ob causam Rex hoc animis mollicie nimia corruptis accidisse cognoscēs, Toleti balnea & omnes illecebras, quas Mauri voluptatis causa constituerant, sustulit, & populos ad pristinam virtutem saceritatemq; reducere conatus est. Qui præterea post hæc Tolitanam, Burgensemq; basilicam multis donis ornauit. Et Vrracam filiam Raimundo Barchino nensi comiti collocauit. Ex qua ille Alphonsum. VII. progenuit, qui ei successit in regnū. Cuius mater post Raimundi mortem nupsit Alphonso Aragonæ Regi. Qui quoniam vir fuit sa crilegus & iniustus, in ærumnis & sine liberis obiit mortem. Alphonsus autem, de quo nunc loquimur, cum regnasset annos. XLIII. sine virili prole deceperit. Huic autem successit Alphonsus. VII. è filia nepos q; iterū regna diuisit, Castellam Sanctio, & Legionem Fernando filii tribuens, Beatricemq; filiam Ludouico. VII. Francorum Regi collocauit. Qui diu Iacobi tē plū salutatum veniens à loco magnificissime apud Burgensem ciuitatem fuit exceptus. Toleti q; eius gratia conuentus est habitus. Vbi legittimum genus Beatricis vxoris, quæ prius non ha putabatur, declaratum est. Hic autem Alphonsus potentissimus omnium Regum, qui ante se fuerant, habitus est. Qui propter Imperator Hispaniarum fuit appellatus. Qui Cordubam, Abdetam, quæ nunc Almeria dicitur, & Baionam recepit. Quæ loca cum adiret in itinere sub arbore quadam subito excessit. Cui successit Sanctius tertius eius filius, cognomento Desideratus. Propterea q; intempesta nocte & immatura morte decedens propter eius egredios mores & in omnes iusticiam desideratus à populis omnibus fuerit. Qui Ferdinandum fratrem Regem Legionis ab eo dissidentem coepérat, atq; rursus in regnum restituerat. Vox rem duxerat Blancam Garsiae Nauarræ Regis filiam. Ex qua Alphonsum Octauum genuit. Fernandus autem Secundus apud Legionem regnauit. Qui Alphonsum sui fratri filium puerulum suo iuri regno q; subiicere sacramento fidei conatus est. Quod animaduertens Nunq; vnū e tutorib; infantulum in arce præsidioq; collocatum ab iniuria & iniusticia patris defendit. Fernandus vero cum regnasset annos. XXXI. è vita migrauit. Alphonsus autem cognomento Bonus ex Helionora Ricardi Regis Angliae filia prolem magnam progenuit, Henricum scilicet, qui post eum regnauit, Blancam, quæ Gallorum Regi nupsit, ex qua diuus Ludo uicus fuit genitus, Berengariam, quæ Alphonso Regi Legionis, ex qua Fernandus Tertius Hieracam, quæ Portugallæ, & Helionoram, quæ Aragonæ Reginæ fuere. Alphonsus autem cum semel aduerso Marte contra Mauros pugnasset, subinde tamen instaurato prælio iterum congressus hostes magnis cladi bus affecit, cæsis ferè. CC. milibus. Vbi crux ei è cœlo apparuit dicitur. Quo tempore Rhodoricum præfulem Toletanum Romanum misit ad impetrandas in expeditionem contra Mauros collationes, Regnauit hic princeps annos quadraginta quatuor. Qui deceperit anno. M. CLX. Cui successit Alphonsus Nonus Fernandi Regis Legionis filius. Qui regnū gubernauit annos. XXVIII. Successit huic Henricus Alphonsi octauus Regis Castellæ filius admodum puer. Qui impulsore Aluaro comite tute suo consobrinam eius Portugallæ Regis filiam sine consensu Pontificis in matrimonium duxit. Quod ab Innocentio tercio postea dissolutum est. Qui propter eius ætatem admodum puerilem regnū Berengaria soror administrabat. Ipse autem puer cū in urbe Palantia inter ludendum cū pueris tegulæ ictum capite exceperat, extinctus est anno secundo q; regnare coepérat. Cui successit Fernandus Tertius Berengaria sororis filius, oīm Hispaniæ regnū fœlicissimū atq; potestissimum. Quippe q; post multas clades Mauritius illatas Hispaniæ ferè totā restituit, Hispali, Corduba, Vadalia, & Bethica ex magna parte recuperatis. Qui & Mauros omnes, q; supererat, in angulū

Alphonsus
Septimus.

Sanctius. III.
Desideratus.

Fernandus
Secundus.

Alphonsus
oclanus.

Alphonsus
nonus.

Henricus. I.

Fernandus ter
tius eiusdem
Henrici.

quēdā Bethicæ puincæ, quē Granatæ regnū nūc appellāt, conclusit. De cuius reb⁹ fortissime gestis multi copiose scripserunt, & Rhodoricus Archiepiscopus Toletanus magnā consecit historiam. Hucus etiam Regis auxilia, vt Cosentinus refert, Iacobus Rex Aragonie Baleares in sulas, fugatis hostib⁹, recepit. Fuerunt huic ex Beatrice Germanorum Imperatoris, vel vt alii dicunt, Brabantie ducis filia, filii numero sex, scilicet Alphonsus, Federicus, Emmanuel, Philippus, Sanctius, & Henricus. Ex Ioanna præterea vxore secunda Ludouicū & Helionorā progenuit. Ferdinando autem anno. M.CC.LXII. successit Alphonsus Decimus, vel, vt alii scripserunt, Nonus. Qui Violantam Iacobi Aragonie Regis filiam duxit vxorem. Quapropter sterilitatem dimissa, liberorum desiderio per legatos Dacię Regis filiam nomine Christianam formaq; præstantem in matrimonium petiit. Quod Dacię Rex cum Regis Alphōsi legatos audisset, conditionem non renuit, sed filiam suam Christianam Alphonso Hispaniae Regi destinauit. Quam, mediantibus legatis, celebrato coniugio multis comitatam viris illustribus in Hispaniam ad Alphonsum misit. Quæ cum venisset, interim Violanta ex Alphōso Rege pepererat. Quæ res Alphonso Regi fuit maximo pudori. Quod cum Philippus eius frater animaduertisset, qui tunc erat Abbas Vallisoleti, & de caueis rubetis, simul & Archiepiscopus Hispalensis relicto sacerdotio Christianam Dacię Regis filiam duxit vxorem. Quibus Alphonsus Rex immensa munera tribuit. Tametsi rē hanc alii alter scripserint, & Violantā, quæ filium pepererat, habuit multo chartorem. Quæ postea multos altos peperit filios. Fernandū, qui Blancham diui Lodouici filiam duxit vxorem, cuiq; pater fuit superstes. Sanctum, q; postea regnauit, Ioannem, Iacobum, Petrum, Berengarium, & Helionoram. Et ex concubina Beaticem, quæ nupsit Alphonso Portugalie Regi, & Dionisium peperit. Ex his autem filiis Ioannes multa contra Mauros bella fortissime gessit. Qui Margaritam marchionis Montis Ferrati filiam duxit vxorem. Sed ad Alphonsum redeo. Cui⁹ domi forisq; multa preclare gesta memorantur. Qui leges à maioribus in Hispania conditas immensum opus in septem dī gessit volumina, quæ Partidas appellant, edidit, altorum tamen ingenio, historiam orbis, quæ generalem Hispani vocant. Canones item in Astrologia, quos tabulas nominant Alphonsinas, vnde Astrologi magni cognomen est adeptus. Prædicat̄ præter hęc liberalitas publicaç; eius munificentia. Quippe qui in Fernandi & Blanchæ nuptiis congiariū populo dedit, pauperes omnes vestibus viritim donauit. Imperatorem præterea Constantinopolitanum à Soldano captum ingenti ære collato redemit. Tametsi foris non & qua scelicitate res gessit. Si quisdem Maurus Granatae Rexrupto cum eo foedere, Murcia loca quædam, & Xericū oppidū post longam obsidionem cœpit. In quo bello pulcherrimum facin⁹ Garſia Gometii Garilli, qui arcis præerat, memoratur. Hic enim extremam expectans ruinam, ac solus interfectis cæteris resistens, in hostes ruit, stragemq; circa se fecit, aliquandiu irruptionem impetumq; moratus. Tandem viuus captus, ob fortitudinem ventia donatus est, & ad Alphōsum remissus incolitus. O facinus memorabile & magnis laudibus excolendum, quod quidem meminisse debent omnes & imitari, qui officium rei militaris exercent. Quādoquidē viri, qui sunt in prælio fortes, ab hostibus etiam diliguntur. Habuit præterea Rex Alphonsus regni sui proceres rebellantes, ac cum Granatae Rege conspirantes. Cuius discordiae causa fuit diminuta regni iurisdictio, propterea q; Dionisium ex filia nepotem Portugalliae Regem, qui antea Castellæ Regi suberat, à tributo & vestigali immunem fecerat, illis in consilio reclamantibus. Dum autē de Federici Secundi abrogatione ageretur, delectus ipse imperator à magna electorum parte ī Germaniam profectus est. Verum spe frustratus, paulo post rediit nihil meliora domi offendens, morte filii Ferdinandi dela Cerda comperta. Reges quoq; Granatae p; ipsius absentię occasionem magna Bethicæ puincæ incommoda intulere. Qui Sanctum Aragonie Infantem præsulem Toletanum, Nuniumq; de Lara interfecerant. Sanctius etiam eius filius secundo loco genitus occupato regno patrem venientem exclusit. Quapropter Hispalis subsistens ex anti Sanctius mi dolore deceffit. Sanctius itaq; quartus Alphonsi filius regnauit annos vndecim. Qui cons

Alphonsus
Decimus.

L. Marinei Siculi. Lib. viij.

tra Mauros feliciter dimicauit. Quibus Tarifam, quondam Cartelam vocatam, ademit. Regē de Phez Machometum appellatum, ac Benizaph ex Africa contra Hispaniam maxima clas- se soluentes per Benedictum Zachariæ Hispaniæ maris præfectum bello nauali superauit. Se- uo natura fuisse tradit, in disciplina præsertim militari minima de causa milites plecebat. Qui apud Pacem Iultari quatuor hominum milia trucidari iussit, propterea q̄ in tumultu quo- dam exorto, Alfonsum fratris filium regem appellauiſſent. Ferdinandus. IIII. Santii fili⁹ anno M. C C X C V, extinto patre puer in genitricis tutela remansit. Cū us prudentia multa euas- sit pericula. Nam cū Alfonso dela Cerda, qui se Castellæ Regē distitabat, ac Regib⁹ Nauar- ræ, Portugalie, & Aragoniæ grauita bella per legatos gessit. Sed & huius mulieris non minor religio narratur. Quæquidem, diuendita lauatore supelleſtile, vt eagentibus subueniret, ipsa fi- ctilibus frugib⁹ victu & abstinentia singulari semper vtebatur. Coenobia septē egregia cōſtru- xit. Ferdinandus igitur dum per ætaſe licuit, ex Constantia Portugallie Regis filia Alfonsum ge- nuit. Undeclīmū. Qui Castellæ regno ſucessit, & Helionorā, quam Alfonso Aragoniæ Regi locauit, Zeliam oppidum ex Mauris recepit. Delatorib⁹ aures faciles præbuiffé dicitur. Qua- re duos nobiles viros ē familiā Caruial, vel vt ego arbitror, Caruatal necari ſola ſuspicione iu- ſit. Regnauit annos. X V. cui⁹ filius Alfonſus anno. M. CCCX aduersus Mauros, Almoha- ce Machometū & Hynzephreges Bellamarini & Granatæ ſeſciter dimicauit, recuperatis op- pidis Alcala de Bencayre, quam nunc regalem appellant. Gonsaluum Martinū Calatravæ ma- gistrum virum maximum & de Hispania benemeritum leuibus de cauſis interfici iuſſit. Ipſe vero cum oppida Sarant & Zibatar obſidere coepiſſet, pestilentia caſtra paſſim inuadente excessit, ſuperſtitio filio Petro. In ea obſidione res mira, & Scæuolæ Romani exempli æmula cōtiſſe narratur. Si quidem Mauri ſuſtē patriam cede regis liberatur⁹ ex oppido eges- ſus gladio clam ſub vete abdit⁹ per inimicorum caſtra ad Hispaniæ Regem contendit. Quæ captum vbi res detecta & gladii maniſtatiſ, Rex hominis virtutem & audaciam admiratus remiſſit incolamēm. Qui vt domum peruenit ſui regis iram vitare nō potuit, quoniam clam eo rem fuit aggrefſus, ideoq; statim necat⁹ eſt. Regnauit Alfonſus hic annos. XL. cum res mu- tas præclare gellifſſet. Potit⁹ enim aduersus Mauros vicit̄ria triumphali, omnia Maurorum tē- pla & malefictorum domos religioni Christiani consecrauit. Quo mortuo filiū eius Petrus regno ſucessit. Qui nota crudelitatis accusat⁹ a multis. Cuius res gestas & q̄cūq; fecerit dū re- gno præfuit ſi quis legere cupiat, querat ab aliis, a quibus latius ſcripta ſunt. Quandoquidem de eius vita & morib⁹ magna circumfertur Historia. Eum tandem frater eius Henricus oc- cidiſſit. Ad quem post Petri necem plires Hispaniæ viri nobiles, quibus Petrus magno timo- ri fuerat, cōgratulatū cōnenerunt, eumq; Regem ſalutauere. Quos Henric⁹ iam rex appellat⁹ humanitate ac liberalitate singulari ſibi deuinxit. Qui ex Ioanna contige Ioannem filium proge- nuiſſit, & Helionoram filiam, quæ fuit Nauarræ Regina. Cæterum cum regnaffet Henri- cus annos octo, diem ſum clauſit vltimū. Qui iacet ſepultus in oppido ſancti Domini Cal- ciatensis. Cui ſucessit Ioannes filius, q̄ ex Helionora Petri Aragoniæ regis filia ſuſcepit Enri- cum Tertium regni ſui ſuſſorem, & Ferdinandum, qui poſtea fuit rex Aragoniæ. Henric⁹ autem et ſi minus proſpera corporis valitudine fuſt, animi tamen ſapientia cæterisq; virtutib⁹ ſatis pollens & illuſtris fuſſe memoratur. Qui Catherine Angliam Cloceſtriensis Duciſ filiā vxorem duxit. Ex qua poſt Mariam & Catherineam filias, illi tandem natus eſt Ioānes cogni- mento Secundus. De cuius rebus gestis & vita ſatis lōga circum fertur historia, & nos quoq; breui narratione, quæ neceſſaria erant alio loco ſcripsiſſim⁹. Hic rex Maria in patru ſuſtē in matrimonium duxit. Quæ cum ex eo filias duas, quæ teneris annis ē vita migrarunt, & Hen- ricum peperiſſet, aliquanto poſt ē vita diſceſſit. Hac itaq; defuncta, Ioannes uxorem duxit He- lisabellam Ioannis Portugalie Regis ex Ioanne filio neptem. Ex hac autem uxore ſecunda p- genuit Alfonſum, qui adolescens obiit (de cuius morte alibi ſcripsiſſimus) et Hisabellam Re- ginam catholicam. De cuius rebus gestis cum Ferdinandō ſimul rege catholicō magnum volu-

Ferdinandus
quartus.

Mauri cuius-
dā temeritas.

Petrus Pri-
mus.

Henric⁹ Se-
cundus.

Ioanne s
Henric⁹ ter-
tius ſuſſor.

Ioannes Secū-
dus.

men impleuimus. Ioannes deniq; cum Castellæ regno annos prope quinquaginta p̄fusisset, moriens Henricum filium Regē instituit. De cuius vita rebusq; gestis historia legitur, & nos alto loco mentionem fecimus. Quo tandem sine liberis mortiente Castellæ regnum ad Hisabellam sororem eius iure deuenit. Que nupsit Ferdinando Siciliæ Regi & Aragoniæ principi, qui paulo post in Aragoniæ regno patri successit. Qui diuina prouidentia matrimonio contucti, res gesserunt admirabiles & opera sanctissima. De quibus historiam magnam cōfectus, Cuius brevē summā huic operi adsciemus, vbi de Regib; Portugallie, Aragoniæ, & Navarræ res, quæ nobis memoratu dignæ videntur, more nostro perstrixerimus. Ceterum Reges Nauarre cum regib; Aragoniæ comprehenduntur, quoniam sub vnius Regis imperio fuerūt, & postea diuisi. Quomodo autem disuncti fuere, scribemus alio loco.

DE REGIBVS PORTVGALLIAE.

Portugallæ regnum circiter annum. M.C.X. hoc modo cœpit, Henricus q̄uidā Lox Henricus. toringiæ comes vir in bello fortissimus ē Gallia ventens, magnas aduersus Mauros res gesit. Pro quibus Alphonsus sextus Castellæ Rex permotus filiam suam notham nomine Tī restam ei matrimonio collocauit. Et Gallicę partem, que in regno Portugallæ continetur, nomine dotis assignauit. Ex eo postea matrimonio natus est Alphōsus, qui primus Portugallæ Rex fuit appellatus. Primus qui Vlxbonam à Mauris recepit. Quorū quinq; simul Regib; uno p̄ælio superatis, quinq; scutorum insigne facti monumentum posteris reliquit. Tametsi decus hoc in matrem crudelitate foedauit. Quam propterea q̄ post viri mortem nuperat, in vincula coniecit, nec vt eam dimitteret per legatum à Pontifice missum cōpellī villo modo nec interdicto potuit. Quapropter materna in eum maledictio atq; imprecatio, causa fuit, vt ab hostibus caperetur. De quo nihil ultra legimus, neq; quis fuerit finis eius compertum habemus. Huic continentex ordine successores vsq; ad æstatem nostram fuerunt, qui sequuntur. Siquidem post Alphonsum Sanctius, Alphonsus. II. Sanctius. II. cognomento Capella, Alphonsus. III. Dionisius qui fuit ē filia nepos Alphoni decimi Regis Castellæ, à quo impetravit ab omni vestigali immunitatem, quoniam prius Portugallæ Reges Castellæ Regib; subiciebantur. Alphonsus. IIII. Petrus Fernandus, Ioannes Nothus ex ordine ac religione militari, vocatus ad regnum vir magnanimus ciuitatem Septēsem Mauris in p̄ælio vicitis recepit. Fœlix præterea pulchra prole sex filiorum. Inter quos Eduardus, Fernandus, Ioannes, Petrus Henricus, & Eduardus alter fuere. Fernandū vitæ abstinentia pariter & religione inter beatos retulerunt. Quippe qui a Mauris in p̄ælio captus ea patientia in custodia mansit apud eos, vt molæ, ea enim vivere cogebatur, cum famulo quoq; per se sufficiēte, suas partes obiret. Ioanni filiæ duæ tantum fuere, quarum altera Alphonso, altera Fernādo ex fratre Eduardo filiis locatae fuerunt. Petrus alterum Petrum Aragonum Regem progeniuit, qui sine successore deceſſit, & Ioannem Regem item Cypri. Tertium vero Iacobum, qui sanctis morib; famaq; virtutum conspicua tempore Pii, II. Pontificis Florentiæ deceſſit, vbi sepultus facet, Henricus Infans in Atlantico mari primus nouas reperit insulas. Eduardus autē Rex natu maior Fernandum genuit, & Alphonsum quintum, qui post patrem regnauit. Qui Zeliam, Tingem, & Alcaçar Africæ ciuitates armis expugnatas Portugallæ regno adiecit. Ex sororibus autem alteram Ioanni Castellæ Regi, & alteram Heltonoram Federico tertio Imperatori collocauit. Qui post confessas nuptias in Germania, subinde Romanam venerunt. Vbi a Nicolao summo Pontifice magnis honoribus excepti & imperii corona donati fuere. Hinc quoq; Neapolim diuententes ab Alphonso Rege magnanimo, quem Heltonora arctissimo cōsanguinitatis gradu cōtingebat, summis honoribus, magnis ludis variisq; spectaculis celebrati fuerunt. Similiter & à Venetis excepti fuere. Ex Heltonora autem Maximilianus Cæsar genitus est Imperator foris dominis p̄æclarus, literis & omni genere virtutis excellēs, & ingeniorum fautor & cultor maximus. Ioannes Alphonso patri successit. Cuius filius Alphonsus, qui Hisabellam Castellæ Re Alphonsus. Sextus.

Hērric⁹. IIII
Hisabellā.

Alphōsus
Rex.I.
Insignia Re-
gum Portu-
gallie.

Sanctius.I.
Alphōsus II.
Sanctius.II.
Alphōs⁹. III.
Dionisius .I.
Alphonsus
quartus.
Petrus Fernā-
dus primus.
Ioannes No-
thus.

Eduardus.

Alphōsus.V

Ioannes.II.
Alphonsus

Emanuel. I.

gum Catholicorum filiam vxore duxerat, lapsa currentis equi infelicitate extictus est. Quia propter Ioannes pater eius sine liberis decessit. Qui successit Emanuel ex prole regia gentis, & eidem Regi Ioanni cognationis acutissimo vinculo coniunctus. Qui vxorem duxit Hispanam Regum Catholicorum filiam viduatam. Quae cum Cesaraugusta Michaelum filium peperisset, subinde magno dolore partus obiit mortem. Cuius item filius Michael obiit Gratianae, cum nondum annos duos compleuisse. Ceterum Catholici Principes ad retinendum Emanuelis Portugalliae Regis affinitatem, ei Mariam filiam missis legatis in matrimonium de Ioannes. III. derunt. Quae Ioannem peperit, qui nunc est Portugalliae Rex. Peperit & Ludouicu, Ferdinandum, Alphonsum, qui nunc est Portugalliae Cardinalis, Henricum Eduardum peperit & Hispanam quae Carolo nupsit Imperatori & Hispaniae Regi. Ex qua Carolo mox siliustnatus est nomine Philippus in oppido Pincia, quod Valsoretum vocat, anno M.D.XXVI. die Martis decimo kalendas Iunias cum ingenti leticia totius Hispaniae. Eo siquidem nato non Pinciae solum, ubi natus est, sed etiam in omnibus Hispaniae populis, magni luci variaq; spectacula celebrata fuere. Peperit etiam filiam nomine Beatricem. Quam dux Saboianus duxit uxorem. Sed reuertor ad Emanuelem, qui post obitum Marie Helionoram duxit uxorem Philippi Regis filiam. Quae filiam peperit, & post Emanuelis obitum, Francisco nupsit Gallorum Regis. Ioannes autem Rex Portugalliae Catharinam Philippi Regis filiam duxit uxorem.

IO ANNIS SO BRARII ALCAGNICENSES CAR
MEN IN OPVS L.M. SICVLI DE RE
GIBVS ARAGONIAE.

In lucem redeunt omnes labentibus umbris
Cætiberi Reges, digni quos secula nulla
Occultos habeant, sit quamvis invisa dextra
Temporis exhausti, quod cuncta absumere tentat.
Sed decorata nimis pullulat, semperq; resurgit
Post mortem uirtus, que sancta & clara sepulchris
Erigit heroes eterna ad secula, nunquam
Ignaro perpessa duces squalore teneri,
Fortia qui iniicio gesserunt pectore bella,
Viceruntq; ferros hostes terraq; mariq;
Hos fida & solers oculo modo cura uirorum,
Quis regni commissus honor, nunc ordine longo
Extulit, & scriptis iussit celebrare Latinis.
Elysios quæcunq; habitant, & amena nireta
Illustres animæ, post hac remeare sub auras
Optabunt, tales licet Dynastas habere,
Atq; uirum, cui cura extet mandata, Latino
Ornare eloquio, Sicut usq; quod munus obiuit,
Historia prestantis Crispus, uel Linius alter,
Aut lingua princeps, & censu Tullius oris.

Liber

LIBER OCTAVVS

DE REGIBVS ARAGONIAE.

AMIRVS ex Gothica stirpe genit⁹, vt quidā scripserunt, primus Aragonie regni titulis insignitus perhibetur. De quo priusq; scribā, quædam summatim dicere mihi necessarium videtur. Quæ lectorib⁹, vt arbitror, neq; superflua, neq; ingratā videbuntur. Anno itaq; Christianæ Salutis, vt alio loco scripsimus, Septingentesimo, decimo quarto, Mauris Hispaniam vastantibus, cum nonnulli regni Castelar nobiles ad Asturiae & Cantabriæ montes se contulissent, Aragonie quoq; plures equites ad Pyreneos montes ausfugerunt. Vbi vir probus nomine Ioannes in quadam spelunca cōiuncta rupi, quæ pessia dicebatur, ædiculam sibi velut heremum construxerat, & sancto Ioanni Baptiste dedicauit, ibiq; solus vixit, & vitam finiuit. Ad hanc autem ædiculam in montibus abditam Cæsar augustanus eques vita probus, cui Votus erat nomen, quum venationibus operari daret, certuimq; insequeretur, deuenit. In quam sentibus & arbustis ense præcisus ingressus est. Vbi corpus Heremitæ, quod insepultum apud altare facebat, aspexit. Quo viso vehementer admirat⁹ diu cogitabundus propius accessit, & literas in altari ferreo stilo sculptas legit in hanc sententiam. Ego Ioannes huius ædicule conditor & primus habitator velut in heremo Deo seruire cupiens, hanc ecclesiolum paruumq; facellum erexit, sanctoq; Ioanni Baptiste consecraui. In qua vixi diutius, & nunc mortuus in Domino requiesco. Hæc itaq; cum legisset Votus vir Christianissimus multis perfusus lachrymis saepe Deo gratias agens, Heremitæ corpus hummo cooperauit, & Cæsaraugustam reuersus bona sua vendidit omnia. Quorum precium Christiani pauperibus erogauit. Quod cum frater eius, qui Fœlix dicebatur, animaduertisset, idē fecit, & vterq; letantes ad ædiculam sese contulerunt. Vbi continue Deo seruientes sanctissime vixerunt. Quorum sapientissimi consiliis Christiani, qui ad eos propter famam sanctitatis conueniebant, animati, anno Christianæ salutis Septingentesimo trigesimo Garcia Ximentū de genere Gothorum virum strenuum sibi ducem & Capitaneum generalem cōtra Mauros elegerunt. Cuius res gestas per breui narratione referemus.

DE GARSIA XIMENTIO DVCE PRIMO

Christianorum contra Mauros.

Garsias igitur Ximentus Christianorum dux electus licet paucorum viribus, erant enim numero circiter sexcenti, Christianæ tamē religionis amore vehementer accēsus, Mauros a montis Pyrenæi confinibus, & aliis locis propinquis armis expulit, & loca multa breui tempore recuperauit. Qui deinde multis ad eum propter victoriæ famam, conuenientibus, magnam quoq; Nauarræ prouincię partem, fugatis Mauris Christianis restituit. Postremo vero mortuis Voto & Fœlice fratribus viris ad modū sanctis & soleniter cōsepultis, in honorē sancti Ioannis ecclesiā parvulā, quā supra demōstrauim⁹, ampliavit. Ibiq; vita fund⁹ anno dñi DCCLXXVIII. sepelit, filio Garcia Ennico supstite. Gerebat aut̄ Garsias Ximentus in vexillis & armis arborem viridē, & sup eam crucem rubrā in croceo campo.

DE GARSIA ENNICO DVCE SECUNDO.

Garsias Ennicus post mortem patris non minus Christianæ religionis cultor, quam acer & strenuus in armis, Mauros Christiani nominis hostes infestissimos persequens, Pompilonem primariam Nauarræ ciuitatem, multaq; oppida breui spacio temporis ab hoc statim saeuita liberauit, & ad CHRISTI cultum reduxit. Sub idem tempus vir qui

Votus.

Fœlix.

Insignia Duci Garsie Ximentij.

L. Marini Siculi. Lib. viii.

Afnar Ara-
gonie Co-
mes primus.
Iacca ciuitas
Flumen Ara-
gonium.

dam res mirabiles expertus, & in armorū certaminibus fortis, cui Afnar erat nomen, cū Christianis quibusdam viris præclaris, & tuendæ Christianæ fidei percupidis, Aragonum flumē trajectiens castella & oppida multa, Iaccamq; ciuitatem, quæ à loci situ nomen accepit, propterea q; in montium conuallibus facet, ad Christianā fidem reuocauit. His rebus gestis, quoniam primus Aragonum flumen transferat, Aragonie prouinciae Comes appellatus est. Cuius titulus insignitus dieb; paucis è vita discessit. Reliquit autem filium nomine Galindum. Item deinde mortuus est Garsias Ennicus superstitio filio Fortunio.

DE FORTVNIO GARSIAE FILIO DVCE TERTIO.

Fortunius autem mortuo patre Galindi Comitis Aragonie filiam duxit uxorem, & ratione coniugii comitatus Aragonie titulos accepit, & ex uxore filium Sanctū Garsiam progenuit. Quem successorem & hæredem sibi reliquit mortiens. Anno D. CCCXV.

DE SANCTIO GARSIA DVCE QVARTO.

Suprarbriū.
Ribagoria.

Duodecim
Gallie duces
quos Pares
appellant.

Aragonie
Iusticia.

Crux appa-
ruit.

Santius Garsias, Fortunio patri defuncto sucedens exercitu comparato Mauros acriter inuadit. Quos a Suprarbris & Ribagorię, sic enim loca quædam vocantur Hispanie, regionibus depulit, & sibi totam ferè Nauarræ prouinciam subiecit. Vbi cum Mauris prælium committens hostium multitudine circuuentus, alioquin fortissime pugnans, occiditur. Quo mortuo sine prole, Mauri Nauarram rursus occuparunt, eamq; tenuerunt usq; ad Caroli Magni Imperatoris aduentum. Qui fuit anno à Christi natali. DCCCC. Nam Carolus Imperator cum duodecim ducibus, quos Pares appellant, in Hispaniam per montes Pyreneos ingressus aduersus Mauros bella gesstis asperrima. Quos à Nauarra & Aragonia ferè tota profligauit. Quibus rebus gestis Carolus Hispaniam quasi tutam relinquens, in Galliam recessus est, & Aragones Ennicum, cui Arista cognomen erat, ex Gothica gente, vel ut alii volunt, ex comitatu Bigorræ, sibi ducem delegavit.

DE ENNICO COGNOMENTO ARISTA DVCE QVINTO.

Anno igitur D. CCCC.XII. Carolo in Galliā reuerso, Ennicus Arista Dux electus vir & manu promptus, & in armorū certaminibus ardens, unde cognomē accepit. Quippe qui non aliter vīsis hostibus ardebat, q; in igne vītūr arista, ex montibus Pyreneis cū exercitu descendens Maurorum magnas copias deleuit, & victor in Nauarram peruenit, vbi princeps à Nauarris & Aragonibus eligitur, propositis tamen nonnullis conditionibus, vt in eos equis legibus vteretur. A quibus etiam index qui medius inter eos esset, petebatur, & Aragonie Iusticia vocaretur. His concessis conditionibus, cogitās quibus signis & armis vteretur, ei diuinitus reuelatum est, vt vbi in aere crucē videret, illuc consistere. Quod vbiq; diligenter obseruans, cum esset in planicie quadam, quæ facet inter Suprarbros & Pyreneos montes, in aere crucem candidam suspexit. Cuius figura signoq; in vexillis & signis vti perseverauit. Tandem mortens Garsiam Ennicum filium reliquit.

DE GARSIA ENNICO DVCE SEXTO.

Ennico Arista vita defuncto successit Garsias Ennicus vir non minus armis strenuus, q; vita & moribus integer. Qui uxorem duxit Virracam fœminā virtutibus & genere nobilissimā. Cum qua grauida & partu iam vicina p Nauarræ montes & aspera loca parum causis exercitum ducens, hostibus occurrit, & commissō prælio, quod vitare nō potuit, occisus est, & cū eo simul vxor in vtero lācea grauiter vulnerata inter fugiendū quasi mortua cōcidit in valle montis cuiusdam, qui dicitur Aluar. Ad quem locum Mauris abeuntibus & iam lon-

De Ducibus Aragonie.

Fol. clij.

ge digressis, homo quidam nobilis, cui Guiuara cognomē erat, peruenit. Et Vrracam cognoscens, quæ tūc egerat animā, dū eam p̄fusus lachrymis intueretur, infans manū p̄ vulnus extulit. Proh quantū natura potest, conabatur em̄ infantul ex vtero matris morietis extire. Quod magna natus cū animaduertisset Guiuara statim cæso ventre multeris eduxit infantē, & pannis inuolutū doceuit. Ppere detulit. Quē patrinis & testibus adhibitis, vt probare posset in posterū, baptismatis lauacro more Christiane religionis Sanctiū Garcesium nominauit, & vxori suæ tradidit, vt clā & diligēter aleret. Qui iā puer factus & adultus, ne forte cognosceretur alii prudētia, crassioribus pannis induitus etiā peronibus pro calcēs vtebatur, q̄ calciāmēti genus ex cōrio crudo auarcas Hispani vocant. Cæterū post aliquot annos cū Aragones ad eligendū principē Iaccā cōuenissent, illuc adolescēs annos natus circiter quindecim cū equite, qui cū clā nutrituerat veluti pastoris filius vilissimis tectus indumentis, & peronatus adducitur. Qui probatiōnibus & argumētis euidentibus admissis recognitus est, & princeps electus. Et à peronibus, quos, vt supra diximus, Hispani auarcas appellant, Auarca cognomē accepit. Eques autē, à q̄ clā fuerat educatus, Latro cognominatus est. Quod nomē & hominū genus in Hispaniano stris quoq̄ temporibus extat non ignobile.

Vnde dicta
est Latronū
domus.

DE SANCTIO GARCESIO COGNO

mento Auarca, Duce septimo.

Cæterum Sanctius Garcesius Auarca, titulo principatis accepto, vxorē duxit præstantis simā nomine Todā. Ex qua siliū suscepit Garsiam Sanctiū, qui etiā Tremulū dicebatur, de quo dicemus inferius. Progenuit præterea filii quatuor. Vrracā, quę nupsit Alphonso Regi Legionis, Sanctiā, quę Ramiro Castellæ, Mariam, quę Ordonio Legionis, Blasquitam, q̄ Nugno Comiti Catabriæ. Res autē gessit armatus admirabiles, siquidē Mauris victis ac depulsis à Cantabris, & Pyreneorū mōtiū sīnibus ad Natarā vsq̄ peruenit. Per multis itaq̄ rebus p̄clare sancte q̄ gestis, moriēs siliū Garsia Sanctiū reliquit hæredē. Vixit autē annis sex & quinquaginta. Cutis corpus iacet in ecclesia sancti Ioannis à Pegna cognominata.

Natarā.

DE GARSIA SANCTIO, DVCE OCTAVO

qui Tremulus cognominatus est,

Garsias autem Sanctius Tremulus cognomē habuit, ppteræa q̄ cū bella futura sentiebat, tremore quodā afficiebatur, tāetsi in prælio fortis erat & intrepidus. Ille siquidē tremor & prudentiæ signū erat, & fortitudinis. Ideoq; cū esset & fortis & cautus, hostes s̄epius debelauit. Annos enim octo & viginti (tot nāq; tenuit principatū) magnā sibi deuictis Mauris gloriam comparauit. Qui nunc iacet sepultus in ecclesia prædicta. Cui successit filius nomine Sanctius Maior, Hispaniæ totius Imperator.

DE SANCTIO COGNOMENTO MAIORE

qui fuit totius Hispaniæ Imperator.

Hic Sanctius Maior nō immerito fuit Imperator Hispaniæ totius appellatus. Nā totam ferè deuictis hostibus Hispaniā Christiano nomini restituit. Siquidem Mauros omnes à Nauarræ, Aragoniæ, Castelle, Legionis, Portugallæ, Cantabriæ, & Vasconū sīnibus exterminavit. Fuit præterea nō minus iusticia clar, q̄ bello fortis. Vxorē duxit Eluīrā foeminā nobilissimā, cuius erat castriū Auaris. Ex qua filium pgenuit nomine Ramirū, q̄ ut ante dixim⁹, & paulopost clarus declarabimus, fuit Rex Aragoniæ primus. Cæterum Eluīra defuncta Sanctius alia duxit vxorem Castelle Comitis filiam, quæ Maior dicebatur. De qua tres illi filii nasci fuere, Garsias, Ferdinandus, & Sanctius, ē quibus Garsias maior natu matrem apud Imperatorem adulterii criminē falso detulit. Propterea q̄ cum illi mater ex Imperatori monitu & equorum præfecti consilio equum quendam Imperatori charissimum accōmodare noluisset, ut est hominum improbitas, cōfinxit iniquus fili⁹ insontē matrē cum eo, q̄ equoq; curā gerebat, se coniunxisse. Nec destitit irē facib⁹ accensus, ob equisibi vsum denegatum, matrem su-

F ii

am in summum discrimen adducere. Nam cum hoc Imperator audisset, vehementer dolens vxorem statim captam diligenter custodiri iussit, & omnium nobilium atq; doctorum conuato concilio, in eam statuit, ut igni cremaretur, nisi quis ea aduersus accusatores filios vel amis vel legibus defenderet. Cæterum cum neq; legibus quisq; necq; armorum certamine contendere contra filios Imperatoris auderet, solus tandem Ramirus Imperatricis priuign⁹ vltro duellum fratribus obtulit. Verum enim uero dum parantur arma, dum cause disputantur, vir quidam Christi sacerdos, & moribus admodum sanctus, Garsiam & fratres eius Imperatoris filios adiuit, eosq; sanctissime cōmonuit, ut summum periculum, quod eis iniminebat, evitarent. Si quidem neq; foeliciter, neq; diutius filios victuros esse dicebat, qui matris innocentiam tanta immanitate perdere, summoq; dedecore noniē Imperatricis deformare studiuerint. Qui præterea patri, pro cuius vita sanguinem profundere debebat, tantū doloris attulissent: qui de numi totius Hispaniae principatū, qui vix nuper expulsis hostib⁹ quieuerat, rursus perturbasent. His rationibus & multis exemplis filiorū, qui parētibus inobedientes ante diē miserandā vitam finiuerant, adductis, eos adeo commouit, ut confessim se falso matrem criminis accusasse dixerint, nec ob altam causam, nisi q; eis mater equū denegauerat. Poenitētia igitur ducti tāti sceleris errorem deflentes ad Imperatorem venerunt veniam deprecantes. Quibus Imperator ignoscere noluit, nisi prius à matre remissionem impetrarent, atq; si mater suum ius exequi vellet, sese idem supplicium de filiis sumpturū esse respondit, quod uxori iubente lege statuerat. Mater autem cum multorū nobilitū virorum supplicationibus, tum vero precibus illis religiosi, qui principes monuerat, & ad poenitentiam adduxerat, & amore materno tam cōmotā, suis filiis pene matricidis hac conditione veniam & vitā concessit, ut ei Ramirus priuign⁹, cuius admirabilem virtutem pspexerat, in Aragoniæ regno succederet. Quē præterea cunctis assentientibus, & etiam filiis cum saepe benedixisset, sibi filiū & hæredē legitimū adoptauit. Tum demū omniū consensu ab Imperatore cum uxore statutum est, ut Garsias in Navarrę, Ferdinandus Castellæ, Sanctius, quē nōnulli Gonsalū nominarunt, in Vasconia, & Ramirus in Aragoniæ regno succederet. His rebus ita gestis & institutis, Imperator paucis annis à vita discessit, anno M. XVIII. qui fuit Hispaniæ ferē totius Imperator annos. L. IIII. Cui⁹ corpus sepultum facet apud Astures in ecclesia sancti Salvatoris Ouetanę ciuitatis. Imperatrx itē paulo post diem suum clausit, & in ecclesia sancti Ioannis à Pegna eius extat sepulchrum.

DE RAMIRO ARAGONIAE REGE PRIMO.

HIspaniæ Regnorum partitionem supra demonstrauimus, quemadmodum scilicet Gar-
się Nauarra, Ferdinando Castella, Sanctio Vasconia, quā Suprasbrū alii vocant, & Ra-
miro Aragonia contigit. A quibus ad hoc usq; tempus cuiusq; prouincie Reges ordine descē-
dunt. Cæterum nunc Castellæ & altarum Hispaniæ prouinciarum successiones, quas alio loco
scripsimus, relinquentes Aragonū duntaxat Regū seriem prosequemur. Ramirus igitur mor-
tuο patre Regis Aragoniæ nomen, q; eo viuente recusauerat, accepit. Vxorē q; duxit Hermis-
sandam, quę alio nomine Gilbiga dicebatur, Armeniacis & Bigorræ Comitis filiā. De qua si-
lios duos habuit, Sanctium & Gonsaluum. Habuit & filias totidē, quarum altera nomine Ti-
ressia nupsit Comiti Prouinciae, Altera, cui Sanctia nomē erat, Comiti Tolosano. Cæterum Ra-
miri tempore Sanctius frater eius Suprarborū Rex occisus est à quodā Vascone nomine To-
mancio, quo mortuo sine liberis, omnis populi Suprarbororum principatus Ramiro Regi se-
se dederunt, qui bellorum inter fratres causa fuerunt. In quibus Ramirus à Ferdinādo Sancti
sui fratri filio, qui mortuo patre in Castellę regno successerat, occisus est. Qui reliquit hæte-
dem filium Sanctium. Nā Gonsaluuus alius eius filius minor natu Iaccensis erat Episcopus. Re-
liquit præterea filium spurium nomine Sanctium, cui Atuarium & alia oppida cum suis confi-
nibus & Comitis titulum dederat. Vixit autem Rex Ramir⁹ post assumptū Aragoniæ regnū
annos. XLVI. Obiit anno. M. LXIII. Qui facet cū uxore sua in ecclesia p̄dicta sancti Ioannis.

DE SANCTIO ARAGONIAE REGE SECUNDO.

Successit autem Ramiro mortuo Sanctius filius admodum adolescens, erat enim annorum xviii. Qui Feliciam duxit uxorem, ex qua tres filios progenuit, Petrum, Alphosum, & Ramum, qui fuit a patre religioni sancti Petri, quem Tomatis cognominatus, destinatus. Sanctius autem regno suscepit, multis magnisque corporis & animi virtutibus seruens, armis accinctus aduersus Mauros magna prælia gessit. De quibus multas cōsequuntur victorias, oppida multa recuperavit, multaque condidit, Stellam scilicet, Lunam, Ayerue, & alia plura. Fugatis etiam Mauritanis hostibus ex Almeria sancti Indaletii corpus ad ecclesiam sancti Ioannis à Peigna trāstulit. Qui sanctus Indaletius dñi Iacobus discipulus fuerat, & vnus de primis, quos in Hispania sanctus Iacobus ad Christi cultū & fidē cōuerterat, fuerat etiā Episcopus dictæ ciuitatis Almeriae. Mauros p̄terea cū aliis in locis, tū vero apud Cæsaraugustā & Tutelā magnis affectit cladibus. Profigauit in prælio etiam semel Rhodoricū Vtuarium Cidū, qui Cid Ruidiez vulgo dicebatur, virū alioqui sui temporis fortissimum omnium ducum. Quem Rex Sanctius acriter armis p̄ sequebatur, propterea quod cum Ferdinandō Castellæ Rege contra Ramirū patrē suum bellum gesserat, quo bello Ramirus occubuit. Cuius demum virtus admirabilis apparuit, cū Alphonso fratri patrui Castellæ Regi, cuius antea patrem Ferdinandū prælio vicerat, obsesto Toleti à Mauris ob amorem, quem maximum erga fidem Christianam habebat, iniuriam de morte patris oblitus, subuenire nō distulit. Deinde bellū quoque gessit cum Garsia patruo Rege Nauarrei, quē vicit & occidit, & à Nauarræ totius populis Rex appellatus est iuratusque Oscā ciuitatem, quam Mauri, tributū quantannis pendentes, possidebant, obsidione cinxit. In cuius oppugnatione sagitta percussus paucis diebus occidit. Obiit anno sui principati xlv. Cuius corpus primum iacuit in ecclesia Castrimotis Aragonū, & deinde in monasterio sancti Ioannis à Peigna trāstatum fuit.

DE PETRO SANCTII FILIO ARAGO:
NIAE REGE TERTIO.

Petrus Sanctii filius patre adhuc viuente Ribagortæ & Montisoniae Regis nomen accepit. Mortuo vero p̄re Rex Aragonū confestim fuit appellatus. Qui post mortem p̄fis ducibus cū exercitu præmissis, Oscam ciuitatē proficisciuit, & p̄pē ciuitatis muros castra posuit. Ad quem venit ex motib⁹ Pyrenæis Fortunius Liçana, qui fuerat a Sanctio Rege foris hostis iudicatus, mortisque destinatus. Hic Fortunius Petri Regis gratiā demereri cupiēs, quē sciebat bellū Mauris Oscitanis illaturū, secum trecentos pedites Vasconesq̄ gētis clavis ferreis armatos adduxit. A quibus acerrime pugnantibus Mauri armorū nouitate, & virorum aspectu deterriti, victi statim ceciderunt. Quorum multis interfectis, Petrus Rex vīctor ciuitatem ingressus Fortunius Vasconum Duce a clavis, quibus armatos Vascones adduxerat, quae vulgo mācæ dicuntur, a Maça cognominavit, nā antea, vt supra dictum est, Fortunius Liçana dicebatur. Quidam vero scripsertū hoc prælūm acre dñi q̄b⁹ anceps fuisse, & vīctoria in neutram partem declinante, magnum quandā ac mirabilem equitem apparuisse repente, protectū cādidiis armis, & in medio pectori flammam crucē gerentem. Quo viso strenueq̄ pro Christianis pugnante, Mauri vīcti terga verterunt. Quorum multis occisis, & reliquis fugientibus, dñi Christiani p̄dias & spolia colligunt, Maurorum quatuor abscessa capita, multis & preciosis ornata gemmis & p̄cipuis armis inuenierunt exulta. Quapropter vīctor Petrus Christianorū Rex Mauros illos aut primarios viros, aut Reges fuisse ratus, insignibus & armis suis adiunxit rubram & flammeam crucē in albo clypeo cum Maurorū capitib⁹ quatuor, & in memoriam vīti equitis, & in signum vīctorię suę. Ceterum Oscā ciuitate a Christianis capta, Maurorū Rex Almoçabé ex Cæsaraugusta cū maximis copiis venies, in loco Oscę ciuitatis p̄pinquo, q̄ Alcaraz vulgo dicitur, castra posuit. Quod Rex Petrus prospiciens suas copias in acie adduxit, et instructis ordinib⁹, Mauris si cōfigere vellē, signū dedit. Mauri autem nihil signo respōderūt, & paulopost Christianis ad eos accedētib⁹, relictis castris, se fugē mādarūt. Ex quib⁹ fugētib⁹ Christiani multos occiderūt, multosque captos adduxere. Capti etiā fuit Garsias frater Regis Cas-

Stelle, Luna,
& Ayerue
conditor.

Nauarra Ara
gonie comū
gitur.

Qua ratione
Macæ cognō
minati fuere

Ratio crucis
& armorū
cum quatuor
capitibus.

stellæ cum multis altis Christianis, qui contra Regem Petrum Mauris auxilio venierant. Quorum multis interfectis, Garciam seruauit incolumem, & captum secū perduxit. Habuit autē Petrus vxorem Agnetem, quæ Petrum peperit unicum filium, & alteram filiam nomine Hisabellam, quæ simul cū fratre teneris annis, & ante patris mortem vitâ finiuit. Nā Petrus Rex post obitum liberorum vixit annos octo, qui discessit à vita tertio Kalendas Octobris Anno dñi M.C. VIII. & etatis suę XXXV. Hic Rex impetravit ab Urbano secūdo Romano summo Pōtifice primitias, decimas, & omnia beneficia iuris patronatus, quę quidem sacerdotia genitilia latine vocantur. Omnium ecclesiarum & ciuitatum, à quibus infideles hostes elecerat, vt ipse ac sui successores in perpetuum sacerdotia, quibus vellent, cōferre possent, exceptis episcopatisbus. Pro quibus beneficiis Urbanus Pontifex illi sequentem bullam concessit.

Apostolica
bulla.

Vurbanus Episcopus seru⁹ seruorum Dei, Petro charissimo in Christo filio Hispaniarū Regi excellentissimo eiusq; successoribus rite substituendis in ppetuum. Tuæ dilectissimæ fili deuotionis affectum per venerabilem fratrem nostrum Aymericum Pinatē, monasterii abbatem acceptis literis circa sacrosanctā Romanā ecclesiā agnitus, læticia haud modica meus exhilaratus est anim⁹, sed vt verum fatear, eisdem perfectis, irę perturbationisq; nimis cō motionis initatus, nec trumperito. Ex earum nāq; initio dilectionis & reuerentiae, quam erga sanctam Romanam ecclesiam semper habuisti & habes, magnitudinē cognoui, quantum q; in ea confidas, quām deuote & fideliter anim⁹ tuæ saluationem eius orationibus cōmittas, aduersti. Ex fine vero earundē tantam rerum coniectabusionē, quæ mēti mea lōge à statu suo dimotā maiore, q; credi possit, immitteret stupore. Te scilicet pro honorū numerositate, maiorū multiplicitatē p̄ferre, & perturbata p̄speritate tribulationū in innocentia tuā cateruas, vnde auxilia & consilia p̄cipue p̄cedere deberēt, irruere. Siquidem cum inter modernos regnorū testores, quorū plerisque animarum suarum negligētes, vel penitus oblitos, vt pote ab omni æquitatis itinere deutos plana via ad mortem inducentis si qui ingemiscimus, te ferē solum diuino afflato spiritu angustias ad vitam ducentis elegisse videamus cum iusticię rigore constanter insisterē ecclesiarum tranquillitatē, & paci studiose inuigilare. Pupillorum & orphanorū defensioni ingentem operam dare. Paganę genti depressioni & coarctationi, Christianę vero exaltationi & amplificationi cum summa incessanter strenuitate insudare. Et vt breuiter concluimus, cum totius mali propulsioni, totiusq; boni exercitiis efficaciter incumbere gaudeamus. Ipsi tamen qui ex tam preciosorū fructuū gustu vicinā agnoscentes arborē, officiosius venerari ac excolare deberēt, tui scilicet regni antistites, qbus pro assidua experientia tantorū meritorū tuæ speciali venerationi, tuisq; obsequiis esset insistendū, in te, vt p̄taxatarū literarū pādet series, insurgūt. Et quia humili Christo cōformatū patiētiae clypeū velle abscire vident̄, tanq; erexit cōtra te calcaneis tuā deprimere & cōtūdere ināsuetudinē nō erubescūt. Verunt̄, &c.

DE ALPHONSO, QVI PETRO FRATRI SVC=
cessit, Aragoniæ Rege quarto,

Vno regni
Castellæ &
Aragonie.
Secundus Im=
perator.
Aedificauit
oppida mul=
ta.

Quoniam Petrus, vt supra demonstrauimus, nullos reliquit filios, ei successit frater eius Alphonsus. Cui nupsit Virra Alphoni Castellæ Regis filia. Cui⁹ nuptiis & cōiugio Castellæ quoq; regnum tenuit. Et principatibus regnisq; coniunctis Imperatoris nomē accedit. Qui copiis auctis & magnis exercitibus comparatis, Mauros à Cæsaraugusta, à Tutela, à Daroca, à Bilbili, quam nūc Galataiud Hispani vocāt, à Tiriassona, à Boria, & multis altis opidis & ciuitatibus eiecit. Aedificauit etiā plura, & imprimis Burgū Pōpilonis, Soriā, quā de uictis Numantinis Scipio deleuerat, nomenq; mutauit, nam prius Numantia dicebatur. Condit & Almaçanum, Berlangam, & Bilforatum. Erat enim Rex magnanimus & bellicosus. Tā etiā fuit in rebus diuinis, & cultu Christianæ religionis negligentior. Vtpote qui s̄epius equos in sacrī locis & ecclesiis, velut in stabulis habebat. Ideoq; quum Fragam oppugnaret, vt mulorum fertur opinio, Dei iudicio repente concidit. Vbi, sicut asserunt quidam, neḡ mortus

us neq; viuis apparuit. Tametsi non desunt qui dicant eum repertum, & in monasterio Mōris Aragonum sepultum fuisse. Qui tunc Castellę regnum comiti Tolosano suo priuigno re Castella ab statuerat. Viraca siquidem Tolosę Comiti antea nups'erat, de quo filium habebat, cum Alphō Aragonia dī so Regi se contunxit. Perit autem sine liberis. Anno. M.C.XXVI.

DE RAMIRO MONACHO ARAGONIAE REGE QVINTO.

OMnes Aragoniae Nauarræ q̄ nobiles, Petro Rege sine liberis & propriis heredib⁹ mortuo, de creando Rege conuocato cōcilio, singuli sententias dicere cōperunt. Et cum alii alta, prout erat animi cuiusq; desiderium, protulissent, in hanc demum sententiā venerūt. Vt Petrum quendam, cui Ateres cognomen erat, dominum Boriae ciuitatis Regem haberent. Ad quē magis Aragoniae regnum spectare videbatur. Ad hunc autem legati missi nomine totius tam Nauarræ, q̄ Aragoniae regni cum venissent, eius mores & arrogantiā admirati, qui venientibus legatis, quibus obuiā exire de more debuisset, domus tanas clauerat, magis indignantes ad concilium reuersi, verba hæc dixerunt. Nō expedit nobis proceres eum habere Regem, qui cum Rex non esset, inflatus ambitione nos temere contempſit. Et qui nō modo nobis obutus non occurrit, sed ne nos admisit quidem, propterea q̄ esset magnis occupat⁹ negocis ut ianitores eius aiebant, qui nos q̄des iam ingressos, ac si hostes esseim⁹, immannissime repulerūt. Quidam tamen dicunt eum legatis accedentibus non negocis occupatum, sed cum tonsore fuisse. Hac igitur iniuria proceres & illius superbia cōmoti, Ramirum Regis Petri fratrem Regem deligere statuerunt. Qui iam diu in Gallia religioni sancti Benedicti seruiebat in monasterio, quod dicitur sancti Pontii de Tomeris. Impetrata igitur à summo Pontifice facultate Ramiro, quem ex Gallia nuper adduxerant, Aragoniae regnum detulerunt. Qui vbi regni curam suscepit, Pompilonem profectus a Garsia Ramiro regnum Nauarræ, quod iniuste possidebat, repetiuit. Nec illo restituente, contra Nauarros, Aragones bello contendere cōperunt. Erat autem Garsias Ramirus filius Garsiae Regis Nauarræ, quē Ferdinandus Rex Castellæ frater eius occiderat. Qui post necem patris, metuens ne & ipse occideretur a patruo Ferdinandō, Valentia se receperat, vbi tutius esse posset. Quem Nauarrę nobiles hinc per legatos accitum Regem elegerunt. Propterea q̄ Aragones sine Nauarrorum consilio & autoritate sibi Ramirum Monachum delegerant. Ceterum bellis acris accēsis inter Nauarros & Aragones, cum Mauris belligerandi contra Christianos optata daretur occasio, Nauarrę nobiles & Aragoniae, quo malis maiorib⁹ occurreret, egerunt cum vtroq; Rege, vt eorum controversia tota q̄ causa regni Nauarre sex optimis viris & prudentissimis cōmitteretur. Fuerunt itaq; iudices eleeti ex Aragonibus. Petrus Gaxalis, Ferrerius Hosctanus, & Petr⁹ Ateres. Pro Nauarrib⁹ vero quidam nomine Latronius, Guillermus Asnar Oretanus, & Ximenius Asnar cognomento Cortes, vel vt alii dicunt, Torres. Qui simul rem & causam tanti ponderis diu pensis tantes, huiusmodi tandem sententiam protulerunt. Vt Ramirus Rex Aragonum Nauarræ populis omnibus imperaret, & Garsias magister equitum diceretur, & ius in nobiles haberet. Cui Ramirus eorundem sex virorum precibus adductus, quorundam oppidorum usum dominium q̄ concessit. Quae tamen oppida post Garsiae mortem Ramiro Regi, vel eius successoribus restituerentur. Que vero fuerint ea oppida postea declarabimus. Erat autem Ramirus moribus & vita sanctissimus. Qui posteaq; religionem fuerat ingressus, sibi plures episcopatus & amplissimas dignitates oblatas recusauerat. Neq; regni quidem curam sponte suscepit, sed efflagitanti bus populis, & hortatione summi Pontificis, ne si ipse regnum negligenter, super eius possessio nem noua & intestina bella consurgerent. Quapropter Ramirus & regnum suscepit, & Comiti Petri filiam duxit vxorem. Ex qua filiam progenuit nomine Petronillam, quā Raimundo Berengario Barcitionensi Comiti matrimonio contunxit, & Aragoniae regnum dotauit. Cuius rei extat instrumentum, de quo nihil mutans ad verbum ponere satius duxi.

Quam pernicioſa elatio.

Nauarra ſe
cessit ab Ara-
gonia.

Iudices in Re-
gis electione.

Ego Ramir⁹ Sancti Regis filius, Rex Aragonensium dono tibi Raimundo Comiti Barcinonensi cum filia mea meum regnum Aragonis ab integro totum, sicut diuisit ipsum Sanctus Rex maior, avus patris mei, & sicut diuisi ego cum Rege Nauarroru Garsia Ramirez in Pampilona. Excepto illas tenecias, quas dedit Sanctus supradictus Regi Ramiro suo meo in Nauarra. Ex parte de Castella, dono tibi de Hariza vsq; Ferrera, de Ferrera vsq; Tarragona, de Tarragona vsq; Tutelam villas & castella. Tutelam vero acquisiuit & coepit frater meo Rex Alphōsus. Et dedit eam comiti de Perges, pro honore ipse autem dedit eam Garsia Ramirez cum filia sua, de hoc sicut melius poteris facias, vel cum eo cōuenias. Cæsaraugustam vero dedi Imperatori de Castella cum suis appendicis i vita sua tātū, & fecit mihi homenage de ea ut reddatur mihi vel successor meo post obitum suum. Quicquid enim mihi debebat facere, volo & mādo vt tibi faciat hoc ex parte de Castella. Ex parte vero de Nauarra dono tibi de sancta Gratia de Portu, quam pater meus Sanctus bona memoriae dedit sancto Salvatori suo monasterio vsq; Brozal, cū toto Ronchali, qui est honor de Rosca de Brozal, sicut vadit aqua de Sarasazo, & cadit in Ida, inde vero ad pontem sancti Martini. Et de ponte sancti Martini sicut currit Ida, & diuidit Nauaram & Aragoniam vsq; cadit in fluuim Aragonis, & inde p medium pontem ad vadum longum. Et de vado longo ad Gallippienço, sicut currit aqua. De Gallippienço autem, sicut currit fluuius Aragonis, & iungit se cum Arga, & cadit in Ibero flu mine magno. Inde vero sicut currit Iber vsq; tam dictam Tutelam. De Ronchali nāq; & Alasues, & Quadreyta, & Valterra, sic dico tibi, quia dedi eas Regi Nauarorum Garsia Ramirez tantum in vita sua. Et fecit mihi homenage quod post obitum suum reddatur mihi, vel successor meo. Quicquid enim mihi debebat facere, volo & mādo vt tibi faciat. Hoc dono tibi & concedo filiis filiorum tuorum, qui fuerint de generatione de mea filia in sēcula sēculorum. Tu vero conuenis mihi in verbo veritatis, & mittis manus tuas inter manus meas, vt non alienes, necq; facias alienare regnum istud, quod ego dono tibi a generatione filiorum filie nostre. Nec post obitum Regis Garsia Ramirez dimittas filio suo Ronchal, & Alasues, & Quadreyta, & Valterra. Et vt in tota vita mea tecreas me sicut patrem & dominum. Tamen retineo mihi regale dominium super omnes ecclesiastas regni mei. Super monasterium scilicet sancti Salvatoris Ligerensis, cui dono illam meam medietatem de illo oliuare de Arascuas, propterensem quē ibi acceperam, qui fuit de Lopis Ioan. Et super monasterium sancti Ioannis de Pinna. Et super monasterium sancti Victoriani. Et super omnes ecclesiastas parochiales & proprias p̄prias super sanctum Petrum de Ceresa cum suis appendicis seu pertinētis, & Pertusa, & sancti Vrbiz, & sancta Cecilia. Licet regnum tibi tradā, tamen dignitatē meam non amitto. &cæt.

Caeterum cum esset Ramirus, vt supra diximus, vita sanctus & religioni maxime dedit, continue sancti Benedicti ordinis habitum sub tunicis gerebat, ecclesiastas frequentabat, monasteria & sanctorum cedes multas ædificabat. Quam ob rem a cunctis fere nobilibus tanq; nō idoneus ad regni gubernationem negligebatur. Quod cum animaduertisset, & diutius ferre non posset, virum quendam, cui plurimum confidebat, ad abbatem sancti Pontii de Tomeiris clam misit, vt illius abbatis consilio, qui satis prudens & sanctus erat, Aragoniae regni nobilibus, a quibus contemnebatur, timori esse posset. Abbas autem Regis perfectis literis, ei nū ciuium in hortum, qui aderat, adduxit, & cum eo simul ingressus gladiolum gerēs, Tarquinii Regis imitator exēplū, altiores hortuli flores & herbarū caules gladio decutiebat, & minorib⁹ ad æquabat. Hoc cū fecisset, nuncius dimisit. Qui ad Regē reuersus, ea q̄ fecerat abbas in horto retulit. Rex aut̄ callidū prudētis abbatis cōsiliū intelligens, in Oscā ciuitatē se cōtulit. Hic Tintinnabulū magnū se facturū diuulgauit, quod ex omnibus totis regni sui locis audiret. Ad quā rē faciendā omnes Aragoniae p̄ceres cōuocauit. Qui Regis ineptias & delitramēta deridētes, & tā magni tintinnabuli formā vīdēti p̄cupidi, libētissime cōuenerūt. Quos Rex in partem dominus interiorē ab hominū frequētā semotā singulos admittētes, quasi déphēlos cōfestim iugulauit. Ac occisos patres filiis accitis ostēdit. Quib⁹ idē se p̄suis factus dixit, si mores parētū suos.

Imperator
Castellæ.

Ensis Lopis
Ioannis.

Prudens &
occultum cō=
filiū.

Tintinnabu=
lum Regis
Ramiri.

rū, q̄ suo regi min⁹ obsecuti fuerant, imitareñ. Necauit aut̄ viros ex potestorib⁹ numero quā decim, quorum nomina sunt hæc, quæ sequuntur. Lupum Ferrerium Lunam, Petrum Bergam, Rhodoricum Ximenium Lunam, Egidium Atrosilum, Petrum Cornelium, Ferdinandum Gometium Lunam, Garsiam Bidauram, Gonſalum Pegnam, Raymundum Foziū, Petrum Martinum Lunam, Petrum Luæsiā, Michaelm Daslorem, Sanctum Fontanam, & Ferritum Liçanam. Hac re gesta Tintinabulum non modo per totū Aragoniæ regnum, sed etiam per vniuersum orbem terrarum fuit auditum. Ex quo tēpore Ramírus Rex omnibus Aragoniæ nobilibus fuit maximo timori, regnumq; trāquillissime gubernauit usq; ad diez vitæ suæ ultimum, & in Osca ciuitate magnā edificauit ecclesiam, quæ sancti Petri veteris dicitur, vbi monachos sancti Benedicti ordinis cum redditibus instituit. In qua nunc ecclesia se pultus facet. Qui migravit a vita anno, M. cxxxviii. Regnauit autem annos decē & nouem. Quem dicunt quidam tempore quo fuit à religione reuocatus ad Aragoniæ regnū sacris ordinib⁹ initiatum, sed non ad rem diuinam celebrandam promotum fuisse. Alii vero aliter afferunt, propterea q; sacerdotta & ecclesiæ redditus habebat, & multarum dignitatū titulos, quibus, qui sacerdotem fuisse negant, dispensatione Summi Pōtificis usum fuisse volunt, & dignitates per suos vicarios & onera sustinuisse. Vbi vero regnum Petronillæ filiæ generoq; Raymundo Barcinonæ Comiti renunciavit, in ecclesia, quā supra diximus, cōtinue permāsit.

Occisorū m
merus.

LIBER NONVS

DE BARCINONAE COMITI, BVS, ET FORVMORIS GINE.

A Y MV ND VS Berengarius, Comes Barcinonensis, quēadmo-
dum supra scripsimus, ratione matrimonii, propterea q; Petronilla in
Ramiri Regis Aragonum fillam duxit vxorem, Ramiro Regi suo sco-
ro in Aragoniæ regno successit. Verumtamen non regis ipse, sed prin-
cipis Aragoniæ nomē assumpsit. Sic enim Ramirus etus sacer institue-
rat, vt Raymundus ipse Berengarius Aragoniæ princeps, & Barci-
nonæ Comes appellaretur. Successores vero, Reges Aragonum, & Barci-
nonæ Comites dicerentur. Cuius institutū semper fuit obseruantum,
& nostris quoq; tēporib⁹, Rex Ferdinandus Catholic⁹ princeps, & eius
nepos G A R O L V S Impator & legitimus successor, q; proauos imitāt̄, in suis omnib⁹ pri-
uilegiis & diplomatib⁹ diligenter obseruat̄. At qui me loc⁹ hic monet, & ordo rerum po-
stulat, vt qui Raymūndus hic Berengarius, de quo loquor, & qua ratione Barcinonæ Comes
fueris, exponam. Quæ quidem res & si mihi longius repetenda est, eam tamen multo pauciori
bus verbis ac dilucidius ostendam, quam fuerit à multis aliis enarrata. Anno Christianæ salu-
tis. D C C X I I I I. Mauris Hispaniam missere vastantibus, homo quidam natione Germa-
nicus genere nobilis & animo fortis, cui nomen erat Oto gerius Golantes, quem Pipinus
Gallæ rex Guijanæ prouincie sue prefecerat, vbi a Castro nomine Cathalo, quod frequenta-
re solebat, cognomē accepit. Nouē viros Germanicę gentis ad se vocat sanguine claros & vir-
tute probatos, quibus erant nomina hæc. Napiffer Mōcata, Guillermus Ceruera, Calcerand⁹
Pinus, Guillermus Raymundus Ceruello, Vgo Matapiana, Petrus Alemanus, Raymūd⁹ An-
glesola, Gispertus Rihelles, Berengarius Roger⁹ Aerillus. Qui cū audissent Hispaniam Mau-
ris crudeliter oppressam, & Christianum nomen iam deficere cœpisse, Christianę religionis a
more flagrantes, & laudis audi, conuocatis aliis equitibus cum exercitu paruo, sed tamen for-

Oto gerius
Golantes.

Nouē ducū
Germanicę
nomina.

ii, celeriter in Hispaniam venerūt. Ad quos per saltus Pyreneos venientes Christiani omnes qui supererāt & in fide permanserāt, statim sese contulerūt. His ad societatem admissis Otoge riis Dux electus ab omnibus, exercitibus instructis contra Mauros proficiscens, brevi tempore magnam Tarragonensis prouinciae partem pulsis & occisis hostibus adeptus est, & captis multis oppidis, Ampuriarum ciuitatē, quam Mauri possidebant, obsidione premēs, aduersa valetudine correptus ē vita discessit. Qui tamen cū primum morbo decubuit convocatis no-

Napifer Mō
ticatinus.

uem cōmilitonibus, quos secum duxerat, instituit, vt sibi Napifer Monticatinus vn⁹ ex nouē, quos ante nominauimus, in ducis locum succederet. Quod cunctis assentientibus factum est.

Cæterū Napifer Otoferio mortuo de Maurorum aduentu, qui copias innumerabiles ducebant, cōmonitus, ex Ampuriarum obsidione discedens, cum suis copiis exiguis ad Geritaniae loca tuta & Pyreneos montes se recepit, vbi pueros, vxores & impedimenta reliquerat. Hic p

temporis conditione suas copias diutius continuuit. Interim vero Carolus Magnus Imperator, & summus Roman⁹ sedis Antistes cū maxima hominū multitudine Narbonam ciuitatē,

quam Mauri longa oppugnatione ceperant, venerunt. Ex qua, vt facilius hostes esserent, in Hispaniā contra Mauros magnos miserunt exercitus. In quib⁹ erant equitum milia viginti.

Quibus Duces præfecerāt Roldanum, Oliverium, Gabuinum, Otoferium Pelū, Otoferium Normandinum, Gastonium, Angelēm, Arnaldum Montaluanum, & Gerardū Rosellum. His

præcepit Carol⁹ Imperator, vt quacūq; facerēt iter, omnia igne ferroq; vastarent, & Mauros omnes delerent. Hi duces cum validissimis equitibus Pyreneos montes ingressi, Napiferi copiis occurruunt. Quibus recognitis vltro citro q; duces & equites omnes valde gauisi fuerunt. Et

copiis coniunctis ē montibus descendentes, acriter hostes inuidūt. Quorum plurimis interfec̄tis, & aliis profligatis ad Vrgelli campos magna potiti victoria peruererunt. Vbi cōmissio

prælio campestri tres Maurorum reges occiderunt, Farenā Toleti, Superim Frage, & Alfach Segobricensem. Quo prælio perit ex Christianis ducibus Otoferius Normandinus. Hinc

cæteri victores ad Carolum Rosillionem reuersi, magnis fuerunt honoribus excepti. Tūc Ca-

rolus Imperator & summ⁹ pontifex intellecta causa de nouem viris, quos ante nominauim⁹,

& cognita virtute mirabili, magna lēticia gauisi fuerunt. Adeo vt in montibus, vbi tunc erant

ecclesiā statim edificauerunt sub honore nominis sancti Andreæ, & in ea corpus Otoferii

Normandini, quem supra campestri prælio sublatū fuisse diximus, celebratis solēnter exequis,

honorifice sepeliterunt. Hanc ecclesiam Carolus, ne quandoq; posset ab hostib⁹ expugna-

ri, maximis operibus vndiq; muniuit. Quare perfecta Narbonam cum exercitu rediit. Quā

deuictis & expugnatis hostibus, & Magtano Narbonē rege, simul & Almanzore Cordubæ

potentissimo fugientibus, recuperauit, & ab hostibus liberatam cuidam viro nobili, qui dice-

batur Henricus, cum Vicecomitis titulo tradidit. Cuius Romanus pontifex sibi ius ecclesiæ

vendicauit, quod hastenus Narbonensis habet Archiepiscopus. Hinc rursus in Hispaniam re-

uersus a primo duce nouem virorum, qui Otoferius Cathalo dicebatur, & vt quidam volūt,

prouinciam Tarragonensem Cathaloniam nominauit. Tametsi hui⁹ nominis ratio nobis est

aliter alto loco notata. Egit q; cum summo Pontifice, vt a numero nouem virorum, qui pris-

mum venerant in Hispaniā, eam q; contra Mauros tueri ceperant, in honorem nouem ordinum angelorum, in hac prouincia Tarragonensi nouem cathedrales ecclesiæ institueret. . Cui

summus Pontifex iusta petenti liberaliter omnia concessit, & sequentes ordinavit ecclesiæ.

DE PROVINCIA ET TARRAGONENSIS ECCLESII

cathedralibus vna metropolitana, & suffraganeis octo.

Archiepiscopus ciuitatis Tarragonis.

Episcopus Dertosanæ ciuitatis.

Episcopus ciuitatis Barcinonensis.

Episcopus ciuitatis Elmensis.

Episcopus ciuitatis Vicensis.

Episcopus ciuitatis Rothensis,

Episcopus Gerundæ ciuitatis.

Qui translatus fuit in Ilerdam.

Episcopus ciuitatis Vrgelli.

Episcopus ciuitatis Minoresse,

Verum enim uero non contentus institutis ecclesiis Imperator Carolus, qui ut Magnus nomine dicebatur, sic erat & animo splendidus, potens & liberalis, instituit etiam à nouem viris in eadem prouincia nouem comites, qui potestates vocarentur, & vicecomites totidem, novem nobiles, quibus adiunxit alios nouem, qui vulgo Varuaſtores appellantur. Quorum tituli nominaq; ponuntur inferius.

Comes Barcinonæ.	Comes Vrgelli.	Comes Empuritarum.
Vicecomes Cardonæ.	Vicecomes Agerensis.	Vicecomes de Rupebertino.
Nobilis de Monclús.	Nobilis de terminis.	Nobilis de Ceruiano.
Valuassor de Boxadors.	Valuassor de Guimerano.	Valuassor de Fuxano.
Comes Pallariensis.	Comes de Oſtana.	Comes Bisulduni.
Vicecomes Villamuri.	Vicecomes Capraræ.	Vicecomes de Bas.
Nobilis de Bellera.	Nobilis de Scintillis.	Nobilis de porq;ras q; dicit de san
Valuassor de Toralla.	Valuassor de Viladernay.	Valuassor de Besora. (ta pau.
Comes Gerdanæ.	Comes Rosilionis.	Comes Tarraconæ.
Vicecomes de Querforadat.	Vicecomes de Castellon.	Vicecomes de Scornalbou.
Nobilis Durç.	Nobilis de Ganeto.	Nobilis de Castellet.
Valuassor Danueig.	Valuassor de Mūscot, q; dicit nūc Dolmis.	Valuassor de Mediona.

Illis præterea nouem viris, qui primum cū Otogerio venerant in Hispaniam, singulis do
minia singula distribuit. Qui nūc sū sunt, quos vulgo Varones appellamus, & dominia Va
ronias. Quos etiam viros principes appellari iussit, sicut & comites Potestates. Quibus perae
atis rebus, Imperator Carolus, quemadmodum supra demonstrauimus, Mauris à Nauarra &
Aragoniam fere tota depulsi, in Galliam reuersus in humanis esse desuit. Qui tamē priusq; dis
cessisset à vita, Ludouico filio, qui ei successor erat in regnis, testamento verboq; precepit,
vt quoad fieri posset, Christianæ religionis fidet non decesset, & omnia quæ statuerat de nouē
virorum dominis, & reliquis dignitatibus in prouincia Tarracensi cceptis conficeret, & in
perpetuum confirmaret. Quam rem Ludouicus Galliae Rex patre mortuo velut & patri filio
obsequens, & Christianæ religionis admodum studiosus, & libenter suscepit, & plenius adim
pleuit. Nam cum post Imperatoris Caroli Magni discessum, Mauri qui vici in Bethicā pro
uinciam & vtteriorem Hispaniam se receperant, indignantes propter amissam citeriorem Hi
spaniam, quam armis cooperant, ad noua bella contra Christianos insurrexissent, totamq; fe
rē prouinciam Tarracensem quadriennio rursus occupassent, Ludouicus paterni cōsiliū me
mor cum magnis copiis & equitibus electis in Hispaniam venit anno D. CCCC. XVII. Et
ingressus per mōtes Pyreneos, Christianos quos Maurorum Reges sibi tributarios fecerāt,
commonuit se cum magnis exercitibus adesse, eos vt à iugo seruitutis & immanitate Mauros
rum liberaret, in Hispaniam venisse dicens, quos hortabatur, vt simul in Mauros Christianæ
religionis hostes armis acceptis consurgerent. Cutus consilio Christiani, qui Maurorum sequi
tiam nouerant, magno metu impediti obsequi nō potuere. Ludouicus nihilomin⁹ suis equiti
bus & diuinao fretus auxilio, cohortibus instructis, a montibus Pyreneis ad planiciem descen
dit. Maurorum autem Reges interim Ludouici Regis aduētus non ignari magnos exercitus
coegerant, & Christians obuiam veniebant. Qui loco, vbi Ludouic⁹ castra posuerat, propri⁹
accidentes prælio contendere cooperant. Acriter vtrinq; & æquo Marte pugnatum est, diuq;
pugna fuit anceps. Plures tamen Maurorum q; Christianorum cadebant. Erat Maurorum pe
ditum maxima multitudo, & que numero Christianos pedites excedebat, Christianorum ve
ro maior erat equitatus. Quare Maurorum primum profligatis equitibus, eorum etiam pedi
tes deficere coepérūt. Denum iam vici Mauri terga verterunt. Quorum fugientium magnus
numerus concidit. Nam cum ad silvas & aspera loca confugissent, in Christianos, qui in auxili

Ludouici Im
peratoris ad
uentus in Hi
spaniam,

Magnū pre
lium.

Magna Ma
rorum stra
ges.

um Ludouici Regis veniebant, inciderunt. Et eorum preter occisos plurēs quoq; capti fuere. Ludouicus, hoc prælio gesto, in quo præciuos Mauros occidit, & aliorū vites perfregit, magna potitus victoria, breui spacio temporis ex tota puincia Tarracnēsi Mauros expulit, & patris omnia iussa perfecit. Christianis autē, qui moniti ut aduersus hostes insurgeret, et propter metum obsequi noluerūt, idē stipendiū nomē imposuit, quod Maurorū principibus antea pēdere cōsueuerant. Quod tributū hoc etiā tēpore quisq; suo domino quotannis psoluit. Qui populi vestigalib; obnoxii sunt, quos modo vulgus Remensanos appellat. Ceterū Rex Ludouicus comitatibus, dominis, & reliquis dignitatibus & titulis, ut pater ei p̄ceperat, institutis, Barcintonē sibi comitatum retinuit. At q; se vñū fecit ex nouē Comitibus, q; cæteris in honore & principatu præcesset. Et Barcintonē comitatu suo nomine virtū quendā præfecit, gene re nobilem, & in re militari p̄clarum, nomine Griffēū, vel vt alii volunt, Goffredum. Qui natus fuerat in castro cognomento Arria, puincæ confluentis Ceritanicæ cōiunctæ. Qui præcepit, & etiā ceteris, q; Barcintonæ gubernationi p̄futuri essent, ut armis & insignib; Otogerii Golatīs vterēt, que sunt i aureo cāpo purpurei baculi q̄tuor, medi⁹ & extremiti crocei vel aurei.

DE GRIFFE O B A R C I N O N E N S I S C O M I T A T Y S Prefecto nomine Ludouici Galliæ Regis.

Post Ludouici Regis discessum, Griffus Barcintonæ principatū non minori iusticia, q; fide gubernauit. Verū enim uero virtus eius & honor quo maior erat, eo minus inuidia cauit. Nā uir qdā nomine Salamon, unus ex Galliæ magnatibus gubernationē Barcintonē principatus affectans, eū falsis delationib; & insidiis in Ludouici Regis odium adduxit. Ad quē Ludouicus Rex Salamoni indignis sermonib; persuasus, legatos misit. Quibus eum ad se venire iubebat in Galliâ. Legatis autē præcepit, ut Narbonam cū venissent, suas ad eum literas mitterent. Nam Rex ad eum scribebat, ut suis līlis acceptis ad legatos Narbonā statim veniret. Quapropter legati Narbonā profecti Regis literas & nūcios ad eū miserunt. Quas vbi Griffus accepit, & Regis voluntatē cognovit, ad legatos Narbonā se cōtulit. Quo eius secum filiū quē habebat pulcherrimū, sed admodum paruulū, duxit. Hic vbi cum legatis multa contulit eques quidā ex his, qui cum legatis venerāt, orta verborū contentionē, sicut fieri solet, Griffus barbam manib; inuasit, quē strīcto pugione statim Griffēū occidit. Quapropter legati Griffiū captum cū filio simul ad Regē ducere statuerunt. Qui per Galliā proficiscentes, cum Podo, vbi tunc erat rex Ludouicus, appropinquassent, legatorum comites de Griffeo colloquētes primum certare verbis, & deinde manib; & armis cooperūt. Quo certamine siue ficto, siue vero, solus fuit Griffus occisus. Quem cum sepelissent legati cum filio eius capto ad Regē venerunt, cui rem ordine narrauerunt. Rex autem Griffeti mortem molestissime tulit, & eius filium dedit alendum Comiti Flandriarum, Cui diligenter & honorifice commēdauit. Qui Comes, q; Griffeti fuerat amicissimus, puerum quidem & libenter suscepit, & diligenter educauit. De quo pueru dicemus infertus.

DE GRIFFE O C O G N O M E N T O PILO C V I R E X

Ludouicus Barcintonæ principatus liberam possessionē & omnia p̄petratatis iura renūciauit. Comite primo,

Nunc, vt paulo superius pollicitus sum, de Griffeo dicā. Quē Flādriarum Comes, ut antea dictum est, Ludouici Regis commendatione nutritēdum suscepit. Hic in ædibus Comitis educatus & adultus, eius filiæ mutuo captus amore, cum diutius, ne principes, à quibus tanq; filius nutritus fuerat, offenderet, vrgenti & placido amori repugnasset, cum puella tandem Veneris cōsaucta tellis, concubuit. Quæ res oēs diu latuit, donec mater puellā grauidā esse cognouit. Cui filia cum crīmē iā manifestū negare nō potuisset, occultos amores patefecit. Quibus virtutis causa, ne parētes dolorib; afficeret, diu restiterat, se deinū amori magno cōuictā succubuisse. Nec Griffēū magis in culpa esse dicebat, qui multo fortius amori repugnauerat.

His verbis cōmota m̄ filiē pepcit, & accitū Griffēū pie monet & rogat, ne Flādriæ Comiti causa doloris esse velit, hortatur vt ab eo defloratā puellā & grauidā, vxorē ducat. Griffēus ve-ro placidam & optatam puellam pulchram & generosam non recusat, sed continuo dat fidē vxorem sibi fore puellam Flandriarum comitis filiam. Hac re sic acta deinde Flandriarum comitis vxor Griffēi iam socrus magnæ prudenter mulier, Griffēum mēdici peregrinantis habitus induit, & cum eo duas multerculas admodum vetulas, & simul in Hispaniam & Barcīnonam ciuitatem misit, vbi Griffēi mater, & cognati complures erant. Griffēus itaq; cū vetu-lis in Hispaniam profectus Barcīnonam peruenit. Quo tum nescio quo fato Salamō ex Cēritania, vbi fuerat diutius cōmoratus, venerat. Ingressus ciuitate Griffēus clam noctu matrē adiit. Quę vbi filium recognouit affecta magno gaudio cognatos omnes ad se vocauit. Qui bus filium ostendit, & quid facturus venierit filius declarauit. Qui consilium probantes Griffēum magis hortantur, vt mortem patris vlciscatur. Postero die per urbem Salamon equitas bat incautus. De quo Griffēus admonitus ascendit equū, & occulito gladio succinctus ei ob-utus exit. Quem conspectum perstricto gladio grauiter peccatiens ex equo deiecit, & occidit. Qui cū se Griffēi Barcīnonæ principatus prefecti filium esse dixisset, ab omnibus collaudans est, & Barcīnonæ princeps appellatus, ac summis honoribus affectus. Qui spōsae & date fidelē nō immemor, ad Flandriarum Comitem & eius vxorem legatos misit, vt ei filiam mitterent. Quam parentes non iuritam & multis comitatain nobilibus miserunt, & Griffēus honoris centissime recēpit. Cum qua primum Christianorum more solenititer nuptias consecit, & de inde magnos ludos & spectacula variii generis celebrauit. Flandriarū vero comes interea Griffēi socer vbi de filiæ suæ magnis honoribus intellexit, ad Ludouicū Regem se contulit. Cui de filiæ matrimonio cum Griffēo, & quęcūq; Griffēo egerat omnia narrauit. Eumq; depræcatur, vt si Griffēus comitem Salamonem occiderat, non magnopere miraretur, propterea q; Salamon patrē eius occiderat. Rex autem Ludouicus Griffēi virtute perspecta, & Salamonis necis cognita causa, Griffēo, supplicante socero, nō modo peppercit, sed etiā Barcīnonæ principatus gubernationem detulit, & ad vitam confirmauit. Hac de re Griffēus certior factus a so-cero ad Ludouicum regem venit in Galliam, ei gratias acturus. Cuius aduentus animus q; re-gi certe gratissimus fuit. Cæterum Griffēo diutius apud Regem in Gallia commorante, Ma-uiri rursus ad occupandum Tarragonensem prouinciam consurgunt. Quod vbi Griffēus intel-lexit, a Rege Ludouico iustum petiuit auxilium. Quo aduersus Mauros prouinciam tueri pos-set. Cui Ludouicus respondit, sibi molestissimum esse, quod Mauri, quos a principatu suo procul fugauerat, iterum bella mouerent. Propterea q; ei tunc subuenire & opem ferre minus posset. Atq; Griffēum vehementer hortatus, est, vt in Hispaniam rediret, & quoad posset prouinciam defendere. Griffēo autem cū Regem Ludouicum Barcīnonæ principatum iam pa-rui facere cognouisset, socii sequutus consilium, regi supplicauit, vt quoniā solus & propriis viribus aduersus Mauros prouinciam defensurus esset, & omnis supra vires susciperet, ei Barcīnonæ principatus possessionem proprietatis & omnia iura renunciaret. Cui rex liberaliter omnia concessit, & quicquid ipse rex in Barcīnonę, Russinonę, quā Rossilionem prouinciam nunc appellant, & Geritanæ principatu iuris habebat, Griffēo totū & integrum dedit, & libe-rallissima donatione renunciauit, & priuilegio patentissimo confirmauit, anno. DCCCCL XXV. Griffēus hic igitur primus hac donatione Comes Barcīnonæ principatus, anno pre-dicto cum suis & eius socii copiis & equitibus ex Gallia Barcīnonam venit. Hic omnibus totius principatus conuocatis vndiq; nobilibus cū magnis exercitib; Mauris occurrit. Quos cum sēpe prælio viciisset, omnes denum paucis annis ab omnibus suæ prouinciae finibus ex-pulit. Atq; victor insignis & legitimate triumphanis Barcīnonem reuersus in honore Virginis Dei genitricis, & suę victorie memoriam Rumpulli monasterium cum magnis redditibus edificauit. In quo sibi sepulturā fecit. Qui ex vxore Flandriarum Comitis filia, de qua supra scripsimus, filios habuit quatuor, Rolfeum, quę mater ante nuptiis in domo parentū peperit.

Proditor quā
uis sero pœ-
nas persoluit

Ludouic⁹ ius
Barcīnonis re
renunciauit.

L. Marini Siculi. Lib. viii.

Sed hic Rumpulli monasterii religionē ingressus, ibi vitam peregit. Post hūc Griffēū genuit, qui non sine veneni suspitione peremptus est, & fuit in prædicto monasterio sepultus. Tertio loco Mirō natus est, qui in Barcinone, Russinonis & Ceritanie principatib⁹ legitimis hæreditibus vacuis, Griffeo patri successit. Postremo natus est Suner⁹, qui fuit Vrgelli comes. Nam Hermengando comite mortuo sine filiis, Vrgelli principat⁹ ad Griffēū iure deuenerat. Obiit autem Griffeus anno. DCCCXCII, et in monasterio Rūpulli facet in sepulchro, quod, ut supra dictum est, ipse sibi præfecerat.

DE MIRONE GRIFFEI FILIO. COMITE SECUNDΟ.

GRIFFEo Miron filius successit. Qui cessantib⁹ bellis annos decem & nouē principatum tranquillum quietūq; continua pace gubernauit. Qui filios tres suscepit Xiffreū, quē sibi successorem reliquit, Oliuanum, qui fuit comes Bisulduni & Ceritanie. Tertium reliquit filium Mironē, qui fuit Gerundæ ciuitatis Comes & Episcopus. Cæterum Miron hic moriens quaten⁹ filios admodum paruulos relinquebat, eorum tutorem Sunerum fratrem & præcipatus gubernatorem instituit.

DE XIFFREO MIRONIS FILIO. COMITE TERTIO.

Xiffreus igitur post Mironis patris obitū sub patruo Sunerio tute permanēt annos circiter viginti. Sic enim pater eius Miron testamēto scriptum reliquerat. Annos vero pupillates egressus à Sunerio patruo restitutam principat⁹ administrationem suscepit. In qua vixit annos decē & nouem. Mortens autem sine liberis principatum reliquit hereditario tute Borrello Sunerii filio, suo fratri patrueli. Proterea quod Oliuanus frater eius ad gubernandum minus erat idoneus, lingue balbutiētis impedimento, non enim vocem poterat emittere, nisi prius terram manibus effodisset, unde Capella fuit appellatus, quod hoc capræ facere solēt. Habet autē Sunerius filios duos, Borrellum maiorem natu, qui patri successit in Vrgelli comitatu, & Hermengandum, qui fuit Vrgelli præfus, ubi semper adeo sancte & religiose vixit, ut non immerito in sanctorum numerum relatus fuerit.

DE BORELLO QVI XIFFREO FRATRI PATERI trueli successit. Comite quarto.

Huius Borelli temporibus vndiq; Mauri magnis exercitibus cōparatis Barcinone præcipatus Christianos populos acriter inuaserunt. Quibus cum paruis copiis extempore coactis Borellus occurrit, & in campo, qui est apud castellum Monticatum & Macabos uem vulgo dicitur, prælio vicit & equitibus quingentis amissis, fugiens Barcinonem reuersus est. Quam, Mauri Borellum comitem sub sequuti, acriter oppugnare cooperūt. Et omnia equitum capita, quos in prælio trucidauerant, balistis imposita prosectorunt in urbem, ut magis eos, qui muros ciuitatis & portas defendebant, deterrent. Quæ quidem capita pie collecta, Comes Borellus honorifice se peluit in cimiterio martyre, quod est in ecclesia sancti Iusti. Ceterum Mauris acris oppugnantibus, Borellus cum se defendere non potuisset, ciuitate relicta discedere coactus est, & cum paucis equitibus in montes apud Minoresiam ciuitatem se recepit. Huc Comites, Vicecomites, nobilis & equites omnes accitos, quid agendum foret amissa ciuitate consuluit. Hi primum legatos ad regem Gallorum & ad Summum Pontificem statim mittendos esse dixerunt imploraturos auxilium. Deinde legatis iam Romanis & in Galiam missis, ut Borellus Comes publicis præconis denunciaret ac polliceretur militare dignitatem & ordinis equestris titulos & honores omnibus, qui cum armis & equis ad eum venient aduersus Mauros Christiani nominis hostes Barcinone principatum defensuri. Quod confessum Comes effecit, & quod præconio pollicebatur, cuiq; cum armis & equo ad se venienti priuilegium militaris & dignitatis & omnes immunitates cōcessit. Hoc præconio diuulgato

Oliuan⁹ Ca
pella comita
tus titulo pri
natur.

Hermegād⁹
sanctus.

Optimū cō
silium.

per paucis diebus, præter nobiles & equites, qui iam militaribus priuilegiis & honoribus gau debant, alii quoq; numero circiter mille conuenerunt, equis & armis præferoce. Quos Borellus honorifice suscepit, & quoniam paratos se ad bellum gerendum contra Mauros venisse di serunt, promissis honoribus insigniuit, & Paratos cognominauit. Quorū gen? adhuc & do mus de Parata, quæ nunc Peralta dicit, nonē habet. Cū his igitur Borellus Comes & alii eq Domus de tibus Mauros omnes à Barcinona totaq; puincia Tarragonensi breui tēpore submouit. Vbi reliquā vitæ suæ tēp? tranquillissime vixit, & sinē Maurorū bellis iposuit. Ex uxore filios duos pgnauit, Raimundū Borellū, quē sibi successore relig̃, & Hermengandū Vrgelli Comitem.

DE RAIMUNDO BORELLO COMITE QVINTO.

Raimundus Borellus principatus imperio suscepto, vocatus ab Alphōso Castellę Rege contra Mauros in vltiorem Hispaniam, quam, vt alibi demonstrauimus, à Romanis olim castellorum prefectis, Castellam vocant, libenter profectus est, vt pote qui Maurorū vires frangere nomenq; delere vehementer optabat. Quem Castellā versus ad Alphonsum Regem cum exercitu proficiscerent, præter omnes ferè Tarragonensis prouincie proceres & equites, Hermengandus etiā Comes Vrgelli & frater eius Vgo Comes Ampuriartum, Gastonius Monticatinus, Dalmatius Vicecomes Rocabertinus, Bernardus Comes Bisulduni, Higuetus Vicecomes Basensis, & preſules Arisoniae, Vicensis, Gerunde, & Barcinonensis cū magnis copiis comitati fuere. Qui iuxta Cordubam cum Alphonso Rege, qui magnos etiam duſtabat exercitus, ſeſe coniunxerunt. Vbi cum Mauris prælio cōmiffo strenue pugnauerunt. Et victis hostibus post aliquot dies Comes Raimundus Barcinonē rediit cum omnibus equitib⁹ suis, præter Hermengandū Comitem Vrgelli, qui prælium p̃im⁹ ingressus à Mauris multis cōfossis vulneribus cecidit. Quo mortuo successores eius à Corduba cognominati fuere, propter ea q; perdit prælio, quod gestum fuit apud Cordubam. Raimundus vero victor Maurorū Barcinonem reuersus, vixit annos septendecim. Qui diſcessit à vita anno millesimo septimo superfite successore filio Berengario.

Vnde Caſtel la dicitur.

DE BERENGARIO COMITE SEXTO.

Berengarius Raimundi filius post mortē patris Barcinonæ principatus administratione ſuscepta, militarem dignitatem cæterasq; virtutes, quæ principibus ſunt maxime necessariae, minus exercuit. Si quidem corporis ſeruitiis & ignauia deditus, animi munera bonaq; cōtempſit. Ideoq; Maurorum vires & insidias temere despiciens, & in gubernatione ſui principatus incautus, partem magnam prouinciae Tarragonensis amifit. Hanc tamen, vt paulo post de monſtrabitur, eius filius Raimundus Berengarius cognomēto Vetus per arma recuperauit. Habuit autem præter Raimundum Vetum filios duos, Guillermum Berengarium Minores, & Comitem, & Sanctum, qui etiam fuit Minoressae Comes post obitum fratris, & Prior monasterii sancti Benedicti Bagensis.

Vnde cognomen habue rūt q; dicuntur à Corduba.

DE RAIMUNDO BERENGARIO COGNOMento Vetus. Comite septimo.

Multa celo ſunt & syderibus adſcribenda, multa quoq; moribus educatiūm pueros. Nam ſi bonus pater filium gignit improbū, vel ſi patre improbo bonus ortuſ fili⁹, id quidem mihi videtur, vel fatis nōnunq; vel nutrīcib⁹ imputadū. Hoc mihi nūc in mente venit, ex Berengario, de quo ſupra locutus ſum. Qui natus optimo patre degenerauit, & idē Raimundum Berengarū filium genuit excellentē, qui, vt ſupra memorauit, militari virtute præclarus non ſolum patrem Barcinonē principatus à Mauris propter ignauiam patris occu patā recuperauit, ſed etiā Maurorum Reges duodecim cāpeſtri prælio viſtos ſibi tributarios Duodecim fecit. Qui denum multas & magnas de Mauris viſtorias conſequitus, multis equitib⁹, quo Maurorū virib⁹ & auxiliis viſis fuerat, magna muñera multaq; oppida, dum viuerent, assignauit. reges tribu tarj.

L. Marini Siculi. L. 6. 6.

Raro priu-
gn⁹ à nouer-
ca diligitur.
Vxores habuist duas, ex altera genuit duos filios, Petrum Raimundū, & Berēgarum Raimunda
dum, ex altera Raimundum Berengarium. Quorum Petrus Raimundus natu maior veneno
persit, vt atū, à nouerca dato. Raimundus vero Berengarius eius fuit h̄cres. Obiit Barcinonę
vbi facet in sede ciuitatis, cuius quidem sedis & ecclesiae cathedralis autor ipse fuerat, & subse-
ca pulchrum condidit prope laniam sacrarii.

DE RAIMUNDO BERENGARIO BARCINONAE Comite octauo, qui Caput stupē fuit appellatus.

Fuit hic Raimundus Berengarius multis & corporis & animi muneribus excellens, & primis in militarib⁹ rebus bello q̄ gerēdo fortitudine strenuus, morib⁹ & humanitate cū suis benignus, in Dei cultu & Christiana religione seruēs & pius, liberalitate larga q̄ munificētia magnanimus, vita in omni genere prob⁹ & cōsuetudine facilis. Statura prēterea corporis magnus, facie pulcher, aspectu iocūdus. Cui erat flava densa q̄ cæsaries, vnde Caput stupē nomē habuist. Cuius magnis & innumeris virtutibus inuidens frater eius Berēgarus & principatus cupīditate cōmotus occultas molitus insidias, cū Gerundā versus ex Barcinona incaute proficiscētē crudeliter occidit. Cuius morte totius principatus populi maxime lugētes & nobiles oēs vlcisci cupientes in fratricidā, q̄ principatū occupare conabāt, arma cooperāt. Quod animaduertens Berēgarus fraterno sanguine pollutus, magno metu perterritus mutus est illi-
Caput stupē
co factus, ac solus fugiens & tanti criminis p̄tēs errorē, & iā poenitentia ductus in poenā pec-
cati, spōte Hierosolymā pfectus est, vnde corpore animo q̄ defesso reuertēs in itinere defecit.
Cæterū Raimundus Comes ante q̄ occideretur, assumpto principatu duxerat vxorē Roberti
Guiscardi Messanæ & Apulæ ducis filiam. Ex qua siliū p̄genuerat Raimundū Berengarium.
Comes Vr-
gelli uir stre-
nus.
Qui post necē p̄is in comitatu Barcinonę successit anno. M. L XXXII. Cuius mater orba-
ta marito monasteria duo cōdidit, alterū ordinis sancti Bernardi in valle Mariæ, q̄ locus est in
Capraræ vicecomitatu, & alterū ordinis sancti Benedicti iuxta ciuitatem Gerundā, quod san-
cti Danielis appellatur. In quo diutius persante vixit vīta q̄ finiuit. Huius Comitis tempore
fuit Vrgelli Comes Hermegandus vulgo Gerbus cognominatus, homo strenuus in armis,
qui res prēclaras gessit, & Belagurium multa q̄ oppida deuictis Mauris recuperauit,

DE RAIMUNDO BERENGARIO NONO Barcinonæ Comite.

Raimundus v̄ero Berengarius patri non in principatu regno q̄ solum, verum etiā in ma-
gnis & multis virtutibus legitime successit. Fuit enim virtutum omnī splendore prē-
clarus, & præcipue in armorum certaminibus. Quippe qui monitus de Imperatricis Alema-
niae periculo, quam à duobus Alemaniæ viris potentissimis atq̄ fortissimis adulterii accusata
Imperator morti destinauerat, nisi quis eam intra annum duello liberaret, uno vitro sui principe-
nō nomine Rochabuma Domicello comitat⁹, ad Imperatoris curiā clam proſect⁹ est. Hic
omnibus ignotus sancti Francisci habitus induitus ad Imperatricē, a multis in quadam turri
diligenter custoditā, quasi patrillus & confessionem eius auditurus accessit. Cuius confessione
prudenter audīt, cū eam sine crimine falso q̄ accusatā fuisse cognouisset, illi quis esset aperuit,
& quo consilio venisset ostendit, vt eā scilicet indigne delatam apud Imperatorem, Deo iuuante,
liberaret. A qua prius impetravit, vt cum per triduum post certamen & duellum confitum
nemini detegeret. Quod Imperatrix illi libenter promisit & tureturando confirmauit, & in-
gētes gratias egit. Cæterum Comes Raimundus die certaminis Rochabumam Domicellū so-
ciū, quem secū duxerat, cum altero de duobus Imperatricis accusatoribus certaturum, non
inuenit. Ideoq̄ campum ad pugnā constitutum solus ingressus Imperatori supplicauit, vt cū
altero primum confligeret, & deinde si victor esset, cū altero congrederetur. Hac re impetrata
ab Imperatore, certamen ingressus cum altero, qui fortior habebatur, eum multis istibus per-
cussum

cussum fortiter occidit. Alter autem cum hoc vidisset metu deterrit⁹ experiri cum viatore for-
tunę casus in armis non audens, sine pugna iam vicitus manus dedit. Tum lætitia plenus Im-
perator Raimundum Comitem iam victorem ē campo dedit, & ad hospitiū ei⁹, quod erat
in ingressu ciuitatis, comitatus & amplissimis collaudatum verbis honorifice reliquit. Comes
autem qui cognosci solebat, prima nocte discedens magnis & continua itineribus Barcinonā
paucis diebus reuersus est. Imperator vero postero die victorem Comitē cognoscere cupiēs,
& plenius cōmendatum magnis muneribus psequi, regalibus paratis conuictus eum simul &
Imperatricē ad se vocari honorifice iussit, multis missis nobilibus. Qui cum ad hospitiū Co-
mitis venissent, & eum discessisse nunciatum esset, ad Imperatricē redētēs ab hospitio noctis
hora fere secunda discessisse, victorē retulerunt. Imperatrix autē cum venisset, ab Imperatore,
quisnam fuisse eius defensor & ubi reperiri posset, interrogata, ubi esset se se nescire respōdit,
verum qui fuisse cognouisse, sed nisi post bidū propter fidem & iustitudū, quod illi præsti-
terat, non posse dicere. Biduo igitur assumpto suae salutis & honoris Imperatrix autorē corā
multis magnatibus Imperatori declarauit. Quod cū Imperator audisset, ingentē hominis vir-
tutem vehementer admiratus, eū per totam ciuitatem, per q̄ omnes vias & exitus missis q̄ plu-
timis equitibus perquiri iussit. Quo peruestigato diligenter & nusq̄ reperto, magis Impera-
tor eum vidēdi desiderio commotus, Imperatrix inquit vxor charissima, nulla nos vñq̄ mē-
sa, nullus nos vñq̄ thoros coniunget, nisi prius Raimundum Berengarium Barcinonæ Co-
mitem videro. Tuū est igitur eum diligenter querere & ad nos inuentum adducere, qui te nō
sine magnis laboribus & vitæ periculis aduenit, & ab ignominiosa morte liberauit. Nō enim
gescere potero, nisi tale virū cognoscā, & quoad potero eius virtuti, q̄ mirabilis est, satisfaciā.

DE ADVENTV IMPERATRICIS IN HISPANIAM.

Quapropter Imperatrix huic Imperatoris voluntati, quę ratione virtute hę mouebat,
obsequi cupiens, quatuor Cardinalibus cum suis omnibus Episcopis & familiaribus
& trecentis equitibus comitata, Raimundum Berengarium Barcinonæ Comitem querere sta-
tuit. Rebusq; necessariis ad profecitionem comparatis ab Imperatore discedens, quadraginta
diebus in Hispaniam peruenit. Quę cum saltus Pyreneos pertransisset, & eius aduentus Barci-
nonæ Comiti Raimundo nunciaretur, statim nobiles omnes totius principatus Comes Ra-
mundus conuocauit. Ac cibaris & rebus ad præsentem vsum necessariis omnium generū cō-
quisitis & comportatis, ex Barcinonæ ciuitatis portis vsc; ad Moncatę castellum, quo ventu-
ra erat Imperatrix cum maxima hominum multitudine, mensas instruxit & variis rebus im-
pleuit per passuum milia circiter duodecim. Mensis compositis & omnibus epularum generi
bus refertis & oneratis, Comes cum præcipuis totius principatus mulieribus & equitibus tre-
centis Imperatrici apud Gerundam ciuitatem peroptatus occurrit. Cui iam appropinquant
duos Cardinales. Imperatrix honoris & benivolentiae gratia multosq; nobiles obutam misit.
Comes autem Raimundus ad Imperatricem cum peruenisset medius inter duos Cardinales,
& ex equo descendere conaretur, à multis equitibus & à Cardinalibus ipsis, quos Imperatrix
præmonuerat, in equo retentus est. Equitātem igitur Imperatrix excepit, & multis verbis ho-
norifice collaudatum summis honoribus affecit. Quo cum itinere toto colloquendo, Cardi-
nalibus & reliquis equitibus mensas & variorum cibariorū copias, & altiarum rerum apparat⁹
admirantibus, Barcinonam peruenit. Hic per dies quindecim ludi magnifici, variaq; spectacu-
la, & armorum facta certamina in laudes Imperatricis & honores magnis sumptibus & appa-
ratu mirabili, celebrata fuerunt. Quibus spectaculis & ludis confectis rebusq; necessariis com-
paratis, ad Imperatorem Raimundus Barcinonæ Comes cū Imperatrice simul profectus est.
Cui munificentissimus Imperator & summis honoribus excepto multas & ingentes gratias
egit, & præter plurima munera dona hę preciosissima, Prouinciae quoq; comitatumi cū omni-
bus emolumentis, commodis, iuribus, & tūculis largitus est.

G

Semp habet
sua præmia
virtus.

DE COMITIS RAIMUNDI EXPEDITIONE

contra Mauros in insulam Balearem.

CVIS Comitatus accepta possessione Raimundus Comes permultis & magnis munierat. Cibus ornatus Barcinonam reuersus, omnibus Tarragonensis prouincie conuocatis equitibus, magnos exercitus Iauensium & Pisanorum nauibus impositos in maiorem Balearum insulam, quam Majoricam vocant, trafecit. Hanc enim tunc insulam Mauri possidebant, quibus deuictis & expulsis, insulanos omnes ad Christi cultum fidemque reduxit. Veruenimus eum hic Comes diutius commoratus est, interea Mauri Barcinonae magnis copiis oppugnare coeperunt. Hinc igitur in Hispaniam reuersus Barcinonensis auxiliu implorantibus, insulam & ciuitatem Balearum, quam cooperat, Pisani & Iauensiibus commendauit. Quos ad securitatem certo foedere & iureturando sibi socios adiunxit, & armorum suorum parte decorauit, vt scilicet sancti Georgii signis & armis, quae Barcinonae comitatus erant, vterentur. Iauenses autem post Comitis discessum ceca pecuniae cupiditate conuicti, Mauris auri magnum pondus offerentibus, ciuitatem & insulam restituerunt. Quod indignum facinus ubi Comes Raimundus intellexit, vehementer indignatus omnibus sui principatus populis & equitibus praecepit, vt ne cum Iauensiibus ynq[ue] pacem haberent, sed odia semper & iniurias perpetuas exicerent. Barcinonam tamen cum venisset contractis auxiliis Mauros ab obsidione fugauit. Quorum fugientium plurimos occidit. Et induciarum foedus, quod cum Regibus, Ilerdæ, Dertosæ & Valentia sibi tributaritis inuierat, dissoluit. Eosq[ue] bello vistos a ciuitatibus & principatu defecit. Multa præterea gessit memoratu dignissima, quibus & fortissimi viri non men & Christianissimi gloriam sibi comparauit.

DE EIVS VXORE ET LIBERIS.

VXOREM duxit Dulciam Gilberti Provincie Mediolanensis Comitis filia. Quæ duos perit filios, Raimundum Berengarium, qui mortuo patri successit, & Berengarium, qui fuit Provincie Comes. Filiam vero genuit unicam, quæ nupsit Alfonso Regi Castellæ. Cæterum Raimundus Barcinonæ Comes post multas & magnas res magnifice sancteque gestas, Barcinonæ iam senio retardatus diu, velut à laboribus emeritus, conqueuist. Vbi etate postrema mortens, anno millesimo centesimo tricesimo primo, Hospitalis Hierosolimitani ordinis in domo pauperum sibi habita induit. Quib[us] eius corp[us] inuolutum iacet in monasterio Rupilli.

LIBER DECIMVS

DE RAIMUNDO BERENGARIO BARCINONAE

Comite decimo, qui cum Petronilla Ramiri Regis filia fuit

Aragonæ princeps, & utriusque principatus unione.

DRAIMUNDVM iam nunc Berengarium redeo. De quo cu[m] supra scribere coepisse, me maiores & antecessores eius ab incepto diuertere fecerunt. De quibus quoniam quæ necessaria erant, omnia dixisse videor, reuertor vnde digressus sum. Raimundus itaq[ue] Berengarius, vt ante diximus, Petronillam Ramiri Monachi Regis Aragonum filiam duxit vxorem. Ex qua filios duos procreauit, Alphonsum, cui regnum Aragonum & Barcinonæ Comitatum reliquit, & Sanctum, qui fuit Russinonis & Cæritaniae Comes. Filias habuit totidem, Dulciam, quæ nupsit Regi Portugallie, & alteram, quæ fuit yxor Hermengandi Comitis Virgelli. Fuit hic Ra-

Maiorca capitur.

Inter Gothos, lanos & Iauenses odiū perpetuum.

Secesserunt à principatu Laletaniae Russi non & Cæritania.

De Regibus Aragonie.

Fol. l.

mundus Barcinonæ Comes & Aragonæ princeps multis & magnis virtutibus excellētissimus. Siquidem prudentia singulari, fortitudine, munificētia, modestia, humanitate, iusticia, ceterisq; præstantissimis animi virtutibus, omnes sui temporis principes excelluit. Fuit etiā corporis dotibus admodum felix, forma pulcherrimus, & omnium mēbrorum singulari præstantia iuante natura mirifice compositus. In bello vero gerendo fortis & cautus & laboris patentissimus. Nam ad Alphonsum Castellæ Regem sororium suum contra Mauros cum exercitu profectus, post multa prælia, quæ fortissime gessit, & hostes acriter oppressit, demum Almeriam ciuitatem obsedit, & continuis oppugnationibus captam prudenter euerit. Propterea q; Mauris ex Africa in Hispaniam traicentibus hospitium præbebat.

Abderac
pta est.

DE REDITV EIVS AD BARCINONAM.

Hinc cum exercitu victore Barcinonam reuersus Anno. M. CXL VIII. non diutius cōquieuit. Siquidem anno sequenti nobilibus Barcinonæ principatus adiuuantibus Dertosam ciuitatem, quam Mauri rursus occupauerant, obsecdit, & paucis diebus expugnatā ceperit, multis hostibus occisis & aliis captis. Hac victoria valde lætatus Barcinonæ ciuibus aurei torquis vsum & alia corporis ornamenta concessit, & Guillermo Raimundo Monticatino, Pedro q; cognomento Samenato, qui duo primi contra Maurorum propugnationē accerrimam castellū ciuitatis, quod erat armis & aliis reb⁹ præmunitū, ingressi fuere, duas capti castelli partes diuisit, tertiam q; partem sibi retinuit. Post autē captiā Dertosam cum viātricibus copiis Ilerdam profectus est, in cuius obsidione Guillermū Raimundum Monticatinū & alios legatos à Rege Ramiro de Petronillæ matrimonio missos, comiter ac lætanter exceperit. Nā quanq; viso Guillermo Raimundo Monticatino, qui Tarraconis Archiepiscopum nup occiderat, & à principatus Barcinonæ finibus exulabat, magna animi perturbatione repente commotus est, vbi tamen eius aduentus causam cognouit, eū libenter audiuit. Qui non solum de morte Præsaltis impunitatem facile concessit, sed etiā à Romano Pontifice veniā & absolutionem procurauit. Et mox Mequinentiā, & alia dedit oppida cum iure proprietatis & in perpetuū. Et Ilerda ciuitate capta cum legatis expetitū matrimoniu confecit. Quod quidā non apud Ilerdam sed Barcinonæ consecutum fuisse scripsere, sed hoc nihil refert. Hāc igitur Barcinonæ principatus & Aragoniæ regni coniunctionē factā nostris tēporib⁹ aliis aucti regnis additis, Dei benignitate & virtute Ferdinandi Regis & Caroli nepotis eius, ampliorē fœlicitore q; fore speramus.

Dertosa
pta.

Privilegium
torquis aurei

Ilerdam recē
pit.
Vnio Laeta
nie cū Ara
gonia.

DE CONDITIONIBVS AB EO CVM LEGATIS

Regis Ramiri cōstitutis, & insignib⁹ armorū.

Vbi vero conuentum de coniugio fuit, legati conditiones, quas à Ramiro Rege præmoniti fuerant, petuere. Primū vt Raimundus, quemadmodū supra visum est, nō Rex Aragoniæ, sed princeps diceretur. Deinde vt Aragoniæ nomen Barcinonæ nomini præponeret, hoc modo & ordine sequenti. Raimundus Dei gratia princeps Aragoniæ, & Comes Barcinonæ. Tertia conditio fuit, vt in præliis gerendis eius vexillifer & primipilus ex Aragonibus esset. Quæ omnia Comes Raimundus facile concessit, & sureturando ac instrumento confirmavit, & à successoribus vsc⁹ ad hoc tempus obseruat. Item statuerunt, vt in prælio semper clui Georgii nomen inuocaretur, & quibus armorum signis ipsi Raimundo & successoribus esset vtendum declararunt, vt scilicet galea & arma capitis essent Aragoniæ, quæ sunt, vt ante diximus, luidi coloris cum cruce candida, cruci sancti Ioannis Hierosolimitani persimilit. Vestis vero, clypeus, & equi phalerae rubri coloris & crocei, quæ sunt arma Barcinonæ comitatus. Mox etiam sua signa Raimundus Aragoniæ Magnatibus & populis petentibus dedit, & arma sancti Georgii, quæ Barcinonæ principatus erant, & Maurorum Regum capita quaeror, et Crucem rubram in medio positam, cuius virtute Mauros vicerat, & eorum Reges occiderat. Vbi enī Petronillam duxit uxorem Dertosam, Fragam, Mequinentiam, & Miras.

Inuocatio. S.
Georgij.

G 11

1.103
2.
L. Marini Siculi. Lib. I.

betum cœpit, eorum Regibus occisis, quorū capita cum signo crucis in suis armis gestare cōsuevit, ut & crucis gloriam virtutemq; & Maurorū confusione denotaret.

DE MAVRIS AB EO VICTIS ET PVLISIS ET
multis ædificatis ecclesiis.

Caeterum Raimundus confessis nuptiis cum Petronilla Ramirī Regis filia regnisc̄b̄ coniunctis maiores vires & potentia nactus, Mauros Barcinonæ principatus & Aragoniæ regni finibus exterminauit, & trecentas ædificauit ecclesias. Fuit enim princeps Christianissimus & in rebus, quæ diuinum cultum fidemq; catholicam videbantur augere, tam liberalis, q; feruens & pius. Ecclesias siquidem non ædificauit solum, sed etiam magnis redditibus excoluit, & sacerdotibus moribus & vita probatis commisit. Cæsaugustanæ vero ecclesiæ, preter alios redditus, Albalatum quoq; oppidum celebre dotauit.

DE VLTIONE MORTIS FRATRIS EIVS ET
tempore atq; loco suæ mortis.

DEnde cum Berégarum fratrem suum Provinciæ Comitem crudeliter à suis populis occisum cognouisset, in Provinciam cum exercitu profectus in necis eius vltionem Arletum ciuitatem & alia cōplura oppida castellaq; deleuit. Hinc in Hispaniam reuersus Aragoniæ regnū & Barcinonæ comitatū non minori prudētia q; fortitudine gubernauit. Obiit, vt quidam scripserūt, apud ciuitatē Iauā, in Burgo, qui dicitur Sandāna. Idib⁹ Augusti Anno. M. CLXII. Cutis corpus in monasterium Rupulli delatum, fuit honorifice sepultum.

DE ALPHONSO REGE ARAGONVM SEXTO ET
BARCINONAE COMITE.

Alphonsus h̄c vniuersis Aragoniæ, & Barcinonæ principatibus primus Aragonum Rex & Barcinonæ Comes fuit appellatus. Aedidit opera multa præclara non solum viri fortis, sed etiam liberalis & Christi cultus amantissimi. Condidit ciuitatem Turolium & Russinensis, quam nunc, vt supra diximus, Russinonem vocant, & Pallaris comitatus vniuit. Cum Rege Castellæ diuina bella magnaq; gessit. In quibus victoriā consequutus ad suos reuersus principatus, Populeti monasterium ædificauit, in quo sibi sepulturam elegit, & ecclesiæ magnos redditus instituit in perpetuum. Aedificauit & alias sanctorum ædes & monasteria multa, & aliis in locis & etiam Barcinonæ.

DE EIVS VXORE ET LIBERIS.

Vxorem habuit Sanctam Alphonsi Castellæ Imperatoris filiā. Ex qua illi filii tres nati fuerunt, & filię quoq; tres. Quorū primus nomine Petrus in Aragonum regnū et Barcinonæ comitatū mortuo patri successit. Secundus Alphonsus, qui fuit Provinciæ Comes. Tertius vero Ferdinandus primū Populeti Monach⁹, deinde fuit abbas Mōtis Aragoni. Filiaq; prima nomine Constantia, fuit vxor Regis Vngariæ. Quo mortuo Federico nupsit Romanorū Imperatori. Secunda Leonora, fuit vxor Comitis Tolosani. Tertia vero nomine Sancta, nupsit filio Comitis Tolose. Mortuus est Alphonsus Rex Aragonum in oppido Perpignano anno M. C. XCVI. Septimo Kalendas Maias. Qui fuit sepultus in monasterio Populeti.

DE PETRO ALPHONSI FILIO ARAGONVM
Rege septimo, & Barcinonæ Comite.

Annum agens Petrus Alphonsi filius Rex Aragonum vigesimum, regni gubernatione suscepit, Mariā Guillelmi Montis Pesulanī filiā, & Imperatoris Constantinopolitani neptim duxit vxorem. De qua Iacobi filii factus est pater. Fuit autem rex in bello gerendo fortissimus.

mus. Qui cum Regi Castellanorum contra Mauros auxilium tulisset, in ultorem Hispaniam & in Bethicam provinciam apud Idubedam ciuitatem, quae nunc Vbeda dicitur, deuictis Mauris, quorum maximus erat exercitus, insignem victoriam reportauit.

DE EIVS PROFECTIONE ROMAM AD SVM MVM Pontificem, & eiusdem coronatione.

Hinc Romam profectus ab Innocentio tertio summo Pontifice coronatus est corona pa-
nis azymi, hoc est sine sermone, in ecclesia sancti Pacratis, quin etiam impetravit a Pontifice, Corona pa-
nis azymi,
ut quāuis ipse Romae coronatus fuerit, eius tamen successores in perpetuum Cæsaraugustæ corona-
rent a Tarragonis Antistite, quemadmodum præstiglio & diplomate, quod Innocentius illi cœcess-
erit, cotinet. Culus exēplū i monasterio sancti Ioannis a Pegna custoditur, hoc exordio. Inno-
centius Episcop⁹ seruus seruorum Dei charissimo in Christo filio illustri Petro Regi Aragoni. &c.

DE ALIIS REBUS EIVS, QVAS ROMAE GESSIT.

Romæ dum commoratus est, cum uxore diuortium facere conatus est. Sed Innocentio summo Pontifice non cōsentiente cū ea vixit. Quę tamen Romæ post finitam litę Regis consequuta coniugia, paucis diebus à vita discessit, quę sepulta facet in ecclesia sancti Petri in facello sancte Petronille. Renunciavit Romæ Rex etiam iura patronatus, quę sacerdotia & be-
neficia, ut ante diximus, gentilicia latine dicuntur, omnium ecclesiastū sui principatus. Cuius rei causa summus Pontifex Innocentius ei cōcessit, ut ipse & successores eius in pōtificatu vexillū ecclesiæ ferrent cū armis Aragoniæ, quę sunt crocei rubrig̃ coloris. Cōcessit etiam ut omnes bullæ, quæ à Romana curia mitterent, essent munitæ cordula predicatorum colorum. Verum enī uero nobiles Aragoniæ Barcinonæ ī principatus omnes de renūciacione iuris patronat⁹ quod eis & omnibus populis principatus noctitura videbant, vno ore reclamarūt, seb̃ voluntati & renūciacioni Regis de iure patronat⁹ nō assentiri publicis instructionib⁹ testati fuere.

DE EIVS EXPEDITIONE CONTRA SIMONEM Comitem Montisfortis & morte eiusdem.

Sub idem tempore cum Tolosanus Comes cū Simone Montisfortis bellum gereret, Rex Pe-
trus Roma discedens cū exercitu contra Simonem venit. Quę prælio vicit, & Gallos om-
nes Simonis exercitus in fugam vertit. Cæterū fugientes Gallos insecurus, & à suis, qui eius cursum adē quare nō poterat, remot⁹ lōge & digressus, a fugientibus hostib⁹, q̃ eū inter se qua-
si solū viderūt, cōuersis circūuentus occisus est. Quo mortuo Simō filiū quoq̃ eius Iacobum quę cōmendatione p̃fis educauerat, secū retinuit. Quę sāpe repetitū ab Aragoniæ populis &
magnatib⁹ liberare noluit, propterea q̃ Iacobus ipse Simō Mōtisfortis morte sui p̃fis impu-
ne remittere iurestrādo nolebat. Quapropter Aragoniæ Barcinonæ ī principat⁹ nobiles &
omnes eq̃tes ex cōmuni cōsilio legatos Eximiuū Corneliuū, Guillermuū Ceruariū, Petruū Haoniuū,
& tēpli magistrū Romā ad summū Pontificem miserūt. Supplicates, ut eorū honori &
Regis Iacobi capti saluti Pōtifex Maximus cōsuleret. Quo iubente Simō Aragoniæ & Barci-
nonæ principatus populis Regem suum, quem indigne post necm patris captum tenet, li-
beraret, suisq̃ restitueret. Quod si forte Simon a Pontifice iussus facere nollet, unus ex Arago-
num legatis apud Pontificem Simoni tanq̃ proditori & Pontificalis læsæ Sanctitatis reo per-
duellionis diem diceret. Simon autem commonitus a duobus Cardinalibus, quos ad eū Ro-
manus Antistes miserat, se nullo modo liberaturū respondit Iacobum Aragoniū principē, nisi
si prius Iacobus ei morte sui patris iurestrando remitteret. Hoc cū legatis iūciatum esset, vñ
eorum nomine Petrus Haonius ad Simonem literas misit. Quib⁹ eum proditorem appellās
ad duellum prouocabat. His literis acceptis Simon, & a Cardinalibus cōmonit⁹ Iacobū iam
liberum & incolunē Cardinalibus restituit. Quem illi Romanum ad Pontificē & Aragoniæ le-

gatos adduxerunt. Ille autem cum Summo Pontifici gratias egisset, Romę paucos dies com
moratus cum legatis Barcinonam se contulit. Habuit præter hunc Iacobum Rex Petrus fili
am quandam spuriam, nomine Constantiam, quæ nupsit Guillelmo Raimundo Monticatii
no, cui dedit nomine dotis Aitonam & alia oppida. Anno. M. CCXII.

DE IACOBO PETRI FILIO ARAGONVM REGE
octavo & Comite Barcinonæ.

Pulchrū stra
tagema.

Iacobus autem Petri Regis filius ob res magnifice sancte ip̄e gestas, Iacobus Rex fortunat⁹
& fœlicis memoriae fuit appellatus. Qui, vt nonnulli volunt, genitus fuit quasi diuinit⁹. Nā
cū pater eius multarū mulierū captus amore teneretur, à Reginæ Mariæ suę conjugis, quā mi
nus adamabat, lecto concubitu ip̄e ptinacius abstinebat. Maria vero Regina, quæ fuit morib⁹
& vita præstantissima fœmina, prolis admnodum cupida, ne morib⁹ principatus & regna sine
successoribus & legitimis heredibus relinqueret, egit cum Regis cubiculario, vt clā pro pue
la, quam Rex concupuerat, ad eum adduceretur velut puella honesta satis & verecunda, quam
Rex nec agnosceret, nec alloqueretur. Cum ea igitur hac conditione supposita Rex vna no
cte concubuit, quā iam grauidam factam cum mane Rex & ante diē, ne forte cognosceretur,
dimitteret, non à te, inquit illa, discedam charissime coniux, nisi nos prius in lecto coniunctos
aliqui viderint, quibus in posterū si, quod vehementer opto, pepererim, tecū simul in lecto cu
buisse probare possim. Tū Rex quamvis delusus, letus tñ, Reginę suę conjugis industria plur
mū cōmendauit, & duob⁹ accitis nobilib⁹ actus illi⁹ noctis publice notari seruari ip̄e iussit.

DE LOCO ET TEMPORE NATIVITATIS EIVS
& qua ratione nominatus fuit Iacobus.

Qua ratione
fuit appella
tus Iacobus.

Concepit igitur Regină illa nocte, quæ post nonum mensē Iacobū peperit, in Monte
pesulano, kalendis Februariis. Anno. M. CXCVI. Quæ paritura cum primum dolos
res sensit & se cōmisit obstetrici, multis orantibus religiosis & equitibus pro salute parturien
tis filium edidit. Quo nato summa lāetitia Regis, & omnium nobilium, p omnes Aragonie
& Barcinone principatus populos supplicationes & vbiq; res diuinę celebrat̄ fuerunt. Infan
tem natum Reginā statim ad ecclesiam misit, ad imaginē Marię Virginis. Cū puero multis ec
clesiam ingredientibus, sacerdotes, qui matutinas horas recitabant de infantis aduentu ignari,
tunc psalmū canere cōperunt, Te Deū laudamus. Hinc ad altam ecclesiam cum infante venerūt
idem qui eum deferebant, vbi sacerdotes etiā ipsis ingressis canere cōperunt, Benedictus do
minus deus Israel. Tum vero in aulam reuersi cū infante Reginæ rem narrauerūt, quæ summa
lāetitia affecta, cum Rex Infantī nomen eligeret, duodecim cōreos albos eiusdem longitudinis
ponderis & crassitudinis accendi iussit apud altare sacellū in laudem & honorem Marię Virgi
nis, & duodecim Apostolorum. Quorū singula nomina singulis cōreis scripsérat vouerat̄
vt illius Apostoli nomen imponeret, cuius cōreus reliquis extinctis & consumptis solus dñ
tius perdurasset. Hac igitur ratione natus infans, Iacobus fuit appellatus, propterea q̄ cōreus
in quo dñi Iacobi nomen scriptum fuerat, reliquos virtute superauit.

DE EDUCATIONE ET DISCRIMINI
bus & periculis in ea.

Cupiditas ex
ecrabilis.

Hoc igitur modo nominatus infans cum in aedibus paternis educaretur, magnum dis
crimen euasit. Eum quidem cognati, qui regnum eius affectabant, de medio tollere co
nati sunt. Puero namq; in cunis dormienti supra cubiculum eius foramē instruxerunt, in quo
lapidem grandiorē posuerunt, mox in caput eius casurum. Sed cadentem lapidem Deus ins
nocentium custos, & puerorum tutor a cunis infantis auertit. Hac re comperta Rex & Reginā
de educando custodiēdo ip̄e filio diligentiorem curā adhibuerunt. Quē post multas electiones
demum Simoni Comiti Montifortis, cui plurimum confidebant, alendum tradiderunt.

De Regibus Aragonie.

Fol. liij.

DE EXPEDITIONE EIVS IN INSULAS.

Baleares & gestis in ea.

Qui post necē patris, de qua supra late scripsimus, à Simone Comite Montifortis Aragoniae legatis iussu Summi Pontificis restitutus Barcinonam venit, ubi diu commotus post susceptū regnum cum multa praeclare gessisset, demum cū magna classe magnoq; numero nobilium totius Aragoniae regni Barcinonae q; principatus in insulas Baleares trahit. Vbi multis preliis fortissime gestis, Majoricarū tandem ciuitatē, defessis Mauris, qui pro Capit urbe pugnabant, & penitus deuictis cōtinuis oppugnationib; murisq; perfractis ingressus est, pri Maioricarū die Kalendas Februarias. Anno M. CCXXIX, Capta autem ciuitate ex tota insula Mauris expulsis eorum bona mobilia militibus impartiit, cum exercitu victore in Hispaniam redit. Et Valentiam breui tempore cœpit fugatis Mauris. Hinc adeptus est & Murciae prouinciam vñq; ad Carthaginem nouam. Quæ bella confecit anno M. CCXLII.

Capit Valen-
tiam.

DE EIVS VXORIBVS ET LIBERIS.

Adolescens adhuc puellam quandā adamauit nomine Tiresiam, Ioannis Bidauræ filiā. Quam cū neq; blanditiis vllis neq; munib; allicere potuisset, nocte quadā in domum patris ipsius puellę se contulit, ibi q; latuit. Post autem mediā noctē cunctis iam dormientibus puellæ cubiculū ingressus ad eā tandem peruenit. Quę eum in sui amorē flagrantem cognoscens dixit, se nullo modo cum illo rem habiturā, nisi fide & iureuando cōiugitū promitteret. Ille autem cū primū de coniugio recusasset, & puellæ cuncta præter nuptias pollicit⁹ esset, eamq; flectere non potuisset, amoris iam stimulis agitat⁹, viro quodam achibito, qui eū obseruabat, Tiresiam puellā Ioannis Bidauræ filiā sibi vxorē fore iuratus est. Optatis igitur potitus amoribus, ex Tiresia duos filios progenuit, Petru cui dedit castrum Ayerbae, & Iacobum, quem fecit dominū castri Xericę & multorum locorū iuxta Valentiam. A quibus locis cognominati fuerunt, & regia sumperunt insignia, quę maternis armis circūdauerūt. Quos etiam Rex in testamento legitimos filios nominauit in clausula quadā legati eius testamenti, q; sic incipit. Item filios meos Iacobū & Petrum, quos legitime suscepimus ex domina Tiresia Aegidii de Bidaura, instituimus nostros heredes in castris & villis, quæ & quas dedimus eisdē cū carta, prout in ipsis plenis continetur. Cæterū Tiresia post hēc à Rege, vt nuptiae & matrimonii solemniter celebrarentur, efflagitante, de Regis ipsi⁹ matrimonio cū Leonora Alphō si Castellæ Regis filia legatis vltro citro q; missis, agi coepit est. Et a multis Rex Iacobus persuasus, vt Alphonsi Castellæ Regis filiam potius habere vellet vxorē, q; Tiresiam Ioannis Bidauræ, legatos in Castellam misit ad matrimonium consicēdum. Quod cum intellexisset Tiresia statim procuratores in Castellā misit, qui die quo spōsalia fierent, matrimoniu⁹, quod Rex Iacobus Tiresiae fide iureuando testibusq; cōfirmauerat, publice denunciarent. Quārem cū procuratores ex condicō iussu q; Tiresię diligentissime fecissent, Rex Iacobis indignat⁹ Tiresiam capere conatus est, eā, vt nōnulli opinantur, vt occideret. Illa vero sibi periculū metuēs à Rege, paruo suorum consanguineorū comitatu⁹ clā fugiens Romā se contulit. Hinc Regi literas citatorias misit, quibus eum prouocabat ad causam pacti patrimonii corā summo Pōtifice disputandam. Pontifex autem partib; auditis cū Tiresia sine testibus, nam miles vnu⁹, q; iure surando Regis interfuerat, à vita discesserat, matrimonium sola probare nō potuisset, Iacobo Regi permisit, vt cum Leonora Castellæ Regis filia matrimonium contrahere posset. Quam Rex autoritate Pontificis vxorem duxit. Ex qua filium progenuit Alphonsum.

Dom⁹ Ayer
bæ.
Domus Xe-
rica.

Regi dies di-
citur apud
Pontificem.

DE EIVS ACCVSATIONE APVD

Summum Pontificem.

Cæterum Rex Iacobus & eius vxor Leonora post confessas nuptias, & Alphonso filio sā adiulto apud Pontificem Romæ nec opinantes delati fuere. Propterea q; consanguini-

G 111

L. Marini Siculi. Lib. x.

tatis gradu confundissimi matrimonium contrahere sine consensu Summi Pontificis non poterant. Quam ob rem legatos Rex ad Pontificem misit oratum, ut consumatum iam connubium confirmaret. Gregorius autem Summus Pontifex, quoniam Rex Iacobus & Tiresia primam conjugem deceperat, & Leonoram sibi cognatione valde proximam dolis subrepticis uxorem duxerat, illorum matrimonium non solum confirmare noluit, sed etiam dissoluit & in perpetuum diuortium nunciauit. Alphonso tamen filio legitimo remanente. Literasque concessit, quibus enim legitimum fecit. Quae quidem literæ sunt in forma propria sigillo plumbeo Gregori Summi Pontificis munitione. Quas si quis legere voluerit, inueniet in archivario regni in domo deputationis.

DE DISCORDIA EIVS CVM ALPHONSO FILIO.

Verum enim uero facto diuortio cum Leonora coniuge iussu Pontificis, Alphonsus eius filius matris insursum & separationem moleste ferens, Iacobo patri, qui eam sibi consanguinitate constitam uxore duxerat, bellum intulit, totamque Hispaniam. Donec res inter p̄fem & filium, quæstioque mirabilis arbitrio regni commissa prudenterque discussa fine bellis iposuit.

DE VLTIMA EIVS VXORE ET LIBERIS.

Deinde Rex Iacobus Alphonso filio vita defuncto, quoniam iuuenis adhuc erat, uxore duxit Hielesiam, quæ alto nomine dicebatur Ardeura, filiam Regis Vngariae. Quæ prius filium peperit nomine Petrum, qui patri fuit haeres in Aragoniæ regno & Valètia Barcinonæ principatu. Post Petrum genuit Iacobum, qui successit in regno Baleariæ, id est, Majoricarum, & comitatui Russinonis & Geritanæ, ac in monte Pesulano. Tertio partu ædedit Sanctum, qui fuit Toletanus Antistes, & prælium contra Mauros ingressus occubuit. Peperit etiā filias quinque, Hisabellam, quæ nupsit Regi Gallorum, Violantæ, quæ fuit Regina Castellæ, Constantiam, quæ fuit uxor Emanuelis fratri Regis Castellæ, Mariam, quæ teneris annis obiit in Daroca ciuitate, & sepulta iacet Cæsaraugustæ in seplo sancti Salvatoris. Ultimam genuit Leonoram, quæ item paruula discessit à vita, iacetque in monasterio Bonauallis in principatu Barcinonensi. Suscepit præterea Rex Iacobus ex aliis foeminis filios duos, Petrum Ferdinandum scilicet, & Ferdinandum Sanctum. Et Petro quidem dedit Ixar oppidum, a quo oppido Petrus titulum & cognomen accepit, & Regis Nauarræ filiam duxit uxorem. Cuius filii & reliqui successores armis & insignibus Aragonum, & Nauarræ catherinis & baculis vni sunt. Ferdinandus vero Sanctio dedit oppidum nomine Castrum, huius etiam successores à Castro cognominantur, & armis vntunt, etiam baculis cum duabus stellis.

DE EIVS EXPEDITIONE CONTRA

Mauros Granatenses.

Non obmittam quod nunc mihi venit in memorem, Regis Iacobi magnum facinus & memorabile. Quippe quod requisitus à Rege Castellæ genero suo, ut simul cum eo bellum Mauri Granatensis in ferret, velut inuitatus ad nuptias, expeditionem libetissime suscepit. Et bipartitis exercitibus Castellæ Rex cum terrestribus copiis Granatam prosector, eam multis tormentis & telis oppugnare coepit. Iacobus vero Rex Aragonum post aliquot dies cum magno pugnatorum numero ex littore Barcinonæ classem soluens Almeriæ, quam Mauri redificauerat, applicuit, & equitibus expositis in littore primum campos omnes & hortos igne ferroque vastari iussit. Deinde ciuitatem machinis & telis terra marisque acriter oppugnat. Tornembris offensi Mauri propugnantes muros ciuitatis deserunt. Christiani summotis hostibus propinca accidunt. Paucis diebus muri machinis concusssi lapsum ruinaque iam significare videbant. Quod animaduertentes Mauri cum se tueri non possent, impetratis inducis ad colloquium venerunt, Regis Christianorum si discedere vellet ab obsidione, magnum vestigial soluendum quotannis obtulerunt. Quibus Rex Iacobus respondit, Hispanorum moris esse a ciuitate iam expugnata & viatis hostibus primū ciuitatis portas, & deinde vestigial accipere. Itaque si prius ei por-

Gregorii Pō

Diuortiū Pō
tifex indixit.

Ragis Ara-
gonie filius
Toletanus an-
tistes.

Dom⁹ Ixara

Dom⁹ à Ca-
stro cognos-
minata.

tas ciuitatis attulerint, postea tributum, quod offerant vltro, libenter accipiet. His verbis Regis hostes magis perterriti illi ciuitatis omnes portas à valuis conuulsas attulerunt. Portis igit̄ allatis de tributo conuenierunt. Ceterum cū Castellæ Regis equites hoc audiuerunt, intuicia cōmoti, propterea q̄ Rex Iacobus quindecim dierum spacio, nec amplius, tam magnū facin⁹ egerat, & Rex Castellæ quatuor iam mensibus nihil oppugnando fecisset, suo Regi persuaserunt victoram & honorem Regis Aragonum Castellans omnibus & eorū Regi magno de decori futurum. Quorum vocibus indignis prauis q̄ consiliis Castellæ Rex impulsus pacem cum Mauris Granatensisbus & amiciciam confirmauit, & ab obsecione ciuitatis cum exercitu discessit. Quibus abeuntibus Mauri Granatenses obsecione soluti magnū Almeriae subscidiū confestim miserūt. Qno superueniente Rex Iacobus inde discedere coactus est, ne Maurorū ingenti multitudine circumuentus opprimeretur. Verum enī uero sui generi causa de pace & amicicia, quam cū Mauris confirmauerat, intellecta vehementer indignatus, Carthaginēscm prouinciam, quę Castellæ Regis erat, cum exercitu percurreſ pene totam vastauit, & Castellæ regnum hostiliter ingressurus genero q̄ bellum acris q̄ Mauris illatur⁹ erat, nisi cum liberis ad eum filia eius Castellæ Regina venisset. Quæ patrem filii ad pedes eius flentibus expositis mittigare vix potuit. Siquidem Rex multis filiæ precibus & nepotū lachrimis aut nihil aut parum cōmotus, Dionisiū Portugallie Regis filii supplicationib⁹, & Petri Cæsaraugustani presul⁹ & aliorū nobilitum consiliis persuasus, iræ, quam maximā cōceperat, tandem cessit, conditio nibus propositis, vt idem præful & Dionisius cæteriq̄ nobiles tanq̄ iudices vtriusq̄ Regis causam cognoscerent, & totam literā cōponerent, pacem q̄ confirmarent. Quorum virorum sententia fuit hæc, vt Rex Aragonum de Murſiæ regno, quod armis vicitis Mauris acquisiuerat, ab oppido quod Castrū Gualdalcanar appellatur, possideret usq̄ ad Oriolam ciuitatem, partem vero reliquam Rex Castellæ. Qui tamen Aragonū Regi socero suo pecunias, quas in acquisitione illius prouinciae consumperat persoluere tencretur. Huiusmodi sententia in aula Valentiae ciuitatis reperitur in registris eius ad verbum perscripta.

DE IACCensi MONETA AB EO CONFIRMA ta, & insigni laude ciuitatis Ilerdæ.

MUltis Aragonie nobilibus atq̄ populis suppliati bus Iaccensem monetam, id est in Iacca ciuitate percussam iureſurando cōfirmavit, vt neq̄ aliis signis imprimi posset. Quæ quidem moneta Iaccæ percussa fuit Anno. M. C C X X X V I. Pro cuius monetæ cōfirmatione & stabilitate ipsi Regi datus est aureus numimus quolibet se p̄fendo foliendus ab his quorum res familiaris valeret nūmos aureos decem. Propterea q̄ illis temporibus septem solidos nūmus aureus valebat. Quod hac ratione factum est, quia ante q̄ huiusmodi monetæ confirmatio fieret, Reges omnes monetam facere consueuerant, quorum unus quisq̄ suo signo monetam percutebat. Quapropter moneta nunc illa Iaccensis diuersis temporibus excusa multiplex & formata variis impressionib⁹ inuenit. Ideoq̄ Rex Iacobus in Aragonia, Barcinonæ, & Valentia monetas excidiū iussit figuris & titulis differentes. Quas in aureis, argenteis & cœreis nūmis cernere licet. Cæterum Valentia sua monete signum tanq̄ munus accepit ab Ilerda ciuitate. Nam cū Rex Iacobus Valentia Mauris plenam propugnatoribus obsidebat, conuocatis ducibus & cuitisq̄ ciuitatis præfectis, constituit cunctis assentientibus, vt quæ ciuitas primum Valentia muros oppugnando prorumperet, & ciuitatem ingredieretur, ea in sue virtutis & honoris memoriam Valentia colonias mitteret, & ponderis, mensuras, & monetæ signum conferret. Cum igit̄ Ilerda ciues acriter oppugnantes primum Valentia muros diruissent expugnatam ciuitatem, Mauris fugatis & occisis ingressi summa læticia gestientes ei, prout Rex imperauerat, cultores adolescentes numero mille totidemq̄ puellas virgines tradiderunt, & cum mensuris & ponderibus florem lili vnum, quo monetam insignirent. Nam prius Ilerda quatuor in suis armis & insignibus illi floribus vtebatur, nunc vero trib⁹

Abdera por-
tu sedit &
tributum sol-
uit

Laus Ilerde.

Ilerda Valē dumtaxat. Quamobrem Valentia gratissima ciuitas in literis, quas ad Ilerdam scribit, eam matrem semper appellat, & in magnis rebus non secus ac parentem charissimam consulit, & Ilerda Valentiam filiam vocat. Cuius commodis & honoribus diligenter incumbit.

DE LIBERALITATE EIVS ERGA MILITES.

ANimi magnitudine munificentiae splendore cunctos sui temporis principes superauit. Quippe qui Majoricarum ciuitate capta, Maurorum bona & prædas omnes militibus diuisit. Inde in Hispaniam reuersus cum Valentiam ciuitatem & eius prouinciam armis coepisset, præter prædas & magna dona, quæ præcipuis equitibus distribuit, trecentis etiam militibus censu equestres & magno fundo dedit in perpetuum. Et Regi Castellæ genero suo magnâ Carthaginensis prouinciae partem, à qua Mauros fugauerat, spōte reliquit.

DE LOCO ET TEMPORE MORTIS EIVS.

Cum esset Rex Iacobus Xatiua multis defatigatus laboribus, & senio iam cofectus profluui ventris & febre vexatus in lecto decubuit. Sed egrotans in Algeziram è Xatiua lectica delatus est, ut hinc ad Petrum filium, quem apud Xatiuam cum exercitu reliquerat, cibaria & res alias ad bellum usum necessarias mitteret. Cæterum hic vehementior febre morboq; grauatus se moriturū pericula cognovit. Ideoq; vir CHRISTIANISSIMVS, omnibus negotiis & humanis rebus omissis, animæ statim prudentissime consuluit. Accito enim patrino sacerdoti magna contritione confessus omnia ecclesiæ sacramenta deuotissime recepit. Postero autem die non minori diligentia testamentum condidit. In quo Petru filiu natu maiore in regno Aragoni, Valentia, & Comitatu Barcinonæ reliquit heredem. Et Iacobu filiu misnorem instituit in regno Majoricaru, Russinonis, Geritanie, & Motis Pesulan. Hoc modo testamento celebrato Petru filiu ab exercitu vocari & ad se venire fuisse, cui coram multis nobilibus cum ea, quæ testamento scripta fuerant, recitasset, primum dei cultu & res omnes diuinias, & deinde fratre Iacobu, & omnes equites, domesticos familiares, & populos diligentissime commendauit. Petrus autem genibus flexis patris manus & pedes osculatus, ei omnia iussa libentissime se facturū respondit. His rebus coelectis, Rex, ut qui rebus humanis omnino renunciat, sibi Cisterciensis ordinis habitum induit, & de Rege se monachum & religiosum fecit. Atq; Deo seruire maxime cupiens Populetum proficiisci statuit, ibiq; permanere. Cæteru cum ex Algezira Valentiam delatus esset, ibi grauius egrotas vitam finivit, Anno millesimo ducentesimo septuagesimo sexto. Octavo Idus Augusti, & ætatis suæ Anno septuagesimo secundo. Qui nunc facit in monasterio Populeti.

LIBER VNDECIMVS

DE PETRO IACOBI FILIO ARAGONVM REGE

nono, & Barcinonæ Comite, qui post Manfredum
sacerorum Siciliæ regno successit.

FTRVS Iacobi Regis filius adhuc viuente nec non inuito patre, Constantiam Manfredi Regis vtriusq; Siciliæ filiam duxit vxorem. Quem quidem Manfredum Carolus regis Galloru frater Siciliæ regni, quod impheudam à summo Pontifice obtinuerat, cupiditate capi, de meo tollere cum sepius cogitasset, eum tandem occultas molitus insidias aggredi statuit. Nā cū primum regnt Neapolis omnes ferè nobiles magnis munieribus & multis largitionibus maioraq; dona pollicit, ut a Rege suo Manfredo desicerent, subornasset, deinde cum magnis copiis in Italiam venit Neapolim versus profecturus. Cui Manfredus equitum suorum pro-

ditionis ignarus obuiam ire non dubitauit. Comitatus igitur hostibus domesticis & familiis aduersus Carolum proficiscitur. Sed erat ei præterea aliud non minus incommodū, pto pterea q̄ vbiq̄ per Italiam ferè totam timebatur, & præcipue Romanis & Florentinis formidolosus erat. Quibus magna clama & multas inturias intulerat. Nam cum Carolus magnis copiis Romanam peruenisset, Florentini, vt in historia Florentiae scribit Leonardus Aretinus, & alii plures scriptores meminerunt, hæc ab initio prospicientes per aduersas factiones domo eis Aretinus. At, magnam inspem venerant in sua redeundi. Itaq̄ studio & diligentia preuentendum rati p legatos ad Clementem quartum summum Romanę sedis Antistitem missos, & operari suam contra Manfredum polliciti sunt &, vt eos nouo Regi committatos faceret, postulauerūt. Per cunctanti Clementi de eorum viribus & statu, hæc fermè referuntur. Viros esse militares grādi numero, armis, equis affatim structos, hos clientum magnam item sequi manum. Seniorū præterea ac eorum, qui in bello gerēdo minus apti videretur, magnum numerum superesse. Hanc totam multitudinem urbibus Etrurię à Manfredo susq̄, q̄ aduersa sectaret, expulsam in exilio ipso nomen & gloriam sibi per arma uirtutem q̄ peperisse. Iam vero in Gallia horū opera non stetisse solum Romanę sedis fautores, verum etiam depulsi aduersariis superiores es se. Pontifex excellentiam virorum admiratus, magnumq̄ eius belli momentum in eorum fiducia reponens, oblationem grato se recipere animo, & sibi commendationem curæ fore respōdit. Cohortatus deinde ad persecutionem virtutis, vt eos sibi partibusq̄ suis magis coniungeat, insigne suę gentis proprium illis ferendū perpetuo donauit. Ea est inago rubetis Aquilae ceruleum draconem vnguisbus prementis. Id tunc insigne de Pontifice susceptū exules habuerunt. Tunc igitur & sua ipsi sponte, & Pontificis hortatu egregie se præparantes, Guidonem, cui cognomento Guerra fuit, vitrum consilio manuq̄ præstantem, sibi ducem præfecerūt. At ubi primum Regis copias appropinquare cognitum est, obuiam illi in agro Mantuano profecti, Gallos in admirationē sui decoris cōuerterunt. Ornati siquidē armis equisq̄ & cæteris, quibus militares insigniuntur viri, etiā inter Gallos valde conspicui erant. Suscepisti ergo benigne à præfectis Regis, & vna iter facere rogati, q̄ Etruria validis aduersariorum præsidis tenebatur, & simul q̄ in ea implicari bello haudquaq̄ Galli volebant, per Flaminianam atq̄ Umbriam Romanam petiere. Gratissimus fuit Carolo Etruscorum aduentus, ut pote qui primi ex Italiis fese illi coniunxerant. Et accedebat Pontificis cōmēdatio grauis, & ducum, qui cū illis iter fecerant, fidei simul virtutisq̄ testimonium. Itaq̄ benigne eos allocutus Rex amplissimis verbis gratias egit, q̄ suos per ignota loca & impacatas regiones iter facientes egregia virtute industriāq̄ adiuuarent. Enimvero magna à se p̄mita expectare eos debere, modo si sollicitas adserit, quam pietas & iusticia & profecto suę vires & amicorum certissimam pollicetur. Seq̄ dos mo animatum venisse, vt nomine duntaxat regio contentus esse velit. Ceterum ac victoria p̄mita his, qui secum militauerint, partitum. His itaq̄ huiusmodi verbis cum tādem sine Rex fecisset, Guido, quem sibi præfecisse Etruscos diximus, in hunc modum locutus est.

Insignia quæ
Pontifex exulti
bus dedit.

ORATIO GVIDONIS AD CAROLVM

pro Florentinis.

ET si nostrum erat ô Rex inclite tibi potius gratias agere, q̄ te nobis, tuam tamen & humanitatem libenter agnouimus, & eam cum fortitudine ceterarum q̄ virtutum tuarum cumulo adiunctam esse magnopere gaudemus. Nos quidem saevitia Manfredi patriis pulsi sedibus, non quantus ardor est exhibere modum possimus. Et hæc ipsa quæ restat corpora & lacertos præstare magis cum tempus posset, q̄ nunc intempestive ostentare iunbat. Tibi autem gratias agere & habere nos conuenit, q̄ vagis errantibusq̄ tanq̄ salutare sydus cœlit⁹ nobis effulgens, viam ac spem remeandi dominum, quam primo non cernebam⁹, apparuit. Tu enim summa virtus stragem hostium, ac per eorum ruinā, redditum nobis in patriam certissimum pollicetur. Pro te igitur ne dum q̄ pauçorum dierum iter duces tuos prosecuti quales-

cunq; operas impendimus, sed ne cū in vulnera quidem ac ferrum ruerim, satis fecisse tibi ac
tuis in nos meritis existimabimur. At qui duæ, vt i nos putamus, res ad fidem bellî plurimum
valent, commune hostis odium, & expertita victoria præmia, vtricq; accommoda. Hæc duo
Florentinis cæterisq; Tuscis, qui tua signa in hoc bello secuturi sunt, conuenire videmus. Nee
enim fuit, nec esse debuit aduersus vllum vnq; maius & ardenter oditum, q; nobis est in Mansre
dum. Quippe qui non solū has recentes, quas nuper ab eo perperissimis clades, sed dānata
inuisamq; stirpē & patris & avi & proavi iniurias in filio prosequemur. Hæc enim scelestæ ne
phantæq; familia ab extrema Germanorum barbarie exurgens, fortunatos tranquilloſq; per
idē tempus Etruria populos ad vulnera ac sanguinē & vrbitū vastitatem ppulit, nec vias iam
multos annos calamitates videntur, quarū hic non fuerit semen & causa. Verū hæc cōmunita
mala & ab vtraq; factione, si modo penitus nō despiat, pariter deplorāda. Illud ppriū nostra
rum partium, quod nunq; Pontifices Romanos hæc familia psecuta est, quin nobis quoq; q
eadē sectabantur, fuerint ab eisdē persecutoribus clades inflicte. Federicus huius paucus, q Sue
uorum nomē Romani principis falso induitus est, q; nepheria molitus sit nō ignorare te credi
mus. Sensit Italia nō Romanū Imperatorē, quem ille falso se mentebat, sed nouū Hanniba
lem aduentasse, qui cū Mediolanum vrbē inclytam, ac maximū Romani imperii ornamentiū
hostis & barbarus euertisset, exparsit per Etruriā venenata malorū semina, cū ciuili dissidio p
singulas vrbes facto malos soueret, bonos persequeretur. Secutus est huius acerbitatē Henri
cus filius eius, q ad scelus paternū summam ipse ingratitudinē addidit, post regni munus libe
ralissimū psecutor acerrimus factus. Successit in hæreeditatē scelerū alter Federicus huius Man
fredi pater. Is quid aduersus Pontifices molitus sit, memorare quid attinet? Narrant enim &
narrabunt quādiū memoria hominum fuerit, concilia aduersus illius vesaniam Lugduni cea
lebrata, cum Pontifex Italia profugus vix ultra flumen Rodani tutum ad dānandum huius p
fidiam locū inuenerit. Hæc tibi nota sunt Rex, & cū tuæ domus laude cōtincta. Sed qd aduers
sus nostrarum partiū homines putas illā saeuitiā per hęc ipsa tēpora addidisse? Cū quanto ma
gis irritaretur, tanto aduersus Pontificis fautores illirabiles atrocitus insaniret. Pulsū tūc vrbib⁹
nostrī exularunt. Castellis & arcib⁹, quibus se receperat, obseSSI sunt. Qui vel fortuna aliqua
belli, vcl longa obsidione in eius manu peruererunt, barbarā illius crudelitatem experti, p va
rita & inuidita supplicia vitā amisere. Sunt multi in hoc cetu, quem vides, quorū ille parentes
aut fratres aut agnatos necarit, qui nunc arma tecum ferentes eadē illa supplicia in filio depo
scunt. Affulserat tandem post huius mortem parumper fortuna, nobis restitutis patriā Man
fredus iterum dissipauit. Itaq; illud satis certum exploratumq; est, nos nunq; quietem habitu
ros, nisi hæc familia funditus deleatur. Quare & veteri odio & præsentis spe quietis ita nos ar
dere in Manfredū puta, vt omnis acceleratio ad eius perniciem segnis ac tarda nobis videatur.
Solet vero nonnunq; mentes hominū sollicitas reddere præriorum suspicio, quotiens is, q
plus potest, sine graui iactura exoluere promissa non valet. Absunt hæc à desiderio præriorū
nostrorū. Nos enim ea sequimur præmia, que nihil cōmoditati, nihil potentiae tuæ detractura
sunt, sed vim ac robur allatura. Nō enim agri, neq; urbes hostiū bello capte, sed redditus in pa
triam nobis præmium sit. Sic autem statuimus, & tua in regno potentia nos in Etruria serua
bit, & ipse velut murū habebis ad vim, si qua vñq; regno tuo immineat, ab ea parte ppulsa
dam. Sūma igit erga te fide hos fore homines p̄suade, quos et cōmune hostis oditum, et cōmu
nis vtilitas tibi cōlunget. Illud vero tāq; summi addidisse volumus, vt tāti finito bello nos fe
ceris, quantū in ipso bello p̄mereri cōspexeris, deuotos certe & addictos tibi vtrūq; habebis.

DE PRAELIO GESTO INTER CAROLVM ET
Mansredum apud Beneuentum.

Hac oratione magis Florentinorū voluntate perspecta, Carolus multo maiori fiducia cū
Gallicis & Etruscorū copiis Neapolī versus cōtendit. At Māfred⁹ cōtractus vndiq; co-

piss apud Samnum statuit hostibus occurrere. Quod ubi Carolus intellexit, ipse quoq; Sanum petit, ac deum iuxta Beneuentum uterq; constituit. Hic primus instructas copias in aciem Carolus eduxit. Nec detrectauit pugnam Manfredus. Sed eductis in aciem copitis fortunae se offeret signum prælio tuba dari iussit. Concursum est acriter vtrinq;, pugnaq; diu fuit anceps, Germanis pro Manfredo, Gallis & Tuscis, pro Carolo enixe dimicantibus. Nec milites solum, sed & Reges ipsi communis pugnates plurima ea die discrimina pro victoria subiere. Post longum certamen Caroli fortuna felicitior. Si quidem profligatis Germanis Manfredus acerrime pugnans occiditur. Quo prælio præter magnam vtriusq; factionis cedem, muliti quoq; nobiles & ignobiles capti in manus vitoris deuenerunt.

Rex Manfredi occiditur.

DE CONRADINI IMPERATORIS ADVENTU IN ITALIAM CONTRA CAROLUM.

Anno vero sequenti cum Carolus in Etruria ciuitates quæ Federicum & Manfredum secutæ fuerant, præter Senenses & Pisanos ad se traduxisset & dominare conaretur, Conradinus in Italiam Tridentum qz iam peruenisse nunciatur, & in urbe Roma ac Sicilia magni motus afferuntur. Quarum rerum causa fuit hæc. Hispani viri duo regis generis erat. Henricus & Federicus. Hi aduersus fratrem regnum in Hispania gubernante insensi tandem patria extores exularunt. Collectaq; virorum manu, quando se contra fratrem nil proficere posse existimabant, in Africam transgressi Tunete apud Regem longo tempore meruerunt. Ibi præda simul & stipendiis ditati, cum de communib; tandem fortunis cōsultaret, placuit vt Henricus, qui maior natu erat, cū omni pecunia & cætera gaza Italianam traxiceret, Sardiniae regnum à Pôtifice Maximo petiturus. Delatus igitur ē Carthaginis portu, cum ex consilio Italij Pôtificem qz adiisset, fautore vtitur Carolo qui nuper victo Manfredo magna apud Pontificem gratia præualebat. Et erat sane Henricus & fratres eius arctissimo cōsanguinitatis gradu materna stirpe Carolo coniuncti. Quamobrem & necessitudinis iure, & procurationis beneficio inductus petenti Carolo magnam pecunia vim Henricus mutuat. Sed dum Pontifex de regno deliberat, & Caroli gratia concedere parat, ortis in urbe Roma seditionibus, ciuib; qz ad arma ruentibus, ad sedandas eas tempestates à Romanis Henricus exposcit, ac ex Viterbio, ubi tunc Pontifex erat, Romanum vocatur. Senatusq; potestas volente populo illi tribuitur. Pacata itaq; urbe, cum veluti dominatum iure partum nullo Pontificis respectu exerceret, ac maiora quædam moliri visideretur, Pontifici simul & Carolo in suspicionem venit. Ob id interim Sardinie negotium est à Pontifice, & Carolus repetenti mox pecunias, ne maiores ad nocendum facultates illi adessent, bono consilio haudquaq; reddebat. Cooperat Henricus iam inde ab initio contrariam Pontifici Caroloq; factionem magis souere, vtramq; tamen intra urbem æquitatis simulatione continebat. Ut vero suspicionē Pontificis aduertit, alien⁹ subito factus, Pisanos ac Senenses cæterosq; huius factionis homines occulte sollicitare coepit. Ad Conradinum item mittere fauorem suum fratrisq; ac Romanam urbem, si aduenerit, polliceri. Itaq; ad Federicum Conradus Capitius Neapolitanus tunc exul regni cū una Pisaniorum nauis missus est, literas ferens ab Henrico fratre, ut cunctis posthabitatis, ex Africa in Siciliam ad res innouandas traiceret. A Conradino etiam frequentes ad Siciliæ populos & paternos amicos literas Regio nomine scriptas detulit. Maturata igitur re Federicus, & Capitius in Siciliam transeunt, ducentos milites Hispani generis, totidem Germanos, Tuscos vero quadragesitos secum traduxere. Vbi spargendis Conradini literis & maioribus qz attulerant profitendis breui admodum tempore Siciliam fere totam, præter Stracus, Messanā, & Panormum ad defctionem cōpulerunt. Et simul Romæ dum de Siciliæ motu auditum est Henricus nō ultra cunctandum ratus, viros amplissimos principes ciuitatis, qui Guelfarum partiu erant, ad se in Capitoliū euocatos armatorum corona circundat. Ex his Nepolianem & Mattheum Ursinos homines gratia summaq; nobilitate confessim ne quis motus in urbe suscite

Henric⁹ &
Federicus fra
tres Hispani.

L. Marini Siculi. Lib. vi.

tur, extra urbem captiuos delegat. Ioannem vero & Lucā Sabellos in capitolii carcere affrunt. Diuersæ autem factionis hominibus veniam impunitatemq; promittit. Ita repente mutatis rebus eodem pene tempore de Conradini aduentu, ac de Romanæ vrbis motu, Siciliæ q; defectu, Carolus certior factus anticipitq; perculsus malo Senensem Pisaniorūq; curam omittere, ac velut ad domesticum extingendum incendiū properare coact⁹ est. Relista igitur parte equitatus in Etruria, ne Conradino veniente ciuitates, quæ in fide eius erant, presidio vacue forent, reliquæ omnes copiæ à Carolo contrahūt, & per Brutios & Lucanos itemq; per Siciliam ad inhibendas defectiones præsidia summittuntur. Per idem ferē tempus Pisani quatuor & viginti naues longas ad populandam maritimam oram sollicitādasq; ciuitates aduersus Garamum dimisere. Edictumq; erat, vt cum littus Italiae satis lustrassent, exulesq; magna illorum vis ea in classe vehebatur, suis locis exposuissent, i Siciliā ad Federicum & Capitium peruerarent auxilio partium, si quid expediret futuræ. Conradinum in Italiam venientem supra dece Germanorum milia vsq; Tridentum prosecuta sunt. Inde seu pecuniarum inopia, seu quod satis virium sibi afferre in Italiam propter studia partium existimabat, ad tria milia delectorū equitum retentis, ceteram multitudinem domū remisit. Ipse Tridento profectus secus Athem fluvium Veronam peruenit. Inde ad dexteram fliektens in Ligures duxit. Nam recto qui dem itinere haud quaq; petere Etruriam tā exiguis copiis ausus est, Bononiensibus, Reginis, Mutinensibus & aliis quibusdam ciuitatibus cū Pontifice Caroloq; sententibus, populisq; Etruria Appennini iuga obsidere paratis & transitu Germanos arcere. Quare Ligures petes cum ad littus inferi mari descendisset, ipse quidem cum paucis mari delatus, copiæ vero per Lunensem agrum pedestri itinere Pisias venere. Paucis hic dieb⁹ ad quietem assumptis, cum Pisaniis ac ceteris sua factionis, qui ad eum ex omni Etruria quantū ad neminem vñq; gratia labundi gratia conuenerat, Licensium in greditur fines. Erant Lucæ Caroli equites, quos in Etruria hoc ipsum supra ostendimus, à Carolo dimisso. Et præterea Florentinorum ceterarumq; ciuitatum ingentes equitum peditumq; copiæ.

DE PRAELIO GESTO AB EQVITIBVS

Conradini aduersus exercitus Caroli.

Hi omnes obuiam hostibus egredi ad duo fere passuum milia quasi pugnaturi constituerunt. At Germani & ceteri qui cum Conradino erant, aduersam aciem intuentes, se ad pugnam compararunt. Flumen ē proxima fluens palude actes dirimebat. Hec dum vtricq; vt alteri prius transeant expectant, spacio diei frustra consumpto, cū nihil aliud quam se se inuidē conspexissent, irrita mora demum abscessere. Conradinus haud multo post Pisias mouens per Florentinum agrum Bonicum peruenit, paucisq; diebus circa ea loca moratus, cum omnibus copiis Senas cotendit. At equitibus Caroli, quos præsidis causa relitos in Etruria diximus, hoc propositum erat, vt æquis fere itineribus cum hoste per amica vadentes oppida suis facerent animos, & hostes à populationibus cohíberent. Itaq; vt Senas peruenisse Conradinum intellexere, ex Florentino agro Aretiam, nā ea tunc ciuitas in Caroli partibus fidissima erat, transire pergunt. Cūq; Varicum peruenissent, Florentinorum equitatu comitate, præfatus Caroli quasi in se satis virtum esset dimissis Florentinis equitibus & offerentium ultra psequi repudiata opera, cum suis Aretū versus ire perrexit. At hostes id futurum suspiciati ducibus Florentinis exulibus decē fere passuum milibus ab Aretio insidias locant. Iter est per angustum inter sinistros montes & Arni ripas, varioq; cōnexu vallis, aptissima insidias loca. Ecce cum Caroli equites neq; explorato neq; satis composito agmine descendissent, Conradini equites repente signo dato à fronte & à tergo simul inuadūt. Occupatur pons à Germanis, & quod facile erat transitu arcentur, alii simul terga premūt, alii desuper tela conuoluūt, ita in meo circuuenti cum nusq; prorumpere valerent, nec ullus ad ostendādum virtutem locus ad esset, breni opprimūt. Toto ex equitatu Caroli parua admodum pars, quæ ante detectas in

sidiis pontem transferat, euasit. Reliqui omnes aut in eo loco cæsi sunt, aut captiui Senas adducti. Hanc victoriam Conradinus magnificenter extollendo cum id late fama literisque vulgasset, multos mortales quasi quodam futuri eventus presagio à Caroli fauore ad se deflexit. Cæterum neque immensus Conradini terror, nec oppressio copiarum Caroli aliquas Etruriae ciuitates à fide eius auerterit, quando etiam Aretini ipsi, quorum in oculis penè facta est cædes & pugatio, in partibus Caroli constantissime perseverarunt. Inter hec Pisanorum naues quatuor & viginti, quas dimissas supra demonstrauimus, omnia circa Garetam & aliquam maritimam oram populatae, cum multis in locis exules, ut cominodum erat, exposuerint, multaque ad rebellionem concitassent, tandem in Siciliam nauigarunt.

DE CONRADINI IMPERATORIS ADVENTU IN VRBEM.

PAUCOS dies Conradinus Senis cōmoratus, inde mouēs exercitū p Viterbiensem agrum, ubi tunc erat Pōtīfex, Romā puenit. Ad quē præmisserat Pōtīfex eū monēs graui cēsura, ne Siciliæ regnū, quod ad Romanā spectaret sedē, ne ve Carolū ab eadē sede Regē appellatū impeteret. Satis super'q; esse, quod Romani Pontifices pro sua benifcentia nup a maioribus eius ingratissime perpetui essent. In ipsum tandem Pontificis mādata spernente latæ erant censu re. Quas adolescentis sublimi animo vsc; adeo cōtempsit, vt ante Pontificis oculos exercitum ducere, & hostilia cuncta ostētare nō dubitarit. Et cū multi trepidarent tenentū partē ecclesię propter magnā multitudinem eū sequentiū, ipse Pōtīfex vir sanctus orationib; & ieiunis dea ditus cōstans & intrepidus ait. Nō oportet timere, qā omnis conatus eius vt sumus euaneſcat. Romæ appropinquante popl; Romanus armatus obusā pgressus, omniū ordinū gratulatiōne, imperatoria transiectū pōpā in Capitolū perduxit. Ibi cū non modo prīncipes, verum etiam omnes cuiusq; generis studiis partiū incensi ex Etruria, Umbria, & reliqua Italia cōueniissent, paratis omnib; q; ad bellū necessaria erāt, quod p Cassinū aditus ī regnū Caroli præ fidio teneri nūciabatur, p Tiburtinū Albanūq; agrū regni fines ingressus est. Quo cū veniebat Henricus Hispanus cum haud contēnenda manu, magnoq; militū numero mercede cōductorū. Carolus vero & apud Messanā, q; p id tēpus mari terrāq; oppugnabatur, & per mari timā regni orā multis locis copias necessario disperserat. In Etruriaq; partē misserat equitatus. Magna tamē animi fiducia his, quas habebat, copias ad hostē ductus, nō pcul ab eo castramentatus est. Ibi cum multitudinē ac robur hostiū viresq; examinaret suas, artis & ingenii op̄ fōrē statuit. Nā aperto qdē certamine nō supare, sed nec hosti qdē se resistere posse confidebat. Consilio ad eā rē vīsus dicitur Nardicūsdā senis, cuius hortatu Carolus ex orū suorum exercitu octingentos eq̄tes delectos, insciis hostibus, pxiimo sub colle continuist, reliquā vero multitudinē ī planicē dimisit, præfecto quodā ex suis regio ornatu, sic vt Rex ille crederetur, ipse non longe ab his, quos post collē reseruauerat, paulo superiori de loco pugnā spectaturus cōstisit. Conradini duces cum acies instruerētur, Ligures, Tuscōs & Hispanos ī frōte collocarūt, Germanos circa signa ī subsidīis posuerunt. Ut ergo pugnari ceptum est, Tuscī, Hispani, & Ligures ingēti ardore Caroli turmas aggressi magnā stragē cōdiderunt. Nec lōgo rēpōre impetus eorū sustineri potuit. Sed postq; antesignanis relectis vētum est ad intimā Caroli agmina & pfectus Regis ornatus insignibus ad terrā prostratus est, clamātib; cunctis Carolum esse capitum. Germani quoq; & hi, qui ī subsidio erant, ne expertes victorū forent, sese pugnæ ad miscuerunt. Ita profligatis hostibus vīctor quoq; inseguendo propellēdoq; dissipatur. Nullum īā ī cāpis agmī, nullum ī subsidīis robur māserat. Vagus miles & prædā intētus quasi vīctor certissimus exultabat. Maxima pars fugētis insecurā sese longe ā conspectu abstulerat. Tunc repēte Carolus circumducta delectorū acie ī campū descēdit. Stricto ipse ac denso agmine sparsos inuadit, multis subita vī oppressis, aut ī fugā versis ī ipsa signa Conradini fertur, ac vno momēto dissipat. Conradinus ceu miraculo attonit, cum ē vīctore vīctū inopis.

nato factus esset, cum paucis inde comitibus fugit. Carolus suos ab inseguendo continuuit, sed densum cōglobatumq; tenēs agmē, redeūtes ab insectatione suorū hostes integer fessos & in cōpositos structus excipiebat. Per hūc modū oppressis hostibus victoria potitus est Carolus.

DE CONRADINI FUGA ET EIVSDEM CAEDE.

Conradinus Romam peruenit, & à Guidone Feretrano, quem proficiscens ad bellū Ro-
mæ in præsidio reliquerat, exceptus est. Populus quoq; Romanus eum recepit nō inuit⁹
inſcia adhuc plebe cladium receptarū. Sed mox aduentantib⁹ Romanis ciuib⁹, qui ab Hen-
rico nuper pulsi cū Carolo in pugna fuerant, ducib⁹ Vrbinis & Sabellis ciuib⁹ cōfestim fu-
st in armis. Quā ob rem metuens Conradinus vrbe relicta Haustauram incognitus petiit, vt
inde Pisas nauigaret. Sed circū ea captus loca Carolo dedit. Nec multo post Neapolim duc⁹,
securi percussus est. Quo etiā genere mortis simul cū eo perierūt Dux Ascurię, & Gerard⁹ Pa-
sanus. Henricus vero Hispanus in agro Reatino, quo fuderat, captus & Carolo traditus iure q̄
dam cōsanguinitatis & pactione eius qui tradiderat vitā redemit, perpetua tamen captiuitate
damnata. Post hæc in Sicilia cæteriq; regni locis omnia in Caroli potestatem rediere.

DE SICVLORVM DEFECTIōNE ADVER-

sus Gallos, & alii rebus.

SVb cuius imperio durissimo Sicilię populi multa mala damnaq; sustulerūt, sed breui tē-
spore. Nā post Manfredi & Conradini cædē, vt scribit Leonardus Aretinus, cū Siciliæ ci-
uitates, quæ rebellauerant, in Caroli potestatem rediſſent, pfecti ad eas gubernādas viri Gal-
lici feroceſq; natura ac superbī, innumerā Siculū clades inferebāt. Tantaq; erat gubernatore
petulantia, tāta barbaricæ gentis immanitas, vt non iā liberorū hominū, sed mancipiorū loco
Siculi omnes haberent. Pro leuissimis rebus ac sāpe pro verbo liberius emissō, supplicia ade-
rant crudelissima. Delatorū plenæ erāt vrbes, laquei & secures in leuissimis habebātur pœnis.
Ad hēc rapacitas & auaricia Gallorum inexhausta & auri cupido insatiabilis nocētes pariter et
innocentes perudebant. Nec vllus rapinarum erat modus. Diuitiae pro criminē læſae Maleſta-
tis habebantur, vt quisquis amplissimo erat patrimonio, ita in periculū acerrime vocabatur.
Id hominū genus rebellionis autor fuſſe, id maledixisse Regi, id Manfredi, vel Conradini
imaginē domi habuiffse accusabatur. Fortunarū tacturæ iam in cōſuetudinē venerant, optabis-
les quidē, modo supplicia & excarnificationes ceſſarent. His accedebant libidinies non maiorē
modo, verū etiam ministrorū in vxores & filias Siculorum sine vlo respectu & verecūdia, vt
cuiq; placitum fuerat. Hanc durissimā seruitutem et immanitatē aliquot annos perpeſſe ciuita-
tes, tandem superante patientiam magnitudine iniuriarū in furorem vertuntur. Initū autem rea-
rum nouarum à Panormitanis est factū. Hi enim extra vrbē festū agentes, ad locū ppinqūtū,
qui Mons regalis dicitur, & à Panormo distat passuū milia ferē tria, in festis Paschalib⁹ resur-
rectionis ibā plurimi utriusq; sex⁹ & cuiuscūq; cōditionis, tā Panormi ciues, q; Galli, q; ciui-
tatis gubernationē & magistrat⁹ exercebāt. Cū ergo à Gallis eō pfectis arma exploraren⁹ Si-
culorū, & eo ptextu mulierū ſinus & māmillas obtrectarēt, cōcitata ob eā feritatem ſeditione,
Gallos lapidibus primo, mox armis pfecti omnes interfecerūt. Qui in vrbem reuerſi in reli-
quos Gallos impetu magno irruētes ad vnum occiderūt. Rumor deinde Panormo in alias ci-
uitates delatus, eodem exemplo ad arma & cēdes populos excitauit. Ita per totam Siciliam tru-
cidati, cum ardor eorum petulantia proprio ſanguine extinctus eſſet, non ſolum diuitias male
coaceruatas, ſed corpora insuper Siculis relſquere.

DECAROLI PROFECTIōNE IN SICILIAM
ET ALIIS REBUS.

HOc tempore Carolus erat in Etruria, qui Siculorum audita defectione, cum Florentinos
& alias ciuitates rogasset, vt ei auxilia submitterent, suis comitatus copiis in regnū ma-
gnis illis

Conradinus
Imperator
occiditur.

Imperiū ſine
ratione dura-
bile non eſt.

Magnum de-
decus.

Gallorū Stra-
ges in Sicilia.

gnis itineribus contendit. Regium ip̄z prefectus, qua per brevis est in Siciliam traetus, consti-
tit. Hic dum copie, quas expectabat, conuenirent, quae necessaria erant ad transitum parat. At
qui per difficulter erat in Siciliam transitus, propterea q̄ omnes ferè naues eius in Sicilia portu-
bus & nauibus asseruabantur, q̄ tunc Siculi cūta tenebant. Itaq̄ contractis prius ex omni
Italiae ora maritima naubus, Messanam, quae proxima erat, traductis copiis obsidere coepit.
Vehemens huius urbis oppugnatio fuit, nec remissior sanè eorum, qui obsidebantur, in resis-
tendo audacia. Nam & Carolus in hac vna urbe, quam primo circumsteterat, iudicium de se sis-
ter apud alios Siciliæ populos hanc falso existimabat, vt res in ea successisset, ita ab aliis q̄q̄
aut formidari se aut contemni. Mamertini autē cōtra victoris iram pertimescebat. Gallorum
enim superbia crudelitasq̄ ante oculos versabatur. Cui foeditati honestam prefecto moriē cen-
sebant præferendam. Carolo circa Messanam habente castra, bellumq̄ terrorē Siculis ostend-
tante, ciuitates crebris legationibus ad Petrum Aragonum Regem missis, sibi ut subueniret,
precabantur, quoniam vxor eius Constantia Manfredi quandam Siciliæ Regis filia esset, ac
quā, consumpta uirili prole, haud dubie pertineret successio regni. Possessionem vero ciuita-
tis uanamiter & cupientissime offerre. Iam vero Manfredi mortem uicisci, ad quem magis,
q̄ ad generum nepotesq̄ spectaret, præsertim cum idem sit interactor, idem occupator regni
idem ciuitatum vexator, quae pati ut ludibrio habeantur contra decus sit regis nominis.

DE PETRI REGIS ARAGONVM IN SICILIAM profectione & gestis in ea.

His oratorum verbis Petrus Aragonum Rex permotus, & omnium tam Siculorum des-
siderio & voluntate perspecta, regni tam foelicis occasionem negligenter omittendā nō
putauit. Cum igitur Siciliam capescere statuisset, legatis gratias agens, omnium Siculorum sa-
lutem & honorē sibi magnæ curē fore respondit, ac se rebus ad profactionē necessariis cōpara-
tis, in Siciliam nauigaturum, non tā regni cupiditate cōmotum, q̄ Manfredi socii sui morte
vindicaturū. Expeditione igitur suscepit, & legatis honorifice dimisissis ac admonitis quid inte-
rim facere Siculos oporteat, in Siciliam transitum properauit. Adiuuabat eius celeritatē q̄ ipse
paulo ante magna parata classe in Africam traicerat, afflictisq̄ magna strage Barbaris & op-
pido in littore expugnato, non longe à Sicilia victorem exercitum & classem habebat. Ex lit-
toribus igitur Africę quadraginta triremes & alias naues onerarias soluens, prospera v̄sus na-
uigatione per paucis diebus in Siciliam delatus Panormi littoribus applicuit. Hic elatis Ara-
gonie signis, ut à Siculis ex composito cum legatis agnoscetur, portum subiit, & cum mul-
tis equitibus expositus à quamplurimis, qui aderant, Siciliæ nobilibus ciuitibusq̄ Panormi-
tanis Rex appellatus, apparatu regali pompaq̄ mirabilē foelicem urbem & ingenti lāetitia
plenam exultanti plebe puerisq̄ saltentibus ingressus, per omnes urbis vicos & parietes auleis
purpleis, sericis & aureis pannis exultos ac stratos in regias edes, vnde ciues paulo ante Gal-
los delecerant, maxima Siculorum & Hispanorum nobilium multitudine comitante, perdu-
ctus est. Hinc multis nauibus instructis Messanam, quam Carolus, vt supra diximus, oppugna-
bat, ire contendit. Quod vbi Carolus intellexit eum expectare periculorum fore ratus aduers-
sante tota Sicilia in ea includi & penuria cōmeatus virgeri, dissoluendam obsidionem & in Ita-
liam remeandū statuit. Hoc Caroli consilium vbi per castra delatum fuit, tantus repente cōcur-
sus ad mare factus est properantibus cunctis, ne in postremis traherent, vt non multū a fuga
& desperatione res illa differri videretur, tentoriaq̄ machinas & apparatus omnē in castris re-
liquerunt. Vix dum tradiusto exercitu, Siculoru & Hispanoru classis aduenit. Carolus autē in
Apuliam transgressus, quia non decertandū tunc existimabat, copias dissoluit, & amicorum
auxilia domū remisit. Ex hoc itaq̄ tempore Sicilia fuit Aragoniae domui coniuncta, tempe-
re quo Martinus quartus erat Pontifex. Cuius Pontificatus ceperit anno domini millesimo du-
centesimo octogesimo primo. Et durauit annos quatuor & duos menses.

Quadragesita
triremes &
alias naues
maiores.

Sicilia cum
Aragonie cō-
iungitur.

L. Marini Siculi. Lib. xi.

DE REBUS A PETRO REGE IN SICILIA STATVTIS.

Petrus autem Rex Aragonum, Carolo de Messanę littoribus expulso, & Sicilię populis tandem quiescentibus & regni totius rebus compositis, ciuitatibus & oppidis cunctisq; nobilibus regni magnos honores, libertates, & omne genus immunitatis cum diplomaticis & amplissimis priuilegiis contulit. Quibus rebus iam peractis, Constantia Regina eius vxor ab eo accersita cum filiis & multis comitata nobilibus ad eum in Siciliam venit.

DE CAROLI ADVENTU IN HISPANIAM ET duello cum Petro Rege.

Carolus aut̄ de Sicilię regno iam desperans, & multas perpessus iniurias & incōmoda, filio eius Salerni principe à Petro Rege Aragonū capto, ad Pōtificem Romanum se cotulit. Ad quem valde quēstus, illū ad duellum puocauit. Quod ex viriisq; consensu atq; Pontificis ad certā diē constitutū est, vt apud Anglię Regem in ciuitate Bordegali ageretur. Quo cū Petri Aragonum Rex maturius & ante diē peruenisset, de insidiis, quae sibi parabantur à Gallis, vt eum de medio tollerent, admonitus, die pugnae cōstituta armatus circiter campum ingressus, eos qui cāpum obseruabant, virū Carolū adcessit interrogauit. His vero nō adesse Carolū respondentibus, ter campū pereurūt armatus. In cuius rei probationem testibus & instrumentis acceptis propere discessit. Cū vero Carolus deinde sole iam inclināte ad certamen venisset, de Regis Aragonū regesta ac discessu perdoctus ingemuit, magnaq; percitus ira Romā reuersus, à Pontifice contra Petru Regem Aragonū excōmunicationem & grauissimā censuram obtinuit, ac vt Rex Petrus non modo Sicilię, sed etiā Aragonię regno priuaretur. Hac impetrata re cum maximis copiis Hispaniam ingressus ad Gerundam usq; ciuitatem peruenit. Quā obfessam cum multis machinis & tormentis oppugnare coepisset, eius exercitus grauissima pestis inuasit. Qua multis extinctis ex cadaverum putore corruptus aer sequorem morbi faciebat. Erat præterea in ciuitate Gerūda tēplum dñi Philippi, in quo sancti Narcissi corpus multis celebratum miraculis obseruabatur. Hinc ob neglectam religionē, præterea q; equos in altariis velut in presepiis alebant, grandium muscarū variisq; coloris agnē Gallos impetens aculeis non fecus ac gladiis occidebat. Qui multis malis oppressi de victoria desperantes à ciuitate iam capta discesserunt, & in itinere passim cateruatimq; concidebat. In quibus & ipse Carolus langore confessus lectica delatus apud Ampurias defecit.

DE LOCO ET TEMPORE MORTIS EIVS ET LIBERIS.

Obit in villa Franca tertio Idus Nouembris, anno millesimo ducentesimo octogesimo sexto. Et ètatis sua quinquagesimo quinto. Reliquit autem filios quatuor, & duas filias, Alphonsum, qui ei successit in regno Aragonum. Et Iacobum, qui primo fuit Sicilię Rex, & mox mortuo Alphonso Rex fuit Aragonum. Post hūc Federicum genuit, qui fuit etiā Rex Sicilię. Postremo natus est Petrus, qui sine ullo principatu cum fratribus vitam degit. Major vero eius filia nomine Isabella fuit Regina Portugallia. Et altera Constantia nomine, vel vt alii volunt, Violanta nupsit Roberto Regi Neapolis. Iacet autem Rex Petrus in sanctarum cruci monasterio. Cuius mors cum ab omnibus Hispanię populis, tum vero à Siculis fuit multis & veris lachrymis deplorata.

DE ALPHONSO PETRI FILIO REGE ARAGO- num decimo, & Comite Barcinonæ.

Ex Petri Regis filiis Alphonsus natu maior, vt supra diximus, in Aragonię regno successit, homo plurimis maximisq; virtutibus & animi & corporis excellentissimus, & præcipue fortitudine & liberalitate præstantissimus, statura corporis & forma pulcherrimus. Quibus naturae dotibus omnium hominum in se animos oculosq; conuertit. Qui tem-

porè quo pater eius à vita discessit, erat in ciuitate Maioricarū. Vbi de patris morte nuncios ac cipiens magno luctu totius ciuitatis & suę curię, funus eius celebravit. Hic paucis diebus cōmoratus, dū prouincię Balearis statū gubernationem q̄z cōposuit, multis comitatus nobilib⁹ in Hispaniam trāsciens, Cæsaraugustam puenit. Hic à ciuib⁹ & multis altis regni totius equi tibus honorifice receptus, & obseruandis priuilegiorū formas & regni cōstitutiones iuratus, solem more ritu q̄z regni seruato coronatus est, q̄z plurimis & regni nobilib⁹, & Cæsaraugustæ ciuitatis assidentibus. Fuit autē, vt paulo ante diximus, Rex cū cæteris animi dotib⁹, tum vero liberalitatis & munificentiae virtute p̄stantissimus. Tunc enim p̄cipue gaudebat, tunc ingentem læticiam vultu p̄ se ferebat, cum preciosa munera, cum dona insignia largiebat, adeo vt non immerito fuerit à naturae suae munificentia & immensa liberalitate Rex Alphonsus Largus cognominatus. Qui cū olim ad colloquū cū Angliae Rege conuenisset illi⁹ intercessione Carolū Salerni principē, quē Rex Petrus longo tēpore captū tenuerat, à carcere & custodia liberauit, duobus tamē eius filiis obsidibus acceptis, & septē nobilib⁹ regni Neapolis.

DE EIVS STUDIO ET AMORE ERGABONOS ET odio contra malos & altis rebus gestis.

Caeterum vt viros bonos & fideles honore, sic & improbos odio persequebat. Quippe qui multos, quorum virtutem fidem q̄z perspexerat, misericordie dilexit, & honorifice cōmōdū tractauit. In prauos autē & sediciosos fuit castigator acerrimus. Et Iacobū patrum, qui Gallorum partibus adhēserat aduersus patrem Petru Regem Aragonū, Maioricarū regno priuavit. Quo regno potitus expulso Iacobo, alterā Balearium insulā, quæ minor appellatur, deuictis Mauris suę ditioni subegit. Fuit præterea Rex Alphonsus vita cælibe, nullā enim duxit vxorē, ideoq; Castus fuit cognominatus. Qui cū graniter egrotaret sancti Francisci habitum accepit, q̄ indutus obiit Barcinonæ, anno. M. CCXCII. & ætatis suæ, XXVII. Iacetq; Barcinonæ sepultus in ecclesia fratrū Minorum in tumulo matris. Atqui moriens hæredem institerat Iacobum fratrem Sicilię Regem. Sic enim pater eius in testamento statutum reliquerat, vt d̄ Iacobus etiam cū Rex esset Aragonia, Sicilia regnū Federico fratri minori renūciaret.

Insulae Balea
res Arago-
nicæ iū gūtū

DE IACOBO ALPHONSI FRATRE SICILIAE REGE qui post fratris obitū, relicto Sicilia regno Federico fratri minorī, fuit Rex Aragonū undecimus, & Barcinonæ Comes.

Aragonæ regni Barcinonę q̄z principatus, & Valentię nobiles, Alphonso Regem mortuo sine liberis, Ampuriarum Comitem cum testamenti Alphonsi Regis exemplo ad Iacobum Siciliae Regem legatum in Siciliam miserunt, vt ad Aragonę, Barcinonę, & Valentię principatus capienda possessionē statim ventret. Qui cum primū legationē accepit, de morte Regis Alphonsi peractis exequiis, & Sicilia regno, prout pater in testamento statuerat, Federico fratri, qui tunc erat in Sicilia, renunciato libere q̄z relicto, multis Siciliae nobilib⁹ comitatus cū triremib⁹ octo Cæsaraugustam in Hispaniam venit. Vbi vt mos & consuetudo est Aragonum, sanctiones & priuilegia ciuitatis regniq; iuratus, honorifice regni coronam accepit.

DE EIVS VXORIBVS ET LIBERIS.

Vxorem duxit Mariam Castellæ Regis filiā sororem suam patruelē, cū qua nondum deflorata diuortium fecit iussu Romani Pōtificis, propter consanguinitatis gradum cōfundissimum. Hac igit̄ dimissa, Blanchā duxit vxorē Caroli Neapolitanorū Regis filiā. Cuius peracto matrimonio, Ludouicū & Robertū fratres vxoris, quos vt supra demonstrauimus, ob sides pro Caroli liberatione diutius tenuerat, à custodia liberauit. Qui custodia soluti & liberationem nacti, ad Carolum patrem Neapolim statim se contulerunt. Et Ludouicus, qui ma-

Pontifex ma-
trimonium
diſsoluit,

ludouicuſ religione ingreditur. tor erat, ad quem Neapolis regni successio, spectabat, viso patre, regniq; successionē renūciata sancti Francisci ordinis religionem ingressus est. Qui postea propter integerrimos mores & vitę sanctitatem ad Tolosę pontificatum fuit assumptus, ac post mortem in sanctorum numerum relatus. Huius frater Robertus in Neapolis regno, Carolo mortuo succedit. Et Violātam sororem Regis Iacobī duxit vxorem, qua vita defuncta Sanctam duxit Majoricarū Regis sororem. Quę Neapolit condidit ecclesiam sanctę Clarę, & sanctę Crucis ordinis Minorum sancti Francisci obseruationis. In quo nunc sepulta facet. Duxit præterea Rex Iacobus post Blanchę mortem Elisendam Monticatinam. Quę monasterium condidit iuxta Barcizonam, quod Petras albas Appellant, ibi q; facet.

Monasteriū, quod Petras Albas appellant.

DE PRIVILEGIORVM TOTIVS REGNI confirmatione eius & aliis rebus.

Postulantibus multis Aragonie populis suorum priuilegiorum confirmationem omnibus assensus est, & liberaliter omnia compleuit. Qui ex vxore Blācha Caroli Neapolitanorum Regis filia filios quinq; procreauit. Iacobum, qui cum Leonoram Castellę Regis filiā duxisset vxorem sine tactu pudoris illi⁹, sancti Ioannis Hierosolimitani ordinis religionē fuit ingressus, & inde Montesani ordinis Magister electus. Post autem Iacobum natus est Alfonsus, cui nupsit Tiresia neptis Comitis Vrgelli. Quo matrimonio hæreditario iure comitatum nactus Vrgelli, Sardos qui rebellauerant, ad officium & obsequium redire coegit. Petrus tertio loco nati⁹ est, Qui primo fuit Comes Montium Pratensis, & deinde Comes Ampuriarum. Quartus numero genitus est Raimund⁹ Berengarius Pratarum Comes & Ribagorcę. Postremo Ioannes fuit æditus, qui fuit Archiepiscopus Toletan⁹, & postea Tarraconensis & Alexandriæ Patriarcha. Filias progenuit totidem, Constantiam, quę fuit vxor Emanuels filii Regis Castellę, Mariam etiam Petri Infantis Castellę, Blancham, quę montalibus Xixenę monasterit p̄fuit. Violantam, quę nupsit principi Tarentino. Et Hisbellam, quę fuit vxor Ducis Austriae. Habuit præterea filium quēdam nothum, et alteram filiam, quę puella obiit. Filius autem nomine Iacobus Ioannam Lupi Lunę filiam duxit in matrimonium, cum qua Comitatus Lunę titulos accepit.

DE PAGE INITA INTER IACOBVM REGEM Aragonum & Carolum sacerdotum eius.

Bonifacius Pontifex.

Inito cum Blancha Caroli filia matrimonio, Romanus Pontifex Bonifacius egit cum eo, ut Carolo saceroto Sicilię Regnum restitueret, eiq; summus Pontifex & antecessoribus eius omnes iniurias, quas ecclesiæ multas & graues intulerant, remitteret. Ad hanc rem cum Iacobo Rege conficiendam, quidam Cardinalis e Roma missus, in Hispaniā cum venisset, nondū perfecta re discessit à vita. De cuius morte Pontifex à Carolo Rege certior fact⁹, duos Archiepiscopos, quib⁹ eandem causam delegauit, in Hispaniam misit. Qui pacem inter ipsos Reges confirmarent & publicis præconitis denunciarēt. Et Iacobum Regem Aragonum & omnes eius principatus populos & antecessores eius ab omnibus interdictis, censuris, & excommunicacionibus absolverent, & ecclesiæ reconciliarent. Quę res fuit solenniter celebrata publicis præconitis, Gallis qui aderant exultantibus.

DE ORATORVM SICILIAE QVERELIS apud Iacobum Regem.

Verba cuius dā Siculi ad Regem

CVM autē Rex Iacobus Siculorum legatos, qui nuper ad eum venerant, accitos monuisse, ut ecclesiæ Caroloq; parerent, & iam flentes consolari conaret, illi diu lachrymabū di respondere vix poterant. Tandem post magnos fletus, eorum quidam viro non indoctus, Iacobe Rex inquit permultos populos à suis principibus defecisse multis in locis legimus, &

oculi nři s̄epe viderunt, sed à suo Rege populos fuisse desertos nec vidimus qđē vniq; nec audiūmus. Quapropter erit quidem nostra magis qđ aliorū miserāda cōditio, magisq; deplorāda calamitas. Tua siq;dē spe patriciūq; destituti qd omnes Siciliæ populi facere debeat te nō ignorare credimus. Qui quodcumq; mortis genus & omnes cruciatus pferret potius, qđ Gal lis seruire queant. Et cuiuscūq; vel barbari qdem príncipis imperiū libertus patient, qđ insolētissimos Gallorū mores, & indignissimū iugū seruitutis uno die tollerare velint. O decus Aragonie domus, & magnum pietatis exemplū, cur pateris inclytā tuā & maiorū tuorū famam hoc uno dūtaxat dedecore deformari? Cū p̄sertim qua nos tibi lege sumus astricti, eadē tu qđ nobis honeste deesse nō possis. Quod si regia tua maiestate inoq; fauore Siculos, qui volentes Aragonie domus se subiecerūt, indignos esse iudicas, & Siciliæ regnū, quod plurimi maximi príncipes cōcupiscūt, aspernaris, nobis saltē consilīū nō deneges, sed quē debeam⁹ optare Regem nobis cōsulas. Tū Rex his legatorum verbis, & aliorum aetu cōmotus, ac dolore confessus ingemēs, & obortis lachrymis ite, inqt, boni viri ad domus vestras, vbi Federicus frater me⁹ vobis & Siculis omnib⁹ liberius qđ ego cōsulere poterit. Hoc respōso accepto legati purpureas & sericas vestes, qb⁹ exculti erāt, à pectore scindētes à Rege discesserūt. Et in signū magni doloris malitj futuri nigras sibi vestes & perlōgas induerūt. Atq; tr̄remū malos, antenanas & vela, quæ cādida erāt, in atrū colorē venterūt omnia. Cū his mesticię signis in Siciliā deslati, totius regni cōuocatis nobilibus, Federio, quę frater eius Rex Aragonū de Siciliæ regno cum Carolo pactus fuerat, retulerunt.

DE PRAELIO NAVALI QVOD GESSIT ADVERSVS

Federicum fratrem Regem Sicilię.

Federici Regis herba. Edericus aut̄ legatis auditis, p̄ceres, q̄ aderāt, & omnes eq̄tes oculis circūspectās magna inquit liberalitate Rex Aragonū frater me⁹ v̄sus est proceres, & summo quidē principe digna, sed inanis tñ & probris inutilis. Nā qui rē p̄mittit alienā, aut certe delirat, aut locat & dari voluntatē nō habet. Is vero q̄ huiusmodi p̄missa munera se sperat habiturū, stultus & fatu⁹ haberi debet. Iā scitis equites v̄rā Sicilię & patrię regnū nobis ab Alfonso p̄fē testamento fuisse relictū, sicut & illud Aragonū fratri meo Iacobo. Nō dedit ergo Rex Aragonū Carolo Sicilię regnū, quod dare nō poterat. Ille igit̄ si munificus esse velit Aragonū regnū suum cui velit renūciet. Nos vero nostrū tutemur. Hāc cū dixisset, Siculos hortat⁹ ad regni defensionē cunctis exultantib⁹ ab Episcopo Cephalēsi statim coronatus, viros cogere & arma parare coepit. Ac imprimis maritimas omnes ciuitates & totius insulæ portus munitionib⁹, tormētis, & aliis reb⁹ ad belli vsum necessariis prudētissime cōpleuit. Et in Messanæ portu sexaginta trecentes & alias naues armis & electis militib⁹ onerauit. Iacobus vero interea Rex Aragonum ex Hispania simul cū Carolo socero & vxore sua Romā venerat. Vbi rogatus à Bonifacio Pōtifice, vt Carolū in Siciliæ regni possessionē, sicut p̄miserat, collocaret, cū singenti classe & idē Carolus cū eo cāteriq; duces ex portu Neapolis in Siciliā soluerūt. Quibus appropinquatib⁹ Federicus in mari, quod est Siciliā versus, Nonis Quintilib⁹ occurrēs, plūm commisit. Vtrinq; diutius & acerrime pugnatū est, plurimis hinc inde cadentibus, & paucis sine vulnerib⁹, Rege etiā Aragonū grauiter i pede sagitta p̄cuso. Demū post lōgū certamē Sicili magnitudine nauis hostiliū ac multitudine p̄figati, Messanā rediere. Nōnullis tr̄remib⁹ amissis & magno militū numero desiderato. Rex aut̄ Aragonum cū triginta tr̄remib⁹ suis in Hispaniā remigravit. Carolus vero cum reliquis ducibus p̄imum Neapolim, & deinde Romanā se contulit. Et Federicus Gallis gementibus & inuitis Siciliam retinuit.

DE LOCO ET TEMPORE MORTIS EIVS.

Fraternum p̄lūm; Post naualem pugnā in Hispaniam reuersus, vt supra demōstrauimus, cum Valentiae & Aragonie cōuentus egisset, Barcinonā demū se recepit. Vbi aliquādū cōmoratus, à vita discessit pridie Kalēdas Nouēbris, anno millesimo tricētesimo vicesimo septimo, etatis ve-

L. Marini Siculi. Lib. xi.

Maiorem f.
lium abdica-
uit.

ro suæ anno sexagesimo sexto. Qui fuit sepultus in sanctarum crucum monasterio. Hæredem autem & successorē sibi filium reliquit Alphonsum, abdicato Iacobo maiore natu & primogenito, qui contra Sardos rebellantes & ad Pisanos deficiente in Sardiniam missus à patre expeditionem Sardiniae simul & regnorum successionem recusauit.

DE ALPHONSO IACOBI FILIO COGNOMENTO

Bentigno Aragonum Rege duodecimo & Bar-
cinonæ Comite.

Aragonie
Sardinia co-
iungitur.

Alphonsus igitur magno cum exercitu Aragonum, multisq; Cathalanis & Valentinis in Sardiniam profectus, breui tempore Sardos omnes patris imperio subegit. Multis tamen habitis præliis, in quibus animi fortitudinem mirabilem, & rei militaris industriam & officiū magni Duci ostentauit, & p̄cipue in Callaris ciuitatis expugnatione. Quā nō minori constantia patientiaq; laboris, q̄ viribus cœpit post multas oppugnationes, ciuib; & Pisani. rum multis equitibus, qui pertinaciter propugnabant, occisis. Itaq; magna cū victoria totius insulæ imperio, Sardis perdomitus & Pisanius magnis copiis prælio fusi, potitus, ad patrē triumphantē persimilis in Hispaniā remeauit. Quem pater ingenti leticia plenus summis honoribus exceptit. Et Iacobus frater eius honoribus truidens, Leonora sponsa relicta, quam ut in vita patris Iacobi memorauimus, non viciauerat, sancti Ioannis Hierosolimitani ordinis religioni se dicauit. Alphonsus igitur hæreditario iure paterno q̄ testamento mortuo patre Cesar augustæ regni coronā accepit, anno M. CCCXXVII.

DE Vxoribus eius et liberis et tempore mortis.

Vxorem, ut supra scripsimus, adhuc adolescēs Tiresiam Dantensem duxit Guillelmī Dantensis filiam, & Vrgelli Comitis neptē. Cuius coniugio fuit Comes Vrgelli, & Vicecomes Agerensis. De qua quidem vxore filios duos progeniuit, Petrum, qui ei succedit in regno. Nam propter expeditionē patris contra Sardos, auo patrē q̄ viuētibus, hæres, ut primogenitus fuit institutus. Progeniuit etiam Iacobum, cui dedit Vrgelli comitatum. Item Federicū & Alphōsum & duos alios ac unicā filiam Tiresia peperit. Qui primis ætatis annis à vita migrarunt, & omnes Cæsaraugustæ iacent in ecclesia sancti Frâncisci ordinis Minorum apud altare maius iuxta tumulum matris. Obiit autem Tiresia quinto Kalendas Novembri, anno millesimo trigesimo vicesimo septimo. Qua mortua nupsit Alphōso Regi Leonora Castellæ Regis filia. Quæ prius Iacobo despensata fuerat, quæ peperit Ferdinandum Dertosæ Marchionem. Qui, ut nonnulli volunt, iussu Petri Regis fratris eius fuit occisus in oppido Castellione apud Valentia. Peperit etiam Ioannem, qui apud aiuum in Castella obiit. Et filiā Constantiam quæ fuit vxor Iacobi Majoricarum Regis ultimi. Rex autem Alphonsus obiit Barcinonæ, anno millesimo trigesimo tricesimo sexto. Qui iacet Ilerdę in monasterio sancti Erancisci ordinis Minoritarum, sic enim viuēs testamento mandauerat. Sub idem fēpus mortuus est etiā Federicus Rex Siciliæ, tribus superstribus filii, Petro qui successit in Siciliæ regno, Ioanne q̄ fuit Dux Athenarum, & alio qui iuuenis obiit sine titulo dignitatis.

DE PETRO COGNOMENTO CERIMONIOSO

Rege Aragonū. XIII. & Comite Barcinonæ.

Inqua nouer-
ca.

Petrus Alphoni Regis filius adolescentis & annos natus fere septēdecim, Leonoræ nouæ veritus insidias, q̄ priuignū, vt qdā scripserūt, de medio tollere studebat, vt Ferdinādus eius filius post Alphōsi Regis oblitū in regno succederet, à p̄fis domo curtaq; recedēs, ad mōtes Pyreneos se cōtulit, vbi magnis honorib; à Ceritanie et Russinonis poplis recepi⁹ caute vixit multos annos, vsc̄ ad tēp⁹ mortis p̄fis Alphōsi. Mortuo autē p̄fē regni gubernationē suscepit, et Ferdinādū fratrem, q̄ in multis Aragonie poplos ad rebellionē cōcitauerat, occidit. Ac

nōnullos Aragonie nobiles, qui Ferdinandi factionē secuti fuerant, Cesaraugusta capite punit. Ibiq; prīlegium vniōnis de regni voluntate coram plurimis nobilibus gladio suo tan ta percitus ira celeritate h̄z prosecuit, vt sibi leuati manum percuesserit.

DE BELLO QVOD GESSIT CONTRA
Petrum Castellanorum Regem.

Quicūm Henrico Trastamaræ Comiti Castellæ Regis fratri inuito Castellæ Rege fave ret, cōmotus Petrus Castellanorū Rex pacis fœdus, quod antea confirmauerat, dissoluit. Et cum magnis copiis Aragonie fines ingressus multa dāna populis intulit. At q; Borriā, Bilbilim, quā Calatastū vocant, Darocā, & Turolū expugnauit, Valentia q; prouinciam ingressus Sagunthū coepit, quam Valentini Murū veterem dicūt. Et Valentiam obsidione circum, multis tormentis oppugnare coeperat. Ad quem Petr⁹ Rex Aragonū cum magno equis tum peditum h̄z numero profectus, ab obsidione fugauit, regni h̄z sui finib⁹ expulit. Et Castellam ingressus Henricum iuuare non destitit. Cuius auxilio Henricus Petrum fratrem Castellæ Regem occidit. Qui fratre perempto Rex ab omnibus Castellanorum populis appellatus est. Ceterum Petrus Rex Aragonum Henrici virtute perspecta, filiam suam Leonorā Ioannī eius filio, qui patri in Castellæ regno successurus erat, in matrimonium dedit.

Petr⁹ Castel
le Rex.

DE PROFECTIONE EIVS IN SARDINIAM
& aliis rebus ab eo gestis.

Rebus Aragonie regni iam cōpositis, in Sardinia transiit rebellantē. Cuius pruinciae populis post multa prælia ad obsequiū adductis, Ianuēses, ad quos Sardī defecerāt, multis cladi bus affecit. Hinc in Hispaniā reuersus, Darocā, Turolū, Bilbilim, quē prius oppida fuerant, ciuitatis titulis & insigniis ornauit. Iacobū autē Baleariū Regē sux̄ sororis maritū, propterea q; ei denegauit obsequiū, Majoricarū, Russinonis, & Cæritaniae principatibus, quos nomine suo tenebat ī pheudo, spolitauit. Quas pruincias Aragonie regno cōiunxit. Iacobus autē Baleariū Rex dū Majoricarū regnū armis defendere conaret, à Dūcibus Petri Regis occidit. Cuius corpus s̄dem Duces Valentiam detulerunt. Vbi facet in ecclesia maior.

Oppressit
Cerdaniā re-
bellantem.

Maiorica,
Russino, &
Cerdania
Aragonie
iunguntur.

DE VXORIBVS EIVS ET LIBERIS.

VXores plures accepit, Mariam Nauarræ Regis filiā. Quæ filiā peperit Ioannam. Quæ fuit vxor Ampuriarū Comitis. Et duas alias, quarum altera nupsit Federico Siculorū Regi Petri filio. Et altera, quæ paruula migravit ā vita. Peperit & filiū Petru, qui natus paucis diebus obiit. Ioanna autem defuncta, Leonoram duxit Portugalliae Regis filiam. Quæ post cōfertas nuptias p̄ breui spacio tēporis obiit. Qua mortua, Leonorā duxit filiā Regis Siculorum, ex qua suscepit Ioannē & Martinū filios. Quorū alter ei successit in regnis, & alter fuit Dux Mōtis albi. Genuit & filiā Leonorā, quæ, vt supra narravim⁹, nupsit Ioanni Castellæ Regis filio. Leonora quoq; defuncta Rex tā senio cōfactus amore cuiusdā mulieris viduę depedit hominis admodū pauperis filiæ, quæ Sibilia Forclana vocabaſ, propterea q; in oppido nomine Forcia in Ampuriarum ppiniccia nata fuerat, eam demū duxit vxore. Quæ filiā peperit vni cam nomine Hisabellam, quæ fuit vxor Iacobi Comitis Vrgelli & Vicecomitis Agerensis.

Senex vidua
te mulieris
amore capt⁹.

DE EIVS INDULGENTIA ET OBSEQUIO
erga Sibiliam Reginam.

Caeterum Petrus Aragonum Rex hac vxore suadente, cui omnibus in rebus nimis obse quebat, & omnia indulgebat, à se multos ob res male gestas alienauit, multaq; fecit gra uia & censura digna populari. Siquidem, vt Sibilia Reginę morem gereret, Ioannē filiū primo genitū abdicare conat⁹ est. Quod qdē & sine villa causa fecisset omnino, nisi regni nobiles po-

Res periculo
saeſt ſt ridi-
cula ſenē pu-
ellam uxore
ducere.

H illi

L. Marini Siculi. Lib. xi.

puliq; reclamassent. Et Ampuriarum Comitem generum suum, quē oderat Regina, indignis
sime tractauit, multisq; bonis & honoribus prouauit, ac Ioannā filiam pro Comite marito suo
intercedentē Barcinonæ corā plurimis nobilibus aperta manu percussit in facie. Quæ nimia
verecundia summoq; dolore percussa cum domum suā se contulisset paucis diebus obiit.

DE MOROSITATE EIVS ET ALIIS REBUS.

Barbinonem
uasis aureis
& argenteis
exhaustit.
TN domus autem suæ familiæq; componendis ordinibus & viuendi nouis peruestigatis ex-
emplis & domesticis officiis fuit adeo diligens ac morosus, vt non immerito Cerimonios⁹
& supersticiosus fuerit appellatus. Quitempore belli, quo d aduersus Regem Castellanorū ges-
sit, Barcinonam uasis omnibus aureis & argenteis aliisq; preciosis rebus euacuauit, & argentea
quidem uasa cuncta constauit in regales argenteos signo ciuitatis impressos. Ex aureis flo-
renos percussit cum signo lili floris, & imagine sancti Ioannis, vt sunt aurei Florentinorum.
Quod monetæ genus primum Barcinonæ coeptum, postea Valentie, Majoricis, & Perpigna-
ni fieri iussit. Valentie præterea sua arma concessit, quæ sunt in clypeo baculi crocei rubriq; &
corona desuper imposta.

DE TEMPORE MORTIS EIVS ET AETATE.

Praefuit autem regnis annis vnum & quinquaginta. Qui discessit à vita Barcinonæ, an-
no Millesimo, tricentesimo, octogesimo septimo. Natus anno septuagesimo secundo. Et
primum lacuit Barcinonæ in ecclesia maiori, quam Sedem Barcinonenses vocant, & deinde
fuit delatus in monasterium Populeti.

DE IOANNE PETRI FILIO ET SUCCESSORE ARA- gonum Rege decimo quarto, & Comite Barcinonæ.

Ioannes in regnis mortuo patri succedēs, vxorem duxit Matheam filiam Comitis Arme-
niacensis. Ex qua filiam genuit nomine Ioannam, quæ nupsit Mathæo Foxæ Comiti. Ce-
terum Mathea cum hanc filiam peperisset, breui tempore mortem obiit. Et Ioannes Rex du-
xit uxorem Violantam filiam ducis Ebaris. Quæ peperit filium, qui Cæsaraugustæ parvulus
obiit, & Gerund⁹ Delfinus dicebatur. Peperit etiam Violatam filiam, quæ nupsit Ludouico
Regi Neapolis, & Andagauensum Duci.

DE MORVM EIVS VARIETATE ET INDVLGEN- tia erga secundam uxorem.

Evit autē Rex Ioannes Mathea prima eius uxore viuente munificus, benignus, multisq;
virtutibus excellens, & omnibus regnorum suorum populis & nobilibus admodum
charus, pacis studiosus, & Musicae cultor insignis. Vbi vero Violantam duxit, eius voluntati
nimis obsecutus & omnia indulgens, à se cunctorum ferè nobilium & multorum populorum
mentes & cultus auertit. Quod cum animaduertisset uxor Violanta, vt Aragonie nobiles &
Barcinonæ principatus equites opprimeret, omniaq; sola disponeret, & ad arbitrium suū ad-
ministraret, Armeniacēsem Comitem multosq; Gallæ proceres cum magna hominum mul-
titudine, Rege consentiente, ad se, vt conuenirent, in Hispaniam vocauit. Quibus appropin-
quantibus, & iam ultra Gerundam ciuitatem transgressis, Martinus Ioannis Regis frater cum
multis equitibus Aragonum, Cathalanis, & Valentinis occurrit. Ac illorum multis occisis, re-
liquos ab Hispaniæ finib; expulit. Quo prælio Valéthnorum multi, qui suam illic virtutem
militarem & inuestos erga Regiam dignitatem animos viriliter ostentarunt, à Rege nobilita-
tis titulos & equestris ordinis dignitates acceperunt. Ex quibus fuerunt inter alios, quorum
nomina mihi minus nota sunt, equites qui nunc à Villa noua cognominantur, & Scribarum
domus, Corellarum genus, & familia Montagnis.

DE REBUS QVAE TEMPORE EIVS IN
suis principatibus acciderunt.

Hoc Ioanne regnante, & i Augustacarea cōmorati, nonis Augustis anno, M.CCC.XCI. Populi Barcinonæ principatus, Aragones, Baleares, Valētini tumultuātes aduersus Iudeos insurrexerunt omnes, exceptis Cesarauigste ciuib⁹, quos Regis præsentia compescuit. Qua persecutione in Iudeorum perniciē violēter exacta, Rex nonnullos, qui præcipua mortis & seditionis causa fuerant, capite puniuit, & alios magna parte honorū mulctauit. His exactionis poenis, ad Baleares cum Regina profectus, Majoricarum ciues, vt ducenta milia florenorum persoluerent, coegit.

Tumul⁹ cōtra Iudeos

DE REDITV EIVS IN HISPANIAM ET
morte repentina.

Hinc in Tarraconensem prouinciam remeans cum ventis reluctantibus Barcinonæ litus tenere non potuisset, in loco, qui dicit Caput Crucis apud Ampurias expositus, in oppidum Castillonē se recepit. Vbi per aliquot dies commoratus, in saltus & montes propinuos cum multis equitibus venatum profectus, cum lapum venatores occidissent, dum si lupus an lupa esset e venatoribus quereret, repente mortuus ē mula, qua vehebatur, decidit. Cuius corpus Barcinonæ sepultum tacuit in ecclesia cathedrali, quod deinde iussu Martini fratris Populetū delatum fuit. Obiit autē quartodecimo Kalendas Iunias, Anno.M. CCCXCVI.

Repente moritur

DEDVBVS MARTINIS REGIBVS PATRE ET
filio, altero Aragoniæ quintodecimo, & Barcinonæ
Comite, & altero Sicilie.

Imperante in Aragonia Rege Ioanne, de quo proxime locuti sumus, Martinus eius frater dux Mōtis albi Mariæ Lunæ Comitis filiā vxorem duxerat. Ad quam mortuo patre sine filio successore Lunæ Comitatus fure deuenerat. Ex hac vxore filium suscepit nomine Martinum, qui Federici Siciliæ Regis filiā duxit vxorem. Et Federico socrō sine virili prole defunctoratione matrimonii Siciliæ regni titulos & coronam accepit. Cuius pater Martinus cum de Ioannis Aragoniæ Regis sui fratrib⁹ erga se voluntate dubitaret, quoniā eum a quibusdam de sua & Martini filii morte paranda sollicitari nonnullis conjecturis animaduerterat, cum filio & nuru paruisq; copiis Cathalanorum, Aragonum, & Valentinarum in Siciliā traiecit. Oblata vel honesta tunc occasione, propterea q; in Sicilia principibus, vt fieri solet, absentibus, magni tumultus & multæ seditiones erant. Vbi seditionibus compositis, sedatisq; tumultibus, nūr⁹ & filii nomine Siciliæ regno tantisper præfuit, donec legatos Aragonū de Regis Ioānis morte nuncios accepit. Ad quem mortuo Rege Ioanne suo fratre sine filio, sic enim Petrus eorum pater in testamento reliquerat, Aragoniæ regni successio spectabat.

DE ADVENTVEIVS IN HISPANIAM ET ALIIS REBUS.

Celebratis igitur in Sicilia tota Ioannis Regis exequis, cum septem triremis & aliis nauibus, multis Hispanis & Siculis comitatus equitibus, Ad Marsiliæ portū delatus est. Hic dies quinque cōmoratus, Auinionem petiit, vbi tūc erat sedes Benedicti Lunæ summi Pontificis, à quo fuit exceptus honorificentissime. Hinc autem profectus in Hispaniam, primum Barcinonam, & deinde Cesarauigstam peruenit. Vbi Rex salutatus ab omnibus, cum magna ciuitū lāetitia coronat⁹ est in ecclesia sancti Saluatoris, Idib⁹ Maiis, anno. M.CCCXCVIII.

DE MORTE MARIAE VXORIS EIVS ET
coningio Margaritæ.

ACoronatione eius anno fere' nono Maria Regina multis corporis fatigata laboribus, & animi curis confecta migravit ab humanis in Villa Regali regni Valentiae. Qua morte

H v

tua Martinus Rex habēdorum liberorum cupidus, vxorem duxit Margaritam Pratarum Comitis filiam, Benedicto Luna summo Pontifice dispensante, propterea q̄ ei valde proxim⁹ cū illa cognationis gradus intercedebat. Cæterū natura minus ei⁹ desiderio satisfecit. Ex ea enim prolem nullam prorsus habuit.

DE MORTE EIVSET MARTINI FILII SICILIAE REGIS.

SVb idem tempus obiit etiā Martinus Rex Siciliæ filius ei⁹ in ciuitate Callari, Sardis, qui rebellauerat, subactis & in obsequiū Martini p̄fis eius adductis. Discessit aut̄ à vita quinto Kalendas Sextilis, Anno. M. CCCCIX. Et facet i ecclesia ciuitatis Callaris apud aram maiores. Post mortem vero Martini Siciliæ Regis superuixit Martinus pater ei⁹ Rex Aragonum menses fermè decem. Qui discessit ab humanis prope Barcinonā in monasterio monialium ordinis Cisterciensis, cui Vallis dōzellæ nomē est, pridie kalendas Iunias, Anno. M. CCCCX. Hinc autē Barcinonam delatus in ecclesia Pontificali, quā Sedem Barcinonenses vocant, sepultus honorifice lacuit ad latus arę maioris usq; ad tempus Regis Alfonsi Ferdinandi sui successoris filii. A quo simul cum Violanta Regina fuit in Populeti monasterium collat⁹. Vbi facet cum reliquis Aragonie regibus, Regnauit autē Martin⁹ Rex aragonum annos. XIII. Qui moriens sine liberis Aragonie regnum ad patriæ & honorum regnicolarum iudicium relinquit, ut scilicet propinquiorum ac meliorem virum, & cui iustius regnum deberi videretur, ac tutius committi posset, eligerent.

DE FERDINANDO IOANNIS CASTELLÆ

Regis filio, qui post Martini mortem Aragonie successit,
Rege sextodecimo, & Barcinonæ Comite.

Caeterum vt Ferdinandi ad Aragonie Regnum successio referatur, pauca repetenda sunt Cyprius, quibus non Ferdinandi solum successio, sed filiorum quoq; eius paternum ac maternum genus agnoscerut. Ab Ioanne itaq; Castellæ Rege, qui fuit Hispaniae Reginæ nostri temporis Ferdinandi Regis vxoris paternus proauius, dicere in animo est. Ioānes Castellæ Rex, vt paulo ante mentionem fecimus, Leonoram Petri Aragonum Regis filiam in matrimoniu duxit. Quæ duos peperit filios, Henricum, qui ob infirmitatem corporis valitudinem Valitus dinarius fuit appellatus, & Ferdinandum de quo loquimur. Ex quibus Ioannes pater, Henricum maiorem natu Regem instituit, & Ferdinandum, quem propter eximiam eius corporis animi q; præstantiam plurimum diligebat, moriēs magnam bonorum mobilium partē testamento reliquit. Henricus autem mortuo patre quāuis minus prospera corporis valitudine, singulari tamen animi sapientia cæterisq; virtutibus, quæ ad bonum principem spectant, regnū sanctissime gubernauit, et Ferdinandum fratrem, cuius erga se fidem cæterasq; virtutes egregias in multis & magnis rebus perspexerat, summo semp amore dilexit. Cui præter multam pecuniā magnāq; munera, multorum quoq; oppidorum possessionem & cum omnibus turribus proprietatem donauit, propterea q; eius animi gratitudinem prius in exiguo munere cognouerat. Quare non immemor fraternæ benivolentia regisq; liberalitatis Ferdinandus, cum post fratris Henrici Regis mortem omnes ferē Castellæ Magnates Toletum Castellæ primariam ciuitatem conuenissent, vt quem essent habituri Regem cognoscerent, ipsumq; Ferdinandum sese vehementer optare significanter, nulla quidem cunctatione nullaq; domini nati cupiditate captus Ioāne statim fratris Henrici filium admodum parvulum suo humero impositum cunctis astantibus ostendens, Rex inquit, Proceres hic est Ioannes fratris mei fili⁹ nobis omnibus legitime colendus. Ego autem tantisper eius nomine Castellæ regni gubernandi curam suscipiam, donec meus hic Ioannes ex fratre nepos adolescat. Hunc igitur, vt nos ratio regniq; intra monent, obsequium presterimus, solēniq; sacramēto rituq; nostro seruato, nos Regem hunc habituros astringamus. O vocem diuinā, & summis laudibus extollendā, quæ

quidem naturam superauit humanam, quæ probris imbecilla est ad potentiam contemnendam. Hic igitur Ferdinandus cum maximis plurimisq; virtutibus magnopere polleret, ab omnibus quidem totius Hispanie populis mirum in modum colebatur. Quapropter Martino Aragonum Rege auunculo suo mortuo, cū hæreditario iure (erat enim Leonoræ Martini sororis filius) tum eximio suarum virtutum splendore, ab Aragonie Magnatibus ac populis ab Antiquera, quod est Bethicæ prouinciæ oppidum, per legatos accitus est, ut Aragonie Regis titulum, possessionem & coronam acciperet. Commonitis tamen & citatis prius omnib; eius cōpetitoribus, scilicet Federico Comite Lunæ Siciliæ Rege Martini Regis Aragonu nepote, Ludo-
nico Rege Neapolis & Andagauensium Duce, Matheo Comite Foxano, Alphonso Gans-
dæ Duce & Ribagorcæ Comite, & Iacobo cognomento Pratensi. Quorū partim venerunt,
partim procuratores misserunt. Cæterum cum super hoc dissensiones inter Aragones, Valentinos, & Cathalanos orirentur, in quibus præter alios, etiam Garsias Cæsaraugustanus Archiepiscopus cum Antonio Luna liberius contendens occisus est, quoniam alii Ferdinandum, alii Iacobum Aragonum Virgelli Comitem, alii Ludouicum Gandicæ Ducem Regem optabant. Ut igitur maioribus malis occurserent, & populorum accensos animos extinguerent
& furores compescerent, nouem viris virtute vitaq; probatissimis commissa res est, quorum
iudicio ac sententia Rex Aragonum futurus eligeretur. Fuerunt itaq; huic rei judices electi ex
Aragonibus, Dominicus Oscitanus Episcopus, qui postea fuit Cardinalis, Berengarius Bar-
daxinus tureconsultus egregius, & Franciscus Aranditanus eques. Valentinorum nomine fue-
runt, Vincentius Ferrariensis ordinis prædicatorum, qui post mortem non sine multis mag-
niscq; miraculis sanctorum catalogo fuit a scriptus, Ludouicus Cartuxanus prædicti Vincen-
tii frater, & Petrus Beltranus successor Generii Rabaci, qui eo tempore in insaniam incidit,
quam, ut nonnulli volunt, ne sententiam suam diceret, simulavit. Tametsi mente captum fuisse
certissimum constat. Pro Cathalanis vero Sagariga Tarraconensis Archiepiscopus, Guillermus
Valseca, & Bernardus Gualbes sententiam latiri erant. Qui simul omnes hanc ob causam in
Gasparum Aragonie prouinciæ oppidum omnium consensu sese contulerunt. Vbi complures
dies cōmorantes, & vt veri prudentes omnia quæ in posterum potuissent accidere cogitantes,
tandem seruatis competitorum turibus, & eorum perspectis moribus & rebus gestis, Ferdinandum cæteris prætulerunt. Quem quidem non immerito coronandum iure declararunt.
Quorum iudicium, quoniam eorum sapientiam & virtutæ sanctitatem satis perspexerant, omnes
quidem partes dissidente nullo tanquam Dei oraculum acceperunt, & cum ingenti omnium
laetitia Ferdinandum confestim Regem appellauerunt. Qui cum in Castellæ regno, vt
supra dictum est, magnum oppidotum numerum magnumq; patrimonium ab Henrico
fratre relictum habuisset, Vrracam, quæ mox Leonora nomen accepit, Alburquerqui Comi-
tem admodum diuitem vxorem duxerat. Cuius erant oppida quinque & Castelle principatus
qui Hispanæ dicitur Infantatus. Ex qua Ferdinando felicissima proles orta est. Quinque enim
fili natu sunt omni naturæ munere præstantes. Alphonsus qui patri omnibus successit in re-
gnis, suaq; virtute proprioq; labore Neapolitanorum regnum adeptus est. Rex quidem unus
maximum sui temporis omnium virtutum ac præcipue liberalitatis exemplu. Fuit enim mu-
nificentissimus princeps. Quo factum est, vt omnium hominum gratiam facile promoveret.
Sed de hoc alias. Secundo autem loco natus est Ioannes, qui cum ex dote Blachæ Reginæ Na-
uarræ, Regis Nauarræ nomen & coronâ assumpsisset, deinde Alphonso fratre sine legitimis li-
beris & successoribus mortente Siculis & Aragonibus imperauit. De quo iam plenam confe-
cimus historiam. Post Ioannem natus est Henricus, qui sancti Iacobi ordinis magister equi-
tum fuit. Deinde Sanctius, qui Alcantaræ & Calatrauæ ordinis militiae præfecturam gessit. Po-
stremo vero natus est Petrus, qui Neapolitano bello perire. Filiae quoq; duæ, Maria, quæ nu-
psit Ioanni Regi Castellanorum, & Leonora, quæ fuit vxor Regis Portugallie. Sed ad Fer-
dinandum redi.

Ad Arago-
niæ regnum
cōpetitores.Cæsaraugua-
stanus Archi-
episcopus oc-
census est.Indices ad eli-
gendū Regē
S. Vincentius

DE EIVS ADVENTV IN ARAGONIAM
ET CORONATIONE.

IN Caspæ igitur oppido publice lata p Ferdinandō sententia coram Benedicto Luna summo Pontifice, regni proceres oratores ad eum statim miserunt. Quibus accitus ad accipientem Aragonie regni successionem cum liberis & uxore multis Castellæ nobilibus comitat, Cæsaraugustam venit. Vbi in maximo populorum & equitum totius regni cōuentu celebratis conditionibus & statutis ac obseruandorum prærogitorum facta confirmatione, fuit honoris coronatus in ecclesia sancti Salvatoris, tertio Nonas Septembri. Anno. M. CCCCXII. Qui priusq; vocatus esset ad Aragonie regnum, acre bellū Mauris Granatensisbus intulerat. Quos Antiquaria & aliis expugnatis oppidis, magnis cladibus affecerat.

DE REBUS EIVS GESTIS POST ACCEPTVM
Aragonie regnum.

Comes Vr.
gelli capitul.

Vbi vero Aragonie suscepit imperium, noui principi⁹ rebus iam cōpositis, multa p̄clarē gessit. Et Iacobū Comitē Vrgelli, qui contra eū rebellauerat, captū & horis omnibus multatū custodibus adhibitis in Castellam misit. Vnde mox in Xatiue castellū detrusit ppetuo carcere dānatū. In quo Comes angustiē carceris impatiē breui tēpore vitā finiuit.

DE ADVENTV SIGISMUNDI IMPERATORIS
ad eum in Hispaniam.

Erat hoc tēpore Romæ letiferū scismā, & ecclesiae multorū annorū pñitiosa diuissio, tres enim Pontifices erant. Quorū vnuus Benedictus Hispani generis, qui ante pontificatū Petrus Luna dicebatur, diuersarū factionū veritus insidias in Hispaniā venerat. Qui, vt supra scripsim⁹, coronationi Ferdinandi Regis præfuerat. Cuius causa Rex Ferdinandus & Christi anæ religionis amore cōmotus legatos ad Imperatorem Sigismundū misit, rogatū vt Nissam, quæ ciuitas est Galliæ maritima nō longe ab Hispaniæ finib; cōueniret, vt scisma iā diuturnum tollerent, & vniuersę Christianitati & Dei ecclesiae cōsulerent. Sigismundus aut̄ Christia nissimus Imperator accepta legatione sanctoq; Ferdinandi Regis cognito desiderio simul cum legatis eius iter ingressus Nissam venit. Interim vero Ferdinandus & si Valentia, unde legatos ad Imperatōrem miserat, grauissimo morbo decubuerat, tritemem tamē ingressus ē Valētia ad Colibritanū portū magno dolore fatigatus peruenit. Hinc lectica Russinonē oppidum, quod Perpignanū vocant, delatus indies crescente morbo vltra p̄gredi non valuit. Quapropter de valetudine eius certior factus Imperator ad eū Russinonē venit. Cui Ferdinandus in Hispaniā sā ingresso Alphonsum cū reliquis filiis magnoq; numero nobilitū obviā misit. Et interea sancti Francisci monasterū, propterea q; erat capacissima domus, hospitiū parare iussérat. Ille aut̄ cū venisset vbi paululū cōquieuit Regē in lecto iacentē adiit, & honoriscentissime receptus est longoq; sermone vltro citroq; habito demū familiaribus amotis duo soli multa cōtulerunt. Hinc digressus Imperator ad Pōtificē Benedictū in oppidi arcē se cōtulit. A quo magnis honoribus exceptus et eius pedes osculatus Ferdinandi Regis & omniū Christianorū principum suoq; nomine multa verba fecit. Cui suā & aliorū voluntatē aptissime declarauit. Nā cæteri Reges ad Imperatōrem sua vota detulerāt, & prudētissime supplicauit, vt quēadmodū Pontifices alii p̄ cōmuni Christianorū salute & Dei cultu & honore facere parati erāt, ipse q;q; Pontificatus onus & dignitatē deponeret. Benedictus aut̄ quo magis ab Imperatore rogabat, eo p̄tinacius i sua cōtumacia p̄mnebat, affirmās vnu se dūtaxat atq; uerū esse Pōtificem. Tūc Imperator ad Ferdinandū Regē reuersus ei Benedicti p̄positū retulit. Rex igit̄ et Imperator illi obsequiū dene garūt, & ne q; eū Pōtificē diceret iussérūt. Quod vbi Benedict⁹ intellexit, metuēs ne v̄l capiō p̄tificatū dimittere cogereb̄, vel aliq;d periculū subiret, noctu clā egressus ex oppido Colibri se cōtulit, ac prima luce tritemē, quā ibi paratā cū aliis habebat, ascēdit. de cui⁹ discessu rex Ferdinandus certior fact⁹ eḡtes ad eū statim misit, supplicatū ne discedere vellet, p̄pterea q; apud se

Pontificis Be
nedicti perti
nacia.

tutus esse possit, q̄ apud alium quenq; Cui Benedictus per equites ad se missos hoc modo re-
spondit. Men qui te feci in desertum misisti! Allusit enim ad Regis coronationem. Cui Bene-
dictus Pontifex, vt supra diximus, præfuerat, perinde ac si dixisset, ego te Regem feci, & tu vis
me priuare Pontificatu! Hoc responso dato remos impellens in Peninsulam, hoc est in insulam
paruulam, quę Paniscola dicitur, apud Valētiām se recepit. Et Sigismundus Imperator ex Hi-
spania discedens ad imperium reuersus est. Rex vero Ferdinandus adhuc infirmus aduersa vali-
tudine Barcinoñam venit. Hinc in Aragoniam proficisciens itineris labore decessus in Equala
to oppido recidit in grauorem valitudinem. Qua vixit decessit quarto Nonas Aprilis, anno
M. CCCXVI. Aetatis vero suæ. XLIII. Aragoniae autem regno p̄fuit annos quatuor &
menses nouem. Qui sepultus est in monasterio Populeti. Cuius vxor Regina Leonora per-
atis exequitis in Castellam redit. Quae in oppido Methymna cognomento Cāpo, sororum q̄
Sanctimoniales dicuntur, monasteriū condidit nomine Sancti Ioannis Dominarū. Ibi p̄san-
cte vixit annos. XIX. & diem sibi clausit Nonis Ianuariis. Anno. M. CCCXXXV.

Obiit i oppi
do Equalato

DE ALPHONSO REGE FERDINANDI FILIO COGNO mento Magnanimo, qui fuit Rex Aragonum. XVII. & vtriusq; Siciliæ, & Comes Barcinone.

Ad magnam Ferdinandi Regis fœlicitatem, & inclytam Aragoniae Siciliæ q̄ regni glo-
riam filius eius Alphonsus ingens omnium virtutum cumulus accessit. Cui res magni-
fice strenueq; gestas, quę plurimæ sunt & immortalitate dignissimæ, ego cōsulito transeo. Eas
enim Laurentius Vallenensis, & Bartholomæus Faccius, duo præstantissimi viri fideq; dignissi-
mi carthiñi nuncq; perituri facundissime scriptas reliquerunt. Si quis igitur Alphoni Regis vir-
tutes & res fortissime gestas summis laudibus excutas cognoscere velit, & Laurentium legat
& Faccium, qui de rebus gestis & virtutibus eius magnam & veram confecerunt historiam.
Ceterum Laurētianum de Regis Alphoni rebus gestis opus, quod à multis afferit ab eo ædi-
tum fuisse, ego nondū vidi. Bartholomæi vero Facci magnum volumen, & in decim libros
diuisum Neapolii perlegi nuper apud quandam Antonium siue Bernardinum, cui cognomen-
to est Bononia, qui eos Venetorum legatis ad Ferdinandum Regem transcribendos cōmo-
dauerat. Quibus certe libris & recenti fama commotus Alphoni Regis multas & ingētes vir-
tutes admiratus, illam demum Stoicorum comprobauit sententiam, quę mihi per difficultis ha-
ctenus videbatur, vt omnes illi virtutes inesse crederemus, in quo saltem earum una esse videre
tur. Atq; adeo quidem Stoicorum nunc à me vetus confirmatur opinio, vt nullam proorsus li-
tem deinceps illis intendam. Fuerunt enim in Alphono Rege virtutes tam cumulate & perfe-
ctæ, q̄ multæ. Quę non modo magnis historiis ac fama cīcūferuntur, verū etiam multis ad-
huc vñuentibus & Hispanis equitibus & Siculis, qui rebus ab eo gestis interfueru, memoran-
tur. Ipse quoq; memini post captam Neapolim quod Siculos maximis honoribus illustravit,
quibus amplissima munera tribuit, quorum domus & genus præclaris nobilitatis titulis orna-
uit, quos equestris ordinis dignitate censiūq; donauit.

L.Valla.
Bartholomeus Faccius.

DE EIVS ELOQVENTIA ET ERVDITIONE

CVLus ego virtutes & res gestas mecum cogitans, illud vnum quod rarissime contigit, no-
stris præsertim temporibus, persæpe mirari soleo, q̄ summus Princeps & quinquagena-
tius & maximis plurimisq; curis distractus ad Latinas literas respexit, earumq; desiderio com-
motus & amore iam captus à primis grāmaticæ rudimentis veluti puer omni cura solut⁹ disce-
re coepit. In quibus Laurentio Valla & Antonio Panormita præceptoribus vñus breui quidē
tempore plurimum profecit. Hinc poetas & oratores omnes totius Italie atq; Sicilię, quorū
consuetudine mīrum in modum delectabatur, mirifice tuuit & q̄ maxime coluit. Qui vbi sci-
entia fructum gustare coepit, amplissimam & pulcherrimam sibi suisq; literatis hominib⁹ bi-

Quinqua-
narius Latini
nis līs opera
dedit.

Omnium librorum bibliothecam comparauit, librisque plurimis conquisis & emptis immenso prelio. Quos uatem venales inuenire non poterat a publicis & priuatis bibliothecis cōmodato dum trascr̄berentur accepit. Atque multa Græcorum volumina culuscum scientiae per viros eruditos & eloquentes in latinum sermonem traducere diligentissime curauit. Cuius auspiciis & amplissima liberalitate nimirum latīnae litteræ, quæ tam pridem miserandam iacturam fecerat & penitus ad interitum peruererant, fuerunt ad pristinum statum & meliorem cultū restitutæ, in magnaq; prelio ac veneratione habitæ. Floruerunt sub tanto principe quidem non solum bellorum duces & in re militari fortissimi equites, sed etiam vates & rhetores omnes, in omni genere literarum indulgentia summi Regis excitati. Qui quanta & ipse claruit eloquentia scripta quidem eius & orationes quædam facile declarant. Quarū, quoniā de rebus eius gestis mentio nem nullam sum facturus, aliquid hic apponere placuit, vt cæteri principes aut inuidia palleat, aut idem facere studeant diligenter.

DE EIVS SERMONE CONSOLATORIO

ad Gabrielem Surrentinum familiarem.

VT tales mihi Gabriel! Medici quidem te extra mortis periculum esse affirmant, si modo illos obedienter audias. Quod ut facias te hortor atque etiam rogo, ne secus faciendo ipse tuæ mortis causa fuisse infameris. Et in medicis quidem haud parvum praesidium vitæ est, verū in Deo multo maius ac certius. Is enim non vitæ modo, sed mortis etiā sanitas & salus est. Illū ergo in primis ante oculos habeas, illi tota cogitatione adhæreas, q; te fecit q; te à morte moriens redemit, q; te iudicatur est. Illū si quando offendisti, nūc cōtritione, oratione, cōfessione, & factis misericordiis tibi places ac propitiū reddas. Hęc cum feceris, & facies scio, & quidē deuotissime si bene pietatem ac constantiam tuam noui, hęc inq; cum feceris, illius postea voluntati ac misericordiæ lęto & forti animo te permittas. Solus enim, quid nobis profuturum, quid contraria noscitur sit, prænoscit. Nec te timor aut potius opinio mortis offendat. Mors quippe bene præcepit mortalibus vita est. Hinc & disoluī cupiunt qui bene vivent & esse cum Christo, vt bene actæ vitæ præmium consequantur, lumen eternum. Et profecto mors vitæ principium est, atque eius vitæ, quæ neq; doloribus, neq; metui, neq; inuidiæ, neq; erumnis ullis subiecta est, neq; ipsi quoq; morti quicq; obnoxia. Et si altius aliquanto repetam, inueniemus, mortem nihil aliud esse q; peccandi finem. Nam cum Adā contra mādatum Dei in flagitium lapsus eset, ne vivendo culpa reuulsiceret, & in peccato persistaret, eius corpus ē terra factum, terra Deus reddidit. Non ut creature, quam fecerat, sed ut peccato quod creatura ipsa cōmisserat finem imponeret. Deus igitur & principium & finis, cū is vult, nascimur, cū vult etiā morimur. Et sunt hęc prorsus quidem diuinitatis suæ nihil ad nos pertinentia. Illud vero tantummodo nō reliquit arbitrio, ut bene recteq; vivendo bonum nācisceremur finem. Hoc itaq; quod vnum nostrum est, id est ut in Christo domino moriamur summa ope admitti debemus. Quod qui faciunt non plane moriūt, sed transeunt à corruptione ad incorruptionem, à mortalitate ad immortalitatem, à perturbationibus ad tranquillitatem. Non absurde fortassis quidam existimat mortem non modo malum non esse, sed honorum omnium maximum. Verū enim, uero quoniā euocationis diem neq; horam nobis scire datum est, perq; salubre fuerit nos preparatos esse cū deo sentientes & mandatis eius obsequentes nec diē differre tutum esse, sed insipiente factum potius existimādum. Plerosq; enim vidim⁹ summa corporis incolumitate responde interceptos. Contra nonnullos usq; ad mediorum desperationem redactos cōualuisse. Ego quidem in præsentia, ut vides sanus integer & validus sum, adde & tot tantorumq; Regnum, opib; potentia, existimatione fortassis non impostremis. Sed nunquid profutura hęc mihi quicq; intelligā ad horam mortis dignoscēdam? aut si intelligā, putem me vel temporis momento illi resistere, aut repugnare posse minime. Cum hęc igitur omnia in Dei tantum potestate sint, nihil nobis reliquū videtur nisi cū Deo bene sentientes eius præceptis

Dic̄lum sa-
pienter.

De Regibus Aragonie.

Fol. lxxiiij.

ut diximus cum in omni vita, tum in vita termino maxime obediamus. Sed quoniam te verbis meis alacriorem aliquanto factum intueor, pergam te monere, & sis quidem monitis, quibus haec breuis hora non modo sine metu, sed cum gaudio quoq; transigenda videatur. Crescamus firme omnes, q; Deus hominem fecerit ad imaginem & similitudinem sui. Nec cum secerit, credim⁹ corpus fecisse sui simile, sed inflasse illi spiritum, id est, animam ad similitudinem sui. Id cum ita sit, quid nobis scelicius potest accidere, q; dimittere luteum corpus, victorum sarcinam, & ad eum euolantes redire, qui nos non dignatus est ad similitudinem sui facere? quo spiritus noster diuino ipsius spiritu repletus diuinitatis particeps & felicitatis eius agat æquum, perpetuo inter angelos & sanctorum choros? Et quoniam nos similes sui natura creauit, & simile appetat simile, oportebit nos legi naturæ parere, hoc est, ipsi Deo, ut nemo vnde sapiens repugnauit. Natura ergo rapimur ad fruitionem Dei, ad quam ne id refugas, nisi morte migrandum est nemini. O ineffabilem Dei benignitatem, dedit sis qui credunt in nomine eius vel Dei filios fieri posse. Et adhuc veremur mori, atq; id statim facere, quod velimus nolimus quandoq; facturi sumus. Sane nisi Deus id expresse vetuisset, non expectanda sed conciscenda nobis mors esset, quo citius anima nostra pueniret ad patrem rerum omnium & factorem & dominum, quo simplicitatem, puritatem, æternitatem, atq; virtutem dixerim, Deitatem recognoscere & recuperaret suam in contemplatione rerum celestium & cōsortione sanctorū. Quid nos ita non dicam amplius mors sed agitatio mortis deterreat: à qua momento temporis absoluimur? Et in qua, aut nullus est sensus, aut certe breuis quidam efflatus, & is quidem à qua nimitate lenior ac facilior. Adeo ne molles aut insolentes erimus, vt quod omnib⁹ prorsus subeundum est iter, nobis vniuersaliter esse subeundum arbitremur? Adeo ne stulti atq; dementes, vt nobis naturam, non naturæ nos parere debere cogitemus? Atqui viridiore è vita exeo in flore etatis. Quid resert obsecro q; cito quis exeat si semel exeendum? Nunq; ne animaduertisti, q; quo magis crescimus, eo magis decrescit vita? Quanq; per immortalem Deum quid in hac vita potest esse diu, cum ipsa etiam hominum longissima vita per breuis sit, & pūcti instar iudicanda, si cum æternitate eam conferas? vt non temere fortassis credendum videatur, non ex intervallo aliquo, sed una eademq; hora homines mori & nasci omnes. Cæterum is mihi demum vivere videtur, & in ætate adhuc imperfecta vitam perfectam ducere, qui visq; ad sapientiam, id est, visq; ad cognitionem Dei vixit, qui conscientia sua fret⁹ mortis fiduciam praeserens læto atq; hilari animo obeat aut abeat potius. Et si vis etiam dinumerentur anni & servetur ordo, vt libet, qd tibi paucorum annorum accessio boni potuisset afferre: aut quid non malis potius? Tibi summa nunc tui principis gratia, tibi fratres & parentes incolumes, tibi patrī ipsius tuæ & haud parvus propterea dominatus, tibi facultates & copiae non mediocres, sed horum pleraq; fortunæ temeritate reguntur. Quæ certe nobis pro gratia inuidiā & malitio lentiam subegerit, pro sanitate morbos & ægritudines, pro dominatu seruitutem & exilium, pro fluentia & diuinitis paupertatem & inopiam, pro bona ætate tedium atq; odium. Hi nimis ruris hi fructus sunt, quos præsens vita acerbissimos exornare consuevit, quos evitare & morte præcidere sapiēs vir, si licet, debet. Et tūc secū bene scelicer'q; actū esse existimare, si cum hæc fucata & fallacia bona sibi arriserint, ea deserat. Nec vero te vlla de parentib⁹ aut fratribus, quos relicturus fortassis es, subeat sollicitudo. Eos quidē mihi cordiā iāq; esse & fore scias, nō minus sane, ne qd ardētius dicā, q; te ipsum, in cui⁹ recordationē Marinū fratrem & ipsum p̄clarę spē adolescentulū in tuos honores, in tuas fortunas & fortunas spē p̄tinus assumo. Tu vale æternū, & si mādatis meis impigre semp̄ obsequerasti, nunc si à Deo Opt. Max. ac regū Rege tibi vitae exitus denunciari videatur, lætus agensq; gratias pare & obtempera. ¶ Hac oratione confirmatus & erectus adolescentis paulo post hilariter & cum Dei misericordia cognitione migrauit. Rex illi infertas magnifice persoluit, & sepulchro huiusmodi distichon excupi mandauit.

¶ Qui fuit Alphonſi quondam pars maxima Regis
Gabriel hac modica nunc tumulatur humo.

Ingeniosa locutio.

Quando dicitur homo felix.

L. Marini Siculi. Lib. vi.

ORATIO EIVS AD FERDINANDVM FILIVM

contra Florentinos proficiscentem.

Bonus pr
ceps. Compulsus tandem Florentinorum iniuris, quas nobis ac Venetis sociis & amicis nos-
tris quotidie inferre pergunt, constitui animo te, quo nihil habeo in vita charius, adver-
sus eos cum hoc exercitu mittere. Speras Dei ope, qui iusticie fauet, & tua atq; horum militum
virtute fore, vt acceptas iniurias vlciscamur. Stimul ut cognoscat iniuste se fecisse, qui cum hos-
tibus nostris foedus atq; amicitiam tñixerint, se q; in eo errasse, ne q; satis recte eorum reipubli-
ce consuluisset. Et quo id alacriore animo suscipias agascz, hosce veteranos commilitoties meos:
mihi charissimos, quos tibi magnæ glorie, si iis vti sciuenteris, futuros reor, tradidit q; fidei ma-
do, quorum virtus ac fides, multis meis magnis laboribus ac periculis superioribus bellis mi-
hi nota & spectata est. Quorum opera omnes ad hunc ditem victorias & Neapolitanu hoc re-
gnum triumphum q; adeptus sum. Quibus deniq; adiutoribz ac bellicis magnam Italie par-
tem maiorum nostrorum imperio & glorie adiecit. Hos velim in primis ames charosq;
habeas, putescq; nihil ne vitam quidem ipsam à me tibi commendari posse diligentius. Quod
cum feceris, meam à te gloriam amari expetis, tunc deniq; existimabo. Hos vide ne temere in
discrimen mittas. Nec vero multum à te cohortandi aut oratione incitandi erunt, si quid periz-
culi subeundum fuerit, magis a te reprimendus moderandusq; q; verbis accendendus eorum
animus erit. Tales tibi viros ad necessarios casus reserves facito, in quibus scilicet de dignitate
tua agatur aut fama. Nec vero apud me dubium relinquitur quin eos ita habiturus sis, vt Im-
peratorem eundem habere se sentiant. Id autem te ante omnia monitum velim, ne tantum tuæ
aut horum militum fortitudini fidas, vt arbitris absq; diuina ope à te hostes superando. Vi-
ctoria enim non ex hominum consiliis, sed ex summi Dei voluntate ac potestate proficiuntur.
Tum deniq; tibi militares artes profuturas scito, cum Deum tibi pietate ac iustis factis propi-
cium reddideris. Eum igitur si vincere expetis, pura mente colito, spernq; omnem victoriae in
eo reponito. Et si quando, quod solet in bello contingere, tibi quidquā aduersa acciderit, quo
existimare possis ipsum Deū tibi subiratum esse, vide ne ab eo per impatentiam aut animi per-
turbationem discedas, sed potius satisfaciendo et reconciliari stude. Solet enim Deus quos dili-
git interdum malis afficere, & quos constantes in aduersis videt, rursus in meliorem fortunam
restituere. Existimationis diligentissima tibi ratio habenda erit, putandum q; nihil ea re in hu-
manis rebus pluris esse aut fieri debere. Quippe cum victoria nonnunq; magis existimatione
& fama, q; militum labore ac virtute comparetur. Et victoria quidem saepe cladibus mutat,
at fama si cum probitate & fide coniuncta fuerit, & permanet & cum omni quo perdurat. Ho-
nestati itaq; a te incumbendum erit, qua detracta, nec principi illi Deo placere, neq; apud mor-
tales autoritatem ullam stabilem aut gloriam consequi possum. Venetorum vero amicorum
ac sociorum nostrorum tempuplicam nostram esse existimato, eamq; non minore studio ac
diligentia, q; statum nostrum defendito. Pro qua quidem conservanda & amplificanda, nec
sumptui nec militum labori parcas iubeo. Cum iis eo animo societatem iunxi, vt quādiu nos-
bis vita contigerit, omnia eorum prospera & aduersa mihi communia habiturus sim. Nec
te ab hoc proposito deterreat, aut pecuniae, aut aliis cuiuspiam rei indigentia. Namq; omnia
que bello usui fuerint, tibi a nobis abunde suppeditabuntur. Et vt uno verbo agam, non ma-
gis tibi quam mihi ipse defuturus sum, vt scias si modo tibi ipse nō defueris nihil tibi per nos
deforce. Illud postremo obseruato ac mandato memorie, in quo tua laus & gloria elucescat. Si
qui ex hostibus antequā oppugnantur in ditionem veniant, eos benigne in fidem tuam re-
cipias. Ac si qui fortasse obstinationibus animis diuturnam obsidionem pertulerint, cum in
potestatem tuam venerint, clementiam potius, quam illorum pertinaciam respicias. Magisque
quid te ac gente nostra, quae semper crudelitatem odio habuit, quā quid illis dignum fuerit co-
gites. Quę si obseruaueris & nobis leuctram & tibi gloriam partes.

Oratio

ORATIO DOMINICI FIRMANI CARDINALIS

ad eum pro Italæ pace concilianda.

Rem sane' facilem & tibi vltro expetendam (vt pro omnibus his legatis verba faciā) à te
Rex oratum venimus, pacē scilicet ac societatem tuā, quorum vtrumq; & dare & accipe
re tuae bonitatis est, pr̄s̄t̄m̄ hoc miserrimo tempore, quo vniuerso Christiano generi ac re-
ligioni nostrae sanctissimæ periculum ab exteris nationib; impender. Quæ causa imprimis
hosce populos ac principes mouit, vt armis positis cōmuni quieti consulerent. Nec vero pu-
tes ab hisce in agenda pace contēptui esse aut neglectui habitum, q; eam te incōsulto fecerint,
ita enim fieri necesse fuit, quo facultus conficeretur. Quæ fortasse aliquanto plus difficultatis
alioquin fuisset habitura. In ea enim haud pr̄terita est honesta de tua dignitate mérito. Sed &
tibi relictus & cōcessus eius inēundæ locus. Nec tu id in status tui detrimentū aut dedecus vlt-
lum factū arbitrere. Quod si te non alia ratio moueret, q; Italicę quietis, q; pūnica diutissime
exaḡitata atq; intestinis bellis vexata est, ita vt qui vicit simillor victo videatur, esse tamen &
æquitatis & humanitatis tuae cōmuni pacem & societate amplecti, vt tandem aliquādo,
quantum in te esset, quiesceret. Atq; vt hanc ex ea pacata laudem gloriamq; tuarum laudū cu-
mulo adiiceret. At cum in pr̄sentiarum non de ea pacāda, sed potius de tutāda & conseruāda
agatur, multo magis debes communī hūc fcederi & consentienti ceterorū populorū ac prin-
cipium volūtati acquiescere. Imminet enim nobis bellū & graue & pericolosum, quale multis
tam sacculis in Italia non audītū. Agitur salus Italæ, agitur salus totius Christianæ Reip. agit
salus sanctissimæ religionis nostræ. Mahometus atrocissimus Christiani nominis hostis non
cōtentus capta Constantinopolit, quæ vrbs à Constantino potissimum aduersus Theucrorum
impetus condita est. In cuius expugnatione, quas cædes, quæ incendia, quas rapinas, quos in-
cestus, quas templorū violationes, quas sacrorum corporū prophanationes, quæ Christi Dei
nostrī, quæ virginis sanctissimæ ludibria commiserint nō es nescius. Nō contentus inq; Græ-
cia oppressa, quæ aut iam omnis paret, aut metu eius cōtemiscit. Non contentus deniq; finiti-
marum gentiū obsequio, emergere iā ē Græciæ claustris, atq; in Italiam erūpere, Romanq; ca-
put ac sedem sacrosanctæ religionis nostræ petere velle minitat. Nec solū nullā accepit pro tan-
tis sceleribus suis pecunā, sed tertiu iā annum Thraciæ Græciæq; dominat. Omni interim post
captā Cōstantinopolim tēpore ad cōparandos exercitus cōtrahendasq; vīres ex quibuscumq;
gentibus collato. Persuasit sibi hostis callidissimus, si dissidentē Italianam innuerit, ea se facile
potiri posse. Hac aut̄ subacta, ceteros Christianos populos ac pr̄incipes imperata facturos. Pro-
perat hostis acerbissimus, quo nos bello contendentes improviso opprimat, nullū tempus pe-
stiferis consiliis eius exequendis aptius existimans. Nec fallent eū profecto cogitationes suæ, si
ociosi illitus conatus expectabimus. Si non occurritimus eius furori. Tāta est eius potētia, tāta
auri atq; argenti vīs, tanta classiū molendarū opportunitas, tāta deniq; eius hominū in bel-
lum multitudo. Clausum est iam mare Aegeū nauibus nostris, nec ampli⁹ nisi plures simul one-
rariæ, eęq; magnæ Aegei maris insulas & orientales oras, qb; in locis Ch̄ianis negotiatorib⁹
vberim⁹ q̄stus solebat esse, adire iā nō possunt. Clausum est nobis mare Pōticū, & ipsum ge-
neri nō fructuosum, castellis transitū impedītibus i ipso Bosforo Thracio ab vltroq; littore
excitat. Habet p̄terea in bellū cōsentientes Scythes genus hominū, & multitidine & corpo-
robore, & bellādi artib; formidabile, qui Christianor; oppida, q; in Pōto sunt, aut breui op-
primēt, aut certe quieta esse nō sinēt. Divisit iā in omnes partes Barbarorū & infidelū nationū
oratores ad eos maxime, q's mari viciniōres expeditioni suæ p̄desse posse intelligat, vt illor; au-
xiliis atq; opib⁹ suffulq; incorruptissimā fidē nostrā fūdit⁹ euertere, ac sacrilegi illis⁹ Mahome-
ti, qđ Dē a ueritat, nesandis legib⁹ subiiciat. Nec dubiū est qn & Syros & Afros & Mauros re-
ges & ceteros etiā à mari remotores aduersus Christianos in bellū societate trahat. Mira est em-
vis religionis, q; etiā si mala ac detestabilis sit, tamen animis semel insita ac penitus impressa, in
flāmare homines & concitare ad sui timorē solet. Omnes enim quā ipsi colūt religionē potio-

rem ac sanctiorē aliena putant. Hęc mala Italę atq; pericula sola pax atq; cōsensus vel tollere, vel subleuare potest. Tantū enim est Italę in armis nomen, vt vel solo rumore cōfectæ pacis ac publici foederis possit insolentissimū hostem à perniciose conatibus suis absterrere. Sed nec hoc quoq; satis est. Duce enim & autore opus est, præsertim bello maritimo, in quo maxime victoria reposita videatur. Qui enim pl^o classe potuerit, facilem prosectorum terrestris belli victoriā cæteris reliquerit. Nam quādū mare illi tutum ac liberum fuerit, nec cōmeatu nec misere propter vicinitatem terrę Astae ac paterni regni phisberi poterit, quo cōmercio atq; opportunitate sublata, aut fame aut ferro vincatur necesse est. Te autē vno neminem aptiorem ad tantū Imperium gerendum arbitrantur, omnes ad te summo consensu hanc præfecturam deferunt. Vident in te omnia abunde esse quibus eiusmodi Imperatorem prædictum esse oportet. Sūmam scilicet bellī sc̄iētiam, egregiam virtutem, amplissimā autoritatem, maximā felicitatem. Quarum omnīū rerum mirifica exēpla iis quae gessisti bellis demōstrasti, Neapolitano, Marsiliensi, Hispanensi, Africano. Vident etiam id quod maxime ī hūiusmodi bello requiri, te maritimis copiis ac nauib⁹ plurimū posse. Tātūq; Majestati tuę tribui, vt nulla Italiae ciuitas, nulla classis futura sit, quae tua signa nō libens sequatur, quaeq; mādati tuis parentū nō existimet. Quae res maxime in hac expeditione necessaria existimatur, cæteris enim æqualitas ipsa inuidiam excitat, nec altos alitis præesse pati, tibi omnes prōptissime absq; inuidia obſperaturi sunt. Nec vero etsi ante hac magna & præclara facinora gessisti, superiora bella tua cū hoc bello gloria cōparāda sunt. Illa enim superiora habent fortasse aliquid quod nō omnes p̄bēt, quoniam nō sine Christianorū sanguine cōfecta sint. Hoc autē verā & solidā & constantē omnium opinione gloriā ī se habet, q; cōtra Barbaras gentes, cōtra religionis persecutores atrocissimos suscipitur ac geritur. In quo qui interficit, magnum pietatis locum sibi apud Deum immortale vendicat. Hoc tuū factū omnes vno ore laudabūt, & cōsentienti fauore p̄sequent̄. Nec erit ullus tā iniquus rerū æstimator, qui nō illud omnibus rebus hac ætate nostra ab omnib⁹ Regibus gestis merito anteponendū iudicet. Hāc igitur prouinciā quo possis suscipere, cōmūnem hāc Italae pacē ac fœdus inreas oportet. Nā absq; hoc nec Italae vires componi, nec magnū aliquid mari geri potest, præsertim cōtra hostem potentissimum. Qui postq; Constantiopolis potitus est, nihil omnino prætermisit tēporis ad ædificandas classes, cuius rei magnā ei cōmoditatem præbet, & loci situs, & materię copia, quae ī ea regione permagna est. Hoc vt agas a te petit vehementer Nicolaus Pontifex Maximus, a quo ego legatus ad te venio. Qui imminentibus periculis fidel ac resp. Christianæ obuiā iri quāprimū expedit. Hoc te orāt hi legati clarissimi virti, hoc te omnis Italia, hoc te vniuersum Christianū genus, vt te duce maritiū bellū ī cōmunib⁹ periculis vti queat. Noli obsecro Italae deesse, Rép. Christianā sanctissimā religionē nostrā, quantū ī te est, tuere ac serua. Noli pati fidē nostrā ruere, in qua animarum nostrarū salus cōsistit. Occurre impendēti malo. Noli expectare dū immanissimę gentes Christiano nomini inimicissimę ad tantū bellū coeāt, quod sustinere tota Europa non valeat. Nā quota pars orbis terrarū Europa est, cuius etiā magnā parē Scythæ tenent. Tātos possunt hęc gētes exercit⁹ cōficerē, vt illorū tātummodo aspectū Christiani ferre vix possint. At si maturabimus, omnia nobis secunda erūt. Recepta enim maris possessione cū ī Græciā, Thraciā exercit⁹ nři trāsmiserint, Mahometi furor cohībebit̄, & cæteræ gētes rei euētū tacite expectabūt. Cae Rex p̄termittas hāc sempiternæ ac veræ glīæ occasionē, q; tibi à Deo immortaliter missa & parata est. Cogita quāta sit eorū principū glīa, q; p Chīstiano noīe vel amplificādo vel cōseruādo aduersus hostes religionis nři bella gesserūt. Carol⁹ ille Frācorū Rex, q Aqtaniā et Galliā Togatā & Thraciā, & alias quasdiā gētes ē manu barbarorū ereptas ad fidē nostrā redēgit, & Magni appellationē meruit, & qđdiū orbis terrarū stabit ab omnibus mortalib⁹ pleno ore laudabit̄. Gotsfredi nomē, q Hierosolimas et Chīstī Dei nři sacratissimū monumētū electis Syris aliquādo recepit, qui postea locus rursum ī eorū potestatē nostra negligētia recidit, in omnib⁹ gētibus perq; illustre est. Sigismundi Imperatoris gloriā, q cōtra hosce Theucros sapit̄

Nicolaus Pō
tīfex.

Laus Caroli
Magni.

prospere pugnauit, nulla vñq̄ ætas conticebat. Ioannis Vaiuodæ, qui toties sua virtute atq; consilio huius Mahometi patrem prælio fudit ac vicit multis Theucrorum milibus cœsis, quāta sit fama apud omnes vides. Sed nū te magis communere debet, q̄ religionis nostræ sanctissimæ discrimen, in qua animarum nostrarum felicitas sempiterna continetur. Pro hac decet tandem, pro hac fundendæ vires, pro hac deniq; vita ipsa exponenda est. Si tu pacem hanc & fœdus Italicū aspernabere, reliqua Italia obtorpescet, aut de bello intestino sollicita erit. Qua cessante aut de maritimis apparatusbus nihil cogitante ceteri Christiani principes ac populi, q̄ sibi remotiores ab hoc incendio videntur, & ipsi quoq; omnissimis belli curis domi se continebunt. Quapropter amplectere obsecro hanc communem pacem ac societatem, quæ communis non solum Italæ salutis, sed & totius Christiani generis atq; ordinis causa instituta est. Teq; ad bene merendū de toto genere Christiano de Italia præsertim, quæ te tanq; Duce & Imperatorē suū respicit, natū esse ostendet. Pro qua quidē re cōponēda in iis, quæ cqua & honesta postulaueris, hosce legatos & eorū ciuitates ac principes eā ob rē ad te pfectos faciles repertes.

RESPONSIO EIVS AD LEGATOS.

NVnq; mihi adeo secundæ res aut domi aut bellū fuere, qm si cū bello pacem cōmutare licuerit, bello pacem prætulerim. Nec vero nisi aut lacestitus aut pro sociis ad hunc diem arma suscepit ac gesit. Nec me tā ratio vlla mouit imperii aut regni augendi, quod Dei munere satis esse ampli atq; opulētum scio, q̄ meæ ac populariū meorū quietis ac tranquillitatis. Isq; semper finis cōsiliorum meorum fuit, vt absq; iniuria in pace viuerem. In bello pacem, nō in pace bellū querere soleo. Et si quando à nobis hostis pacē pettit, nūq; eum aspernatus sum, nunquā reteci, sed honestis cōditionib⁹ petitis pacē dedi, proq; amico postea habitum passus regnorū meorum cōmercio perfrui. Hoc posterius bellū Florentinū, iam nemini nescire arbitror, Venetorū sociorū & amicorum causa nō vlla cupiditate mea à me susceptū esse. Quos cūq; vrgeri premiū ab hostibus cernerē, nō fuit æquitatis meæ in tanto status discriminē deſtituere. Ita si à me esset petita pax, vt à Venetis, nō fuisset pfecto durior in ea cōcedenda, q̄ ipsi Veneti, quorū gratia bellū suscepérā. Nec debuit certe, vt Venetorū pace loquar, res tanta pfectim q̄ mea tātopere referret, me īscio atq; incōsulto agi. Sed q̄ acta sunt redargui magis, q̄ emēdarī queūt. Ego p me stare nolim, quin hēc pax atq; societas cōmuniſt fiat. Nolo conſentienti Italæ deſſe, potiflū cū hāc ipiam societatē ac pacē quemadmodū ipsi differuſtis ac totius Christiani generis salutē & cōseruationē p̄tinere agnoscā. Video enim quorsum tendat Mahometi huius insolentissimi conatus, video qd ſtruat ac moliat tantarū classiū atq; exercitū apparatus, video quo ſpectet illius audacia, quoue ſit p̄tinacia & cupiditas eius euafura. Si fuisset bello vacuus, omnes pfecto tā vires in ei⁹ pñciē cōuertissem, nec eſsem paſſus quātum in me fuisset, eius furorem euagari latius. Sed bellū cōſilia mea conturbauit. Quo nunc liberatus Deo volēt ppositū meū, psequi potero. Ego enim labēti reip. Christianæ deſſe, nec volo nec poſſim, & vel Dux vel Comes huius glorioſiſſimæ expeditionis ire nō recuso. Tan tūq; abeft, vt cā deferere in animo habeā, vt omnes copias ac facultates meas in eā rē collatur⁹ ſim, ne vitæ qdē parsurus. Statui enim p illius religione defendēda vitā exponere, q̄ p humano genere conſeruādo vitam exponere non dubitauit. Sic maiores mei, sic ego ab adolescentia in ſtitutus ſum, vt diuinam religionem omnibus rebus anteponam. Sed si honesta concedentur atq; poſtulabuntur, nec Pontificis Maximi, cuius autoritatem plurimi facio, nec horum populorum ac principum voluntati refragabor, atq; huic necessariæ expeditioni ſeruam,

EIVS ORATIO AD CARDINALES ET ITALIAE

principes in expeditione contra Theucros.

SCIO plæroq; vestrū demirari patres venerabiles & incliti proceres, q̄ cum toties de expēditione in Theucros verba fecerimus, eamq; miro cōſensu omnes capessendā cēſuerim⁹, cur illa hacten⁹ à me dilata ac penē derelicta videatur. Quod equidem nolim arbitremini, aut

Mosegregi⁹

Verum ada-
gium;

negligentia mea, aut pusillanimitate fortassis accidisse. Nam & bellum hoc nobis necessarium visum est, & tunc tandem omnino suscipiendum. Verum dum alios Europae principes respi-
cio, ad quos huiuscmodi bellum cura vel autoritate vel potestate aut rerum peritia magis pertinet
re videbatur, in hunc usque diem rem distulimus, certe ne insolentiae aut arrogantiae argui possemus. In praesentia vero cum illorum neminem ad hanc rem animum intendere animaduertam,
ac propterea hostium animos idies magis crescere atque insolescere, statuo si id quoque vobis vi-
sum fuerit, bellum i Christi domini ac Christianorum hostes vterius non differe, non quod
ad tantam bellum molem per me ipse satis omnino esse confidam, sed quod in Christo, cuius res maxi-
me agitur, quod plurimum sperem. Hic enim & vites nobis & opes & industria & denique victo-
riam suggesteret. Nam si nunquam sperantes in seipsum dereliquerit, cur nos, qui non in nostra potestate,
quae nulla est, sed in eius brachio & benignitate confidimus, destituat? præsertim ei⁹ ipsius in
turiā vlciscentes? Bellum quidem contra eos susceptum⁹, qui Christi summi & singularis
Dei templum foedauerunt, Mariæ matris effigiem sagitta per ludibrium transfixerunt, sancto-
rum martyrum reliquias partim igni, partim canibus edendas abiecerunt. Quo quidem in bel-
lo si vicerimus orbis terrarū præmium erit, si vicit fuerimus coelum. Vt cumque igitur res cedat
magna nobis & immortalis gloria paratur. Verū ego beneficia omnipotētis Dei nonnumquam
in eum reputans, tria illa vel præcipue commendare ac præferre soleo. Primum quod me non belua,
sed hominem, hoc est animal ratione prædictum fecerit, alterum quod Christianū, tertium quod tota
torum regnorum Regē & dominum. Sileo pter hęc plura. Sed his tribus tantum Deo optimo
ac benignissimo me obligatum & obnoxium sentio, quibus mihi nisi mortalium ingratissimus es-
se & haberet velim, haud amplius oscitandum aut torpescendum sit, neque expectandum an quid alii
moliantur aut parent, sed rupenda potius mora classiq; habent immittendæ. Nā per immor-
talē Iesum, qd est quod verear quo minus bellū hoc honestissimum ac piissimum amplectari: an
ne corpusculum hoc sanne regna & reliqua bona: an ne denique anima ipsam amittat? Verū hęc
omnia, vt à Deo mihi cōcessa, ita ipsi Deo tandem restituenda sunt. Vt plane profitear quic-
quid huic bello destinandum sit meum non esse, atque ei, cuius id est, ture ac merito reddi debere.
Bellū itaque nobis proponitur, in quo nihil quod nostrum sit perdere possimus, sed in quo
etiam perdendo vincamus perpetuamq; felicitatem adipiscamur. Sat mundo seruitus, sat vo-
luptatibus concessimus, reliquū ætatis Deo dandū & consecrandū est. Victoriam olim de se-
culari regno dimicantes consecuti sumus, quid speram fore si de Christo ac pro Christo pu-
gnam omnium pulcherrimam subierimus? Perpudeat iam Christianos & Christianorum prin-
cipes tot populorū a Mahometanis debellator, tot Regū Procerūq; interemptor, tot homi-
nū in seruitute adductorū aut in Mahometanā peditissimā heresim redactorū, virginū stupra-
tarum, Dei veri ac sanctorū imaginū subuersarum, atque huiuscmodi prope innumerabilem
cōtumeliarū. Et iam cogitemus capta Cōstantinopoli, hoc est claustris Asiae distractis, nisi hosti-
um conatibus statim obliteremus, de nobis degue Christiana religione protinus adestū esse. His
atque aliis rationibus adducor, si vos itē annueritis bellū pro fide catholica contra Theucrum,
quod nobis atque omni Christianæ resp. faustū fœlix & fortunatū sit cōfessum suscipere. Auctore

DE EIVS VXORE ET LIBERIS ET LOCO ET
TEMPORE MORTIS.

VXorem duxit Alphonsus Mariā Henrici Castelle Regis patrū sui filiam. Ex qua pro-
lem nullā suscepit. Ex aliis tamē mulieribus Ferdinandū genuit filiū, quē primū Calas-
briæ Ducē, & deinde moriens Regem Neapolis instituit. Habuit pterea filias duas, Mariā quę
fuit vxor Marchionis Ferrariae, & Leonorā, q̄ nupsit filio Ducti Sueffani, cui dedit Rossani
principatū. Argonū vero & Siciliæ regnū cæterosq; principatus reliqt Ioannī ffī Regi Nauar-
ræ, sic emī Ferdinand⁹ p̄ ei⁹ testamento mādauerat. Decessit aut̄ Rex Alphonsus in Castro no-
uo ciuitatis Neapolis quarto Kalēdas Iulii anno. M. CCCCL VIII. & ætatis sue. LXV.

LIBER. xij.

DE IOANNE ARAGONIAF REGE
DECIMO OCTAVO.

OANNES SECUNDVS FERDINANDI RE-
gis filius Alphonso fratri, qui sine legitima prole decessit, in Arago-
næ & Siciliæ regno successit. De ceteris vita rebusq; gestis, quæ mul-
te magnaç; fuerunt, quæ præcipua sunt, vt nobis moris est, breui
volumine perstringimus.

DE LOCO ET TEMPORE NATI-
VITATIS EIVS.

Vit itaq; Ioannes Aragonæ & Siciliæ Rex natus Methymnae, quæ Campus cognomi
natur, in ædibus paternis venali foro coniunctis, tertio Kalendas Iulias insigni die, quo
Petri & Pauli Apostolorum Christi laudes & merita celebrantur, anno vero à partu Virginis
Millesimo trecentesimo nonagesimo septimo. Est autem Methymna oppidum nobile Lusita-
niæ prouinciae, & quinq; principum natale solum fœlix, & à scriptoribus memoratum. De q;
nos etiam scripsimus alio loco. Vbi Ioannes Rex, de quo loquimur, nō solū natus est, sed etiā
cū reliquis fratris Alphonso scilicet, Henrico, Sanctio, & Petro diligenter educatus, & ab
eisdē morū & literarum magistris institutus. Quam quidem patriam charissimam semper ha-
buit, & eius habitatores suosq; conterraneos misericorde dilexit.

DE Vxorib; eivs et liberis.

Annum agens feré vigesimum Blancham Nauarræ Reginam Caroli Regis filiam duxit
vxorē. Ex qua filiū progeniuit Carolū, qui fuit Vianæ princeps appellat⁹. De quo alio
loco latius referemus. Progeniuit & filias duas, quarum altera Henrico Castellę Regi nupsit,
cum quo diuortium fecit, propter eius, vt ferunt, impotentiam defectumq; naturæ. Altera nu-
psit Gastonio Foxano Comiti. Quę filios peperit, de quibus alio loco scribemus. Cæterum
Blancha Regina defuncta, Ioannam duxit vxorē Federici Almirantis Castellæ filiā. Quę pe-
perit Ferdinandum Regē Catholicū, & Ioannam, quæ fuit vxor Ferdinandi Neapolitanorū
Regis. Peperit & aliam filiam nomine Mariam, quæ teneris annis obiit.

DE STATVRA ET FORMA CORPORIS EIVS.

Statura fuit mediocri, & omnibus mēbris à capite usq; ad pedes tot⁹ æqualis & cōgruēs.
Forma cōspicua, aspectu graui, ore pulchro, colore candido, capillo plano & sufflavo, sus-
perciliis dilunctis, oculis subnigris, dentibus raris exiguis & candidis, mento venerabili, vo-
ce virili plenaq;, sed aliquanto retenta pressa⁹ propter naras angustas. Cui præterea formosissi-
mę mulieres candidissimas manus inuidabant.

DE VALETUDINE ET CVLTV CORPORIS EIVS.

Per omnem vitam valetudine prospera usus fuisse perhibetur. Sed extremo tempore, & iā
octogenarius podagrq; morbo laboravit, & oculorum luminib; per temporis interual
la caruissē fertur. Eius autem per tot annos prosperæ valetudinis adiuuante natura causæ tres
præcipue fuere, inūdices scilicet, cui⁹ studiosissim⁹ erat, & abstinentia potus & cibi, a quorū satie-
tate semp abhorruit, & laboris, cuius patientissim⁹ erat, usus assiduus. Moderata siquidē corpo-
ris exercitatio valetudini plurimum cōfert. Arborum fructibus libentius vescebat, q; carnib⁹
& aliis ciborū generib⁹. Ficus virides & recētes appetebat, & eas in axime, quas Aragones Bu-
riasotias appellat, & Latini Duricorias. In corporis aut cultu nō minoris inūdiciae fuit, & mo-
do sericis, interdū aureis, nōnūq; purpureis vestibus induebat. Collo platerūq; torquē dūtas

Ficus Duris-
coria.

xat ex auro, nonunq; margaritis & aliis gemmis preciosissimis contextum gestare consuerit. Cultus deniq; corporis adeo fuit studiosus, vt omnes etiā domesticos virtusq; sexus & cunus- cunc etatis non secus ac seipsum saepius induerit.

DE LVDIS ET VENATIONIBVS EIVS.

Etiam multe negotiis animum magnisq; laboribus, interdum spectaculis & volu- ptatibus honestis resiciebat. Quippe viciis armorum certaminibus & equitum ludis, paribus hastis hinc inde concurrentium, quod certamen cannarum luctū vocant Hispani, delectabatur. Virorum preterea mulierumq; choreis libenter interfuit. Erat quoq; venationib; deditus, & ferarum magis quam volatilium.

DE DILECTIONE EIVS ERGA SVOS ET
eorum fide & obseruantia in eum.

Equites militesq; suos tantopere dilexit, vt nulla in re alia sequitla notatus vñq; fuerit, nisi suorum vlciscendis iniuriis. Necem duorum ducum, quos Galliae Rex in auxilium eius cum exercitu contra Gothalanos miserauit, plurimorum singulo, qui caedis illorum autores fue- rint, vltus est. Et in oppidulo nomine Momalone, quod est apud Barcinonā, ob vnum inter- secutum equitem à Momalonis, qui venienti sibi portas clauerant, septendecim Memalonensium viros prope se strangulati iussit, spectauitq; mortientes. Plurimis delinquentibus ultimeq; supplicio destinatis, quoniam eorum ope in defendenda sua dignitate usus fuerat, facile peper- cit. Quosdam etiam Baleares duarum factionum, qui regiae Malestatis laesae crimen commise- rant, eorum virtutis bellicae memor, qui multos annos enim bellum gerentem secuti fuerat, ad monitos, vt sibi cauerent in posterum, neve iterum delinquerent, impune dimisit. Multos des- nicos in bello pereemptos, magno coactus dolore, collachrymatus est. Hac humanitate cūctos quidem sibi fideles ac deuotos faciebat. Ab eo enim Gothalantis deficientibus, præter omnes Aragones, Siculos, & Valentinos equites, multi quoq; Gothalanorum nobiles ad eum cum exercitibus & pecunia cæterisq; rebus, que ad bellum gerendum usi erant, sponte venerunt, nec domum, nisi consecuti bellis, redierunt.

DE VIRTUTE BELLICA PER EVM CULTA
& eiusdem militari eloquentia.

Virtus bellæ studiosissimus & amantissimus fuit. Milites enim, quos in prælio forte- animososq; cognoverat, a pugna statim redentes amplissimis & honoriscentissimi verbis collaudatos equestris ordinis titulis & honoribus ornabat, ac plerumq; secum discum bentes modo socios, modo fratres appellabat. In eloquentia militari magis forme suæ di- ginitate verborumq; grauitate, quam dicendi arte cultuq; sermonis milites ad sua vota perdu- xit. Apud Ampostam oppidum, de quo alio loco dicemus, omnes ferè milites, equites ducesq; nonnullos longo labore defessos & hyeme saeuente à castris omnino discedere volentes ma- gna vi orationis resistivit. Et apud Rubinatum longiori sermone milites hortatus, cum paruis copiis ingentem hostium multitudinem deleuit.

DE EIVS CLEMENTIA ETHUMANITATE.

Natura lenissimus fuit, magnumq; clementiae nomen exhibuit. Per multos enim contra eum insurgentes, in prælio vicos & manu captos, ac de vita desperates, humanitate misericordiaq; cōmoī, seruanit incolumes. Ceruariae ciuibus, qui sola fame coacti sese dediderūt, qdquid cibariorum tunc habebat in castris impariuit. Ille densum quoq; legatis, nomine ci- uitatis veniam & impunitatem potentibus, invito ac vociferanti exercitu, qui prædam & spo- lium ciuitatis affectabat, omnia concessit. Barcinonæ preterea ciuibus duntaxat pro vita

supplicati bus, non vitam solum & libertatem donauit, sed etiam bonorum omnium possessio-
nes, quas amiserant, restituit.

DE LIBERALITATE EIVS ET AVDIENTIA.

Cupiditatis & avaricie per omnem vitam non modo nullum experimentum, sed ne con-
lecturam quidem vñq̄ p̄ebuit. Immo si liberalitas eius ex animi poti⁹ magnitudine, q̄
ex fortunis & opibus existimetur, non immereito quidem inter munificētissimos principes an-
numerabitur. In multos enim viros, qui liberaliter ei seruerant, ingentia munera & amplissi-
ma beneficia contulit. De quibus multis omisſis, per pauca quasi necessaria eius munificentia
testimonia, referam. Rodorico siquidem Rebolletō, cuius militarem virtutem, & erga se fidem
cognouerat, die nuptiarum eius aureorum, quos florenos Aragones vocāt, milia sexaginta tri-
bus. Ioanni Villamarino classis eius præfecto, qui terra maric̄ multos annos ei magnosq̄ la-
bores impenderat, Bosam in Sardinia ciuitatem liberaliter imperpetuum dedit. Bellum gerēs
cum pecuniarum nihil penitus haberet, cuidam equiti pro vxore & liberis, quos famēs virgē-
bat, pecuniam petenti, sex argenti vasa, quæ sibi sola ad mensæ vsum relicta erant, impartiuit.
Vestem præterea nullam vñq̄ sibi induit, quam non eodem die petenti sub hac conditione cō-
cesserit, cum deposuero, cubiculario q̄ tubebat, vt ei quū alia indueret, traderet. Deniq̄ nemo
vñq̄ ab eo pecunia petiuit, cui si plures nō haberet, saltē centū nūmos argēteos nō dederit.
qui deniq̄ si pares animo facultates habuisset, omnes principes munificētia superasset. Spplicā-
tes autem & eum in omni genere negotiationis adētites benigne semper & patienter audiuit.

DE BENIVOLENIA ET CVLTV EIVS ERGA VXORES ET LIBEROS.

Vtramq̄ coniugem non solum studiosissime coluit, sed quoq̄ studiosissime coluit. Quibus
& se facilem semper p̄ebuit, & omnibus in reb⁹ motem gessit, & in uitis nihil vñq̄ fe-
cit. Erat enim cum vxorisbus cæterisq̄ fœminis natura benignus, ingenio facilis, cōsuetudine
dulcis & placidus, atq; moribus elegans. Eodem modo liberos etiam semper amatuit. Tametsi
Carolum principem Vianę, posteaquā nonnullorum prauis consilīis deceptus paternam gra-
tiam contempst̄, non amore solito diligere videbatur, odiſſe tamen non poterat. Erga dome-
sticos insuper & familiares omnes lenis ac bentuolus semper extitit.

DE CVLTV EIVS CIRCA PARENTES ET AMORE erga fratres quandiu vixerunt.

Parentes quādū vixerunt summa veneratione coluit. Quorum animos non dicam re, sed
ne leui quidem verbo vñquā offendisse phibetur. Et fratres, quibus ipse charissim⁹ erat,
pariter omnes amabat, ac non modo Alphonso, qui eum p̄aecedebat etate, sed reliquis quoq̄
minoribus operam, labores, & quod signum maioris humanitatis erat, obsequium p̄estebat.
Cunctos deniq̄, tam parentes, quā fratres atq; sorores, & viuos summo cultu semper amauit,
& vita funtos magnis honoribus, sacrificiis & orationibus proseqututus est. Ipse nanc⁹ defun-
ctis omnibus superuixit.

DE MORTE PARENTVM, FRATRVM, ET SORORVM EIVS.

Si quidem post vtriusq; parentis & duarum sororum obitum, primum Sanctum fratrem
& Petrum, qui in obsidione Neapolis iſtu bombardē percussus interiit. Deinde Hērricū,
qui & ipse quoq̄ apud Olimetum Castellæ oppidum, de quo postea dicemus, ab hoste pera-
cuto gladio in sinistra manu vulneratus infra paucos dies nimio dolore perit. Postremo & Al-
phonsum Regem, qui Neapoli vitam cum morte commutauit, amisit.

L. Varinei Siculi. Lib. xij.

DE EIVS IN PVLCHRAS MULIERES INCLINATIONE.

IN Venerem natura proutum, & pulchrorum mulierum amatorem fuisse quibusdam argumentis & rationibus constat. Nam & praeter liberos, quos ut supra diximus, ex vxoribus habuit, alios etiam plures ex concubitis altoquin nobilissimis foeminitate pgenuit. Habuit enim Ioannem Archiepiscopum Cæsaraugustanum, & Alphonsum ducem Villæ formosæ. Quosrum matres Castellanæ & generosæ fuerunt. In Nauarra quoq; ex foemina genere nobilissima de Ansarum familia suscepit Ferdinandum & Mariam, qui puerib⁹ annis ē vita migrarunt, & Leonoram Lirini Comitem. Et Barcinoñ tempore iam extremo & annorū ferè octoginta puellam forma præstantem, nomine Francinam Rosam, adamauit. Verum cū hac, osculis dū taxat contentus, amoris opus non perfecit. Nam postea quum puella nupsisset sponso, à quo die nuptiarum virginitatis munera poscebat, se quidem non violatam esse multarum mulierum testimonio probavit.

DE HABITATIONIBVS EIVS.

AEtate prima, sicut supra diximus, Methymnæ natali solo mīrum in modum delectatus est. Hinc digressus in Aragoniam Cæsaraugustam & Barcinoñam libenter incoluit, & nonnunq; Valentiam. Quarum etiam desiderio deinde ex Neapoli, Alphōso fratre reliquo cum Henrico altero fratre reuersus est in Hispaniam.

DE CLEMENTIA ET SEVERITATE EIVS ERGARE OS.

Rorum pro criminis qualitate alios condemnabat, alios absolvebat. Erat enim in iudicando & administranda iustitia non minus clemens & facilis, q; severus & grauis. Quippe qui Carolum filium, qui ei patri bellum saepius intulit, ter in prælio vicit, & ter etiam captū liberauit. Gothalanoq; pterea q ab eo defecerāt multos ad eū reuertentes & veniā supplices de precantes impune quidem benigneq; recepit. Iacobum autem Aragoneum & Ioannem Mōticatinū, nec non & complures alios in defectione pertinaces belloq; victos ultimo suppicio, sed lata prius sententia tamen, affecit. Plærisq; reis etiam capitis, accusatione tamen cessante, nō solum vitam concessit, sed etiam multam pecuniamq; fiscalem remisit.

DE FORTITUDINE EIVS CONTRA HOSTES.

ADuersus hostes animum fortē & invictum & in omnibus periculis admirabilem fortitudinem semper exhibuit. In expeditione enim Neapolitana fratrem Alphonsum secutus, quum in Ligustico mari fratres eius & reliqui totius classis duces ab hostibus, ob eorū natum magnitudinem multitudinemq; caperentur: solus ipse hostes acerrime preliantes, à suæ nauis ingressu milites suos hortatus & fortissime pugnans prohibuit. Nec eius nauim capere hostes, nisi ei & suis omnibus oblata libertate, potuerunt. Cæsaraugustæ quum & Henrici Castelli Regis legati ei bellum indixissent, si Stellam & alia Nauarræ oppida, quorum cēsus Rex Henricus pro pecuniis quas Carolo Vlanæ principi mutuauerat, sibi debet dicebat, restituere nollet, se nihil Henrico debere legatis eius respondit. Eodē tempore Ludouici quoq; Regis Gallorum legati venientes ab eo simila & eadem conditione petiuerunt, quibus & ipse eodem modo respondit. Quum autem eius equites ei qua fiducia duos potentissimos principes contra se venturos expectaret dixissent, multo minus, inquit, equites hostes presentes, q; absentes timendi sunt.

DE GVLTV CHRISTIANAE RELIGIONIS & celebratione festorum & solennium dierum.

Christianæ religionis & catholicæ fidei festorumq; dierū cultor semper diligentissimus extitit. Quotidie namq; reb⁹ diuinis & factis officiis interfuit. Omnim̄ sanctorū dies

festos quū pridie deuote casteq; ieiunasset, summa veneratione celebravit. Dixi vero, quo Christi natalis recolitur, humanæ salutis gratia, magnaq; læticia affect⁹ quotannis post nocturnas ceremonias & solenes celebrationes, omnes domesticos & complures etiā familiares cōficiari coniueuit. Sed Virginis Dei genitricis, cui deuotissim⁹ erat, omnia festa præcipue vigilatiūs q; colebat. Deniq; quadragesimas, omniūq; sanctorum vigilias ab adolescentia & vigesimo suæ ætatis anno usq; ad septuagesimum ieiunio & abstinentia carnis obseruauit.

DE STUDIO ET DILIGENTIA EIVS CIRCA CVLTVM DIVINVM.

Circa cultum diuinum diligentorem & Christiani nominis studiositatem fuisse per multis constat argumentis. Quippe qui multorum sanctorum festa, quæ negligent⁹ colebātur, venerari multo solennius, diligentius & obseruari, indicis preconio pœnis contrarium factis, fuisse. Mauros, qui suæ ditionis erāt, Mahometanum nomen inuocare vetus, indignissimum facinus & maximum dedecus existimans in terris Christianorum à perditiissimis Mauris Mahometæ hominibus iprobissimi nomen tanq; Dei numen inuocari. Hac igitur inuocatione dimissa, statuit, ut quum Mauri cōuocandi essent, vel tuba, vel tympano, vel buccina, vocarentur. Item statuit ut die corporis Christi dum corp⁹ Domini per vicos, ut fieri solet, deferretur, si quis vel Iudeus vel Maurus conspiceretur, qui non statim detecto capite genua in terram defleteret, in carcere connectus ab ecclesiastico censore multaretur. Festū quicq; de Mariæ virginis cōceptione, sicut & alia ei⁹ festa, celebrari summa cum veneratione præcepit. Et ne quis virginem in peccato originali fuisse conceptā neq; publice neq; priuatim dicere auerteret. Instituit, etiam ut sancti Georgii festū vigilanter magnaq; veneratione coleretur, eiusq; dies non secus ac dominicus obseruaretur.

DE CVRA ET ORDINATIONE EIVS IN LITIBVS ABREVIANDIS.

Rebus diuinis & humanis quoq; negotiis consulere cupiēs, ne litigantib⁹, ut plerūq; fieri solet, vires & res temporis interuallis & iudicum negligentia desicerent, totum anni tempus in agendis causis & expediendis negotiis omnibus liberum esse statuit. Conuocatis enim consiliariis & iureconsultis, quibus iura populis administranda commiserat, omnes inquit principes, qui populum suorum cōmodis & honoribus consulunt, cunctisq; iusticiā sine dispendio temporis administrāt, magnum quidē Deo Optimo Maximo sacrificium offerunt. Statuimus igitur, ut quocumq; tempore causas agere, litigantes audire, ius dicere, & sententiam ferre nostrorum regnorum iudices possint. Exceptis tamen diebus, quos in honore Dei & virginis ei⁹ genitricis omniamq; sanctorum reverenter coli sacrosancta præcepit ecclesia. Hos enim nos & venerari diligenter volumus & omnis operis & forensis actionis vacuos esse iubem⁹. Et eadē p̄terea solennitate ut sancti Thomæ, Iuliani, Martini, Laurēti, Sebastiæni, Christophori, Brauli, Antonii, Blasii, itē sancte Annae, Catherinæ, Luciae, Apolloniæ, Engratiæ, & Sancte Crucis & cuiuscumq; nostræ ciuitatis & oppidi cōceptiua festa sacraq; quotannis celebrentur.

DE LEGIBVS ET INSTITVTIS PER EVM EDITIS

Leges & sanctiones vel quum gubernator esset Aragonie, vel quum postea rex, multas & quidem perutiles aedidit. Cæterum hæc & si lectoribus valde profutura cognosco, quoniam tamen in Aragoni libris, quos Aragones suos Foros appellat, plene omnia descripta sunt à me tanquam non necessaria huic operi nostro prætermittenda putauim⁹. Ad eorū tamen lectionē omnes homines hortamur, eos præsertim, qui principatus & regnorum curam gerunt. Inuenient enim multa, quæ vel ad rectam sanctam gubernationem, vel ad be-

ne beateq; viuendum poterunt imitari. Bon⁹ quisque rex & humanae dñi uarūq; rerum studiosus non solum bona cūta & honesta præcepit, verum etiam mala omnia & illicita prohibuit. Homines enim Christianos, qui cum aliquo sceno re pecuniam mutuassent, & omnes lenocinium facientes, amissis bonis infames esse iussit, & tanquam latrones & nepharios homicidas exterminauit. Illud etiā non honestum minus, q̄ vtile constituit, vt ne quis lugubres vestes à tergo longiores per terram traheret, sed æquales & ad talos vscq; dūtaxat. Qui vero longiores indueret, & vestes amitteret, & solidos sexaginta pauperibus erogādos persolueret. Tōdemq; sartores, qui contra statutum vestes longiores fecissent, damnauit.

DE MILITIA EIVS ET BELLIS PER EV M GESTIS

REx Nauarræ tirunculus adhuc & admodum suuens militiæ munus cum Alfonso fratre in expeditione Neapolis exercere coepit. In cuius urbis oppugnatione longaq; obdione terra mariq; fortissimi Duci experimentum præbuit, & laborum tolerantiam admirabilem. Ad quam expeditionem cum ingenti classe magnæq; hominum numero electorum nō Hispaniæ solum, sed etiam Siciliæ & Italæ ex littore Barcinonis anno a natali Christiano M. C CCC X XX V. Kalendis Augusti profecti fuere. Cæterum de hoc bello, quod in ob sidione Neapolitana per annos vīginti gestū est Alfonsi Regis imperio, mihi scribendū non est. Nam & si belli huius gloria magnæq; victoria laudes non minus ad Ioannem Regem Nauarræ & reliquos fratres, qui fortissime dimicarunt, q̄ ad Alfonsum pertinere nō ignoram⁹, quia tamen Alfonius Dux & autor huius expeditionis fuit, scriptores totius belli victoriā gloriamq; tribuerunt. De rebus enim gestis Alfonsi regis, de dictis & factis memorabilibus Laurentius Vallensis & Bartholomaeus Faccius eleganti stilo copioseq; scripsierunt. Hoc igitur bellum non nostri operis esse existimantes, trāsimus ad alia, quæ Rex Ioannes per se gesit.

DE REDITV EIVS IN HISPANIAM ET DE RE BV S GESTIS IN EA.

QVI post expugnatam captamq; Neapolim cum Henrico fratre reuersus est in Hispaniam. Vbi & Nauarræ suo regno, & Aragoniæ rogatu Regis Alfonsi presuit. Hinc autem multis equitibus Aragoniæ comitatus & Henrico fratre in Castellam ad Ioannem fratrem suum patruelē Castellæ Regem eum visendi & salutandi gratia profectus est. Cuius aduentus cum Aluaro Luna molestus esset, Aluarus idem causa fuit, vt inter vtrumq; Regem graves inimicitiae, magnæ discordiæ, mortale odium, & intestina bella ortrentur. Quib⁹ vtrinq; non solum damna malaq; sed etiam cædes & mortes crudelissimæ consequutæ fuere. Sed hæc, quoniam scripta fuerunt ab aliis magnis voluminibus, ego, sicut alia consueui, breuiter attingam. Aluarus itaq; qui Ioanni Castellæ Regi charissimus erat, & omnium rerum Regiæq; dom⁹ curam gerebat, timens ne sibi Rex Castellæ fratres suos patruelæ Aragoniæ principes anteponeret, homo pollens ingenio & oratione facundus omnibus modis & artibus nitebatur, ne fauore sui Regis, & autoritate, qua plurimum valebat, priuaretur, vtrūq; Regem commisit. Sic est enim humana conditio, sic sunt hominū mores, vt non modo superiores, sed ne pares quidem ferre possint. Quapropter Aluarus Luna suis cōsiliis Aragones in Castellæ Regis inuidiam adduxit, & persuasionibus effecit, vt Rex Castellæ Regem Nauarræ & reliquos Aragones apud se commorari nullo modo pateretur. Proptereaq; honori suo Regiæq; dignitati non solum nō honestum, sed etiam periculosisssimum esse dicebat. A quo Rex iam multis persuasus argumentis & rationibus, & si eos sine causa dimittere non audebat, se tamen adeūtes vultu minus famillari, q̄ cōsueverat, excipiebat. Quod quū Ioannes Rex Nauarræ eiusq; frater Henricus & Almiratus Castellæ Federicus, q̄ tūc honore & bellica virtute omnes Hispaniæ primates antebat, animaduertissent, nulloq; modo tolerandum existimantes sibi præter suos affines & propinquos, qui plurimum poterant, alios etiam cōplures Castellæ magna-

tes, quibus Aluarus iniustus erat, adiunxerunt. Qui cū omnes vnum in locum conuenissent, statuerunt, vt Aluarum Lunā vel Regis Castellæ consuetudine colloquioq; priuarent, vel si id facere non possent, quocunq; modo de medio tollerent. Itaq; Regem Castellæ simul adeuntes, vt eum dimitteret, à suaq; regia summoueret efflagitarunt. Quod si faceret mirum in modum omnium tam Castellanorum, q; Aragonum nobilium, quibus ille detrahebat, animos ad quęcumq; vellet excitaret, semperq; paratissimos haberet. Sin autem facere nollet, & illum apud se tot nobilibus inuitis habere vellet, se quidem honorem & dignitatē suam non neglecturos esse dixerunt. Quibus Rex Castellæ, qui Aluarum plurimum dilgebat, ad hunc modum respondit. Bonorum principum moris esse, vt familiares & amicos, qui bene fideliterq; seruissent, non inhoneste dimitterent, sed honorifice retinerent, non officis & dignitate priuarent, sed cōmodis & honoribus augerent. Idq; omnes Castellæ Reges facere consueverint. Quod igitur iniuste petebant dixit se minime facturum. Proptereaq; Aluarum Lunā, qui ei liberaliter & studiose plurium annorū labores impenderat, honeste & sine causa turpiter eisce re non posset. Se præterea non ad aliorum præscriptū, sed ad suam voluntatem dixit esse victum. Ac siquid in Aluarum Lunam molirentur, illius quidem salutem & honorē sibi magnæ curæ fore significauit.. Quib; verbis illorum indignantes animos à se multo quidem magis alienauit, & præcipue Ioannis Nauarræ Regis & eius fratri Henrici, qui quum Regis Castellæ fratres patruelæ essent, Aluarum præpositū sibi ferre nullo modo poterant. Tunc itaq; Rex Nauarræ iam discessurus, indignatione dissimulata, ac pene subridens ad fratrem Henricum & alios, qui cū eo venerant, conuersus optime inquit equites Rex Castellæ frater meus patruelis locutus est. Nam quod ipse pro nostra dignitate non fecerit, nos quidem ipsi, qui nobis de esse non possumus, multo melius faciemus. Cum suo igitur Aluaro permaneat, eiusq; voluntati, vt solet, morem gerat. Hæc cum dixisset statim discessit. quem frater Henricus & socius Federicus cæteriq; proceres, qui cū eo venerant, Castellanorum Rege pene solo relitto, cōsecuti fuere. Cæterum post hoc colloquium, quo Regis vtriusq; voluntas patefacta est, Aluarus Luna sibi valde timere coepit, & diligenter cauere. Qui nusquam, nisi vel simul cum Castellæ Rege, vel armatorum manu septus vsquam progrediebatur, singulisq; noctibus apud se custodes & vigiles armatos habebat. Quæ quidem res multo magis animos Aragonum irritauit multorumq; malorū initium fuit. Nam & si Aluarus tuendis se potius, q; alios offendendi causa, secum milites ducebat armatos, eum tamen plures, inimicis, quos metuebat, minari existimabant. Hinc igitur inter Castellanos & Aragones & vtriusq; Regis equites & familiares contentiones coepit fieri. Hinc vt supra diximus, magni totius Hispaniae tumultus, & inter Hispanos Reges intestina bella orta sunt. Nā qui primum certare verbis & aduersarios lacessere cooperat, quum deinde ab illis in se dici, quod nolebant audiuisserit, irascentes ad manus & arma deuenierūt. Hi quum sui Regis causam & honorem defenderent, ipsos etiam Reges ad bellum gerendum concitarunt. Qui perturbatis animis & iam fraterni nominis & propinquitatis obliiti, diutius hostiliter dimicarunt. Cōmemorare possem quot & quibus in locis saeuissima prælia gessere. Quæ quidem eo crudeliora fuerunt, quod inter duos Reges fratres patruelæ & inter equites affines, cognatos & propinquos gesta sunt. Et in quibus apud Methymnā Ioannes Castellanorum Rex, Aluaro Luna fugiente, à Rege Nauarre captus est. Altis deinde p̄llis multorum nobilium Regis vtriusq; non solum captivitates, verum etiā crudelissime cedes & indigneissimæ mortes consecutæ fuere. Cuius belli permultos variosc; casus, & omnia, quę vtric; Regi grauster acciderunt, ego consulto trāseo, tanq; minime necessaria, proptereaq; ab aliis scriptoribus, qui Ioannis Regis Castellæ vitam memorie prodiderūt, lōga quidem historiarum serie iam pridem edita perlegi. Multis igitur omissis certaminibus, quibus Ioannes Castellanorum Rex mirū in modum fuit oppressus, ultimo denum magnoq; prælio, quod apud Olimetū oppidum gestum est, Aragones à Castellanorum multitudine profligati fuisse. Quo prælio præter alios Aragones vulneratos & intersectos, etiam Henricus Nauarre Re-

Responsum
Castellæ Re-
gis ad Ara-
gones.

Præliū quod
apud Olime-
tū gestū est.

glis frater, ut superius diximus, in leua manu letale vulnus accepit. Qui & si nimio dolore vulneris conficiebatur, militibus tamen, qui superati diffugerant, ad sua signa reuocatis, prælium redintegrare volebat, nisi eum Rex eius frater, qui numerosam hostium multitudinem consperxerat, retinuisse, & in tutiorem locum cum omnibus copiis adduxisset. Postero autem die quod vix Henricus dolori vulneris resisteret, & vitæ suæ anceps esset, Regem fratrem suum deprecatus est, ut in Aragoniam cum exercitu proficierentur. Quoniam si sibi moriendum esset, multo quidem maiorem dolorem spiritus eius sentiret, si fratrem, quem vehementer amabat, apud hostes & in alieno regno relinqueret. Cuius desiderio Rex morem gerere cupiebat, Aragoniam versus eodem die cum omnibus instructis copiis discessisset, & paucis diebus in oppidū Bilbilim, quod Calatautum vocant Aragones, peruenierunt. Vbi Henricus vulneris dolore confessus a vita discessit. Culus obitus & Regis & omnium Aragonum mentes mirum in modum consternauit. Fuerat enim Henricus multis magnisq; cū corporis, tum etiam animi virtutibus insignis, nec humanitate & clementia minus, q; generositate & excellētia clarus, in militariis officiis & que consilio ac fortitudine pollens, moribus elegans, consuetudine facilis, in genio perspicax, liberalitate splendidus, pietate benignus, diuinarum rerum & Christianæ religionis diligentissimus cultor. Et in quo deniq; uno magno & spectato viro nimirum paternas omnes virtutes agnoscere facile poteras. Pudet igitur me tantum virum tanta virtute praeditum, tanto q; naturæ munere præstantem tam breui sermone referre. De cuius profecto virtutibus eximis & rebus præclare magnifice q; gestis nō parua cōfici posset historia. Nā si q; vel in Hispania, vel in Italia fortissime gessit, et quam laudem vel gloriam bello gerendo fuerit assecutus, delibare velim, longe quidem ab instituto meo digressus videri potero. Quapropter q; de rebus eius gestis & meritis laudibus dicenda iure fuerant, silentio trahibo, si prius eum dixerit sc̄re cunctis tam Hispanis q; Italī q; charissimum fuisse. Idec q; funeris eius ab oīb; Aragonie & Siciliæ populis, atq; Castellanorum plurimis summo mœrore multisq; lachrymis celebratum est. Sed ab illis præcipue nobilibus, à quibus non minori fletu, q; pompa funerabatur. Ioannes vero Rex multis, qui eum diligenter consolati conabantur, fletu esse respondit, se namq; non fratrem, sed vitæ suæ lumen, ac se ipsum potius perdidisse dicebat. Ille autem etiā dolore vulneris intolerabiliter quebatur, patientia tamen admirabili summaq; cōstantia geminum suppresserat, ne Regem, qui prope eum lachrymabundus recumbebat, graui afficeret. Defuncti corpus peractis exequis in Populeti templum delatum est.

LIBER. xiiij.

DE BELLO QVOD CVM CAROLO FILIO GES.

SIT, ET CVM POPVLIS BARCINO-

NAE PRINCIPATVS.

EVERSVS IN ARAGONIAM, ut supra demonstravimus, & Henrici celebratis exequis, cum in ciuitate Calatauti conuentus ageret, populisq; iura petetibus redderet, accepit, quod sibi preter opinionem accidit, in Nauarra magnos tumultus & factiones esse diuas. Alteram scilicet Agramontanorum, qui Ioannam Reginam, & Lusitanorum, alteram, qui Carolum Vianæ principem sequebantur. Carolus enim cum Reginam, quæ Nauarræ regno voluntate Regis præterat, quod regnum materno iure hæreditarium sibi deberi cōsulit & personam a multis crediderat, non æquis oculis intueretur, nā sibi magnū certamen parat, quisquis inducit filio nouercam, & more cupiditatis humanæ regni Nauarræ im-

perio captus omnium Lusetanorū, quibus charissimus erat, coniurationem fecit, vt expulsa
 Regina Regem quoq; à Nauarræ finib; inhibitorent. Cæterum de hoc bello, quod ego iussu
 Ferdinandi Regis scripturus sum, prius Hispano sermone scripsérant equites duo. Gonsalus
 scilicet ab Auila cognominatus, & Ioannes Rochabertinus, qui Castellanus Ampostæ diceba-
 tur. Qui Regis castra sequebantur, & omnibus prælitis cæterisq; rebus interfuerunt. Quorum
 scripta vulgaria quasi commentaria mihi tradi iussit Rēx Ferdinandus. Quæ partim ad ver-
 bum, partim ad sensum latinitate donabo. Hui⁹ vero bellū præcipuam causam, primumq; mo-
 tum alii aliter ortum fuisse referunt. Ego autē, quod cæteri senserint aliorum iudicio reliquens
 tantorum malorū causam fuisse arbitror inconstantiam varietatemq; fortunæ. Quæ cum Bar-
 cinonæ ciubus & cunctis eius prouinciae populis maximos honores & opes amplissimas in-
 uidisset, primum quosdam Nauarræ populos, & deinde Barcinonæ principatus fere omnes
 in suum armavit exitium, filiumq; cōtra patrem stimulauit. Quod, vt vnde digressus sum re-
 uertar, cum Agramontani, qui Regem vel absentem maxime colebant, sensissent, subito se se-
 contra Lusetanos armarūt, & Reginā, quæ tum Stellæ cōmorabatur, enixissime defenderūt,
 Regemq; per literas & nuncios hac de re certiore statim fecere. Qui cōmonitus de Regi-
 nae periculo confessim, qui aderant, conuocatis equitibus, illo profect⁹ est. Multosq; Nauarræ
 populos inuenit in armis esse. Cæterum monere nos hic locus & ratio videtur, vt qui Luseta-
 ni sint & Agramontani propter absentes dicamus. Omnes igitur fere Nauarræ nobiles diuisi-
 si sunt in partes duas. Quarum alii Lusatam, alii Agramontem oppidum possidēt. Hi propter
 & oppidorum propinquitatem, spacio enim trium milium inter se distant & que inter alia op-
 pida duo sita sunt, alterum nomine sancti Ioānis Pedis portus, & alterum sancti Pelagi, & pro-
 pter vetus odium maiorum suorum inter se fere semper armis & bellis prælisiq; contendunt.
 Ab Agramonte itaq; Agramontani, & a Lusa Lusetani dicuntur. Hæc autem & ad rem cognoscendam,
 & ad tollendam ambiguitatem scribenda pernecessariū fuisse duxim⁹. Ne quis hoc
 loco Lusetanos à Lusitania prouincia dictos forte putaret. Rēx autē, vt ad incepturn redeam⁹,
 in Nauarram ingressus cum Agramontanis apud Stellam, quæ distat à Pōpilone ciuitate Nau-
 arræ primaria viginti milia passuum, se coniunxit, & ad Carolum legatos misit. Qui eum
 monerent, vt ab incepto tam turpi falsoq; desisteret, neq; stultis Lusetanorum cōsiliis suam fa-
 lutem & honorem crederet. Quibus commotus tam vile nephas tam execrabilis scelus com-
 mississet. Nam monstri quidem persimile ducitur, si filius patrem, non dicam offendit, sed of-
 sendere cogitauerit. Quod facinus indignissimum à se principe Christianissimo cōmissum
 eo foedius omnibus grauiusq; videretur, quod ne Barbaris quidem vnuquam & infidelibus
 accidisset. Quare ne cōmitteret, vt tam impium tamq; immane sibi nomē obliici iure possit.
 Ne Gallorum atq; Aragonum Regum Christianissimorum genus huiusmodi turpitudine
 tantoq; dedecore pollueret. Patrem ad filium legatos misisse, non quidem quod ab eo aliquod
 sibi periculum metueret, sed vt filius magnam infamiam fugeret. Quod si suum pertesus er-
 gorem faceret, statim paternam gratiam & amorem in perpetuum facile recuperaret. Sin au-
 tem in eo, quod coepisset perseveraret, & inimicorum potius q; paterna consulta sequeretur,
 satis certo sciret se, vel patri, vel deo graues poenas esse daturū. Quod si sibi sua culpa prausiq;
 consilii acciderit, multo quidem grauius latus esset. Quod etiam effugere facile poterat, si
 patri, si rationi parere voluisset. Propterea quod sibi vt consuleret à patre pie sancteq; monit⁹
 fuerit atq; rogatus. Ne igitur & sibi & patri causa doloris esse velit. Ei nāq; si mali quid acci-
 deret, maiorem Regi propter amorem paternum dolorem fore, quam sibi dixerunt. Hęc cum
 audisset Carolus, & si ratione & oratione commotus errorem suum cognovit, eūq; conatus
 & coepit statim penituit, a Lusetanis tamen, quibuscum conturauerat, qua conturatione sibi
 periculum à Rege metuebant, ne desisteret ab incoepio iam persuasus, se patris gratiam & au-
 thoritatem plurimi facere respondit, eiusq; voluntati morem gerere paratissimum esse iussaq;
 & imperata omnia libentissime facturū, si tamen ab eo Nauarræ Regni, quod post suę matris

Vnde Agra-
motani &
Lusetanidicā
tur.

Legati Regis
ad Carolū.

Responsum
Caroli ad le-
gatos.

obitum ad se iure pertinebat, sibi possessio relinquatur. Nō decere patrem, filium, quem amat, suo iure priuare. Neq; filium patri, à quo suo regno spolietur, obsequium præstare. Neq; vel indignum vel iniquum cuiq; videri debere, si quis sua regna vel alia bona defendat, vel ab iniuste possidentibus reposcat. Quem aequi⁹ est credere deum hominesq; iuare. Quod si filiū quod suum est à patre petere turpe videtur, patrem quidem rem filii contra ius phasq; posside re neq; honestum neq; laudabile esse. Si autem patri filii sui rebus vt̄ licet, & filius patrem suarum rerum viu priuare non debet, vtatur regni nostri Nauarræ populis pater si velit, sed tāq; meis non autem pro suis. Quod si me populisq; meis inuitis alienum regnū possidere & usus pare voluerit, ei refferre & affirmare poterit nos, regnum nostrum vel armis habituros, vel cum eo vitam simul armisuros. His cum responsis legatis ad Regem reuertentibus, Carolus omnes Nauarræ populos & equites nobiliores, quorum erga se fidem & benevolentiam multis in rebus cognoverat, ad se statim vndiq; cōuocauit & in armis esse iussit. His de rebus atq; discordiis Henricus Castellæ Rex certior factus, & iniuriarum, quas ab Aragonum Rege superioribus diebus acceperat non oblitus, in auxilium Caroli cum equitum septē milibus venit. Quibus Rex priusq; se cum Caroli copiis coniungerent cum multis Aragonū equitibus occurrit. Quibus cum apud Vianam, quod est ultimū Nauarræ oppidū Castellam versus, prælio commitens, omnes insugam conuertit. Quo tamen prælio plures utriusq; partis equites perire. Rex autem, Castellanorum copiis fusis & profligatis, Vianę si forte redirent hostes firmissimum præsidium relinquens, hac enim iter est in Nauarrā, reuersus ad Carolum multa post prælia, quæ apud Stellam, Pompilonē, Olitum, & Ilumberrū gesta fuere, eum tandem apud Ayuarum montem, qui locus distat à Stella decem & octo milia passuum, prælio vicit, & manus captum & incolumem in Monroï castello custodiendum reliquit. Que in tamen paucos post dies amore paterno & clementia cōmotus à carceris custodia liberavit. Cæterum, ne contra eum filius aliquid in posterum auderet, Ludouicū Beamontium eiusq; quinque filios inseptenū obsides accepit. Erat autem Ludouicus Lusetanæ factionis fere princeps, & Nauarræ Comestabilis, atq; Carolo ex genere materno sanguine coniunctus. A Regibus enim Gallorum genus & originem ducebatur, habuitq; filios omni virtutum genere præclaros Carolū, Tiuautum, Henricum, Philippum, & Ioannem, qui nunc Nauarræ Comestabilis est, & Leonoram Ioannis Regis Aragonum filiam habet uxorem, nostraq; tempestate cum liberalitate cæterisq; multis virtutibus, tum vero animi fortitudine & militari excellentia prælioq; gerendo q; maxime pollet, & à Ferdinando Rege nostro Christianissimo & propter affinitatem, eius enim sororem Ioannis Aragonum Regis filiam, vt Paulo superius ostendimus, in matrimonium accepit, & etiam propter suas excellentes multasq; virtutes maxime diligitur. Hj autem quāvis pro Caroli liberatione manerent apud Regem, Carolus tamen, cuius anim⁹ regnā di cupiditate semel incensus quiescere non poterat, nulla eorum ratione habita patri rursus bellum intulit. Ac post multas pugnas demum apud Stellam suorum aliis occisis pluribus captis penè solus ausus fuisse, Cumq; eum patri reconciliare, paceq; coniungere conaretur, non dum perfecta re, nec sine multorum iactura omniumq; Christianorū lachrymis à vita discessit. Quo mortuo Carolus Neapolis regnum ob omnibus fere populis oblatum sibi non sine magno virtutis exemplo recusauit. Pauloq; post propter ingētes Italie tumultus multasq; seditiones, quæ post Alphonsi Regis obitum movebātur, in Siciliam træcit. Vbi summa veneratione & ingenti omnium Siculorū læticia atq; apparatu pene Regali receptus est. Pro cuius aduentu patrisq; regnorum acceptance, ad quem Alphonso fratre mortuo Aragoniæ Siciliæq; regnū iure deuenerat, per omnes fere Siciliæ populos multis dieb⁹ ludi magnifici & spectacu-

la variis generis ædita & celebrata fuere. Detinde autem Carolus aliquando cōmoratus in Sicilia se quidem Siculis omnibus indies multo chariorem faciebat. Tanta enim erat huius principis modestia, tanta morum elegantia & vita integritas, tanta liberalitas, tanta deniq; humanae pertineret, in eo desiderari potuerit. Adeo ut non modo summae probitatis & omnis virtutis nomen sibi vendicauerit, sed magnæ quoq; sanctitatis exemplum haberetur. Quā ob rem nō Caroli virtus.
 immerito quidem à Siculis omnibus & Italiae populis, Neapolitanis præsertim, apud quos fuerat aliquot dies, non ut princeps solum, sed etiam tanq; numē, in gente veneratione colebat. Qui legatis e Sicilia missis ad Regem, ut ei reconciliaretur, tandem cum per eos se in gratiam patris rediisse cognouit, multis Sicilæ magnatibus comitatus in Hispaniam reuersus est. Et Regis manus & pedes osculatus, Lusitanos omnesq; Nauarræ populos, qui ad eum defecerat, in patris obsequium redire coegit. Quare non parua letitia Rex affectus ob redditum filii, quē plurimum diligebat, Barcinonæ, vbi tunc erat, magnos ac diuersos ludos ingenti pōpa & apparatus magnisq; sumptib; ædidiit. Urbe iam plena tum ciuib; & his, qui Regem sequebantur, tum etiam toti prouincie maxima hominum multitudine, qui vel principis aduentu, vel fama quoq; ludorum vndiq; conuenierant. Verumentiuero fortuna semper inconstans, cuius officium est gaudiis humanis & felicitatibus inuidere, & alta deprimere, & Regis ocio & honoribus & Barcinonæ opulentissimæ ciuitatis opibus inuidens, sicut olim Romanorum potentiam immensam dominamq; terrarum per socium ac generum ciuib; bellis atq; in testinis & armis illicitis attriuit, sic etiam, ut Barcinonæ vires & opes ingentes frangeret, filium contra patrem saepius incitauit. Carolus namq; peractis iam & celebratis spectaculis cū & omnium ciuium atq; aliorum populorum animos erga se pronos sibiq; maxime deditos cognovisset, & superiorem pati durum & indignum secū existimauisset, paterni amoris & honoris peritus oblitus, tantum enim dominandi cupiditas potest, tertio iam cōtra eum experiri fortonam decreuit. Clam igitur omnes, quib; plurimū confidebat, cum se adirent, sui consiliū in dignisq; perpetrandi facinoris participes fecit. Nonnulli etiam, quibus bellum pace gratius erat, gladioc; magis, quam honesto labore gandebant victumq; quærebant, eum magis quotidie sollicitare. Ad eum præterea accedebant omnes qui scelerum suorum conscientia vexabantur. Plures deniq; eo animo principem cū Rege armis contendere cupiebant, vt iextinto Rege principē quoq; de medio tollerent, omnīq; dominatu liberi essent. Laborabat enim fortuna Barcinonæ omnino delere felicitatem, superbiāq; deprimere. Cuius opes & res admodum secundæ per orbem terrarū mirabiles atq; inuidiosæ nimium ferebantur. Erat enim ciuitas illustrissima principibus, equitibus nobilissima, omnibus rebus, quæ ad viuendi usum pertinent, ditissima, omnium fere ciuitatum terra mariq; potentissima, multis magnisq; rebus domi forisq; gestis clarissima, adeo ut eius nomē atq; potentia non inumerito Hispaniæ, Gallicæ, Africæ, ceterarumq; nationū principibus timori vel maximo fuerit. Florebat enim nō solum maximis opibus ac diuitiis, sed etiam plurimorum virorum prudentia singulari, optimis moribus & institutis. Ciues omnes in administranda republica atq; adaugenda quasi veterum Romanorum ordinem moreq; sequebantur. Qui nihil vniq; nimis, sed omnia tā publica, q; priuata pro modo rationeq; faciebant. Nō igitur illorum diuitias resq; familiares vlae discordiae, non lites, non iudicia, non iurgia, non seditiones, vt in placisq; fit, minuebant. Quippe qui ratione potius naturaq; q; legibus viuere malebant. Nobiles armis & equis officiisq; militari bus studebant, hisq; se exercebant, & aduersus hostes ferocias erant. Mercatores honestissime cōmercia tractabāt. In quibus exercendis nō tā quæstus audi, q; veri, fideles, ac liberales erant. Sacerdotes, & omnes qui rerum sacrarum curam gerebant, pie sanctisq; semper viuebant, summaq; veneratione atq; timore diuino cultui sacrificiisq; rebus incubere. Reliqui ciues cuiuscq; etatis aut liberalibus, aut mechanicis artibus, quibus erat cultissima ciuitas, operā dare. In qua nemo circūforaneus, idest desidiosus & inanis erat, sed honesta alii alia negotia

Barcinonæ
laudes.

exercere. Itaq; nemo malus, nemoq; pauper, sed optimus quisq; erat, atq; d̄tissimus. Hac sa-
 ma ciuitatis non ex Hispania tota solum, sed ex aliis quoq; multis nationib; homines huc vu-
 diq; quotidie conueniebant, ciuitatemq; libenter incolentes inde maiorem d̄itatemq; fa-
 ciebant. Hinc præterea multæ ciuitates ordinem moremq; viuendi sanctissimum, hinc exem-
 pla Reip. gubernandæ pulcherrima, hinc ceteras bonas artes imitabantur. De cōditore tamē
 eius affirmare nihil ausim, siquidem omnium qui de ea scripserūt, de autore incerta opinio est.
 Nā quod nonnulli de Barcinona pueriliter fabulantur, ego quidem non minus falsum, q; ri-
 culum existimo. Ceterum fuit olim situ ciuitas admodū parua, & à littore maris uno ferè sta-
 dio remota. Pulchra tamen ædificis, & altis tota mœnibus clausa, fuerūt & ciuitatis portæ nu-
 mero quatuor, in totidem mundi partes vergentes, æquo ferè omnes inter se spacio distantes,
 quæ adhuc extant, & in ipsius penè ciuitatis vmbilico visuntur. Postea vero crescente hominū
 multititudine bis vndiq; magnificis ædibus & conspicuis sanctorum templis aucta, bis etiā pre-
 ualidis mūris superbisq; turribus cincta est. Quæ quidem etiā magnitudine nonnullis vrbib;
 cedit, ædificiorum tamen elegantia, littoris amoenitate, viarum munditie, vicorum rectitudi-
 ne, & qualitate domorū, amoenissimis hortis, quos variis arboribus & nonnullis palmis q; op;
 domus cultissimos habet, forma deniq; rerum omnium & excellenti pulchritudine meo qua-
 dem iudicio, cui, absit inuidia, cunctis profecto ciuitatibus est anteponenda. Plura præterea de
 hac ciuitate memoratu digna narrare possemus, quæ ne longius ab incepto discedamus, omit-
 timus. Redeo igitur ad Carolum. Qui Barcinonensem consilii & opibus fretus, tertio, sicut
 supra demonstrauimus, aduersus Regem, cui charissimus erat, fortunam voluit experiri. Cu-
 sus consilii Rex penitus ignarus, & a filio sibi caendum nihil existimans, ex Barcinona Ara-
 goniam versus descendere statuit. Hinc itaq; proficiscens ad delectus habēdos, Aragones apud
 Fragam, quod oppidum est Aragoniæ primū, sitū apud Singam fluvium, & Gothalanos Ille-
 dam, quæ ciuitas est in ripa Sicoris amnis, ad diem certum conuenire iussit, & Ilerdam die ter-
 tio peruenit. Postero die quoq; in ciuitatem Carolus non bonis auspiciis ingressus est. Nam
 dum hic Rex commoratur, donec, vt imperauerat, Gothalanorum equites & omnes nobiles
 ad delectum conuenirent, quidam de eo suspitiones, quidam prauas cogitationes, nonnulli co-
 natuſ etiam impios ad Regem detulere. Quæ cum Rex ab aliis diligenter querens, vera esse
 reperisset, nō sine magno dolore & animi motu siltū in semotam ædiū partem accersitū huius
 modi verbis alloquitur. Inter omnes patres immo omnes mortales nemine infelicer vñq;
 fuisse credo, filiorum causa Carole filimi, q; ego sum. Propterea q; te talem filium genui, quem
 me genuisse poeniteat, & de quo vel inuitus ultimū sumere supplicium nō humano solum, sed
 diuinio quoq; iure cōpellar. Tua enim superbia, tua crudelitate, nostra clemētia, nostra pietas,
 nostra patientia vīta est. Sola iusticia nobis vtendū. Nam dū mea lenitas, dum amor paternus
 tuus peccatis & erroribus veniam tribuit, & indigno tibi vīta concessit, cum tā impie sāpi⁹ de
 liquisses, me quidē iniusticie nomen subire coegit, tibiq; ad peccātum multo maiorem præ-
 buit audaciam. Et dum tū vulgi sermones, dū odī multitudinis vitare conatus sum, si de
 te supplicium vel iustissime sumpserem, te longe deteriorem ego feci. Ideoq; dum tuæ salutis
 rationem habere volui, tu me tanq; intīmicum acerissimum omnibus modis perdere tentasti.
 Quam ob rē quid me nunc in te statuere oporteat, qua pena tua crīmina plecti debeāt, quod
 te subire supplicium pro tuis ausis equum sit, diuina quidem & humana nos exempla commo-
 nent. Scimus enim angelum, qui superbia tumescens, in Aquilone sibi statuere sedē, & suo crea-
 tori similem se facere cogitauerat, Dei iusticia de cōelo fuisse detectum. Multos præterea morta-
 les fuisse legitimus viros etiā sanctissimos, qui subente lege de propriis filiis cū deliquissent, vlti-
 mum sumpserē supplicium. Quod si Deus omnipotens, in quem passio cadere nulla potest, vt
 iusticie suęq; voluntatis nobis præberet exemplum, ingratitudinis & superbic; crimen impu-
 nitum esse noluit, superbosq; de sede deposituit: Si multi quoq; parentes humanæ virtutis amo-
 re iusticiaq; commoti, pro causis alienis in filios suos animaduerterūt, quod ego te dignū sup-
 pliū

plicum inueniam? Si me, qui in te educando & boni patris pia quoq; matris officio functus
 sum, tua immunitate non modo de regno meo expellere, verum etiam vita spoliare saepe cona-
 tus es? Tantū ne apud te regnandi cupido? tantum inimicorum nostrorum sceleratissima co-
 filia potuere? ut patris animam gladio perdere nullo Dei timore, nullo hominum iudicio, nul-
 la impeditus verecundia tantopere laboraueris? O infelice illum semper & infaustum diem,
 quo te genui. Ati enim principes aliiq; patres omnes ad suam custodiam, ad suę vitę securita-
 tem, ad suam gloriam filios progenuere, quorum virtute, quorū laudibus, quorum rebus ho-
 neste magnificeq; gestis magnopere perpetuoq; gauderent. Me vero solum in orbe terrarum
 nescio quo fato, filius meus insidiis, odio, coniurationibus, armis prælisiq; continuo persequi-
 tur. Quod si vel ego tuis oculis tam inuisus fui, si te dominandi cupiditas tantopere vexabat,
 nonne tempus vel breuissimum expectare potuisti? Non ne patris ætas iam præcipitata, qui
 annum quintum & sexagesimum agebat, monere te debebat, ne paucorum annorum impa-
 tientia tantum nephas, tantum scelus, tantum dedecus admitteres? Ego namq; quæcumq; mihi
 Deus nostriq; maiores habenda & gubernanda tradiderunt, eodem Deo & natura subente cū
 vita ipsa relicturus sum. Mortens enim mecum ferre non possum. Nec quenquam habebam,
 præter te, ad quē nostra bona omnia hereditario iure pertinerent. Tu autem siue tuis siue aliorū
 consilis deceptus, non solum regna paterna & maiorum nostrorum principatus, sed nostram
 quoq; gratiā imperpetuum amisisti, teq; omni supplicio iudicio omniū dignum fecisti. Qua
 propter si quid in te graui à nobis statutum fuerit, nemo quidem sine instigata causa, nemo
 sine ratione factū cognoscet. Hæc locutus Rex, qui Carolum custodirent, & illius domus, vbi
 tunc erat, exitu prohiberent, vocavit, adhibitisq; custodibus eum respondere volentem rela-
 quit. Ac inde paulo digressis lachrymas & gemitus continere non potuit, tantum paterna pi-
 etate mouebatur. Carolus autem patris sententiam & indignationē timens, quæ sibi mortem
 minabatur, multis profusis lachrymis & oppressus, maxima verecundia oculos attollens &
 sursum aspiciens, quasi Dei clementiam imploratus, v̄e inquit mihi misero, si neq; clemen-
 tie neq; misericordie spes vlla relata est. Quæ res vbi innotescere coepit non paruo quidē do-
 lore atq; tristitia omnes affectit. Omnes enim tum regiæ domus equites, tum clues tota nocte
 non sine gemitu casus huiusmodi magnum malum sumnumq; dolorem allaturōs quereban-
 tur. Præterea magnus erat in tota ciuitate tumultus. Omnes enim Ilerdæ ciues desiderabant
 Carolum è carceris custodia liberari. Captus fuit etiam cum eo Ioannes Beumontius Ludouici,
 quem supra memorauimus, frater. Hunc enim Carolus propter propinquitatem & assidue-
 am fere consuetudinem plurimum diligebat, & eius consilium & autoritatem omnibus in re-
 bus præcipue sequebat. Hinc Rex cumi Carolum Mirauetum sub custodibus mittere statui-
 set, multorum nobilium Aragonie precibus cōmotus, ad Iaffariam, quæ domus est apud Ce-
 farangustam ciuitatem, missum custodiare diligentissime iussit. Qua de re Gothalani certiores
 facti, qui res nouas & prauas belligerandi cogitationes animo cōceperant, quo sibi libertatem
 vendicarent, ex totius prouinciæ nobilitibus legatos ad Regem quindecim, qui scirent quā
 ob causam captus Carolus & in carcere in contextus fuisset, statim miserunt. Hi cum Ilerdam
 ad Regem venissent, eorum quidam Petrus Vrreus Tarraconensis Archiepiscopus, qui vel elo-
 quentia vel dignitate cæteros antecedebat, apud Regem orationem hanc habuisse fertur.

¶ Si leges & iusticia te cogunt, inuictissime Princeps, vt in Carolum filium tuum, ac poti⁹
 In te ipsum grauius animaduertas, cum tu illū progenueris semperq; plurimum dilexeris, nos
 tibi pro illius salute & incolumente supplicare non necessarium ducimus. Nā eti misericordia
 pietate & humanitate q̄imaxime mouemur, nos tamen ipsa ratio tuaq; voluntas multo quidē
 magis conuincit. Præterea quis est tantum à ratione alienus, vt putet patrem pro filii vita, qua
 nihil illi charius esse potest, aliorum precibus indigere? Quod tamen cum ita sit, summo quis
 dem compulsi dolore causam scire desideramus, quæ res te de proprio tuo sanguine suppliciū
 sumere coegit. Omnes enim non tui solum populi, verum etiam aliæ gentes, quæ tuam cle-
 K

Oratio Pre-
 fulis Tarra-
 conensis ad
 Regem.

mentiam & humanitatem non ignorant, non sine magno stupore admirantur, si nunc aliquid grauius in filium tuū statuendum cēseas. Cum cæteris delinquentibus ac inimicis, si nemo q̄ratur, facillime parcere consueveris. Ea nāq̄ homines præcipue in magnam admirationem adducunt, quæ valde præter naturam fieri existimantur. Huc accedit, excellentissime Rex, q̄ sic ut quēq̄ sibi ipsi nocere difficile est, ita & post admissam culpam facile est suis erroribus ignorare. Nos quem finem res hæc sit habitura, non possumus nō magnopere timere. Mētes enim nostræ non nisi magnum dolorem affuturum nobis prædicat. Nec haec tenus, quæ res nos maxime cruciat, scire nobis licet, quæ nostræ huius infelicitatis causa sit. Vna siquidem omnium voce clamatur Carolum Vianæ principem ab omni culpa liberum esse. Praeteritos enim errores omnes sciunt te filio tuo iam sponte remisisse. Quæ igitur nunc te causa mouerit intelligere non possumus. Ad te itaq̄ oratum venimus, clementissime Rex, vt & eius rei nos participes fieri velis, vt populis, qui nos ad tuam Majestatem miserrim respondere & rationē reddere possumus, & Carolum ex te suisse genitum memineris, & principatus tuos quos tibi maiores tui in pace tranquillissima reliquerunt, cōcordia prudentiaq̄ conserueres. Hęc cum dixisset Præfus, orationi sue finem fecit. Ceteriq̄ legati flentes idē Regem deprecati silentium fecere. Quibus Rex pauca hæc verba respondit. Nulla ira, nulla rerum præteritarum recordatione mouemur, Sed nuper quod in honorem nostrum atq̄ salutē Carolus vester conatus est, nisi iusta animaduersione plectendum censeatur, me profecto nō plūm neq̄ clementē, sed stultum potius ac dementem iudicare omnes merito deberent. Illum enim scimus rebus nouis studuisse, in patria perniciem plurimum vigilasse, falsa & iniqua regnandi dominandi cupiditate cōmotum nostros me viuente principatus affectasse. Nihil magis q̄ vitam patris odisse, cui nuper indignata tendebat insidias. Nulla enim re maiori dolore concutitur, q̄ propter patris felicitatem. Menāq̄, vt opprimere deḡ medio tollere posset, ab Henrico Castellæ Rege exercitus & auxilia petisse quis ignorat. Nihil deniq̄ non ausus est, nullo sceleris genere deterritus, vt nostram perderet senectutem. Ex quo & cogitare & intelligere possumus, aut illum diem felicem non fuisse, quo ex me conceptus est, aut bonū eius ingenium præter naturę suę bonitatem prauis aliorum consilis suisse coniunctum. Quæ res multo quidem maiorem mihi afferit, q̄ cuiq̄ mortaliū, dolorem. Cogor enim iustas de filio vel inuitus exigere pœnas. Cuius quidem supplicium nostram magis animam percutiet. Quod si pietas & amor patern⁹ ignoroscere filio velit, mihi tamē non licet. Illis enim veniam dari æquum est, qui & imprudenter, & semel & in re non magna delinquere, nō aut̄ eis, qui scientes, qui plures impiæ maximaq̄ crimina cōmittunt. Nam si quis, quod ei nō liceat, semel cōmiserit in scia, si quis etiā bis, excusari imprudentia potest, si quis vero tertio redit ad crīmē, aut demens est aut obstinatus. Huic igitur si ventia daref̄, & impune peccare liceret, quæcūq̄ mala committeret in posterū non illi quidem, sed eis ascribenda viderentur, qui eum vel punire vel prohibere poterant. Carolus itaq̄ ea animaduersione pœnaq̄ plectetur, vt cuiq̄ deinceps nocere non possit. Quia in re me iustissime statuisse viros bonos existimaturos non dubito. Huic sententiæ legatis respondere nō audentibus, Rex Fragam versus discessit, pauloq̄ hic moratus Ilerdā reuersus est, Barcinonenses autem interim, qui nos rebus studentes magnos exercitus coegerat, & suę ciuitatis imperio se potiri posse sibi falso persuaserant, sexaginta legatos cum altis quindecim, quos paulo ante memorauimus, ex potentissimis ciuitatis electos ad Regem miserunt. Ex quibus quendam virum Abbatē Ageræ hoc modo Regem allocutum serunt. Illi principes diuino & humano cōsensu principatu populumq̄ suorū cultu & obsequio digni sunt, excellentissime Rex, qui & cōmunes utilitates priuatis anteponunt, et in eo semper manent, quod cum sui principat⁹ populis fide & iuretrādo statuere. Ille autem qui omnia ad sua commoda, ad suā voluntatem metitur, & iurisandum fidemq̄ violat, hic quidē & diuinam & humanā legē cōtemnens, sese & principatu & suorū obedientia manifeste facit indignū. Quod si ita est, qđ nos facere debemus: Si ius nře libertatis iusticiā clamat. Si Vianæ principatus & oēs tuorū regnorū populi nō immerito Caroli nři prin-

Verba Regis
ad Legatos.

Abbatis Age-
rentis oratio
ad Regem.

cipis liberationem desiderant? Eadem fides & obseruantia, quam tibi debemus, nos etiam illū defendere compellit. Quod ut faciamus, & ratio & fortuna ipsa nos vchemēter hortant. Quae non pedibus nos, sed aliis perpetuo souet, maximisq; viribus excitat. Ideoq; populorum motus & excitatos animos cōpescere et si vellemus, nobis tamē nullo modo licet. Omniū mentes harū rerū infelices euentus p̄fagire vident. Quid enim boni ex tāto malo sperare licet? Fidem enim & obseruantiam, quam tibi haec tenus seruauimus & in perpetuum seruare iureius rando statuimus, si tua culpa semel amiseris non facile quidem ad tuum reuocabis obsequium. Populi namq; qui iustam ob causam à suis principib; deficiunt, aut sero quidem ad eos, aut nunq; redire solent. In bellis opulentus & numero magnus exercitus, de paucis & omniū rerum penuria laborantibus facile victoriam cōsequitur. Duces nobis ac milites præter nostros auxiliares & stipendiarii non deerunt. Pecunias enim, quas bellorū neruos appellant, ceterisq; rebus ad bellum gerendum necessariis abundamus. Vires iam & animos nostros atq; in te militari scientias cum aliis multi, tum vero Gallorum principes populiq; qui ferociissimi bellicosissimiq; semper fuere, sunt experti. Qui olim cum magnos in Hispaniam duxissent exercitus, & Gerundam vsc; peruenissent, que ciuitas prope centum & quinquaginta passuum milia à Gallia finibus distat, amissio Rege cum exercitu, per pauci quidem domum fugientes redierūt. Præterea nullę gentes externae ne Hispanic; quidem nobis absq; sua pernitie bellum intulere. Terra maric; nostra plurimum valet ac iūmetur autoritas. Scimus enim nomen nostrum omnes formidare pyratas. Ob rerū gestarum memoriam multasq; nostras & insignes victorias Africæ quidē & Europæ atq; Asie non paruo timori sumus. Hac etiam causa toti Hispanic; principes gratiam & amicitiam nostram appetunt, colunt & plurimi faciunt. Nostrim maiores, qui fortissimi iustissimiq; fuere, non tam milium numero ac multitudine, q; virtute atq; labore posteris imperium & remp. auctam reliquere. Omnes homines natura ad res magnas & amplissimos principatus aspirant, attamen illi tantū sua vota consequunt, & diutius parta tueri & cōseruare solet, quos nō temeritas, nō praua regnādi cupiditas, nō odiosa crudelitas, sed ratio, sed iuris ac virtutis amor, sed ipsa deniq; semp amabilis humanitas comitāt. Quod si ita est, q; nā tibi tuorum regnorū spes habēda est? Quam ob rē noster erga te amor, fides, pietas & obseruantia, que tibi iure debentur à nobis, huiusmodi tempore nos Majestatem tuam deprecatum propere venire coegerunt, vt & saluti filii tui, & nostræ tuae quieti atq; honori mature consulas. Tum Rex conuersus ad proximos venerabili ac vere Regia grauitate sic respondit. Quod ratio & iusticia monent hoc facere statuimus. Nuniq; enim sive in nostris, sive in aliorū causis ac periculis sententiam latiri simus, ab officio & ratione discedemus. Principes autē, qui iusticiam exercent, & suppliciis improbos afficiunt, & de bonis optime merentur, & hominū societatem conseruant, & Deum sibi tanq; maximis sacrificiis conciliant in perpetuum, propriumq; faciunt. Gloria autem & quidquid cum ea turpiter acquiritur durabile non est. Nos autem quod bonis clientibus ac populis in officio permanentibus præstare debemus, hoc quidem speramus à nobis neminem vñq; iuste desideraturum. Quod nisi de fontibus etiam peccatis debitas exigerem facere non possem. Præterea non est Ducis famam & victoriam quæritis, priusq; videantur pericula timere, & illorum motus & defectionem sine causa sperare, qui sibi semper fidelissimi fuerunt. Qui tamen si temere tentare aliquid auderent, sibi pro sua dementa penas esse daturos. Hęc dum agebātur in aula, Rege veteri Gothalanorū fidei & amori plurimum confidente, illorum & magistratus & duces clam populis persuaserāt, vt Rege capto, eius omnes cōsiliarios interficerent. Quod consiliū & tam numeroq; multitudinis conspirationem, qui vel p̄emisi spe, vel metu poenæ, ad Regem referret, nemo repertus est. Tantum enim rerū nouarū studiū & belligerādi cupiditas omnīm mētes inuaserat, tātusq; furor sensus oppresserat, vt nō à Rege solū, quē ardētissimo semp amore, & tanq; numē aliquod summa ve[n]eratione p̄secuti fuerāt, verūtētā à se ipsis alieni fuisse videri potuissent. Ceterum illis armis capientibus, Rex p̄ indicia rē cognoscetas, suos clām consiliū cōuocatos monuit, vt qd agēdū

Respondeat
Rex legatis.

foret ex tempore consulerent. Tum itaq; Petrus Durreus hæc statim respondit. Vetus Goth
 lanorum fides & virtus atq; amor erga suos principes, inquit, magnanime Rex salutis & inco
 lumitatis tue nobis spem certissimam pollicetur. Nos autem pro nostra pugnantes omne pe
 riculum propellemus. Ideoq; fortunæ cedendum non arbitror, ne forte hostibus mali futuri
 maiorem & optatam prebeam⁹ occasionem. Hæc domus opportuna satis & inexpugnabilis lo
 ci natura & ædificiorum munitione, certam nostræ salutis ostendit securitatem. Milites & mul
 tos & fortes habemus. Arma nobis non desunt. Bonorū omnium subsidia aduentura in aux
 ilium nostrum dubitadū non est. Quidquid ergo hostes, si tā repugnare velint, facere decre
 uerint expectandum cēso. Discedentes enim belli iam cepti manifesta signa daremus. Abitio
 præterea nostra fugæ persimilis omnibus videretur. Quæ res & Regiam tuam autoritatem fa
 mamq; minuere, & inimicorum audacem plurimum augere posset insanīa. Illi deniq; viri de
 suis hostibus victoriā consequunt̄, qui se laboribus & periculis exponunt. Huic sententiæ cū
 cets assentientib⁹, Rex solus nō acqueuit. Qui diuino spiritu cōmonit⁹ honorē, inqt, & salutē
 vestrā viri fortissimi ego nō secus ac vitā meam charā habeo. Ex duob⁹ periculis quod magis
 obesse potest, hoc p̄cavere & effugere diligēter debemus. Scimus tā Gothalanos in armis esse.
 Qui si cōtra me belligerantes violata tā fide semel nos aggredi p̄lio cōperint, nisi penitus om
 ni ratione careāt, vitæ suę spē omnē in nřa morte positā esse putabūt. Hoc igit̄ euitare pericu
 lum prudētis ego, nō aut̄ timētis existimo. Facilius est enim apud populos honoris cōculere, q̄
 fidē illorū p̄ scelus amissam & voluntatē recōciliare. Quod si huiusmodi belli casus ineuitabilis
 est, malo quidē hostibus in libertate occurrere cāpis, in qbus fortissimus quisq; nō sine spe sua
 salutis pugnare & suis vti viribus possit, q̄ parietib⁹ angustis inclusus cū paucis inermibus i
 petū armatæ multitudinis expectare. Vbi nobis captiuorū more vel agnor̄ potius in cohorte
 clausor̄ pereūdum esset, alii aliorū morte spectantibus. Hæc cū dixisset, de secunda vigilia
 equū ascendēs, Bernardū Rocabertū, cui plurimū cōfidebat, cū paucis armatis clam ciuitatis
 custodibus præmissum ad portā, quæ prædicatorum dicit̄, paruo comitatu subsecutus egre
 sus est. Ac nulla parte noctis itinere intermisso, postero die Fragā, quæ distat ab Ilerda passuū
 fere milia viginti, peruenit. Nōnulli tamen eum cuniculis sub mœnibus actis egressum ferūt.
 De tertia autem vigilia & noctem paulo post mediā Franciscus Espla, Ioannes Agullō & Gra
 us Geruellon præcipui conturcationis autores, & qui manus impias in Regio foedare sanguine
 destinauerant, in Regis aulam venerunt. Vbi cum Regē non inuenissent, summa tristitia & do
 lore affecti, domū suam reuersi nouitate & magnitudine sceleris agitati nocte totam insomnes
 transiere, magno tota ciuitate tumultu fluctuante. Quæ res summo dolore metuq; legatos af
 ficebat, Perspiciebant enim viri prudentes nepharū hoc tanti sceleris initium, non nisi perni
 ctiosum & infelicem finem habiturū. Timebantq; ne quod insolentes homines ausi fuerant,
 Rex illorū consilio factum forte putaret. Die sequēti cū omnes coniurati magno cum exercitu
 Fragā p̄ficiisci statuissent, quorundā vīsi cōsiliis hoc iter distulere. Omnes tamen totius princi
 patus populos in armis esse iussérunt. Qui paucos post dies cū magnis copiis Ilerdā conuene
 re. Hic cum Regē Cæsaraugustam profectum accepissent, Fragam magnis itineribus contenz
 dunt, eamq; ciuib⁹ & magistratu consentientibus ingrediunt̄. Sub idem tempus Regi nunci
 atum est, Castellæ Regē Henricum, pacis & amicitie foedere neglecto, in Aragonum fines cū
 magnis exercitibus aduentasse, magnūq; equitum & peditū numerū ad oppugnandū Borīa
 mississe, quod oppidum distat à Cæsaraugusta passuum milia circiter triginta. Eodem tempo
 pore Valentini quoq; Gothalanorū tumultu p̄moti, alii secreto, alii publice arma, equos, atq;
 alta omnia, quæ ad bellum gerendum necessaria videbantur, parare. Sicili præterea Sardi, Ba
 leares, & aliarū insularum populi omnes ancipites, & in neutram partem declinantes, quid ca
 teri facerent expectabant. Interim etiā Ludouicus Requisentius, qui Regi fidelissim⁹ erat. Bar
 cinonæ captus est, propterea q̄ Gothalanis, quibus p̄erat, contra Regem conspirantibus assen
 tiri noluerat. Et Lusetanis in Nauarra iterum bellum Agramontanis inferētibus, Hispania fere

Ludouici Re
 quisentius fides
 erga Regem

tota maximis perturbationibus vexabatur. Hic autem Rex prudentia singulari, ut & fortunae conatibus occurseret, & populorum furores extingueret, Carolum statim e carcere liberavit. Quem Regina Barcinonā proficisciens usq; ad Villā Francam secum adduxit. Vbi Barcino-
nā legati Reginam ab itinere prohibuere, leges quasdam & cōditiones petētes, quas non tam
necessarias necq; tā iustas, q̄ ad culpam suam ptegēndam et excusandū errorem, quem non le-
uem cōmiserant, excogitasse videbantur. Reginā autē re non concessa, erat enim iniqua, Barci-
nonē itinere dimisso Cēsaraugustam ad Rēgē reuersa est. Carol⁹ autem Barcinonam profect⁹
a ciuib⁹ cæterisq; prouinciæ populis, vt patri bellum inferret, assidue incitabatur. Quod cū
audisset quidā Carolus Artheca cognominat⁹ Ilumberrū oppidū, cui regio iussu diutius p̄ræ
fuerat, pro Carolo principe gubernare ac defendere cœpit. Ad quem oppugnandum Alphō
sus Aragoneus cum exercitu profectus prope muros oppidi castra posuit. Cui Rex, vt pro tē-
pore opportunum mittere subsidium posset, cū Aragonum cōptis Sāgosam venit, quod op-
pidum abest ab eo passuum milibus octo. Cæterum cum hic Alphonsus Aragoneus propter
eius in re militari p̄stantem & excellentem fortitudinem & rerum gestarum gloriam sit s̄p̄i
us memorandus, qui fuerit hoc loco dicere pernecessarium ducimus. Alioquin non dubito
omnes qui eius virtutes in rebus bellicis & p̄litis ab illo fortissime gestis legerint, illius gen⁹
& antecessores qui fuerunt sc̄ite desideraturos. Fuit itaq; Regis Ioannis, de quo scribimus, fili⁹
non tamen ex legitimo matrimonio, & Villæ Formosæ Dux. Qui paternam & omnium ma-
torum suorum in re militari p̄alioq; gerendo virtutem nō solum est imitatus & æquauit, sed
lōge quidem superauit. Quod & Rex ipse & Duces nō Hispani solum, sed Galli quoq; omnes
vno ore p̄dicabant. Ego aut̄ p̄t̄ ea, q̄ ab eo gesta sunt his cōmentariis scripturus sum, mul-
ta quoq; alia cōmemorare possim, & quibus locis cum paucis equitibus magnas hostiū copi-
as fuderit, quot & quantas vīctorias p̄t̄ omnium opinionem consecutus fuerit. A puericia
enim & teneris annis tanq; natu ad Martis opus se semper in armis exercuit. Nam & bellis, q̄
pater aduersus Reges Castellæ & cōtra Gallos & Nauarræ populos atq; Gothalanos reluctan-
tes fortissime gesit, omnibus non interfuit solū, sed p̄fuit, & summam sibi laudem & glori-
am comparauit, verum etiā deinde Ferdinandum Regem fratrē secutus aduersus Alphonsum
Portugalæ Regem & Mauros Granatenses famā Ducis & gloriam immortalem adeptus est.
Vir fuit corpore magnus, sed animo multo maior. Qui post multas & insignes vīctorias, de-
niq; i oppido Castellæ, quod Linares appellat, vitā finiuit. Reliqui⁹ filiū Alphōsum, q̄ sibi i
ducatum Villæ Formosæ successit, reliquit & alios nothos multis virtutibus p̄claros. Hoc
igit Alphonso filio & Joanne Cēsaraugusta Archiepiscopo altero filio, se non minus fœlicē
Rex existimabat, q̄ reliquis, quos ex legitimis nuptiis suscepit. Nam Ioannes q̄uis religione
magis q̄ re militari semp̄ fuit occupatus, non paruam tamen laudem sibi gerendo p̄clio com-
parauit. Sed de his hæc pauca sufficient. Nunc ad rem redeo. Carolus itaq; Artheca cū se oppi-
dum diutius defendere non posse animaduertisset, ad Regem Castellę legatū misit rogatum au-
xilium. Quod nisi mature sibi succurrerit, se cum oppido in Regis Aragonū potestate vētu-
rum dicebat. Ad quem Henricus, Aragonum Regi nocere desiderans, equites numero mille
subsidio misit. Quos Gonsalurum Satauetrā Alcātaræ ordinis militia Præfectum cum aliis co-
piis & Rhodoricum Marchenā subsequi iussit. Quod Rex cum animaduertisset Duces & cō-
siliarios omnes ad concilium conuocatos quid agere deberet statim consuluit. Tum Rhodori-
cus Rebolletus prīmus sententiam suam dixit. Et si tuus exercitus virtute magnus est fortissi-
me Rex, numero tamen satis exiguis, adeo vt nisi diutino iuuetur auxilio, tantē hostiū multitu-
dinis impetu sustinere nullo modo possit. Quare tuā salutē i tantū cōferre discrimē ego nō for-
titudinis esse, sed extrema dementiæ iudicarē. Scim⁹ enī Rex Castellę quot armatorū milia cō-
ficere possit, Aragonū plures à te alienatos esse nō ignoram⁹, Gothalanos in te refractarios ad
tuā p̄nitē Principē Carolū incitas nobis certissime cōstat. H̄i si cū Castellani⁹ & alior⁹ co-
pli⁹ se forte cōiunixerint, nobis qđe neq; vīctoriae, neq; salutis n̄t̄ & vīla spes est. Nam quid pau-

Alphonsus
Aragonius
qui fuerit.

Rhodoricus
Rebolletus
tentia.

Cis quis fortibus cōtra tot hostiū milia sperate licet? Quod si viris fortib⁹ & magnanimis p
virtute atq⁹ iusticia tuēda, pro honore vitā profundere gloriosum videſ, nos tamē non nostra
quidē, sed Reginę, sed Ferdinādi filii tui causa, tuæ salutis habere rationē debem⁹. Nam si tibi,
quod Deus auertat, grauius aliquid accideret, nobis iam viſtis non dubium est, quin ventrent
in hostiū potestatem. Qua re nec infelicius euentre nobis quidq⁹ posset, nec cōtumelios⁹.
Hoc igitur tantū malum summum q⁹ dedecus ne nobis contingat, summo studio atq⁹ diligē-
tia prospiciendum cauendum q⁹ est. Mea igitur sententia est, vt nos prēlīum cōmittere & cum
hostibus congregredi & experiri fortunam permittas, teq⁹ tuto in loco cōtineas. Omnis enim &
Reginæ & Ferdinandi filii tui omnīq⁹ tuorum salus in tua ipsius salute posita est. Tu itaq⁹ dū
fueris in columnis vbiq⁹ fueris, et si nos peiores fortunæ casus sequantur, nūc q⁹ tamen de no-
stra salute desperabilis. Huius opinioni Martinus Lanucus non assentiens, hoc modo locu-
tus est. Ego Regis gloriam Ducibus attribuendā non censeo. Cū pr̄sertim ſaepenūmero Re-
gis vel nomē vel aspectus in p̄lio causa victoriarū fuerint, cui⁹ fama ſua regna tutar̄, augeretq⁹ atq⁹
cōſeruat. Te igitur in agmine viſo fortissime Rex, tuosq⁹ inter pugnandū hortāte, et hostiū
frangent̄ animi, & tuorū, alii virtute, alii pudore coacti mortis omnia pericula contemnentes
acrius certe pugnabūt. Quod in tua p̄ſentia pugnantes tuos equites militesq⁹ ſaepē feciſſe, vo-
cem tuā audiētes experti ſumus. Ideoq⁹ paruo cū exercitu plārūq⁹ ingentes hostiū copias p
fligasti. De quibus p̄ter tuā atq⁹ aliorū opinionē insperatā victoriā habuisti. Te igit̄, inuictissimi
me Rex, p̄lis imminētibus intereffe oportere arbitror, tuosq⁹ milites hortari & voce manuq⁹
iuuare. Nō aut̄ quid alii fecerint expectare, vt ſi quid acceperint detrimēti, non absentia tuam,
ſed vel fortunā vel ſuam ipſorū culpam accusare iure poſſint. His consiliis nemine respōdente,
Rex quoq⁹ cunctatus parūper ac ſi vtriusq⁹ iudicū p̄penderet, tandem quasi Lanucii sententia
cōprobasset. Hactenus inq̄t nō meminiffe vos arbitror p̄ceres, Castellę Regē vñq⁹ cū maiori
bus copiis aduersū me ſine magna ſua calamitate pugnaffe. De qb⁹ multas & insignes victori-
as me cōſecutū fuiffe vobis cōmemoratē, niſi ſcr̄e vos & earū refū memores eſſe, & p̄ticipes
honorifice fuiffe. Quas res ego nō fortunæ, nō nřis virib⁹, vt multi faciūt, attribuo, ſed Deo
optimo maximo, qui ſemp p iuſticia virtuteq⁹ pugnātib⁹ aspirat. Quare dū rectū ſequar, & in
ſtam cauam habuero, neq⁹ p̄leis vñq⁹ abſtinebo, neq⁹ de ſalute ac victoria desperabo. Hoc
modo locutus, & cōcilio dimiſſo quieti ſe parūper dedit. Erat enim tēpus noctem iā poſt me-
diā. De quarta aut̄ vigilia conuocatos vndiq⁹ milites armari, & pōtem tranſire, & in ulterio-
rem fluminis ripā conuenire iuſſit. Prima luce ſubſecut⁹ cohortes, Alphōſum Aragoneum,
cuſus ſupra mentionē fecimus, ab Ilumberri obſidione reuocatū cū exercitu ſecū coniūxit. Et
cum omnibus copiis Mōtem Regalē versus, qui locus abeft a Sangosa paſuum milia circiter
viginti, ſignis militarisbus erexit, & ingenti tubarū & tympanorū cōcentu profiſſicitur. Huc
cū exercitu bene inſtructo cōtendens in itinere locū caſtris elegit inotis natura ſatis cōmodū,
& vbi ppauci contra multos pugnare tuto poterāt. Hoc ideo fecit ne eius exercitus, qui nume-
ro erat inferior, ab hostibus in loco facilī circumueniri poſſet. Erat autem hēc loci natura, vt
per pauci regi milites in ſummo iugo montis, hostes à tergo venientes p̄pellere facile poſſent.
Nam a latere nullus hostiū adiutus patebat, tanta enim loci ex vtraq⁹ parte difficultas & aspe-
ritas erat. Vbi vero caſtra poſita erant, hic locus & ad planitatem, qua prope aderat, deſcenſum
& ad caſtra regi ſum facilem p̄bēbat. Hic itaq⁹ Rex & loci opportunitate & militum virtu-
te nimium fretus, hostes expectare coſtituit. Quibus Ilumberrum ituris hac commodiū iter
& expeditius erat. Ceterum cum hoc Regi cōſilium Castellanorum Duces intellexiſſent, peri-
culum metuentes recto itinere omiſſo, per aliud obliſcum Ilumberrum cum exercitu perueni-
runt. Qua re cognita Rex Sangosam propere rediſit. Hic aliquandiu commoratus cum hostes
cōmittere prēlīum recuſaſſent, ſeq⁹ in oppido cōtinerēt, Pompilonis, Lerinatibus, cæterisq⁹
Nauarræ populis Ioannē & Alphonſum Aragoneos Duces cū exercitu p̄ſidio relinqueſ, Bi-
bilim, quod eſt oppidiū Aragoniæ nobile magnūq⁹, & Galataiūtū vulgo appellat, vt delectus

Martini La-
nucii ſententiaSententia Re-
gis.

haberet, profectus est. Hinc Regina ad Villā Frācā reuersa, partē legum & conditionū, quas petierant, Gothalanis cōcessit. Vt in eos iura omnia & impīū Carolus haberet. Rex vero toto eorum principatu interdictus, Regis tantū nomē retineret. Hac impetrata & cōfcta re Ludo uicus Requisent⁹, & Ioannes Beumontius, quos dephensos fuisse demōstrauimus, ē custodia statim liberati fuere. Cæterū paulopost Barcinonēses cū aliis, pūniciæ populis, omnia q̄ cōcū piuerat adepti, cū sā à Regis impio ac iurelibri viderent⁹, p̄ sua libidine omnia facere, iustum atq; iustū sibi velle, ac pro virtute & æquo, scelus & arrogātiā exercere, nemini, ne princi pi qdē suo Carolo propter eius mansuetudinē & facilitatē parere. Quin etiā Carol⁹ quotidie solicibatur ab illis, vt armis patrē p̄sequeret⁹, vt cōcubinā legitimis sibi nuptiis vxore confiraret, q̄ filius in regno paterno sibi succedere posset. Illorū igit̄ Carolus insolentiā & immānitatē indignāter grauiterq; ferēs, ex nimio dolore in grauissimā febře incidit. Pro cuius salu te Barcinonenses assidue pecunias ingētes profundere, vota multa cōcipere, bona omnia pro mittere, Deo reliquiq; coelitib⁹ sacrificia p̄stare. Ille aut̄, vt erat princeps Christianissim⁹, vbi suę animę, more n̄t̄ Christianę religionis, cōsuluit, patris clementiā statim & misericordiam inuocauit. Inimicis omnibus pepercit, suos ad bene viuendū & pro se orandū hortatus, paucis diebus Barcinonæ discessit à vita. Cutus funus nō sine maximo mærore & acerbissimo luctu ab Hispaniæ populis, & à Siculis omnibus celebratum est. Erat enim omnium virtutum splendore p̄clarus, moribus integerrimus: & iusticia, modestia, liberalitate, clemētia, huma nitate, cæterisq; rebus quæ, vt ante diximus, ad optimum perfectumq; principem pertinent, omnes quidem príncipes antecessit.

De morte Ca
roli & eius-
de uirtutib⁹.

LIBER. xiij.

DE BELLO CONTRA GOTHALANOS.

V B I D E M tempus Vianæ ciues ad Castellę Regem defecerant. Et Alphonsus Aragoneus, quē Rex, vt supra diximus, Pōpilonis & alii Nauarrę populis p̄silio reliquerat, cū Castellanorum Ducibus & cōpiis ad Barçuciam oppidū, quod à Viana non longe distat, prælū cōmiserat, eosq; profigilerauit. Quo p̄lio ex Castellanis p̄ter occisos ac vulneratos equites, etiā quadringenti cū equis & armis capti fuere. Tū itaq; ne maiora sequentur incōmoda Alphōsus Catillus Toletanæ sedis Antistes, & Henricus Hispaniæ maris Pr̄s̄, quē Almirantē vocant Hispani, inter vtrūq; Regē pacis autores fuere. Ad cuius pacis & amicitiæ securitatē & cōfirmationē, alter Nauarræ oppida quatuor, quæ Raga, Gardia, Arcus, & aliud nomine sancti Vincētii vocant: Alter vero duo, Lorca, quod oppidū est pūniciæ Carthaginēsis, & Cornagū Cantabriæ ppe Numani ziam obſidū nomine tradiderunt. Cæterū Gothalani post Caroli obitū ad Regem cateruatim ventunt, Ferdinandūq; Regis ex Ioanna vxore secunda filium, qui tū annū ferē decimū aget, in principe à Rege petiuere. Quē suū esse ac fore principe iure iurando ritu moreq; patrio cōfirmarūt, & simul cū Regina Barcinonā proficiscentē comitant̄. Verū enim uero cum hic Barcinonēses Reginā Principēq; cernerent, & Regis aduentū maxime timeret, omnes, q̄ antea deliquissent, cōfurationisq; cōscī & participes fuissent, suorū errorū memoria & scelerū cōsci entia uexabant̄. Timebāt enim ne quādoq; à Rege suppliciis, quibus se dignos putabāt, afficerent̄. Ideoq; prius q̄ Rex aduenisset, tumultus ingentes inter eos noueq; seditiones ort̄e fuit. Simularūt enim, tātum metus improbos coegit, animā Caroli Principis defuncti de patre deq; nouerca noctu p̄ viros ciuitatis miserabiliter q̄stā, multaq; miracula fecisse. Peride ac si nō morbo naturali⁹ morte Carolus, sed aliq; re itercept⁹ & sublatu⁹ fuisset. Sic itaq; cū se animad uersione dignos agnoscerent, & pœna metu quiescere nō possent, hui⁹ fictionis velamēto rur-

sus omnes in Regem conspirant. Et quæ fixerant, Caroli diuulgatis miraculis, totius prouinciarum populos in fanaticos impulere furores. Hac igitur coniuratione ac tumultu omnia, q̄ post longos magnosq; labores quiescere vix coeperant, statim atq; præter omnium bonorum opinionem vehementer perturbarunt, & in maximam sollicitudinem adduxerunt. Omnes enim Remesæ, Russinoris, & Ampurdanæ prouinciarum populi, sic enim vulgo nominantur, feroce homines, & qui montana loca incolunt, quos Pagenses vulg⁹ p Paganis appellat, summa de mentia furētes ad Pallariensem Comitē conuenerant, eumq; Ducem & totius exercitus Principem eligunt. Qui cum obstinatum rusticorum furorem cōpescere debuisset, dominādi cupiditate commotus & spe falsa decept⁹, in maiorem potius insaniam compulit. Dum autē tam malæ mentis homines & rationis expertes, vndiq; conuenitunt, coniurant, arma parant, homines & exercitus cogunt, & Gerundam versus ire contendunt. Reginam ex Barcinone cū Ferdinandō filio discedens, paucis comitantibus Gerundam venit Gerundenstū precib⁹ adducta, qui eius contra resistentes auxilium implorauerant. Cuius discessus Barcinonæ ciuib⁹ molestissimus fuit. Nam quū iam penit⁹ nulli regio imperio parere statuerint, quo sibi facilis sererent libertatē, Reginam cum filio de medio tollere cogitauerant. Ea itaq; digressa, vt quæ mente prava conceperant, liberius citiusq; perficere possent, ē magistratibus alios in carcerem conlecerunt, alios expulerunt à cluitate, in exiliumq; miserunt. Plures etiā occiderunt, tantum enim apud eos non libertatis amor, sed supplici poenæq; metus inuauit. Reginam autē paucis Gerundæ cōmorata diebus, quo Gerundensū precibus adducta venerat, vt supra scripsimus, qui ad eā, vt sibi cōtra Remensanorū aliorumq; repugnantum imperū ferret auxiliū, legatos miserat, eos indiciis percepit etiā ad tumultuātes secreto defecisse. Cū igitur Comitē Pallartensem cum magnis hostiis copis Gerundā oppugnatū venire animaduertisset, ad cititatis magistratus, qui tū in concilium conuenerant, filiū Ferdinandum admodum puerum sua manu dicens, pedibus suis venit. Quibus primum labores, quos tolerauerat dū illos Regi recōciliasset, & cōcordia paceq; cōlunxit, commemorauit. Deinde quantū libertatis, quantū gratiæ impetrassent à Rege ea deprecatrice, Carolū principem bis ē carcere liberatum fuisse, seq; ad eos venisse eorū p̄cib⁹ adductā, vt illis cōtra Remesanos aliosq; psidos inimicos auxilio esset, in memoriam adduxit. Nullo etiam modo se credere potuisse dicebat, eos crudelitatis autores futuros, quibus opē ferens tanto vel studio vel amore venire curasset. Itē ostendebat q̄ iustū & honestum viris claris & fortibus esset in huiusmodi fortuna gloriosam poti⁹ oppetere mortem, q̄ vitam vivere non honestā. Quod semper omnes Hispani non solum pro suis Regibus patrīzq; suæ principib⁹, sed etiam p externis, quos nuncq; vidissent, facere cōsueuerāt. Quā laudem & maiorū gloriā, qui Regibus fidelissimi semp fuerunt, imitari cōseruareb⁹ deberent, ne si quis ab officio discederet, nunc Hispania primū nouum dedecus & insignem ignominiam subiret. Postremo rētulit q̄ fortis, q̄ fideles, q̄ boni viri iudicarent, quantāq; de se vel famam vel gloriā sibi facturieſſent. Item quæ munera, quā gratiam sperarent a' Rege, si absente eo principem vnicū filium ab extremis periculis liberarent, & incolumē patri restituerent. Illis deniq; piissimis precibus nec sine lachrymis de manu Ferdinandū filium principem trādidit, vestri principis dicens, optimi viri non meam vobis cōmendo salutem & vestre fidei cōmittio. Qui si virtute fideq; vestra sumū, quod imminet ei periculum, euaserit, nō dubitare debetis, quin parentes eius dignum vobis vestra virtute p̄emium persoluant. Quibus etiam Deus omnipotens multo quidem maiora melioraq; dona retribuet. Qui malis peccatis graues & æternas, bonis autem perpetuam largitur felicitatem. Hæc oratio prudentissima mirum in modum omnium animos cōmouit, adeo vt non illi solum qui rectū virtutemq; sequebantur, sed alii quoq; qui contra Regiam Malestatē cōlunxerant & clam ad hostes defecerant, sese aut Reginam & Principe defensuros, aut mortē pro eorum salute subituros, iureturando cōfirmassuerint. Regināq; obsecrare statim coeperunt, vt & lachrymis parceret, & rogādi hortandiq; finem ficeret, ac suę ipsius & principis salutis spem vel certissimam haberet. Hæc cū omnes una

Verba Regi
nae ad Gerū.
densum ma
gistratus.

vocē dixisse, cōfestim, quoniam Comitis aduentus cum magnis inimicorum copiis appro-
 pinquare ferebatur, homines cogere, arma querere, ciuitatē munire, omniaq; ad propugnā-
 dum necessaria parare cooperunt. Dum hæc in ciuitate parabantur, hostes cum exercitu ingen-
 ti proprius accessisse nunciatum est. A quibus confestim ciues occurentes portarum ingressus
 male viris & armis prēmunitos defendere vix potuere. Hostes tādem repulsi prope ciuitatem
 castra posuere, tormētisq; muros oppugnare cœperunt. Reginā autem interim non sine ma-
 ximo labore atq; periculo in arcem templi, quod ibi fortissimum atq; munitissimum erat, se
 recepit. Vbi tātē subita magnaq; ciuitatis trepidatione, suorum equitū non occulto timore,
 matronarū virginumq; miserandis fletib; anxia principis cura & salutis desperatione satis an-
 gebatur, maximum tamen & vere regium animum supraq; sc̄minei sex⁹ naturā fortissimum
 ostendit. Non enim cessit timori, non eius virtus in tanto periculo defecit, non virorum sufful-
 ta cohortationibus stetit, sed ipsa omnes equites militesq; qui etiā fortes erant, suis tamen sin-
 gulos nominibus appellans hortansq; multos quidem fortiores effecit. Apud quos in vnum
 conuocatos hæc verba dixisse fertur. Illi viri perpetuo viuunt fortissimi ac fidelissimi p̄ceres
 & cœlesti gloria perfruuntur, qui propter virtutem magnos adire labores seq; periculis expo-
 nere, & q̄uis charam, profundere vitam non recusarunt. Qui vero contra rationē causam alię
 quam turpem sequentes, sp̄retis nostræ religionis legibus indignū facinus ac scelus admittunt,
 illi quidem & siuum posteris nomen inuidiosum relinquunt, & perpetuos incōrōres & horre-
 das inferorum tenebras patiuntur. Quam ob rem etiā de fide fortitudineq; vestra minime du-
 bitabam, vos tamen hoc tēpore liberius admonere hortariq; pernecessarium esse duxi, ne pl̄
 apud vos timor valeat, q̄ vñ solita virtus, neue mortalem & breue infamemq; vitā cœlestia ac
 ppetuę sc̄licitati p̄ponendam putetis. Quā varia, q̄ mutabilis, q̄ inconstās, & in illis, q̄ mini-
 mum possunt, & in his etiam qui rerū potiū fortuna sit, his quidē casibus, q̄ nobis nup acci-
 derunt, perspicere facilime possumus. Hoc enim à nobis non alienis, sed nostris exēplis p̄ba-
 ri potest. Quod cū grauiſſimū sit, sine summo quidē dolore, ppter memorī p̄teritæ sc̄licita-
 tis, cognoscere & sentire non possumus. Deo tamen immortales gratias agimus, propterea q̄
 vos viros fortes atq; fideles in tantis periculis & laboribus mihi socios habere contigit, quo-
 rum fortitudine freta, etiā Rex abest, de victoria tamen contra refragantes desperare nō debeo.
 Capescite igitur arma viri fortissimi & Ferdinandū principem vestrum liberos & vxores ve-
 stras à perfidis inimicis saeuisq; latronibus enixissime defendite. Quorū furor ac dementia,
 vt subitus est & sine causa & ratione suscep̄tus, ita breuis esse & extingui facile solet. Ignobiles
 enim multitudinis & popularium motus riuulis comparantur, qui cum pluviæ confluentibus
 aquis maxime turnescunt, tum eorum impetus cessante pluviā statim deficitur. Omnipotētis
 igitur auxilium inuocate, & qui sitis semperq; fueritis hodie sceleratissimis hoībus ostendite.
 Ego autem int̄era precibus & lachrymis apud Virginem Dei genitricem pro victoria vestra
 omniumq; nostrorum salute vigilabo. Hæc oratio fortes omnes multo fortiores & animosos
 animosiores fecit, adeo vt perpauci cū ingentibus hostium copiis pugnare non modo non re-
 cusauerint, sed etiam congregenter optauerint. Incenderant enim mirum in modum
 cum sermo Reginę, tum principis amor fideliū ac nobilitū animos, & equitū veterano-
 rum fortissima pectora contra resistentes ignobiles, qui ceci magno furore & insania commo-
 ti, aduersum Regem suum arma temere assumpserant. Omnes itaq; ex communī consilio & au-
 toritate consensiū Reginæ Puicciū, qui tum Montesq; ordinis equitū magister erat, & rei
 militaris peritissimus, Duxem delegerunt. Hic tamen Dux electus cum propter hostium in-
 cursiōnem & repentinum aduentum Reginam pluribus verbis alloqui non potuisset, eius ta-
 men dexterā osculatus, arce statim cōmuniti, q̄ Reginā se receperat, & armari milites & omnes
 equites imperauit. Quos & armatos & in hostes, qui iam per portarum ingressus cum ciuib;⁹
 acriter pugnabant, exire cupientes, tunc in arce retinuit. Prospexerat enim vir prudēs Comitē
 hostiū Duce, qui iā ciuitatē irruperat, arcem oppugnatū statim venturū, & Reginam & pri-
Regine vero
ba ad milites

cipem Ferdinandum aut caperent, aut occiderent. Quem nec sua quidem opinio fecellit, hostes enim Reginam in arcem se contulisse rati, proptereaq; ibi tutior esse poterat, eo subito cum magnis copiis contenderunt. Aliis autem permultis apud diuini Dominici eadem, quam Prædictorum vocant, relictis, & per omnes portarum exitus, ne effugere Reginam posset, dispositis custodibus, prope arcem impiorum dux & in aedito loco atq; eminenti ligneam turrim erigunt, arcem templi, ubi Reginam erat, equantem. Hac ædificata, machinis & omnibus tormentorum generibus eædes Reginæ oppugnare hostes coepurunt, Regis milites interea contra hostium machinas & oppugnationes munimenta multa nouasq; defensiones ac propugnacula parauerant, quibus oppugnationibus hostium facile resistebant. Hostes primū protecti vineis in arcem, si muros ascendere possent, contenderunt. Qui cum scalis appositis ascendere coepissent & propugnantium saxa magni ponderis sustinere non potuissent, scalis relictis in munitionem suam sese receperunt. Deinde multis continuisq; diebus arcem machinis & tormentis, que bombardæ vulgo dicuntur, aliisq; variis armorum generibus oppugnare non destiterunt. Et ut quidam, ex his qui arcem defenderunt nobis retulerūt, orbicularium lapidum milia quinq; uno die hostium tormentis excussa, in area domus Reginæ collecta fuere. Cæterum post multas & magnas oppugnationes cum hostes Regiae domus turre expugnare non potuissent, nouum & occultū ingrediendi iter excogitarunt. Cuniculis enim sub terram actis, in eam aedictum partē plures hostium penetrarunt, a qua Reginam cum omnibus matronis & pueris suis non procul aberat. Quæ propterea hostium manus effugerunt, quoniam hostes ingressi temperare & continere se non potuere, sed magnis vocibus exultantes, veluti iam victores Comitis, Pallariensis & Barcinonæ nomen extollere statim coepurunt. Nam ad eorum exauditos clamores a Reginæ militibus multis ex partibus subito concursum est. Qui bipartiti alii ingredientes armis & ignib; regredi per cuniculos coegerunt, alii cum ingressis acerrime pugnantes eorum plures occiderunt, & nonnullos captos vinculis & catenis astrinxere. Multi tamen e Regis milibus, ita uti ei a Puicchio duce preceptum fuerat, turre & loca sibi commissa non deseruere, sed oppugnantibus resistebant. Verumenimero dum ita pugnabatur, Reginam & horrendis pugnantium vocibus & flentium ac plangentiū mulierum virginumq; miserandis fletibus exterrita de filii salute iam desperans quasi exanimis in terram concidit, a matronisq; suscepta sialium percutiens atq; huc illuc errans omnia pericula negligebat. Principe tamen ad templi ostium reperto, & te bene gesta, vixit iam hostibus equites eam consolati confirmauere. Quippe qui hostes iam vicos esse dicebant. Protereaq; eorum qui magis audaces & fortiores fuerant, partim occiderant, & partim captos habebat, secq; minime dubitare, quin hac accepta clade, Comes Pallariensis cum reliquis copiis ab obsidione discederet. Idem ciues quoq; dixerunt. Qui aduersariū, qui ciuitatem fuerant ingressi, multis occisis & captis, a ciuitate reliquos expulerant. Tum Reginam cum honorificis verbis gratias omnibus egisset, templum ingressa deo sacrificia multa votaq; concepta persoluit. Hinc domum reuersa hostes occisos humari, & captos custodire iussit. Cæterum hanc victoriā Ioannes Pollas, Petrus Zapatta, & alius Petrus, cui Sena cognomē erat, tres & armis & aliis virtutib; nobiles equites, minorē fecere. Qui per ciuitatis incēnia contra oppunates acerrime propugnantes, multis hostiū tormentis percussi cederunt. Quorum interitus summo quidē moerore non Reginæ solum, sed omnium equitū mentes affectit. Ex repugnantibus quoq; , præter imperfectos & alios captos, etiā Sarrienses in Reginæ potestatem venerunt. Qui cum eam & eius filium Ferdinandū, quibus possent insidiis & proditionibus perdere conarentur, a ciuitatis magistratibus, qui, vt eos caperēt ex consilio Reginæ se hostes esse simulauerant, decepti fuerunt. Ab his enim in ciuitatē clam nocturno recepti in sancti Philippi templū sese receperunt. Vbi a Regis equitibus, qui armati in templi sacrario se occultauerant, statim deprehensi fuere. Quibus capitis & in carcerem ductis Reginna custodes certos adhibuit. Quæ res & si nocturno tempore magnog; silentio peracta fuerat & paucis nota, prima tamen luce palam per omnes ciuitatis viacos, insidiatores insidiis & pro-

De Gerundæ
oppugnatio-
ne.

Tres equites
occisi.

ditores prodictionibus elusos fuisse, sermones ferebantur. Horum & Pallariensis Comitis cum aliis aduersariorum Ducib⁹ consilium fuerat, vt ciuitatis magistratus omnesq; Gerūdæ clues contra Regem multis cōmodis conditionibusq; propositis concitarent. Et captam Reginam, eius pudicitia multis prostrata, vel seruili more custodirent, vel cum Ferdinandō filio simul occiderent, sibiq; libertatem vendicarent. Cæterum malorum vindex & bonorum Deus protector prauū in autores consilium vertit. Nam eodē die rumore de captis & compeditis Saracenis in hostium castra perlato, magna quidem tristitia subitusq; metus & Pallariensis Comes & omnium resistentium animos mirum in modum perturbauit. Quibus præterea timorem auxit intra paucos dies inopinatus nuncius de aduentu Gallorum exercitus in Hispaniam. Quos à Ludouico Galliæ Rege, propter Gothalanorum defectionem, in auxilium Regis Aragonum missos, iam Pyreneos montes transisse constabat. Cuius exercitus erant equites nobiliores & electi numero septingenti, quorum unusquisq; secum tres alios equites habebat & armigerum puerū, qui domini hastam gerit & è duob⁹ equis alterū dicit, hic est enim mos equitum Gallorum. Horum omnium Gastontus Foxanus Comes Regis Aragonū gener præfectus erat. Qui simul ac ingressus est in Hispaniam cum exercitu, certior illico factus est Ioannam Reginam Regis Aragonum contigem cum Ferdinandō filio Gerundę a Gothalanis recalcitrati⁹ iā diu & acriter oppugnari, & ob Regis absentiam magno i periculo esse. Hoc nuncio Foxanus Comes vehementer commotus, vt maturius Reginæ subueniret, nihil cōmoratus ordinibus instructis & propter hostilium insidiarū suspicionem præmissis exploratoribus, Gerundam versus proficiscitur. Cuius aduentum Gothani perfidi, quos met⁹ iam coepérat, formidantes, nocte motis castris & obsidione relicta, magnō silentio discesserunt & continuis itineribus in Ampurdanorum prouinciam, quem locum tutum fore putabant, sese receperunt. Reginā autem post illorum discessum triduo Gerūdæ cōmorata, dū quæ prouidenda erant cōfecit, die quarto cum suis copiis & multis Gerundæ ciubus egressa cū exercitu Gallorum, qui superuenierant, prope ciuitatem se coniunxit. Et cum primum Gastonio illorū Duci, deinde reliquis equitibus magnas gratias egisset, simul omnes magno cū exercitu Barcinonam versus proficiscuntur. Atq; in itinere multa oppida, quæ defecerant, ad officium & Regis obsequiū redire cōpulerunt. Tandem Moncatā oppidum, quod à Barcinona circiter octo milia passuum remotū est, peruenierunt. Hic aut̄ quid facturi essent, consiliū Regis experire Regina decreuit. Rex aut̄ cum esset in Cæltiberia de aduersariorū coniurationibus & Reginæ laboribus ac periculis tandem certior factus, cōfestim Alphōsum Aragontum cū exercitu Laletaniam versus, hoc est in prouinciam quam vulgus Cataloniā vocat, præmisit, quē ipse non multo post subsequitur, & Thamaritū ingressus, quod est oppidum extremū Aragonum, hinc Belagueram petens, quae ciuitas in ripa Sicoris posita, distat ab Ilerda passuum milia circiter duodecim, ciuitatis magistratus obuiam sibi venientes audit. Hos cum Rege hoc modo locutos accepimus. Tui ciues Bellaguerenses excellentissime Rex, nobis tuo nomine iubenteribus, vt apparatu regali solitoq; more maiestati tuę obuiā prodirent, parere noluerūt. Immotuum aduentum tanq; hostis admirates, non sine magno tumultu nobis inhibentibus arma temere sumperserunt. Quapropter cū nihil tua dignitate, nihil tua salute chartis habeamus, tuae maiestati supplicatum venimus, vt ingressum tuum in ciuitatem hanc paulū differri velis. Nos enim in ciuitatem reuersi rationibus, vt speramus, indignantum popularium motus compescemus, & sedato populi furore compressoq; tumultu ad te quāprimum reuertemur. Prudens atq; fidele consilium Rex libenter secutus Thamaritum rediit. Postero die legati ciuitatis et magistratus reuertentes ei reclusas ciuitatis portas esse, sed nondum animos ciuitum mitigari posuisse dixerunt. Tum secreto consultis a Rege Ducibus & Consiliariis quid facto opus esset, & aliis alia sentientib⁹, Bernardus quidam cognomine Rocabertus, huiusmodi sententiam protulit. In Gothalanos imperium si tibi retinere tuisq; posteris conseruare velis, inuictissime Rex, hoc quod modo nobis fortuna periculum obicit, si cum aliis infortunis, quæ per-

Bellagueren-
siū uerba ad
Regem.

Bernardi Ro-
caberti consi-
lium.

tulimus quæc nobis subeunda supersunt cōpares, neq; magnum quidem, neq; graue nimis
tibi videri debet. Præsertim si hostes priusq; sibi socios altos asciscant & vites maiores colligat
inuaserimus. Illis enim mora subsidiū, nobis vero multum detrimenti afferet. Quam ob rem
huius fortunæ casus ego q; primum experiendo esse puto, tametsi fieri sine periculo non posse
prospicio. Stultus est enim non solum imprudens quisquis cum hoste prælio contèdit, si ve-
lut exploratam sibi victoriā pollicetur. Nam dū se fore victorem falso putat, & negligentius
sibi consultit, & ab hoste deceptus multo faciliter opprimitur. Nos tamen non tam certa victo-
ria spes, non hostib; cedere, q; honoris & dignitatis nostræ ratio monere ac vehemēter horta-
ri deberet, & te ipsum præsertim Rex inuitissime, qui & munere naturæ & ingenii præstantia
reliquos omnes principes antecedis, & cuius nomen fortitudinis & rerum gestarum fama mi-
rabilis omnibus prædicatur in terris. Huic consilio cunctis assentientibus, Rex quoq; multo
liberius acquieuit. Idemq; sensisse Rocabertum respondit, quod ipse secum facere decreuer-
at. Omnibus igitur monitis & in ordinem instructis equitibus & magno tubarum et tympa-
norum sonitu Bellagueram profisciscuntur. Quibus appropinquatibus quidam nomine To-
ralla Regi fidelissimus, ciuitatis portas, que clausæ fuerant, subito patefecit. Omnium primus
Rex ingreditur. Cuius aspectum grauitatemq; ciues intuentes, alii metu, alii fide & obsequio
conuicti statim arma depositure. Rex autem in arcem profectus inimicorum dolos & insidias
as non defuturas prudenter cogitans, vbiq; custodes & armatorum vigilias dispositus. Die aut
seuenti compresso iam & extincto populi tumultu ex Tarraca legati clā ad Regem vene-
rūt. Qui in fide & obsequio, quo semper fuerant, se permanere dixerūt, atq; si Rex proficiisci Tar-
racam velit, se illum Regio solitoq; apparatu suscepuros, & quecunq; imperaret facturos esse
polliciti fuere. Rex autem nunq; se de illorū fide vel amore dubitasse & pgratū esse sibi quod
pollicebantur, & se Tarracam iturum propediem respondit. Dimissis itaq; legatis, & Ioanne
Aragoneo cum paucis equitibus Belagueræ relisto, Tarracam profectus est. Hic, vt dignitas
Regia postulabat, honorificetissime suscepitus. Eodem die populi motus secretosq; sermones,
qui sibi summum periculum portendebant, intellexit. Tantus enim Tarracenses omnes perde-
di Regem furor inuaserat, vt dissimulare quæ facere constituerant nullo modo potuerint. Sed
alii verbis, alii vultu, alii incessu, quod in animo scelus haberent, significare. Nocte igitur, quæ
secuta est, Rex militibus armatis & circumpositis custodibus ferè totani egit insomnem, atq;
prima luce anteq; subsidia altisq; tumultuatis, quos Tarracenses expectabant, conuenissent, cū
suis ex oppido diligenter egressus, Belagueram reuersus est. Sed eo iam digresso inimici indi-
gnantes animo disrupcebantur, q; neq; ingredientem Regem adorti fuissent, neq; ad statuum
tempus, quod facturi erant, celare poterant. Dū ita fremunt & alii alios increpant, magnus tū
sinitimorum, tum aliorum, quos ad scelus peragendum non sine magno stipendio sibi socios
asciuerant superuenit exercitus. Hi erant numero ferè mille, quos Ioannes Agullon cum mul-
tis equitibus pedibusq; subsequebatur. Tum vero Tarracenses cū omnibus ferè sinitimis po-
pulis se contra Regem extulisse manifesta signa dedere. Sub idem tēpus Barcinonenses q; q;
maiis quidem crimen atq; scelus admisere. Summa enim insolentia & immanitate furentes Re-
gem publicis præconum vocibus hostem iudicauere. Quod cum Pratensis Comes & Tarra-
conensis Archiepiscopus audiuerint, ad Regem statim cum suis omnibus copiis & facultatibus
venerunt. Mattheus quoq; & Petrus Monticatini, Guillelmus Arna⁹ Gerbellon, Antoni⁹
us Cardona & alii complures nobiles, quos virtus, fides, & amor erga Regem sollicitabat, idē
fecere. Hi omnes summa veneratione flexisq; genib; Regis dexteram osculati verba hēc pau-
ca dixere. Etsi quæ immanes atq; intractabiles Gothalani in te facere ausi sunt, excellentissime
Princeps, nobis dolorem vel maximū attulerunt, nos tamē in summa molestia consolari qui-
dem multa videntur. Primum q; in huiusmodi temporibus & reb;, quæ tibi indignissime ac-
ciderunt, nostram & bonorum omnium erga te fidem & amorem experiri facilime poteris,
deinde q; speramus fore, vt improbi populi, qui dementia & insania furentes ab officio & ob-

Nobiles qui
ad Regē sub-
sidio uenerūt

Nobiliū uer-
ba ad Regē.

sequitur discesserunt, tua prudentia & fortitudine singulari atque tuorum equitum viribus, quos
 tibi non defuturos certo scimus, oppressi, debitas tibi suorum scelerum poenas persoluat. Nos
 preterea pro salute tua vel honore contra hostes impios & immanes iuste legitimeque pugna-
 tes, si forte ceciderimus, tam honesta quidem morte pro Rege nostro perisse inuabit. Hoc enim
 ad te animo venimus, ut non faciamus solū fortia, sed etiam si necesse fuerit, patiamur. Tibi itaque
 praeter bona nostra omnia, id est oppida, castella, pecunias, ipsam quoque animam pollicemur.
 Eorum voluntati ac virtuti Rex se satissimum respondens, in Gothalanos, quoniam iam ra-
 tione contineri & ad sanitatem redire non posse videbat, milites cogere, arma parare, & bellum
 meditari quod primum coepit. Auxiliisque contractis & rebus quae ad bellum gerendum necessarie
 erant, comparatis, itineribus duobus & exercitu bipartito ad Ilerdā contendit. Hinc ex utraque
 parte depopulatis agris & Ilerdā ciuisbus multis occisis multisque captis magnam prædam mi-
 litis asportarunt. Hac re audita totius ferè prouinciae populi, nec tamē sine maximo timore,
 magis in Regem sœuvre coeperunt. Atque omnes, quibus Regis salutem chara esse existimabāt,
 inimiciter persequebantur. Itaque dum multis locis præliis certabant, præter damna multa ma-
 laque plurime quoque mortes secutæ fuere. Rex iterum cum Tarracenses Ilerdā subsidū missus
 accepisset, ut eos impeditret priusque venissent, & se cum aliis immorigeris coniungerent, Io-
 annem Aragoneum cū exercitu Tarracā statim misit, ut Tarracenses non modo ab irinere p-
 hiberet, sed etiam oppugnaret. Et eorum agros igni ferroque vastaret. Is igitur illuc profectus,
 prope oppidum castra posuit. Et Ignicium Berberanam cū multis equitibus omnes agros pos-
 sessionesque Tarracenium depopulari iussit. Dum vastantur agri, interim equites ex oppido tre-
 centi & quinquaginta totidemque pedites egrediuntur. Cum his Ioannes Aragoneus suis equi-
 tibus ab agrorū vastatione reuocatis, & tuba signo dato prælium cōmisit. Quo prælio ex ho-
 stibus centum capti, occisi septuaginta fuere, reliquis saluti fuit imber magnus subito exortus.
 Hoc prælio gesto & depopulatis agris cū captiuis Ioannes Aragoneus ad Regem triumphan-
 ti similis rediit. Rex interea rursus ad Ilerdam venerat, apud eamque locum castris elegerat, & su-
 os ad vastandum agros & quidquid in illis esset miserat. Tum magnus equitum numerus cum
 peditibus plurimis & ciuitate profluens cum pontem transisset constitit. Hi ut vterius progres-
 direntur regii milites expectabant, quo facilius liberiori loco atque cōmodiori cum eis pugna-
 re possent. Verum enīm vero cum Rex eos iam non prodire loqius audere cognouisset, suis ut
 in eos impetū facerent tuba signum dari iussit. Quod cū audissent equites leuis armaturæ cele-
 riter cōcurrentes illorum magnā partē occiderunt, multisque captos adduxerunt. Nonnulli per
 hortos & sibi notiora loca fugientes evasere. Eodem temporis spacio tota ferè Gothalanorū
 prouincia castellorum & oppidorum oppugnationibus, rapinis, prædis, direptionibus, incen-
 diis atque cædib⁹, que maxime laborabat. Adeo ut plures qui sua innocentia tranquillaque vita læ-
 ti libi vixisse videbantur, eorum qui ad huiusmodi tempora non peruenissent per beatā vitam
 mortemque gloriosam fuisse dicerent. Suam vero qui hanc sœ uitiam vidissent infelicem esse ge-
 mentes querebanaur. Cæterum dum hæc apud Ilerdam gerebantur, ex Barcinona hominum
 milia ferè decem, quibus præterat quidam nomine Marimon, Ilerdam versus magnis itineri-
 bus contendebant, ut Regem vbiunque esset observerent. Rex vero illorum aduentū paruifaci-
 ens ab Ilerdā obsidione minime discessit. Sed potius cum audisset Ioannem Agullonē cū alio
 exercitu aduentare, & inimicis auxilio venire, ciuitati proprius accessit, & quasi ppe mœnia ca-
 stra posuit, locaque omnia atque itinera recta trāuersaque occupari & suos omnes in armis esse ius-
 sit. Hic paulo post certior factus Vgonē Gardonā villam, quam vulgo Miralcampum vocant,
 obsedisse statim castra mouens eo cū subsidio p̄ficiens, accepit in itinere Vgonē solis æstus
 impatientem ab obsidione discessisse. Dmisso igitur hoc itinere in Alphandarellā oppidum,
 quod prope aderat, ingressus est. Ioannes autem Agulloni interea cum magno hostium nume-
 ro in oppidum, quod castellū asinorum dicūt, se receperat. Quem Alfonsus Aragonicus cū
 paucis equitibus obsidione cinctum detinebat. Et veniente subsidio, quod ab Rege missum ex-

pestat, oppugnare cōprimum decreuerat. Hoc dum meditatur, Rex insperato aduenit. Conuocatosq; Duces & omnes equites huiusmodi verbis alloquitur. Perutile nobis esse cogitauit, idemq; vobis rectum videri nō dubito Proceres, si cōprimum hostes oppugnare cōperim. Illis enim spatiū vires, nobis vero labores augeret. Ne sinamus igitur vt altos, quos exspectat recipient. Neue propugnaculū atq; aliis munitionibus, quas assidue parant, se defendere tuta, rīq; queant. Sed eos, dū sunt imparati dumq; trepidant, aggrediamur. Facile enim erit vobis vna cum Rege vestro pro libertate, pro iusticia, pro virtute, pro fide deniq; (nam qui cōtra Regem pugnat Deum etiam abnegat) sceleratos & imanes vincere aduersarios. Qui cū malis sint & degeneres, bonorum ac nobilium viribus resistere vultumq; ferre nullo modo poterunt. Illos siquidem sui sceleris conscientia atq; perfidię recordatio timidos, vos autem virtutis & fidelitatis memoria multo faciet fortiores. Virtutis igitur hodie vestrā & honoris mementote, & ne vxores liberiq; vestri in prophanorum & immanium hostium potestatem deueniant, fortissime diligentissimeq; cauebitis. Quod per facile vobis fore certo scio, si vos nobiles, vos fortis, vos armorum pugnandiq; peritos contra rusticos, cōtra ignauos & rei militaris expertes, si vos deniq; fideles contra renitentes pugnare memineritis. Illud præterea vos hortari magno pere debebit, quod si rem hodie bene fortiterq; gesseritis, laboribus omnino vestris optatū simem reperiatis. Nam si, vt spero, de peruersis istis supplicium sum pserimus, non dubium est quin ceteri omnes confederati istorum exemplo perterriti cōprimum in deditio[n]em veniat. Ego autem si res nobis ex sententia successerit, quod ita fore confido, & hostibus ne pharri sceleris sui meritas pœnas & vobis egregie vestre virtutis ac fidelitatis premia debita persoluam. Hac oratione habita omnes regiam voluntatem, prudentissimum consilium, atq; fortitudine cōprobantes, summa alacritate cupiditateq; pugnandi sese confessim armis & oppugnationibus accingunt, pugnancē depositint. Tum Rex suos omnes ad pugnādum contra sceleratos paratissimos esse videns nihil moratus, positis & cōmunitis ante oppidum castris, equisq; dimissis actes instruxit. Et Alphonso Aragoneo primas oppugnationis partes assignauit. Hunc Comitem Foxanum generum subsequi, & Bernardum Rocabertum cum suis copiis monticulum, qui oppido impendebat, ascendere iussit. Vt multis partibus uno tempore signo dato, celeriter concurrerent. Ipse autem Rex subsidia fessis quocunq; loco & tempore opus esset summitteret. Omnes itaq; ordinatim dispositi, sic vt à Rege præcepit erat, sunt ma pugnandi cupiditate signum dari sibi cupiebant. Hostes ad pugnandū muros ascenderant, paratiq; telis & saxis expectabant. Tum Rex primū ex tormentis iaci lapides plurimos in muros portasq; ius sit. Deinde nudatis ac desertis à defensoribus incenibus & confractis saxonum istib[us] portis, suis vt celeriter concurrerent signum dedit. Qui nihil ad celeritatem relinquentes repente oppidum ingressi & per vicos cum hostibus acriter pugnantes, eorum multos occiderunt, plus resq; captos adduxerunt in castra. Quorum prolata sententia, alii gladio, alii laqueo extincti fuerunt. Ioannes Agullon in arcem confugit. Quem quidē secuti Regii milites oppugnare stramine coeperunt, sed eos Rex ab ea oppugnatione revocauit in castra, & amplissimi verbis collaudatos quiescere, quiq; vulnera accepissent curari cōdiligentissime iussit. Deinde prope solis occasum per totum ferē oppidum flamas & ignes consecerunt. Hostium magna pars in arcam se recepit, quā egeritima ea nocte ab incendiis & incursionibus militū regiorum tutari potuere. De quarta autē vigilia post Luciferi ortū ad Regē de deditio[n]e legatos misere. Si Ioannī Agulloni cæterisq; inimicorū ducibus parceret. Rex vero ne huiusmodi conditione gloria & autoritatem suam offendiceret, & quia iusticiæ clemētiaq; suæ præbere volebat exemplum, hāc sibi non placere neq; iustum videri conditionem respondit. Cū hoc responso legatis reuentibus, omnes hostes qui erant in arce & cum his etiā Ioannes Agullō cum nullam penitus spem suæ salutis haberet, omnibus deditio[n]is omisis cōditionibus, in Regis potestate venire. Tum Castello Ioannī Lōdonio viro nobili atq; strenuo Regi q; admodum fidelī cōmisso, & hostibus in cathe[n]as cōiectis custodibus adhibitis, Ioannes Agullon magna stipatu[m] mul-

titudine Regem adgit, eiusq; pedes humiliter osculatus huiuscmodi orationē habuit. Non q; me vel clementia vel vita dignum putauerim, ad te venio fortissime Rex, tanta est enim mei cr̄inis magnitudo, vt morte quidē multo iustius, q; vitā precari queā. Sed q; poenitētia ductus venerādam Majestatē tuā, quā summa semper pietate antea coluisse, videre prius q; à vita discederem vehementer optabā, ad te veni. Quod illis accidet solet, qui cum hoste antiquo sua dete Deum abnegassent, deinde legib; & iudicis morti tam destinati, tum demū summo ani mi dolore suos errores intelligunt, atq; Deum, quem contempserant, recognoscunt, & lachrymis perfusi & amare flentes eum cōplexi moriuntur. Ipsamq; mortem, qua se dignos cognoscunt, minime recusantes. Ego itaq; si suppliciis omnibus, si quoquis genere mortis me dignū cognosco, non ventiam quidem, sed poenam finemq; vitæ deposito. Ea nāq; me cōmississe consitor excellentissime Rex, ob quæ nulla mihi viuendi spes habenda sit. Adduct⁹ enim regni cupiditate non te solum inclyte Rex, qui de me q; optime meritus semp fuisti, sed Deum quoq;, qui me de nihilo fecerat, imprudēter offendit. Quapropter nullam esse causam video, quæ posse tuam in me iusticiam & animadversionem retardare, nisi forte tua singulari prudētia videas me solum laboribus tuis atq; periculis, quibus es vndiq; circumuentus, finem daturum. Plures enim principes, qui se suaq; prudentia & ratione conseruare voluerint, illis causa suæ salutis plerumq; vitam cōcedunt, & magnas offensiones iniuriasq; remittunt, quos leges & iura morti iam destinauerant. Qua in re non illorum quidem, sed suæ vitæ rationem habuere. Potes tū igitur, prudentissime Rex, aliquandiu mortem nostram differre, & vitam protrahere, si viuus ego tibi magis prodesse, q; mortuus satisfacere possum. Cupio itaq;, quod me tibi præstare facile posse confido, te in trāquillum statum restituere. Cōlurator⁹ enim mīhi secreta omnia notissima sunt, qui vt me autore contra Majestatem tuam insurrexisse, sic etiam pet me ab incoeptis omnes facile desisterent. Oro te igitur magnanime Princeps, vt non meæ, sed tuæ salutis, ocio, quieti, vite, qua dignissimus es, tua sapientia consulas. Plura dicere coiantem aliosq; hostes, qui cum eo venerant, Rex amoueri iussit, motisq; castris Bellguerani profectus est. Hic legibus inspectis & pro ture sententia publice prolatā nonnulli hostium Duces ac p̄ceptue coniurationis autores necati fuere. Altorum autem, qui sub illis aduersum regiam majestatem stipendio meruerant, & si mortis pena plectendi ventebant, Rex tamen, patinis conjectis in carcerem, aliis omnibus & clementia & iusticia usus, armis traditis, vitam libertatemq; concessit. Dum hæc gerebantur, interea Ioannes Sarabius Regis legatus cum paucis equitib; Ceruariae oppidi, quod ab Ilerda distat spacio fere viginti milium, depopulatus agros, inde magna cum præda & pecorum numero Rubinatum oppidum, quod non longius aberat, se recepit. Hic cum postero die hostium milia quatuor, quibus Vgo Cardona & Gofredus a Castro cognominatus, & Rogerius Arillus p̄erant, ad se oppugnandum venire intellexisset, ad Regem confessim nuncū cum līs misit, quibus ostendebat quanto in periculo esset. Quod nisi sub sidium ad tempus submittetur effugere non posset. Dimisso nuncio & appropinquantibus hostibus, cum omnibus militibus, quos secum habebat, in castellū, quod ibi loci natura munitionissimum est, se recepit. Hic etsi propter hostium numerosam multitudinem nō paruo moris metu premebatur, natura tamen arcis & edificio validissimo atq; spe certa subsidiū, se suosq; confirmare, totaq; nocte propugnandi rationem & se tuendi modum cogitare, quæq; ad propugnandum usui erant p̄eparare, arcemq; totam propugnaculis & armis munire. Die sequenti cum per turres defensiones & saxa disponerent, quibus hostibus ascensum prohiberent, horam post meridiem fere tertiam longius hostium agmen & magnum equitum numerum atq; peditum aduentare prospiciunt. Horum qui primi aduenierant nouissimos expectabant. Nam cum primum ad oppidum agmen appropinquasset, ultimū quatuor milium spacio longius aberat. Cum autem omnes conuenissent, dū castra ponunt, dūq; oppugnationis formā considerant, sol occidit. Nocte locis opportunitis & electis, machinas & tornēta disponunt, quæq; ad oppugnandum necessaria erant cōparant. Prima luce castellū multis tornētais oppugnant. Qui

Ioānis Agul
lonis uerba
ad Regem.

bus vbi nihil obesse vident, & ex his, qui arce cōtinebantur, neminem conspicunt, tormentis
 omisis castello proptius accedunt, & parietibus multis partibus appositis scalis protecti vineas
 ac scutis ascendere conantur. Tum vero regii milites in eos ascendentes ex turribus repente
 tela saxaque magni ponderis deficiunt. Quibus cum hostes resistere non possent, in castra statim
 reuersi tormenta rursus exercere coeperunt. Ceterum cum nullam castelli partem promoueri,
 ac se frustra nisi animaduertissent, vineas plures turreque, quibus tutius muros ascenderent, face
 re coeperunt. Quae priusque conficerentur, postero die Rex cum subsidio celique cursu veniens
 impediuit. Hostes namque Regem cum exercitu appropinquare cernentes pugnandi consilium
 & ratione mutauere. Et arcis oppugnatione dimissa, tametsi magno propter Regis aduentum
 timore premebant, praelium tamen & pugnam expectare statuere. Eorum Ducibus copiarum
 numero, qui maximus erat, confisis, & aliis omnibus certam victoriam pollicentibus. Quina
 gentis igitur hominibus relatis atque locis certis dispositis, ne regii milites, qui castello clausi te
 nebantur egredi possent, alii omnes iuga montis, qui satis asper & ascensu difficultis aderat, oca
 cuparunt, locaque omnia, quae adeundi summa erat difficultas, complerunt. Hic positis castris,
 alii tormenta disponiunt, alii ea loca, quae facilem aditum hostibus videbantur, saxis, li
 gnis, & quasi muriis impidebant. Denique munitionibus pactis & instructis ordinibus pugna
 expectantes hutsimodi verbis alii alios cohortabantur. Hic est hic dies nobis semper optatus
 fortissimi viri, hic dies quotannis a nobis posterisque nostris tanque felicissimus & nostrum om
 nium dies natalis celebrabitur. Hoc enim die renascemur omnes. Hoc die nostra erit redēpta
 libertas. Hodie nostri principatus populi omnes nostra virtute atque fortitudine liberi dominati
 tandem peroptato ocio & tranquillitate fruentur. In nūc namque manibus est victoria, quin etiā
 pauci, qui Regem suū sequuntur, metu perterriti cum copiis nostris prælio contendere nō auden
 bunt. At si vel clementia vel aliquo scelere cæci congredi voluerint, cum perpauci sint & contra li
 bertatem seruitutē sequantur ac defendant, non dubitare quidē debemus, eos ad unum perituros.
 Illis itaque vel metu & cum ignominia fugientibus, vel prælio victis & occisis nos oppido potie
 mur, & obsessi, qui arce clausi tenentur, omnes in nostram venient potestatem. Tu quibus ho
 noribus, quibus digni præmis quantaque cum gloria nostra ad uxores & amicos reuertemur?
 Nos hodie seruitute, nos tyrannde patriæ nostræ liberabitmus. Nos denique tantum & iniustis
 bellis, nos tributis & indignis exactiōibus, quibus vexamus assidue, finem reperiemus. Ab
 sit igitur e nobis omnis timor, & animo fortis magnoque pugna ac potius victoriæ expectemus.
 Non minus enim fortes qui expectant præliū, quā qui cōmittunt esse debent. Honestius quis
 dem est atque laudabilis viris fortibus pro libertate morte subire, quā vitā vivere non honestā.
 Nos ratione, nos causa iustissima mouemur, nihil enim præter libertatē postulamus. Pro
 qua fortissimus & optimus quisque mori maluit, quā priuari. Hanc igitur hodie, pro qua peris
 cula omnia negligenda sunt, aut nobis vendicemus, aut pro ea gloriose omnes moriamur. In
 victoria vitæ nostræ omnis spes est. Nā vicitis neque clementiam neque misericordiā quidem no
 bis sperare licet. Cum autem animaduertisset Rex loci naturam ubi hostes constiterant, qui, ut su
 pra demonstravimus, altus erat & asper, ac si qua minus difficultis aditus hostibus patere vide
 batur, huc ne possent equites Regis pertransire, lapides plurimos magnaque trabes cōficerant.
 Ab illorum castris circiter mille & quingētos passus castra locauit. Hic primum pueros om
 nesque sarcinas & impedimenta unū in locum, ubi tutti esse possent, adduci & conferri singulari
 prudentia vobis imperauit. Hunc locum etiam milites qui defenderent, si opus esset, cum præsis
 dio dispositi. Deinde instructas acies bīduo continuat, atque metum simulans fugae signa plā
 rūque dedit. Quod hac ratione faciebat, vt hostes id conspicati forte spe & opinione falsa dece
 pti p̄sum, quod expectabāt, ipsi cōmitterent, & a loco, ubi vinci nō facile poterāt, paruas Re
 gis copias contenerentes, ad planitē, q̄ proxima erat, descenderebāt. Quod si fecissent, multo facilius
 superari potuissent. Ceterū dīe post tertium hostes ex loco tuto suisque castris excedere nō auden
 tes, Rex suis obsessis subuenire & opere ferre p̄cupiens, tandem vel in alieno ac difficultili loco ag
 gredi

gredi p̄t̄o statuit. Conuocatosq; suos omnes talibus verbis hortatus est. Virtus fidesq; v̄a fortissimi viri, quas ego multis periculis & rebus difficillimis saepe sum expertus, me quidem magna spe atq; fiducia vehementer hortant, vt sine villa dubitatione hostes armis aggrediamur de quibus certa nobis victoriā pollicentur. Nam si quos in Hispania, quos in Italia, quos in aliis terris principes magnosq; Duces atq; exercitus à vobis in p̄t̄o pugnando fuisse superatos memoria repetere volueritis, nemo profecto vestrū dubitare debebit, quin de hostib; ac rusticis hominibus victoriā facilem consequamur. Nos enim nō fortitudo solū & rei militaris usus scientiaq; iuuabit, sed causa quoq; quam iustissimam & honestissimā sequimur. Nos ratio, quæ iuste pugnantibus animos & vires auget, sed nos ipse deniq; honorū protector Deus, qui iustos & innocentes in necessitatibus & periculis respicit, impiorum hostium manib; perire non sinet. Qui non Regis modo sūt nomen, sed Christi quoq; cultū maiestatemq; cōtemnere ac violare ausi, per scelus, velut oīm Gigantes aduersum Iouem, ut aiunt, insania summa furentes ad regnum aspirant. Cuius incensi cupiditate Reginā & principē vestrum Ferdinandum armis & insidiis stultissime perdere conati sunt, vitāq; iā indignissime spoliassent, nisi eorū innocentia Deus respxisset omnipotens, & honorum fideliumq; maxima virtus nobis absentibus defendisset. Hostiū autem omniū qui sit finis futurus ex hoc quidem nobis praeconoscere licet, q; temere sine causa, sine ratione contra nos arma sumplerunt. Quod insano falsog; consilio decepti nō os principatus bonos ac fideles omnes suamq; patriā, cuius quietem querebāt, laboribus continua, maximis incomodis, & cladib; indignissimis afficiūt. Quod nos, quibus amorē & obsequiū p̄stare iustus potuere, quiescere nō sūnt. Quos ego nō vt subditos princeps malus vñq; tractavi, sed vt filios bonū p̄f summō semp amore dilexi. Quos nō illicitis vñq; tributis, nō exactis iniuste vestigalibus vexauit, nō ullis iniuriis affeci, sed bonis meis impariū, munerib; & honorib; auxi. Nos eos liberalitate, beneficis, amore: illi vero nos insidiis, pditionibus, odīis, armis deniq; psequunt. Quapropter hostes, q; se crudelitati, supbiç, ingratitudini, cōiurationib; atq; aliis pmultis criminib; obnoxios fecerūt, q; dubitat & humanæ & diuinæ iusticiæ poenas esse daturos? Nō em̄ me solū Regē, vti supra me morauit, sed Deū q; summa demēta furētes abnegarūt. Nō p nō igī honore solū, sed pro Chri t̄ q; cultu ac fide cōtra p̄sidos hostes bellū gerim̄. Quos eo timidiiores in p̄lio fore certō scio, q; sine causa leuissime stultissimeq; defecerunt. Semp em̄ mali trepidat nihilq; boni facere queūt, q; suorū cōscientia scelerū vexant. Regē em̄ vel Imperatorem, cuius vel autoritate vel ductu excitent, quē deniq; sequātur non habēt. Omni deniq; gratia & auxilio dñino destituti sunt, à quo se iā alenos impie fecerūt, quū Regi, quū sua patria bellū inferre statuerūt. Non ergo diutius hāc pugniam differre decreuimus. Vos itaq; moneo milites horroq;, vt quisq; sua virtutis & rerū gestarum hodie meminerit. Hic enim dies vīctis hostib; & oppressis laboribus nostris finem faciet. In nīis siquidem manibus victoria est. Que sumpto quidem de intīcīs supplicio, pacē nobis & octū p̄stabit. Ego autē & Regis & militis officio fungar. Semper enim & animo & corpore vobis adero. Quippe q; regnum conseruare statumq; desidero. Quo pro meritis & laborib; v̄is & vobis ipsis & liberis vestris satisfacere possim. Orationi finē faciens omniūq; animos ad pugnandū paratissimos esse vīdēs, statim multos ē militibus ad equestrē ordinem vocauit. Quos titulis & honoribus ornauit, & multis munērib; auxit. Mox cū acies instruere coepisset, à Ioanne Luna, cui seruebat oppidū nomine Fœlix, viro clavissimo & rei militaris peritissimo remoratus est. Hic em̄ hoc Regi cōsiliū dedit, vt in crastinū dīē p̄liū differret. Ita fore, vt hostes vñci multo facilē possent, si eos primo die à parte solis in uaderēt. Nō spreuit cōsiliū Rex, nouit em̄ fuisse prudētis. Pugna igī in sequentē lucē cōmissa tota ferē nocte q; ordine acies ad hostes accessuræ erāt p̄liumq; cōmittere deberent, considerauit. Ordinatimq; disposuit, vt à fronte cum parte equitatus Alphōsus Aragoneus primus hostes inuaderet, & Comes Pratensis à latere dextro, Bernardus Rocabertus à sinistro iā pugnans aggredierent. His laboratib; Herricus Regis ex fratre nepos, q; etiā Infans fortuna dicit,

Oratio Regis ad milites.

Ioannis Lu-

næ consiliū.

Rex aciem in struit.

& Ioannes Aragoneus ad tempus cum equitibus leuis armaturæ succurserent. Quos ipse queproRex statim recenti subsidio subsequeretur. Quem Caroxana Regiae cohortis primipilus, Petrus Vrrea, Matthæus, & Petrus Monticatini, Ioannes Luna, quem supra memorauimus, Philippus Castrensis, Goncius Suares Ficeroa, Ioannes Dembus, Andreas Pinera, alioque nobiles plures sequerentur atque protegerent. Omnibus itaque commonitis, vt statutum ordinè seruarent, Rex de quarta vigilia magno silentio cum omnibus copiis versus hostes pedetentim proficiuntur, & ante lucem proprius accessit. Ac priusque eius aduentus hostibus cognitus esset, Duces longiori circuitu iuga montis supra hostes ascendere iussit. Prima luce nondum exorto sole & quasi matutino crepusculo hostes copias Regis prope sua castra cernentes, clamorem magnu tollere coeperunt, metumque dissimulantes & armis intenti pugnam depositabant. Regi milites autem omnes eo ordine quo Rex imperauerat dispositi, cupidique pugnandi signu, quod tuba dandum erat, expectabant. Quod cum exorto iam sole Rex dari iussisset, celeriter omnes in hostes impetu vno tempore maximum fecerunt, quem fortissime hostes exceperunt. Diu acriter vtrinque pugnatum est, & aequo fere Marte. Horam autem diei circiter tertiam cum hostes solis radios & intuitum ac contrariorum armorum fulgorem oculis ferre non potuissent, cumque Rege superueniente cū magno subsidio magis premerenter, iam vulneribus defessi prodem referre tergaque vertere coeperunt. Quos fugientes Regis equites insecuri die toto magnu eorum numerum occiderunt. Centum enim & triginta supra mille interfici, totidemque capti fuere. Reliquis eti locorum asperitas profuit, nemo tamen eorū euadere potuisset, si quibusdā victoribus Regiis non præda magis, qui honor cordi fuisset. Hi enim dum legendis spoliis seruandisque prædis commorantur, fugientibus vicitis spactum dabant. De Regiis autem militibus multi vulneribus affecti, desiderati vero pauci fuere. Iacturam tamen equorum magnam fecerunt, quorum præter multos vulneratos mortui quoque plures ceciderunt. Hostium enim non nulli diffugientibus altis siue pudore, siue victoriæ spe, siue qui ei suis erupta fugiendi facultas, ad suam internitionem in prælio pertinaces fuere. Hi cum viros armatos telis sagittisque offendere non possent, omne telorum genus in equos coniicare nitiebantur. Illi autem, qui castello fuerat oppositi, cum sociorū alios interfici, alios captos, alios profligatos animaduertissent, ad Regem in dditionem venere. Idem & oppidanii fecerunt. Sub vesperum Rex suos omnes i castra reduxit, omnibus etiam, qui fugientes insecuri longius discesserant, reuocatis, ad sepelenda suorum cadavera sanandaque vulnera diligentem curam adhibuit.

LIBER. XV.

DE EODEM BELLO.

IE SE QVENTI cum in nonnullos captiuorum coniuratos animaduertisset, Tarracā versus, quæ villa inter Ilerdam & Ceruariā posita est, vbi Tarraconensis Archiepiscopus a hostibus & Ilerda ci uibus obsidione premebatur, celeriter cōtendit. De cuius aduētu moniti hostes alii Ceruariam, quod oppidū distat a Tarraca passuum milia quinque, alii Ilerdam statim obsidione relicta se receperunt, omnesque Tarracam destituere. Quę timens ne sibi idem quod Rubinatibus accideret, supplex ad Regis obsequium propere rediit. Interim Alphonsus Aragoneus Villæ, quę Santa Coloma dicitur, depopulatus agros, cum Ludouico quorum dam Gothalanorum Duce, qui Villæ subscidium ferens repente superuenerat, & cum oppida nis prælum committens illorum centum interfecit, totidemque captos ad Regem misit. Cūque Ioannes Aragoneus cum ducentis equitibus ventens, seque cum Alfonso fratre cōiunxitur, & oppidum rursus oppugnare statuissent, hostibus pacem & Regis clemētiā implorantibus

facile pepercunt. Eorum tamen ad Regem magistratus miserunt. Hinc cum oppidum nomine Cereale, quod prope erat, multis partibus acriter oppugnare coepissent, omnes oppidanos ad deditio[n]em uenire breui coegerunt. Hac fama magno cū timore populi plures cōmoti ad Regē spontē venere, eiusq[ue] dexterā non sine lachrymis osculati veniā vitāq[ue] deprecabātur. Hic Rex ad securitatem posteri tēporis singulis oppidis singulos præfetos, qbus plurimū cōsidebat, cum parte copiarū suarum relinquens, ad Reginā atq[ue] principē sūlum Ferdinandū, quorū maximo desiderio tenebatur, cum paucis equitibus Moncatā versus, quod oppidum distat à Barcīnona passuum milia circiter octo, magnis itineribus cōtendit. Id oppidū Rex cū venisset Reginā cum equitibus Galliæ septingentis, quos Gallorū Rex ad eā Gerundam subsidio miserat, armis tā expugnauerat. Galliæ autem equitibus Foxanus Comes præcerat. Qui, vt superiori libro scripsimus, apud Gerūdam cum exercitu Reginæ se coniunxerat, & vterq[ue] cōiunctus exercitus multos coniuratos oppreserant, multosq[ue] populos aut armis subegerant, aut ad Regis obsequium adduxerant. Vtq[ue] Monticatinis de oppugnāda Barcīnona etiam consultū habebant. Quod cōsūlūm Rex etiā minime sequendū esse ianu secum cogitauerat, nam prius membra hostiū, q[ue] caput, hoc est oppida principatus, quā ciuitates frangier oportere cēsebat, ne tamen Reginę & Foxani Comitis Gallorum equitū Duci consilis repugnare aut contradicere videretur, eorū voluntatibus de oppugnandis Barcīnonensisibus assensus est. Verumētū vero nihil magis huic expeditioni quā tempus esse contrarium videbatur. Hyems enim maxime sequens impeditiebat. Hec enim Nonis Decembribus prosectorio contra Barcīnonam decreta est. Cæterū Rex, vt supra diximus, Reginæ potius cōsūlūs & Gallorum studis assentiri maluit, q[ue] vel seruire temporis vel suum, q[ue]uis multo melius, consilium sequi. Eo igitur assentiente confestim duo Gallorum Duces cum multis equitibus ad portam vsc[ue] ciuitatis, quæ noua dicit, accesserunt. Item alia ex parte Foxanus Comes per Luncerā iter ad ædem sanctæ Mariæ nomine Iesu cum Ducibus aliis & magno equitum numero peruenit. Ciuitas autem portis p[ro]clusis, & armatorum milibus quinque per muros dispositis magno clamore Castellæ Regis vexilla simul & nomen extulere. Erat autem in ciuitate pugnatorum maxima multitudo. Regis vero viu erant hominum milia decem, & nihilominus intra incēnia ciues se continebant. Ciuitas autem & loci natura & ædificiorum arte valde munitur. A meridie nanq[ue] pelagus admittit, & ab occidente monte Louis, seu vt alii volunt, Iudeorum propinquuo plurimum iuuatur. Per reliquias vero partes etiā campos habet patentes, murorum tamen ædificiis crebrisq[ue] turribus & circumductis fossis & aggeribus ferè se inexpugnabilem præbet. Propter huiusmodi munitiones & defensorum ingētem multititudinem Rex oppugnationem minime profuturam esse videns, instructa acie & cōmunitis castris, hostes, si foras exirent, expectabat. Lapidibus tamen interdum tormentis excussis muri feriebantur. Ciues autem muros non excedere, tormentis vti, quibus perit Iacobus Gothomanus, cutus mors magno quidem dolore Regem & cōs[ue]tū equites affectit. Erat enim nobilitate generis, ingenio, moribus, & militari virtute p[re]clarus. Dū vtrinq[ue] machinis & tormentis contendunt, tandem post aliquot dies ex urbe magnus equitū numerus egressus à porta, quē mari propinquā est, cum paucis Regis equitibus, q[ue] propinquores erant, prælium cōmittunt. Quorum impetum equites Regis etiā numero valde pauciores erant, dum tamen Gallorum subsidiū venisset, fortissime sustinuere. Ciues tamen, venientibus Gallis, terga verētes, in ciuitatem se recipere coeperunt. Multi tamen ingrediētes vulnerati fuisse, nōnulliq[ue] ceciderunt. Alphonsus Aragonicus interea cū magna parte equitatus multisq[ue] petitibus omnes agros & hortos ad Luncerā vsc[ue] vastauerat, mōteq[ue] ciuitati propinquū, quē supra memorauimus, depopulatus, magnā inde p[ro]dā reportauit ī castra. Est enī hic locū multis reb⁹ admodū dñes, & hortis amcenissimis foelix, quē Barcīnonēs vocabulo corrupto & de prauata nominis dictione Mōiuy nomināt. Huic mōti capto p[ro]stidiū reliquit. His reb⁹ gestis VI lagius quidā, qui Regiæ classi præcerat, cum octo triremibus in Regis auxilium ventiens, ciuitati proprius accessit. Sed ventis aduersantibus & natura littoris, vbi nulla vnc[ue] tuta nauigia fuere,

O ppidū Ce
reale oppu
gnatur.

Oppidum
Moncata.

Rex ad Regi
nam Monca
tam uenit.

Barcīnona op
pugnatur.
Iacobus Go
thomanus oc
ciditur.

Prælium e
questre.

atq; superueniente Frâcisco Pyno, qui numeroç Gothalanorum classis prefectus érat, discede re quidem coactus est. Hic Rex viginti ferè dierum spacio commoratus, cum & expugnandæ vrbis difficultatem, & magnos imbres infestasq; pluias exercitus ferre nullo modo posse vidisset, cum Regína Comiteq; Foxensi Gallorum Duce de relinquenda ciuitatis obsidio ne cōmunicato iam consilio, statim castra mouit. Ac ne forte inimicis aliquid spaciū daret, cum omnibus copiis magna celeritate proficiscens, oppidum, cui Villa Franca nomen est & abest ab vrbe passuum milia prope viginti, de improviso ingressus est. Hic Rex oppido iam capto quadringentos oppidanos interfici iussit. Quoniam Ducem quēdam Gallorum equitum virum nobissimum occiderant. Hac re gesta, & alitis finitimiis oppidiis ob timorem in Regis potestatem redactis, Tarraconem proficiscuntur. Quę ciuitas in littore maris inter Dertsam & Barcinonam posita est. Ciuitas est nobilis à scriptoribus celebrata, & a Romanis Scipione Duce condita. Quam Rex, ciubus egredi nō audentib⁹, ex duabus partibus machinis & tormentis bipartitis alis apud ædem sancti Francisci, alis iuxta templum diui Dominici dispositis, oppugnare statuit. Apud eos autem, qui tormentis præterant, in altera parte Comitem Foxanum & Poncium Riberā, in altera duos Gallorum Duces cum firmissimis præsidiiis reliquisti. Ipse cum Ducibus reliquis & magno equitum numero loca omnia mari cōtermina, quibus hostibus facilis patebat egressus, occupauit. Alphonsus Aragoneus interim vineas & agros omnes igni ferroq; vastabat. Dies quinq; incœnia tormentis concussa iam casum & ruinam minari videbantur. Nec propugnatores aderant. Tum itaq; cessantibus iam tormentis in muros omnes concurrunt, & scalis appositis & protecti scutis ascendeabant. Tum repente magna ciuitum multitudo è turribus altis saxa magni ponderis & tela coniuentes eos statim reppulerunt. Rex autem suos frustra nintentes reuocauit in castra, & rursus exercere tormenta violenti⁹ & incessanter imperauit. Tum quidem omnium & presertim Gallorum irritatis animis, intensius multo machinis & tormentis omnes incumbere. Ciues idē fecere. Sed hi noctu cessare, Regi vero nūquā. Dū hoc genere bellī bīduo cōtendūt, die tertio magna Gothalanoz rū classis subsidio ciubus aduenit. Quę cum propter regiā classem portū ingredi nō potuissit, apud ædem Sanctæ Clæræ littoribus appulit, ibiq; magnus hominum numerus expositus est. Hos ciues secū coniūgere & in vrbe recipere volentes ciuitatis portas aperiunt, magnocq; equitatu celeriter ad eos cōtendūt. Rex aut̄ instructis ordinib⁹ & exercitu bipartito priusq; hostes iūgerent, in vtrōq; magnū imperū fieri iussit. Primo prælio p̄fligatos inimicos alios in naues, alios in vrbe reuerti cōpulerūt. Pluresq; & in maris & in ciuitatis ingressu præter vulneratos occiderunt. In quo quidem prælio Regis Duces & plures equites magnum nomem fortitudinis & claram famam consecuti fuerunt, & præcipue Ioannes Cabreriū Regis alumnus, & eques generosus. Qui pene solus ab hostibus vndiq; circūuentus, fortissime strenueq; pugnās & hostes feriēs illeſus euasit. Hoc prælio magistratus & omnes ciues perterriti, cū etiā tormentis quat̄ muros & laborare iā turrēs vidissent, trementes, ne victi & armis expugnati, maiores perferrent cruciatuſ, clementiam Regis implorantes & veniam deprecati, seſe Regiæ virtuti tradiderunt. Hac deditioſe facta finitimi ferè omnes ad Regem pacem petentes venerunt. His impune receptis, & Rodorico Reboleto ciuitatis gubernatore relicto, Rex & Foxan⁹ Comes cum aliquo equitum numero Bellaguerā proficiscuntur. Gallorum autē reliqui Duces cū aliis copiis & exercitu Morellā versus ire iussit. Quod oppidum distat a Valētia nobilissima ciuitate spacio milii⁹ quadraginta. Dum Rex Bellagueræ commoratur, Comes Pallariensis & dominus Cruyllæ cū magnis hostium copiis Gerundā oppugnabant. Sed Petrus Rocaberetus, qui Gerundæ præfectus erat, cum aliis Ducibus & exercitu ciuitatis, eos primum ab obſidione discedere coegit, deinde campeſtri prælio vicit, & fugientes præter captos multos etiā interfecit. Atq; Duce quendā aduersariorū, nomine Derlōdē cū multis aliis seditionis in turre, ad quam salutē querentes cōfugerāt, igne cremauit. Alii aut̄ Duces quos, vt paulo ante diximus, Rex cum exercitu Gallorum in Vrgelli fines Morellam miserat, oppida multa castellaq;

Villa franca.
Quadrin-
ges
tos oppida-
nos iñsu Re-
gis occisos.

Tarraconis
oppugnatio.

Præliū apud
Tarraconic.

Morella op-
pidum.

Hosles in tur-
ri combusti.

armis expugnauerant, multosq; populos in Regis obedientiam venire compulerant. Eodem temporis spacio multa bella diuersis locis gerebantur. Et p̄terea Rex Castellę rursus pacis fœdere, quod cum Aragonum Rege iureturando confirmauerat, neglecto, magnum in Aragonia fīnes exercitū in Gothalanorum auxilium misit. His dum Rex cum Gallorum equitibus occurrerit, multi Gothalanorū populi, qui vel armis vieti vel timore perterriti depositis armis iam quiescere coeperant, iterum defecerunt. Quę res magnū quidem Regi laborem attulit. Cę terum cum Rex aggredi prēlio Castellanos statuisse apud Ixaram, quod est oppidum Aragonia, Gallorum Duces aduersus Castellanorum Regem pugnare recusantes, Regem Aragonū deprecati sunt, vt prēlum quod aduersum Castellanos parauerat, differret. Nolebant enim fœdus amicitiae violare, quod inter Gallorum & Castellę principes statutum longo tempore seruauerant. Dicebant itaq; se cōtra Gothalanos oia libenter pericula subituros, & aduersus eos à Rege Galloꝝ missos fuisse. A quo etiā mandatum habebat, vt si quid inter Aragonum & Castellę principes accideret discordia, eos reconciliare & pace coniungere diligentissime studearent, neq; armis contēdere paterent. Ideoꝝ petuerūt à Rege, vt si Ludouici Gallorum Regis vel amicitia vel honore sibi charus esset, nō Gallos equites aduersum Castellę Regē bellū gereb̄e iuberet. Se Castellę Regē adituros dixerūt rogatuosq; vt Castellanorum copias ab Aragonia finibus statim discedere iuberet. Ita fore vt et sibi Gallorū animos tanq; magnis officiis i perpetuū faceret obnoxios, & Gothalanos multo faciliter opprimeret. Quod si Castellanorū Rex honorifice rogar̄ eorū precibus abnueret, & Gallorū Regis amicitia negligereret, se e mulito libenter in eū q̄ in foedifragos pugnatores esse dixerūt. Rex aut̄ etsi Castellanos armis & præliis vincere mallebat, q̄ pcibus, cognita tamē Galloꝝ voluntate, q̄ tū quasi iusta petere videbant, illorū studiis assentiendū existimauit. Annuēs igit̄ eos vehementer hortatus est, vt qd̄ quid essent facturi q̄ primū expedirēt. Quoniam sibi morā plurimū detrimēti allaturā videbat. Duo igit̄ Gallorū Duces Castellanorum Regē statim adierūt. Qui oia q̄ cum Aragonū Rege nup̄ egissent ei retulere. Rogāt vt qd̄ i animo habeat, quidq; factur̄ esset sine mora respōderet. Hec cū audisset Castellanorū, Rex se quod petissent libēter facturū respōdit, constituitq; cū legatis, vt interpositis induciis cū Aragonū Rege vñū in locū ipse cū Rege Galloꝝ ad colloquium coueniret. Vbi suas & Gothalanorū res cū Aragonum Rege pace cōponerent. Quod auctore Gallorū fieri facilime posset, atq; tota diu iā armis & bellis vexata nimis pacaretur Hispania. Hoc responso accepto legati ad Regem Aragonum reuersi cū ei omnia retulissent, eū supplices deprecati sunt, vt ea conditionē pacis & cōponendarū rerū rationē, quam Henricus Castellanorū Rex cōstituerat, nō renueret. Rex aut̄ & si Gothalanos ac Castellanos hostes armis potius opprimere, q̄ pace sibi tecōciliare volebat, quia tamen id sine Gallorū auxilio facere non poterat, quos sibi defuturos minime dubitabat, si Castellanos bello persequi vellet, q̄ plura mala maioraq; discriminā vitaret, cū Castellanis & obstinatis partus inducias, cū Gallicorum Ducibus de colloquio cū Ludouico Galliae Rege cōstituit, vt & ipse illorū colloquio interfesseret. Mox Castellanis in Castellam, & Gallis in Nauarrā p̄ficiſcentibus, Cæſaraugustā se cōtulit. Hic paucis cōmoratus diebus dū & equites quos expectabat cōuenirent, & Galliā versi vt cum Ludouico Rege colloqueretur, profactionem pararet, Castellanorū Rex & Gallici maris princeps, qui Almirantes vulgo dicitur, secretos conferebant sermones, & remotis vtriusq; familiaribus, quasi res magnas nouasq; molirentur, clam soli nonnunq; colloqueban̄t. Quorum occulta consilia multis male cogitandi causam dedere. Qui sermones illorum clam omnibus nouo insolitoq; more collatos neq; ad commodum neq; ad honorem Gallorum & Aragonum Regum pertinere suspicabantur. Hanc suspicionem crebri rumores affirmabant, qui eos i vtriusq; Regis dedecus neq; sine fraude locutos fuisse vulgo ferebant. Quae res multorū quidē malorū materia p̄buit. Nā & ab vtrioꝝ Rege de colloquio consilium desitutum est, & bella quae tunc interpositis induciis iā quiescere coeperant, redintegrata, multo magis accēsa fuere. Si quidē violatis foederis & induciarū iuribꝝ, Mōtesani conuentus equites, q̄rū Ascōna Re

gis Aragonum legatus praefectus erat, Dertosæ agros vndiq; vastare coepérunt. Et cum Dertosans equitibus e ciuitate progressis prælium committentes, illorum multis occisis, alios omnes ferè vulneribus confectos intra muros ciuitatis compulerunt. Hinc magna cum præda & nonnullis captiuis reuertentes, oppidum Smertum, quod Castellani paucis ante diebus vi cœperat, magnoq; præsidio tenebant, oppugnatū venerunt. In cuius expugnatione Dux Ascrona multis hostium telis grauter vulneratus occidit. Reliqui vero, Castellanis expulsis, oppidas nos in fide Regis, vt ante fuerant, retinuere. Eodem tempore multis in locis totius principati bella gerebantur. Nam quidam vir in armis insignis, & valde strenuus Cardonæ Comitis filius, cui & genus & nomen erat Spurius, cum oppidum, cui nomen erat Gratia, quod a Rege defecrat, ob sideret: Dertosanos, quos ciuitas cum Castellanis quibusdā subsidio Gratianis mitiebat, equestris prælio deuicit, omniesq; populos Pratarum prouincię, qui iam nutare ac deficere coepérant, diligenter in amore Regis & obsequio continuuit. Tum etiam Fernand⁹ Anglus, & Ioannes a Toledo, qui iussu Regis Belagueræ preerant, Beltranum Almēdarem cū exercitu sibi apud oppidum Lignolam occurrentem diuq; pugnantem magno certamine profili garunt. Quo prælio plures equites peditesq; vtriusq; partis conciderunt. Biures quoq; ordinis sancti Ioannis militiae præfect⁹, cum exercitu paruum oppidum Azeniā, quod defecrat, ob sidione premebat. Sed Azeniensibus à Dertosanis, qui non longius aberant, auxilium pertentibus, à ciuitate subsidio missus exercitus Regis equites oppidum oppugnates acriter invaserunt. Hic diut⁹ vtrinq; strenue & æquo Marte pugnatum est. Cæterū plurimis equitib⁹ e ciuitate in auxilium hostiū superuenientibus, Regis equites opprimeban⁹. E quibus acri longoq; prælio iam defessis, præter vulneratos interfici ducenti totidemq; capti fuere, reliqui figura magnoq; labore, castris tamen amissis, euaserunt. Item Comes Treuignii, Bursaonēses, & Tyrosonios, Alcalam Aragoniæ oppidū oppugnates, cū magnis copiis aggressus a tergo, eorū quadringentos occidit. Et Ferrādus, cui Camara cognomen erat, Cyprana & Gaspē op̄ida, nonnullis interfictis oppidanis, expugnauit. Aluarus Mendosius Castellæ Regis Legatus Borridę castellū, deceptis fraude custodibus, cœpit, multaq; dāna populis p̄pinq; torib⁹ intus lit. Multa p̄terea tū plia, quæ cōprehendi neq;unt, & aliis in locis principatus gesta fuere. Tota nāq; puincia Tarraconensis oppugnationib⁹, pliis, & saeuis populationibus arsit. Tātus q̄ppe furor Gothalanos omnes invaserat, tanta dementia vexabat, tanta mentis caligine ducebatur, vt nullis admonitionibus, nullis minis, nullis deniq; cladib⁹ ad pristinā sanitatem vñq; redire potuerint. Sed eorum viribus exhaustis, opibus, quas multis annis magnisq; laboribus terra marisq; parauerant, omnibus amissis, & propriæ salutis & honoris oblii vñq; ad mortem pertinaces erant. His igitur omisis, quoniam quē nullo ordine gesta fuerunt, in ordinem redigere literisq; mandare non facile est, ad Aragonum Regem reuertor. Qui cum multis Aragoniæ nobilibus Cæsar Augusta proficiscens, in principatum perueniens apud Ilerdam ciuitatem cū Pratarū Comite, quem illic cum exercitu reliquerat, se cōlunxit. Et omnes equites, qui diuersis locis aduersus hostes renitentes bella gerebant, ad se vndiq; conuocauit. Interim Tarraconensis Antistes, multiq; magnates ad eum cum sua quisq; familia sponte venerunt. Idem fecerūt & multi Siciliæ nobiles, qui Regi suppeditias tulerunt cum pecuniis & equis. Itaq; coniunctis omnibus copiis in hostes omnia signa conferri iubet, submotisq; Castellanis & Aragoniæ prouincię finibus expulsis, Gothalanos sediciolos magnis cladibus affecit. Breui tempore multa oppida, depopulatis agris, expugnauit. Multos populos metu perterritos ad obsequium rededit. Et collectis omnibus copiis Kalendis Maiis Ilerdam, quæ iterum defecrat, profectus, in hortis ciuitatis citra flumē Sicorim castra posuit. Instructaq; acie milites oēs in armis esse iussit. Erat enim in ciuitate magnus militum numerus, quos Petrus Decius ciuitatis præfectorus de Regis aduentu non ignarus, ex multis partibus euocauerat. Qui Regis appropinquatibus copiis equites & clues omnes armæ capere & locis ciuitatis opportuniis torneta, quibus in oppugnates vñterentur, disponere iussit. Est autem Ilerda Hispaniæ ciuitas nobilis, inter Barcinonam,

Præliū apud
Dertosam.

Ascrona dux
Regis &
Montesano-
rum equitū
præfector oc-
ciditur.

Pugna apud
Azeniam.

Ilerda descri-
ptio.

& Cæsaraugustam, quæ ab utraque parti fermè distat interuallo, memorata Romanorum bellicis ciuitibus. Hic enim Iulius Cæsar Magni Pompei copias, quibus Marcus Varro, Lucius Afranius, & Marcus Petreius præterat, superauit. In ripa Sicoris posita ciuitas in altorem collem consurgit. Templis & aliis ædificiis, fructifero solo, & antiquissimo literarum gymnasio celebris. Amnis præterea, qui saxeo ponte transitur, & aquis & aureis arenis insignis. Ciuitatis etiæ fines Vrgelli fertiliissimos agros attingunt. Vna re tantum minus felix minusq; salubris, q; hyeme nubilo plerūq; tegitur celo. Sed hastenus de ciuitate. Postero die Gothalariorum Duces cum magno equitum peditumq; numero flumen traicerunt, & cum Regis exercitu, qui ad pugnam paratus erat, prælium commiserunt. Acriter utrinque primo congressu & viribus equis pugnatū est. Deinde vero durante pugna, hostes, qui minus labores & arma ferre consueuerant, longo iam defessi certamine pedes referentes in ciuitatem sece receperunt. Ex quibus interfici pauci fuere. De Regis autem equitibus numero plures ceciderunt. Nam qui suientes hostes ad muros usq; ciuitatis persecuti fuerant, eorum multos ad sua castra redeuntes tormenta, quæ ciues Ilerdae iactebant, interemerunt. Cum quibus & Ioannes Luna vir nobilis & forma corporis & animi magnitudine præstantissimus occubuit. Cutus mortem magni quidem Regis & totius exercitus miseror secutus est. Hoc tamen prælio Regis milites & profigatis hostibus in ciuitatemq; compulsi, & capto domi Augustini templo victores fuere. Multos dies deinde ac propè duos menses, modo equestri prælio, modo pedestri certamine, nec sine utriusq; partis cede fuscoq; sanguine pugnatum est. Ceterum post multa variaq; prælia longo iam labore defessi hostes suburbium ciuitatis & omnes domos atq; sanctorum ædes, quæ extra muros ciuitatis erant, amiserunt. Est autem suburbium iuxta pontem, quo transitur ad ciuitatem. Hoc suburbio capto, Regis milibus magna quidem spes expugnandæ ciuitatis accessit, & Ilerdenses non parvus timor inuasit. Itaque Rex nocte, quæ secuta est, in suburbium castra transferri ac fossa valloq; muniri, & tormenta locis ad oppugnandum tutis & opportunitatis locari iussit. Interea ciues eo loco, qui mediis inter portum & muros ciuitatis erat, multo labore magnisq; confixis trabibus præualidam sibi munitionem consecerant. Et ab altera parte, quæ ad portum & Regis castra spectabat, usq; ad utramq; ripam fluminis aggeres fossamq; perduxerant. Hoc materiæ monumentum & lignorum molem Rex prima luce multis tormentis oppugnare iubet. Vbi complures facti lapides propugnantes hostes summuere, Regis milites, capto porto, certatim & fossam lapidibus terraq; complere, & confixos fudes trabiumq; munimen cuellere nitebantur. Huc Ilerdae ciues periculum sibi pertinentes vndeque repente concurrunt, & in eos quæ lignorum machinam eruere conabantur, tela conscientes acerrime pugnabant. Regis autem equites etiæ numero pauciores erant, propter angustiam loci, qui plures capere non poterat, hostium tamen numerosam multitudinem propellebant. Quorum scilicet quidam, cui Ioannes Cilestrus erat nomen, saxo magni ponderis concussus armatus in fossam, quam transferat, in caput decidit, diuq; capite solo affixo stetit & pedibus erectis, donec à sociis, qui aderant, adiutus ad pugnam redit. Tum & Ferdinandus Rebolletus, qui primus hostium phalanges perfregerat, cum missilibus telis, armis quibus induitus erat perforatus, vulneratus in pectore concidisset, à suis armigeris è solo statim sublatis, & commonitus, ut in castra se recuperet, vulnusq; medico curandum pberet, prius inquit vulnus vlciscamus, postea curabis mus. Hec locutus in hostes conuersus violentius dimicauit. Acriter hic ab omnibus diuq; pugnatum est. Nam defessis Regis milibus alii recentiores succedebant. Denique compulsi intra muros ciuitatis hostibus, omnes Regis equites in sua castra avictores redierunt. Quorum etiæ multi vulnerati, nulli tamen desiderati fuere. Ex aliis vero ppter vulneratos complures, nonnulli quoq; ceciderunt. Ceterum dum hæc apud Ilerdā prælia gererantur, Regina & Ferdinandus filius ex Cæsaraugusta cum duabus quingentariis cohortibus in auxilium Regis venientes apud domum Francisci templum castra posuere. Nam ut in hunc locum copias adduceret, in itinere literis Regis & nuncius præmoniti fuerant, ut media ciuitas inter duos exercitus

Praeliū apud
Ilerdam.Ioannes Lu-
na occiditur.Ioannes Cile-
strus SiculusFerdinandus
Rebolletus.

aut facilius expugnaretur, aut cistis in deditio[n]em veniret. Quod quidem consilium Regem minime fecellit. Cives enim & longa fame languentes, qui iam diu ex hinc semine panē comedent, multoq[ue] inedia perierant, & omni subsidiū spe destituti, post multa prælia, quibus magnū vulnus acceperant, & quia præter vastatos agros omniaq[ue] bona consumpta se ipsos p[ro]ditum sibi cernebant, ne sua pertinacia interirent, ab Rege colloquum petierunt. Quorū legati cum supplices ad Regem venissent, nihil ab eo præter vitam deprecabantur. Quibus Rex nō vitā solum & libertatem, sed omnia quoq[ue] bona concessit. Idq[ue] fecit nonnullis equitibus suis, quos iam prædæ cupiditas coepérat, inuitis. Demum clavis acceptis, præcauēs ne subsidiū, quod Barcino[n]ae parabatur, veniret, præmissis cum legatis multis armatis equitibus, ciuitate maturius ingressus est, & cum eo Regina simul & Ferdinandus filius. Qui cum ciuitatis magistris, quos à sureturando, quod pro conseruanda rep[ub]lica p[re]stant, Iuratos appellant, et cū aliis ciuitatis equitibus per vicos equitantes, miserabiles esurientium puerorum fletus & q[uod] rulas voces hauriebant. Quorū matres passis crinibus misereq[ue] flentes ad Regem & Regina cum venissent, dum eorum pedes osculabantur, multis etiā lachrymis irrigabant. Quarū p[re]terea nonnullæ longo ieiunio deficientes in terram nimio langore cadebant. Virorum autem complures & promissa barba terribiles, & exangui macie pallentes, vt qui iam vultus humanos exuerant, vel montanas trucesq[ue] feras, vel mortuorum hominū effigies referebāt. Quos miserata Regina, & p[re]cipue pueros, ad sua castra confestim misit, & qui omnibus cibaria distribueret, imperauit. Hic dies octo Rex cōmoratus, dum & ciuitati quae necessaria erant prouidit, & milites qui ex acceptis vulneribus ægrotauerāt, conualecerent. Tādem Nonis Quintilibus Alphonsum & Ioannem Aragoneos, Comitem Pratensem, & alios Duces cum septē cohortibus Ceruariam versus p[re]misit. Quos ipse ciuitatis arce Ioanni Lescano cōmissa, postero die cum reliquis copiis subsecutus est. Quod quū Barcino[n]enses animaduerissent, auxilio Castellanorum omniq[ue] spe iam destituti, ad Petru Portugallicæ Comitis Vrgelli nepotem legatos miserunt. Quibus omnem facultatē dederunt, vt ei nomine Gothalanorū omniū Barcino[n]a ciuitatem totumq[ue] principatum offerrent. Quod ille munus regnandi cupiditate caput minime recusauit. Sed sua vndeq[ue] cōuocata familiā multis equitibus comitatus simul cū legatis Barcino[n]em profectus, apparatu penè Regali magnog[ue] gaudio totius ciuitatis excipitur. Et vltro citroq[ue] iuratis ex compacto conditionibus & priuilegiis ingenti ciuium clamore Rex appellatus est. Hunc deinceps non Petrum Portugallicæ neq[ue] Regem, sed duntaxat Lusitanū denominabimus, à Lusitania v[er]terioris Hispaniæ prouincia, vnde à Barcino[n]ensem legatis accitus venerat. Est autē Lusitania inter Galatiam & Bethicam, quæ tribus vberrimis fluminibus, Durio, Tago & Ana cōtinetur. Cuius prouinciae pars vltima, quæ vergit in solis occasum, ab incolis & recētoribus historicis Portugallia nūcupatur. Huius autē nominis etiā certam reddere rationem non possumus, nobis tamen opinari licet ex Gallia olim homines ī huius regionis maritimā ciuitatem, quæ Portus appellatur, ingressi, suæq[ue] patriæ nomen Gallia ciuitatis nomini, quod nōnunq[ue] fieri solet, addidisse. Sicut & Cætiberia, q[ue] ab Ibero amne certioris Hispaniæ & Cætis Gallo[rum] populis nōmē accepit. Sed ad Lusitanū redeo, qui etiā Rex electus in titulos illustres & magnos principatus honores assūptus fuerat, eius tamē animus non minorem quidem curam & sollicitudinem, q[uod] lāticiam sentiebat. Propterea q[uod] & alienum regnum ingressus erat, & Gothalanorum neq[ue] mores neq[ue] lingua satis intelligebat, & Aragonum Rex, qui tum Ilerdam ciuitatem armis coepérat, cum exercitu victore propinquus era, Ilerdensibus enim captis & ciuitatis castello Ioanni Lescano, cui plurimum Rex confidebat, vti supra memorauimus, commisso, Duces quos cum copiis Ceruariam versus præmisserat, magno cum equitum numero subsequebatur. Ex Gothalanis interim perfidis, quos aduētante Lusitano, Comes Pallariensis & alii coniurationis autores acciuerant, multitudo magna conuenerant. Erant p[re]terea in ciuitate nonnulli Castellani milites, quos à Regiis equitibus p[ro]liis ante gestis profligatos & in v[er]tore p[ro]ficiētes Hispaniæ Barcino[n]ae ciues apud se ma-

Ilerda dedi-
cio.Iurati unde-
dicli.Regina pie-
tas.

Lusitanus.

Lusitania.

Celtiberia.

gnis præcibus multaq; pecunia retinuerant. Ex Lusitania quoq; qui venerant & altarum nationum milites Gothalarorum copias augebant. Præfectis igitur electis & ordinibus instrutis & Ceruariensium legatis auxilia petentibus, Lusitanus cum omni exercitu cōiunctisq; copiis e Barcinonæ proficisciens Equalatum peruenit. Quod oppidum Ceruariam versus distat à Barcinona passuum milia circiter quadraginta. Huc speculatores, quos e Barcinona Lusitanæ exploratum res Aragonum miserat, redeentes, multos principatus populos, qui defecerant, post Ilerdā captam in Aragonum Regis obsequium & gratiam redisse, & Tarraconenses cū Ceruariensisbus metu perturbatis de deditio[n]e placandoq; Regis animo consilium innisse dixerunt. Quorum delatis vulgatisq; sermonibus, non parvus quidem timor hostes omnes inuasit. Et Lusitanæ, qui Ceruariensisbus auxiliu[m] implorantibus opem ferre statuerat, consilium & cogitationes impediuit. Nam & si Ceruariensisbus subuenire decreuerat, multis tamen, quos metus cooperat, hortantibus, vt Barcinonam potius redire, q; Ceruariæ proficisci vellet, ne muris illic & obsidione clausus exituq; prohibitus, vel longa fame, vel expugnato oppido, in hostium potestate venire cogeretur, sive cogitabundus, & ad deliberandum quid esset factur? an ceps, nam & Barcinonam reuerti pudore, & Ceruariam ire metu prohibebatur, denum neq; Barcinonam redit, neq; Ceruariam profectus est. Sed itinere, quod Ceruariam ducebat, omisso, cum omnibus copiis transuersum iter ingressus ad dexteram Montē Serratum relinques, in Pratensis Comitis terram peruenit. Quæ regio pars est prouinciae Tarraconensis & Cathaloniæ principatus, versus septentrionem distatq; à Barcinona passuum milia sexaginta. Hic oppida multa, quæ defensoribus carebant, expugnauit, quorum agros igne ferroq; vastabat. Hoc eo animo Lusitanus faciebat, vt Pratarum Comes, qui Regis Aragonum copiis præcerat suis populis auxilia latur, ab obsidione Tarracæ, quam acriter oppugnabat, discederet. Et cū exercitu Pratas versus proficeretur, cum eo Pratis egressus in itinere præcio decertaret, quo victo & militibus eius fusis, deinde Regis copias, quas cum Comitis exercitu coniunctas plurimum posse cernebat, tutius inuaderet. Ideoq; quo maturius Comes ventre, & suis auxiliu[m] implorantibus opem ferre cogeretur, violentius omnia vastare, crudeliq; in captiuos animaduertere. His præterea qui semel moniti iussa morarentur & serius portas patefacerent horrendam & per multa tormentorum genera mortem minari. Quod ubi Rex qui Tarragonæ tunc erat à multis, qui inde relictis omnibus rebus ad eum confugerant, accepit, tanta saeuicia comotus Pratarum Comitem ab obsidione Tarracæ reuocatum cū aliis ducibus, quos Ceruarienses oppugnaturn miserat, cū exercitu contra Lusitanum celeriter ire iussit. Cui mox & Ferdinandum filium, quem multis nobilibus præficerat, subsidio misit. Qui tā & si puer ètate magis, q; adolescēs erat, annum enim quartum decimū agebat, magnopere tamē armis & equo gaudebat. Laudis igitur & belligerendi cupidus magna celeritate proficisciens die quarto Comitem suos sines ingressum consequutus est. Cuius aduentus incredibilis leticia milites omnes asfecit. Postero die cum omnibus coniunctis & instructis cohortib; in oppidū Comitis, quod Calafum vulgus appellat, & à Pratis, quæ inde cernuntur, milia passuum fere quinq; remotū est, Ferdinandus Princeps & Duces omnes ingredituntur. Totaq; nocte, propter propinquos hostes, paratas & armis instructas acies habuere. Complures equites armati positis extempore tentoriis, extra muros oppidi pernoctarunt. Ubique dies illuxit exploratores nonnulliq; Praetenses ad Ferdinandum principem venerunt, & Lusitanum Pratis egressum Calafum versus cum maximis copiis & ordinibus instructis venire dixerunt, & tā signa eius & sublatu[m] equorum pedibus puluis conspiciebantur. Tum Ferdinandus omnes ex oppido copias eduxit, & ad exponendas cohortes locum cōsideravit. Oppidi situs & loci natura erat huiusmodi, in platea fere loco incipiebat, & in collem leviter acclivem consurgens, in editiore planiciem definiebat. Huc Ferdinandus copias adduxit, & milites omnes paratos & armis intentos esse tubēs, venientes & iam appropinquantes hostes expectabat. Tum in aere ciconiarum repente densissimum agmen apparuit. Quod nouum genus augurii non paruum quidem multorum

Oppidū Calafum.

Calafū oppidū descriptio
Ciconiarum multitudine.

mentes perturbavit. Aues enim et si neq; prodigiose sunt, neq; humanis carnibus vescuntur, inter utrumq; tamen gregatim volantes exercitum, multoq; qdē futurā cādem significare vis debantur. Interim Lusitanus q̄uis eodem nonnihil turbatus augurio, m̄ctu tamen dissimulatio milites, quos propter inspectum prodigium non parvus timor inuaserat, hortatus, oppido propius accessit, et apud dūi Iacobi templum, quod à Calafo circiter mille passus aberat, copias continuit. Medium inter utrumq; exercitum spaciū maior erat planities, & opportunus ad pugnandum locus. Lusitan⁹ instructa acie & exercitu tripartito Gothalanis equitib⁹, qui sibi primum p̄lūm poposcerant, Petrum Decium p̄fécit. His omnes Burgundiae milites quorum magnum numerum habebat, subuenire iubet. Secundam aciem Nauarris & Castellani compleuit, quibus Beltranum & Ioannē Almendaretē p̄pōsuit. Tertiam, cuius ipse p̄fectus erat, ex Lusitanis & nonnullis Gothalariorum primariis equitib⁹ instituit. Eius principis erat Laurentius Monticatinus. Custodes autem Comes Pallariensis, Redæ Vicecomes, Graus Gerbellon, & Cruille dominus erant. Cohortib⁹ hoc modo dispositis, longo sermone Gothalanos hortatus est. Quibus primum maiorum suorum virtutes illustres & res terra mariq; magnifice gestas com memorauit. Deinde omnes inturias illis illatas à Rege Ioanne crudelissimas cedēs, honorum amissiones & agros igne ferroq; depopulatos repetēs, quot opida, quot ciuitates, quot castella tormentis concussa corruiſſent, quot viri fortes apud Rubi natum ceciderant in memoriam adduxit. Barcinonæ principatum vel liberum esse debere, vel ad Vrgelli Comitis hæredes pertinere Barcinonensibus affirmabat. Qui si pristinæ solitæq; virtutis in p̄ælio gerendo eo die memores esse vellent, facile quidem & amissas omnium bonorum possessiones recuperarent, & ignominias, quas indignissime perferebant, vlciscerent. Non esse dicebat de victoria dubitandum. Propterea q; & virtute militum p̄stantiores erāt, & numero plures. Quod etiam si numero plures essent, illa tamē ratio nobis perfacilem victoriā pollicetur, quoniam cum hominibus, qui pueri iudictum in re militari sequuntur, cōḡes diendum esset. Postremo vt pro honore, pro vita pugnarēt, admonuit. A Gothalanis ad Nauros accedens, illis cum multa verba dixisset, quibus illorum animos accendere facile poterat, dērūm Caroli Vianæ principis mortem memorauit. Castellanis bella, quæ Ioannes Rex Aragonum tot annos aduersus Ioannem & Henricum Castellanorum Reges indigne geserat, retulit. Deniq; Burgundiae militibus atq; reliquis, qui stipendio & p̄ædæ spe militabāt, honores, & commoda, quæ vīctis hostibus vītores consequi possent, & quā plena cūltiū & hostiū spoliis manus, quæ bene pugnasset, in castra redire ostendit. Dum Lusitanus oratione conjuratos hortabatur, interea Ferdinandus et si corporis robore minus firmus, vt supra diximus, propter ætatem, animi tamen vīrib⁹ fortis, ex colle vbi constiterat, exercitum ad platiū deduxit, ibiq; ad hunc modum aciem instruxit, vt Pratarum Comes cum parte magna equitatus cum hostibus à fronte configeret, primaq; p̄ælia committeret, statimq; Bernardus Rocabertinus à dextera, & Matheus Monticatinus à sinistra pugnantes hostes à latrib⁹ opprimerent, Henricus principis frater patruelis laborantibus, & quos hostium multitudine magis v̄geret, cum suis equitibus subsidium ferret. Bernardum v̄cro Gastonem cum petitibus montem, qui aderat, ascendere iussit, vt inde signo dato celeriter in hostes impetum facerent. Tarraconensis Archiepiscopus, Comes Modicensis, Ioannes Pratus cum equitibus suis pedestrib⁹ oppidum castraq; tuerentur. Ipse autem cum primipilo Carcaxona magnaq; parte nobilium, quos salutis suæ causa custodes habebat, Pratensem Comitem & qui cum eo prima p̄ælia commisissent, subsequeretur. Hoc modo ordinib⁹ instructis, aduocatos Duces & omnes equites his verbis alloquitur. Omnes homines, quibus ætas & rerum experientia sunt, fortissimi vīti, non dare quidem, sed accipere doctrinā & consiliū decet. Ego itaq; q̄ sum & ætate puer, & in re militari tyruncul⁹, & minus expertus, vos oēs rogo obtestorq; vt si vobis ordines, quos ī instruēda acie cōsiderauit, minime forte probant, & apte & statim mihi cōsiliū vestrum & sententiam ostendatis, totamq; aciem & pugnandi rationem vobis mutaz

Lusitani uerba ad Gothalanos.

Ferdinandus acie instruit.

Verba Ferdinandi principis ad milites

te, vestroq; iudicio liberius instruere liceat. Volo enim si quid vestrae virtuti & reb; inclite ge
 stis fortunadetraxerit, vt non me ducem, sed ipsam possitis accusare fortunam. Nam quo sta-
 tu simus, quo in loco sita sit nostra salus, omnes quidē mecum intelligere potestis. Rex noster
 abest, cuius nomen & præsentia nos hodie plurimum iuuare posset. Cæterum vestra virtus &
 rei militaris scientia, magnanimi proceres, me quidē patris aspectū desiderare non sinit. Mihi
 enim in huiusmodi fortunæ conditione prælioq; gerendo, quod aduersum tyrānum scelera-
 torum hostium ducem paramus, & si patris absentia, si mea puerilis ætas, si deniq; rei militaris
 pugnæq; nouitas, causæ non parui timoris esse debeat, plus me tamen proceres spes virtutis
 vestrae, plus animi fortitudo, plus etas & rei militaris vsus hortantur. Me nāq; fortorem fa-
 ciant memoria victoriarū vestrarum, famaq; preclara rerum, quas fortissime semper gessistis.
 Quæ omnia mihi non solum timorem minuūt, verūtia de sceleratissimis hostibus q; certis-
 simam victoram pollicentur. Quod si hostes hominum multitudine & exercitu numeroso
 plurimum posse videntur, non tamen timori nobis esse debent. Non est enim fortium viro-
 rum, si quando numero paucioribus contra plures pugnare contingat, de salute aut de victo-
 ria desperare. Nam Alphonsum patrum s̄epius audiū narrare solitum, quod mihi quoq; pa-
 ter affirmauit, à vobis per paucis propter virtutem vestrā, magnumq; vslum rei militaris, innu-
 meras hostium copias fuisse superatas. Mementote igitur hodie viri fortes & amici mei, vestre
 solitæ virtutis, vt honorem & gloriam, quā vincendo vobis comparastis, & à maioribus ve-
 stris, qui fortissimi fuerunt, accepistis, posteris sine aliquo dedecore relinquatis. Ego autē meo
 rum more maiorum & in laborib; & in periculis, à vobis nusq; abero. Sed iam more nostro
 proceres diuinum numē & auxilium conuocem⁹, & in prælio semper in ore Aragonie nomē
 & Dei sanctissimæ genitricis habeamus. Hac oratione habita primi duces, pugnandi ordines
 instructos a principe comprobantes, principem primum obsecrāt atq; inonent, vt prælio ab
 stineret, suisq; pugnantes ex tuto loco cerneret, aliis deinde ad alia respondere volentibus tem-
 pus defuit. Propterea q; equites, quos princeps ad explorandū locorum situs & accessus ad ho-
 stes paulo ante præmisserat, cum ad hostium castra propius accessissent, cum hostium equitib;
 & castris egressis prælio contendere cœperant, & ab illorū numerosa multitudine superati fu-
 gientes ad sua signa reuertebantur. Quod cum princeps & eius duces animaduertissent, con-
 festim canere tubas, & in hostes signa conferri iubent. Idem Lusitanus fecit. Signis itaq; datis
 vtrinq; concurrunt. Comes Pratarum cū multis equitib⁹, quos ex omni numero iussu prin-
 cipis elegerat, in hostes ingressus, illorum multitudinem magno impetu perfregit. Bernardus
 Rocabertin⁹ & Mathēus Monticatinus à laterib⁹, vt princeps instituerat, perturbatos hostes
 aggrediētes, eorum multos occidunt. Hi tamen cum primo fatis prospere pugnassent paulo
 post labore magno defessi vehementer à multitudine hostiū, qui suis subsidio veniebant, pre-
 mebantur. Id cum animaduertisset princeps, suis laborantibus, Henricū substdio confestim
 misit, & Bernardo Gastoni, quem iugum montis cum peditib⁹ ascendere iusserat, signum de-
 dit. Ipse cum reliquis equitibus, quos apud se retinuerat, & Carcaxona primipili centurione,
 Henricum subsequitur. Ita vno tempore, magnum omnes in aduersarios impetū fecere. Præ-
 lium ingressus princeps in exhortādo duces multosq; equites nominatim appellauit. Quem
 cū illi in prælio nec sine periculo versari vidissent eius saluti pertimescentes acrī⁹ pugnare, & ho-
 stium non minus equos q; equites interficere. Hostes primo conflictu iam perturbati, aliis la-
 bore defessi, aliis vulneribus retardati, cum principis equitibus amplius resistere nō potuissent,
 terga vertentes ad sua signa ducemq; Lusitanū, qui nondum ex castris egressus erat, se recipie-
 re cœperunt. Hos insequentes victores à tergo, alios occidunt, alios vulnerant, non ab illis hor-
 tati prælium redintegrāt, sed fuga simul cum aliis, qui substdio veniebant, salutem querunt.
 Equites itaq; per loca ad cursum expeditiora, pedites per asperiora montanaq; timore perter-
 titi nullo ordine turpiter diffugiūt. Complures interfugiendum, quo celerius current, arma,
 quæ detinere poterant, abiecerunt. Victores namq; fugientium quoctūq; consequebantur, vt

Acre præliū
apud oppidū
Calafum.

hostium multitudinem minuerent, omni neglecta redemptionis conditione, trucidabant. Lusitanus autem suos omnes magna cum strage profligatos esse videns, paurore magno concusus & anceps propriæ salutis equo, quo vehebatur, dimisso, recentorem altum pernitionem subito concendit. Et Regis dimissis insignibus, equitis habitus assumpsit. Et nocte superueniente se victoribus immiscuit. Quibz cum ad portas vscq; Pratarum peruenit, vbi milites non nullos, qui oppidum tuerentur, reliquerat. Hinc victoribz ad Principem Ferdinandum redeuntibus, admissis equo calcaribus ingressus est oppidum. Quo deinde diffugientes exercitus eius reliquæ sparsæq; cohortes, quæ siluis delituerant, flammam signa prospicentes ad multa noctem sese receperunt. Ceterum Ferdinandi milites eti primum nullis eorum, qui fugiebat, hostibus parcebat, deinde tamen prædæ cupiditate capti, dñ colligendis hostium spoliis incūbunt, & cadentibus arma & quidquid preciosum erat detrahunt, multis, quos vel occidere, vel capere poterant, fugiendi locum spaciūq; dederunt, minoremq; victoram fecere. In qua quidem Duces & equites omnes principis Ferdinandi suas vires & animi fortitudinem in officio rei militaris ostenderunt, & imprimis Bartholomæus cognomento Vius, vt altos omittā. Hic enim eques leuis armaturæ cum hoste validissimo cataphratto homine valentissimo, qui magnitudine corporis & virium magnus Burgundius vocabatur. Cui Bartholomæus occurrentis lanceam per os emisit, & auulsa hasta ferrū, quod ossibus infixerat, restitut. Quo vulnere accepto magnus Burgundius ex equo cadēs efflauit animā. Ferdinandus aut post solis occasum, et iam discedente crepusculo luceq; diei multis hostium captis, pluribus occisis, & reliquis diffugientibus, insigni victoria potitus, apud Pratas, quo se recipiebant hostes, insidias veritus, suorum saluti consulens, receptui canere iussit, suasq; cohortes, quæ diffugientes adhuc hostes insequebantur, ad se reuocauit. Cuius iussu reuertentes equites, alii captiuos hostes secum duxerunt, alii magnas p̄das, & multa spolia signaq; retulere. Lusitani quippe exercitus equites grauis armaturæ p̄ter vulneratos interfici quoq; centū septuaginta, & capti ducenti fuere. Quorum equi complures occisi, nonnulli simul cum equitibus & armis in victorum potestate venerunt. Et quod magnopere mirandum fuit lætioremq; victoram fecit, tanta hostium multitudine Ferrandini, eti per pauci vulnerati, desiderati tamen nulli fuere. Qui quidem res principi Ferdinando, cunctisq; victoribus solidum & cumulatum gaudium, maioremq; voluntate præbuit, q; ipsa victoria. Ideoq; princeps ea nocte copis in oppidum reductis, & captiuis custodibus traditis, primum Deo pro parte victoria gratias egit, votaç; persoluit. Deinde vulneratos omnes reuisit, commendauitq; medicis diligenter. Hinc ad castra reuersus ad Regē Tarraconem de prælio gesto nuncios cum literis confessim misit. Qui nuncii de victoria persoptata incredibilem læticiam Regi & Reginæ, qui de filii salute valde solliciti erant, attulerunt, adeo vt Rex præ nimio gudio oculorum visus, quos amiserat, recuperauerit, & Regina vota, quæ pro filii salute promiserat, Deo Optimo Maximo persoluit. Sed redeo ad Principem Ferdinandum. Qui magna victoria potitus, vt erat magnanimus & humanissimus Princeps, vt animos omnium equitum suorum, quos fortissimos cognouerat, ad maiora facinora concitaret, quum omnibus gratias egisset, & eorum fortitudinem collaudasset, paratis epulis magno lauocq; conuictio cunctis Ducibus & multis equitibus, vt vna secum & eadem mensa simul discumberent, familiariter imperauit. Inter coenandū aut vnuquisq; leticia plenus & honoris quod in prælio fecerat, & quidquid sibi contigerat, principi referebant. Princeps autem Ferdinandus cum pariter omnium virtutem & fortitudinem collaudasset, vnum ex captiuis ad ducti iussit. Is erat ex Lusitanis, qui à principe Ferdinando, quot hominum milia Lusitanus ex Pratis secum duxisset, & quot illic reliquerat, interrogatus, habuisse Lusitanum dixit hominum milia septem, ex quibus Pratis quingentos, qui oppidum tuerentur & conseruarent, reliquisse. Hoc in custodiā reducto, aliis ex Castellanis adductus est. Hic eadem interrogatus, eodem modo respondit. Hac re gesta Ferdinandus certis equitibus imperauit vt stationes omnes requirerent. Quod cum diligenter omnes fecissent, quieti se dederunt.

Bartholomæus
Vius me-
moria digna-

LIBER. XVI.

DE EODEM BELLO.

OSTERO DIE Lusitanus ex Pratarum oppido, quo diffugebat, discedens, certis ducibus usus per montes & inuita loca proficisciēs Manresam ciuitatem, quae distat à Barcinona triginta milia passuum, peruenit. Vnde paucis ante diebus magna cum spe habendę victorię discesserat. Qua quidem spe frustratus etius animus & tristitia affectus quiescere nō poterat. Quippe qui desiderabat aduersam superare for-

Manresa ciuitas.

tunam. Assiduis enim multorum vocibus & querelis offendebatur. Qui Calafetano prælio filios infeliciter amiserant. Mulierum quoq;

miserabiles q̄stus, quae cum filiis etiam viros in bellis extintos repetebant, molestissime ferebat. Ideoq; Beltranum Almendaretē legatum cum exercitu Ceruariae subsidio mittens, ipse cum reliquis copiis in Ampurdaniā prouinciam venit. Quae regio est prouincię Tarraco-

Ampurda-
nia prouincia

nensis Galliam versus, multorum oppidorum & bellicosae gentis, distatq; à Barcinona quin= quaginta milia passuum. Hic multis prouincię populis conuocatis Besalonensibus, qui rerum omnium penuria laborabant, opem tulit. Est autem Besalon oppidum inter Gerundā & Bar-

Oppidū Be-
salon.

cinonam. Hac ope recreati Besalonenses, sumptis armis cum eo simul proficiscuntur. Quorum virtute fretus Lusitanus, erant enim bellicosi & armis atq; præliis assueti, Turanam oppidum quod aberat à Bisalone passuum milia triginta, cum magnis copiis oppugnatū venit, totūq; oppidum, ne quis effugere posset, obsidione cinxit. Erant autem intus præter oppidanos Re-

Baniolus Re-
gis præfecti

gii equites quadraginta, & oppidi præfetus, qui dicebatur Baniolus. Hi cum neq; oppidum, neq; seipso ab hostium machinis, tormentis & oppugnationibus tueri possent, & nulla fugae spes esset, conditione, vt pecunia redimerentur, sese dederunt. Quibus in deditiōnem acceptis,

Bisbalis oppi-
dum.

elatus ea victoria Lusitanus Bisbalim oppidum versus, quod non longius aberat, exercitū duxit. Cuius oppidi cultores admodum fideles sub Regis imperio constantissime permanentes, aduersus hostes arma parauerant. Et Petro Torrelle Regis legato, qui oppido præferat, sese aut

Petrus Torel-
la Regis le-
gatus.

Bisbalim patriam defensuros, aut ad vnum mortem propugnando subituros sureiurando cōfirmauerant. Lusitanus autem prope oppidum copias adduxit, & loco ad oppugnandum dum satis opportuno castra ponit, multis tormentis oppugnat, concusſi iam muri disrumpes-

Bisbalis oppi-
dum.

bantur. Et qua tormenta propugnatores submouebant scalis & vineis ascendere conabantur. Regis autē legatus Petrus Torrella milites & oppidanos hortatus in hostes ē muris tela saxaq; conicere iubet. Tum omnes fortissime propugnantes hostium nonnullos occidunt, alios in castra reuerti compulerunt. Ex castris tormenta rursus excent, & ex oppido item tormentis saxa faciuntur. Interim Petrus Torrella, qui Bisbalis tuendae curam habebat, nunciū, qui quā

Petrus Torrel-
la Regis le-
gatus.

to in discrimine versarentur omnes qui oppidum defendebant, Regi denunciatet, properare iussit. Auditōq; nuncio Rex cognitoq; suorum periculo, collectum pro tempore subsidium ob- sessis confessim misit. Et Duces qui tum Gerundae præferant, missis nunciis hic q̄ primū trās-

Pobolin oppi-
dum.

ire cū suis copiis imperauit. Hi dicto Regis audientes, omnes equites peditesq; sumptis armis festinare iubent, ac celeriter venientes cū aliis, qui Regi iussu subsidio venerant, se coniungut. Et in Pobolitano castello, quod à Bisbali passuum milia quinq; aberat, relictis omnibus sine

Pobolin oppi-
dum.

pedimentis noctu magno silentio prēmisso nuncio, qui oppidanos de aduentu eorū certiores faceret, ad oppidum proprius accedunt. In quod nondum orto sole portis reclusis recepti fuerū. Lusitanus interea & de illorum aduentu commonitus, & Calafetane fortunae memor castra duplice fossa muroq; muniri magnisq; sudibus circumuallari insierat. Et locis, quib; ad se op- pugnandum facultas & opportunitas hostibus esse videbatur, machinas & multatornēta colocauerat. Postero die Duces ex oppido egressi instructas acies habuere. Et si hostes ē ca-

L. Marini Siculi. Lib. XVI.

stris exirent expectabant. Quos ubi iam diutius infra vallum se continere viderunt, proprie accedunt, & in eos irrita tela consiciunt. Itaque cum propter munitiones, quas densissimis sudibus inexpugnabiles confecerant, eos offendere nullo modo potuissent, & ipsi illorum tormentis premerentur, inde discessere. Et ut hostium vires frangerentur Ampurdanorum partis aduersae, qui Lusitanum pecunias & exercitu iuuabant, omnibus agris & possessionibus igne ferroque vastatis, in oppidum magna cum praeda rediere. Interim Lusitanus oppidum tormentis oppugnat, & turrim, quem firmior erat, continuo & crebris ictibus concussam iam dissecera. Ex oppido item Regis saxa tormentis in hostes faciebat. Atque ita pugnantes utrumque multi perierunt pluresque nobiles partim occisi partim grauissime percussi cōcidebant. Die toto tormentis pugnatum est, noctis tenebrae pugnandi finem fecere. Cæterum Lusitanus potius in oppido spe destitutus, timensque ne obsessus in castris, cōmeatu, quem multis ex partibus expectabat, & sub fidio prohibetur, de tertia vigilia castra mouēs, prima luce ad Pobolim, quam à Bisbali paucum milia quinq; abesse supra demonstrauimus, cum exercitu puenit. Et iuxta oppidum positis castris Ceruariensibus, quorum agros Ferdinandus Regis filius depopulabatur, subsidiū misit. Mox autem cum audisset Regis exercitum Bisbali discessisse, super monte Rupiam, qui aderat, copias adduxit, ibique castra ponit. Motus non difficultis erat ascensus, & ab Oriente placidus, hac venientes equites Regis prælium repente cōmittunt. Acriter utrumque pugnatum est. Primo prælio pauci cadunt, vulnerati plures fuere. Tandem Lusitani in castra sese receperunt, & insequentes Regis equites redire tormenta coegerunt. Post solis occasum omnes in castra recepti fuere. Lusitanus nocte ferè tota magno silentio pugnæ sequentis diei ordinem & rationem considerans vigilanter instituit, ut cum primum illucesceret Regia castra repente subitoque cum omnibus copiis inuaderet, ita fore sperans, ut hostes ex improviso & inopinantes aggrediēs, magno impetu valde perturbaret, & perturbatos ac ipeditos multo faciliter oppimeret. Quod consilium transsuga quidam siue poenitentia ductus, siue divinitus, noctu clam è Lusitani castris egressus Alphonso Aragoneo, qui ea nocte cum equitibus ceterum missus à Rege superuenierat, aliosque Regis Ducibus aperuit. Alphonsus itaque Lusitani detecto consilio transsugam in suum tabernaculum adduxit, reliquosque Regis Duces equitesque vocati cōfestim iussit. Quibus adhibitus quas copias, quot equites & quot pedites Lusitanus haberet à transsuga diligentissime quisuit. Is respondit in Lusitani castris esse hominum milia fere quinq;, ex iis equites circiter mille, peditum qui armis erant assueti numerum trium milium, denique pugnatorum milia quatuor se connumerasse dicebat. Alphonsus hac re cognita & transsuga custodibus honorifice tradito, Duces omnes & ceterum cōmonet, ut quisque cohortis sue milites ad tertiam usque vigiliā cōquiescere sinat, deinde vero unūquemque magno cū silentio diligenter in armis esse iubeat. Itaque sedulo suum quisque fecit officium, aliquantoque impariusque Dux Alphonsus imperaverat intēti sumptis armis expectabant. Alphonsus autem ubi Regis omnes equites atque pedites ad pugnandum paratissimos esse vidit, exercitus quadriphariā partitus est, ut in hostes alii à fronte, alii à lateribus, alii etiam a tergo dato signo celeriter impetum ficeret. Ut cum hostes in sua castra se recipere conarentur, minus facile reuerti possent. Itaque castris bipartitis & in međio castrorum ad currendum expeditissimo loco relicto, quasi magno vico ciuitatis, Alphonsus suos alios ante castra vētūris hostibus opposuit. Ad sinistrā alios, alios ad dexterā cōsistere iubet. Ipse vero post castra cum suis equitibus cōstitit. Quos autem in fronte castorū aduersos hostibus opposuit, monuerat, ut appropinquantibus hostibus per media castra simulata fuga quasi hostium perterriti multitudine, terga vertentes & equis admotis calcaribus celeriter omnes concurrent, & relictis aliquantulum castris in hostes conuerterentur, fortissimeque pugnarent. Alii simulab vtroque latere, simul a tergo omnes uno tempore penè circumuentos hostes oppimerent. Hac itaque ratione modoque Regis exercitibus partitis, cohortibusque dispositis, Lusitanus ita uti statuerat, suos hortatus, vix expectata luce diei, cum omnibus copiis è castris egressus repente signa canere, & in Alphonsinos equites, qui ante castra sese opposuerant in-

Oppugnat
Lusitanus op-
pidum.

Mons Rupia

Prelio conte-
dunt.

Trāssuga ex
Lusitanis u-
nit ad castra
Regis.

petum fieri iubet. Omnes ingenti clamore tubarumq; clangore concurrunt. Iis proprius accedentibus & pilis pené directis, equites Regii, vt Alphonsus Aragoneus imperauerat, simulato-
 metu se se fugę dederunt. Hos Lusitanos in sequentes Regiae cohortes & à tergo simul & à late-
 ribus inquadunt. Alphonsus Aragoneus cum suis equitibus & cum aliis qui fugam simulaue-
 rant, reuertentibus à fronte magnum celeriter in hostes impetu fieri tubens, in hostium agmen
 numerosae multitudo omnium primus ingressus est. Cuius auditæ vox & facies aspectu ter-
 ribilis hostium quidem mentes, qui eum abesse crediderant, maiorem in modum perturbavit
 atq; impetum viresq; cōpressit. Fortissime tamen ab omnibus ex ortu solis ad horam diei fe-
 re quintam pugnatum est. Vt inq; prio p̄lio plures cōcidere. Tandem circiter meridiē Lusita-
 norum aliis laboribus defessi, aliis retardati vulneribus, quum iā amplius & solis ardoribus (ge-
 stum est enim hoc prælium Nonis Quintilis) & Regis militibus adhuc strenue pugnantibus
 resistere non potuerint, omnes, quos nō vires qdē sed mortis poti⁹ metus adiuuabat, reli-
 quis castris terga verterunt. Quos diffugientes Regis milites ad unum quidem vel occidissent
 vel ad Regem captos adduxissent, nisi & ipsos longissime pugnae maximus labor, & solis ardē-
 tissimus ęstus iam defatigatos ab hostium persecutione sedire coegissent. Perierunt tamē hoc
 p̄lio Lusitanorum equites ducenti & sexaginta, pedites circiter mille, totidemq; capti fuere.
 Reliquorum pauci sine vulneribus evaserunt. Ex Regis pauci desiderati, vulnerati vero plures
 fuerūt. Hoc p̄lio gesto, & audita Lusitanorū strage, plures Ampurdaniæ puincia populi me-
 tu pcus legatos ad Regē Tarraconē miserūt, q dicerēt se se in officio semp & obsequio p̄man-
 sisſe, neq; Lusitanū vñq; iuississe, neq; cū aliis obstinatis cōfutasse, se omni tēpore ad oīa que
 Rex imperaret q̄paratissimos esse semperq; fuisse dixerunt. Obsecratum nunc oratumq; Re-
 giam maiestatem venisse, vt bonis eorum seq; ipsis vti vellet. Hos Rex & libenter audiuit, &
 eorum voluntatem sibi per gratiam fuisse significauit. Etsq; literas ad filium Alphonsum Ara-
 goneum dedit, quibus eum rogabat vt bonos viros omnes q̄ commendatissimos haberet,
 plurimi faceret, & magnis honoribus afficeret. Alphonsus Aragoneus interea nuncios de p̄-
 lio gesto deq; captiuis ad Regem misserat, & copiis in castra reductis, dum sepelirentur occisi,
 vulneratos magna cura diligentiaq; curabat. Rex vbi deuictis hostibus & Alphonsi victoria
 ex nuncis accepit, Tarracone discedens Ceruariam versus cū paucis equitib⁹ pfiscitur. Hic Rex ex Tar-
 Ferdinandus Regis filius, vti supra demonstrauimus, agros Ceruariēsum populabatur. Huc racone Cer-
 Regina, quæ Vldeconates, qui à Dertosa quatuor fere passuum milia distat, obsidione preme-
 bat, Regis nuncis accersita cum multis equitibus & peditum septem cohortibus venit. Cum
 omnes vndiq; conuenissent, Rex oppugnare Ceruariam statuit. Ceterum propter magnā op-
 pugnandi oppidi difficultatē Rex magnum tormentorum numerum multasq; machinas pa-
 rari conferriq; iubet. Est enim oppidum non minus opere, q̄ loci natura munitum, in acclivi
 colle sitū muris ac turribus egregie cinctum. Dum itaq; iussu Regis machine & tormenta pa-
 rantur & conferuntur, Alphonsus Aragoneus Equalatum oppidum, quod abest à Ceruaria
 milia passuum circiter septēdecim, cum equitibus centū & quinquaginta totidemq; peditib⁹
 per opportune profectus est. Erant enim in hoc oppido due factiones, ali⁹ quippe reclusis por-
 tis ingenti tumultu Regem, ali⁹ Lusitanum expectabant. Cū igitur Alphonsus oppugnare op-
 pidū cœpisset, Regie factionis oppidanī statim magno clamore Regem appellāt, ac per vicos
 cum diuersæ factionis oppidanis, qui portas Alphonso venienti clauserāt, acriter pugnare coe-
 pere. Quod cum audisset Alphonsus equo descendens ipse scalas oppidi muris apposuit, & su-
 orum militum alios muros ascendere, portas alios perfringere iubet. Dum milites Alphonsi
 iussa peragunt, in oppido toto non à vīris modo, sed à mulieribus etiam aliis de fenestrīs lapi-
 des in hostes deficientibus, aliis gladiis telisq; per vicos pugnantes maritos adiuuantibus, ac-
 ter & ingenti clamore pugnatur. Alii quippe Regem, ali⁹ Lusitanum Barcinonemq; nomina-
 bant. Portis tandem perfractis ac diuulsis Alphonsus cum equitibus ingreditur. Quē hostes

Occisorum
equitum nu-
merus.

Ex multis op-
pidis legati
veniunt ad
Regem.

Oppidum
Equalatum
& in eo res
gestæ.

cum vidissent magno timore perterriti, celeriter domum suam se quisq; recepit. Vbi cum se tari minus possent, Regis & Alphonsi nomen magna voce vocauerūt. Quibus Alphonsus veniam potentibus facile pepercit, mulieribus præsertim, quæ miserabile flētes & sparsis crinib⁹ eius pedes osculabantur, quas nemo quidem mortal⁹, nisi penitus humanitatis & rationis ex pers, sine lachrymis vel audire vel cernere potuisset. Alię enim maritos multis grauibusq; confessos vulneribus domū egerime reducebant, interfectos alia tabulis impositos serebant, alię viscera membraq; sparsa colligebant, nonnullæ sua ipse vulnera patiebantur. Frangebant p̄ terea hominum mentes & omnibus lachrymas excutiebant puerorum ac puellarum miserabiles questus. Prouocabant etiā lachrymas & maximos fletus vici, ianuæ, parietes humano cruce ore madentes. Alphonsus itaq; hostes non solum impune dimisit, sed etiam commotus humitatem multis verbis consolari conatus est. Alis quoq; qui cæteris coniuratis in fide permanentes maximum fidelitatis argumentum & ingentem virtutem p̄ se tulerant, non immorito quidem gratias egit. Cæterum qui ceciderant sepultis, postero die Ceruariam ad Regem processere rediit. Rex interea Ceruariam multis tormentis oppugnat. Cuius muros ac turres in diebus minores tormenta faciebant. Ceruarienses Lusitani copias & subsidium expectantes, multis diebus ē muris & propugnaculis oppidum maximis laboribus summisq; periculis tutari conabant. Sed diuturna oppugnatione iam defessi, cum quat⁹ muros assiduis tormentorum ictibus & labare turres vidissent, & urgente fame coacti ac spe subsidii penitus destituti, Regi conditione sese dedere, vt in pristina fide ac libertate manerent. Rex conditionem non renuit, quippe qui hostium poenitentiam q̄ pœnam malebat. Portis igit̄ reclusis Alphonsum Aragoneum cum multis equitibus in oppidum p̄mittit, quem Regina & Ferdinandus princeps cū primis Ducibus consequuntur. Ipse multis relictis in castris equitibus paucis comitatus ingredens oppidanis & veniam potentibus facile concessit, & dexteram omnibus osculandam prebuit. Cumq; plures oppidanorum inedia longaq; fame confectos oris squallore notasset, atq; pueros esurientes non sine lachrymis à parētibus panem miserrime petentes audisset, humanitate permotus q̄primum molita cibaria ex castris afferti iussit, allatum q; panem variū generis id est militarem, speusticum hoc est subito confectum, nauticum, qui & bis coctus dicitur, focacium & cinericium viritum diuinit. Paucos hic dies Rex commorat⁹, oppido Ioanhem Casonam præfecit, quem & dum viueret arcem oppidi cū turrib⁹ & omni censu donauit. Hinc cum omnibus copiis oppidum Pratarum versus, quo Lusitanus ab Alphōso Aragoneo profligatus suarum copiarum reliquias adduxerat, proficisciatur. Quod vbi Lusitanus intellectus oppido deserto Barcinonem celeriter se recepit. Rex acceptis in ditionem Praesibus, dum Lusitanum persequitur ex itinere oppidum Redonam, quod distat à Tarracone passuum milia septēdecim, aggressus est. Biduoq; oppugnatum simul cum arce, quæ cōcussa tormentis casum invidari cooperat, in ditionem accepit. Hac ita re gesta omnes dioecesani Tarragonenses atq; Bernardini religiosi, qui diuino Bernardo templum dicatum, quod Sanctas Cruces appellant, incolunt, ad Regem pacem & veniam petentes vndiq; nec sine munib⁹ convenerunt. Quibus clementer acceptis & huius prouincie populis in potestatem redactis, Rex Ferdinandum principem & Alphonsum Aragoneum aliosq; Duces cum exercitu Dertosam versus p̄mittit. Quæ ciuitas ripa amnis Iberi apposita Orientē versus a Tarracone passū milia quinq;aginta, remota est. Hos cum Regina reliquisq; Ducibus atq; magno equitum numero in fluminis ripa commorantes apud Ampostam die quarto cōsecutus est. Quod oppidum in eiusdem amnis altera ripa situm est, inter Dertosam & Cælibericum mare, distatq; ab utrcq; loco spacio ferè stadiorum quadraginta. Hic Regis copias aliquot dies amnis Iberus commoratus est. Qui ex Cantabriæ montibus oriens, et si modico fonte, largissimo tamen tractu fluens totaq; Cæliberorum prouincia laplus, priusq; Cæsaraugustæ moenia, vbi longo ponte transittur, abluit, Salonenam amnum & plures alios ad se recipit. Hinc etiam ad Dertosam p̄ter Gallicum aliosq; minores Singam atq; Sycorim magnos amnes admittit. Tunc etiam pluivialibus aquis

Multa genera panis.

Oppidū Redona.

Sanctæ Crucē.

Ampostanū Castellum, Iber⁹ amnis.

aquis & hybernis imbris imbris auctus ex utrach ipsa campos inundauerat. Nullis igitur vadis te pertis ad Cæsaraugustæ pontem, qui distat ab Amposta passuum milia centū & quinquaginta, Rex exercitum ducere longū nūmis atq; laboriosum existimans, ratis ex tempore factis & cōnexis inuicem trabibus, paucis diebus exercitum traduxit. Plures tamen & fortiores equi, quos in scaphas ingredi cogere non potuere, celeriter annem transauerūt. Hos tamen artis nauicē peritiores ē cymbis, longis habenis funibusq; praeunte ad alteram ripam fluminis trāducebant. Omnibus tandem traductis copiis, Rex, qui apud Ampostā faciliores accessus & propinquā loca cognoscerent, & cōmodum castris locum diligenter eligerent, misit. H̄i locis omnibus vndiq; prudenter inspectis, & quibus tutius castra locari possent, electis, ad Regem reuersi locorum situs & vbi castra commodius esse possent ostenderunt. Tū Rex instructas acies ad locum, quem apud oppidum elegerant, adduxit, ibi positis castris, locis opportunis tormenta disponit. Ceterum & accessus ad oppidum propter flumen & proximas silvas difficultis erat, & oppugnandi summa difficultas. Quæ quidem res spem nullam victoræ potiēdū opido Regiis equitibus dabat. Nam oppidū vel loci natura vel hominū industria munitum, sic se habet. Situm est, ut supra demonstrauimus, in ripa fluminis, cuius partes ferē duas orientem versus Iberus amnis circumfluit. Tertia vero pars, quæ ad occasum spectat, ex amne ab utroq; latere duplice fossa valloq; validissime cingitur. In medio porta tum arte tum etiā ædificio maximo valde munita, cū ponte ligneo, mobili tamen penduloq; vt pro tempore custodumq; voluntate demitti tolliq; facile citoq; posset. Et vterq; locus, vbi muri fossēq; fluminis coniunguntur, duabus oppositis arcibus tutissimus. Arces quoq; vix expugnabiles, quarum fundamenta nō in primo mobilicq; solo, sed in imis latomis, hoc est lapidicinis facta firmaq; consurgunt. Hac igitur animaduersa munitione, Rex machinis & tormentis omnibus tripartitiis oppidi portam & utrāq; arcem die noctuq; acriter & incessanter oppugnari iubet. Ceterū iussu Regis oppugnati bus p̄tēr magnas oppidi munitiones & propugnates hostes, magno quoq; anni tempus erat impedimento. Hyems enim horrida sequiebat magnis & assiduis imbris. Tanta enim illius hyemis magnitudo fuit, vt ingēs variisq; serpentum numerus acti frigoribus, ē proximis silvis & montibus egressus ad stationes & castra repescit. Serpentes autem quāvis admirabilis magnitudinis, innoxii tamen in castris oppressi nimio frigore inter homines versabantur. Lupi quoq; gregatim milites ē castris non procul egressos sèpius inuasere. Multorū præterea fontiū, quib⁹ milites in castris vtebant, aquæ paludis & lacū, qui aderant exhalatione corruptisq; vaporibus infecte, nōnullis nobilibus inopinatae mortis causa fuere. Postremo perhorrenda vox & humanæ persimilis noctibus ferē singulis audiri, quæ nihil p̄pter horrorem mœsticiāq; portendens, magnum quidē timorem viris etiā fortissimis incutiebat, adeo vt strenuissim⁹ quisq; metu perterritus nō nisi de discessu cogitauerit. Omnesq; discessissent omnino, n̄isi vel pudor, vel virtus, quæ cum timore pugnabat, vel Regis autoritas & aspectus eos retinuerat. Ceterum cum diutius magna pericula, summos labores, vim imbrum, & perhorrendam temporis sauitiam tolerassent, demum longa vigilia & oppugnatione defessi nōnulli propugnantium telis percussi, iam minus strenue nec suo more solitaq; fortitudine oppugnare oppidum murosq; tormentis ferre videbantur. Eorumq; multi fronte, nonnulli verbis, in castris & oppugnatione sese non sponte manere significabant. Plures præterea se quamprimum discessuros aperte dixerunt. Quod quum Rex animaduertisset, omnes ad se conuocatos huiusmodi verbis alloquitur. Quoties ego res à vobis multis in locis animose strenueq; gestas hacten⁹ memoria repetere solebam, fidissimi milites, q̄ties & insignes victorias vobis partas animo cōplexus sum, quoties deniq; fortitudinem vestram & facta præclara, quibus certe vos immortales fore cernebam, mecum cōsiderare solebam, magnitudinem quidem vestre virtutis admiratus, eos esse vobis animos, eas virtutis flamas, eos laudis amores, mihi sine dubio persuaseram, quibus non hostis ullus, non vlla periculi magnitudo, non labor extremus, non deniq; mors ipsa timori esse vñq; posset. Quā quidem opinionem mihi de vir

Amposte de scriptio.

Latomia i.
lapidicina.Serpentes ad
castra repse-
runt.
Luporū mul-
titudo.
Vox nocte au-
ditæ.Oratio Re-
gis ad milie-
tes.

tute vestra precessimur susceptam cū alia permulta, tum etiā hoc unum periculum, quod nuper fecimus, confirmabat, cū per pauci numero Bellagueram, quae nobis venientibus portas clauserat, vobis audentibus ingressi sumus, atq; numerosam ferocemq; hostiū multitudinē virtute vestra facile compressimus. Verū enim uero nescio quae res hoc tempore vestros adhuc iniustos animos percussit, vos enim non hostes profecto, nam hostes timendi causa non est, sed fugere labores & temporis saevitiae cedere, quod nunq; futurum sperauit, vehementer admiratus, ne frontibus quidem vestris negantibus animaduerto. Nam & oppugnationis retardatio & nonnullorum facies q; fractas & à castris alienas mentes habeatis ostendunt. Quā ob rē vos ego milites non accusandi quidem, sed monendi gratia vocauit, pro vestra erga me fidē proq; meo in vos liberosq; vestros amore rogaturus, ne vestras insignes laudes, ne virtutes immortales, ne rerum gestarum famam, qua cunctos mortales exceditis, ne victoriātum memoriam, ne vitam sine labe sine ullo dedecore actam, nunc paucorum dierum laboris impatientia deforamarī patiamini. Hic enim labor, qui perbreuis est & iam finitus, à vobis quidem q; primum recedet, & vestrā virtutis nomen aeternum & clarum semper in posterum summis laudibus es feretur. Nam per Deum immortalem quid nobis laboris superest? Non ne hostes omnes compressimus? Scimus milites, homines qui sunt in Amposta tum nostra oppugnatione, tum inedia & rerum omnium penuria coactos in nostram propediem potestate esse venturos. Qui etiā rebus omnibus abundarent, nostram tamen obsidionem diutius ferre non possent. Derto sanorum quoq; legatos ad nos de deditione missos in itinere esse mihi tam nunciatum est. Barcinonenses prēterea, qui soli ferē debellandi supersunt, extrema laborantes egestate cōsumptis eorum opib; , fame tam & rerum omnium inopia compulsos & subsidiī spe penitus destitutos atq; suorum errorum pœnitentia ductos, nō solum de deditione, sed de prætūpendis etiā ciuitatis muris, ut nos, si voluerimus, alto curru triumphantes excipiant, statuisse cōpertū habeo. Quare vos ego rogo milites moneoq; , nā præcipere vobis nihil debeo, ut animos mihi vestros non infractos, vultus nō demissos, sed fortitudinis & alacritatis plenos, ut consueuistis semper, ostēdatis. Non ignoro milites vos honoris & amoris mei causa multa pericula & magnos labores pertulisse. Sed nunc scire debetis nostros tam labores omnes exhaustos. Ad bellū quippe finem & peroptatam de hostibus victoriā peruenimus. Nolite igit̄ imitari segnes agri colas, qui suorum laborum præmia & tam maturos fructus altis per ignauiam & desidiam relinquent. Erigite igit̄ animos vestros, optimi viri, & in sceleratos hostes, qui nostrorū laborū causa fuere, totis virib; solitaq; fortitudine vestra consurgite. Hic enim nobis labor extremus qui omnibus vestris laboribus addit⁹, vobis certe quietem, vobis ad domos vestras, ad cōuges, ad liberos redditum conficiet. Hic deniq; vobis magnā lāetiam, vestrisq; posteris ingentē gloriam afferet. Quod si vel audita, vox vel serpētum multitudo, quasi mali quidq; futuri portendant, timorem vobis incutunt, quis est tam rationis expers, qui vocem, quam singulis nosib; audimus, hominis esse non sentiat? Atq; eius quidem hominis, qui propter metum qui escere non potest, sicuti pertimidi canes, qui nocte acti formidine vel latrant continue vel vulnē. Serpentes autem sunt natura frigidiores, prēterea q; terrā, quę frigidissima est, toto corpore contingunt. Ideoq; si virgente frigore homines adesse sentiunt, ad eos natura duce confugiunt, ut calefiant. Vox vero, quam noctu percipimus, si diuinitus est emissā, quid aliud præcere vel monere debet, nisi vt hostes suorum errorum pœniteat? Qui & si sui Regis amorem contempserit, DE I tamen Omnipotentis iusticiam timere velint. Aduentus prēterea serpentum, qui nostra in castra repserunt, & innoxii nobiscum degunt, si nobis antiquorum more licet ominari, quid portenderet, nisi hostes necessitate coactos & nostræ clementiae spe permotos in ditionem esse venturos? Sed ego milites hæc locutus sum, non vt eos, qui propter id à me iam discedere volunt, amoto metu securos in castris retineam, nam si quis hoc metuit, quod nocere non potest, multo qdē magis hostes timebit armatos. Discedat igit̄ omnes, si velint, apud quos plus metu potest, q; virtus. Ego enim scio mihi milites & fortis viros nō

defuturos. Non enim me deserent fidelissimi proceres vel Hispani vel Siculi in Am postæ opa pugnatione, quæ per brevis est & iam finita, qui mecum & cum fratribus meis in obsidione Neapolis continuos viginti annorum labores & quæcūq; mortales & viri fortes pati possunt pertulerunt. Et qui multis aliis in locis, ut sibi virtutis famam & laudis gloriam quererent, nō dicam maximos labores & quæcunq; pericula, sed ne mortem quidem vñq; timuerunt. Qui bus ego & hactenus quoad potui satisfecit, & deinceps Deo suuāte, multo melius satisfaturus sum. Ignauos vero qui neq; labores ferre possunt, neq; virtutis præmia cognoscunt, non vt me sequantur, ad virtutes & laudes hortari volui, sed ut Ducis officio fungar. Qui tamen si vir tutis amore deinceps laborem ocio preteruerint, apud me non minus quidem, q; cæteri, quos charissimos habeo, valebunt. Hoc sermone Regis habitu, milites oboris lachrymis gemitus continere vix poterant. Tum Scipio natione Siculus, cui Patella cognomen erat, quam de Siculis, inquit, qui tibi nunc militant Rex fiduciam habes, ea profecto te nunquam fallet. Ego enim noui tum Siculorum, tum Aragonum omnium erga te voluntates, qui nō modo hic te non deserent, sed hoc etiam peracto bello, quocunq; iussiris, ire q; paratiissimi sunt. Quin eundem esse reliquis omnibus animis dubitare qdē non possum. Nā quis est tam laboris impatiens, quis tam sui honoris oblitus, quis tam virtutis & officii militaris immemor, vt in fine iā bellorum Regem suum deserere turpiter audeat? Cum præsertim quisq; non magis in perio Regis, q; ex vñ suo bellum gerat. Omnes enim hoc bello consecuto & deuictis hostibus cum honore, cum Rege victore, cum gloria, ad lares nostros, ad coniuges, ad liberos, ad propinquos & amicos victoriæ & nostrorum præmia laborum referentes alacres tenetemur. Nūc autem quis adeo vel impudens vel imbellis vel ignavius est, qui Rege deserto in patria ad uxores & liberos profiscatur? Exibunt enim obuiam redeunti, q;uis desertori concives et amici laetantes, quid de suo Rege sciscitantibus respondebit? Vel quo animo, quibus oculis in posterum commilitones & Regem suum, quem bellū adhuc gerentem crudeliter in castris & opa pugnatione deseruit, aspiciet? Quapropter, inuitissime Rex, ipse quidē, qui tuorum militum animos iam pluribus annis expertus sum, & si labor maximus & temporis sequitia nonnullorum vires perfregit, me tamen vadem Regiae tuae maiestati præbeo, eorum honoris tuo neminem vñq; defuturum, neminem discessurum ab officio, pro omnibus me tibi sponsorem offero. Quidquid enim de meipso polliceri possum, de omnibus quidem aliis affirmare non vereor. Suum quippe Regem illi non relinquunt, qui me & fratrem meum Franciscum Patellam cæterosq; proceres non solum militibus officiis & honoribus, sed etiam laboribus & periculis anteire contendunt. Quare fortissime princeps, eorum militum, qui te nondum finito bello deseruerint, non solum culpam, verum etiam penas omnes ego p̄stabo. Quod si nostra nunc oppugnatio virtusq; militaris tibi fortasse non tam vehemens, q; superioribus diebus videſ, hoc quidem non est magnopere mirandum, nam etsi locorum difficultas, si labor assiduus, & temporis importunitas nostras minuere vires potuerunt, frangere tamen animos & voluntates mutare non valebunt. Hęc locutus oculos ad concionem militumq; coronā conuertit, & exercitus omnis statim Regem conspiciens dextris elatis quæ Scipio dixisset alacer comprobauit. Rex autem Scipionis verba sibi non ingrata fuisse serenitate vultus ostendit. Si quidem irā & sollicitudinem, quam paulo ante loquendo p̄ se tulerat, in lenitatem manifestamq; leticiā cōmutans, omnes circumspicies amore, verbisq; non minus paternis, q; Regis vel humane vel honorifice collaudauit. Concilioq; dimisso, quicquid almoniae tunc & cōmeatus habebat in castris, conferri iubet. Allatumq; per stationes incedes ipse viritim diuisit. Mox Duces omnes & complures milites alacriter dexteram Regis osculati magno pugnandi studio accensi festina to certatimq; machinas cōmutant, & maiora tormenta p̄ opportunita loca disponunt, quibus expugnari facilis oppidū posset. Qua re pfecta, Rex oppugnādi formā & ordinē, quē Duces scite cōsiderauerat, cōprobans, vt cuiusq; virtutē magis accēderet, certū cuiq; locū descripsit, & quā vniuersitatis oppidi partē tormentis oppugnare deberet, p̄mōstrauit. Ut cū capref op-

Verba Scipio
nis ad Rege.

pidum qui primi expugnationis autores fuissent scire posset. Ex arcib⁹ igitur alteram Pucc⁹ Montesæ militiæ ordinis prefectus, alteram Scipto Patella Siculus, oppugnandum suscepit, alii portam. Villamarinus etiam & Aluarus Naua cum quatremibus, vt ex utraq; parte fluminis, vel turres tormentis, vel muros oppidi ferrent. Assignatis itaq; locis & omnibus fortier oppugnare cupientibus, quoniam tum sol inclinabat in vesperam, Rex hanc in posterum diem oppugnationem distulit. Et milites, quo fortiores ad opus mane consurgerent, vt laboribus abstinerent, & noctem ferè totam conquiesceret, imperauit. Ipse quoq; deinde filio suo Ioanne Aragoneo & Tarragonensi Præfule, vt castrorum vigiles requirent, & ad lustrandas diligenter stationes frequenter excitarent, præmonitis, quieti somnoq; cœnatus indulxit. Cœterum hostes interim oppugnatione cessante nimis insolenter exultabant. Existimantes Regem cum exercitu iam oppidi & victoriæ desperatione discessurum. Rex tamen de tertia vigilia Duges et omnes milites in armis esse iussit. Et paulo ante solis exortum vndiq; signo dato magnis militum clamoribus & tubarum sonitu in omnis ferè oppidi partes maiora minoraque tormenta faciuntur. Hostes autem ex turribus & eminentioribus locis armis & tormentis vti, propugnare minus facile poterant. Propterea q; illorum ex alto facta tormenta neq; castra Regis, que locis imis posita erant, neq; pugnantes milites attingebant. Hoc itaq; cum animaduertissent, tormentis dimissis, ingentia saxa manibus demittere ceperunt. Quæ cum suo impulsa pondere ad planitem vscq; deuoluerentur, ad oppugnantes deficiente motu non perueniebant. Suis nominatim Rex oppugnantes vrget hortaturq; & recentiores defessis succedere iubet. Ita biduo vel incessanter acriter omnibus tormentis & militum viribus oppugnatum est. Tertio die præcipua oppidi turris multis crebrisq; tormentorum ictibus concussa ingenti fragore neq; sine magnis oppugnantium vocibus præceps ex alto ad flumen penè tota corruit. Cuius casu repente maximus hostes timor inuasit. Et Regis militibus auctus est animus, ac spes & alacritas omnibus oppidi capiendo maior accessit. Nam eorum qui erant in arce, quæ cecidit, alii oppressis & obrutis & ruina peremptis, alii cedentibus & perterritis, statim Franciscus Patella & Rocabertinus cum pluribus Siculis & Aragonibus oppidi vallum fossamq; transierunt, & qua turris lapsus accessum præbebat arcem ingressi tormentis & multis hostium rebus potiti, magno clamore signa Regis extulerunt. Quibus inspectis, & Regis hortatione milites omnes, qui propinquiores erant, subsecuti celeriter oppidum ingrediuntur. Rex ad eos hortandum, qui portam oppugnabant, occurrit. Interim plures ingressi milites, eos qui portam defendebant, telis paruulisq; tormentis, que vulgo Spingarde dicuntur, à tergo vulnerabant. Quorum aliis occisis, aliis diffugientibus, capti portam recludent, & ponte, qui sublatus ab oppidanis fuerat, demisso, Rex multis equitibus & peditibus comitatus ingreditur. Oppidi prefectus interea, cui Planella nomen erat, & cum eo quinquaginta milites, in arcem diu Ioannis templi, quoderat proximum, sese receperant. Hinc ventam & misericordiam suplices petentes, omnium Dertosanorum ditionem Regi pollicebantur. Rex eorum precibus & mulierum, que pedes eius flentes osculabantur, lachrymis suaq; clementia commotus, de paucis exacto supplicio, ceteris facile pepercit. Hic autem paucis diebus propter militum fatigationem commoratus, mox rebus, quæ necessariae erant, comparatis, cū exercitu multisq; balearibus, qui comedieatus & subsidium ferentes cum septem nauibus paulo ante superuenient, Dertosam versus proficiscitur, Alfonso tamen Aragoneo cum equitibus quingentis et duobus milibus peditum præmisso, qui Dertosanorum agros igne ferroq; vastaret. Quod quum Dertosæ ciues rescissent, appropinquanti Regi festinato quadraginta legatos primos totius ciuitatis obuam miserunt. Quos cum eo ad hunc modum locutos accepimus. Nulla coacti necessitate, nullo timore compulsi, sed duntaxat ratione commoti, excellentissime Principes, ad te venimus. Tuus exercitus nostros agros, prædia, vineas, hortos, segetes, arbores, præter hominum mores immannissime populantur. Nulla virtute, nullis precibus hominum vincuntur, nullo deniq; Dei timore cohidentur. O Rex quis furor hic? Quid sibi vult tanta

Ampoſte op
pugnat⁹.

Ampoſta ca
pitur.

Planella ca.
Stelli pfect⁹.

Dertosanorū
legati ad Re
gem.

crudelitas? Tu ne scieritam hāc ferre potes? Nimirum quidem recens de Ampostanis victoria
 tuos milites extulit, ideoq; Dertosanorum pacem contemnunt, quam si deinceps iam nostris
 depopulatis agris, ne concessis quidem, quas volebamus conditionibus, petat, minus assequē
 tur. Inter Ampostam enim quotum oppidum & Dertosam magnam locupletemq; ciuitatē
 plurimum interest. Quare si tuas Amposta vires tam diu detinuit, quae nā tibi de victoria Der
 tosanorum spes habenda est? Contra nos igitur tui milites vires nostras experiri nolint. Si quis
 dem fortuna, cuius incerti sunt euentus, mutabilis variaq; saepius esse confuevit. Fama quoq;
 magni Ducis & victoris exercitus absens quidem magis, q; præsens terribilis est. Et nonnum
 quam deusto qui timebatur, etis qui timebat gloria certe multo maior efficitur. Præterea qui
 plures bellī casus experuntur, etis saepē victoriā consequuntur, eos tamen quandoq; defessa
 fortuna destituit. Reuoca igitur ab agrorum nostrorum vastationibus milites tuos, necq; ulte
 rius ipse progrederi velis. Bonum quippe consilium etiam detur ab hoste, negligendum non
 est. Agrorū nostrorum vastationes etis nobis plurimum damni, tibi tamen tuisq; militibus
 nihil utilitatis afferunt. Nos autem cum reliquos, qui à te defecerunt, populos tuo sub impe
 rio constitutos esse nouerimus, tibi quidem libentissime seruemus, obsequiumq; fidelissime
 praestabimus, quod tuā maiestati vel ex hoc die non solum pollicemur, sed etiam tureirando
 confirmamus. Ex hoc sermone Rex & timere Dertosanos, & animos improbos habere facile
 cognouit. Ideoq; se melioribus populis dignum esse legatis respondit. Dertosani ciues an pa
 tere suo Regi, an ei⁹ experiri iusticiā malint stati eligat. Hoc respōso accepto legati discesserūt.
Responsum
Regis.
 Qui cum Regi voluntatem verbaq; ciuitati retulissent, ad eum postero die reuersi Dertosae
 ciues Regi fidem & obsequium præstare q; paratissimos esse dixerunt, si prius tamen conditio
 nes, quas ferebant, obtinerent. Rex autem etis dolosos illorum animos prauaq; consilia mole
 ste ferebat, suam tamen iram temperans quasi subridens, haud inquit ego Dertosanorum Rex
 essem, si iniustis eorum petitionibus & voluntati parerem. Scire se Dertosanos ea quae virtute
 non fecerint, quamprimum metu coactos esse facturos. Qui si forte suę ciuitatis vel magnitu
 dine vel munitione considerent, quod expugnari non possent, propterea q; Amposta serius
 capta fuisset, eorum opinionem esse falsam. Nam q;uis illud oppidum vel natura vel arte mu
 nitissimum erat, captum tamen fuisse, etis sero, non tamen munitionibus suis & propugnat
 orum viribus, sed exactæ pottius hyenis intēperie, quæ nostros exercitus ab oppugnatione di
 utius abstinere coegit, & ex Idibus Nouembriis ad Martias Nonas ex tentoriis egredi prohi
 buit. Cæterum mox imbrum cessante sœutia oppidum nostrorum militum fortitudine bis
 duo expugnatum fuisse. Hæc cum dixisset, legatis dimissis & Alphonso Aragoneo cum exer
 citu, quem secum duxerat, ab agrorum vastatione reuocato, mox ordinibus instructis, & præ
 missis qui locum castris eligerent, ciuitati proprius accessit, & iuxta pontem castra posuit. Hic
 enim locus commodiorem præbebat oppugnandi facultatem. Nam reliquas Dertosae partes
 gemini colles & amnis Iberus vndiq; cingebant, & in altero colle castellum fossa valloq; val
 de munitum. Quod, vt multorum fert opinio, Romani quondam Duce Julio Cæsare cond
 derē. Ciuitatis mœnia vel loci natura, vel ædificiis egregie munituntur. Pons erat ligneus, ma
 gnis trabibus & tabulis latioribus contextus, atq; suppositis nauibus clavis ferreis confixus,
 qui pro tempore cum ipso flumine deficientibus aquis deprimitur, & crescentibus attollitur.
 In extremis autem partibus faciles aditus & egressus præbebat iter magnis lapidibus strati,
 quod ab vtracq; parte in fluminis ripas definit, vbi geminæ turres amplaque ædificia cōsurgunt,
 quibus lignei pontis extrema nauesq; coniunguntur, & anulis ferreis magnisq; catenis con
 nectuntur. Dertosani autem, quo vel faciliter exercere tormenta, vel expeditius egredi reuertiq;
 possent in ciuitatem, suburbia & quecunq; dormus extra muros ciuitatis erant, diruerant, so
 logr; adæquauerant. Quæ res etiam Regis oppugnatoribus non parum expediebat. His
 em̄ collapsis ædificiis multo com̄modius in mœnia ciuitatis tormenta faciebantur. Rex inte
 rim, vt tormentorum prefecti tutius oppugnarent, & minus ab hostium tormentis offendit
Dertosae des
criptio.
Dertosae Ro
manorū op̄
Descriptio
pontis.
Regis indu
stria.

possent, a frōte castrorum latitudine pedum viginti, & altitudine totidem vallum prima nocte consecit, foraminibus tamen relictis, vbi tormenta, quibus oppugnanda ciuitas erat, exponerentur, valloqz recenti, quo propugnantiū securius ictus exciperet, effossa terra magnos aggeres apposuit. Quibus instructis operibus mane ciuitatem maioribus tornētis acriter oppugnari iubet. Hostes ē muris itē propugnantes sua tormenta iaciebant. Ita tormentis vtricqz per dies quinqz pugnatum est. Quibus ex Regis equitibus Alphonsus Gastonius & nonnulli milites, qui vallum transferant, pluresqz ciuium percussi ceciderunt. Quo genere certaminis plures quidem crudeliter vtriusqz partis occubuerint, nisi tam saeuis oppugnationibus initis cedibusqz nefandis diuinatus obuiatum fuisset. Tempus enim sub idem Petrus Lusitanus, quē sibi Regem Barcinonenses, quemadmodum supra demonstrauimus, elegerant, cum ex Granatō oppido, quod viginti milia passuum distat à Barcinone, parato iam subsidio, Dertosam versus proficiisci vellet, subito morbo correptus breui nec sine magna multorum admiratione diem suum clausit. Cuius auditus obitus cunctis hostibus, & præcipue Dertosanis magna quidem tristiae magniqz timoris, nec minoris dissensionis causa fuit. Qui vel illius morte cōsternati, vel subsidii spe destituti, vel acri militum Regis oppugnatione, qui crebris tormentorum ictibus validos ciuitatis muros iam prorumpere cœperant, pontiqz flammis iniecerant, perturbati supplices a Rege colloquium petierunt. Quo impetrato legati cum venissent, osculandam Regis dexteram veniamqz nec sine multis lachrymis petentes, ei nomine totius ciuitatis obsequium simul & claves obtulerunt. Quibus benignè suscepit continuo Rex in ciuitatem Ioannem Aragoneum & Archiepiscopum Tarragonensem cum ducentis equitibus magnoc peditum numero præmisit. Ipse postero die cum reliquis ducibus et ingenti armatorū multitudine iam ciuibus attonitis ingressus est. Reconciliatis autē & obsequentibus Regi Dertosanis Lusitanoc mortuo magna inter Barcinonenses dissensio magnurnqz certamen, quod in multitudine sine duce viuenti plerumqz accidit, ortum est. Lusitani enim peractis exequis Barcinonensium alii nouum Regem eligere, alii libertatem afferere, nonnulli ad pristinum Regem, à quo temere defecerant, redire cupiebant. Tandem vincentibus improbis Ratnerū quēdam, vel vt alii dicunt, Raenatum nomine, natione Gallum tunc Massiliensem principem sibi Regem optauerunt. Hic autem Rex electus & per legatos accitus qz, sit omnium ferē mortali um ad dominandum pronus animus ostendit. Nam etsi iam senex & Aragoniae Regis amicus erat filioqz carebat, alieni tamen Regni cupiditate commotus Ioannem nepotem suum Andiegauensem Ducem cum copiis, quas ex tempore coegit, in Hispaniam confessim præmittere statuit, exorato tamen prius Rege Gallorum, quem ipse consanguinitatis gradu contingebat, vt illius voluntate per suos fines eius exercitus tuto transire posset. Dux itaqz Ioannes per Galiam dicens exercitum, ac iuueniliter exultans continua itineribus paucis diebus in Hispaniā peruenit. Et transactis montibus Pyrenaeis apud Manresam ciuitatem, quam supra demonstrauimus, cum magnis Gothalanorum copiis se coniunxit. Quorum aduentu Barcinonenses ceteriqz Gothalani coniurati, qui post Lusitani mortem Dertosanorumqz deditiōnem Regis Ioannis, à quo imprudenter defecerant, iram iusticiamqz pertimescebant, animoqz dimisso iam cecidisse videbantur, elati magno gaudio se totius Hispaniæ citerioris principatu potiri posse sperabant. Ideoqz nouum Ducem sequentes, primum multis Ruscinonensis prouinciæ populis, qui nondum à Rege defecerant, vt rebellarent persuaserunt. Deinde copiis auctis ad oppugnandam Gerundam ciuitatem, quam frumento præsidioqz carere plures affirmauerant, proficiuntur. Praerat tamen Gerundæ ciuitati Petrus Rocabertinus cum admodum paucis militibus, hos tñ & ciues oēs ille hortat⁹ multisqz tornētis usus, ab hostiū inuasionē ciuitatē eo usqz ppugnando defendit, donec missum a Rege subsidii supuenit. Nā Dertosē Rex cū esset de Gallo aduētu p nūcios certior fact⁹ ad copias, quas tūc secū habebat, alias ex Dertosanis, alias etiā ex Tarragonēsibus adiunxerat, qbus Ferdinandū filiū qz quis adhuc adolescēt p̄ficerat, & cū multis Ducibus, qbus maxime cōsidebat magnoqz exercitu cōtra venientes ho-

Dertose op
pugnatio,

Oppidū Gra
nolum.

Lusitan⁹ mo
ritur.

Dertosanorū
deditio.

Ex Gallia Re
gem Barcino
nēses eligūt.
Ioannes D ux
Andig auensi
um.

stes Gerundam versus proficisci iusterat. Magnoq; tamen tunc dolore concussus, propterea ob præteritæ hyemis intemperiem, quam nuper, ut supra visum est, apud Ampostam pertulærat, luminibus captus, exercitus ipse ducere tā necessario tempore non poterat. Ideoq; omni bus ad se conuocatis Ducibus ingemens & pene lachrymis obortis flentiq; similis, graui cura, inquit, magnoc; dolore confidor amantissimi proceres, quoniam vos hoc acer bisssimo tē pore, quos charissimos habeo, quos alloquor videoq; cernere non possum. Nā cū paulo ante Gallis in nostrū principatū temere venientibus occurrere statuisse, me vītū tam necessario tē pore defecit. Cæterū in summa sollicitudine maximoq; dolore, quē nūc ego nō de Galloq; aduentu, sed de maximo nīcē prof. ctionis impedimēto capio, vester in honorē meum cōstantissi mus amor & perspectissima fides, quā multis in rebus magnisq; periculis expertus sum, me q; dem nō mediocriter consolant̄. Non enim dubito fortissimi proceres vos vbiq; fueritis, imprimis & nīcē nominis & vestri honoris rationē semp habituros. Scio præterea vos equites etiā me absente vestra virtute scientiaq; militari magnas saepe de hostibus innumeris fortissi misq; victorias cūsecutos. Hac itaq; vestre virtutis fiducia fretus, acer bisssimam deficientis vi sus infelicitatē equo animo ferēs, vos nostris exercitibus præpono, vos omnibus bellis gerē dis deinceps legatos instituo. Coptisq; nūc Galloq; q; se cū hostib; nīcē cōlunxerūt, obuiā ire volo spectatissimi proceres. Hac ego fiducia salutē meā & honorē omnem vobis eqtes credere nō dubito. Hac deniq; Ferdinandū meum vnicū filiū virtuti fideiç; vestræ cōmīto. Quem ego nuper hac lege proceres vniuersis exercitibus præfeci, vt vobis vbiq; me referens nihil ta men in re militari sibi suo ductu sine cōsilio vestro faciendū putaret, quod aut sibi ipsi, de quo procuī absentia ac in bellorum discriminē versante non potero non esse valde sollicitus, aut vo bis charissimi socii, quorū ego salutem & honorē non minoris quidem facio, q; meum, aliqd vel decoris vel detrimenti possit asserre. Q uod nūc quoq; propter eius ætatem, quē capiente do magis cōsilio, q; dando est idonea, rursum propalain vobis præsentibus cōfirmo. Te igit̄ Ferdinandē fili charissime moneo, & pro eo quāti facis gratiā & salutē vītūq; parentis obte stor, vt libenter omnibus in rebus bellicis & militaribus officiis nostrorū Ducum & omnīū equitū fidelissimis prudentissimisq; cōsiliis obsequaris. Quorū virtutem & autoritatēm si tātē feceris, quanti te facturū esse credo, non equidem dubito te cū illis vna magnam ad nos victoriā, deuictis & Gallis & Gothalanis, allaturū. Cæterū ego generosi proceres interim quem admodū filiū meū militaribus in rebus & bello deinceps gerendo me absente cōsiliis & autoritatibus vestris obsequi tubeo, ita quoq; vos omnes hortor atq; obsecro, nō q; aut ita necesse sit, aut vestris ingenis, quib; nihil vñq; cognoui nobilis, diffidam: sed quia me paternus amor, quo nihil est ardētius, omnino cogit, vt eius salutis in primis rationē habeatis. Cui si qd mali, quod Deus prohibeat, eveniret, profecto videtis quantū ex eo doloris tā vos ipsi, q; nos miseri parentes iure sentire possemus. Dabitis igit̄ operam vītū fortissimi, ne nostris infelici bus oculis misereq; senectuti obscuriores tenebræ, maioresq; calamitates accedant. Q uod etiū non potero absens non timere proceres, me tamē, vt paulo ante dixi, vestra quidem virtus ac fides sanctaq; iusticia, quæ nos comitatur, non parum consolari poterunt. Quæ nobis non du biam profecto vītōrie spem de hostibus improbis & Gallis in pīlo natura leuissimis pollice tur. Vos itaq; quorū militarem virtutē & ingentē fortitudinē saepe cognoui, fortissimi milites, hortari necesse nō habeo. Ite igit̄ hilares vītū prestantes, & me vbiq; fueritis, q; uis abs entem, semper tamen ante oculos habere creditote. Ego enim etiū corpore vos subsequi non potero, animo tamen vobis semper adero, & auxilia ceteraç; res, quib; opus esse cognouero, quotidie submittam. Cæterum me rursus paterna pietas equites cogit, vt vobis iterum Ferdinandū principē cōmen dē. Eius itaq; salutē vos obsecro rebus omnib; anteponatis. Hæc locuto Duces & omnes, q; aderāt, milites, ei⁹ & dolorē & sollicitudinē minuere magis q; augere volētes, etiū cōtinere lachrymas vix poterāt, gemitu tñ singultuq; cōpresso, nec nō alacritate si mulata, suū honorē & Ferdinandū principis salutē q; maximæ curæ sibi fore responderūt. Et iq;

Milites respō
dent Regi.

Militum re-
sponsum ad
Regem.

supplices dep̄cabant, suā vt ipse salutē valetudinēq; curaret, nec qdç de bello gerēdo cogita-
ret. Se nāq; eo absente multo diligētores, q; si adesset fore dicebāt. Nec de futura vīctoria du-
bitaret, q; ipse Imperator & Dux exercitus tre non posset. Nam & fideles ipsi cōtra hostes &
in sua patria aduersus Gallos alienos fines ingressos armis aggressuri erant, & Ferdinando Du-
ce, qui et̄ admodum esset adolescens, satis tamen eius industriam & militarem virtutem Ca-
lafetano prælio cognoverant. Hæc cum dixissent Princeps Ferdinādus dexteram Regis oscu-
latus in castra, quæ post incēnia ciuitatis erant, se contulit. Idem Duces & equites omnes fecer-
re. Postero autem die rebus ad proficiscendum comparatis, & exercitibus instructis, Gerunda
versus magnis itineribus contendunt. Tum vero Regina, cuius animus ingenti cura magnaq;
sollicitudine fluctuabat, diu quidem anceps, principem ne sequeret, an cum Rege maneret, nā
hinc amore coniugali & orbitate Regis, inde materno agitatatur affectu, tandem materna pie-
tate coacta atq; suadente Rege, paucis equitib; comitata, die sequenti principem cōsecuta est.
Cuius aduentus non paruā quidem omnib; lāctiam attulit. Magno enim in re militari & in
instruenda acie consilio pollebat. Interim autem qui Gerundæ prēerant, de principiis aduentu-
cum exercitu certiores sūnt, & alacriore animo propugnantes duos de Gallorum Ducib; oc-
cidunt, quorum alteri Demetus, alteri Andreas Vallis erat nomen. Ideoq; aduētante principiis
exercitu, Gothalanī alitq; Gallorū Duces à ciuitatis obſidione discesserunt. Et Dematū, quod
oppidum distat à Gerunda passuum milia viginti, celeriter se receperunt. Hic Ioannes Andiga-
ueniūm Dux copiis relictis, solus ferè per inuita desertaq; loca Barcinoñam venit, & Barcino-
nenses allocutus, vt sibi milites & auxilia i suppetias mitterent, ad exercitū Dematum clam re-
uersus est. Ferdinandus autem princeps interea Gerundam ingressus cum ciuib; atq; aliis, q;
ciuitatem propugnando defenderant, gratias egisset, postero die relicta Regina, quæ eum po-
stea cum Gerundensib; quibus tum longa propugnatione continuaq; vigilia defessis aliquis
dies quiescendum erat, subsequetur, cum suis copiis à ciuitate discedēs totius oræ maritimæ,
quam Ampuriam vocant, multa oppida multaq; castella expugnauit, multa quoq; sine oppu-
gnatione in obsequum rededit. Sub idem tempus Ludouicus Gallæ Rex, fœdere, quod cum
Ioanne Aragonum Rege paucos ante menses inierat, abrupto, magnum equitum peditumq;
numerū, quib; Armaniensem Comitem prēfecerat, Ioanni Andigauēsiū Duci & Gotha-
lanis, qui cum eo erant, subsidium misit. Armaniensem Comes cum venisset, Ducis Io-
annis consilium & autoritatem secutus, post oppidi Demati muros castra posuit. Princeps aut̄
Ferdinandus omnibus, quæ inter Gerundam & Dematum erant, captis oppidis, pugnādi cu-
piditate nimis accensus, cum magno equitatu & instructis ordinib; ad hostium castra propi-
us accessit. Quos cum confexissent hostes, qui iussu Duci in armis erant, signo dato acriter
alit à fronte alii à lateribus inuaserunt. Erant autem Galli cum Gothalanis numero plures, pri-
mo tamen congressu æquo Marte pugnatum est, & vtriusq; partis multi conciderunt. Diutius
vero durante prælio Ferdinandi principis equites hostium numerosa multitudine pressi, cum
suorum multos occisos, & nōnullos captos vidissent, ipsiq; multo pauciores ingenti multitu-
dine resistere non possent, ac de Ferdinandis salute valde solliciti fugæ fese dederūt. Quos ne vi-
tores quidem hostes ad extremum iam defatigati persequebātur. Cæterum profligato prin-
cipis exercitu cunctisq; diffugientibus, & si defatigati omnes anhelare videbantur, Dux tamē
Ioannes, qui Galli & Gothalanis prēerat, scitote, inquit, proceres nihil hanc vīctoriam gau-
diū, nihil laudis nobis allaturam, nisi Ferdinandum principem capiamus. Cuius vocē animisq;
desiderium cum audissent equites eius leuis armaturæ, celeriter omnes in Ferdinādum oculis
animisq; ferebantur. Qui nem defesso iam equo fugiente Dux ipse cum aliis permultis, quoru-
equi velociores erant, cōsequebantur. Hoc cū Rhodoricus Rebolletus, qui de Ferdinandi prin-
cipis vita valde sollicitus erat, quem custos eius salutis à tergo sequebatur, animaduertisset, in-
ter currendum nonnullos equites hortatus, vt fugientem principem comitarentur & diligenter
custodirent, reliquos in hostes conuertens. Hoc si, inquit, equites nos omnes honeste p̄vis-

Praeliū apud
Dematum.

Rodorici Re-
bolleti uerba
ad equites.

tute mori satius est, q̄ pati principem nostrum Ferdinandum, quem Rex, vt scitis, tam pie nobis commendauit, in hostium potestatem venire. Hodie cuiusq; nostrum fides & amor erga nostros principes agnosceret. Cuius sermo tantum roboris omnīū mentibus iniecit, vt q̄uis per pauci essent, vsc; adeo tamen omnium hostium impetu sustinueret, donec princeps ad tuum locum perueniens omne iam periculum euaserat, & ad Reginam, quę rūc ex Gerunda cū subsidio valde sollicita venerat, se recepit. Demum defessis equis, & superuenientium hostium crescente numero, cū magna multitudinis viribus ultra resistere non possent, tursus terga vertentes omnes incolumes quasi diuinitus euaserunt, præter vnum Rhodoricum Rebolletum, qui hostium multitudine circumuentus & ipse non interfectus tamen, sed q̄ magnopere mirandū fuit, illæsus ac sine vlo vulnera captus est. Quem Dux Ioannes aliosq; captiuos ad sua castra primum adduxit, deinde comitatos multis equitibus suis custodiendos Barcinonā misit. Cuius captiuitas non modo Regis & principis animos vehementer perturbavit, sed etiam omnes proceres totumq; exercitum magno dolore concussit. Erat enim non solum animo fortis, & gener nobilis, sed multis quoq; virtutibus clarus, & in rei militaris scientia dandoq; consilio magnus. Cæterū Ferdinandus Rebolletus eius nepos ex sorore, cui charissimus erat, nunq; post auunculi captiuitatem queuit, donec post multas repulsas & plurimis hostibus inuitis, qui tandem virum nullo precio liberandum esse censebant, eum tandem à Duce Ioanne decem milibus aureorum, quos florenos Aragoneos vocant, redemit. Cæterum hoc prælio plurimi quidem proceres tam de victoribus, q̄ de vicitis desiderati fuere. Nam Ferdinandi principis equites etiā numero pauciores, pugnandi tamen visu peritiores erant. Ideoq; primo concursu non tam viribus, q̄ rei militaris scientia & pugnandi exercitatione plures hostium, cum prius eorum equos vulnerassent, occiderunt.

Rhodoricus
Rebollet⁹ ab
hostib⁹ cap⁹

LIBER. XVII.

DE EODEM BELLO.

E X A V T E M cum primum de profigati principis periculo certior fieret, q̄uis oculorū cecitate impediabatur, ingenii tamen acie omnia videns, ex Dertosa statim paruo nauigio per Iberum amnem celesteriter in mare delatus est. Hinc magna classe, quā paratam habebat, cū magno militum numero nauigans ad Ferdinandum in Ampuriā peruenit, cui apud Boraciā, quod est Ampuriē oppidum, in littore exposito visus in lumina quasi diuinitus redierunt. Quę res quantum sisbi suisq; omnibus læticie, tantum quidē doloris atq; tristicie cunctis hostibus attulit. Coniunctis igitur viriisq; copiis & exercitiis auctis

Rex ex Derto
sa in Ampu
riam navi
gat.

Rex viis re
cuperauit.

in hostes Villam Dematum versus proficiscuntur. Hos cum aduentare Ioannes Gallorum & Gothalariorum Dux intellexisset, quoniā prælio, quod nuper prospere gesserat, Ferdinandi equitum maximam virtutem & pugnādi scientiam cognoverat, maioris exercitus vires & Regis autoritatem pertinuit. Erat præterea de oppidanorum voluntatibus anceps. Qui, vt solet vulgus, victoribus & his quorum fortuna melior est, semper adharent. Hinc itaq; castra moeūens oppidoq; Demato relicto, Perpignanum, quod erat oppidum maximum, & à Gallis p̄cipue cultum, suas copias adduxit. Quem Perpignanenses qui, vt supra diximus, omnes sere Galli erant, libentiamq; magnaq; læticia exceperunt. Hic igitur velut in tutissimo loco reliquit copias, ipse paucis comitatus equitibus, vt suum augeret exercitum, in Galliam profectus est. Et cū à Ludouico Gallorū Rege hominum milia decem, & magnam pecuniam impetrasset, Perpignanū rediit, vbi copiae, quas reliquerat, hybernabant. Cæterum Rex interim oppida & castella, quae in ea erant prouincia, omnia cœperat, & apud Figueram, quod oppidum de-

stat à Perpignano passuum milia circiter viginti, castra posuit. Et ex milibus alios in castris, alios in oppido manere iussit. Ipse vero modo oppidum, modo castra repetebat. Hic enim locus visus erat idoneus, ubi cōmode tutoq; contineret exercitus. Dum hyemis tempus, quod prælio gerendo repugnabat, præteriret. Idem quoq; consilium fuit hostibus, qui Perpignani commorabantur, ut ibi per duos menses Martium & Aprilem, donec pabuli copia fieret, se continerent. Kalendis iugis itur Matis Ioannes Gallorum Dux cum omnibus copiis egresus ex oppido Figueriam versus proficiscitur. Et cum bidui viam pedentem cum instructa acie processisset, tertio die locum castris idoneum elegit, & à Regis castris milia ferè septem sua castra locauit. Hoc cum animaduertisset Rex, Figueriae præsidio relisto reliquas omnes copias eduxit, & continuo castra mouens ordines instruxit, & oppidum nomine Peraltum, quod aberat à Figueria circiter quinque milia passuum, oppugnatum proficiscitur. Hic positis castris & dispositis tormentis multis ex partibus oppugnari oppidum iussit. Ad quod oppidum hostes post triduum, oppido nondum expugnato, noctu magno silentio, Regis excubitis omnibus vigiliam somno deuictis, propius accesserunt, & paulo ante solis exortum ex improviso magno impetu castra Regis inuadentes cum paucis admodum Regis equitibus, qui tunc in armis erant, acriter pugnare coeperūt. Reliqui namq; Regis equites, quibus ad armandum se tenuerunt, inermes equos ascendententes se fuge dederunt. Item Rex admisso equo celeriter Figueriam rediens summum periculum evasit. Ex his autem qui armis testi fortiter hostium impetum exceperant, nonnullis occisis, reliqui cum resistere hostium viribus & multitudini non possent, terga fugae verterunt. Omnibus diffugientibus pauci duntaxat, qui tormentis & armis præerant, subito nonnullis commutatis versisque contra castra tormentis, ab ingenti hostium multitudine Regis castra ceteraque omnia defenderunt. Hostes itaq; cum propter tormenta neque oppidum ingredi, necq; Regis castris potiri possent, defessi tandem ad sua castra pedes reculerunt. Hoc tamen prælio ex Gallis & Gothalanis perpauci, de Regis vero equitibus plures ceciderunt. In quibus Scipio Patella Siculus desideratus est, qui fugientibus ceteris vindicisque circumuentus ab hostibus acriter pugnans multis demum confossus vulneribus occubuit. In quo tamen plio & iniqua fortuna magnaque discrimine multi Duces Regis & equites inuictos amicos & magnas sui corporis vires fortissime pugnantes ostentarunt. Ex quibus fuit unus ex fortioribus Ioannes Gamboa natione Guipuzcanus, cuius in alio loco mentionem fecimus, qui solus impetum magnae multitudinis hostium sustinuit. Quorū strenuissime pugnans tres equites occidit, & alios multos vulneribus affectit, & amissio equo in suo corpore decem vulneribus acceptis, pedibus evasit. Et præter occisos ex Regis equitibus plures etiam capti fuere. Postero autem die Rex illuc cum omnibus copiis confestim redist. Et oppidū, oppugnatione nō cessante, breuiter ad obsequium adduxit. Quod cum primum ingressus esset, hostibus si congrederi vellent, pugnandi tempus denunciari iussit. Ioannes autem Gallorum Dux nihil respondens, die sequenti præter multorum opinionem castra mouit, & cum omnibus copiis Barcinonam versus proficiens ex itinere Gerundam, quæ præsidio destituta erat, inuasit. Qui breuiter paruoque labore captae Ioannem Sarriera præficiens, ipse cum exercitu Barcinonam pervenit. Hic paucis commoratus diebus, dum auxilia contraheret, magna continuaque febre corruptus nono die valetudinis à vita discessit. Ceterum Rex interea ex Peralto oppido digressus Castillonenses multaque propinqua oppida atque castella ad ditionem cōpulerat. Hinc Figueriam reuersus Pratarum Comitem cum exercitu Perpignanum misit. Cuius exercitus fama perterriti Galli ceterique milites aliarum nationum, qui sub Duce Ioanne meruerant, desertis, quibus præpositi fuerant, stationibus, per Pyrenæos montes domum suam reuertebantur. Que res non parui quidem timoris causa fuit cunctis hostibus. Ideoq; plures eorum principes ad Regem vltro venientes, ei se suaque omnia oppida obtulerunt. Tunc etiam Ioannes Sarriera, Margarit Petrus Ioannes Ferrerius Gerundensis Episcopus, & omnes Almendaretēs cū aliis multis equitibus, præteriti temporis impunitatem affecuti, Gerundam ciuitatem totumque Capræ Vice

Peraltum op
pidum.

Rex & equi
tes fuga peri
culum evase
rim.

Multi Regis
equites peric
rc.

Scipio Patella
Siculus occi
ditur.

Ioannes Ga
boa.

Ioannes Gal
lorum Dux
Barcinonæ
moritur.

comitatum Regis imperio subiecerunt. His demum recōciliatis populis & equitibus Rex cum suis copiis Montem Serratum versus proficiscens, ad leuam Barcinone relata, Martoreliā venit. Quod oppidum distat à Barcinona passuum milia decem & octo. Hoc atq; alii omnib⁹ capti oppidi, quæ inter Barcinonam & Montem Serratum erant, Rex Alphonsum Arago- neum & Pratarum Comitem cum magno equitatu & pedestribus milibus quinq^z contra Barci nonenses misit. Ipse vero cum reliquis copiis in Ampuriam reuersus, infra paucos dies Sanfe lentes, Palamosenses, Vergenses, cum aliis omnibus eius prouinciae populis, veniam petentes sine villa conditione perbenigne recepit. Sub idem tempus Gastonius Regis gener, & Foxan⁹ Comes magno cum exercitu in Nauarram, cuius possessionem post obitū Caroli Vianae pri cipis ad se iure hæreditario pertinere dicebat, ingressus, cum Lusetanorum factionibus adiut⁹ magnam totius regni partem coepisset, Tutelam ciuitatem, quæ sub imperio Regis erat, obſi dione premebat. Quod vbi Rex intellexit cum omnibus copiis, quas tum paratas habebat, i Nauarram, vt maturius obſeffis Tutelæ ciuibus subueniret, celeriter contendit. Cuius aduen tū cum Nauarræ populis nunciaretur, plures Lusetanæ factionis equites Comitē monere hor taricq; coeperunt, vt à Tutelæ ciuitatis oppugnatione desisteret, propterea q; si cū exercitu, quē ducebat Rex Aragonum in Nauarram, semel ingrederebatur, nō dubium quidem esse dicebant, quin facile subitoq; regno potiretur. Quod etiam neq; sine magnis cladib; bus, neq; sine Comiti maximo dedecore ac periculo fieri posset. Nam & secum magnas copias ducere Regē Ara gonum, & ei præterea in Nauarra factionem Agramontanorum, quæ magna totius regni pars erat, non defuturam scire se dicebant. Nos autem eti tibi expeditionem istam dissuaderemus, te tamen de nostra in te fide dubitare nolumus. Quippe qui te quacunq; fortuna sequi q; para tissimi sumus. Verum neq; fortis Duci, neq; prudentis esse ducimus, vbi nulla victoriarē spes est, fortunæ casus experiri velle. Quod si Rex Aragonum regnum Nauarræ suis liberis relin quere vellet, tum vero Comiti pro suo regno mori satius esse, q; regno cū honore simul amissio perpetuo moerore vitam ducere. Sed Regis hanc esse constantissimam voluntatem, vt post eius obitum statim Nauarræ regnum tibi restituatur. Regem præterea iam octogenarium esse atq; mortalē. Meli igitur ac sine periculo moram per breuis temporis ferre, q; paucorū diebus impatientia & importuna regnandi cupiditate regnum, quod partum esset, amittere. Illorum itaq; Comes verbis & rationibus adductus exercitum ab oppugnatione reuocauit, & suo to tusq; regni nomine legatos ad Regem misit. Qui cum eo pepigerunt, vt ex arbitrio suo dum viueret Nauarræ regno, quemadmodum Regina Blanca, priusq; à vita discederet, instituerat, vteretur. Mortiens autem Foxe Comiti liberam eiusdem regni possessionem relinquere. Hac igitur re perfecta & legatis honorifice dimissis, Rex ab itinere rediens, Tarracone, quo Regi na Ioanna contux & Ferdinandus filius paucis ante diebus venerant, profectus est. Hic p dies commoratus circiter octo, cum Barcinonam versus premissas cohortes subsequi vellet, Regi na subita grauiq; febre correpta eius profectionem distulit. Cuius spiritu multis & magnis cōfectus curis continuaq; egratione laborans, infra paucos dies afflictum corpus assiduis la boribus & supra mulieris naturam defatigatum destituit. Cuius inopinatus decessus incredibili dictu est quanto dolore non Regem solum & Ferdinandum fitum, sed etiam Tarracones omnes ciues & exercitum totum consternauerit. Obiit non minori fortitudine atq; prudētia, q; vixerat. Nam cum valetudine bīduo fatigata decubuisse, die tertio & se morituram cognovit, & mortem animose sancteque subiit. Die siquidem sic valetudinis quarto cum accito sacer doti Christi vicario diligenter exacte ritæ rationem retulisset, omnia primum Christianæ religionis & ecclesiæ sacra mysteria q; deuotissime petita recepit. Deinde vocatis simul cum Rege nonnullis magnatibus & Archiepiscopo Tarraconensi testamentum prudentissime condidit. Postero die consalutata reuerenter à pluribus intromissis equitibus, ab utroq; latere duabus in nixa matronis paululum caput extulit, & omnes qui aderant circumspiciens tenui voce & iam prope languenti: quātum charissimi proceres, inquit, Rex & ego vobis p vestra singulari vit

Gaston⁹ Co mes Eoxanus Regis gener

Nauarræ no biliū ad Co mitem Foxas nū confiliū.

Mors Regis na Ioanne.

Regine uerba ad magna
tes.

tute & erga nos probatissima fide deberemus, non immemores quidem laborum vestrorum si quando noster animus a magnis curis & assiduis cogitationibus quiescebat, inuicem loqubamur. Siquidem vos quod dignissimos esse iam diu cognouimus, quibus iure quodam premitos virtutis plurimum debemus, & id ipsum, si grati esse volumus, ingenuo profitemur. Nam & tot immanes conjuratos oppressimus, & hostes externos deuicimus, & non amissimus principatu & honorem & Regis dignitatis decus retinemus, & denique sumus in columnes vobis prorsus acceptum referimus fidelissimi proceres. Sed quoniam his miseriis temporibus hactenus officio vestro satisfacere nostrae facultatis non fuit, vobis, ut scitis, equites quod potuimus, quotidie gratias agebamus, re satisfacturi cum quietiore vita & feliori status conditione frueremur, tam et si meritis vestris dignum referri nihil unde poterit. Nunc autem quia mihi vita mortalis, cuius apud dominum rationem sum redditura, dies ultimus adest, & Rex meum erga vos officium vicemque suscepit, si minus officio virtutis vestrae satisfiet, a presentibus vobis & absentibus inuieris, quibus me multum debere cognosco, rerum omnium veniam & debitorum remissionem peto. Et quoniam vos vel meritis vestris, vel nostra commendatione Regi vestro Ioanni & Ferdinando principi quodcharissimos fore minime dubito, nobilissimi proceres, ipsum Regem senem & Ferdinandum filium adolescentem supremo nunc spiritu laborantis animae vobis in perpetuum commendabo. Hæc locuta statim caput & languentia membra reiecit. Tum vero per omnium ora manantibus lachrymis, ne Rex quidem oculis temperare potuit. Cæterum compresso tandem gemitu Tarragonensis Praesul lecti spondam, cui Rex adhærebat, propius accedens, Deus, inquit, te Regina Christianissima largitor omnium bonorum in pristinâ valitudinem restituet, Deus enim multorum hominum precibus, & populorum tuorum supplicationibus orationibusque cõmor te Regi, te Ferdinando principi, te nobis ipsis reddet in columnæ. Siquidem magna est misericordia eius, qui iustas hominum voces & orationes exaudit. Omnes tui populi, omnes innocentes pueri, omnes puellæ virgines ad Deum pro salute regiae tuæ manifestatis continuas preces effundunt. Cura igitur ut valeas & omnes cogitationes istas, que non infirmis modo, sed etiam benevolentibus maxime nocere solent, depone. Nam & tu quidem Regina nihil nobis, & nos omnia tuae maiestati debemus. Omnes enim principes de suis militibus & populis satis bene merentur, cumulateque satisfacti, quibus & bene consulunt, & sua defendunt & iniuriam fieri non sinunt. Quod officium a Regia tua maiestate nemo certe videt desideravit. Nos vero & pro Deo, si necesse fuerit, & pro principibus nostris, & pro nobis ipsis morimur. Quare si nobis idem nunc est animus excellentissima Regina, qui semper fuit, non equidem dubitare debes maxime nobis curæ semper fore Regem & Ferdinandum principem nostrum. Quibus & nobis omnibus nihil optatus, nihil grati hoc tempore prestatre potes, quod si omnibus reiectis curis tuæ valetudini consulueris. Tunc oculis vultusque quasi reuulscentis, et gratum sibi Praesulis fuisse sermonem pre se tulit, & reliquis equitibus, quae Praesul pollicitus esset, se facturos affirmantibus, gratias egit. Et omnibus dimissis equitibus Regem retinuit, qui cum etiam cubicularis mulieribus amotis, multa inuicem contulerunt. Cæterum paulo post a medicis, qui cum equitibus discesserant, reuersi si melius valeret interrogata, certe respodit adest vita meæ finis. Nam & grauiori nunc totius corporis dolore conficior, & perustum omnia palatum fastidit. Ea enim que gustui grata esse solebant, nihil praeter amaritudinem sapient. Quare saluti potius animæ multo quidem melius, quod corporis consulere possimus. Magna omnes, & præcipue Regem, tristitia cum hoc dixisset affecit. Qui de salute etius tam desperantes continere gemitum vix poterant. At illam quidem non minor animi dolor, quod valetudo corporis angebat. Etius enim corpus grauis infirmitas, spiritum vero continua cogitatio defatigabat. Siquidem bellis, quæ contra hostes geregabantur, nondum cœfctis, et Regi iam senti, & Ferdinandi filio adolescenti maxime timebat, filio presentem cuius tunc absentis incredibili desiderio tenebatur. Ille namque paucis ante diebus in Castellam profectus erat, ut cum Isabella Ioannis Castelle Regis filia connubium, quod per legatos pactum fuerat, celebraret. Tametsi mihi

Verba Praefu
lis Tarraco-
nensis ad Re-
ginam.

quidam eques illius temporis dixit Ferdinandum tempore quo Reginā mater eius ē vita ini-
grauit, non in Castella fuisse, sed Cæsaraugustæ. Quem videre Reginā priusq; discederet à vi-
ta maiorem in modum desiderabat. Ferdinandum siquidem sive cum Rege, sive cū alio loque-
batur tertio quoq; verbo nominabat. Hac igitur animi sollicitudine corpus quod longo dos-
lore magnaq; febre grauiter ægrotabat, magis in horas debilitabat. Eatnēsi nō min⁹ anxie-
tate animi, q; corporis dolore se confici sentiebat, a se tamen curas & cogitationes auertere nul-
lo modo poterat. Cæterum cum laborare animam sensisset, vt à defessi iam corporis vinculis
solueretur, vocatis, quibus in sacris rebus & diuinis officiis uti consueuerat, sacerdotibus lens-
ta voce & imperfecta orate patres, inquit, generis humani redemptorem pro animæ nostræ sa-
lute. Hæc dicentem & Christi crucifixi simulachrum amplexam sp̄iritus defecit. Et statim so-
luitis, quæ iam diu compressæ fuerant, vocibus, lamentis, ac plaintibus tota domus persona-
bat. Omnes enim cuiusq; etatis ac sexus homines, ita voces lachrymasq; fundebat, vt inter se
quandam inœoris contentionem edere viderentur. Mox vt voces comprimerent, a Rege cō-
moniti, dum matrone pueræq; tristi silentio mutos q̄stus animo volūt, pueri nobiles, quos
illa tanq; filios educauerat, doloris magnitudine grauicq; vulnere percussi, neq; gemitus, quos
emittere semel cœperant, suppressere, neq; se plorantes propter iussum Regis, intra domū Re-
giæ continere potuerunt. Sed foras egressi maiores questus, & quales tunc illis recens dolor
suggerebat, fundentes, totam ciuitatem magno moere tristiq; luctu compleverunt. Tū & om-
nium Tarraconensium fletus, & militum, qui extra muros ciuitatis erāt in castris, miserabiles
questus exaudiabantur. Quorum alii prouidam matrem, alii prudentem fœminam, mitē alii
dominam, alii fortem Reginam viraginemq; vocabant. Deniq; moriens incredibili sui dñe-
rio cunctos affecit. Et præcipue Regem, qui non amantissimam solum coniugē, sed etiā fidissi-
mam comitem, & præstantissimam bellorum sociam, laborumq; patientissimam perdidit. Cu-
sus obitum etsi moderate ferre, quia prudens erat, omnibus videbatur, incredibilem tamen ei⁹
animus, & multo quidem maiorem, q; vultu præ se ferebat, dolorem sentiebat. Nam cum labo-
rantem animā proximæq; mortis certa signa vidisset, summoq; dolori par esse resistereq; non
posset, multis perfusis lachrymis oculos auertens in aliud, quod proximum erat, cubiculum
secessit animo consternatus. Huc ingrediens sanatori cubicularicq; præcepit, ne quis ingredie-
retur cubiculum, nisi premonitus, ne eum consolari conaretur. Tū vestes, quibus induit⁹ erat,
exutus, lugubres accepit. Et obuoluto capite diu lachrymis indulxit. A quib⁹ tamen, vt facil⁹
multorum nobilium, qui ad eū veniebant, tristes animos & iustum dolorē leniret, abstinuit,
atq; multis gementib⁹, qui recenti resistere dolori nullo modo poterant, si Reginam Ioannā Verba Regis
quam amissimus, inquit, proceres lachrymis à morte redimere possemus, nō equidem dubito
quid eā mihi restituerent oculi vestri. Sed quoniam lachrymæ nec illi mortuæ, nec vobis profi-
ciunt, caendum quidem nobis est, ne dum lachrymas inanes fundimus diuinæ voluntati na-
turæq; repugnare videamur. Hæc locutus omnium singultus compressit & gemit⁹, Præfulig⁹
Tarraconensi, qui sibi aderat, curā funeris & ordinem commendauit. Postero die & in omnib⁹
ciuitatis ecclesiis & in Regia domo peractis exequiis, corpus aromatib⁹ & opobalsamo Regū
more perunctum, plures & Tarraconenses, & domus Regie sacerdotes cum multis equitibus
& Tarraconis antistite duce Populetum detulerunt. Quoniam sic testamento statutum fuerat,
est enim Populetum templū maxime venerationis, diuq; Bernardo dicatū, quod a Barcino-
na passuum milia quinquaginta abest, à Tarracone vero distat quatuor & viginti. In q; multo
rum Aragonie Regū monumenta sepulchraq; marmorea cernuntur. His autem qui sepelien-
dum cadaver deferebant, abeuntibus, Rex alios Duces ac milites omnes cōmonuit, vt in tertio
dī profectiōne pararent. Biduo igitur absunto cum omnibus copiis, que Tarraconæ
tunc erant, Barcinonē versus proficisciens ad Alphonsum Aragoneum & Pratarū Comitem,
quos, vt supra demonstrauimus, cū exercitu contra Barcinonenses miserat, die tertio peruenit.
Sed nunc ordo terū à longa digressione me reuocat. Ad Alphonsum igitur Aragoneū & Pra-

L. Marini Siculi. Lib. xvij.

tar Comitē redeo. Ab his enim calamis sermoq; diuertit. Qui ex oppido Sancugato, quod
 abest à Barcinone ferē decē milia passuum, aduersus Barcinonenses à Rege missi cis flumen Be-
 son, quod est prope ciuitatē, castra posuerunt. Hinc primum magnis & crebris incursionibus
 ad portas vsg; ciuitatis omnes agros igni ferroq; quotidie depopulabantur. Deinde castellū,
 quod in altiori loco supra fluminis ripā propugnatoribus & aedificio valde munitū erat, acris-
 ter oppugnare ceperunt. Quod cū Iacobus Galeotus, qui ciuitatis & exercit⁹ praefectus erat,
 animaduertisset, ne deses in magno ciuitatis & obſſorum discriminē videretur, magno cum
 equitatu & peditū quatuor milibus, vt obſſis in castello maturius subuentret, egressit. Et in-
 structa acie, cohortibus electis, quibus initū cōmittendi prēlī cōmiserat, Dionysium Portu-
 galliç prēfecit. Alaris vero Menautus & Gratianus Aguerrius praeerant. Ipse vero Galeotus
 Duces & milites omnes hortatus Regis equitibus, si prēlū cōmittere vellent, signū dedit. Al-
 phonsus aut̄ Aragoneus interea reliftis qui castellū oppugnabant, cū reliquis omnib⁹ copiis
 flumen traicerat, & instructis ordinib⁹ Giliū Erediam, Ioanē Prataꝝ, Martinū Lannicū,
 & Ioannem Deimbū prēposuerat. Hos paucis verbis hortatus, & in hostes impetū facere va-
 lentes continuuit, donec proprius accederent, vt procul a muris ciuitatis prēlū cōmitterent. In
 eos ergo proprius accedentes, magno tubarū & tympanorum concentu signo dato, Duces &
 omnes equites Alphonsum Aragoneū secuti magnum impetū fecerunt. Quibus hostes cū tur-
 batī primo prēlio resistere non possent, in ciuitatem celeri fuga sese recipere coepérūt. Qui cū
 portis ciuitatis ingredi simul nequirent, eorū a Regis equitibus occisi quingenti, capta vero
 tria milia fuere, & in his Galeotus & Dionysius Portugalliae non solū capi, sed etiam graniter
 vulnerati. Nonnullū tātū, qui prēuiderant ingressus difficultatē, non ad ciuitatem, sed ad proxim-
 os montes & silvas fugientes periculū mortis euaserunt. Multi viatores in ciuitatē fugientes
 hostes insecuri per portā, quam Nouā Barcinonenses vocāt, in ciuitatem ingressi cū clues nō
 nullos occidissent, mox tamen saxis, quæ de fenestrīs præcipitata cadebant, periculo cedere re-
 grediq; coacti fuere. Ex quibus graue vulnus accepit Artalī Cardona Gulisanī Comes. His
 egressis & ciuitatis portis conclusis, Alphonsus Aragoneus receptui canere iussit, & exercitus
 omnes incolumes in castra reduxit. Hoc prēlio quanq; tanto vulnere percussa & iam cōsterna-
 ta ciuitas lugebat, tēpla omnia, quo mulieres cum pueris & puellis confugerant, lamentis & mi-
 serandis vocibus personabant. Omnes totius principatus cōfūrati metu perterriti, sese Regis
 clementiæ dederunt. Barcinonensium tamen animi nō minus q; antea fuerāt pertinaces erāt.
 Alphonsus aut̄ Aragoneus ingenti potitus victoria superueniētem Regē eti⁹ propter obitum
 Reginę intestino recentiq; dolore consternatum, productis tamen trūphantis more captiuis,
 non parua læticia, & quā ille dissimulare vix poterat, affecit. Hac enim victoria, multis hostiū
 captis principibus, & totius ciuitatis deditiōnem, & omnī laborum finem polliceri videba-
 tur. Hinc igitur Rex ad locum ciuitati proximum cōiunctas omnes copias adduxit, & capto
 suburbio, quod Petralba tum dicebatur, ibi castra posuit, expugnatīq; omnibus, quæ ciuitati
 aderant, castellis & turribus, vndiq; terra mariq; ciuitatis muros maioribus minoribusq; tor-
 mentis oppugnari iussit. Nam prēter cāpestres exercitus, erant etiam in mari triremes viginti,
 sedecimq; naues onerarie. Quibus Bernardus Villamarinus aliiq; Duces nō ignobiles cū
 magno pugnatorum numero praeerant. Ciues itaq; tum longa fame, tum acri continuaq; op-
 pugnatione compulsi atq; omni victoriæ subsidiisq; spe destituti, p triduum impetratis indu-
 cīs legatos ad Regem primos ciuitatis de deditiōne misserunt. Quorum vnum, cui Ludouicus
 Seclatinus erat nomen, à Florentia Tusciae provinciæ ciuitate oriundus, in hunc modum Re-
 gem allocutum fuisse ferunt. Quemadmodum, clemētissime Rex, liberalis magnanimiq; vir-
 tus illustrior est, multoq; tunc excellentior habetur, quum is, qui prēter opinionem ineratq;
 sua munus aliquod magnū recipit, & omni beneficii spe destitutus, & extrema rei necessariæ
 coactus egestate, miseram animam inopemq; vitā ducebat: sic & omnis clementia maioris est
 gloriæ, quum crimen eius, cui remittitur est grauius, nullamq; venia meretur. Ingrati Barcina-

næ ciues omni quidem vel humano vel diuino suppicio digni sunt, nisi forte, q̄ eos sui conatus factiq; maxime poenitent, tuam nunc clementiam Dei q; misericordiam mereantur. Angeli quorum natura nostra, id est humana multo præstantior est, ingratitudinis criminis & elationis in Deum creatorem suum, cuius fieri similes affectabant, iniquissime commiserunt. Qui tamē de cœlo nunq; cecidissent, tanta quippe est clementia Dei, si quum deliquerunt nō ipsi sibi defuisse, suamq; culpam poenitentia ducti cognouissent. Fortuna semper inconstans, nobis inuidens vel nostra potius imprudentia & humanitatis infirmitas opes nostras omnes maximis laboribus terra maricq; partas euerit. Honorēs in contumelias & oppobrium, libertatem in seruitutem mutauit. Nobis deniq; sensus omnes eripuit, nihilq; preter miserias animas relinq. De quibus si supplicium, q; quis iustissimum, sumperis, cū præsertim tuæ solite clemētiae nos tradere non dubitemus, magnum quidem pietatis & humanitatis nomen, quo nihil laudabilis est in principib; a te profecto longe recedet. Si vero Barcinonæ ciuib; qui mortem meritentur, vitam pietate concesseris, quod & sine illa reprehensione & tua magna cū laude facere potes, sanctissimum quidem clementiae tuae nomen & immortalem gloriā consequeris, tuasq; virtutes omnis admirata posteritas tibi sanctoq; tuo & vere Regio nomini benedicet. Sed ego dum pro Barcinonensib; oro, mitissime Rex, & oratoris officio fungor, non ignoror tamen q; vel iniuste vel impudenter faciam, qui eorum salutem peto, qui non clementia quidem tua, sed animaduersione & quoq; genere mortis digni sunt. Qui diuinam & Regiam tuam malestatem grauiter & indigne læserunt. Non igitur vitam, qua sumus indigni, sperare, non venia, quam non meremur, petere: non tanti criminis impunitatem deprecari, sed dignū nostra culpa iudicium, meritasq; penas depositare debemus. Quare ne nostræ preces iniustæ tuas aures magis offendant, excellentissime princeps, accipe claves tuae ciuitatis. Et quoniam a te Rege patreq; nostro sine causa defecimus, impieq; delinquimus, quodcunq; supplicium mortisq; gen; in corpora nostra statueris, certe non recusabimus. Nostris enim cognitis erroribus a tua maiestate, quam crudeliter offendimus, non minus iudicium precatum, q; misericordia petim;. Quod si nos, ut meremur subire iussi, vna quidem nobis non paruo solatio fatura res est. Si quidem nostros cognoscentes errores, pro culpa supplicium non coacti, nō pertinaces, sed volentes ultroq; patiemur. Poenitentibus enim & suam culpam cognoscentibus, penas & crucias omnes, quibus sute plectuntur, non dolori quidē, sed voluptati potius esse solent. His præsertim qui vel in Deum, vel in Regem, sicut nos, vel in parētes temere se deliquisse cognoscunt. Hæc locutas osculatas & lachrymis aspersas claves obtulit. Rex autem pietate commotus non sine lachrymis acceptis claviis huic ceterisq; flentibus legatis & osculandam dexteram suppliciis liberaliter præter multorum opinionem præbuit, & Barcinonensib; cūtisq; hostibus non vitam solum & criminis impunitatem, verum etiā pristinam libertatem & honorē omnium restitutionem & integratatem pariter concessit. Et legatis dimissis, postero die Barci Rex Barcino nonē portis reclusis, & obuiā ciuib; penē omnibus egressis, triumphali curru, quem ciuitas obtulerat, recusato, candido vectus equo per portam, quam diui Antonii Barcinonenses vocat, ingressus est. Et cum per omnes ferè ciuitatis viros familiariter equitasset, ciues penuria viæ & famam pati squalore vultus & corporum macie facile cognouit. Quapropter edibus in Regis expositus inopia panis & ciuitatis inedia permotus, Barcinonæ statim cōuocatis magistratibus alimoniae reiq; frumentarie consuluit. Hoc bello confecto, quod annos decem & inenses quatuor perdurauerat, & Barcinonensib; in Regis fidem gratiamq; reuersis, omnes totius principatus populi vota, que pacis & quietis percupidi promiserant, magnis & multo tum dierum supplicationibus persoluerunt. Idē Aragones, Valētini, & Siculi omnes fecerūt. Quorum plurimi nobiles, & præcipue Siculi, non sine magnis munib; ad Regem statim gratulatum conuenierunt. Quos Rex honorifice suscepitos militaribus titulis & præclaris insignibus ornauit. Omnibus gratias agens, seq; simul excusans, si propter temporum conditio[n]em, ut eius animus optabat, referre non posset. Quippe qui totius principatus reconciliatis

nem ingrediatur.

Bellum dece
annorum C
quatuor men
suum.

populis, & præsertim Barcinonensibus, quorum recuperationem iam desperauerat, sinitisq; laboribus ingente læticiam, quam animo conceperat, oculis vultuq; præ se ferens, bonis omnibus, per quos dignitatem & salutem suam defenderat, satissimè cōmaxime studebat. Deoq; optimo maximoq; cuius auxilio per paucis adiutus equitisbus, non solum Gothalanos, verum etiam hostes externos oppresserat, gratulabatur. Omnes enim Gothalanorū populi, paucis exceptis nobilibus, & cum his Belaguerensibus & Gerundinis & Montis Albi municipiis à Rege defecerant, tametsi Gerundæ nonnulli cives ad Palariensem Comitem declinaverant, quos tamen Regina Ioanna, vt latius in alio loco scripsimus, ad fidem & sanitatem magno sermone reuocauit. Belagueræ quoq; populares tumultuari coeperunt, quos & eorum magistratus, & Regis ingredientis aspectus compescuit. Nunc autem et si nonnullorum, qui Regi fideles fuerunt, meminisse velim, non audeo tamen quos possem nominare. Aliis enim, si quos mihi ignotos sua laude fraudarem silentioq; præterirem, fortasse quidem non parvam inuidia facerem. Viris igitur omissis de nonnullis fidelissimis constantissimisq; mulieribus brevi sermone referam. Quarum una Barcinonensis nomine Carthellana magna probitatis atq; constante sc̄mina, vt Regi fidem seruaret, primum se magnis opibus, deinde domo patriaq; nec non propinquis omnibus & affinibus priuari passa est. His enim relicta omnibus, cum alio rum conatus immanes ferre non posset, à ciuitate discessit. Magnum nimisrum & rarum muilebris sexus exemplum fortitudinis exhibuit. Mirabile quoq; suę virtutis robur, & erga Regem sincerae fidei firmamentum cuiusdam puelle, cui Capatera sicut nomen, animus significauit. Quæ cum suæ domus omnes à Rege defecissent, à sponso suo, qui cum aliis defecerat, interrogata quem erga Regem animum haberet. Ego respondit & vnum Deum colo, qui in celis est, & vnum Regem Ioannem in terris. Mortuo deinde in defectione sponso funere eius interesse noluit, & sibi lugubres uestes ab affinibus oblatas non induit. Illud etiam quod Isabella Montania cognominata fecit, magna quidem fidelitatis nec minoris fortitudinis extitit argumentum. Hæc enim cum Barcinonæ magnis opibus multisq; vel animi vel corporis virtutibus maxime polleret, erat siquidem admodum diues, & forma insignis, & à cunctis ciuib; vt in Regē coniuraret, cogereb; ne cōfurationis crimen subiret, clani noctu Pobolim oppidiū suum in quo præmunitam arcem habebat, parvo comitatu se recepit. Hic paulo post a' sacerdotiū armis obseissa, nec oppugnatione, nec minis vnq; cessit, sed tam diu castellū se q; propugnando defendit, donec missum à Rege subsidium, quod aduocauerat sibi, superuenit. Nācū primū Rex intellexisset Isabellam mulierem sibi q; deuotissimā ab hostibus oppugnari, & ob fidione premi, statim Petrum Torrellam cō exercitu & auxilio Pobolim misit. Qui celeriter illic profectus breui hostibus pligatis & Isabellā Montaniā seruauit incolumē, & oppidanos omnes, qui metu perterriti iam cogitare de deditione coepérant, tutos in fide retinuit. Verum enim uero, quod admirabilis fuit, in tanta mulierum multitudine tres, quas modo memorauit, duntaxat in officio permanerunt. Quæ quidē quo pauciores, & virtute atq; fide pares fuerūt, eo pfecto maiore laude & Regis gratiā meruerunt. Nunc aut̄ de præliis & oppugnationibus, q; sub idē tempus multis in locis acciderūt, non dubito quin aliquid immo multa p̄termiserint. Sunt em̄ nonnulla, q; cū aliis contexere vix potuimus, nec tamen erant silētio digna. In quibus multorū qdem Ducū atq; equitum virtus nō solū magna fuit p̄specta, sed etiam admirabilis. Præsertim in Ampuriarū ciuitate, vbi centum & quinquaginta Regis equites & pauci admodum pedites, qbus Petrus Torrella præcerat, ab ingenti Gallorū multitudine multisq; tormentis obseSSI, prop̄ duos menses acriter propugnantes ciuitatem defenderunt. Quos nō hostiū vires, non multa tormenta, quibus acriter offendebantur, sed sola quidem famis equis absump̄tis ad cibū, deserere ciuitatē coegit. Fuit hic tamē interfactus eques quidam nobilis nomine Saura. Percussi vero grauiter Raimundus Lautianus Gasparis Lautiani filius, Martinus Garaus Cruillas, Sarrera, Petrus Michael, qui fuerat Regis Alphonsi Vicecancellarius, Zapata eques ordinis Mōtesan, Ioannes Valcōcharius, Ioanchius Mesquitan, Aluarus Astorga, & Ioannes Garrus.

Carthellana
Regi fidelis
mulier.

Capatera pu
ella Regi fi
delis.

Isabella Mon
tania fidelis.

Saura eques
occis⁹ et alij
plures uulne
rati.

Garrus. In eo præterea prælio, quod apud oppidum Dermatum gestū fuisse demonstrauimus, ppter Rhodoricum Reboletum, capti quoq; fuere Ioannes Cardona Comestabilis, Dominus Monialini Siculus, Puccius ordinis Montesani pfectus, Raimundus Labian, Ferdinandus Osius, Ioannes Lanuctus. Desideratus aut̄ dūtaxat Petrus Nignus, nec hic quidē ab hostib; sed p errorē, quasi Gallus esset, à sociis occisus. Item apud oppidū Peralatū multorū quidem virtū admirabilis extitit. Per pauci q̄ppe nobiles aduersus ingentē hostiū multitudinē acerrime pugnantes, ne Rex ab hostibus caperet, effecerūt. Cuius quidē rei p̄cipuam laudē omnes q̄ p̄zlio interfuerunt, Scipioni Patellae libenter ascripsere. Plures tñ & hic capti fuere, ex qbus Ludouicus Mudarra cū in arce quadā sub custodia maneret, post mediā noctē deceptis custodib; ex alta turri desiluit, & extra vallū arcis egressus inspectā vigiliis & quisnā esset interrogatus, Mudarra statim respondit intrepidus, qui à vobis recedit. Sed redeo ad Regem.

Petr⁹ Nign⁹
occisus.Ludouicus
Mudarra

LIBER. XVIII.

DE PERPIGNANI OBSIDIONE.

V I F A T A L I rationē, vt plures arbitrabantur, ad labores natus continuos, post tot vel externa vel domestica bella, sentio iam cōfessus aliud etiam & inopinatū cum Ludouico Rege Gallor; bellum gessit. Huius aut̄ bellī p̄cipua causa fuit pecunia, quam Rex Galliæ Ioanni Aragonū Regi mutuauerat, repetitio. De quo mutuo etsi supra fusiū scriptissimus, breuiter tamen hoc loco repetemus. Deficientibus igitur Gothalanis Ioannes Aragonū Rex à Ludouico Rege Gallorum trecenta milia aureorū, quos Galli coronas vocāt, mutuatus ei donec iuuuum persolueret, oppidū Perpignanū totamq; prouinciā Rosconionis oppignorauit. Cæterū Gothalanico bello confecto Perpignani ciues aliiq; populi finitimi, qui Gallorū mores & imperium molestissime ferebāt, quotidie nec sine tumultu suū Aragonū Regē cōuocabant. Hoc admonitus Ludouicus ab illis, quos Perpignanensibus cæterisq; populis p̄fecerat, mētuēs ne si Perpignanenses ad Aragonū Regē desiceret, & oppidor; possessionē & pecunia, quā mutuauerat, amitteret, legatos ad Regē Ioannē misit. Qui cū eo de recuperādīs pecunias diligēter ageret. Quas si Rex Aragonū soluere nollet, aut nō posset, oppidorū, q̄ p̄gnorauerat, sibi pro prietatis omnia iura cederet. Quod si min⁹ hoc facere vellet, de reddendo mutuo cōprædes & sp̄sores in Galliæ p̄staret. Hæc cū legati retulissent, Rex hoc modo respōdit. Si mutuū quod a me Regi vestro debet, soluēdo nūc esse, pfecto & vos exigēdē pecuniae labore, & me ipsum reddēdæ cura, qua maxime p̄mor, q̄ p̄mū liberarē. Nihil est em̄ quod hoc tēpore me magis fatigat, q̄ h̄c aeris alieni sollicitudo, nihil quod magis optem, q̄ Galliæ Regi, q̄ nos tā necessaria tēporibus, si verū fateri volumus, & pecunias & militibus plurimum iuuit, satissimare. Nos stris p̄sertim redēptis oppidis. Sed huic animo desiderioq; nostro vires & facultates defunt. Si quidē bella, q̄ tot annos, vt scitis, gessimus, nihil nobis auri, nihil argenti, nihil deniq; rerum omnū mobiliū reliquerūt. Quicquid præterea preciosum nostri proceres & familiares tam Siculi, q̄ Aragones habebant diuturnitate belli consumptum est. Regem igitur Ludouicū magnopere rogam⁹, vt hanc mutui repetitionem tam diu differre velit, donec vel ex paruis vestigalibus nostris, vel ex vsu census oppidorum nostrorum, quæ possidet, sibi satissimāt. Nam ius proprietatis, quod ille petit, alienare non possim. Vades autem, quos dari sibi possit in Gallia, necessarios non esse iam cognoscit. Multos enim ac tutos habet fidetussores, dū tot populis n̄fis, quibus imperat, vt̄. Quod si defectionē eorum timet dūmodo nō aliquam patiant̄ iniuriā, illorū ego fidē & officium p̄stabo. Ad cui⁹ rei securitatem sponsorē me p̄zebo. Et quoniam mihi Rex Ludouicus nouis conditionibus, quas postulat, & virtuti populo-

Regis responsum.

N

rum nostrorum, quos ipse p pecunia, quæ sibi debet, possidet, & amicitiæ nostræ diffidere visus est, eo diligenter operâ dabo, quo minus expostulare mecum iure possit. Cum hoc responso legatis in Galliam reuersis, & oppignoratis populis imperiū Gallorum tumultuosius recusantibus,

Rex Gallorū
in Hispaniā
mittit exerci-
cū.

Perpignanen-
ses Aragonū
Regem uocat

Perpignanū
Rex ingredi-
tur.

Rex Gallarū rursus & amissionē pecunia, & Perpignanensem defensionem verit, vndiq; mo re suo conuocatis equitibus magno cum exercitu Duces electos, vt Perpignani ciues & reliq; totius eius principiæ populos armis & oppugnationibus opprimeret, in Hispaniā misit. Qui dicto Regis audientes p montes Pyreneos in Hispaniam ingressi Perpignanū versus profici scuntur. Horum aduentū cum Perpignani ciues intellexissent, statim nūcios cum literis ad Regem Barcinonam miserūt. Quibus eum deprecabantur, vt si eorum vitam charā haberet, & Perpignani possessionem in perpetuū amittere nollet, ad eos cum subsidio celeriter cōueniret. Sese cōpertum habere confirmabant Gallorum Regē magno cum exercitu Perpignanū pro pediem venturum, ac de omnibus Perpignanensibus & eorum finitimiis populis ultimū sum pturum esse supplicium. Perpignanenses autem omnes decreuisse potius ad vnum velle mori, q; illis vel aduentū vel imperium ferre. Cum his mandatis nūciis discedentibus, arma quib; aduententes Gallos à ciuitatis ingressu inhiberent, indignantes parare coeperunt. Quid cum Galli, qui in oppido cōmorabantur, animaduertissent, sibi mortem timentes, in arcē, quā Gal lie Regis præfectus tenebat, se se receperunt. Cuius arcis ædificium sic vel arte, vel operis magnitudine præmunitum erat, vt nisi propter famam à custodib; deseratur, nullis hostium virib;, nullis ingenis expugnari possit. Arcis autem præfectus & omnes custodes subito certis locis munitiones & propugnacula disponentes, oppidanos oppugnantes ingrediq; conantes acti ter depellebant. Interim vero Rex ex Barcinona cum paucis equitibus aduentens oppidū in greditur. Et oppidanos ab arcis oppugnatione magno labore reuocatos & adhuc maxime tu multuantes egerrime cōpescuit. Composito tandem tumultu, cum eos moneret, vt Gallorū Regi tantisper pareret, donec illi mutuū psoluere, statim conclamarunt omnes, vt eos aut morti traderet, aut ab imperio Gallorū liberaret. Se nāq; vel sub Aragonū Rege viuere, vel mortem subire, vel lōgius cōmigrare, sibiq; nouū domiciliū querere statuisse dixerūt. Quos cū Rex i eo, quod dicebant obstinatos esse, & neq; pudore, neq; metū sentire cognouisset, mulcere maluit q; irritare. Quod igitur illis expediret se facturū esse respōdit. Interea Gallis q; Perpignani propinquas arces oppugnabāt, Regē Aragonū Perpignanū venisse & arcis custodes oppugnare nūciatū est. Qui vehe[n]tēter hoc nūcio cōmoti relictis, q; oppugnabāt pximis castellis, celeriter Perpignanū cū omnibus copiis cōuenerunt. Et positis castris, multis tormētsi oppidi portas ac muros oppugnare cooperūt. Est aut Perpignanū oppidū nobile magniq; incolatus inter Gerundā Hispaniæ & Narbonā Galliæ ciuitatē, ab vtraq; æquo ferē spacio remotū. Tū itaq; Rex Aragonū etiā pacē magis optabat, q; bellū admiratus tamen insolentiā Gallorū & repentinum furorē, q; eius voluntatis ignari nulla ratione ducti oppidū, quod possidebant, oppugnare coepissent, oppidanos, q;s ante reprimere conabāt, vt acriter ppugnarēt hortatus est. Quod illi sine vlla qdē hortatione strenue faciebāt. Cæterū Gallorum erat oppugnatio duplex. Nā propugnantes oppidanos magis qdē arcis custodes, q; ex castris Gallorū oppugnantes fatigabant. Ab illis enim tormētsi a' tergo feriebāt. Ideoq; Rex post mediā noctē, q; secuta est, oīa loca in qbus propugnates ab arcis præfectis offendī poterāt, magnis multisq; cōfixis trabib; iniectaq; terra muniti iussit. Quod ut citi⁹ ac melius fieret, ipse qdem tota nocte eque militis atq; Regis officio v̄sus est. Prima luce munitione peracta, oēs vigilia noctis ac labore operis defessos, vt cōquiescerent, commonuit, aliosq; recentiores, qui vicissim propugnarent hortatus est. Oppidani vero omnes & Regii milites, quibus etiam mulieres ac pueri armā mīstrabant, cum Gallorum magnus exercitus vndiq; oppidum circumplexus oppugnaret, eo acriter vltro propugnantes hostes à muris propellebant, quod minime dubitabant, quin si in illorum potestatem veniet, vltimo iam supplicio plesterentur. Omnes igitur sibi mortis periculum timentes propugnando fortiores erant, & magnos labores cōtinuasq; vigilias tolera-

bant. Ideoq; ab ingenti hostiū militudine longaq; obsidione sese incredibili virtute defendebant. Erat enim in castris Gallorū, qui sunt in oppugnationibus ferocissimi, hominum milia quadraginta. Quos acriter oppugnates, ac non unq; scalis muris appositis ascēdere certati conātes, Perpignani clues tū sua virtute, tū Regis hortatu fortissime repulerūt. Et quatuor pē mēses, p̄ter maximos labores, etiā famē multarūq; rerū inopīa ptulerunt. Nā sub idē tēpus Ferdinandus Regis filius ex Castella, vbi Regis Henrici sororē Heliabē, vt superius demonstrauimus, in matrimonī duxerat, obſesso patris subuentre desiderans paucis comitat⁹ eq̄tib⁹ in citeriorē transiit Hispaniā. Et auxiliis in itinere cōtractis Barcinonē puenit. Hic etiā & Gerū dæ copiis auctis, Perpignanū versus pficiscit. Cuius aduent⁹ expectatio terribilis admodū in castris Gallorū ferebaſ. Omnes enim & vlerioris & citerioris Hispaniæ proceres cū magno equitū & peditū numero fecū ducere Ferdinandū multi Gallorum Ducibus fallo nunciabāt. Nam & equites valde pauci cū Ferdinandō veniebāt, & peditum quoq; paruuſ erat exercitus. Galli tamen crebris falsisq; rumoribus pterriti prima nocte taciti discessum parare coeperunt. Et de secunda vigilia magno silentio castra mouentes, obsidione relata, clam discesserunt. Totaq; nocte continenter euntes, in Galliā fines ante diem puererūt. Quorum fugam cū vigiles ciuitatis nondum exorto sole, nihil in locis vbi Gallorum castra fuerant concernētes, animad uertissent, affecti magno gaudio ad Regem certatim concurrunt propter hostiū discessum p̄mia petentes. His abitionem Gallorum nūciantibus, incredibilis omnibus lāetitia, sed maior oppidanis orta est. A quibus exultantibus maximus exortus est clamor. Rex autem, cuius amīus & omnis mentis affectus erat in filio Ferdinandō, suspicari statim vereriq; cœpit aduersus eum Gallos esse profectos. Ideoq; nonnullis confestim p̄missis pueris velocissimis, ipse mox cum multis equitibus & magna Perpignanensiū multitudine de filii salute valde sollicitus ex oppido profectus est. Cumq; nō longius progressus esset, ei & filiū cum exercitu iam aduenire, & hostes in Galliam ingressos esse & Narbonā ciuitatē versus proficiſci nūciatum est. De quibus rebus etiā minime Rex dubitabat, certissimis nuncis affirmantibus, tamen non tā aīceps q̄ videndi filium percipidus ad eum pergere statuit. Signa eius & armorum fulgores vbi militū septē iter confecit plane prospexit, & multos à Ferdinandō missos nuncios accepit, ac ingentes lātantū militum voces audiuīt. Ferdinandus interea & de Gallorū discessu, & de patris aduētu certior factus, cū equitibus leuis armaturæ Regi celerius obuiam venit. A quo non minus honorifice q̄ lātanter acceptus est. Et post gratissimos amplexus, dū milites vtriusq; conuenient, lōgos sermones inuicem contulerunt. Deum Perpignanum simul eodem die se se receperūt. Hic dies prop̄ viginti, dū Ferdinandus & eius milites longi itineris laboribus defessi cōquiescerent, Rex cōmorat⁹, interim cōuocatos omnes oppidanos iterum cōmōnuit, vt Ludouico Gallorum Regi, cuius amicitiam conseruare volebat, breui tēpore parefēt, donec inuitū, quod illi iure debebat, persolueretur. Ad hēc verba Regis ex oppidanis vir qui dā nō ignobilis hoc modo respondit. Quod ex me audies, inuictissime princeps, hoc nūcīrum est insitū mentibus omniū, q̄ Perpignani ciuitatē & totam eius prouinciā colunt. Vnus enim ex paucis ego sum, ne dicā solus, quos tuus hic populus omnibus in rebus & publicis et priuatis negotiis semper consulere consueuit. Quapropter nemo quidem est in hoc oppido, cuius ego mores & ingenium ignoſe. In hac autem re, quam nunc à tua Malestate iubemur, iam pridem volūtates & animos omniū sum expertus. Quibus omnino decretum est, quod uis mortis genus potius perferre, q̄ diem vnum Gallorum mores & imperium subire. Assueti quippe tecum viuere benignissimo principe, barbaros quidem aliorum mores & insolitā seruitutem tolerare non possumus. Quare si tu, magnanime Rex, quod nō credimus, Galliæ Regis amicitiam pluris facis q̄ amore nostrū, quo te prosequimur, tibiq; libet illi huius op̄tū liberam possessionē relinquere, hoc est quod nos tuam Malestatem supplices deprecamur, vt nobis aut ipse altum colendum quemuis locum cōcedas, aut nos ipsos pro liberis nostris & uxoris aliud q̄rere domiciliū pimittas. Quod si hinc abire tibi in animo est, & huc iterū cō

Numer⁹ Gal
lorum exer-
citus.

Galli ab obſi-
diōe discedūt

Ferdinandi
principis ad-
uentus.

Verba cuius-
dā Perpigna-
nensis ad Re-
gem.

tra nos reuersuros Gallorū exercitus suspicaris, nullum quidē nobis matus beneficiū conferre potes, q̄ si te laborib⁹ & periculis eripiens aliquem tutum in locum contuleris. Nos em̄ te vel absente semper honorem tuum, nos domos nostras, liberos & vxores, presertim contra Gallos, facile defendemus. Quapropter et si monitis eius obsequi nolle videbantur, eos tamen quia sibi q̄ deuotissimos esse cognoverat, consolari maluit, q̄ accusare. Quibus, quoniam ex oppido iā discedere statuerat, Ludouicū Requisentiū p̄fecit, et cū eo multos nobiles et eq̄tes regnorum suorum q̄rū multos paucis ante dieb⁹ militarisbus donis & insignibus ornauerat, manere iussit. Quorū nomina pauca hęc occurunt. Spurius Cardona, Martinus Angulus, Ludouicus Mudarra, Ioannes Clauertus, Michael Ioannes Gralla. His omnibus vbi qd facere deberet imp̄eravit. Postero die militibus Castellę, qui cum Ferdinandō venerant, veniā & missione flagrantibus, & annona, quam in oppido relinquere volebat, iam deficiente, cum filio Ferdinandō & eius exercitu Barcinonam versus proficiscitur. Septimoq; die postq; discesserant in ciuitatem peruererunt. Hic cum dies quinq; Ferdinandus commoratus esset, et si cum patre mane re diutius optabat, suę tamen vxoris Helisabes Castellę Reginę nuncis & literis vrgentibus, ad eam demum cum suis copiis, patre suadente, discessit. Cuius discessum cum primum Galli, qui Perpignani arcem tenebant, intellexerunt, ad Ludouicum Regem in Galliam nuncios & literas misserunt. Quibus eum de Ioannis Aragonum Regis absentia, & eius filii Ferdinandi in Castellam recessu certiorem faciebant. Ideoq; si Duces cum exercitu redirent, oppidum capere facile possent. Si autem eius expeditionem negligenter, & serius exercitum mitteret, sese cum arce simul in hostium potestatem venturos esse dicebant. Nec dubium esse, quin paucis diebus aut oppugnatione aut fame deuicti manus hostibus darent. Proptereaq; equites & oppidanī posteaq; eos Rex Aragonum deseruerat, incessanter nos in arce multis tormentis acris oppugnabant, seq; quo longius vigiliis & magnis laboribus iam defessos vix posse pedibus insistere. Periculis igitur illorum Rex Ludouicus commotus, ac secum reputans incommodū & iniuriam, quae eum maneret in posterum, Ducibus, qui cum copiis apud Narbonam ciuitatem constiterant, imperauit, vt ad obsidendum rursus Perpignanenses statim festinarent, donec his expugnatis totam eorum prouinciam deuastarent. Quos etiam monuit, vt si inde sine suo iussu recederent, scirent se grauiores ei poenas esse daturos, q̄ hostibus, si in eorum potestate venirent. Duces ergo Gallorum, quos ab obsidione discessisse grauiter penitiebat, cognita Regis voluntate, non tantum minis eius & imperio, quantum verecundia cōmoti, q̄ primum conuocatis militibus, qui per oppida vagabantur, ad obsidendum oppidū statim conuenirent. Quod magna festinatione locatis castris dispositisq; tormentis acriter oppugnare coeperunt. Existimantes oppidanos a Ducibus & Rege destitutos aut metu perculsus in deditiō nem esse vēturos, aut paucis diebus oppugnatione deuictos iā manu capiēdos. Sed tamen eos longe nimis sua fessellit opinio. Perpignanenses enim, qui dū Rex aderat in patriæ defensione magnā laudem p̄meruerant, Rege quidē absente multo fortiores erant, acrisq; propugnabant. Nec se diutius intra muros continere poterāt, sed odio magno, quo Gallos inimiciter p̄sequabantur, & pugnandi desiderio conflagrantes interdiu nōnunq; noctu portis oppidi reclusis in castra hostium erūpentes, illorum multis occisis & nōnullis captis in oppidum summa celeritate sese recipiebant. Ac potius oppugnatores, q̄ propugnatores erant. Donec attoniti Gallorum Duces & iam defessi non solum ab oppugnatione cessabant, sed vrgente quoq; metu de discessu plārūm cogitauere. Formidabat enim nō modo bellissimos viros, sed armatas q̄p mulieres fortissime pugnātes. Quapropter et si Regis indignationis & irae memores ab obsidione recedere non audebant, affecti tñ multis magnisq; cladibus & de victoria iā desperrates pr̄s abfissent, nisi defecisse cōmeatus obfessis & omniē cibariō gen̄ intellexissent. Qui mēses ab obsidionis initio circiter octo nō solū cibariis humanis, sed oīb⁹ etiā cōsumptis animalib⁹ & herbis diuturna fame lāguētes dū p̄pugnabāt suo ipsorum motu cōcidebāt. Intoleranda q̄ppe fame vix credibile est q̄ patētes erant. Oēs em̄ multis dieb⁹ nihil p̄ter mures ac felēs

& domesticos canes, quos mulieres per vicos oppidi linteis & longis latifqz pallis venabant, comanducauere. Quibus etiam deficientibus extrema iam necessitate laborantes non solum in carnes Gallorum, quos occiderant, dentes intulerunt, sed in suorum quoqz cadavera morsus in secerunt. Nonnullæ mulieres cū peperissent rabie famis agitatæ vtero suo cotinuo fœtus reddide runt. Alię præterea matres inedię stimulis actæ non equidem maternæ pietatis oblitæ, sed fas mis imperio conuictæ suos filios siue fame siue alio casu perēptos, lamentatione miserabiliter pro priisqz lachrymis aspersos comedenterunt. O rem admirabilem, & cibz genus infandum. O rari famis & extreme necessitatis exemplum. Quod in Hispania tamen tertio nūc accidit, bis enim antea contigerat, & Numantinis a Romanis obsessis, & Saguntinis à Carthaginensibus. Sed Perpignanensem fuit tolerantia maior, qui cum tot mala & suprema pericula suo etiam Regem monente vitare potuerint, noluerant. O ingentem hominū & admirandam in laboribus & periculis perseverantiam. Vsqz adeo nanqz Perpignani ciues in patriæ defensione pertinaces fuerunt, vsqz adeo Gallos oderunt, vt ne illorum imperium subirent, omnia malorum generæ perferre maluerint. Magna tamen eorum virtus, magna fides & fortitudo laudabilis. Sed equitum, quos illi Rex cum præsidio reliquerat, constantia laudabilior. Propterea qz à Rego sepius admoniti per literas, vt exirent ex oppido, quoniam eis cōmeatum & subsidium mittere non posset, illi tamen ne ciues, quos fortissimos agnouerant, descreverent, cum eis permanere & extrema pati decreuerant. Cæterum cū famæ indies magis virgeret, & neqz subsidiis, neqz vita villa spes esset, honestas à Gallorū Ducibus oblata de pace cōditiones, vt & ciues honestice benigneqz tractarentur, & equites cum armis & equis discederent, acceperunt. Galli igit̄ portis iam reclusi, multis in oppidum ad explendam famem & clausū mulcendos animos premissis cibaribz, ingressi tandem & suis & alitorum laboribus finem fecere. Equites vero Regi, quoniam pro cibis equos omnes absumperant, armis etiā, que ferre non poterant, relictis, peribus iter facientes ad Regem Barcinonæ peruenierunt. Quos Rex omnes amplex⁹ magnis honoribus exceperit, & eorum fide fortitudineqz misericordia laudata, pro tempore, quibus potuit munieribus prosecutus est, excusata pecunia & rei familiaris tenuitate.

DE MORTE EIVS ET GESTIS IN EA.

OMNIBUS CONFECTIS & EXTINCTIS BELLIS RELIQVUM VITÆ SUÆ TEPUS BARCINONÆ TRANSEGIT. Vbi demum labore senioqz penè consumptus, vitali iam deficiente virtute, febre defatigari coepit. Cum igitur lecto triduo decubuisse, vt erat semper homo cautus & prudens, iam se moriturum cognoscens accersito anime medico de omnibus exactæ vitæ noxiis Christianorum more gemens & magno cum dolore confessus est. Allatum mox sacramentum, quod audiisse petuerat, lachrymabundus deuotissime recepit. Vbi vero animæ saluti consuluit, testamētum deinde condidit, & Ferdinandum filiū heredē successoremqz legitimū instituit. Ad quē in Castella tunc commorantem nūctos & hanc misit epistolā. ¶ Satis me diuqz vixisse cognosco, Ferdinandē fili charissime, & ideo quoniā & diutius, & vt opinor bene & cū honore vixit, magnas immortali Deo gratias ago. Nunc autem iam tempus est, vt naturæ debitum persoluam. Cui ego iā citatus, quoniā sic necesse est, parere minime recuso. Arbitror itaqz me pro pediem ab hac vita mortali discessurū. Cotinua siquidē febre quinqz dierz metu penè defatigatum corp⁹ & etate confectū in horas magis debilitati sentio, & cū spe vite simul deficerem. Quapropter ubi nostrorū maiorū more & Christianæ religionis instituto diuinis & humanis rebus satisseci, mihi æquū atqz pñecessariū visum est, vt te, quē priusqz discedā videre non potero, de valetudine mea vel emigratione potius p literas & iūcios certiore facherem. Mitto igit̄ tibi simul & Isabellę tuæ præstantissime coniugij salutem & paternam benedictionē. Et quia de rebus a me nuper institutis quid tu Ferdinandē fili pro nřa & aliorum salute sis factur⁹ ex testamento nostro plane omnia cognoscēs, hac epistola vos, nam tecum etiam Isabella filia charissima loquor, pro meo erga vos amore, & itē pro vñā in me pietate moneo, rogo, & obtestor ut

Regis epistola ad Ferdinandum filium.

omnibus rebus humanis diuinas anteponatis. Nihil vobis vñq̄ sit charis Dei cultur, nihil virtute præstantius. Nihil præterea sine honorum virorū consilio faciat. Memento queso semper istius nostrę monitionis, quae vos ab amore paterno missa profecto nunq̄ fallet. Ego vobis & labores & æmulos non defuturos prospicio. Sed vos si meis monitis parueritis, nullis vñq̄ vici cedetis aduersariis, nullis defatigati laboribus succumbetis. Equites insuper vobis & populos omnes vestri principatus & Regiam demū dignitatem plurimum cōmendo. Vane lete & absentiā nostram fertote moderate. Cū his līris nuncis ad Ferdinandū filiū missis, omnes qui aderant, quoniā tristiciā quandam præ se ferre videbantur, consolari coepit, vt vim ne cessitatis & quo animo ferrent, omnibus moriendum esse dicens, neq̄ tamen eos mori posse, q̄ bene vixissent. Bonis hominibus & virtutem colētibus auxilium diuinū non defuturū, quod sibi multis in rerum & fortunæ varietatibus nunq̄ defuisse. Hæc cum dixisset, remotis omnibus cōtemplationi deditus aliquandiu conquicuit. Mox autē vbi vitæ spei minus habere coepit, admissos equites & familiares per humane singulos amplexatus, suppliciter ab omnib⁹ veniam petiuit, si quem forte grauius offendisset, si cui nō pro meritis satiſcisset. Interea medici quo diuitus eius morte differrent, ex margaritis & auro cæterisq; gēmis admodum p̄closis & simul cōtritis confectos cibos ei ppinabant. Quibus aliquāto suffulit tā diu vitam produxit, donec quę voluit effecit dixitq; omnia. Nullū doloris signum, nullam mētis perturbationē, nullum deniq̄ mortis metum præ se ferens. Sed aduersus eā fortis & constans, omniū præ ritarum rerum memor, & præsentes diligenter instituit, & de futuris prudenter religiosq; cōfuluit. Pridie vero q̄ naturæ satiſfaceret, cum se graui⁹ affici sensisset, extremum ecclesiæ petiuit olei sacramentum. Quo solēniter perunctus, laborantis & iam demigrantis animę spiritū magno labore ducens, à sacerdotibus Euāgelicam lectionē recitari, qua Christi cruciatus referuntur, obſeruat, & poenitentiarū psalmos. His orantibus aures dum præbet attentiores subito n̄mioq; langore defesus totus penē concidit, adeo vt conclusis iam luminibus & manib⁹ frigidis à nonnullis efflasse animam crederetur. Verum mox respirans & iam reclusis oculis omnes, qui aderant, aspiciens. O vanas, inquit, hominum cogitationes. O miseros omnes, qui ad principatus aspirant, qui diuitias, opes, & nimios honores affectant. O fœlīcē pauperum cōditionem, & illorum securam vitam atq; beatam, qui panem comedunt cū sudore sui vultus, qui viuunt labore manuum suarum. Nam mihi misero quid regnum, quid honores, qd obsequia plurimorū contulerunt? Quid! labores scilicet magnos & multa corporis & animæ percūla. Nec vñq̄ ætate tā lōga potui mihi dies aliquos videre bonos. O me miserū & inſelīcē, qui tā sero fallacē mundū cognosco, qui vitā certe vixisse multo meliorem, si nō Rex, sed pauperis agri cultor fuisssem. Hec magno cū animi dolore ferebat, Alphonsi fratris, vt arbitror, recordatus atq; secutus exēplum, q Neapolī olim moriens eadem protulisse verba memorat. Cæterū cū hæc dixisset imaginē Christi crucifixi, quę iuxta eū erat, defixis oculis intuēs: O conditor, ait, mūdi De⁹ omnipotēs & hominū p̄stētissime redēptor, parce mihi indignissimo seruo tuo miserere mei clementissime Iesu, & à peccatis meis auerte faciem tuam, non meis meritis domine, quę nulla sunt, sed illa tua ineffabili pietate & infinita misericordia, qua motus, vt homines à morte redimeres, crucis mortem subire voluisti. Hæc locutus voce iam deficiente Christi patibulum sepius osculatus expirauit.

DE AE TATE EIVS ET TEMPORE MORTIS
ET EXEQVIIS.

DEcessit Barcinone. xiii. Kalendas Februaris, post partum virginis anno. M. CCCG.
LXXIX. Aetatis vero sue. LXXXIII. mēsibus quinq̄ minus & dece dieb⁹. Aragonie aut̄ regno p̄fuit annos viginti. Cuius fun⁹ maximis honoribus & ingenti solēnitate celebatur est. Sed multo maiore omniū mœrore atq; fletu deploratū, tota ciuitate summo dolore cōcussa, adeo vt mœstissimis lamentis q̄ Barcinone dom⁹ funestata videre. Vbiq; nāq; luḡ

•biq; gemitus, vbiq; deniq; miserabilis flet⁹ audiebatur. Cum primum egit animam, præter multas hominū querelas & vberimos fletus, venaticos etiam canes, quibus persequi feras cōfuerat, tristes v lulatus emittentes mirabiliter fleuisse cōplures nobis viri nobiles affirmarūt. Aragones præterea omnes, Gothalani, Siculi, Valentini vexilla magno gemitu per terrā trahentes in signum magni doloris etiā clypeos cōfregerunt. Huius siquidē principis mortē incredibiles hominū lamētationes secutę sunt, quæ nondum etiā post triginta annos à multo pectoribus exciderunt. Plures em̄ q̄ cū eo vixerunt, sepe mectū sermones cōferentes eū sine genitu lachrymīcō nominare vix possunt. Peractis exequis defuncti corpus p̄ciosis vnguētis, balsamoq; punctū ex Barcinone magnus sacerdotū numer⁹ & ingēs nobilū multitudo populetū detulerūt, sic enim testamēto statutū fuerat. De cæteris aut̄ rebus in testamēto relictis nihil cōpertū habui, nisi q̄ a Ioanne Coloma secretario eius accepi, de sacrificiis quibusdā & rebus diuinis p̄ illos salute q̄tannis celebrādis, q̄ sub eius imperio militates i p̄litis occubuerint.

Canes i mor
te Regis ulu
lasse.

LIBER. XIX.

DE REGE FERDINANDO ET ISABELLA REGINA CATHOLICIS PRINCIPIBVS.

TSI D E R E B V S, quas Rex Ferdinādus & Isabella Reginā geserunt numero multas & magnitudine mirabiles, historiā recentē adhuc & vix absolutam publicare nō licet, tamē Carolo Regi Cæsaricō n̄o, qui fortasse virtutes auitas & præclaras actiones ignorat, rem per gratā faciemus, si pleniorē historiam magnūcō volumē in annū quinquagesimū differentes, summā quādam & quasi brevitatū rerū, quas animose sancteç gesserunt, in lucē proferemus. In quo multis etiam Hispaniæ nobilibus atq; Siciliæ, quorū parentes pro Regia dignitate magnos labores multaq; pericula passi magnā laudē ppetuamq; memoriam meruere, gratificabitur. Cæterū priusq; de rebus, quas principes catholicī gesse, quicq; dicamus, more n̄o de vtriusq; nativitate brevi sermone referemus & primo de Rege Ferdinandō.

DE LOCO ET TEMPORE CONCEPTIONIS ET NATIVITATE EIVS,

Genitus fuit Rex Ferdinandus in Aragoniæ pago, quem Aragones Fresinū vocāt, & dī stat à Calatajuto passuum milia circiter duodecim. Locus est aut̄, q̄nū paruus, aquis tamē, hortulis, arboribus amcenus & agris fertilis. Vbi Ferdinandi parentes dies aliquot comorantes eū genuerunt, anno supra mille & quadragecentos quadragesto nono, circiter Idū Iunias. In hoc aut̄ paruulo pago & cuiusdā agricolę pauperis hospitio genitū fuisse Regē Ferdinandū, nobis quidem multis rationibus cōstat. Nam cū Rex Ioannes pater eius hic discedens Valentiam versus profectus esset, vt illuc equitū quorundam pernitiosas factiones & magnos populorū tumultus cōpesceret, Reginā Ioanna quæ remāserat in Fresino post Idū Iulias cessantibus naturæ menstruis se grauidam esse cognovit. Cui⁹ rei nuncium cum literis ad Regem destinavit. Quem nuncium postero die Ioannes Petas Regis hospes cum aliis Reginę literis subsequutus magnis à Rege munib; & omnis immunitatis priuilegio donatus est, atq; etiā vt omnes patrię suę, qui ferē omnes agricultores erant, honore præcederet. Rex præterea Ferdinandus cum hac transiret Isabellæ Reginæ me præsente suum gentiale solū ostendens, ecce inqt locus ecce domus, in qua me parentes genuerunt. Erat aut̄ domus admodū parua, cuius parietes nō in mōrei, non lapidib; extructi, sed qui ex compressa terra vix manebant. Quoscum Carolo Imperatore Cæsaraugustā proficiscientes, quia Ioannes Petas & ei⁹

Fresinus.

N illi

Vnicus filius e vita migraverant, cu Ioanne Ruffo Archiepiscopo Consentino legato summi Pontificis sine cultore vidim & sine techo. Hinc Regina discedes Kalendas Octobris vtero tam mesceeti & p Nauarre principatu pficisci Sangosae constituit. Vbi pppter absentia Regis ipsa simul cu Carolo priuignio, cōsiliariis & iusticie pfectis adhibitis, omnib Nauarre & Aragonie populis sua prudenter administrait. Cūqz parsedi tēpus instare sensisset, & infans ex vtero matris egredi conaretur, et si tunc temporis imbrum tēpestas erat horribilis, vt tamen in Aragonia pareret, lecticam statim concendens Sosium, quod erat Aragoniae oppidum Nauarre propinquu, deferri se propere iussit. Huc dum vehitur, itinere toto per passuum milia ferē se, p̄decim q̄uis magnis continuaqz partus doloribus afflicebatur, tamen vt erat fortis & prudens & suę dignitatis atqz salutis non oblita, dolores, quibus maxime torquebatur, suppressis ac dissimulans, Deo preces & orationes fundere nunqz destitit. Vbi tandem Sosium peruenit Dei auxilio & nomine Marię Virginis inuocato, & adiuta diligentis obstetricis officio, filiu peperit Ferdinandum sexto Idus Martias, anno M. CCCC. L.

DE SIGNIS ET IUDICIIS PROSPERAE
NATIVITATIS EIVS.

Quo quidem nato magna repente serenitas orta est, & sol, qui die toto vix apparuerat, multo clarior quam solebat effulsi. In ethere præterea corona variis ornata coloribus & Iridi similis visa est. Quę signa nimirum multis, qui aderant, ostendere videbantur, vt puer qui proximo partu natus esset, clarissimus inter homines erat futurus. De cuius etiā natilicia felicitate multi viri sapientes & astronomi non præsentes modo, qui eum natum viderūt sed absentes quoqz longeqz distantes multa magnaqz prædixerent. Si quidem Neapolit eo die, quo natus est puer, vir quidam religiosus ordinis Carmelitarum, homo literis & moribus insignis ad Alphonsum Regem in castellum nouum veniens, hodie inquit Rex in Hispania citiori puer cui generis natus est, qui maximus olim inter Christianos principes nominabitur. Quippe qui res magnas, multas, & sanctas domi forisqz geret, quibus fidem, nostram religionem Christianam, & Hispanię nomen altius attollet. Cuius verbis & vaticinio Rex, quoniam vir sanctus a multis, qui mores eius & vitam nouerant, habebatur, & multa quę antea prædictis verissima reperiebat, magnam fidē adhibuit. Quam nō multo post cum de Ioannae Reginæ partu nuncium accepisset, affectus leticia confirmauit. Carolus etiam princeps Vianę frater eius ex patre, qui fuit virtute præclarus & diuinī cultus admodū studiosus, cu ad se præderem Ferdinandus admodū puer & annorū ferē quinqz venire nunciaretur, ei confessim surgens obuiam descendit, & suis quibusdam dicentibus vt eum, quoniam puer erat, expectaret in mea, nescitis inquit quę causa vel quę ratio potius me mouet, vt puerum hūc plurimū diligam & magnificiam, profecto nō solum quia frater meus est, sed qz eum sine dubio prospicio principes omnes, quos Hispania nostra peperit omni genere virtutum superaturū. Alia præterea multi viri non indocti multa prædixerunt, qui suis opinionibus & iudiciis decepti minime fuerunt. Asserebant enim puerum adolescentemqz labores magnos multaqz passurum pericula, postea vero de multis hostibus & ad uersariis victorias habiturum triumphales, & ex tenuissima fortuna ad honores amplissimos venturum & altissima rerum fastigia. Quę quidem omnia suum effectum sortita iam vidimus. Cæterum Ferdinandus in Fresino genitus & in Sosio natus, vt erat in omnes princeps humanus & benignus, utriusqz loci memor utrūqz populum maxime coluit & memorabilem fecit.

DESCRIPTIO SOSII ET LAVDES.

Nunc autem quoniam de Fresino supra mentionem fecimus, æquum videtur, vt de Sosio quoqz pauca dicamus. Est itaqz Sosium, quod indigenæ Sos appellant, oppidū Cælibertę, quę nunc Aragonia dicitur, primū quod ex Nauarra vensemibus occurrit, in edito lo-

eo positum. Quę r̄s causa est magna salubritatis. Geminos colles amplectit: ex quib⁹ desce-
sus est & ad totidem planicies & agros admodum fertiles, multumq; fructiferos. Multis reb⁹
ad humanę vitę vsum necessariis abundans. Fœlix præterea claris aluminorum ingenis, & eq-
tibus nobile. Quorum præter alios, q; militari virtute ac eruditione, laude magna digni fuere,
duo præcipue viri recentiores & nostri temporis nobis occurruunt merito nominandi, Iacob⁹
scilicet Fontius & Martinus Ampius moribus & literis insignes.

DE PVERICIA EIVS ET EDVCATIONE.

Nunc autem digressio nostra finem habeat, & ad Ferdinandum reuertatur oratio. De cui
ius infantia quod scribā nihil habeo, nisi q; cum esset forma cōspicuus, in se omnium
oculos conuertens, parentibus magnam spem probitatis magnaç virtutis promittere vide-
batur. Cum autem septimum ageret annum, quo iam ætas discere literas admonet, excellentis
ingenii magnaç memorie signa dedit. Sed iniqitas temporum fortunęç sequentis inuidia
magnum principis ingentium, quod erat ad literas capessendas aptissimum, à bonarum artū
studis retraxit. Nam cum Hispano more legendi scribendiq; ordinem didicisset, & iam gram-
maticæ præceptis incūbere vellet, exorto bello, quod Carolus à quibusdā male persuasus pa-
tri suo crudeliter intulit, puer à literarum studio reuocat⁹, arma cum vix annum decimum cō-
plenisset tractare coepit, & aurigis ac pueris à pedibus adiutus equum ascendere & agitare didi-
cit. Qui cum propter ætatem sine vlo dignitatis titulo parum autoritatis haberet, vt & hono-
re aliquo gauderet, & ab aliis diligentius obseruare, Montis Albi Dux à patre crea⁹ est. Edu-
catus autem inter equites armatos & adultus, cum literis vacare non potuisset, eruditione caru-
it. Tamen si magnis ingenii viribus adiutus, & consuetudine sapientū non minis prudens euas-
sit ac sapiens, q; si fuisse doctissimis præceptoribus eruditus. Sed de virtutibus eius & aliis re-
bus altas. Nunc enim quantam quantam fortitudinem adolescens in officio rei militaris ostē-
dit, quantamq; meruit laudem multas adeptus viatorias, & quas res vscq; ad tempus quo duxit
vxorem gessit, in patris eius historia demonstrauimus, cum de Isabellę Reginę die natali pau-
ca dixerimus, ad ea quae matrimonio conjuncti simul gesserunt summatim referēda veniem⁹.

DE ISABELLAE REGINAE PROGENITORIBVS.

Et si de Castellæ Regibus & Isabellæ Reginę prosapia longam mentionem fecimus, nūc
tamen aliquid repeterem per necessarium ducimus, vt qui fuerint eius proavū sc̄re volenti-
bus gratificātes: q; recta linea, quāç legitimo iure in Castellę regno successerit Isabella post
mortem Henrici fratris ostendamus. Ab Alphonso itaq; reliquis omisssis, initum sumemus.
Qui cum clemētissimus & humanissimus fuisse, Petrum genuit sibiç successorem instituit.
Qui crudelitatis infamia subiit, vnde cognomen accepit. Quapropter ab Henrico fratre suo
notho iure cæsus existimatur. Quo de medio sublato complures Hispaniae proceres, quibus
illius immanitas formidolosa fuerat, ad Henricum gratulatum conuidentes, eū statim Regē
appellauerunt. Hic Castellæ nobilium & omnium populorum voce Rex elect⁹, humanissime
gubernauit. Cui mortuo Ioannes filius succedit. Qui filium genuit Henricum, cui Ioannes
filius in Castellę regno succedens Hēricum filiū habuit. Qui propter aduersam corporis va-
letudinem Valetudinarius fuit appellatus. Ex quo natus est Ioannes cognomento Secundus,
Hic in Tauro ciuitate nat⁹ adhuc infantul⁹ p̄sem amisiit. Ideoç patru⁹ eius Ferdinandus quasi
tutor, Castellę regni curā suscepit, & iustissime fidelissimeq; gubernauit, vscq; ad tēpus, q; puer
diligenter educatus & adult⁹ ad etatē puenit, qua potuit gubernare. De cui⁹ electione & iurefu-
rādo, q; Hispaniae nobiles & ciuitates Regi suo quasi pignus fidelitatis p̄stare solent, & Ferdinandū
di patru⁹ eius admirabili virtute animoç magno & excellenti latitu⁹ alibi scripsimus. Illud au-
tem hoc loco admonere volumus, quod vulgo fertur & in multorū mentibus insitum est. Di-
cunt enim Ferdinandum in Toleti templo maiori, quo magnates & ciuitati⁹ procuratores cō-

venerant, vt qui Rex erat futurus post Henrici mortem inteligerent, Ioannem fratris filium parvulum circumstantibus ostendisse suis humeris impositum, quod alii minime probant. Propterea q̄ eo tempore puerum Segouiae fuisse dicunt, nec Toletum delatum fuisse propter imbecillam ætatem, quapropter absens Rex fuit appellatus. Qui procedente tempore diligenter educatus cum ad ætatem peruenisset, qua iam curatoris non egebat, multis instructus lectiōnibus & sapientum virorum consilii adiutus regni sui curā suscepit, & annos prop̄ quinquaginta regnauit. De cuius administratione rebusq; gestis historia p̄grandis & capitulosa satis circumfertur. Hic Rex vxorem duxit Mariam Ferdinandi patruī sui filiam. Quæ primum filias peperit duas, quæ teneris annis à vita migrarunt, & deinde peperit Henricū, qui fuit huius nominis numero quartus. Cuius matre defuncta pater Isabellam duxit uxorem Ioannis Portugallæ Regis ex filio neptem. Ex qua illi Isabella nata est, de qua nobis est sermo futurus, & Alphonsus, qui annum agens ferè decimū quartum sublatus est. De cuius genere mortis quod homines opinantur, ego quidem nec affirmo nec inscio. Extinctum enim suspicantur nō sine veneni suspicione, quod si fuit datum, quod ego non arbitror, profecto nequaq; gustasset, siq; de quibusdam, qui regni patrimonium occupantes res nouas moliebantur, sentiebat, dissimulando tacuisse. Deceptus est enim puer, propterea q; nec eius animus excellens, generosus, & vere Regius quæ fieri contra suam dignitatem videbat tacere potuit, nec ætas puerilis hominū mores & insidias nouerat. Nunc autē quoniam de rebus gestis Henrici Regis, de morib; de duabus uxoris, quarum, quia natura mollis erat, neutram deflorauit, ab aliis autoribus multa narrant, & nos etiā alii in locis pleniorē fecim⁹ mentionē, ad Isabellā tā nřa reuerať oratio

DE LOCO ET TEMPORE NATIVITATIS EIVS
ET ALIIS REBUS.

Nata est Isabella Reginā in oppido Matruali, quod à Salmantica ciuitate distat passuum milia circiter quinquaginta, albi vini copia & bonitate nominatū, anno supra milesimū quadringéntesimo quadragesimo nono. Quæ post obitū patris cū mater mariti desiderio nūmīum flens in grauissimam non solum corporis valetudinem, sed etiam mentis & gritudinem incidisset, Henricusq; frater eius, quem pater mortens Regē instituerat, omnia possideret, educata est modicis opibus tenuiq; fortuna, sine fastu, sine deliciis, sine mendaciis, sine adulatiōibus, sine vīlis illēcebris, quibus omnes ferè magnorum principum liberi delicatores educari solent. Quam adultam sine vīla vel parentum vel aliorū indulgentia, sine multis epulis, quæ plerumq; bonos mores & clara corrūpunt ingenia, Castellæ regni proceres ferē omnes multiq; Pontifices, qui uxoris secundæ Regis Henrici partum non legitimū fuisse opinabant, Henrici fratris hæredem futuram legitimeq; successuram iurecurando constituerant. Quæ res Hispanie populis & ciuitatibus denunciata literis & præconū vocibus famaq; late fusa multos Christianorum principes, vt eius coniugium peterent, excitauit. Nam preter alios, qui clandestino secretoq; modo nuptias illius affectabant, tres præcipui certatim magnoq; studio compebant. Alphonsus scilicet Rex Portugallæ, cuius vxor à vita decesserat, Carolus Dux Guiana & Ludouici Gallorum Regis frater, & Ferdinandus Aragonie princeps. Quæ parentes hāc ob causam pauloante Siciliæ Regem instituerant. A Portugallæ Rege missus venit orator Vlippionensis Archiepiscopus, & à Ludouico Rege Francorum Cardinalis Albinus, Ferdinandus vero causam suscepit Alphonsus Carrillus Toletanus Antistes. Quibus Isabella etiā diu cū tabunda magnaq; verecundia suffusa, sicut in huiusmodi re puellarum mos est, nihil respōdit, saepē tamen ac saepius requisita cum Dei multis orationibus inuocasset auxilium, rem tulit ad consiliarios & regni proceres atq; Pontifices, quos sibi beneulos fidelesq; cognoverat. Qui prudenter omnia cogitantes, deum pensatatis omnibus competitorū partibus, & regni, paci, quietiq; future consulentes, Isabellę consortium Ferdinandi Siciliæ Regis maxime conuenire dixerunt. Quorum fidelissimis & amantissimis consilii admonita & iam persuasa, domine

sticorumq; suorum, quos honoris sui studiosissimos cognouerat, votis & precibus adducta, cum Portugalliae Franciaeq; legatos honorifice dimisisset, cum Ferdinando despontata est Si ciliæ Rege. Qui quidem tunc erat impubes & annorum fere decem & nouem. Quem sponsa mensibus vndeclim tredecimq; diebus antecedebat. Iuncti sunt itaq; pares ætate, pares etiâ forma, pares corporis statura, pares ingenio, pares moribus, pares fortitudine, pares generis antis quitate propinquis & affinibus. Ex fratrib; enim patruelibus genitico in extissimo gradu cõ sanguinitatis Hispaniæ primates omnes pariter contingebant. De quorum cõtracto matrimonio cum parentes & cognatiliteras & nütios accepissent, affecti sunt gaudio magno omnesq; Castellæ, Aragoniæ, Siciliæq; ciuitates sacerdotesq; psalmum Te Deum laudamus concinente gratulationes magnas egerunt. Verum enim tuero cum fortuna semper bonis aduersetur, non defuit hominum malorum dolor & alienæ felicitatis inuidia, quorū prauis consilii Rex Henricus persuasus ac potius stimulis agitatus, cum connubio sororis & honore gaudere debuisse set, eam primum dispositis insiditis capere tentauit, & custodibus tradere. Deinde cum neq; capere neq; nuptias eius dirimere potuisset, omnium rerum & oppidorum que pater illi testamento reliquerat, possessionem spoliauit. Nec eo contentus armis à regno depellere conatus est. Cuius iram vel cæcam potius animi caliginē cum Ferdinandus & Isabella neq; literis deprecatoris neq; legatis neq; rationibus ullis placare potuissent, inter eos magnæ discordiæ crudelesq; factiones ortæ sunt, & ea mala secuta, que semper in regni diuisione solent accidere. Nam cum regni proceres alii Regis Henrici, alii Ferdinandi & Isabellæ factionibus adhæsissent, Hispania tota multos annos durante discordia sine gubernatione, sine iusticia, sine pace, sine quiete, magnis continuisq; flagravit incendiis, & genus omne malorum perpessa est usq; ad Henrici Regis obitum. Qui mortuus est in oppido Majorito, anno. LXXIIII. supra mille & quadringéto. tertio Idus Decembris hora noctis fere septima. Obiit autem intestatus, vel quia, ut quidam dixerunt, se tunc moriturum non putauit, vel quia quod veris est, ut fuit in vita negligens & improvidus semper, sic fuit etiâ in morte. Qui laborans in ultimis & articulo mortis ea que ad animæ suæ salutem pertinebant, Hispaniæ Cardinali & aliis quibusdam primatib; commendauit. Ex quorum numero fuere Rhodoricus Comes Beneuentanus, Marchio Sætillensis Cardinalis frater, Castellæ Comestabilis, Dux Areuali, Marchio Villenæ. Ex quibus p actis Henrici Regis exequiis, alii ad Isabellam Reginam, quæ Segouia tunc erat, alii domum suam sese contulere. Rex quoq; Ferdinandus de Regis Henrici morte cetero factus, ex Cæsar Augusta Segouiam magnis itineribus ad Isabellam venit uxorem. Quæ iam Reginæ Castellæ & Legionis nomine & titulum sibi vendicauerat, & cū multis curie sue nobilibus & ciuitatis magnaç numero sacerdotum Regis Henrici sui fratris funus soleniter celebrabat. Hic Segouie ciues ingenti læticia Regis sublatis vexillis Ferdinandum Regem & Isabellam Reginam Castellæ & Legionis alii vocibus appellauerunt, virtusq; manus humiliter osculantes. Quod etiam iurefirando confirmarunt. Idem regni proceres fecerunt, & omnes Curia magnates, scilicet Petrus Gonsalus Mendocius Hispaniæ Cardinalis, Alphonsus Carrillus Archiepiscop; Tolitanus, Iacobus Mendoçius, Marchio Santillanus, Garsias Aluatus à Toletto Dux Albanus, Alphonsus Henricus Hispaniæ maris Almirantes maximus Ferdinandi Regis auunculus, Petrus Fernandus Velascus magnus Castellæ Comestabilis, Beltranus Cuianus Dux Alburquerqueianus, Petrus Manrhicus Comes Triguignianus. Multi præterea viri nobiles multiq; Pontifices, atq; alii, quorum qui venire nō poterant, procuratores mittebant, qui suo nomine quod ipsi prestatre tenebantur officio fungerentur. Idem faciebant aliæ ciuitates lœtantes & populi congaudentes. Quidam vero qui nouas conditiones & res iniustas competebant, nō modo non venerunt ipsi, sed ne procuratores quidem miserunt. Qui rebus novis studentes & suis principibus & sibi ipsis multorum laborum magnorumq; malorum causa fuere. Rex autem & Regina cum multis equitibus & ciuitatum populorumq; procuratoribus officia & priuilegia quæ iure petebantur, concessissent & confirmassent, iusticiam, que iam venerat in obliuione,

Obitus Regis Henrici.

Nomina procerū qui Reges salutarū

reuocare ac exercere cœperunt, & ad ciuitates populosq; rectores miserunt. Cum autē gubernandi rationem modumq; statuere vellent, dubitatio quædam magnatibus & consiliariis incidit. De qua nobis aliquid scribere necesse est.

DE PROCERVM ET CONSILIARIORVM CON-
VENTU & DISSECTATIONE SUPER CASTELLÆ REGNI SUCCESSIONE
& GUBERNATIONE.

HIc ubi magnates, ut supra dictum est, catholicis principibus obedientiam & insurandum præstiterunt, subinde difficilis inter eos questio magnaç; contentio orta est. Propterea q; Castellæ regni successionem & gubernationem alti ad Regem, alii ad Reginam pertinere contendebant. Qui Regis causam suscepserant iis nitebant argumentis, q; Castellæ regnū Henrico Rege mortuo sine liberis ad Ioannem Regem Aragonum Ferdinandi patrem legatum successorem pertinebat, vel quia Ferdinandi Regis Aragonum filius & Ioannis Regis Castellæ nepos esset, vel etiam ratione sexus, quia vir erat & foeminæ p̄ferebatur. Et propterea hac eadem ratione ad Ferdinandū eius filium ius omne tam successionis q; gubernationis speflare dicebant. Reginę vero patrocinantes Hispaniæ nouis legibus vtebantur & antiquis historiis. Quibus inueniri statumq; fuisse dicebant in Castellæ regni successione mulieres ē recta linea descéderentes viris prælatas fuisse, qui essent ē linea transuersa & indirecta. Ideoq; Isabellā Ioannis Castellæ Regis filiā ē recta linea descendenter Ioanni Aragonum Regis, qui transuersalis erat, præferendam esse contendebant. Reginā præsertim fortem, prudentem, & ad omnia quæ ad regni gubernationem requiruntur idoneā. Et quod regno Castellæ succederent mulieres & gubernarent, olim statum obseruatumq; fuisse multis probabant exemplis. Si quidem Ormisinda Pelati Regis filia patrī suo successit in regno Legionis, quæ nupsit Alphōso, qui catholicī cognomen accepit. Ordifinda quoq; Froili Regis Legionensis soror & Silonis uxor in regno fratris mortuo successit. In eodem regno eodemq; modo successit & Sancta post Berenutii sui fratris obitum. Quam duxit uxorem Rex Ferdinandus cognomento Magnus. Eleuiria quoq; Nauarræ Reginā successit in Castellæ comitatu. Cui successit filius Ferdinandus, q; primus Castellæ Rex fuit appellatus. Vrraca præterea, quæ nupsit Comiti Tolosano Alphonso patre mortuo successit in regno Castellæ & Legionis. Quæ post obitū Tolosani Comitis uxor fuit Alphōsi Regis Aragonum. Ex quibus natus est Alphōsus Imperator. Berenguela in super seu Berengaria Castellæ Regis Alphonsi filia successit Henrico fratri qui Palentiae obiit acimodum puer. Et Catherine Duci Enclaustræ filia ad Castellæ regnum fuit assumpta cum Henrico marito filio Regis Ioannis qui fuit Isabellæ Reginæ catholicæ proaunus. His demū rationibus & exemplis, quæ iam venerat in consuetudinem iudicatum est successionem & etiā gubernationem ad Reginam pertinere tanq; propriam & absolutam regni sui dominiam, & nō ad Regem, qui regnum gubernare nō debebat, quod sibi non datum fuisse nomine dotis nec dari ture potuisse. Hac in concilio procerum lata sententia, Reginā, quæ prudentiæ mater erat, Regi molestum iudicium illud fuisse secum cogitans, ac etiam timens ne mutuus inter eos amor esset offensus, eū sic est allocuta. Eti si iure mihi Castellæ regni successio gubernatioq; cōtigit, charissime contux & amantissime, tu tamen, quem Deus mihi comitem & laborum meorum socium dedit, vt vir, vt Rex, vt maritus omnia constitues, omnia possidebis, omnia gubernabis. Nihil enim mihi reseruo, sed erunt inter nos, vt par est, omnia communia. Nam cū Deus nos amore pares & moribus coniunxerit, pares etiam simus in regni societate & omni ture necesse est. In nostris igitur principatibus æque tua quidem ac nostra iussa valitura sunt. Quod autem nostri proceres & consiliarii cui nostrum Castellæ regnum successio competet scire voluerunt, molestum nobis esse non debet. Hoc enim ius, quod modo sapientum virorū iudicio decisum est, si res & incommoda, quæ posthac accidere possent, p̄spicere volumus, & nobis ipsis maxime conuenit, & successoribus nostris profuturū est, & maxime necessarium.

Ormisinda.

Ordifinda.

Sanctia.

Eleuiria.

Vrraca.

Berengaria
Catherina.Verba Regi-
ne ad Regē.

Hactenus enim, vt vides, nobis filius non est, & an sit futurus incertum est. Isabellam habem⁹ unicam filiam. Quę si vixerit & alicui principi vel nostrae nationis vel externo nupserit, maritus quidem eius si de Hispaniae stirpe Regia fuerit, q̄uis ē transuersa linea descendēs, nostrum post obitum hac ratione, qua vir foemine & maritus uxori præcederet, regni proprietatē gubernationemq; sibi vendicare perfacile posset. Sunt præterea tibi fratres patruelēs, sunt & amictini complures, quorum quidem unusquisq; nostris successoribus lītē posset intendere. Qui si forte vel contra nos vel contra successores nostros aliquid agere conabuntur, hoc quidem iure quod modo repertum est, & statutum facile repellent. Vides igitur q̄ commode q̄ prudenter & nobis & nostris hæredibus consultum sit. Quandoquidem nisi Dei benignitate res asta sic esset, existimare atq; scire possemus nepotes nostros, quos nobis gratias acturos sperare possimus, negligentiam nostram apud Deum & homines accusaturos. Nunc autem nihil esse video quod timere debeamus. Nihil quod nos sollicitare possit, præsertim si non ingratū ad Deū res nostras & omnia vota referemus. Cuius gratiam & auxilium spero nobis nunq; defuturum. Hæc cum Regina dixisset, eius prudentiam Rex admiratus primum procerum consilium laudeavit, deinde Reginæ sermonem sibi gratissimum fuisse respondit, postremo dignam esse Reginam & satis idoneam, quæ non modo Hispaniam, sed etiam quæ totius orbis imperium regeret. Et eodem die hac de re silentio iusso statuerunt, vt in literis omnibus & priuilegiis, qbus negotia expedirentur, vtriusq; nomine scriberetur hoc modo: Nos Ferdinandus & Isabella Dei gratia Rex & Regina. literæq; sygillo premerentur castella, leones, baculos, & aquilas continente. Quæ sunt regnorum quatuor insignia. De quibus suo loco plura scribem⁹. In aurea quoq; moneta, quam cudi iusserunt, vtriusq; nomen imprimi voluere, sicut in literis cum signis eiusdem & præterea facies capitibus coronatis. Qui deinde multos annos & q̄ diu vixerunt multa regna magnosq; principatus q̄ sanctissime gubernauerunt, admirabili iusticia, magna fide, summaq; concordia. Nam eti⁹ non defuerunt homines malæ mētis, qui dissensiones inter eos molirentur, qui rem suam augere procurantes in triticum zizaniā spargerēt, tanta tamen fuit vtriusq; prudentia, tanta constantia, tanta fides, tanta vita morumq; similitudo, tanta deniq; voluntatis & qualitas & animorū cōcordia, vt humanam cōditionem atq; naturā, quę quidem in regnificatione societatem ferre vix potest, facile superauerint. Cuius quidē rei causa fuit q̄ omnibus in rebus tam diuinis q̄ humanis nihil alter egit unq; sine alterius vel consilio vel a sensu. Nihil alter faciendum sibi putauit, quod alterius vel dignitatem vel animum potuisset offendere, nihil alter ab altero petere ausus est, quod honestū nō fuisset vel negari iure potuisset. Erant enim vnanimes & se mutuis affectibus amabant. Et alter alterum non vt coniugem, & dignitate parem, sed tanq; superiorem maxime timebat & reverenter obseruabat. His naturæ dotibus ornati, his pares virtutibus nimirum sub eodem sydere nati fuisse videbātur. Quib⁹ idem velle fuit semper & idem nolle. Quibus Deus propici⁹ fuit semper adiutor & protector. Cuius auxilio res magnas gesserunt, suos principatus non modo defenderunt & conseruāt, sed auxerunt etiam mirum in modum & suis virtutibus & rebus gestis illustrarunt & immortalē famam perpetuamq; memoriam reliquere. Perpeſſi tamen labores innumerous & maxima pericula. Nam cum post Regis Henrici mortē ei legitime successissent, & autoritate Regia multis malis occurrentes iusticiam in multiphariam delinquentes exercere cōpissent, idem illi qui Regis Henrici partes suscepérant, timentes ne rerum, quas iniuste possidebant, possessio nes amitterent, Alphonso Portugalliae Regi persuaserunt vt Castellæ regnum repeteret, quod sibi ratione matrimonii, quod cum Ioanna, quam Regis Henrici filiam esse iurauerant, contrahere volebat, iure deberi cōtendebant. Qui malignis illorum consilios impulsus suoq; iudicio deceptus, & alieni regni cupiditate captus, magnos coegit exercitus, & cū equitum quinque milibus & peditum quindecim in Castellæ regnum ingredi statuit. Tametsi non defuere suæ domus tunc temporis viri prudentes & consulari, qui eum à proposito revocare conabātur, Quorum unus suo & aliorum nomine sermonem huiusmodi habuit,

Responſū Regis ad Reginam magnates & consiliarios.

CONSILIVM QVOD DEDERVNT REGI

Portugalliae sui familiare*s*.

Nostra erga te fides & obseruantia, quā tibi debemus, Rex excellens nos maximē cogūt & sanctissime monent, vt ea quae de belli huius expeditione quam alitorum consiliis iam persuasus parari iubes, prospicere videmur, tibi non ignota esse patiamur. Quandoquidē nisi nos animi nostri fallunt huiusmodi belli motus & apparatus multa nobis magnaç mala por tendere videntur. Magna namç res est expeditio belli, & quę bonis magis cōsiliis q̄ magnis virib⁹ eget. Ideoç viri prudentes & magni Duces non tam principiis rerum, quas aggrediuntur, quæ plerūq; maligne prospera se offerunt, confidere, q̄ qui sit futurus finis prospicere solent. Quod quidem consequatq; præscire facile est hominibus, qui genus causæ, quam suscipiant, non ignorant, & suas uires cum aduersariorum viribus conferunt. Nam quum magnis de rebus decertatur armis, eos ratione fouente victores fore sperandum est, quorum causa iustior est & maior potentia. Duo nūc igitur tibi p̄cipua pr̄ter alia multa cōsideranda sunt, magne princeps, primum iustum an iniustum belli gerendi causam habeas, deinde vires tuas cum aduersariorum viribus conferre debebis. Hæc enim duo si prudenter animo tecum volaueris, & si rationi magis q̄ hominum, qui res nouas moltuntur, consiliis parere volueris, bellum profecto, quod tibi gerendum putas, consilio nostro non incipies. Propterea q̄ causa nostra, si verum dicere licet, non modo iusta non est, sed ne honesta quidem. Quam si defendendam suscepis, domus tuę nimirum dedecus, de quo nunc siletur, per vniuersum terrarum orbem circumferetur. Henrico nanç Regi Castellæ genitiam virtutem defuisse, nō solum ei⁹ vxoris primæ Regis Nauarræ filie duodecim annorum contubernio & continua consuetudine compertum est, sed etiam altiarum mulierum, quę die noctuq; cubiculum Regium frequēbant, testimonio cōstat. Quod si tibi in animo est bellum gerere, vt sorori tuę famam & honorē restituas, cum diuinum ius & humanum violaueris & Deum grauiter offenderis, nulla perfectio ratio est, nullam causam videmus, qua victoriā sperare possimus aut debeamus. Quid præterea futurum putamus, si vires & facultates nřas ceterasq; res ad belli usum necessarias cū aduersariorum nostrorum copiis & aliis rebus cōtulerimus? Facile quidem, si nobis blanditi nolumus, quanto rebus omnibus inferiores sumus, iudicabimus. Scimus em̄ quanta sit Hispaniæ magnitudo. Cuius tibi quota pars obtigit? Aduersari vero Hispaniam iam totam possident. Quocirca si nos hominum milia decē coegerimus, illi, si res postulauerit, armatorum milia centum facile confiſcent. Quippe qui dominantur non solum multis magnisq; Lusitanis prouinciæ populis, sed etiam Bethicis, Carthaginensibus, Sagunthinis, Tarracenisibus, Letanis, Aragonibus, Cælberis, Vasconibus, Cantabris, Asturibus & Callecis. Quibus non modo tuos exercitus à suis finib⁹ prohibere, sed omnes etiam Barbaricas ḡetes debellare facile possent. Quid præterea Siculos referemus, quid Sardos & Baleares? Qui cū maximis dianitatis & opib⁹ abundant, Siculi pr̄sertim quorum tellus admodum frugifera est, & equoru alumina, quantum copiis, armis, nauibus, equis, cōmeatibus & pecunitis suos principes, quos maxime colunt, adiuvare poterunt, hinc iam facile prospicimus. Rex autē Siciliæ Ferdinandus, quem tibi puerum esse dicunt, et si paruus est ætate, satis tamen magnus est ingenio, & in bello prudens, acer, & quod experientia iam cognovimus, fortunatus. Quid admodum puer magnas, ut scimus, victorias est adeptus. Vicit enim non sine magna admiratione Petrum nostrū Portugalliae strenuum virum, quem Barcinonenses sibi Regem elegerat. Vicit & Ioannem Andigauensem Ducem virum in re militari satis expertum. Qui veniens ex Gallia cum magnis Gallorum copiis cum Gothalantis & Barcinonensis copiis se cōiunxerat. Quid igitur eum posthac facturum arbitramur, cum sit & experientia doctior, & corpore firmior, & copiis multo potentior? Qui nunc Castellæ Rex appellatus omnes Hispaniæ viros primarios, affines, & propinquos habet. Cui pater adeſt Aragoniæ Rex & frater Alphonsus Aragoneus ambo Duxes in bello fortes officiis rei militaris insignes. Qui saepè paruis copiis magnos Gallorum

exercitus profligarunt. Cui præterea deesse nō poterit, si necesse fuerit, & Rex Neapolis Ferdinandus eius frater patruelis, cuius filius Alphonsus Dux Calabriæ totius Italæ populis imperat. Quæ sint igitur aduersariorum vires iam vides, Rex prudentissime. Nos autem in ultimo Lusitanie prouincie angulo conclusi sumus, & quasi pisces vndicq; retibus circumuenti. Vnde de si semel egressi fuerimus redire fortasse nobis non erit integrum. Tecū prius igitur omnia prudenter cogita, magnarime princeps, ne tam faciles Castellanorum verbis, qui tibi se offendunt, aures prebeas, ne te viris ignotis temere committas, non omnibus confidas. Nā qui nūc à suis principib; intuste deficiunt, te nimirum cum primū belli fortunā ad hostes tuos inclinatam viderint, cōtinuo deferent. Facient enim sicut delphini facere solēt, qui cum tynnos ad piscatorum retia perductunt, sibi solis exitum salutemq; reperiunt.

RESPONSVM REGIS CONTRA SENTENTIAM ALIORVM.

Hoc sermone habitu subinde, Rex enim uero, inquit, de periculo cogitare, quod incertū est, & mortem timere, quæ nullam secum turpitudinem afferat, non tam strenui Duci & animi fortis q; desidis hominis & ignauit. Causa nostra, quæ nobis tacenda magis q; descendenda videtur, iusta sit an iniusta solus quidem Deus, cui nihil est occultum scire potest. Res enim quæ non oculis hominum cernuntur humano censeri iudicio non debent. Scimus nāq; quæ sint hominum ingenia, qui sint mores, quanta sit honoris ambitio, quanta regnandi cupiditas. Quibus quidem rebus homines improbi, qui Deum non colunt, neq; timent cōflagrātes & inuidie stimulis acti plerumq; bonos & innocentes insimulant, calumniantur, infamāt, & si possunt etiam de medio tollunt. His em̄ rebus accensus Abelum fratrem suū Cainus crudeliter occidit, Remum Romulus interfecit, & Iulius Cæsar Pompeium generum, cui multū debebat, ad mortem compulit, & Romanam patriam suam sibi seruire coegit. Pro cuius incolūitate multi ciues mortem subire non recusarunt. Tantum enim potest regnandi cupiditas. Nō igitur facile credere debemus vera esse, quæ nunc aduersarii de Regis Henrici defectu naturæ mendacia configunt. Propterea q; hanc solam sibi causam reperunt, qua regno Castellę portiri queant. Quā quidē causam, si vera esset, Henricus Rex sui ipsius conscius & homo Christianissimus, si forte viuens vel pudore vel metu, ne regno priuaretur, occultauerat, moriens tamē nequaq; tacuisset. Quoniam igitur hoc nobis incertum est, & me multi Castellæ processores vltro vocant, qui profecto se periculis non exponerent, si de iusticia nostra & victoria dubitarent, & honori meo ipse deesse neq; possum neq; debo, belli casus, si bello inq; opus fuerit, & fortunā experiri iam mihi decretum est. Nam q; inimicorum copias & numerosos exercitū nostris facultatibus maiores fore putatis, non adeo tam inopes neq; tā miseri sumus, vt ab hostibus aut diuitiis aut liberalitate vincamur. Pecuniis enim, quib; præcipue bella gerunt, abū diamus. Equites nobis & milites non deerunt. Nam præter nostræ nationis homines, qui fortissimi sunt, plurimi quoq; vel Castellani vel altiarum nationum, quos fideles & constantes fore non dubito, nobis q; libentissime militabunt. Quod autem multos aduersarii propinquos & affines habeant, non sunt nobis propterea formidolosi. Nos enim non ex silice nati sumus sed cognatos habemus etiam liberos & amicos. Habemus præterea pecunias, quæ quidē sunt omnibus amicis & propinquis fideliores. Erit insuper nobis pro iusticia & virtuteq; pugnantibus Deus propicius. Cuius præsidio muniti clypeoq; protecti nihil timebimus, & inimicorum copias q;uis numerosas vincere atq; delere facile poterimus. Vos igitur qui siue metu siue alia causa tantopere contrariorū nostrorum vires extollitis admoneo ne posthac, si vobis nā grata chara est, aut nostris viribus diffidere, aut de victoria desperare videamini.

**DE LEGATIONE QVAM REX PORTVGALIA
liae misit ad Reges catholicos.**

Hec cum dixisset postero die Castellę Regis & Legionis nomen accépt. Et Roysū Sōsam suæ domus equitē, cui maxime cōfidebat, ad príncipes cathólicos cū mādatis legatum misit. Quibus non dubitare se dicebat, quin Ioanna, quam soror eius peperisset, ex Henrico Rege Castellae genita fuisset. Ad quā patre mortuo Castellae & Legionis regnū iure pertinebat propterea q̄ id bonis paternis h̄eres legitima sola succedebat. Quod aut̄ Regis Henrici filia esset, testes erāt multi regni proceres multæq; ciuitates & populi. Qui priusq; Rex Henricus dñe suū obīsset, filiā eius Ioannam post obitū patris Reginā fore iure iurando cōfirmauerat. Quā Reginam quoniā sibi matrimonio iūgere decreuerat, & ad regnū suū sā h̄eres legitimus venire volebat, eos rogabat ac monebat vt sibi regnū sui, quod iustite possidebāt, possessionē liberā expeditamq; relinqueret. Ad quod regnū si qd habere se turis arbitrarent̄, ex eo donec in iudicio causa cognosceretur exirent. Quod si facere vellēt, ipse q̄b, ne malor̄ causam dedis se videret, aduentū suum libentissime differret. Sin aut̄ discedere nollēt, & in alieno regno contra diuinū ius & humanū p̄manere vellēt, ille Deo iuuāte cū omnibus copis, quas paratas & magnas habebat, in regnum suum propediem venturus esset. Et omnium malorum, quæ solent in bellis accidere, causam se non fuisse Deum testabatur & homines.

DE CATHOLICORVM PRINCIPVM RESPONSO.

Rex autem Ferdinādus & Isabella Reginā cū Portugalliae Regis oratore audiuisserint suæ curiæ magnatibus & consiliariis cōsultis hoc modo respondere. Non sine magna causa miramus Alphonsum Portugallię Regē principē multis, vt fama referit, decoratū virtutibus, magnoq; ingenio prēdictū ad nos huiusmodi misisse lagationē. In qua nimisū eius & prudenter & constantiā requirimus. Quippe q̄ Ioannā sororis suæ filiā nihil ad Castellę regnū iuris habere nō ignarus sine villa ratione sine vlo iusticæ fundamēto res à nobis petere videb̄, nō in iustas modo & penitus indebitas, verū etiam ppter honestatē subticendas & occultādas. Quas quidem res siue armis habere velit, siue legib⁹ neq; iuste nobiscum bellū geret, nec honeste & sine suspitione cupiditatis litigabit. Quia nunc prauis adductus consilis, eam ducat vxorem sororis suæ filiā regni cupiditate captus, cuius antea nuptias ab Henrico Rege rogatus cū regni successione recusauit, nō altā ob causam, nisi quia regnū sibi dari iure non posse reperiebat. Quē quoniā falso p̄suasum videmus atq; deceptū pro necessitudine, qua nobis cōiunctus est, admonemus atq; rogamus, vt inanem suā cogitationē & opinionē falsam deponat, vt ab instituto, quod in suā molit̄ pernicie, discedat, vt magnā infamia qua suum genus & virtutes omnes deformabit, nisi sibi p̄spiciat melius, effugiat. Vt illis deniq; suum honorē & salutē nō committat, qui sua cōmoda p̄curantes neq; ei neq; nobis scrūtare student. Idē ipsi naniq; fuerunt & eorū parentes nouarū rerū molitores, q̄ proximis annis augere sua patrimonia cupiētes, inter duos fratres Castellae príncipes zizaniā venenumq; sparserūt, atq; p Hispaniā totā & vltra ius reiurando publicauerūt, Henricum Regē neq; genuisse filiā, neq; habere potuisse. Quam obrem & Alphonsum fratrē eius Regem eligētes alterū cum altero cōmiserunt, multorumq; malorum causa fuere. Qui modo sine villa verecundia, sine vlo Dei timore, quod tunc iure vereq; negauerunt, falso nunc affirmare conant̄. Quorū diabolicas suggestiones & mentes dolis instrutas, si Rex Portugalliae prudenter & animo libero considerare voluerit, pfecto nec fide nec sua gratia dignas esse facile iudicabit. Et amicitiam nostram, quā cæteri Christianorū príncipes magnis factūt, perniciosis aliorū mendacīs falsisq; consilis anteponet. Quod si fecerit, vt volumus & speramus, Christiani príncipis atq; prudentis officio funditus, multos hominum interitus & omnia malorum genera, quæ bella secum ferre solent, evitabit. Sin vero præter in gentium suū & Regios mores necessitudinē nostram et amorem, quod non putamus futurum, contempserit, & peruersis potius aliorum studiis obsequi, q̄b fideliſſimis nostris & amatiſſimis monitis acquiescere maluerit, ac nos vel ad iudicium vel ad arma prouocauerit, nos quidem ei Deum testem conuocantes & in foro libenter & in campo respondere parati sumus.

De Por-

DE PORTVGALLIAE REGIS INGRESSV
IN REGNVM CASTELLAE.

CVm hoc responsum Portugalliae Rex accepisset, indignatus & alieni regni cupiditate causis sue factionis, a quibus accitus fuerat, se coniunxit, & oppida multa nonnullaque ciuitates occupauit. Qui cum Ferdinandus & Isabella prælia multa gesserunt. Ex quibus cū alia, tū vero illud vñū pīlum, quod inter duas ciuitates Zamoram scilicet & Taurū apud aninem Durium, quē locum nōnulli campum Gothorum dicunt, gestum est, quoniam fuit maxime memorabile pluribus verbis alto loco lōgioraque narratione scriptissimus. Hoc enim prælio Reges ambo & eorum Duces & omnes equites maximas vires & fortissimos animos ostentarunt. Acriter enim utrinq; pugnatum est ab hora ferē diei nona usq; ad solis occasum, æquo Marte, & victoria in neutram declinatē partem. Demum multis vtriusque partis occisis multisq; grauiter vulneratis, cum Portugalliae Regis equites lōgo defessi certamine magnaç pluuiā retardati, pugnare vix possent, terga vertere coeperunt, & fuga salutem querere. Quos equites Ferdinandi iam victores insequentes in amnem Durium cōpulerunt. In quo demersi complutes & aquas haurientes animas exhalabant. Quorum multos amnis impetus ad Zamoræ vscq; moenia deuoluit. Alaphonsus aut̄ Rex multis de numero suorum captis & octo signis amissis & etiam suo penē foliis effugit & beneficio superuententis noctis easit. Gestum fuit hoc prēlum die Veneris Kalendas Martis anno septuagesimo sexto supra mille & quadringentos. Sub idem tempus Galiorum Rex Ludouicus magnum in Hispaniam misit exercitum, propterea qd Isabella Carolo Guianēsi Duci, cuius coniugium recusauerat, Ferdinandum Siciliæ Regem prætulisset. Cuius exercitus oppidum maritimum, quod indigenæ Fontem Rabiam vocant, acriter oppugnabant. Quo Rex Ferdinandus magno cum subsidio profectus, hostes ab obſidione submouit & in Galliam redire coegit. Hinc propulsis hostibus & oppidanis & multis equitibus & praecipue Iacobo Sarmento Comite Salinarum, qui priusq; Rex aduentasset suis conuocatis eq;ubus & copiis, quos suis pecuniis coegerat, hostibus occurrerat, qui contra Gallos fortissime propugnauerat, honorifice collaudatis, ad Isabellam per Cantabriæ populos & Asturiae contra multos, qui grauiter deliquerant, iusticiam exercens in Turrem Sillanam reuersus est. Nūc autem presentibus hoc epitome summaç breui, quam in principio polliciti sumus, satisfaciētes alias res omnes, quas posthac vscq; ad tēpus vtriusq; mortis Catholici principes animose sancteq; gesserunt, in maiori volumine posteris legendas relinquimus. Historia enim non viuentibus, qui rebus gestis interfuerunt & earum autores nouerunt, sed nepotibus scribitur & trascitur. Res igitur Ferdinandi Regis & Isabellæ memorabiles, quas in lucem nunc proferre non possum, admirata quidem vehementer posteritas leget. Admirabit siquidem quicunque legent Fernandinas & Isabellicas virtutes & res diuino potius qd humano consilio gestas. Admirabitur eorum coniugium scelicissimum, cuius nō regnorum, sed virtutum dotes existimari debent. Siquidem non ad voluptates, non ad delicias, non humanis auspiciis, sed ad opera sanctissima ad multorum malorum remedia maxime necessaria fuit institutum diuinitus. Ut scilicet Catholicæ principes quasi Dei gubernatores iusticieq; ministri magnos Hispaniq; tumultus, factiones, similitates, seditiones cōpescerēt. Ut multorū superbiam, sauitiā, audaciā, furorē, temeritatē, arrogantiā, immanitatiā, insolentiā infrenarent. Ut latrocinia, furta, rapinas, violentias, & grassatorum crudeles impetus opprimerent. Ut insurrias, contumelias, mortes, parricidia, sacrilegia, virginum raptus, & sacrarum mulierū cum viris commerciū suspectamq; consuetudinē prohiberent. Ut ad pacem, ad securitatem, ad concordiam, ad trāquillitatem, ad bene beateq; viuendum leges & iura componerent. Mirabitur & mutuam inter eos benevolentiam, fidem, obseruantiam, concordiam, morum similitudinem, pares animos, eadē studia, dignitatem Regis & Reginæ venustatem, & vtriusq; formam præstantem malestatemq; venerandam. Mirabitur longissima rerum gestarum seriem, præclara virtutum exempla, sanctorum operum mi-

rabilita monumenta, studium erga Dei cultum vigilatissimum, & curā maximam summāq; dilecti-
 gentiam. Mirabili tormenta, pēnas & supplicia, qbus merito plectebātur homines in Chri-
 na fide vel titubātes vel male sentiētes. Mirabitur exterminatos ex Hispania Siciliaq; fuisse, q
 sceleratissimi Mahumeti nefandissimū nomē adorabāt, omnesq; Sabbatarios adhuc eius ade-
 uētū, quē crucifixerāt, expectātes. Mirabunt oēs gētes bella fortissime sanctissimeq; gesta, vi-
 ctoriaq; triūphales. Quas & de barbaricis gentibus habuerūt, & de Christianis potētissimis
 principib; atq; dīfissimis. A quibus non sua quidē, sed illorū culpa sāpe recusantes ad arma
 prouocati fuere. A qbus præterea principes Hispaniæ futuri cognoscēt multarū rerū possesso-
 nes fuisse repetitas & sine mora recuperatas, quas antecessores negligēter amiserāt, à qbusdam
 multos annos usurpatas. Multosq; principatus videbūt, altos vltro restitutos, altos armis acq-
 uitos. Mirabūtur & multas ac sanctas expeditiones atq; lōgissimas ad aurifodinas nauigatiōes
 apud Antipodas, quos Indos appellāt. Legent enim lætantes sui clarissimi generis originē sum-
 māq; nobilitatē repetētes, quā ducunt à summis Imperatorib; & omnītū Christianor; Regi-
 bus primariis. Quibus Ferdinandi & Isabellæ filiæ nuptæ fuere. Inueniēt deniq; magni prin-
 cipes & imitari virtutis æmuli studebūt Ferdinandi Regis humanitatē, clemētiā, fortitudinem,
 prudentiā, & Isabellæ multipharias virtutes. Quae quidē si sunt, quēadmodū vocabāt, alta, ta-
 men erat mitis, humilis & affabilis. Si mulier animosa, virago, fortis & cōstans: si potes, recta
 iusticie cultrix & cōtinua comes: si diues, non parca, nō diuinarū custos & auida, sed munifica
 splēdida, liberalis & magnanima: si Regina multis & magnis occupata negotiis, religiosissima
 sacerdos & Dei Marie Virginis & omnītū Sanctorū maxima cultrix. Quibus nō horatū
 modo sacerdotū more, sed etiā vt Christianæ religionis obseruantissima, multo plures & voti-
 uas orationes quotidie p̄soluebat. Erat enim diuinarū rerū q̄ humanarū multo studiosior. Qui
 bus quidē orationib; atq; sanctis opetib; & meritis Dei benignitas fidelū suorum mētes
 & res Hispaniæ respexit, defendit, iuuit, amplificauit, & alti⁹ extulit. Et ex tenuissima fortuna
 principes Catholicos & fideles ad honores amplissimos & ad summum rerum fastigium sub-
 limauit, sibi⁹ proprius adiunxit. Vnde non immerito datum est illis nomen altitudinis. Quo-
 niā Deo qui solus est altissimus, solus māximus, solus optimus, solus omnipotēs, mirabilia
 eius opera & immensa beneficia contēplantes & assidue gratias agētes, proximi semper adiun-
 ctiq; fuere. Quibus res diuinās semper humanis præferentibus omnia prospere succedebant.
 Dedit enim Deus illis præter alia bona non solum viros magnos in consiliis capiendis scietia
 plenos & fidei, sed etiā strenuos equites in bellis gerendis & Duces fortes & illustres. Ex qui-
 bus aliquos & eos præsertim quorum maxima virtus & constantissima fides erga suos prin-
 cipes in multis magnisq; laborib; & periculis in officio permāsit, breui nōmēclatura recēsebo.
 Sunt itaq; viri memorabiles & summa laude dignissimi, qui suis principibus officium præsti-
 terunt, qui sequuntur. Petrus Gonsalus Meridoctus Siguntinus Episcopus, qui fuit Archiepi-
 scopus Toletanus & Hispaniæ Cardinalis, Alfonsus Aragoneus, Petrus Ferdinandus Phari-
 comes & Castellæ Comestabilis. Alfonsus Henricus Hispaniæ maris Almirantes Ferdinandi
 Regis autūculus, & eius fratres Franciscus & Hēricus, Garsias Aluarus a' Toleto, Dux Albani⁹
 & eius filius Federicus, Rodoricus Pimentellus Comes Beneūtanus, Henricus Gothomanus
 Dux Methymnæ Sidoniæ, Rodoricus Mārcus Comes Paretanus, Sancti Iacobi militiæ p̄fec-
 tus, & Georgius eius filius. Iacobus Médoctus Dux Infantati⁹, & Inicus eius filius. Aluarus
 Médoctus Comes Castrensis. Iacobus a' Corduba, Comes Caprēsis & eius filius Rodoric⁹. Io-
 annes Silua Comes Cistōtan⁹, Ioannes Ribera dñs Mōtis maioris & Ferdinandi Regis custos
 Rodoricus Hēricus Comes Alualistēsis Almiratis Alphonsi filius. Rodoricus Leo Dux Gadi-
 tan⁹, Alphōsus Cardinas S. Iacobi militiæ p̄fectus. Inic⁹ Lopez Médoctus Comes Tenditan⁹
 Alphōsus Fōsecus Coccēstū Dñs & Alahegiōr. Alphōsus Arellanus Comes Aclaris, Iaco-
 b⁹ Lupus Atala, Laurētius Suares Médoctus Comes Corunę. Petr⁹ Médoctus Comes Mō-
 tis acuti, Petr⁹ Aluar⁹ Oſor⁹ Astorice Marchio, Iacobus Sarmētus Comes Salinas, Ioānes

Multa proce-
rū nomina.

Manricus Comes Castagnetae, Gabriel Māricus Comes Osornius, Petrus Mānicus Comes Triuigni, Petr⁹ Acugni⁹ Comes Bōdianus, & eius filii Ferdinandus & Ludouicus Sancti⁹ à Castella, Federicus Māricus, Laurētius Suares Ficaroa Comes Ferianus, Gasto Cerdantius Dux Methynæ cœli, Alpōsus Solisi⁹ Episcopus Gaditanus, Alphōsus Fōsecus Archiepiscopus Palētius, Andreas Capriterius Marchio Molan⁹, Ignicus Māricus Ep̄tis Caurensis, Petrus Silvius Ep̄tis Pacensis, Petrus Ribaña principis Alphōsi nutritius, Iacobus Hurtatus Mēdoctius Ep̄tis Palētinus, Petrus Antes Fasiardus Murciae p̄fectus. Hi fuerūt itaq; Castellæ virtu generosi iusticiæ cultores & fidei. Quibus adiuti Ferdinandus & Isabella catholici principes oēs aduersarios oppresserūt, & vallidissimos hostes debellarūt & suos principatus nō solū defendērūt & cōseruarūt, sed etiā maiorē in modū amplificarūt, aliaq; regna multa cōsecuti fuere. Tales igit̄ viros illustres & memorabiles nominati q̄uis lōga nomenclatura recēsumus, vt p̄sentes Hispaniae pr̄incipes illorū filios & futuri nepotes successoresq; cognoscāt, vt par est, amēt & magnificat.

DE NOVO GENERE IVSTICIAE QVOD

Catholici principes in delinquentes excogitarūt.

Dum Rex Ferdinandus & Isabella Regina duos magnos Portugalliaæ Franciæq; Regis exercitus è suis finib; arcebāt & ppulsabant cōplures Hispaniæ ciuitates & populi q̄ plurimis sœuissimis latronib; homicidis, raptorib; sacrilegis, grassatorib; adulteris, incendiis, innumeris insultibus, & oī gñne delinquentiū crudelissime vexabant. A qbus neq; Reges neq; Deū timētibus nō modo fortunas suas & patrimonia defendere nō poterāt, sed ne filias qđē & vxores. Erat enim sceleratū hominū maxima multitudine. Quorū alii leges humanas dīninasq; cōtēnentes magistratus oēs insolēter usurpabāt. Alii vētri somnoq; dediti vim palam nuptis, virginib; & sacrī mulierib; inferētes libidinē & incestū turpiter exercebāt. Alii mercatores itinerātes & ad nūdinas p̄fiscētes omnesq; viatores crudeliter occīdebāt & spoliabāt. Alii qbus maiores vires erāt maioriq; demētia, populorū possessiones & Regias arcēs occupabāt. Ex quib; violēter egrediētes omniū finitimorū agros populatēs nō solū greges armataq; & oī bona p̄dabant, sed homines etiā secū ducebāt captiuos, quos detine cognati & affines pecunia redimere cogebāt. Tot igit̄ tātissq; malis atq; periculis Rex & Regina desideratēs occurre nouū iusticiæ genus remediūq; p̄ficiū, quod Hernandatū, vel vt alii volunt, Hermanatū dicitur, inuenērūt q̄ facilius improbi capi puniriq; possent. Cōuocatis itaq; ciuitatibus & populis eorūq; procuratorib; statuerūt, vt aduersus delinquentes & homines sceleratos virusquisq; pecunias contribueret. Quod oēs cōtradicēte nullo libētissime fecere. Ex collatis itaq; pecunias exercitus equitū duorū milītū magnusq; pedītū numer⁹ cōparatus est. Qui bus Alphonsum Aragoneū Villæ Formosæ Duce p̄fecerūt. Qui breui tēpore multos rebelles & grassatores omnes deleuit, castella multa recuperauit: populosq; qui Regē & Reginā cōtempserant, omnes imperio Regio subegit. In ciuitatibus p̄terea populisq; iusticię p̄fectoris, iudices, & satellites extraordinarios cōstituere. Qui miserabiles accusatorū querelas audirēt, & reos cuiusq; criminis fugiētes p̄sequerentur, atq; deprehēsos palis in cāpo defixis alligatos sagittariis interficiendos exponerent. Persecutorum aut̄ tanta erat diligentia cōtra peruersos homines & immanes, tantaq; per omnes vias festinatio, vt euadere delinquentium nemo posset. Quæ res bonis omnibus magnam spem securitatis attulit, & malis fuit maximo timori.

DE CANARIIS INSVLIS ACQVISITIS.

Victis iam & propulsatis hostib; externis Catholici principes in rebelles & omnes impbos animaduertētes cū multas ciuitates & populos multaq; castella recuperassent, magna deinde classem ad Canarias insulas misere, multalq; naues armis, equis, cōmeatib; & reb; omnibus ad nauigandū & bellū gerendū necessariis onustas. Quibus p̄fecerūt Petru cognomento Vera virum sane forte & in officio rei militaris expertum. Qui trienniū ferē cū Barbaris Canariæ bellum gessit difficultatum. Canarii enim etiā armis ferroq; carebant, telis in vte-

Alphonsus
Aragoneus
contra delin-
quentes Dux
eligitur.

band ex arborū ramis, quæ petris acutis tenuissimis. Quibus quasi iaculis ferreis & paculis clypeos scutaq; facile pforabāt. Lapidē pterea fortissime iaculabāt. Quippe q; sunt homines lacertosū magnarūq; viriū, pugnaces & animosi. Qui ex antris, q; plurima sunt apud eos, veluti ex arcib; ferocissime ppugnabant. Vici tandem subactiq; catholicis principib; paruere. Quibus vinci multo quidē fuit vtilius, q; si vicissent, propterea q; antea ferarū more viuebat, nunc aut cultū humanū diuinumq; cognoscunt, & Christi numē adorāt. Quorū tellus est callidior multūq; frugifera, pecorib; & p̄fertim domesticis abundās. Mellis multarūq; rex ad humānāe vītāe vsum magna illuc est copia. Homines colore neq; cādido sunt neq; nigro, nālo plano latoq; acrī ingenio. Qui nō lana, nō lino, sed dūtaxat ex animaliū pellibus vestiebāt, & herbarū radicibus caprarū lacte vescebāt & carne, arborū pterea terræq; fructibus. Domos habebāt ex arborū ramis cōtextas & spelūcas, Quib; solis ęstus & plumbas arcebāt. Terrā colebāt bouinis cornibus, & labore maiori q; cultura multū colligebāt fructū. Deū vniū adorabant sublati ad cōlū manibus. Orādi locū habebāt certū statutūq; quē locū q; uidie caprino lacte spargebāt, & capras, quarū lacte hoc faciebāt, selectas habebāt, quas sancta vocabant animalia. Lingua vtebāt barbara, sibiq; solis intelligibili. Qua ppter catholicī principes ad eos Hispanorū colonias misserunt, & sacerdotes virosq; sapientes, vt eos instruerent, & ad religiōnem Christianā fidēq; catholicā conuerteret. Ceterū sunt in Atlāticō mari insule, quas Plinius & alii scriptores fortunatas appellāt, numero septē. Quas rē nō ingratā facturā videor, si nomi natum recensuero. Obrion, quā Plinius vocat Ombrīū, sine ullis ædificiorū vestigiis, q; stagnū habet in mōtibus, & arbores ferulæ similes. Ex quibus aqua exprimit, ex nigris amara, ex cādidiis dulcis potuq; iucunda. Iunonia, in qua erat èdicula lapidibus extrusa. Pluuialia, q; non habet aquas nisi ex pluviis & imbris. Capraria, quæ est lacertis grādibus referta. Planaria, q; planicies habet & conuallæ. Niuaria, quā Plinius appellat Ningariā à perpetua nīue nebulaq;. Huic pxima est Canaria, q; sic nominat à multitudine canū & magnitudine. Quę cū aliæ oēs copia pomorū & aniū omnis generis abundēt, vna palmetis cariotas ferētibus gloriaf. Abundat pterea nuce pinea & mellis copia. Siluros etiā pisces & papyrum gignit in amībus.

DE ALIIS INSVLIS AB HEMISPERIO NOSTRO

remotis, quas Indicas appellant.

SVbactis aut̄ Canariis & ad cultū Christianē religionis affectis, catholicī principes ad alias multo maiores insulas & aurifodinas non magis aurī causa, quod inde plurimū optimūq; deferāt, q; salutis animarū rationē habentes, Petru Colonū cum triginta quinq; nauib;, quas caraellas appellāt, & hominū magno numero misere. Qui cū dies prop̄ sexaginta nauigas sent, ad terras tandem puenerunt ab orbe nīo remotissimas. In quibus Antipodas esse sub emisperio nostro cōmorantes, omnes q; inde venerūt, affirmant, & regiones esse tantæ magnitudinis, vt cōtinentes terre potiusq; insule videant. De qbus qm̄ multi multa scripserūt, & alii Hispano sermone, aliisq; Latino magnas cōficerunt historias, me scribere necesse nō est. Vnum tñ hoc loco, quod est maxime memorabile scituq; dignissimū, non pteribo silētio. Cū praeferim̄ fuerit ab aliis, vt arbitror, q; scripsere ptermissum. In vna siqdē regione, q; Cōtinentis esse dicit, cuius erat episcopus Ioannes Quivetus ordinis Minorū. Ab hominibus, q; aurī qrendi ḡa terras effodiebāt, numisima reptū est nomine Cesaris Augusti & imagine signatū. Quod nact̄ Ioannes Ruffus Archiepiscop⁹ Cosentin⁹ quasi qd admirabile Romā misit ad summū Pontificē. Quę res nimirū nīi seporis nauigātibus, q; se prius q; alios illuc nauigasse factabāt, gloriācepit. Qñqdē numismatis hui⁹ argumēto iā cōstat ad Indos oīi puenisse Romanos.

DE MAGNA CLASSE, QVAM CONTRA

Turcas in Italiam miserunt.

EOdem tempore magnus Teucrorum exercitus in Europam veniens Odrūtūm, quod est Appuliacē oppidum maritimū, vicecepit. In quo capto Teucrorū princeps p̄sidiū ma-

De moribus
et ritu Cana
riorum.

Septem insu
le fortunatae

Vnde Cana
ria nomen ac
cepit.

Petrus Cola
nus.

Numisma re
pertum apud
Indos.

gnum reliquens & defensorum numerum, in Asiam reuerlus est eo animo, vt cum maioribus copiis rediret. Et omnes Italæ principatus occuparet, Romaq; capta sacerdotes omnes & Christianum nomē extingueret. Qua de re catholici principes admoniti per literas & nuncios Ferdinandi Neapolitanorum Regis, cuius erat oppidum, quod Teucri captum tenebant. Italæ Siciliæq; periculis imminentibus volentes occurrere, mature subsidū mittere statueré. Cōuocatis itaq; totius Hispanæ viris, qui nauigandi artem vsumq; callebant, septuaginta naues armatorū plenas, quibus Franciscus Henricus Almirantis Alphonsi frater & Ferdinandi Regis annunculus præcerat, in Italiam & Siciliam velis remissq; festinare iussérunt. Quarū aliae statim ex Lauretano, aliae ex Gaditano portu soluentes, omnes apud Carthaginem nouam conuenere. Hinc spirante Zephyro paucis diebus aliae Neapolis, alię Panormi littorib⁹ appulere. Quod cum Teucri, qui Odruntū præsidio tenebant, audiuisserent, magno timore percussi, sub fidicq; spe destituti, propterea q̄ eorum princeps mortuus erat, ab Odrunto discessere. Et Frāciscus Henricus paucos dies Neapoli cū Ferdinādo Rege Ioannaq; Regina suā sororis filia cōmorat⁹, cū classe deinde cōmeatibus & aliis onusta reb⁹ quasi victor in Hispaniā remeauit.

Frāciscus Hē
ricus Dux ele
ctus contra
Turcas.

DE TITVLIS SIGILLIS ET INSIGNIBVS

Principum Catholicorum.

Ioanne Aragoniæ Regi Ferdinādi patre mortuo & illius regni omniumq; suorum p̄s̄cipatuum possessionibus acceptis, quibus titulis & quo ordine vti deberent in literarum & privilegiorum expeditionibus ad proceres consiliariosq; suos retulerunt. Quorū cum plures eos Hispaniæ, cuius maiorem partem possidebant, principes appellandos censuissent, hoc ambitionis & arrogantiæ nomen esse existimantes, ne Portugaliæ Nauarræq; Regibus iniuriā facerent, admittere noluerunt, sibiq; titulos, quibus honestius vterentur, hoc modo statuere. Ut scilicet Castellæ nomen Legioni præponeretur, Legionis Aragoniæ, Aragoniæ Siciliæ, & Siciliæ reliquis, hoc modo. Ferdinandus & Isabella Dei benignitate Rex & Regina Castellæ, Legiæ, Aragoniæ, Siciliæ, Toleti, Valèticæ, Gallecia, Majoricæ, Hispalis, Sardinie, Cordubæ, Corsicæ, Mursiæ, Iaenæ, Algarbiæ, Algecira, Gibraltaris, Comites Barcinonæ, Dñi Vizcaïæ, & Molinæ, Duces Athenarum & Neupatriæ, Comites Russinonis & Cerdanæ, Dukes Oristani & Gotiani. Sigillos aut̄, qb⁹ līxæ priuilegiacq; signat⁹ & imprimunt⁹, itē clypeo stratoria pānosq; cæteros, qb⁹ magna palatia Regiæq; dom⁹ exornari solēt, castellis, leonib⁹, aqlis, & baculis insigniri iussēt, i Castellæ, Legionis, Aragoniæ & Siciliæ memoriam & honorem.

DE GALLATIAE PROVINCIAE REFOR

matione & aliis rebus.

IN Gallatia prouincia bellicosæ gentes et indomitæ iam multos annos nō modo non soluebant suis principibus, quæ fure debebant, sed ne parebant quidē. In montanis eti locis et asperis habitantes neq; superiorē cognoscebant, neq; Regū iusticiā formidabant. Cuius equites inter se lōga bella gerētes, q̄ potentiores & victores erant, inferiores ac victos tributa, quæ principibus debebant, omnia sibi persoluere ferocissimis minis tyrannorū more cogebant. Qui sine vlo Dei timore, sine reverētia legū non solū vestigalia, principū census, magistratus & officia, sed etiā ecclesiæ redditus, res sacras, & omnia sacerdotia crudeliter usurpabāt, armes sibi nouas & magnas turres ædificantes. In quib⁹ latrones, homicidas, sacrilegos, & delinquentes omnes atq; prophanos homines tanq; in asylo recipiebant. Ex quibus exeuntes omniscelus in proximos & humanum genus exercebant, & omne crimē. Quos antea nullus Hispaniæ princeps effrenare vel à suis moribus & maleficiis poterat coercere, ne Romanus quidem populus, qui totum orbem terrarum suo quondam subegit imperio. Quapropter cum Rex & Regina multorum hominum huius prouinciæ magnas iustasq; querelas audiuisserent, & illuc propter negotia multa non possent, querentiū iniurias & calamitates miserantes,

O iii

In Gallœciâ Ferdinandū Acugniū Comitis Bôdiani filiū, virum fortē iusticieq; studiosum, et Garciam Lopez Chinchillanū iureconsultum, hominē literis & ingenio magnū, cū exercitu mittere statuere. Quibus līas suas & integrā facultatē dederunt, vt Gallicæ regnū gubernarent, & in delinquētes omnes seruatis legib; animaduerteret, & omne iusticie genus exercecerent. Qui cū exercitu p; prouinciam ingressi, Cōpostellam venere, quę ciuitas est totius prouincie caput, & altarū ciuitatum metropolis sancti q; Iacobi nomine nūcupata. Hic omnium populorū procuratorib; accitīs & cūtis insurā passis ad petendum iusticiā cōmonitis & re quisitis, cum sui aduentus causam dixissent, & officium literasq; Regias ostendissent, subinde multorū q; relis auditis, in improbos & omnes, q; deliquerant, animaduertere coepit, & contra tyrannorū minas feroce omne iusticie genus exercere. Quippe q; multos captos immannissimos latrones, homicidas, grassatores, sacrilegos & raptore ad mortem lata more iudico sententia dānauerunt. Et p̄pter alios duos equites, quoꝝ alter Petrus Miraditanus, & alter Petrus Pardus Matiscalis nomen habebat. Quos quidē non aurum, quod multū pro gerendo bello contra Mauros offerebant, à mortis periculo liberavit, quoniā criminā multa magnaq; perpetrauerat. Quae quidē res mirum in modū cunctos delictorū suorum consciōs deterruit. Quorū maxima multitudo ac ferē milenarius & quingentorum numerus effugit. Ferdinandus aut̄ Acugna & Garsias Lopez à Chinchilla Gallicie regni iā gubernatores ex Callacis, q; deliquerant, quos capere potuerunt, affectis vltimo supplicio, qui fugerant ad iudicū publicis p̄econū vocibus appellatis, primum diligēter effecerunt, vt ecclesiis, monasteriis, & vnicuiq; bona, quę perdiderant, restituerent. Deinde Regib; vestigalia, quę latrones & tyranni multos annos usurpauerant, omnia persoluerentur. Postremo Castella prop̄e quinquaginta, que si bi delinquentes causa sue defensionis ædificauerant, omnia diruere. Hac re sic gesta omnes totius prouinciae populi, qui iā iusticie spem & libertatis amiserant, velut ē cluturna captiuitate redempti, catholicorum principum virtutem collaudantes immortales Deo gratias agebant. Gubernatores aut̄ laudem magnam meruere. Quis gentem Callacam prius indomitam prudenter magis & animi fortitudine, q; viribus & armis subiugarunt, Isabellæ Reginæ magnū & animosum sequentes exemplū. Illa siquidem priusq; eos in Gallatiam mississet, Hispalī Cordubamq; venerat, & vtrōbiq; seuīstimas oppresserat factiones. Quibus Hispalī Hēricus Gothomanus Methynē Sidoniz Dux & Rhodoricus Pōtius Leo Marchio Gaditan⁹ armis q; die p̄fisiq; contendebant. Similiter & Cordubæ Iacobus Fernādus Comes Crapensis & Alphonsus Aquilaris Dñs Montilianus digladiabant. Quos Isabellæ Reginæ formidolosa virtus magnaq; fortitudo depositis armis ad obsequiū officiumq; reduxit. Deinde cum in delinquentes animaduertere coepisset, horumnum milia circiter octo, quos scelerum suorum conscientia uexabat, ex vtraq; ciuitate discesserunt. Quos, vt prudēs, ne suis relīctis domib; ad aliorū regna transirent, & aduersarios adiuuarent restitutis rebus, quas occupauerant, in commune omnibus ignoscens in patriam redire concessit. Et multis recuperatis oppidis & arcib⁹, quas latrones & delinquentes occupauerant, omnes totius Bethicę prouinciae populos à malis omnibus vitæ & periculis defendit, bonisq; quietem, vitam securam, libertatēq; restituit. Hac fortitudinis & iusticie fama bonos omnes alliciebat, & in sui amorem cultumq; concitatbat, males autem & hostes maxime deterrebat. Erat enim Isabella Reginā fortissima mulier, & iusticie maxima cultrix. Quae non solum Christianis fortissimis principib; sed etiam cunctis Barbaris gentibus quibus cum bella gessit fuit admodum formidabilis. De cuius virtutibus & ingenii naturaq; dotibus alio loco dicemus.

HISPALIS ET CORDVBAE DESCRIPTIO, NES ET LAVDES.

NVnc aut̄, quoniā Hispalis Cordubę supra mentionē fecim⁹, q; sit vtraq; ciuitas & vbi ppter absentes paucis verbis ostendem⁹. Sunt itaq; Bethicę prouinciae ciuitates i tria Be-

this fluminis expositę. Quarū Hispalis aliquātō maioris est incolatus. Hanc ab Hispano Herculis nepote conditā fuisse vulgus asserit. Cuius ego sententia nec accedo nec refragor. Incertū est enim quod nec autore nec ratione probatur. Verum enim uero cuiuscūq; sit opus vrbis est maxima & opulentissima meoq; iudicio multis Hispaniæ ciuitatibus, ne dicā omnibus, antē ponēda. Est enim ambitu magna, forma rotunda, visu pulchra, tēplis celebris, sacerdotib; exculta, multis equitibus nobilis, ciuib; plena, domib; insignis, plateis & vicis hilaris, hortis & fontib; amena, tutu propugnaculis, mœnibus cincta, defensa portis & turrib; capis lucunda, agrorum frugib; abundans, oliuetis & magnis oliuis & oleo felix, mercatorū cōmerciis diues, artibus adornata mechanicis, & liberalibus studiis illustris. Plena multis piscium generibus & magnis ostreis, palmetis & palmulis & arborū fructib; exuberans. Hostio maris & nauigabili flumine lignoq; ponte quem parua nauigia catenis cōpactum sustinent, admodum delectabilis. Quapropter verum est illud adagiu, quod vulgo dici solet, hominibus quos Deus amat Hispalī domum largitur & victum. In ea siquidem multo melius vivitur & abundantius q; in alia quātumlibet vrbe ditissima totius orbis. De cuius tēplo maximo & nauigiorum numero scripsimus alio loco. Cuius vrbis nomen Barbarę Mauritanie gentes deformarū, quoniam. P. litera carebant, eius loco. B. posuerunt, & cæteris cōmutatis literis Sibillam dixerunt. Hæc de ciuitatis Hispalensis felicitate sufficiant. Nunc autem cum de Corduba quædam dixerimus, ad diuerticulū statū rediem⁹. Est itaq; Corduba ciuitas antiquissima populosissimaq; in Bethis etiam fluminis ripa sita. Magnum testimonio Strabonis & insigne Marcelli Romano⁹ sum Ducis ædificium. Et patriciorum colonia, dicente Plinio, cognominata. Hanc scribit Iulius Cæsar in commentariis & prouinciae suæ caput, & de populo Romano semper fuisse bene meritam. Quæ quidem & magna rei militaris gloria & præclaris virorum ingenii est maxime celebrata. De cultis alumnis & viris illustribus in armis & doctrinis excellentibus alio loco plene scripsimus. Habet etiam Corduba præter alta multa bona fertilissimos agrōs. Quæ propter haud immerito Sylli⁹ Italicus Cordubæ solum vocauit aureum. Ait enim. Nec dec⁹ auriferæ cessavit Corduba terra. Est igitur Corduba multis magnisq; rebus admodum felix & cum Hispalī merito consereda. Sunt præterea duæ ciuitates Hispalis & Corduba multis magnisq; suæ prouinciae populis illustres. Habet enim Bethica prouincia, teste Plinio naturalis historiæ, populos insignes & oppida memorabilla numero centum septuaginta duo, de quibus alio loco diximus.

Iulius Cæsar

Silli⁹ Italici

DE ANIMADVERSIO NE IN HAERESIM EORVM

qui cum Iudei fuisse& ad religionem Christianam
conuersi postea rursus in occulto Iudaicū
ritum seruabant.

Anno à Virginis partu supra mille & quadringentos octogesimo, catholici principes à sacerdotibus quibusdam & à nonnullis aliis viris Christianæ religionis & catholicæ fideli studiosis, & p̄cipue à Priore Sanctæ Crucis & Petro Martino Camagno secretario Regio admoniti fuere in Hispania fere tota q; plurimos homines esse de genere Iudeorū, q; Christianum nomen & doctrinam execrantes Hebraeorumq; more viuentes in suis domibus clam Christianis veterem legem ritumq; Iudaicum repetebant & obseruabant, Christianorum ceremonias contemnentes. A quibus nisi prudenter matureq; in eos animaduertere tuberet, magna sine dubio periculū ppter eorū multitudinē Christianæ religioni fidei & catholicæ posset accidere. Quorū pueritas & error impius ac detestabilis nimis catholici principibus fuit q; molestissimus. Quippe qui grauissime ferebant, q; essent apud se & in suis ciuitatibus & populis homines de Christiana fide male sentientes, ideoq; statim re cōmunicata cum Petro Gonçalo Mendoçio, qui tū tēporis erat Hispalensis Archiepiscopus & Hispaniæ Cardinalis, & cū aliis viris sapientibus & literatis Christi nři redēptoris honoris suocq; mature cōsulere sta-

O III

Cerimoniæ
Iudeorum.

Frontinus.

Laclantius.

tuere. Ceterum nunc anteq̄ de rebus, quæ in hac causa secutæ fuerunt, aliquid dicamus, duo p̄ponenda nobis occurunt. Vnum de Iudeorum moribus & ritu, alterum de causa conuersio-
nis eorundem ad Christianam religionem in Hispania. Tria præcipua sunt, in quibus Iudeæ
religionis documenta consistunt, vt scilicet sabbato quiescerent ab omni opere cessantes, cir-
cumcididerentur, & à sullis carnibus abstinerent. Quæ quidem præcepta Moses à Deo accepta
Iudeis tradidit, sed in alio sensu q̄ ip̄i acceperunt. Sabbatum seruabant Iudei sed supersticio-
ne nimia. Ideoq̄ non immerito die Saturni, vt Frontinus scribit, quo capere arma non aude-
bant, vt præceptum seruarent, à Vespasiano debellati fuere. Qui iræ & inuidiæ pleni, vt ait La-
stantius, Christum accusabant, q̄ legem Dei per Mosen datam solueret, q̄ sabbato non vaca-
ret operans hominum salutem, q̄ cæcos sanaret, q̄ circumcisionem vacuefaceret, q̄ abstinen-
tiam suillæ carnis auferret. Illud autem de Iudeorum turpitudine q̄uis obsecnum non omit-
tam. Siquidem interrogati Iudei quidnam sabbato facerent ociosi, anum, respondebant, sab-
bato nihil agentes digitis purgamus. O gentis ignauæ fœdissimam turpitudinem, responde-
ant hic mihi Iudei sapientiores summiq; fæcilius est hominum cura
re salutem, & cæcos sanare, q̄ in tam fœdam corporis partem digitos immittere! Cum autem
Deus à carne suilla Iudeos abstinere iussit, id illis potissimum significauit, vt à peccatis & im-
mundicis abstinerent, propterea q̄ sus animal est lutulentum & immundum, quod cœlum
nunq̄ suspicit, sed in terra toto corpore projectum & somno venitriq; semper seruens, nec vi-
lum dū viuit vsum praestet hominibus, sicut cætera præstant animalia. Interdixit ergo ne por-
cina carne vescerentur, id est ne porcorum vitam imitarentur, qui ad solam mortem nutritur.
Figura vero circumcisionis fuit, vt scribit Laclantius, vt significaretur nudandum esse ho-
minum pectus, vt aperto simpliciæ corde viueremus. Illa enim corporis pars quæ circumcidit
tur quandam habet similitudinem cordis humani. Quam ob rem nudari Deus eam iussit, vt
hoc argumento nos admoneret, ne tectum & inuolutum pectus haberemus, neve quod pudendū
facinus intra conscientiæ nostræ secreta tenerem. Deus ergo circumcisionē à carne mor-
tali ad animam transtulit immortalem, quæ mansura semper est. Colit autem Iudei nubes &
coeli numen, propterea q̄ Mosi Deus apparuit in nebula totum Sinai montem cooperiēt p̄
sex dies qui die septimo ex medio caliginis Mosen vocauit. Et ingressus per medium nebulae
Moses montem ascendit. Vbi commoratus est quadraginta diebus & quadraginta noctibus,
Ibicq; tabulas à Deo lapides accepit, legem & mandata quæ scripsit Deus, vt doceret filios Is-
rael. Vnde dixit in psalterio David: inuocabāt dominum & ipse exaudiens eos & de columna
nubis loquebatur ad eos. Idem inclinavit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Adorab-
ant ergo Iudei nubes, quia Deus illis in nubibus semper apparuit. Vnum tamen Deū co-
lebat quem sempiternum esse dicebant & immutabilem. Vnde legimus in diuinis scripturis
vnuſ Deus est Hebreorum, qui creauit omnia, terram stabiliuit, mariaq; fundauit. Seruant ar-
cano modo Iudei pentateuchum, id est volumina quinq; veteris testamēti, quæ Moses conscri-
psit scilicet Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros & Deuteronomion. Eiusmodi erat mos
Iudeorum, vnuſ sub nubibus agere, neque vias errare, neq; nisi in stratis, neq; nisi in
cœli, neq; nisi in terris, neq; nisi in humilitate, neq; tamen putauit fieri in gloriam vi-
deri, quod os qui fæcilius non colebant. Quod et historias scripsit. Non enim se fa-
biebat quod in terris seculi esset, neq; in cœlo, neq; in mari, neq; in Africa, neq; in Aegypti, neq; in Asia, neq; in Europa. Neque enim exultum diuinum discessit. In anachorite, neq;
qua repetit, neq; in monachis, neq; in ascetics. Et via mentis cogitationis p̄ se, neq; in cœlo, neq; in mari, neq;
ne eadē in cœli, neq; in terris, neq; in aqua, neq; in Africa, neq; in Aegypti, neq; in Asia, neq;
Quod et ea ratio in humilitate in diuinis historiis ostenditur. Et eis, ut porti-
gentem in terris, neq; in cœli, neq; in mari, neq; in Africa, neq; in Aegypti, neq; in Asia, neq;
seruantur. In Samaria, ut hanc in modis agerent. Sed etiam ut scribit Petrus Apollinaris, gene-
sarium, neq; in cœlo, neq; in mari, neq; in Africa, neq; in Aegypti, neq; in Asia, neq;

Apud Atheniensis autem placulum erat erranti non monstrare viam. Carmen est enim apud ipsos, quod publicis cantabatur in sacris, eos impios esse & execrabilis, qui via non monstrarent erranti. Nunc autem quoniam de Iudeorū moribus iam diximus, causam conversionis eorū paucis verbis explicabimus. Fuit in Hispania superioribus annis seculo nostro vir quidam nomine Vincentius Ferrerius ordinis Prædicatorum, theologus celebris, orator vehemens, vita probus & moribus integer, patria Valentinus. Qui quidem dum vixit Christi cultum fidemq; catholicam publice concionando, docendo, admonendo, hortando, persuadendo non modo sermonibus & doctrina, sed etiam moribus, exemplis, & proficulis lectionibus illustrare nunq; destitit. Quem Calixtus tertius maximus Pontifex, quoniā Deus, qui bonus & sui cultoribus pro meritis præmia retribuit, in morte eius & post mortem miracula demonstrauit, in sanctorum numerum retulit. Hic itaq; cum vita sanctus esset, & eloquentia magnaq; doctrina maxime polleret, Iudeis errores omnes, in quibus admodum cæci versabantur validissimis argumentis & evidentissimis rationibus ostendens, eorum q; plurimos ad Christi cultum fidemq; catholicam conuerterunt. Qui quum Christianam religionem fidemq; nostram veram sanctamq; esse comprobassent, lauacro sancti baptismatis & aliis omnib; ecclesiæ sacramentis acceptis Christianorum moribus & sacris viuere libentissime coepere. Deinde vero siue suggestione malorum demonum sine Iudeorum consuetudine, siue q; difficile est assueta relinquare, propterea q; hominum natura mutari nesciens, si quando sua delicta cognoscens ad virtutem melioremq; viam se conuerterit, mox tamen inconstans ad sinistros mores solitosq; facile reuertitur. Christum non fuisse, quem adeo mittendum expectabant, opinantes, in occultis eisdem sularum locis, Christiana religione neglecta, sabbatarios ritus & Iudaicas ceremonias repente, noctu synagogam ingredientes sua sacrificia, festa pascalia & auorum memoriam quot annis nudis pedibus celebrabant. Qui clam Christianis hæc impune sese facturos arbitrabāt. Verum enim nero nihil est imprudentius, nihil stultius, nihil clementius his qui cum peccant, mala, quæ committunt, neminem resciturum esse falso sibi persuadet. Nihil est enim tam occultum, nihil fieri potest tam secretum, quod scire nemo possit, in magnis præsertim rebus. Nam quoniam auctora delicta sunt, eo certe citius deteguntur. Non igitur quum peccant homines existimare debent quæ fecerint fore semper occulta. Nulla quidem res est, quam non longa dies reuelet. Est enim veritas temporis filia. Reuelauit itaq; tempus vel potius iusticia Dei catholicis principibus Manichæos in tenebris noctis & occulto delinquentes, nec impune diutius peccare permisit. Quorum maleficiis & erroribus catholici principes obuiantes, consilio Cardinalis, quem supra memorauimus, primum sacerdotibus & viris religiosis in omnibus ciuitatibus & populis iusserunt, ut omnes qui nuper ad religionem Christianam conuersi fuissent, tum concionibus publicis, tum priuatis sermonibus diligenter admonerent, instruerent in omnibus ecclesiæ sacramentis & in catholica fide retinerent & confirmarent. Deinde vero cum hoc parum vel nihil profuisse cognouissent, hanc ob causam Romanos legatos miserunt ad summum Pontificem. Qui cum causam legationis audiisset admirat⁹ nouam heresim & molestissime ferēs dedecus & ignominia, quam Christi cultoribus impium hominum genus inferebat, lfas suas bullatas & apostolico sygillo signatas ad principes catholicos destinavit. Quibus in eos inquisitionem fieri diligenter & animaduerti tubebat, qui Christianæ religioni fidei⁹ catholicæ q; cunq; modo detraherent aut detraxissent. Rex igit⁹ & Regina literis acceptis autoritate iussuq; Pontificis inquisitoribus, quos ad hanc rem exquirendam ex omnibus sacerdotibus regnorum suorum moribus & doctrina probatissimos delegerant, hunc ordinem & hanc legē statuerunt, ut in omnibus citerioris & vterioris Hispaniæ ciuitatibus & populis literas suas & ad dicta publicarent Pontificio iure composita. Quibus publicatis & inspectis, omnes qui crimen heretice prauitatis incurrisse, infra certum temporis spacium suos errores inquisitoribus, qui pas-

Causa conuersationis Iudeorum.

S. Vincentius

Tempus omnia detegit.

L. Marini Siculi. Lib. xix.

tres appellantur, consistentes reuelarent, ventiam suppliciter deprecantes. Ecclesiae reconciliati, scelerum, quibus Christi nomen abnegassent, iniunctas sibi poenitentias agerent. Ad quod tu diculum priusq; terminus temporis concessus præteriret hominum milia circiter septendecim vtriusq; sexus conuenerunt. Quibus ecclesia, que sonis est misericordiae magnaq; pietatis, contenta poenitentiis vnicuiq; pro qualitate criminis impositis, vitam, qua fortasse digni non erat, clementer indulxit. Multi autem qui literis & edicto parere noluerunt, in sua haeresi perseverantes habita probatorum testimoniis relatione capti fuerunt, & tormentis affecti, sua crimina contentes in ignem coniecti vitam cum morte commutauerunt. Quorum alii sua crimina flebat Christum recognoscentes, alii pertinaces in erroribus Mosis nomen inuocantes. Quorum paucis annis vtriusq; sexus milia duo combusta fuerunt. Multis præterea, quos delictorum suorum poenituit, q;uis grauiter peccauissent, concessum est, vt in carcere poenitentias agentes vitâ finirent. Alii quoq; qui morte liberati carcereq; soluti fuerunt, hoc poenæ genus datum est, vt scilicet infames essent, & priuati publicis officiis, auro & omni genere serici, duabus crucibus coloris ignei signarentur, quarum alteram in pectore, alteram à tergo super exteriorem vestem que viderentur ab omnibus gestarent, & ipsi cognoscerent. Animaduersum est etiam in mortuos, quos in vita deliquisse constabat. Quorum ossa, quæ plurima fuere, publicatis bonis fiscisq; priuatis honoribus & officiis è sepulturis extracta publice cremata fuerunt. Hoc iusticie genus homines q;plurimi de stirpe Iudaica, suorum criminum cōscit, perimescētes patria sua domoq; relata & multis magnisq; rebus ex catholicorum principiū regnis aufugerunt. Multi siquidem in Portugalliam, multi in Nauarram, alii in Italianam, alii in Galliam, alii in alias regiones, vbi se tutos fore putabant, migraverunt. Quorum res & bona tam mobilia q; stantia catholicī principes in bello, quod aduersus Mauros & Barbaros alios gerebant, distribuenda censuere. Quarum rerum omnium summa fuit ingens. In Bethica namq; prouincia duncta xat eorum qui cum filiis & vxoribus fugerant, inaniū & vacuarum domuū milia quinq; reperta fuere. Et quoniam, vt supra diximus, Iudeorum consuetudo nuper ad Christianam religionem conuersis pernicioſa videbatur, propterea q; occasionem peccati sine dubio p̄bebat, catholicī principes Iudeos omnes à regnorum suorum finib; in perpetuum depulerunt, & exterminarunt. Qui cum per edictum moniti neq; vendere suas domos neq; secum transferre pecunias possent, eorum nonnulli deprehensi fuere, qui numeros in asinorum clittellis & auribus deferebant. Fama fuit etiam quosdam seniores in litemib; & vetulas in vulvis multas asportasse pecunias tanq; in loculis.

DE S A C E R D O T I B V S E T V T R I V S Q V E S E X V S

religiosis ad honestiore vitam & officium
reformatis.

Quantè autem nostris principib; omnis virtus & omnis honestas curè fuerit, non in humanis solum rebus, sed in diuinis etiam officiis ad religionis nostrę cultum spectantibus facile perspeximus. Quippe qui non minus diuinarum rerum cultores, non morū censes minus & omnium virtutum professores, q; regnorum suorum gubernatores erant. Nec Reges magis videbantur q; sacerdotes sancti; Pontifices & humani diuinic; iuris & sanctissimorum legum conditores, custodes, & conseruatores, Dei semper nomen exaltantes, & hominibus iusticiam, pacem, quietemq; & salutem procurantes. Quam ob rem cum vidissent religiosos omnium ordinum, & præcipue Minores & Prædicatores, alios honestius & precepta sue religionis obseruantes, alios liberius ac dissolutius viuētes, nec ordini suæ professionis nec superioribus obsequentes omnes qui Claustrales dicuntur & libere vagabātur, ad Observantium normam & honestiorem vitam compulere, etiam foeminei sexus sacerdotes & sacras virginis, quas moniales appellant, licentius vagari consueuerant, à virorum, qui suspecti videbantur, consuetudine secreto colloquito & monasteriorum suorum exitu prohibuere. Præterea iu-

uenientibus adolescentulis aliis cunctis & qui literarum studiis & bonis artibus operam dabant, usum longarum & sericarum vestium promissorumq; capillorum, quibus nonnulli maxime studebat, ademerunt. His rebus & a studiis oibus colebant, & a virtutibus alienis timebant.

DE LVDORVM ET BLASPHEMIARVM

prohibitione atq; lusorum poenis.

Prohibuerunt & ludos, aleæ præcipue atq; cartharum. Ex quibus multa quotidie malorum genera nascebantur. Sunt enim ludi, de quibus alibi plene scriptissimus, persimiles meretrices. Qui voluptate quadam non solum vulgares homines & insipientes, sed etiam nobiles equites virosq; primarios fallunt, literatos, sacerdotes, atq; Pontifices. Ideoq; catholici principes lusores omnes edicto publicoq; pconio poenis grauius constitutis a ludis abstinere iussi. Ex quibus etsi qua mala nascantur alio loco diximus, hic tamen aliqua repetemus, ut q; prudenter & q; sancte preceperint catholici principes omnes agnoscent. Quandoquidem lusores vbi pecunias & res, quas habebant, turpiter amiserunt, egestate coacti desperatione ducti omnizq; spe destituti, in se se plerumq; manus vertunt, sibiq; mortem consuscunt. Ex quibus aliis laqueo suspendunt, aliis gladio suo vitam finiunt, nonnulli de turri se præcipitauerunt. Quidam se detecerunt in puteos, aliis insaniam simulauit, in quam plures inciderunt non simulatam. Multi præterea lusorum latrones sunt, qui primum, si leue cõmisserunt furtum, equitanes in asellis & capite mitram gestates papyraceam, taurino neruo nudo corpore cedunt, eorum maleficia denunciante præcone. Quibus deinde furto secundo grauius iterum cesis aures amputantur. Postremo si tertio peccauerint suspendium merito patiuntur, aut si grassatores fuerit & viatores, aut spoliauerint aut occiderint, palis alligati per signum sagittaris exponuntur. Hæc & alia multa mala lusoribus eveniunt. Quæ quidem si multis qui ludunt hodie venirent in meam, sibi fortasse cauentes a ludis abstinerent. Sentirent enim & intelligerent q; misera, q; perniciosa, q; detestabilis, q; periculosa sit ludentium vita. Quos quidem conscientiae sue stimulat, verberat, quos horrida mortis umbra circundat. Sed ad principes catholicos redeo, qui spiritu diuinitatis afflati viros omnes probos & quacunq; virtute præditos extollebant magnis honoribus & commodis affidentes. Malos aut & pertinaces in maleficiis & obstinatos, quos errorum suorum penitente non poterat, a suis principatibus exterminabat. Vitiis præterea de ditos inutiles homines & deliciosos omnes accusabant, castigabant, & a domo sua curiaq; submouebant, & præcipue lusores. Quibus nihil esse dicebant improbus, nihil furax, nihil mendax, nihil sceleratus, nihil dementius, nihil stultius, nihil insanitus. Propterea q; si peccat homines, qui certe peccant, nam mortalium nemo ferè vivit sine criminе, vniuersisque tamen i eo peccat vitio, quo vivitur, et non fortasse peccat in aliis. Peccant enim superbii vel sua forma vel aliqua de se opinione falsa decepti. Avaricia multi crimen incurrit, mala rerum, quibus haud indigent fortasse, cupiditate ducti. Deuincuntur nonnulli gulae falsis irritamentis & dulcedine gustus. Plures libidine, feruore magno sanguinis accensi multiphariam variisq; modis q; gravissime delinquunt. Inuidia non pauci felicitatis alienæ dolore pallentes. Impatiētia multi, & quidem plerūq; sine causa grauiter irascuntur, & ira ceci penitus mala multa committunt, aliis desides & ocio somnoq; dediti vitam agunt, qui neq; sibi prosunt neq; aliis. Sed vñ lusor peccat in omnibus. Qui, quidem nunq; benefacit, nunq; bene cogitat, nunq; bene loquitur. Qui nec colit nec habet amicos, qui non propinquos non fratres amat. Qui matris, vxoris, filie, sororis, & fortasse suam pecunia cupido ductus pudicitiam vendit & honorem. Qui parentum funus exoptat atq; molitur. Qui Deum abnegat. Qui animam suam occidit & inferis offert. Quid enim non facient homines, quos nō pudet perdere nimmos, perdere tempus, perdere somnum, perdere famam, perdere vitam? Quocirca cum magna pars hominum semper & vbiq; luserit, illorum verissima mihi videtur opinio, qui subterraneas domos & antra tenebrosa lusorum plena esse dixerunt. Quā ob rem lusoribus ego consulere cupiens & opē ferre

Mala q; luso
rib⁹ accidit.

Septem pecca
ta mortalia.

Inferna loca
lusorū plena

Quibusdam carminibus, et si eos primum grauiter accusavi, deinde tamē remedium demon-
stravi proficuum, & salutarem adhibui medicinam. Qua quidem quicunq; vsus fuerit & De-
misericordiam deprecatus, non equidem dubito, quin veniam facile consequatur. Illos autem
perituros & perpetuos cruciatus passuros prospicio, quos ultima vita dies ludentes inuenierit.
Nam qui ludos in vita non reliquerint, ludent etiā post mortem sua criminā flētes apud infes-
tos. Prudenter igitur & sancte catholicī principes ludos, qui omnium malorū causa sunt, pro-
hibuere. Qui blasphemati bus etiā praeceq; loquentibus pœnas, quib; plesterent, statuerūt.

DE TEMPLIS A CATHOLICIS PRINCIPIBVS
ædificatis & aliis refectis & instauratis.

TVsta pro Christianæ religionis augmento bella gerentes ut hostes debellarent & victorias
consequerent, Deo Optimo Maximo & eius genitrici Mariæ Virgini multisq; sanctis nō
modo supplicationes & sacrificia, sed eades etiā sacrādas & noua tēpla liberalissime deuouebāt.
Quæ subinde votorum compotes beneficiorumq; memores optato potiti largiter & officio
se prestiterunt maximis impensis. In Abila siquidem ciuitate templum dñi Thomæ dicatū
a fundamentis ædificare coeperunt, quod aureorum propè centum quinquaginta milibus ab-
sulerunt. Toleti altud admodum conspicuum nomine sancti Ioannis Euangelistæ cui regum
cognomen indiderunt. In cuius exterioribus mūris & parietibus altis magna pendet catenæ
multitudo, Quibus astricti Christiani, qui capti fuerāt à Mauris multos annos illis seruierāt.
Qui deuictis Mauris & Granata restituta, catholicis principibus catenas in memoriam suæ re-
demptionis in hoc templum contulere. Segouię monasterium magnum sanctæ Crucis ordi-
nis Prædicatorum considerunt. Granatae Virgini Deiparæ templum maius domumq; Ponti
ficalis magnis erexerunt sumptibus, & quatuor & viginti sacerdotibus suis, qui singulis die-
bus rem diuinam celebrarent, cellas fieri iusserunt, & suam sepulturam, in qua nunc simul eorū
corpora iacent. Atq; altud diuino Francisco religiosis ordinis Minorum. Considerunt præterea
cœnobium extra urbem ordinis sancti Hieronymi magnis dispendiis & redditibus dotarūt.
In quo etiam Gonçalez Fernandez Magnus Capitaneus sibi magnū facellum fieri iussit con-
spicuum, cui magnos redditus distribuit. Item considerunt catholicī principes extra urbem
cœnobium ordinis Cartusiani, de quo scripsimus alio loco. Et intra muros ciuitatis aliud ordi-
nis Prædicatorū sub nomine & honore Sanctæ Crucis. A Granata quoq; oppidum passum
milibus circiter octo condere statuentes, quo Granatam facilius expugnarent, quod oppidū
Sanctam fidem vocauerunt, in primis templum in quo sacerdotes diuinis officiis sacrificantes
operam darent, ædificare iusserunt. Etiam in Compostella admodum venerabile templum &
hospitale domum in honorem Sancti Iacobi & peregrinorum commodum atq; profugū
fecerunt, opus nimis pium maximeq; necessarium. Magas insuper in aliis templis & mo-
nastryis ædificandis, multas & in aliis siue vetustate collapsis, siue ruinam minantibus residen-
tis & instaurandis pecunias contulerunt. Romæ deniq; trans Tyberim apud portā Sancti Pau-
cratii magnificum diuino Francisco templum considerunt magnis impensis. In urbe præterea
non minorem sumptum summamq; pecuniarum dederunt in refectione domus hospitalis &
ecclesiae Sancti Iacobi, quæ Hispanorum dicuntur, contulere. Hec & alia multa fecerunt opera
catholicī principes non minoris quidem virtutis & sanctitatis, q; munificentia. Qui profe-
cto suis hæredibus & posteris omnibus mirabilia omnium virtutum reliquerūt exēpla. Quis
bus optimis quisq; princeps ad gloriam vita debebit & excitari facile poterit.

DE CONCORDIA ET FINE BELLI INTER CA-
tholicos principes & Alphonsum Portugallie Regē.

Nunc autem quoniam institutum & causam bellū, quod à catholicis principibus contra Re-
gem Portugallie gestum est, supra memorauimus, æquum est ratione poscere videt, vi-

eiusdem belli quoq; quod superest & finem demonstremus. Ad quam rem ostendendam quæ
 dam prius repetere necesse est. Anno M. CCCCLXXIX. cū essent catholici principes in op-
 pido Guadalupo, quo Galliae Regis legati pro petenda confirmandoq; pace conuenerat, nun-
 cios de morte Ioannis Aragonum Regis acceperunt, & subinde totius Aragonæ, Siciliæ, Va-
 lentiæ, Barcinonæq; principatus oratores ad Ferdinandum Regem supplicatum venerūt, vt ad
 capiendum regnum suorum possessionem proficisceretur. Hinc itaq; discedentes in Turrini
 Iuliam, quam ciuitatem Trogillum vocant, cum exercitu venerunt. Vbi funere solēniter cele-
 brato & peractis exequis, Gallorum Regis legatis cum pacis confirmatae conditionibus ho-
 norifice dimissis, Rex Ferdinandus in Aragoniam proficiscitur. Quo discedente Regina suis
 Ducibus accitis, omnes exercitus copias in partes quatuor diuisit. A quibus Emeritam Augu-
 stam, Deletosam, & Montangé eodem tempore tormetis oppugnari tubet. Sunt autem hæc
 oppida Lusitanie provincie inter Anam flumē & Tagum, Portugalięq; regno propinqua.
 Quæ mulier quædā Maria nomine Pachiequa filia spuria Ioānis Pachiequi Villenę Marchio-
 nis, quæ Portugalię Regis partes sivebat, occupauerat. Hæc mulier orbata marito nimis au-
 dax & inconsulta fuit multorum malorum causa. Quæ non seuā minus & immitis, q; impru-
 dens & temeraria cum Petrum Portucarrerium Metellini Comitē siliū suum, quinquenū de-
 prehensum tenuisset, deinde solutum multorum precibus ē domo sua crudeliter eiecit. Et con-
 tra catholicos principes Alphōso Portugalię Regi multas arces Castellę regnum & bona sua
 omnia pollicebatur. Dum hæc oppugnantur oppida multaq; alia per hæc regionem bella ges-
 runtur, Alphonsus Cardinas ordinis sancti Iacobi militiae p̄fessor apud Emeritam cum Por-
 туgallie Regis exercitu magnum p̄lūm commisit. In quo multis vtriusq; partis occisis, de-
 sum Portugallie Regis equites longo labore defessi terga verterunt. Quorum p̄ter inter-
 festos multi quoq; capti fuerūt, & in his Eborensis episcopus omnib⁹ signis amissis. Alphō
 sus autem Cardinas etiā duo magna vulnera fortissime pugnans acceperat, hac tamē insigni vi
 storia potitus & fugatis hostibus magnū quidem Duci nomen adeptus est, & singularem
 catholicorum principum gratiam. Qui et vel vltro ducatorum aut̄ milia circiter nouem, quæ
 singulis annis pendere tenebatur, liberalissime remiserunt. Sub idem tempus alii Reginę Du-
 ces oppida, quæ supra memorauimus, acriter oppugnabant, & Deletosae arcē ceperant, mul-
 tiq; alii in locis prælia magna quotidie gerebantur. In quibus magnū vtriusq; partis homi-
 num numerus desiderabatur. Atq; multo quidem plures interiissent, nisi Deus, cui⁹ misericor-
 dia magna est, huic bello finem dedisset. Qui sanctas catholicorum principum mentes scruta-
 tus, eorum magnos labores miseratus est. Cuius afflata spiritu Beatrix Isabellæ Reginę mater
 tera, quæ prudentissima mulier Ferdinandi. Vset Ducis Portugalię Regis fratri vxor fuerat,
 & Alphonsum Portugalię Regem & eius filium Ioaniem generum suum, & Isabellā Castel-
 la Reginam suę sororis filiam vehementer amabat, cū inter cognatos & propinquos suos cru-
 delissima bella geri molestissime ferret, ad Isabellam nuncium cum literis clā misit. Quibus ea
 rogabat, ut commodi sui causa in aliquem locum Portugallie regno propinquum cōueniret.
 Vbi de rebus ad pacem & concordiam spectantib⁹ & necessariis colloquerent. Certam se spē
 habere dicebat Deo iunctante, vt bellis & malis omnibus atq; laboribus finem darent. Cuius hu-
 manitas & tam plus animus Isabellę Reginę fuit nimisq; gratissimus. Ideoq; voluntati ei⁹
 sanctoq; desiderio satissimè statuens, in Alcararam, quod oppidum est in ripa Tagi Portu-
 gallie propinquum cum paucis equitibus se contulit. Huc aduentem Beatricem materterā
 suam magna leticia reuerter excepit, & in eadem domo iuxta se collocauit. Vbi per dies octo
 penē sole locutę sunt. Et in eundem pacis conditiones ordinemq; literis mandauere. Quibus cū
 Beatrix discessit, & cū ea Rhodoricus Maldonatus iureconsultus Isabellę Reginę consiliari-
 us prosector est. Quem Regina misit quasi legatum, vt ea quæ cum Portugallie Rege fierent
 intelligeret, & ad se scripta mitteret. Beatrix autem vbi suam domum peruenit, primum Ioan-
 ni genero suo Regis filio, quem pacis & concordie cupidum nouerat, quas attulerat constitutæ

Maria Pachi
equa.

Alphonsus
Cardinas.

tiones pacis ostendit. Hic Dei cultor & ingenio magno p̄ditus ab initio causam patris & expeditiōnē non iustam esse cognoscēs, iniuitus aduersus Catholicos principes bellum gesserat. Quocirca cum per honestas concordie sanctiones, quas etius socrus sanctissime procurauerat, approbasset, suos consiliarios & omnes equites, qui voti sui participes erant & etiudem voluntatis conuocauit. Quibus cum rebus ad pacem spectantibus cōmunicatis, omnes Alphōsum Regem conuenerunt. Qui cum ea quae Beatrix eius cōsocrus egerat cum Isabella Regina causa pacis & quietis audiueret, et si sua magis q̄z aliorum interesse videbat, male tamē persuasus a multis & presertim à Castellanis, qui quoniam à suis principib⁹ temere defecerant, pacem magis q̄z bellum timentes, ei dicebant ut ab incepto nullo modo desisteret, propterea q̄ sine magna suo dedecore facere non posset, pacis & concordie conditiones renuit, alias petes neq̄ suastas neq̄ sibi concedendas, & inimicorum magis fallacibus q̄z amicorum veris consilis est obsequutus. Quem cum neq̄ publice multi neq̄ priuati deprecantes alii stetero potuissent, Malclonius Isabellæ Reginæ consiliarius spe iam pacis amissa, cōmeatum petes à Rege quatenus nihil agi videbat, discedere statuit. Quod sciens Ioannes Regis filius cū ne discederet rogauit. Et Regem sola Beatrice præsente sic est allocutus.

DE SERMONE QVEM IOANNES PORTVS

gallia Regis filius ad patrem habuit.

Si Regiam dignitatem & vitam tuam maiori curæ nobis esse crederes, q̄z vllis altis charissime genitor, profecto non aliorum falsa prauaq̄ consilia nostris q̄z fidelissimis atq̄ iustissimis precibus anteponeres. Quare te quoniam tuae consorus & meum consilium quasi alterum mulieris & alterum illuens aspernari videmus, & si magis accipere q̄z dare cōsilium deberemus, decreuimus tamen tuae malefici, quæ nostræ mentes in hac expeditione præ sagire videntur, ostendere. Ut si quando vel tui vel aliorum consilii pœnitere te cooperit, nostrum memoria te petitum cognoscas. Expeditionis nostra causam, si verum fateri volumus, iā iustitia esse Deus hominesq; scunt. Quod ne illi quidem Castellani negant, qui nobis, vt hoc bellū gereremus iusti falsoq; persuaserunt. Henrici namq; Castellæ Regis nature defectus, quod inter nos dici potest, multis mulieribus & duabus vxorisbus fuit q̄znotissimus. Qui non sine causa conscientia sue stimulis actus, ante mortem suam Isabellam sororem & non altam sibi successuram in reuirando nominauit. Ex quo quidem intelligere facile est q̄z iustitiam huiusmodi bellū causam suscepimus. Ideoq; mirari minime debemus, si nobis aduersa fortuna semp fuerit. Aspirat enim Deus in bellis gerendis & maxime faciat pro virtute iusticiaq; pugnantibus. Et proinde victoriā consequi non possumus. Quod si causa nostra, quā, vt videamus, dānant omnes, iustitia esset, non propterea pacem recusare deberemus. Nam si nostras cum aduersariis copias cōferamus, nimis quanto sumus inferiores omnibus rebus cognoscemus. Illorum siquidem vires indies crescunt, nostre vero quotdīe mutuantur. Augentur illis exercitus & regnum numerus, nobis unicum regnum est & non magnum, atq; tā pecunias & virtus exhaustum. Iuueniūs & equites bello consumpti. Expetunt illorum magni principes gratiā & amicitiam, & principes Gallorum Rex Ludovicus. Qui nuper tam nostri fœderis oblitus, ad eos oratores misit pacem perpetuam petentes. Quæ nobis igitur habenda spes est, aut unde venturum auxilium sperare possamus? Consule ergo mi pater honori tuo, consule obsecro & tuorum omnium salut. Nec cōmittas, vt dum principatus alienos affectas, iure tuos amississe videare. Nā per Deum immortalem, quid nobis volumus, aut quid querimus? Non inquis possum sine dedecore, tot nobis illatis inturitis, a coepitis desistere ppter hominū sermones. Immo certe potes patet & tua magna cum laude, propterea q̄ pax tibi non petitut, sed honestissimis conditionib⁹ offertur. Quam quidem non recusabis, si tecum plus virtus et ratio q̄z vulgi valebit opinio, si plus Dei iusticiam, q̄z populi rumores timebis, si tuam ætatem respexcris, si successorum tuorum saluti futuræq; quieti consulere volueris, si pericula, quæ passi sumus in præliis, & quo-

exercitus amiserimus memineris, si q̄ regno Castellæ propinquū sumus, & q̄ eius amicitia nobis necessaria sit consideraueris. Non omittas igitur obsecro sanctissimæ pacis conditiones nobis oblatas, neq; te fallant Castellanorū cōsilia. Qui quoniam suis principib; intuste defuere, mori quidem mallent in bello, q̄ illorum subire iudicium. Nō spernas igitur preces nostras, amantissime pater, ne nostra Deo, qui propter superbiam Luciferum de cœlo detecit, pertinacia displiceat. Diligit enim Deus pacis amatores, & inimicos odit atq; castigat. Hoc sermone admodum tristis & Beatricis precibus, quæ lachrymas continere vix poterat, Rex consultus, & quasi flenti similis Ioannem filium gemens amplexus est. Et ad Beatricem cōuersus: o mulier, inquit, non minus sancta & sapiens, q̄ fortis & excellens, magna nitirum est tua virtus, magna inq; tua erga nos fides, magna pietas & amor maximus. Quæ quidem sola tua prudētia proficuum nostris malis nostrisq; laboribus excogitasti remedium, salutare doloribus mendicinam, & finem bellis optatum. Magnas igitur tibi gratias agimus, & amātissimis tuis atq; sapientissimis cōsiliis obsequimur. Faciemus itaq; q̄ libentissime quod filius noster ex tuo cōsilio nos deprecatus est. Quem ego pfecto video posthac tibi multo magis, q̄ mihi ipsi, qui eum genui, debiturum. Hęc cum dixisset, eius dexteram filius osculatus est, & Beatrix ei magnas gratias egit. Postero die Rex cōuocato cōsilio, & re diuina celebrata, Maldonato Regisq; Isabellæ consiliario præsenti pacis cōstitutiones, q̄ fuerunt huiusmodi libenter accepit.

Verba Regis

DE PACIS ET CONCORDIAE SANCTIONIBVS

Inter Isabellam Castellæ Reginam & Alphonsum Portugallie

Regē vltro citroq; petitis & cōcessis.

Pacis & concordie conditiones, quas vtraq; pars petuit & concessit, sic se habent. Impri-
mis vt Rex Portugallie titulum, quo se Castellæ & Legionis Regem vocari iufferat, de-
poneret, et insignia Castellanorum Regum, quæ suis clypeis impresserat, abraderet, iureiu-
rando promitteret ne Ioannam suæ sororis filiam vxorem duceret. Atq; illa sex mensium spa-
cio suo vteretur arbitrio, quæ siue manere velle in Portugallie regno, siue alio proficiisci, libe-
re facere posset. Dum tamen ei neq; Rex Portugallie, nec aliis quisq; præstare fauorem & au-
xilium auderet. Quæ si forte in Portugallie regno permanere statueret, peracto semestri tem-
pore de duabus conditionibus alteram eligere teneretur. Vt scilicet vel Ioanni Castellæ princi-
pi, qui tum parvulus admodum erat, nuberet, ac tam diu apud Beatricem, quam supra memo-
rauimus, maneret, donec sponsus ad virilem perueniret ætatem, vel ordinis sanctæ Claræ rela-
gionem ingredieretur in una domo ex quinq; in Portugallie regno nominatis. Et Alphonsus
Portugallie Regis ex Ioanne filio nepos Isabellam Catholicorum principum filiâ vxorié du-
ceret. Qua cum per aliquod tempus ad certitudinem pacis & cōfirmationem in arce Morana
quæ est in Portugallie regno, maneret, sub custodia & contubernio Beatricis, quæ præcipua
pacis causa fuerat. Hęc fuerunt Isabellæ Reginæ pacis conditiones. Portugallie vero Regis q̄
sequuntur. Primum sibi suoq; filio aurifodinas apud Indos Castellæ Reges nō impedirent, sed
liberas & à suis primum repertas relinquenter, & pacis vinculum, quod inter se sanciebant,
omnes vtriusq; partis populos cōprehenderet & obligaret, per vnius & centum annorū spaci-
um. Deinde vt Castellans, qui dum sibi meruissent contra suos principes crimen læse mai-
statis incurrisserint, ignosceretur. Quibus etiam dimissis erroribus omnia bona, quæ in Castel-
la regno perdidérant, restituerentur. His pacis conditionibus vltro citroq; datis & acceptis &
à Portugallie Rege iureiurando confirmatis, & alta p̄econum voce tubarumq; magno clama-
gore publicatis, & fama Regum concordiam & amicitiam denunciante, ingēs populis lāticia
oborta est, oppugnationes desistunt, bella cessant, arma deponuntur, gratulationes aguntur,
spectacula fiunt. His confectis negotiis Rex Alphonsus legatos, quibus integrā facultatē suam
dedit, & pacis conditionum, quas ipse iuratus confirmauerat, ad Isabellam Reginā misit exem-
plum. Quibus illa legatis appropinquantibus Hispaniæ Cardinalem & Comestabilem, quos

alii in locis nominauimus, cum omnibus sue domus equitisbus atq; Pontifices cum sacerdos-
tibus obuiam exire iussit, & omnes in aulam ingredientes honorifice recepit. Quae pacis in-
stitutiones, quas afferebant, acceptas cum diligenter prius legisset, subinde coram omnibus in-
seruando confitit maut, & praeconto sonituq; tubarum, quemadmodum Portugallie Rex fe-
cerat, publicari iussit, nunciosq; statim ad Ferdinandum Regem, qui Barcinonae tunc erat, cu
literis destinauit. Quibus eum de pace cum Portugalliae Rege composita & quibus conditio-
nibus certiore faciebat. Cuius rei nuncius Ferdinando Regi fuit admodum gratus atq; lucun-
dus. Erat enim de honore atq; salute Reginae absentis, quam multis hostibus circumuentata re-
li querat, valde sollicitus. Ideoq; magnas Deo gratias agens, eundem nuncium magno munere
donatum cum suis literis ad Reginam remisit. Quem cū populis omnibus illius provinciae, qua
vocant extreum iusticie, prefectos ordinemq; dedisset, vt in pace omnes & honeste viuerent,
cumq; omnibus & precipue viduatis mulieribus bona, quae bellorum temporibus indigne p-
diderant, restitui iussisset, Toletum se recepit. Quo sub idem tempus venit etiam Rex Ferdina-
dus, qui se quoq; iureferando coram Portugalliae legatis pacis conditionibus astrinxit. Quam
pacem & concordiam suis literis & nuncis ab omnibus regnorum suorum magnatibus, cui
ritibus, & populis diligenter obseruari iussere, peccatis grauibus & censuris constitutis, contra
rium facientibus. Interim vero Ioanna, quam supra memorauimus, quis admodum puella, di-
uino tamen lumine circumsusa terrenas opes, voluptates humanas & mundi fallaces insidias co-
gnoscens atq; Ioannis Castellae principis, qui mundi dominus, si vixisset, futurus erat, oblata
sibi nuptias reniens vitam multo meliorem tutioremq; sanctae religionis elegerat. In qua pma-
sit annos circiter quinquaginta, & viuit hodie sanctissime Deo seruiens. Quem quidem cum re-
ligionem ingressa est annum ferè vigesimum agebat. Et hoc anno præsenti. M. D. XXII.
quo nos hec scripsimus, annum agens ferè tertium & sexagesimum sola quidem superest om-
nibus Hispaniae principibus eius ætatis vita perfunctis. Cuius animus nimis sapientior fu-
it q; aliorum, & multo melior conditio. Propterea q; breves sint humanæ prosperitates, & dies
hominum cognoscens caducis rebus & incertis prudentissime renuncians, meliorem vitam
elegit. In qua Deo seruiens eternæ gloriæ præmium sperat,

LIBER. XX.

DE BELLO QVOD CATHOLICI PRINCIPES gesserunt contra Mauros Granatenses.

ELLQ; quod cum Rege Portugalliae Catholici Principes gererat
extincto, factaque pace conditionibus, quas supra memorauimus, aliud
subinde cum Maurois Granatensis gessere, diuturnius, difficilior, lau-
dabilius, & propterea memorabilius. Illud enim prius vt Portugalliae
Regé, qui violenter in Castelle regnum ingressus eos iniuste prouoca-
uerat, a suis finibus propellerent. Hoc autem posterius, vt veteres in-
sulas Christianis à Mauris illatas vlcisceretur, & suo Granatæ regno re-
cuperato nomine & cultu Christianæ religionis augerent. Quapropter
ture quidem, & illorum maxima diligentia summaq; fortitudo laudibus efferenda est, & pre-
teriorum Regum Christianorum, atq; Pontificum negligentia & Ignavia est accusanda, q; Ma-
uros Mahometanæ spurcissimæ nefandissimæ q; sectæ cultores, & verissimè sanctissimæq; Chri-
stianæ religionis immanissimos hostes, non sine maxima totius Christianitatis ignominia, in
vno Hispaniae angulo septingentos annos, & ultra cōmorari sustinere potuerunt. Ceterum
quoniam de hoc bello, quod Catholici principes cū Mauris Granatæ annos ferè decem gesse-
runt, multi viri satis idonei, qui Regia castra sequebant, & rebus gestis ac prælitis interfuerere co-
piose

prose scripserunt, ego capita duntaxat breuiter attingam. De Granatensi namq; bello magnum volumen impletuit pulchramq; consecit historiam facundo suo & eleganti stilo. Siculus quidā nomine Petrus Sanctermus ciuis Messanensis. Quod mihi, cum ad me Salmanticanum venisset, ostendit, & ego, noua delectatus historia, paucis diebus perlegi. Scriptis & Hispano sermone Ferdinandus Pulgarius, homo nimirum in suo genere scribendi satis eloquens. Cuius magnū volumen in Latinum sermonem vertit Antonius Nebrissensis. Culus ego traductionis initium duntaxat legi. In quo satis elaborasse mihi visus est & bene castigate. Meminerunt preterea bellū Granatensis Protonotarius Petrus Martyr, Gonsalus Atora Cordubensis Regius historicus, Alphonsus Palentinus, & Tristanus Silvius. Scripserunt & alii multi, partim Latino, partim Hispano sermone. Quorum nomina, quia sunt ignota, subteco. Et quoniam aliorū omnium, qui de rebus, quas principes Catholici gesserunt memorabiles, conscripsere, magna volumina multos annos fortasse latebunt, & ad posteros differentur, me nūc viuentibus rem non ingratam facturum putau, si Cæsareae Majestati seruens, ea quæ de rebus à Ferdinando Rege & Isabella Regina animose sancteq; gestis summatis scripsisse, excusa formis i lucem circumferenda protulero. Quod a me quotidie complures Hispaniæ viri nobiles, & Siculi de me benemeriti, quibus morem gerere necesse est, petunt & efflagitant. Ne me igitur vel inaurbanum & ingratum, vel in memorem suorum erga me beneficiorum putent, compendio, quod de bello cum Portugalliae Rege supra memorau, Granatense subnectam, & simul impressoribus dabo. Cæterum Lectores admoneo atq; rogo, vt opus immaturum & ante tempus præcipitatum, non solum legant, sed etiam diligenter inspiciant & emendent, in quo quidem & Hispaniæ gloria consulent, & mihi simul rem gratissimam facient. Verum enim uero quoniam de causa transituq; Maurorum in Hispaniam, qui fuit, vt atunt, Rodorici Regis temporibus, ab hinc anno fere octingentesimo, also loco scriptum, nunc a situ & regione regni Granatensis & ciuitatis iuitium faciemus.

GRANATAE REGIONIS ET VRBIS DESCRIP TIO.

HIspaniam omnem, vt also loco diximus, autores multi in prouincias quinque diuisere. Tarragonensem scilicet, Galatiam, Lusitaniam, Bethycam & Carthaginem. De quibus libro primo sigillatum scriptum, atq; quicquid in unaquaq; memorabile sit ostendim. Granatae autem regnum regio quedam est media inter Bethicam prouinciam & Carthaginem, vel pottius pars est utriusq;. Cuius regionis longitudo est passuum milium circiter ducentorum, & latitudo fere centum, patetq; circuitu ad passuum milia septingenta. Est enim longitudine ab Ronda usq; ad Oscam, latitudo vero ab oppido Cambili usq; ad mare mediterraneum & portum Almuguecaris. Quæ ad meridiem spectans ex una parte planicies habet amplas & fertiles campos. Ex altera Bastanos montes altos & ascensu difficiles. Ad quos montes & aspera loca, quæ uulgas Alpuxarras appellat, quidam Maurorum Duces a Christianis apud Saltus Pyreneos acerrimo prælio fusi magnaq; suorum militum multitudine cesa, per sexenta fere passuum milia fugientes peruererunt. Hic ex montium iugis altisq; rupibus velut ex propugnaculis & turribus ingentia saxa denudantes ascensuq; Christianos prohibentes se defenserunt. A quibus Christiani Duces & omnes milites diuturnitate belli & multis præliis ante gestis, longaq; persecutione iam defessi crebrisq; saxis & telis grauiter offensi, quum diutius ferre laborem non potuissent, cum suis omnibus copiis discesserunt, & unusquisq; domū suā se recepit. Quorum discessu Mauri valde lætanties quum aliquandiu Christianorum timentes insidias in montibus se continuissent, deinde iam Christianis absentibus longeq; remotis in campos planaque loca descenderunt. Et cū multis aliis, qui traiecerant ex Africa, cōiuncti Granatam urbem compluraq; oppida, quæ postea nominabimus, rursus occuparunt. Quorūq;

Bastani mon tes.

potentiores erant, & plus viribus valebant, Regium nomen usurpates urbem Granatam omnium totius Hispanie ciuitatum maximam domicilium habuere.

DE SITV ET FORMA VRBIS
GRANATAE.

Bini colles.

Darrus amnis
Alhambra.

Alcazaua.

Albaicinus.

Citrus.

Granatae cir-
cuitus.

Portarū nu-
merus.

Septem Gra-
natae res me-
morabiles.

Platea Biua-
rambla.

Alcaceria.

Bernardus
Gentilis.

Caeterum urbis Granatae situs & forma est huiusmodi. Colles binos altos & quasi monutes amplectitur. Quos Darrus amnis per vallem medianam fluens dividit. Alterius autem collis regio nomen habet Alhambra. Quam Mauri sua lingua rubram significari dicunt, & hoc nomine dici vel a conditore homine ruffo, vel a rubra terra, quae nunc etiam cernitur in edificiis. In huius autem regionis eminentiori loco domus est regia magnitudine, opere, forma conspicua. Quae quidem ciuitas potius quam domus est appellata, capit enim intra muros hominum milia quadraginta, totaque cincta mœnibus & triginta turribus. Alterius Alcazaua dicitur domorum frequentia mirabilis. Quae significat apud Mauros munitum locum & defensorium, qui arcem & castellum Alcazarem vocant. Supra quam magnus est incolatus in loco plano positus, qui locus saluberrimus est & Albaicinus dicitur, Alhambræque, cui est oppositus, altitudine penè similis & æqualis. Cuius incolas à Baeca ciuitate venisse ferunt, & Antiquolanos ab Antiquera. Sunt & colles alii minores, quibus non immixto sicut & Roma septicolis appellari potest. Caeterum præter colles est etiam in piano loco campoque magno maximus ædificiorum numerus. Aedes autem etsi plerique omnes latericiæ sunt, tamen, non regiae modo, sed etiam aliae que plurime spectabiles sunt & magnæ familiæ capaces. Calles vero vicique, qui plurimi sunt, propter edificiorum nimiam densitatem plerique sunt angusti, & item plateæ foraque venalia. Quae tamen à Christianis post Granatae capitum ampliora facta sunt & illustriora. Gaudent domus complures hortis & arboribus fructus, qui limones appellantur, ferentibus. Citros vero citriisque domus habent pauciores. Aquæ egelidis ac salubribus tota ferè ciuitas abundat, & in ipsa urbe scaturientibus, & altunde per aquæ ductus aduectis. Urbis passuum milia circiter duodecim circuitus amplectitur, totus vndeque mœnibus cinctus, & milie triginta propugnaculis tutus. Portæ, quæ sunt numero duodecim, ad Occidentem faciles habent exitus & campos amoenos. Caeteræ vero ad Orientem subdifficiles. Est autem in urbe Granata totaque eius regione omnium rerum, quæ sunt ad hominum vitam degendam & cultum necessariae magna fertilitas, & saluberrima semper aeris cœlicque temperies. Vbi neque telas nimio solis ardore torretur, neque frigore contrahitur, & homines perpetuo temperamento perfruuntur. Sunt præterea in urbe Granata res memorabiles & insignes, numero septem, tres scilicet amoenissimæ domus. Alhambra, cuius supra mentionem fecimus. Altera, quæ Genera lipha dicitur, multo iucundissima dicitur. Et tertia, quæ distat ab urbe ferè mille passibus, cui nomen est Alixares, quæ fuit olim materia & opere admirabilis. Quas quidem domos ego non immixto luxus & Regum delitias appellare solebam. Eas enim Maurorum Reges oblationis & deliciarum causa frequentare solebant. Quarta res est platea magna planaque nuper à Christianis instructa. Quam Biuaramblam Mauri vocant, & Arenariam significat idicunt. Cuius forma est quadrangularis, sed ad mensæ similitudinem. Si quidem longitudo maior est que latitudo. Est enim longitudo pedum quadringtonitorum, & latitudo ducentorum. In qua fonte est excelsus & insignis. Campus præterea totus in circuitu dealbatis edibus crebrisque fenestris conspicuus. Huic plateæ foraque venali relatu non indigna coniuncta res est. Domus scilicet, quam Alcaceriam vocat. In qua tabernacula sunt numero ferè ducentæ, in quibus serici panni, caeterarumque rerum merces quotidie venduntur. Domus hæc quæ parua ciuitas dici potest, calliculas habet multas, & decem portas. In quibus transuersis catenis ferreis propter vicorum angustias & negotiantur frequentia ingressus equitatibus prohibetur. Cuius præfectus noctus foribus clausis nocturnas habet excubias, & vigiles canes. Et nomine Regis à singulis tabernis vestigal exigit. Sexta est Darrus amnis, quæ Bernardus Gentilis in officio scribendi meus collega

poetacq; celebri Daurum nominavit, quasi dantem aurum, quod in eo legi q̄ optimū consuevit. Hic autem amnis supra Granatam vrbem ad passuum milia septendecim ex alto fugo mōtis oriens omnibus ferē ciuitatis domibus aquas aburide suffundit. Et ex vībe profluens, in Occidentem Singili, qui ex eodem monte descendit, & Guadaxenilis à Mauris appellatur, cōtungitur. Amnis autem Darri aquam, sicut à Granatæ ciuibus accepimus, quæcunq; sitibunda bibunt animalia omni morbi genere liberantur. Ideoq; balneum salutiferum pecorisq; appellant. Septima res & summa Granatæ vrbis felicitas est ager maximus & fertilissimus, frugibus & omni genere fructus abundantissimus, & ex arborum foliis, quib⁹ fit sericum singulis annis vestigal aureorum milium ferē triginta quinq; Regibus pendet, præter multas serici libras. Cuius ambitus passuum milia centum & decem complectitur. In cutus agrī spacio ferē milium septem & viginti, sex & triginta fontes oriuntur. Et quoniam de Granatæ vrbis rebus memorabilibus scribimus, illud vnum memoratu dignū & naturæ opus admirabile nō est omittendum. Quippe quisunt inter vrbem Granatam & mare Mediterraneum montes atque perpetua niue carentes, ideoq; niuos dicuntur, q; distant à Granata passuum milibus circiter vndecim. Qui vel æstiuo tempore menseq; Quintili, regnante Canicula, Granatæ viuis ex fenestris insipientium maxime delectant. Nec hyeme, quod mirabilius est, Granatæ cives frigus nimium patiuntur.

DE NOMINIBVS VRBIS GRANATAE.

DE autore autem & tempore quo fuit vrbis erecta, mihi non bene compertum est. Fuisse autem quondam situ paruam credendum est, & à Mauris propter opportunitatem loci magnamq; fertilitatem indies austam nouis ædificis & densissimis ædibus. Hanc ego facio conjecturam propterea q; veterum scriptorum de tam insigni vrbē tamq; populosa & memorabili neminem scripsisse conperio. Fuit autem ante Maurorum transitum in Hispaniam ciuitas Episcopatus, vt inferius demonstrabimus, autoritate Decreti. Nunc itaq; de nomine, quod alii fabulantur & quod ego sentio, breuiter enarrabo. Loquuntur enim multi non Granatam, sed Gar Natæ dici debere. propterea q; vtferunt, Punica lingua, quam vocant Arabicam, Gar antrum significat. Quod in ea vrbē a Nympha nomine Nata colebatur. Sic itaq; nomen vrbis Gar Natæ, hoc est antrum & speluncam Natæ nymphæ fuisse volūt. Alii Eliberam nomine fuisse contendunt, à quadam sc̄emina generosa. Quæ & vrbis porte, qua fuit ingressa, de suo nomine nomen dederit. Quorū opinio mihi quidē non sit vero similis. Proptereaq; vt à multis & non indoctis viris accepim⁹, Elueria porta dicta fuit ab Eluera ciuitate, quæ fuit olim ab vrbē Granata passuum milia fermè septem. Cuius ciues à Cordubēsibus deuicti quondam Granatam deuenerunt, à victoribus eorum vrbē deleta. Porta itaq; per quam ad Elueram iter erat Elueria porta fuit appellata. Quę nunc etiam.e.litera in,i.mutata Eluita dicitur. Sunt præterea qui Eliberam dictam putant, ab Eliberitanis populis propinquis, qui ad eam colendam venient. Illud autem non omittam quod in Decreto me legisse memini, vbi Summus Pontifex i concilio Theodulphi Malachensis Episcopi petitioni respondit. Theodulphi Malachensis Episcopi petitio nobis allata est, exponentis ecclesię suę redditus olim bellorum temporibus in ecclesias Agistitanam, Liberitanam, & Gabiensem fuisse diuisos, & reliqua. Quas quidem tres ecclesias Astigitana vrbis, quę nunc Ecclia dicitur, & Iliberis, quę Granata, & Gabię, quę Capra, quę quondam Gabia dicebatur, minime dubitamus. Alii deniq; Granatam dictam fuisse opinantur à coco, cuius in ea prouincia magna copia legebatur, quam rem granam vocat Hispani. Sed ad inceptum redeamus. Nam ego neq; multum repugnans opinionibus aliorum, neq; prosus assentiens, vrbem Granatam dictam fuisse arbitror à malo Punico, quod & granatum vocatur, similitudine. Nam vt malum Punicū granosum est, & à cinis, hoc est granis densissimis refertū, sic & vrbis Granata densesimas domos & dehiscētis granati similitudinē habet. Verum siue Gar Nata, siue Granata, siue Elibera dicitur, parui refert. Est autē vrbis admodū

Granatae ur-
bis regiones.

populosa maximisq; incolatus. Quæ regiones habet tres & viginti, & monasteria decem, atq; vt accepimus, ad rei militaris officium bellumq; gerendū hominum milia quinquaginta con-
fiebat, totidemq; mittebant & populi qui eiusdem regni & citionis erant. Commorabatur
præterea in omnibus Hispaniae ciuitatibus & oppidis sub imperio Christianorum principiū
maxima Maurorū multitudo. Quos, vt alio loco diximus, Catholici principes post Granatae
captū à suis regnis exterminarū, p̄ter eos, q; ad Christianorū religionem conuersi fuere. Sed ad
Granatenses Mauros redeo. Qui cū Granatā urbem, vt supra dictū est, occupassent & oppida
multa, semp vltra progrederi conantes cū finitimi Christianis populisq; ppinq; quotidianis
ferē bellis prēlissq; contendebant. Quibus certaminibus vtrinq; multæ captiuitates multaq;
cædes consequebantur. Cæterum non defuerunt Hispaniae Christianissimi principes viri
fortissimi atq; magnanimi religionisq; Christianæ studiosissimi, qui Mauros campestri præ-
lio vistos ad portas vscq; Granatae ciuitatis persecuti etius muros acriter oppugnarūt. Quos ali-
orum vel inuidia vel avaricia ab obsidione submouit, & expeditione sancta retraxit. Itaq; due-
res dolor scilicet alienæ felicitatis & auri cupiditas nimia, quæ sunt omniū malorum radices,
Barbaris gentibus & Christianæ religionis inimicissimis in Hispania commorandi tot annos
vscq; ad Catholicos principes causa fuere. Qui quidem principes dono quodam diuinæ pro-
videntiae geniti, & è cœlo in Hispaniam demissi cum multis malis occurrisserint, & cum Portu-
galliq; Rege bellum gererent, pacem cum Mauris ad certum tempus, vt inter eos bella cessaret,
inierunt interpositis inducis. Quas inducias pactas solenniter cum Mauris, qui suis moribus
barbaris & ingenio malo prauoq; foedisfragi semper fallacesq; fuerunt, ante statutum diem vi-
lissent, Zaharam Christianorum oppidum noctu magno silentio venerūt, & per scalas mūris
ad motas ingressi, Christianos, q; propter celebratas inducias sine ullis excubitis securi nudisq;
dormiebant, impetu magno & repentina fortib; impulsis, fractis & euulsiis, crudelissime obtru-
cidarunt, necq; mulieribus parcentes necq; pueris. Est enim Mauritanæ gentis in Christianos
immanitas incredibilis. Hac vñ saevitia in oppido capto præsidium relinquent, & nimis exul-
tantes ad alta Christianorum oppida profecti idem fecere. Quæ res, vt opinor, à Deo permis-
sa belli Granatensis causa fuit, & Maurorum perditionis & interitus. Fama namq; huiusmodi
Christianorum miserrimæ cladis, & Maurorum crudelitatis horrendæ Catholicos principes
& omnes Hispaniae magnates omnesq; populos ad opprimendam Barbarorum truculentissi-
mam rabiem mīrum in modum concitauit. Quocirca cum primum Rex Ferdinandus & Isa-
bella Regina prouidentissimi principes de Maurorum perfidia & maleficiis certiores facti fu-
ere, confessim literas & nuncios ad omnes Carthaginensis & Bethicæ prouinciae proceres ad
ciuitates & oppida destinarunt. Quos admonebant & hortabantur, vt sua incencia communis-
sent, equites & milites cogerent, res ad belli gerendi vsum necessarias compararent, omniaq;
diligentissime ac vigilantissime prospicerent, & à suis finib; hostium incursionses prohiberet.
Pollicentes vt aut ipsi propediem cum exercitu veniret ad eos, aut suos Duces cum magnis co-
pīis subsidio mitteret. Equites autem & vtriusq; prouinciae populi, quorum intererat se suaq;
ab hoste defendere, et si vltro quæ ad sui tutelam necessaria erāt sedulo prospiciebant, Regia ta-
men exhortatione & spe venturi subsidii fortiores erant, multoq; studiosi equos, arma, & om-
nem expeditionem bellicam apparatumq; militarem comparabant. Quod vbi Mauri per su-
os exploratores sensere, non modo destiterunt ab inceptis, sed etiam timere ac pedem referre
cooperunt. Christiani autem rebus necessariis comparatis & armis intēti supercedebant, & Ca-
tholicorum Regum vel aduentum, vel imperium expectabant. Interim vero Rodoricus Pone-
tius Leo Marchio Gaditanus spiritu diuinitatis afflatus suis principibus rem pergratam &
Deo Optimo Maximo sacrificium se fakturum existimans, si Zaharensum Christianorum
cædem miserabilem vlcisceretur, omnes labores & extrema vita suæ pericula subire decrevit.
Itaq; cum Iacobo Merulo, qui tunc Hispanensis vrbis prefecturam gerebat, quē Magistratū
Assistentem vocat Hispania, & cum aliis Bethicæ prouinciae viris primariis, & copiis, quas co-

Mauri falla-
ces & foedi-
fragi.

Granaten-
sis
belli causa.

Rodoricus
Pōtius Mar-
chio Gadita-
nus.
Iacobus Mer-
ulus.

gerē potuerūt eq̄stris ordinis & pedestris leuis ar maturae Alhamā versus p̄ficiētēs ad flumē aquaꝝ puenerūt. Vbi bīdūo quasi latētēs ne sentirent à Mauris se cōtulerūt. Vnde Duce quo dām genere Mauro, qui paucis ante diebꝝ ad Christianā religionē trāsierat magno silentio p̄ficiētēs nocte quadam & hora qua Mauri quieti somnoꝝ dediti erant Alhamā peruenierūt. Est autem Alhamā ciuitas, quē incipit à rīpa cuiusdam fluminis & surgit in altum ad planicē, in qua magnus est incolatus, & vndiqꝫ incenibus cinctus. Hic miles quidam, cui nomen erat Ioannes Ortheaga, vir fortis, animosus & scandendi muros peritissimus, arcē, quæ oppidi mu-
 ro coniuncta erat, concendit, & Maurum arcis custodem obutum sibi, uno istu pugionis oc-
 cidiit. Sunt tamen qui hunc non Orthegam, sed Martinum Galindum fuisse contendūt. Mau-
 rus autem percussus vocem nullam proſus emisit, vel quia non potuit sub leua mamilla per-
 cussus, vel quia clamare non est ausus propter violatam fidem, propterea qꝫ, vt opinio fuit, in
 ea turri cum arcis præfecti filia furtim concubuſſet. Quapropter & puellam quoqꝫ latitātem
 conticuisse patris iram metuentem. Hoc interfecto custode, & in arcem captam quinquaginta
 militibꝫ Christianis ingressis, & quid facturi erant admonitis, Dux Gaditanus & Iacobus
 Merulus cum reliquis militibꝫ ad oppidi portas accedentes alios muros ascendere, alios por-
 tas eruere, & vt hostes fallerent in alio loco supra oppidum æneatores classicum canere iubent,
 vt dum Mauri, qui essent in armis, in eos extret, ipsi per altam partem faciliꝫ ingredi possent.
 Quod Mauris sero iam sentientibus & admodum perturbatis, non modo non armādi se, sed
 ne induendi quidem spaciū dabatur. Adeo vt complures induiti vestem duntaxat interulam
 & sine calceis alii suæ domus ingressum defendere conabantur, alii per vicos, alii per plateas cū
 Christianis præhabantur. Multi quoqꝫ, qui causa suæ salutis ad arcem confugiebant, à Chris-
 tianis, qui eam iussu Ductis defendebant, occidebāt. Pugnatum est acriter in tenebris & ob-
 scura nocte, Christianis IESV & MARIAE Virginis Sanctisqꝫ Iacobi nomen, & Mauris Al-
 lam Mahomamqꝫ conuocantibus, ab hora ferē vltima tertiae vigiliae usqꝫ ad auroram & pri-
 mari lucem ingenti clamore mulierum & puerorum. Prope solis aduentum Mauri perpauci,
 qui supererant à prælio, per loca sibi nota diffugientes euaserunt, aliorum cæsa maxima multi-
 tudine. Quorum cadavera Dux Gaditanus extra muros efferrī q̄sprītū iussit, & oppidi por-
 tas armis rebusqꝫ ad propugnandum necessariis munieras certis militibꝫ assignauit. Hinc
 arcem ingressus nuncios cum literis, quas pridie q̄ ad oppidū venisset, se sperans Deo iuuāte
 sui voti compotem fore prudentissime scripserat, ad suos principes, ad Bethicos oēs equites,
 ad ciuitates misit alios atqꝫ alios. Vt pote q Boaudelium Granatæ Regem ad se cum magnis co-
 piis venturum prospiciebat. Quod ita accidit. Nam q Alhamā aberat ab urbe Granata non
 amplius octo & viginti milibus passū, Granatæ principes ad eam venerūt infra paucos dies
 cum exercitu hominum milium circiter octoginta. Qui cum prope muros oppidi castra lo-
 cassent, postero die acriter oppugnare cœperunt. Christiani autem propugnabant, vt homi-
 nes, quibus vita suæ spes omnis in sua virtute consistebat. Quos quidem & sua salus, & certa
 fiducia venturi subsidit, quod à suis Regibus, & à multis Hispaniæ Bethicæ magnatibus &
 Christianorum populis expectabant, multo ferocius propugnantes hostes à muris submo-
 uebant. Rex autē Ferdinandus & Isabella Regina, qui tunc Methymne, cui cognomen est Cā-
 pus, commorabantur, primum nuncium cum literis Gaditani Ductis acceperunt in aula rē di-
 uinam audientes, circiter Idus Martias anno Millesimo quadragesimo octogesimo secun-
 do. Qui literis iam perfectis inter celebrandū more suo Deo gratias agentes sacerdotes vt can-
 ticum Te Deum laudamus canerent iusserunt. Sacrificio autem peracto gaudio magno totius
 aulae dum epulis naturæ satissimarent inter prandendum Rex Ferdinandus, vt erat prudentissi-
 mus, & ingenio sagaci, animo secum volutans Granatæ Reges ad obsidendum Alhamam cū
 magnis copiis ituros, atqꝫ periculū, quod obſeffis impendebat, prospiciens, sibi mulas ad eq-
 standum & cāpeſtrē lectum leuiorē parari iussit. His itaqꝫ rebus expedite instructis à mensa sta-
 tum consurgens & item Regina magno equitum numero & sacerdotum ad sancti Iacobi tem-

Ingeniosum
Stratagema.Prælīum no
cturnum.Quo anno ea
pta est Alba-
ma.

plum sese contulerunt. Vnde cum perorassent & sacerdotes Te Deum laudamus concinuissent in palatum Rex reuersus eodem die in vltiorem Hispaniam magnis itineribus ire contendit & cum eo complures equites, qui tunc erant in curia, profiscuntur. Interea vero cū Alhamæ captum per omnes Bethicæ prouincie ciuitates fama distulisset, Henricus Gothomanus Dux

Henrici Go- Methymnæ Sidonæ vir magnanimus, et si Gaditanus Dux erat inimicus, fide tamen, quā suis principib⁹ inuolatam semper p̄stiterat, & Christianæ religionis amore commot⁹, omnes suæ domus equites, quorum magnum numerum habebat, & totius prouincie Bethicæ & Cas-
thomani uir- stelle nobiles conuocauit. Ex quibus fuerunt Iacobus Pacieus Marchio Villerae, Alphona-
tus et libera-
litas.
sus Aquilaris à Corduba, Dominus Montillæ & Gonsalus Fernandez eius frater, & alii com-
plures equites & viri primarii, quorum nomina mihi non occurruunt. Triduoq; propriis pe-
cunias stipendia soluēs equitum tria milia peditumq; circiter quadraginta coegit. Idem & alii
multi prouincie proceres & ciuitates fecere. Vnaq; omnes coniuncti cum exercitu numerosissi-
mo Alhamam versus profiscuntur. Quos Rex Ferdinandus, qui die Mercurio ante pasca

Saltus Cas- resurrectionis Saltum Castulonensem, qui Serra Morena dicitur, iam trāsterat, vt cum eis se cō-
lomensis.
jungeret anteq; Maurorum fines ingredenterur, consequi non potuit. Sed in loco, qui Domi-
ni Gonsali Pons, vel vt alii dicunt, Pontontus appellatur, fixo tentorio constitut. Vbi die poste
re diuina celebrata et eucharistie sacramento in suo tabernaculo solemnititer inclusō, nuncius
certus ad eum venit. Qui Granatæ Regem cum suis copiis ab obsidione Alhamæ discessisse
nunciavit. Henricus item Gothomanus Dux Methymnæ cæteriq; Duces, exercitus & centu-
riones pridie huius diei cum actes apud Alhamam instructas haberet, de Maurorum fugâ no-
turna per suos exploratores cognouerant. Qui Alhamam profecti post multos amplex⁹ &
honorifica verba vltro citroq; habita Methymnæ Dux & Marchio Gaditanus in pristinam
bñeuolentiā & amicitiā redierūt. Alhamā subinde Rex Ferdinandus adueniēs Duces & mul-
tos equites humaniter amplectens omnium fidem & fortitudinem maxime cōmendauit. Hic

Ad Alhamā triduo commoratus, dum equites, quos se subsequi iussérat, conuenirent, & commeatibus com-
Regisadue⁹ portarentur, die quarto iam discessurus Iacobum Merulum equitē apprime nobilem, cui plu-
rimum confidebat, Alhamæ p̄fecit. Quem magno cum p̄fessio commeatibusq; necessa-
ritate reliquit. Et Gaditanum Marchionem secum ducēs Cordubā, quo Regina post Idus Apri-
lis peruererat, profectus est. Alhamā capta Rex Ferdinandus & Isabella Regina fortissimi prin-
cipes inter se multa conferentes, & quid factū essent cogitantes Barbarorumq; sauitiae me-
mores auxilio Dei, quēm sibi semper adsuisse cognouerant, & equitum suorum viribus frēti,
bellum Granatense feliciter inchoatum, gloriosamq; victoram prosequi decreuerunt. Quo-
rum sententie conuocato concilio cunctis virtutisq; ordinis equitibus & consiliariis assidentibus,
& rebus ad belli usum comparatis, ē Corduba Rex Ferdinandus exercitum validissimum
ad Loscam, quam Loxam vocat, Maurorum ciuitatem magnam & natura loci p̄sidiog; ho-
minum munitissimam perduxit. Vbi Duces eius ignari locorum castra male posuere. Vbi fas-
cilius ab hostibus ex locis superioribus offendit, q; hostes offendere poterant. Hic dum iussu
Regis in aliū locum tutorem castra tumultuose transferuntur. Rodoricus Tellius Gironius

Rodorie⁹ Tel- ordinis Calatravae Magister equitum à Mauris, qui ex locis superioribus in Christianos tela
li⁹ Giromius
occiditur.
conciebant, duabus sagittis male percussis occubuit, & in quatuor horarum spacio confusa
sus animam efflavit. Que res & casus inscēlix totius exercitus animos perturbauit. Quod cū
Rex Ferdinandus animaduertisset, qui & obsidionem Loxæ difficultem periculosamq; esse vi-
debat, castra mouens instructis ordinibus ab obsidione discessit. Vbi totus eius exercit⁹ Mai-
ris eruptionē repente facientibus non sine maximo periculo Regiæ salutis restiterūt. Hoc aut̄
die plures Christianorū Duces hostibus vires suas ostentarūt, & fortissimos animos. & p̄aci-
pue Antonius Fonsecus, Federicus à Toleto, Dux Aluan⁹, Fernandus Vega, Alphonsus Cardi-
nas & Ioānes cui Ribera nomē erat dñs Mōris maioris, q; cū Regē suū i magno discrimine vi-
disset, suæ cohortis eq̄tes hortat⁹ & pedites, tā diu sustinuit impetu multitudinis Mauroq; dō-

nec Regem periculū euasisse cognouit, & castra in tutto em locū translata fuerūt. In quo prælio eius cohortis viri fortissime pugnates sexaginta perierunt, et ipse tādem ppulsatis hostibus incolmis euasit. Hac æstate nostri principes Alhamā firmoribus præsidis multisq; cōmeatibus & rebus necessaritis muniri iusserūt. Et Calatravæ dignitatē Garsia Lupo Padillæ supplicanti conditione detulerunt, vt suis expensis præsidia, quæ Alhamæ custodiam defensionemq; relinquebant, sustineret. Hac conditione accepta dignitate, cum Petrum Manricum Ducem Naiarensem terrę Cordubæ & Iaenis, Alphonsumq; Cardinam Sancti Iacobi militiæ præfectum Hispalensi solo præfecissent, oppidum Madritum, quod homines nostri temporis non indocti Mantuam Carpentanam vocant, ad hyemandum veniūt. Quibus pridie Nonas Aprilis tristis nuncius magnam attulit solitudinem. Propterea q; Idibus Martiis cū Rodoricus Pontius Dux Gaditanus, Alphonsus Cardinas, quem supra memorauimus, Ioannes Silvius Comes Cifontanus & alii complures equites, qui Bethicam prouinciam præsidio tenebant, prædandi causa Maurorum fines & campos, qui sunt inter Malacham & Bellamala- cham, ingressi, magna inde cum præda redeentes à Maurorum equitum multitudine circum uenti eorum multi perierant, & cum multis equitibus Cifontanus etiam Comes capti fuerat. Hac itaq; re cognita Rex Ferdinandus in Bethicam, & Regina in Cælī iberiam prouinciā p̄fici statuere. Qui cū pascalia festa celebrassent, quarto Idus Aprilis ex oppido Maiorito paululum digressi constiterunt. Et per campum simul equitantes anteq; iter facerent colloquētes, de Mauris, qui Lucenatum campos, qui sunt in Bethica prouincia, populatum venerant, prælio vicit & Granatæ Rege iuniori capto, nuncium lātissimum acceperunt. Hic autem Granatæ Rex junior, q; Mahomedus nomē habebat, fuit Abulihacenij Regis fili⁹. Qui p̄fe mortuo cōtra Boabdellim patruū, qui regnū occupare conabat, bellū gerere cœperat, tota Granatæ ciuitate in duas factiones diuisa. Quæ res vt i regni societate fieri solet, vtrūq; Regē possessione spoliavit. Sed ad Regē capti redēo. Quē multi dēphensum fuisse dicūt à Iacobō à Corduba Comite Caprē, tætsi nō desunt, q; à Iacobō à Corduba Regiorū principiū custode, quem Alcaide delos donzelos Hispani vocat, captum cōtendūt. Ego vero q̄nā adhuc indecisa resub iudice lis est, etsi Ducem vitrumq; & omnes equites, qui in ea pugna fuere, magna laude perpetuaq; memoria dignos existimo, victoriam tamen illam Regisq; captiuitatem acceptam refero Deo Optimo Maximo, qui Maurorum magnis copiis prælio vicit & profligatis, eorū Regem capi permisit. Quo facilius atq; breuius Mauritana gens omnis in Hispania, quæ Ma homæ ritum falsum prauumq; morem seruabat, turpiterq; viuebat, ad sui cultum & Catholiceam fidem perduceretur. Sed redēo ad principes nostros. Qui literis de Regis Granatæ capti perfectis institutum iter ire contendunt. Et Regina Logroniū, quod est Cantabriæ oppidū peruenit, & Rex in Bethicam prouinciam profectus cū exercitu magno Granatæ fines ingressus campos & fruges omnes igne ferroq; vastauit. Hinc subinde arcem Tairaræ machinis op̄ pugnatam, & summotis ppugnatoribus appositis scalis accepit. In cui⁹ oppugnatione Henricus Ferdinandi Regis auunculus istus clopetæ in altero crure fuit grauissime percussus. Hac arce capta Rex Alhamam nouis præsidis & cōmeatibus muniri iussit. Deinde Gaditanū Ducem & Garsiam, Lupum Padillam cum exercitu magno Bethicę prouincię præsidio relinques, Victoriam, quæ ciuitas est Cantabriæ, profectus est. Hinc aduentente vere cum in Aragoniā venisset ad conuentus agendos cum Regina se coniunxit. Conuentibusq; peractis in Aragoniā simul in Bethicam redierunt. Et cum magnis copiis Granatæ fines ingredientes Aloram oppidum Maurorum breuiter capiunt. Quibus mos erat, vt cum primum vel ciuitatē vel oppidum cepissent, statim signiferos suos in arcem vel in aliquem locum eminentiorem subebat ascendere. Qui primum signum salutiferæ Crucis attolleret. Quam cū sublatam suspexisserint, in terram statim procidentes adorabant Deo gratias agentes, & sacerdotes Te Deum laudans decantabant. Secundum signum vexillum erat Sancti Iacobi apostoli, quē patronū suum vocat Hispania, quo perspecto nomen eius inuocabant. Tertium autem vexillum erat Regium ti

tulis & armis insignitum. Quod unius eius exercitus conspicies altis vocib⁹ Castellæ nomine
 Mezclita. s̄epius iterabat. Sublati vexillis subinde Praesul in orationem dominum, quam Mezclita Mau-
 ri vocant, & congregationem, sicut Iudeorum synagoga significat, ingressus, benedicta & co-
 secratam Christianæ religioni dedicabat. Post Aloram captam equites quidam Christianorū
 exercitus in agros Caçarabonelle, quod erat oppidum Maurorum, praediandi causa cupidius in-
 gredientes, à Mauris, qui eos in suos fines venturos ante cognoverant, commisso prælio pro-
 fugati fuere. E quibus Gutterius Sotomaior Comes Benalcaçaris à Mauro sagittario letale vul-
 nus accipiens occubuit. Rex autem & Regina ubi Alorë Ludovicum Portucarterū dominū
 Palmæ præfecerunt, in captis oppidis necessaria præsidia collocarunt, ad hyberna Cordubam
 venerunt. Vnde post hyeme in principio veris Regina Hispalim proficisciens, Rex in Mai-
 rorum fines reuersus oppidum Settenilum cœpit, multosq; pagos propinquos, qui cum Set-
 tenilum captum vidissent se de derunt. Hinc Hispalim Rex Ferdinandus proficisciens, ubi Re-
 gina tunc erat, & hyeme iam discedente Rex Cordubam rediit. Et cum duobus exercitibus
 ad oppugnandum Coynum oppidum & Garthamam profectus est. Atq; castris apud vtriusq;
 oppidum positis Rex Coynum oppugnans, Garthamam, quæ non longe à Coyno distabat,
 eodem tempore ab Alphonso Cardino Petroq; Velasco Castellæ Comestabilis suis Ducibus
 oppugnari iussit. Oppidani autem vtriusq; oppidi cū se defendere nō possent, & omni sub-
 fidii spe destituti Ferdinando Regi se de derunt. Quibus Rex in deditio nem acceptis Alpho-
 nso Cardino Garthamæ arcem gubernationemq; commendauit. Et ex Coyno discedens, Ron-
 dam, quam nonnulli Mundam esse falso putant, ob sessum venit. Quam paucis diebus capta,
 Antonio Fonseco comisit. Hinc iam discessurus Maribellanos, qui ad eum vltro venerunt, in
 deditio nem accepit. Quibus Villandrandum Ribadei Comitem gubernatorem relinquens,
 Cordubam se contulit. Cuius imperio Iacobus Comes Caprensis ad oppugnandum oppidū
 Moclīnum missus cum Mauris prælīum committens profligatus rediit. Rex autem Ferdinā-
 dus interea Cambilenses & Alhabarenses oppugnatione cœperat. Quorū arcibus & oppi-
 dis Franciscum Bouadillam præficiens, Alcalam Henarem, quā Hispani viri non indocti Cō-
 plutum vocant, ad hyemandam venit. Hic infans Catherine nata est, quæ fuit Britannia, quā
 Angliam vocant, Regina. Aestate autem, quæ secuta est, Rex & Regina Cordubam reuertunt.
 Vnde Rex cum magno equitum & peditum numero Loxam repetit, De cuius aduentu Gra-
 natæ Rex Boabdellis admonitus, quoniam suę defensionis & Christianis resistendi spes omnis
 erat in Loxa, in eam priusq; Ferdinandi Regis copiae venissent, ingressus est. Postero autē die
 Rex Ferdinandus adueniens, dum castra locis opportunis collocasset: suburbia, in quib⁹ erat
 magna pars ciuitatis, tormentis & altis armorum generibus oppugnari iubet. Huius oppu-
 gnationis initium Federico à Toleto Aluani Duci filio cum iuæ custodiæ militibus electis as-
 signauit. Vbi Christianis acriter oppugnantibus Rex Granatæ noctu clam discessit. Cuius ab-
 sentia postero die Loxæ ciues Ferdinando Regi se de derunt. Et Rex Ferdinandus satis pri-
 denter Loxæ, quoniam erat magna ciuitas & Granatæ propinquæ, Aluarum Lunam cum ma-
 gno Christianorū præsidio reliquit. De Loxa Illoram veniens eā paucis dieb⁹ accepit. Interea
 Regina ad visendum Loxam venerat. Quam Rex Ferdinandus rogatum misit, vt ad se Illor-
 am veniret. Hinc simul ad oppugnandum Moclīnum oppidum proficisciuntur. Erat autem
 Moclīnum in aspero loco positum, & natura loci humanoq; præsidio valde munitum. Quæ res
 oppugnantibus labor erat maximus, sed expugnatum tandem fuit captum q; diuinistus. Pro-
 præterea q; Christianis acriter oppugnantibus & Mauris fortissime propugnantibus, ex tormē
 to lapis orbicularis excussus flammaq; coruscans in eam arcis turrem concidit, in qua puluis
 erat, qui molitis carbonibus & sulphure cæterisq; rebus conficitur. Quo repente succenso &
 turris confestim corruit, & Mauri complures, qui in ea erant, combusti fuerunt. Quæ res ad-
 mirabilis & ostento persimilis Maurorum mentes admodum perturbauit. Quippe qui puta-
 uerunt ignem propter eorum pertinaciā ē cœlo delapsum. Ideoq; timore magno perculsi pos-

Mezclita.
Synago ga.Cazarabo-
nella.Gutteri⁹ So-
tomaior occi-
ditur.Settenilū op-
pidum.Coynum et
Carthamam
oppida.Petrus Velas-
cus Castellæ
Comestabilis
Ronda ciui-
tas.Oppidū Ma-
rubella.Oppidū Mo-
clinum.Oppida Cá-
bilis et Alba-
baris.

Loxa ciuitas.

Illora.

Moclīnum
oppidum.

stero die de pace legatos ad Ferdinandum Regem misserunt, & sine villa conditio se dederunt.
 Quibus in deditio acceptis, & oppidi portis reclusis more suo Catholici Principes in arcē
 crucigerū vexilliferosq; p̄miserunt. Quos armatos equites & sacerdotes Te Deum laudamus
 canentes subsequi iussere. Erat autem in hoc oppido magnus captiuorum Christianorum nu-
 merus, erant etiā multi sacerdotes in foueis & subterraneis speluncis vincti catenis ferreis. Qui
 cum Regios sacerdotes oppidum ingressos Te Deum laudamus canentes audiuissent, ipsi q̄q;
 magno gaudio canere cooperunt, Benedictus Domin⁹ Deus Israël. Hos ē carcere solutos & ad
 se venientes cum vidissent Catholici Principes squallidos ac penē nudos & barba capilloq; p-
 missō vbertimq; flentes, indui & viatico donatos ad suas domus ire iusserunt. Et Martinum
 Alarconium in Moclini custodia relinquentes ad Granatenses campos proficiscuntur. Quib⁹
 igne ferroq; vastatis, & Federico à Toletō cum exercitu magno in Bethica prouincia relicto,
 in Gallæciam proficisciuntur. Vbi factioes & tumultus Lemii Comitis & Villæ Francæ Mar-
 chionis aliarumq; sororum ei⁹, quoniam armis inter se de patrimonio statuq; contendebāt,
 compescerent. Qui cum venissent ad oppidum, quod Palatium Valduerna dicit, Lemianus
 Comes ad eos veniens se ipsum suaq; omnia bona eorum potestati tradidit. Principes aut̄ Ca-
 tholici cum eos reconciliassent, & vnicuiq; quod sum erat tribuissent, pro suis expensis op-
 pida duo, Sarriam & Castrum Regium sibi retinuerent. Hinc in Compostellam profecti cū San-
 ct⁹ Iacobi Apostoli Hispaniæ patroni limina visitassent, Salmanticam venerunt. Hic hyeman-
 tes conuentum iuridicum, quem Cancelleriam vocant, ex oppido Vallisoletu Salmanticā trāf-
 ferri iusserunt. Quem in parte dominus Pontificalis, quam ipsi colebant, collocarunt. Ut quo or-
 dinis lites deciderentur, quaq; diligentia expedirentur negocia, cognoscerent. Quibus rebus
 iam perspectis Alphonsum Fonsecum Compostellanum Antistitem virū literatissimū ad mi-
 nistrandę iusticie præsidem relinquentes, Idibus Martiis hyeme iam præterita Salmantica dis-
 cedunt. Et exercitum, quem in prouinciam Bethicam pr̄misserant, apud Cordubā consecuti
 cum magnis copiis Bellamalechā versus iter faciunt. Et cum exploratori⁹ equites, qui locū
 castris idoneum deligant, præmittunt. Qui, quoniā ciuitas hæc in extremo collis exposita est,
 locum pro castris altiorem supra ciuitatem delegerunt. Ad quem locum cum Rex Ferdinand⁹
 venisset castraq; locasset, oppugnari suburbium fuisse. Cuius oppugnationis initū dedit Fe-
 derico à Toletō, qui custodię Regis equitibus præerat. Granatæ autem Rex interim Bellama-
 lachensibus Mauris obseſſis subsidio veniens, per altos montes & inua loca vscq; ad Christia-
 norum castra magnum duxit exercitum. Quibus occurrentes Christiani prælum cōmittūt.
 Quod vbi Rex Ferdinandus animaduertit, equum statim concendens cum multis equitib⁹
 occurrens in equitem Maurum lanceā fortissime coniecit, ensemq; qui in ephippio parte ante-
 riori pendebat, manu perstringens ē vagina extrahere non potuit. Quę res causa fuit, vt post
 hac ensem nunq; ephippio, sed suo lateri semper accinctum tulerit. Hoc prælio Mauris, q̄ sub-
 sidio venerat, iā profligatis, dum ciuitas acriter oppugnatur, multa tormenta multoſq; pulue-
 ris cados & tintinabula variis generis ab Imperatore Maximiliano missa Catholici Principes
 acceperunt. Tormenta quibus Maurorū turres moeniaq; diruerent, & tintinnabula, quę in ca-
 pris consecratisq; templis appenderent. Quę cum ē nauibus exposita in littore vidissent Bel-
 lamalachenses ciues timore magno coacti manus dederunt. Quibus in deditio clemēter
 acceptis principes Catholici posterō die castra mouent. Et exercitum ad Malacham ciuitatem
 validissimam ducunt. Quam positis apud eam castris, ab arce, quam a ciuitate paululū remo-
 tam Gibralfarum vocant, ad moenia ciuitatis & arcem alteram, quę dicitur Alcaçaua, totā pe-
 ni ciuitatem stationibus circūdantes vscq; ad littus mari obsidione q̄ longissima cingunt. Lo-
 cus autem est ab arce iugosus & proclivis, in quo Rex Ferdinandus hoc modo stationes dispo-
 suit. Apud arcem Gibralfarum primum & altiore locū Duci Gaditano, Aluaro Bacciano,
 Petro Bacce, Gutterio Sotomaiori, & arcis Attensæ præfecto dedit. Secundum Betarani Du-
 cis equitibus, Tertium Iacobo Lupo Atalæ & Francisco Bouadillo. Quartum principū præ-

Martinus
Alarconius,comes Lemii
anus.Alphonſus
Fonsecus Co-
postellanus
Antistes;Rex Ferdinā-
dus in Mau-
rum lanceā
coniecit,
Dona Maxi-
miani.Cinxit Rex
Ferdinandus
Malachā 12.
stationibus
quarū Duces
hic nominan-
tur.

fecto. Quintū ciuib⁹ Hispalis & Cordubæ. Sextum Comiti Feriano. Septimum equitibus
prefecti Calatrauæ, quibus præerat Gutterius Padilla nepos ei⁹ ex fratre. Octauum Federico
a Toledo cum equitibus Regiæ custodie & Rodorico Pimentello Comiti Beneuentano & Pe-
tro Manrico Duce Naurenſi. Nonū pfecto maiori ordinis Sancti Iacobi. Decimū Gutterio
Cardine pfecto maiori Legionis. Undecimū Ioāni Stunico ordinis Alcatare pfecto cū mul-
tis sui ordinis equitibus. Duodecimum apud alteram arcem in loco prope littus maris Anto-
nio Fonseco. Hoc ordine stationibus iam peractis mane nondum orto sole Mauri complures
qui subsidio clam venerant, in primam stationem irruentes Sotomaorem & arcis Attensæ pa-
fectum occidunt. Et Petrum Baccam Aluarumq; Baccianum & alios equites grauiter vulnera-
runt. Qui cum Christianis vndiq; concurrentibus resistere non potuissent p inuia loca & sal-
tus asperos effugerunt. Rex autem Ferdinandus in occisorum locum Ferdinandum Vegam
& Franciscum Almeidam equitem Portugallie substituit. Et quod erat oppugnatio difficultis
ac periculosa Duces omnes admonuit, vt Mauros a ciuitatis exitu prohiberent, & subsidio ve-
nientes propulsarent. Quippe qui ciuitatem multo facilis obsidione diuturna & longa fame,
q; oppugnatione capi posse cernebat. Duces itaq; dicto Regis audientes in castris omni copia
terum, que terra mariq; comportabantur, refertis, sese continebant, nec vlo ingrediente Mau-
ro nec exeunte. Post dies autem aliquos cogente fame Maurus quidam audax magis & teme-
rarius, q; fortis & prudens quasi Scuola Romanus alter decreuit aut mortem subire, aut Regē
& Reginam de medio tollere. Qui hora ferè pomeridiana induit pallio, quod albornociū vo-
cant, accinctus ense breui, quem pallio suo tegebat, ex arce Gibralfaro egressus ad Gaditanum
Ducem, qui vt supra demonstrauimus, in prima statione manebat, vltro se contulit. Cui Regē
& Reginam se querere dixit. Quib⁹ res aliquas necessarias & profuturas dicere volebat. Que
Dux, quoniam ipse à statione sua discedere non audebat, cum alumno suo ad Regiū taberna-
culum misit. Huc cum venisset Maurus, quoniam Rex & Reginā post meridiē somno tenebāt
interim tentorium Beatricis Molanae Marchionis ingreditur. Vbi spectabilis mulier & orna-
mentis exculta Regiam maiestatem referens apud Aluarum Portugallie sedebat. Quos cū vi-
disset Maurus, quoniam iam vitæ suæ finis aderat, Regem & Reginā esse ratus, ense stricto Al-
uarum repente male percussit in capite, & ad Beatricem conuersus vociferatē anteq; eā attin-
geret, à famulis, qui aderant, pugionibus est confossus. Alius etiā paulo post casus accidit, non
minoris insanie, ideoq; referendus. Ex Africa Maurus veniens, quem ceteri Mouri Sanctum
vocabant, clam noctu ciuitatem ingressus à Mahoma se missum venisse Malachæ ciuib⁹ cō-
cionando dicebat, & Mahomam in eorum auxilium venturum persuasit. Quem si in Christi
anorum castra prorumperent ante se pro suis cultoribus pugnantem visuri erant. Et Christiani
nos victos ad Cordubam vsq; persequerentur. Quin etiā quicunq; sibi pugnati contra Chris-
tianos adh̄cerent, non modo non occidi, sed ne vulnerari quidem possent. Huic insano gens
ignara & ad superstitionem procluis fidem adhibentes postero die prima luce eruptionem fa-
cientes ea castra inuadunt quæ mari propinqua Rex Ferdinandus Ioanni Stunico ordinis Al-
cantare magistro cōmiserat. Quibus cum Christiani milites equitesq; vndiq; concurrentes
prælum committunt. Et omnium primus Maurus ille, qui se sanctum & Mahomæ nuncium
simulauerat, ita magno lapidis in capite percussus occubuit, reliqui multis acceptis vulneribus,
in ciuitatem sese retulere. Erat in hac ciuitate preter Gibralfatum arx altera maior Alcaçaua no-
mine. Cuius custos erat homo quidam d̄ues, sed non bellicosus. Gibralfari vero bellicosus, nō
autem d̄ues. Arcis vtriusq; pfecti cum ciuitas indies crescente fame conuocato concilio lega-
tos ad Catholicos principes de deditione mittere vellet honestas conditiones petituros, aliorū
votis assentiri noluerunt. Qui cum postea famam diutius pati non potuissent, vltro ac sine vi-
la conditione sese dederunt, vita duntaxat concessa. De quibus acceptis in seruitutē Catholici
Principes multos vtriusq; sexus ad seruitendum magis idoneos principibus Christianis dono
misericordia. Altos suis Ducibus, equitibus, domesticis & familiaribus distribuere. Misericordia & ma-

Beatrix Mar-
chio Moiana
Aluanus Por-
tugallie cui
neratur.
Maurus exē-
plum Scen-
ae secutus oc-
ciditur.

gnus numerum pro Christianis captiuis redimendis in Africam. Qui capta ciuitate Garsie Fernando Manrico commissa, & Federico a Toleto cum magnis copiis in Bethica prouincia relicto, in Hispaniam Citeriorem proficiscentes diem quintum ante pascha resurrectionis Valentiam peruererunt. Vnde peractis conuentibus negotiisq; confessis ad exercitum redeutes, ex itinere Murciam ingressi Corporis Christi diem festum celebrarunt. Et e Murcia digressis obulus venit Federicus a Toleto, quem, ut supra demonstrauimus, cum exercitu reliquerant, comitatum petens ad patrem suum Alvanum Dicem, qui grauiter egrotabat, profecturus. Quo satis honorifice dimisso Rex Ferdinandus Maurorum fines ingressus oppidum Veria, Porchenæ terminos, Tabernas, Oscam breuiter coepit, & omnes Baccæ capos percurrit. Et Bacciam Abderamq; quam Almeriam vocant, quas anno sequenti oppugnare decreuerat, diligenter inspexit. Deinde cum Veria Garsiam Lassum cognomento Vegam, Tabernis Hurtatum Lunam, Porchenæ Ioannem Benauitem, Oscę Rodoricum Manricum, Benainaurelę Aluarum Baccianū præfecisset, Ducemq; maorem Ludovicum Portucarterium contra Mauros Baccenses & Guadixianos reliquisset, ad hyemandum in oppidum Vallisoletum venerunt. Vbi cum legatis Imperatoris Maximiliani de coniugio Ioannæ filiae cum Philippo Maximiliani filio Austræ Duci, & Margaritæ sororis eius cum Loanne Hispaniæ principe simul egerunt. Quare perfecta hinc pridie Kalendas Aprilis Rex Cordubam venit, & inde Iacenem. Unde digrediens arcem & oppidum Cuiarum expugnatum coepit. Vbi praesidio, quod satis esse visum est, relicto, ad Bacciam, quæ ciuitas erat magna, validissimum duxerunt exercitum. Cuius ciuitatis obsidio fuit & oppugnatio diurna, multumq; laboriosa ac difficultilis. Erat enim in ea cum Rege suo Baudele Maurorū maxima multitudo bellicosissimę gentis. Qui saepius eruptionem facientes cum Christianis acerrime pugnabant. Vixi tandem Catholicorum Principum constantia, & praesertim Reginæ, quæ iam defatigatis Ducibus substdio venit, & suorum equitum militumq; patientia manus dederunt. Quibus receptis in deditonem, Abderæ ciues & Guadixiani Catholicis principibus vltro sese dederunt. Ad quas ciuitates capiendas cum venissent Catholici principes, Baccię gubernationem dederunt Henrico Ferdinandi Regis auctulo, Guadixæ Caçorolæ praefecto Cardinalis Hispaniæ fratri, & Abderæ Gutterio Cardino praefecto Legionis. Dederunt preterea Petro Mendoçio Cardinale pagos omnes Zenetanos, qui sunt apud Guadixiam & Porchenam. Contulerunt & altos Gutterio Cardino, qui sunt in ripa fluminis Abderæ. His confessis rebus Catholici principes in Guadixa Ducem maorem Iacobum Lupum Pachicum Villenæ Marchionem relinquentes, Hispalim venerunt. Hic filiam Isabellam natu matorem Alphonso Portugalliae Regis filio despontarunt. Quam ad spōsum miserunt in Portugalliam comitantibus Petro Mendoçio Cardinale & Rodorio Pinentello Comite Benauenti multisq; aliis equitibus & Episcopis. Hinc Rex Ferdinandus in initio veris cum magnis copiis Granatam versus proficiscitur. Quæ quidem expugnatis omnibus & captis ciuitatibus, oppidis, & arcibus, admodum tristis & sola quasi corp⁹ sine membris, arbor sine ramis, & mater orbata liberis remanebat. Cui⁹ agros Rex Ferdinandus ingressus igne ferroq; vastauit. Qui depopulatis agris Iacobum Pachicum Villenæ Marchionem Ducem maorem, quem generalem Capitanum vocant, in Alcala Regia relinquentis Hispalim ad Regionam revertitur. Inde Nonis Septembris rursus ad vastandum agros & omnes Granatae fructus reddit. Hic cum Mauris equitibus ex vrbe Granata egreditentibus praefecto commisso magnus hostium numerus cecidit, & ex Christianis pauci desiderati, multisq; vulnerati fuere, Marchioq; Villenæ Dux maior exercitus in altero brachio lancea vulneratur. Quem vix sanato vulnerare Rex iterum in Alcala Regia totius exercitus praefectum relinquentis, ad Reginam Hispalis se recepit. Hinc circiter Nonas Matias ad Granatenses agros rediens cum fruges & arbores de uastasset, in loco Granatae propinquo, quem Goscon Mauri vocabant, vbi rus erat & domus agrestis, in solo plano sita, distans a Granata passuum milia circiter octo, castra locauit. Vbi nouam vrbum Catholici principes habito concilio condere statuerunt. In qua durante bello tu-

Veria
Porchenæ.
Tabernas,
Baccia.
Abdera.

Cuiarum.

Zenetani pa-
gi.

Iacobus Lu-
pus Pachic⁹
Alcala Regia

Marchio Vil-
lene lancœ
uulneratus;

tus exercitus hyemare posset. Hanc autem urbem quadriangulari forma designatam, & nomine sancte fidei nuncupatam, quo breuius Catholicí principes attollerent, Hispalis, Cordubæ, Iaenæ, Astigi, quam Eccliam vocant, Baecæ, Vbedæ, Carmonæ, Xeres, Anduxaræ primas ritus in prouincia Bethica populis ædificâdam cōmiserunt. Quorum iussa liberaliter omnes capessentes & laudis audiâ summaq; contentione die noctuq; festinantes, urbem, mœnia, turre, fossas, aggeres, portas, vallumq; per paucis diebus absoluerunt. Qui profecto vel propter labores, quos patientissime pertulere, vel propter pecunias, quas in opere cōficiendo largissime profundebant, insigni laude suorumq; principum gratia digni fuere. Verum enim uero si virtutis sua præmia danda sunt, eodem tempore non minorem gloriam Regiamq; benevolètiam meruere strenui Duces & omnes equites fortissimi. Qui Mauros Granatenses ad impedientū opus irruentes acerrime, nec sine fuso sanguine propulsabât. Et equestres hostium copias q̄tidi anis præliis minuebant. Adeo ut Mauris ex eisq; ferè quinq; milibus vix trecenti supererant. Quæ res nimis Granateni bello finem inuenit, Granatae namq; Rex Boabdolis suis equitibus amissis & ciuitatibus quatuordecim cētumq; oppidis à Christianis expugnatis & captis atq; depopulatis agris, cum intra Granatae muros ingētem multitudinem & hominum milia ferè ducenta sine cōmeatibus alere non posset, & omni spe subsidii destitutus de, facienda deditio cogitauit. Qui suis accitîs consutoribus, quibus confidebat, eorum sententias explorare coepit. Quorum vnum, qui ceteros etate & autoritate antecedebat, in hunc modum locutus accepimus. Quoniam me quid de hoc infortunio nostro miseraq; conditione sentiam dicere iubes, optimè Rex, ego quidem te scire velim, vt quod ipse reulero non ex ingenio meo deprōptum fuisse putes, sed istorum, qui adsunt, iudicio prudenter excogitatum. Quippe qui tuam nostramq; miserâ sortè dolentes simul omnes hac de re iā diu collocuti sumus. Et pensatis nostris & hostium viribus, in ea demum sententiam omnes conuenimus, vt tibi deditio in factendam esse libere diceremus. Tu itaq; qui saepe studium & fidem erga te nostram magnis in rebus es expertus, nunc etiam & quo animo iudicium suscipere debes & in consulendo libertatē. Quandoquidem nulla prorsus alia via salutis ostenditur. Quare deditio est quidē maxime necessaria. Nam per Allam atq; Mahomam quid nobis tot in bello peremptis equitibus, qd omnibus amissis ciuitatibus & oppidis quid tantis detrimenis acceptis sperare licet, si Christianorum exercitus, copiis nostris iam consumptis indies augentur? Si de nostris in præliis quot die victoriā consequuntur? Si nos deniq; rebus omnibus antecedunt? In quorum castris egatum milia duodecim, peditumq; centum esse dicuntur. Christiani præterea principes eo consilio nouam urbem apud nos ædificare iusserunt, vt inde nisi ciuitatem nostram cooperint, nō recedant. Quapropter hoc consilium tibi damus, quoniam nobis neq; defensionis vlla spes est, neq; subsidii. Iam primum ab externis principib; auxilia, quæ non defutura nobis arbitramur, frustra diutius, vt vides, expectauimus. Quæ etiā si nunc aduertarent, & nobis ex Asia tota Africæq; suppetias venirent, ea profecto quantum magna Christiani, qui validissimis praefidit omnia loca terra mariq; tuerent, non modo propulsare, sed etiā facile delere possent. Deinde quanta sit in hac urbe senum & puerorum mulierumq; multitudo non ignoras. Qui nimirum quoniam nos elementorum genera omnia deficiunt, diuturniore famem tolerare nō poterunt, & esurientes extrema fortasse necessitate cōpulsi nos deserent, & ad Christianorū castra configuent. Est itaq; nobis non hostis modo, sed etiam nostra plæbs ieiuna valde timenda. Quæ sine dubio miseram seruitutem & genus omne malorum patientius, q̄ famem tolerabit. Quod si viri fortis est atq; magnanimi mortem potius velle, q̄ regno priuari & iugū subire seruitutis, tu tamen princeps non minus humanus & prudens, q̄ fortis & magnanimus, nō tuæ solum dignitatis habere rationem debebis, sed etiam salutis noueræ tuæ, & ætatis fratrum tuorum, & deniq; hui⁹ tui populi, tibi studiosissime semper & obsequētissime famulat̄is. Qui profecto si tu fortunę, quæ nobis aduersa fuit semper, casus armatus experiri poti⁹ q̄ nostrum probare consilium malueris, cum tibi, quod Alla prohibeat, mali quid acciderit, nō da

Ciuitates Bethicae prouincie, quæ sans clam fidē cōdiderunt.

Confilium quod Mauro rū Regi sui cōsultores de derunt.

blum est quin veniant omnes in tuorum hostium potestatem, & ea mala passi, quæ victis solēt
 ab elatis vītoribus accidere, captiui demum seruorum more vendantur. Consulas igitur tibi
 primum, Rex prudentissime, deinde tuę charissimę nouercae, & duobus fratribus, quos tanto
 pere diligis, & postremo ciuibus tuis vntueris, ut & Rex bonus & pater benignus prospicias.
 Ne tua pertinacia cōmittas, vt vībe vi capta aut serui siant omnes, aut occidantur. Quod ma-
 lum omnium malorum maximum ne accidat, facile si deditioñem feceris, euitabis, & te tuosq;
 omnes conseruabis incolumes. Nam eti mortales omnes natura libertati, qua nihil est animis
 ingenuis optatiū, auidissime student, & miseram conditionem seruitutis oderunt, sapientis ta-
 men hominis est necessitati, quam vitare non possit, exquo animo parere. Quoniam igit te summa
 necessitas urget, & in sola deditioñe salutis spes omnis ostenditur, eam profecto, si tua tuo-
 rumq; vita tibi chara est, differre non debes. Ad quam te quidem non extrema solū necessitas
 sed etiam Ferdinandi Regis & Isabellae Reginæ singularis humanitas & integerima fides hor-
 tari debent. Quippe qui sunt, vt fama est, & nostri quoq; prædicare solēt, in omni genere vī-
 tutis principes excellentes, & in eos presertim, qui ponte se dederint. Cuius rei L oscani, Ron-
 dens, Guadisiani, Abderenses, & alii complures sunt testes. Qui nunc apud Christianos cō-
 morantes honorifice cōmodeq; viuunt, & neq; institutis nostris neq; ceremoniis prohibent. Malachensisbus vero ceterisq; qui pertinaces fuere, quod acciderit non ignoramus. Quamob-
 rem si priusq; oppugnare nos coepirint, vltro deditioñem feceris, non dubium est quin tuę di-
 gnitatis rationem habeant, & te non vt hostem, sed vt amicissimum liberaliter & magnifice re-
 cipient, & nouercae tuae fratribusq; bene consulant. Quod si tibi Regium nōmē & insignia de-
 ponere molestum est multumq; difficile, te tamen vna vel maxima ratio consolabitur, propte-
 rea q; hoc regnum, quod vt scimus, olim Christianorum fuit, & à maioribus tuis usurpatum
 ipse nunc iniuste possides, non amittes quidem, sed quibus iure debetur restitues. Et corū grā-
 tiam & amicitiam, quam Reges omnes magnificiunt demerebis. Hoc à reliquis consultorib;
 qui aderant, comprobato consilio, Rex Boabdilis, qui deditioñem facere iam decreuerat, cum
 in aliquos Granatæ ciues viros primarios, qui clam se Catholicis principib;
 vt eorum gratiā
 aucuparentur, ciuitatis deditioñē promiserant, animaduertisset, subinde legatos ad Regē & Re-
 ginam clam misit in castra. Quibus supplicabat, vt suorum aliquem ad se mitterent. Qui cum
 de pacis & deditioñis conditionib; agerent. Rex autem & Reginā cum legationem libenter
 audiuerint, cum legatis eisdem Granatam redeuntibus Gonsalum Fernandum Aquilarem, q
 Mauris Granatensisbus erat notissimus, & eorum linguam callebat, Fernandumq; Saphram
 secretarium miserunt, vt quas Boabdilis pacis & deditioñis conditiones peteret intelligerent, si
 biq; relatum ventrent. Qui cum Granatæ Rege collocuti cum duobus eius consiliariis ad Ca-
 tholicos principes in castra redierunt. Quibus cum Boabdilis mandata mentemq; retulissent
 rursus ad Boabdelem Granatam remittuntur. Qui saepe modo castra modo Granatam repe-
 tentes, eti quæ referebant omnibus erant occulta, rei tamen finis optimus & optatissimus no-
 bis omniumq; Christianorum votis satisfecit. Boabdilis namq; Catholicis principib; obse-
 quens & Regia dignitate tituloq; priuatus Kalendis Ianuariis anno Christianæ salutis Millesi-
 mo quadringentesimo nonagesimo secundo Granatæ portis reclusis magnum Christianoru-
 militum numerum in Granatam vrbem & in Alhambram recepit. Regięq; domus turres, vr-
 bis portas, & omnia munitiora loca Christianorum præsidii assignauit. Posteroq; die in mare
 captiuos Christianos complures compedibus vinculisq; solutos cum quingentis obsidibus,
 quos se daturum pastus fuerat, ad Catholicos principes misit in castra. Reges autem Catholici
 cum per tentoria distributos obſides obſeruari diligēter & honorifice tractari iussissent, ad ca-
 ptiuos Christianos, qui Benedictus Dominus Deus Israel decantabant, conuersi, cum flentes
 & toto corporis habitu & vultus effigie deformatos aspexissent, eorum sortem miserates om-
 nes induitos rebusq; necessariis adiuuantes ad suas domos ire iusserunt. Quorum unus, qui sa-
 norū ad Cae-
 rdos erat & non indoctus, anteq; discederet, O principes, inquit, cœlestes, o Dei Opt. Max. tholicoſ prin-
 cipes.

Granatæ
bis deditio,

fortes & magnanimi Duces, qui nos hodierna die a grauissimo iugo seruitutis, vel potius ab umbra mortis & horrendis tenebris ad clarissimam optatissimamq; vitæ lucem reuocatis, viuatis in æternum viuatis. Et quoniam vobis pro vestris erga nos immortalibus beneficiis gratiam referre non opis est nostræ, eam sine dubio cumulatissimam speratis ab eo, qui pias hominum mentes ex alto prospicies, vnicuiq; pro meritis digna pmiæ persoluit. His dimissis eodem die Catholici principes cum Ioanne & Ioanna filiis cum Petro Mendoçio Cardinale, cumq; suis Ducibus & multis equitum pedestribus cohortibus instructis Granatam versus proficiscuntur. Quibus ad urbem appropinquantibus Boabdolis quinquaginta fere comitatib; equitibus obulam venit. Qui tristi vultu capiteq; demissio ac flenti similis Ferdinandi Regis osculari exteram contendit. Rex autem Ferdinandus manum subtrahens Boabdolem perbenigne suscepit. Paucisq; verbis ultro citroq; per interpretes habitis, ad Isabellam Reginam, quæ cum pro le sua & Cardinale cæterisq; Ducibus Regem subsequebatur, Boabdolis accedens idem fecit. Quæ Regina pari benignitate recepit, & ad spem meliorem verbis honorificis hortata est. Cum autem prope urbis moenia peruenissent, Ferdinandus Talabrus Abulensis Episcopus & Granatae urbis Archiepiscopus designatus, qui crucis vexillum præferebat, altiore arcis Alhambræ turrem concendit & erectam crucem reliquaq; vexilla cunctis ostendit. Quæ cum Catholicæ principes Regiaq; proles & vii universi exercitus flexis genibus Deo gratis agentes adorarent, & arcis Alhambræ custodiam Ignacio Mendoçio Tendilliano Comiti cōmisissent, ad urbem nouam redierunt in castra, secumq; Boabdolem adduxerunt. Vbi permanere statuerunt quoaduscq; traditis armis a Mauris & auctis Christianorum militum presidiis in urbem populosissimam tutior esset ingressus. Hic diebus paucis cōmorati quibusdam cōfectis negotiis & rebus ad urbis ingressum necessariis comparatis, cum multis armatis equitibus, quos ex multis partibus acciuerant, & magno sacerdotum numero, Te Deum laudamus, decantante, Granatam urbem Deo Opt. Max. cultus auxilio belli peroptatum finem gloriosamq; victoriæ fuerant adepti, gratias agentes ingressi valdeq; latentes vota, quæ religiose promiserant, persolverunt. Deinde certos nuncios cum literis de victoria, quam Deo iuvante de Mauris Christianæ religionis hostibus habuissent, ad Innocentium Summum Pontificem, ad Cardinales, ad Christianos principes, ad omnes Hispanæ Siciliæq; ciuitates destinarunt. Qui gaudio magno exultantes cum primum tales nuncios magnis munerib; vt par erat, honestassent, cum templis omnibus & per omnes aras sacra celebraffsent, cum deniq; multis diebus urbibus supplicationibus canticisq; diuinis lustrauissent, deinde magnificos ludos & spectacula variis generis apparatu magno magnisq; sumptibus ædiderunt. De quibus ac de toto Granatensi bello, quoniam, vt in principio dictum est, viri docti generatim copioseq; scripserūt, hac ego summa breui & quasi epitome multis huius historię cupidis atq; de me benemeritis, qui rē hanc à me sepius efflagitarunt, satissimè, cum de Granatae regni ciuitatibus & oppidis, vt sum pollicitus, nominatim retulero, finem faciam. Sunt itaq; ciuitates in primis,

Granata totius prouinciae
metropolis.

GMalacha maritima.

GBellamalacha maritima.

GAbdera maritima.

GRonda.

GBasta, quā supra Bacciam
nominauimus.

GGuadixa, quā Plinius Axi

GVeria. (vocat.

GOsca.

GBarbella.

GLosca, quā Loxā vocat

GAlama, quā Alhamā dicitur.

GAlmugneçara & Porcienæ.

GOppida sunt.

GBellum albū, quod Belez
blancum dicebant.

GBellum rubrum.

GMuxacar.

GEsnaluid, quod nunc Cue
uas dicitur.

GCathanyia.

GAlbox.

GFenez.

GLuçar.

GBeleficū.

GNixar.

GTaberneç.

GSerga.

GBacor.

GGorab.

GGor.

GIerez.

GIantaira.

GEdeir.

Alcala Horra.	Quetar.	Guntares.	Gausinum, maritimum.
Alcuria.	Trera, quæ nunc Treila.	Almuxia.	Casares.
Alçaguinum.	Oria.	Borgo.	Mons Maior.
Fereira.	Montoria.	Algocagia.	Metar.
Guenate.	Andras.	Caçerabonela.	Vxuna.
Fintana.	Lapecia.	Alora.	Arabita.
Vracina.	Meigecar.	Carthama.	Nerexa.
Orce.	Pinia.	Coinum.	Torros.
Galera.	Cambela.	Monda.	Bentobium.
Gullar.	Esmeloz.	Tolos.	Motrilum maritimum.
Benemaurela.	Colombera.	Onquera.	Castellum Ferreū marit.
Caueles.	Moclinum.	Setenilum.	Alboniū, maritimum.
Castilleja.	Illora.	Gardella.	Nulum, maritimum.
Castrillum.	Azara.	Eſinalmara.	Adra, maritimum.
Abiceleona.	Galea.	Audita.	Delias, maritimum.
Suiar.		Montexicar.	Solobrenia, maritimum.

In montibus autem & asperis locis, quos Alpuxarras appellant, sunt.

Abuludui.	Dalia.	Orgiba.	Almunia.	
Marchina.	Ogitar.	Sugnehalum.	Varts.	
Aluchar.	Xobeles.	Serafilabres.	Et alia cōplura oppida para uula, quorum nomina me latent.	
Andaras.	Ferrera.	Xironium.		
Belia.	Puchera.	Texora.		

Vnum autem de Granatæ Regibus Mauris, quod est multis ambiguum, nō prætermittā. Fuit enim Granatæ Rex, quem alii Abuliacenum, alii Allamoljacenum vocabant, vir fortis et bellicosus, sed immensis & ferox. Qui sine causa multos & innocentes equites sui principatus crudeliter occidit. Hic fratrem habuit minorem nomine Boabdelim, & vxores duas accepit, Mauram primam, ex qua filium suscepit Mahomedum, qui postea Boabdelis & Granatæ Rex junior fuit appellatus. Ex vxore autem secunda Christiana, quam captiuā ad suos mores ritūq; Mahometanum conuerterat, filios duos progeñuit. Quorum primus Cad, & secundus Nacre nomen habuit, & post Granatam captam ad Christianam religionem sponte venientes, maior Ferdinandus, & minor Ioannes nomen accepit. Et Granatæ Infantes cognominati fuere, vxo resq; foeminas generosas acceperunt. Mater autem, quæ Maura Zorayia dicebatur, ad pristinam fidem multis & filiorum suorum precibus, & Catholicorum Principum persuasionibus adducta Isabellæ nomen accepit.

LIBER. XXI.

DE REBUS QVAS IN CONVENTV TOLETI

Catholicæ Principes egerunt,

DITER N VNC reuertemur, vnde digressi sum. Supra dictum est à nobis Isabellam Reginam cōfecta pace cū Portugallie Rege Toletum venisse, et item Regē Ferdinandū ex Aragonia. Dicem⁹ igitur quæ res & negotia Toleti gesta fuere. Toleti cum diebus paucis ex itineris labore iam defessi queuisserent, deinde procuratoribus ciuitatum populorumq; per literas accitis magnos conuentus, quos Curias generales appellant, diebus multis egerūt. Ad quas proceres complures conuenerūt multiq; Pontifices. Hic cum primum multorum litigan-

tium causas, & eorum iustas querelas, qui res suas ab aliis occupatas diuq; possesñas repetebat,
 audiuisserent, & suum ius vnicuiq; tribuissent, deinde magnos census multaq; oppida, quae Re-
 gis Henrici temporib; alienata fuerant, & Regio patrimonio iure debebantur, ab eis restitu-
 ta sibi, qui non iusto titulo possidebant, repererunt. Multa tamen monasteriis, ecclesiis, & ho-
 spitalibus remittentes, posthac homines multos, qui latrocinia aliaq; crimina multa commis-
 serant, affici iusserunt ultimo supplicio. Quibus etiam subentibus captus est & capite truncas-
 tus Ferdinandus Alarconius, qui seruens Archiepiscopo Toletano saepe tumultus autor fue-
 rat, & pacis inimicus. Multis hic bona, quibus violenter ab improbis erupta fuerant, Regis &
 Reginæ iussu restituta fuere. Magna hic negotia boni principes absolverunt, multas dirimirunt
 lites, salutares leges & prudenter excogitatas ediderunt. Hinc ad ciuitates & omnes populos
 gubernatores & iusticiae prefectos satellitesq; miserum. Quibus vbiq; no modo cerdones &
 agrorum cultores, sed equites etiā atq; magnates omnes diligentissime parebat. Iusticia nanc
 de caelo prospexerat & per Hispaniam totam pax orta est omnibus & secura trāquillitas. Hic
 proceres & omnes ciuitatum procuratores iuslurādum præstiterunt, se post Isabellæ Reginæ
 mortem Ioannem etus & Ferdinandi Regis filium natu maiorem Regem Castellæ & Legionis
 habituros. Cuius rei testis, præter ciuitatum procuratores, equites iurati fuere qui sequuntur.
 Petrus Gonçalus Mendoçius Hispanæ Cardinalis, Ludouicus Cerdantius Dux Methymnae
 Cœli, Alphonsus Cardinas ordinis sancti Iacobi militiae præfetus, Petrus Fernādus Velasco
 Phari Comes & Castellæ magnus Comestabilis, Alphōsus Hēricus Hispani maris Admiratus
 maximus Ferdinandi Regis auunculus, Petrus Aluarus Osorius Astoricæ Marchio & Trastia-
 maræ Comes, Philippus Aragoneus Caroli Vianæ principis filius, Iacobus Lupus Stuniga
 Comes Miranditanus, Aluarus Mendoçius Comes Castrensis, Laurentius Suares Mendoçius
 Comes Corunq; Fernādus Aluares à Toleto Comes Oropesanus, Gutterius Sotomaior Co-
 mes Benalcaçaris, Ignitus Mendocius Comes Tindilianus, Beltranus cognomiēto Cueua Co-
 mes Ledesmanus, Ioannes Silvius Comes Gifontanus, Ioannes Riberius Dominus Montis
 Majoris & Regis Ferdinandi custos maior, Iacobus Fernandus Quignonēsis Comes Lunę,
 Iacobus Hurstatis Médocius Episcopus Palentinus, Alphonsus Burgitanus Episcopus Cor-
 dubensis, Raymundus cognomento Spes Episcopus Vrgelli, Aluarus Petrus Gothoman⁹ do-
 minus Olaliz, Gutterius Cardinas præfetus maior ordinis militiae Legionensis, Ioannes Car-
 dona Comes Pratensis, Ludouicus Requisentius Barcinonæ principatus gubernator. Hi fue-
 runt & omnes ciuitati procuratores atq; alii ciuites homines, qui solenne iuramentū præstite-
 runt apud altare matris ecclesie sanctæ Mariæ librum tagentes, quæ sacerdos, qui re diuinā ce-
 lebrauerat, manibus tenebat. Hac re peracta postero die insignia sancti Iacobi ordinis Alphō-
 so Cardinæ supplicant, qui ordinis illius militiae præfetus erat, honorificissime dederunt.
 Deinde statuerunt ne Castellæ Ducibus lictores antecederent clacas præferentes. Et ne quis cly-
 peos coronis vel aliis Regis ornamentiis insignitos, quas res Coronæ & Oras appellant, ha-
 berent, nisi quibus ob aliquā iustā causam concessum fuisset. Neve quis Dux vel alias q; suis no-
 bilis in literis, quas ad aliquem subditorum suorum mitteret, suę dignitatis titulum superpone-
 ret. Hoc enim Regiae dignitati duntaxat cōuenire dicebant. Hic præterea multorū laborū ma-
 gnæq; fidel memores Andrea Capriter & eius vxoris Beatricis, eos Molani Marchionatus ti-
 tulis honestarunt, & quo maioribus afficeret honorib⁹ eodē die secū & eadē mensa discubere
 volvere. Quib⁹ Regina no his honorib⁹ cōrēta, magnos etiā césus & oppida qdā tribuit in
 perpetuū, qbus illi & eorū successores p tituli dignitate sumptum ferre possent.

DE REBUS IN METHYMNA CAMPO GESTIS.

His confessis rebus ē Toleto discedentes die septimo Methymnā, cui cognomen est Cā-
 pus, peruererūt. Vbi non multa magnaq; negotia defuerūt & multorū qrelē miserabi-
 les. Siquidem erant reorum & delinquentium pleni carceres. Quorum multis prius causis au-
 ditis,

ditis, multisq; bonis, quibus crudeliter ablata fuerant, restitutis, alii caesi verberib; alii surib;
 mutilati, alii in perpetuū, alii ad tempus in exiliū missi, plures ad mortē dānati fuere. Quorū nu-
 mero fuit eques quidā nomine Aluarus Ani^o Lugus, natione Gallicus. Qui facin^o cōmittere Indignum fa-
 aus fuerat, quod nō vno quidē, sed omni potius genere mortis dignū erat. Homo namq; ge-
 nere nobilis & admodū diues cui usdā boni viri diuitias & honestissimas opes temere cupiens
 in domū suā tabellionē quendā fallaciter adduxit. Vt sibi literas a' se cōpositas, quib; illis viri
 diuitias & omnia bona quasi ture petere videbatur, obsignaret. Quas tabellio, siue quod in il-
 lis cōtinebatur ignarus, siue spe munera, quod eques ei liberaliter pollicebatur, impulsus, siue
 timore ne quid ab illo malit sibi, si facere nollet, eveniret, eas imprudēter obsignauit. Quod
 vbi perfecit, eques eum de manu in cubiculū suū, quasi ei mercedē datus, adduxit. Vbi qui-
 dam domesticorū suorū sceleris conscius eos expectabat. Quo adiutus miserum tabellionē in-
 terfecit incautum. Quem in effossum scrobē clani omnibus detecit. Cutus vxor cū eum ad coe-
 nam nocte tota mēsa lectoq; parato nō parū tristis expectasset, vbi dies illuxit admodū sollicita
 ta vicinas primū p̄cunctari ccepit, deinde nuncios ad omnes propinquorū & affinī domos
 misit, si forte maritus apud aliquē cognatorū p̄noctasset. Quē cum nō inuenisset, postero die
 lachrymas fundens ad Regē & Reginā se cōtulit. Quibus vbi de absentia mariti retulit, illi sta-
 tim iusticiæ siue præfectis & satellitibus diligēter inquirere iusserunt, vt scriba vel viu^o vel mor-
 tuis inueniretur. Qui cōiecturis quibusdā & indicis equitē captū tornētis afflent. Qui cri-
 men illud & alia quæ multa cōmiserat cōfessus, caput gladio præbuit. Qui iusticiæ, si vita ei cō-
 cederetur, aureorū millia quadraginta pro bello gerēdo cōtra Mauros offerebat. Quos eis nō
 defuere, qui recipiēdos esse dicerēt quaten^r eis Catholicī principes vti cōtra Mauros Christia-
 na religionis hostes honestissime possent/ regina tamē iusticiæ pecunia præferēs prudētissime
 recusauit. Et q̄uis illi^o oia bona ratione delicti iure sibi debebātur, ne qs tamē putaret eā ppter
 illi^o pecunias & magnas diuitias ei parcere noluisse, nihil accepit, sed illitus filiis oia cōdonauit.
 Hoc animaduersoris ordine iusticiæ fama terribili cū Catholicī principes in multis Hispani-
 aci ciuitatib; cōuentus egissent, ingēs improbos & temerarios omnesq; malæ mētis homines
 timor inuasit. Et vbiq; latrocintia, sacrilegia, virginū raptus, oppressiones, captivitates, seruitu-
 tes, aggressiones, iniuriae, blasphemiae, factiones, insult^r hoīum cædes, & oia scelerū malorūq;
 genera cessauerūt. In quorū locū restitutiones, virginatatis honor & integritas, nuptiarū pudici-
 citas, redēptiones, æ qualitas, libertates, moderationes, pax, cōcordia, fides, humanitas, obedien-
 tia, pietas, verecūdia, reverētia, metus, amor, & aliae virtutes oēs successerūt. Tūc igit^r Hispaniæ
 populi, quos iā diuti^r aduersa fortuna magna p̄cella lactauerat, superata tandem vētorū rabie
 magnog; turbine fugato valde lætates ad tatū portū puererunt. Vbi ppulsatis nubib; fulgē-
 tem sole lunāq; clarissimā viderunt. Hic oib; post horrēdas tenebras immēsa lux orta est. Hic
 superatis periculis ingēs leticia. Hic amoto metu magna securitas. Hic peractis laborib; optata
 quies. Hic dentib; fugata morte spes vitæ redit. Regio nāq; principū iuris & quitas faciebat, vt in-
 feriores omnis in reb; honestis & necessariis superiorib; obediēret, & superiores inferioribus
 pro suo iure satisfacerent. Atq; cuiuscūq; cōditionis hoīes cuiuscūq; fortunæ nobilis & plæbeis,
 pauper & diues, imbecillus & fortis, dñs & seru^r omnes essent iusticia pares. O principū virtus
 nec berie cognita, nec vñq; satis laudata. O præclarum iusticiæ munus, & alii cunctis virtutis
 bus longe præstantius, sine quo nūnitrum nullus esset vitæ cultus, nulla societas hominum, nul-
 la communitas, nulla Dei cognitione, nulla religio. Nulla res igitur est hominibus necessaria ma-
 gis, nulla virtus utillior, q̄j iusticia. Qua quidem ego haud scio an excepta sapientia, que con-
 templationis est virtus & Deo proxima, quicquam melius homini possit contingere. Iusticia
 siquidem est ex qua boni viri nominantur, in qua splendor est maximus, quæ virtutes omnes

L. Marini Siculi. Libro. xxi.

Injusticie pater
Mater iustis-
cie.

Injusticie comi-
tes & filie.

Injusticie prae-
ceptum.

Injusticie finis.

continet. Cuius pater est vir sapiens, qui mortem potius oppetet, q̄ à recto discedat. Mater est ratio, quæ nobis viam salutis ostendit, probhonestū suadet, hibetq; contrariū. Filii sunt & eius comites liberalitas, magnificentia, religio, pietas, gratitudo, sanctitas, obedientia, fides, & quietas, bonitas, veritas, & legū mandatorūq; diligens obseruatio. Pr̄cepta vero sunt cuiq; tribue re quod suū est, & necui quis noceat. Finis autē quoniā de humana iusticia loquimur est humānam conseruare societatem & ad optatā peruenire fœlicitatē. Sine cūtus imperio profecto nullus esset agri cultus, nō domus vlla firma, nō vrbs stare possent, nō vlla regna manerent. Nō inter clues concordia, nulla fratru cum fratribus gratia, nullū liberorū erga parentes obsequiuū. Nō amicus apud amicū, non hospes cum hospite tutus esset. Magna res est igitur iustitia, firmū soletatis humanæ vinculū, vis ingens aduersus improbos, fida honorū custodia certaq; defensio. Quæ olim & si propter hominū scelus ex Hispania discesserat, in ea tamen diuino consilio rediit vna cū principib; Catholicis. Quibus omnipotens Hispaniæ res iam casuras, ante sæculū nostrū præstiens & miseratus, ad eas gubernandas & conseruandas viā præparare multa pharū cœpit. Quæ quidē res paucis ac minimis potiū, vt arbitror, cognita difficilis fortasse qui busdā videtur & admirabilis. Quā ob rem mihi pluribus argumētis & ratione probabili declaranda est, atq; quo probari facilis posst & adhiberi sine dubio fides altius repetenda.

DE REBUS, CAVSIS, ATQ; VE MYSTERIIS QVAE præcesserunt, vt diuina prouidentia Catholicī principes Hispa-

næ malis imminentibus occurrerent.

Sunt igitur nobis hoc loco quædā repetenda summatim. Quæ etsi plenus in libris de Regib; Aragoniæ scriptissimus, hic tamen necessaria sunt, vt opinor, & admiratione scitius digna videbuntur. Anno. M.CCC.LXXXVII. Petrus Aragoniæ Rex filiū genuit nomine Martinum. Quem Aragoniæ & Siciliæ Regem sibiq; successorem moriens instituit. Habet & filiam nomine Eltonoram, quam dedit in matrimonio Ioanni Castellæ Regi, qn; fuit Isabellæ Reginæ Catholicæ proauus. Hic Henricū genuit, qui valetudinarius ob infirmā sui corporis valetudinem cognomen accepit, & Ferdinandum, de quo plenam alibi mentionem fecimus, & paulo post scripturi sumus. Nunc autem ad Martinum Aragoniæ Regem revertimur. Qui Martinum genuit filium, cui dedit Siciliæ regnum. Qui cum Siciliæ Rex esset, a Siciliæ magnatibus & populis per legatos accitus, profectus est in Siciliam. Vbi cum biennio Siculus humanissime præfuissest, anno tertio e' vita discessit, & eodem tempore pater etius in Aragonia mortuus est. Quibus vita defunctis Aragoniæ Siciliæq; regni successio lineaq; recta defecit. Quæ quidem res Catholicis principib; ad Castellæ atq; Aragoniæ gubernationem dedit initium. Martinus namq; senior moriens testamento mandauit, vt Aragoniæ Siciliæq; processores, item Pontifices & cuiuscunq; ordinis sacerdotes religiosiq; viri prudentes in cōsultum cōuenientes de Regia stirpe Regē eligerēt, qui suo generi ppinq;ior esset, & ad gubernādū magis idoneus. Qui prudēter oia cōsiderātes ex multis Regis generis cōpetitorib; Ferdinandū Martini Regis sororis filiū & Henrici Castellæ Regis fratrē minorē, qui tum tēporis apud Antiquā Bethicę prouincię oppidū cōtra Mauros bellū gerebat, Aragoniæ Regē delegerūt. In cuius electione quæ res acciderūt, & quemadmodū gestæ fuerūt, alibi pluribus verbis scriptum. Ideoq; nunc ad alia pergitimus, id est Ferdinandū. Qui vxorem duxit Leonarā, quæ prius Vraca dicebatur, & dñā fuit Infantar̄ & quinq; villarum, quib; duas feminā vocabatur, ex quibus filios quinq; suscepit. Alphōsum scilicet, Ioānem, Hērricū, Sāctū & Petru, & filias duas, de quibus alio loco scriptum. Et Alphōsus primogenitus ex uxore Maria Hērrici Castellæ Regis sui patrui filia prole prorsus nullā habuit. Ideoq; moriens Neapolis regnū, quod armis sibi vēdū cauerat, Ferdinandō filio suo notho testamēto reliquit, & Aragoniæ Siciliæq; regnum ad Ioan- nem fratrem, qui tum Nauarræ Rex erat, ture deuenit. Quæ res secunda fuit causa, per quam Catholicī principes postea matrimonio coniuncti ad Castellæ simul & Aragoniæ regnum peruenierunt. Tertia vero causa fuisse videtur, mors Caroli Vianæ principis. Quam Barcinonæ

Prima causa
regnandi Re-
gibus Catho-
licis.

clues nescio quid falso suspicantes vel simulantes potius vlcisci conantes aduersus Ioannem Regem suum Ferdinandi patrem per decennium & amplius bellum crudelissime gesserunt. De quo bello & eius causis historiam scriptissimam longioram. In qua etiam quarta & quinta causa consistet, quibus Catholicis principibus ad regnum successionem via parabatur. Siquidē Barcinenses cum a Rege suo defecissent, bellumque parassent deinde timores, ne vici supplicium darent, quod se dignos putabant, duos sibi de Aragonum stirpe Regia Duces ascuerunt. Alterum est Portugalia nomine Petrum, quem in historia Lusitanum cognominauimus, virum fortem et animosum. Alterum est Gallia Andagauensem, sive Angeorum Ducem, nomine Ioanne, virum quoque strenuum & bellicosum. Quorum uterque perit quasi diuinatus, & Ferdinandus, qui parvulus erat, annum agebat fere decimum quartum, & pugnabat acriter, a multis & magnis periculis liberatus. Et multis de validissimis hostibus, absente patre, vicitas consecutus. Hac ex parte genioque Ferdinandi regnaturis signa manifesta fuere. Ex Isabellae vero parte feliciter sydere causae due p̄cis p̄pue euidentissimaeque visae sunt. Regis scilicet Henrici mollices naturaque defectus, quo sine libe‐ris obiit, & Alphonsi fratris mors immatura. Qui, ut ante diximus, annum agens decimum quartum sublatus est. Satis igit̄ his argumentis & rationibus constat a Deo Optimo Maximo pri‐cipes Catholicos electos & quasi præseruatos fuisse, qui labentibus & iam casuris Hispaniae rebus subuenirent. Qui Christiane religionis hostibus obſisterent. Qui bonos defendereant atque inuenirent, & in malos animaduerterent. Qui Granatae regnum annos circiter octingentos ab improbis Mahometi nefandissimum nomen celebrantibus occupatum recuperarent.

DE STATVRA CORPORIS FERDINANDI REGIS ET ALIIS MEMBRIS.

Erat Rex Ferdinandus statura corporis mediocri & omnibus membris apte pulchreque compotitis, colore candido, aspectu iucundo, facie splendida, capillo sufflato planoque, frōte sere na, sed calua usque ad verticem & mediū caput, superciliis nigris & aptis, oculis claris & subridentibus, naso non adūco, non simo, non lōgo, non breui, neque lato: sed alias capitinis partes adornati. Masis roseis, ore paruo, labiis sanguineis & corallo similibus, dentibus albis, rariis & exiguis, mēto venerabili, ceruice nec lōga nec breui nec plena nec tenui, voce acuta, lingua expedita, sermone placido, ingenio claro, animo benigno, iudicio graui, consilio prudēti, morib⁹ facillimis, in cessu & omni corporis motu modesto & vere Regio. Decorū nāque seruabat omnib⁹ in rebus atque factis dictisque. In cuius vultu dignitas erat mirabilis. Nūque irat⁹, nunque tristis erat. In cibo temperatia & in potu maxima sobrietas. Quippe quod non multis epulis vescebatur, & bis prādes bisque cœnas potare consueuit. Qui nec prādebat nec cœnabat unquam, nisi prius aliquis Pontifex aut alius facerdos mēsam & ea quod sibi apponebant benedixisset, & in fine Deo gratias egisset. Nec comedit unquam ne in itinere quidē, quin rē diuinā prius audiisset. Erat p̄terea omnibus in rebus inū dicax maxime studiosus. Vestib⁹ vtebat̄ honestis. Interdū & p̄cipue nefastis & solēnibus diebus aureū torquē margaritis & aliis gēmis ornatū gestabat. Equis gaudebat & phaleratis et leuis armaturæ. Quos, ut alio loco diximus, a puericia ascēdere & agitare didicit. Hastarū ludos & Troianū certamen exercuit. In quibus fortissimos equites, quibus cum cōgrediebatur & cōfīgebat superavit. Erat enim artis equitādi laculandique peritissimus. In pliis & omnibus negotiis laboris patiēs. Iusticie fautor & exactor. Erga miserabiles & afflictos pius, humanus, & clemēs. Vxoribus & liberis facilis & indulgens. Viros probos & sapientes mirum in modū diligebat colebatque. Quorū consiliis libēter vtebatur. Equites omnes & p̄cipue suæ domus amabat. Cum omnibus humanus & affabilis erat. Pila lusit & calculis, & postremo tempore lusit etiam cartis. Delectatus est venationibus, & volatilium libentius vtebatur, que ferarum.

DE REGINAE ISABELLAE MORIBVS ET RELIGIONE.

SVperest ut de Reginae quoque virtutibus aliquid dicamus. Itaque de statuta corporis, de forma, de membrorum pulchra compositione omnia, quae in Rege fuisse diximus, in Regina paria

tuere. Quātum enim in Rege dignitatis, tātum fuit in Regina venustatis, & in vtroq; maiestas venerabilis. Tametsi multorum iudicio forma Regina pulchrior, ingenio acutior, animo spēcēdior, et decoro grauior habebat. Erat enim laudis famēq; virtutis auditor. Fuit abstemia, q; vinū nō modo nō bībit vnq;, sed ne gustauit quidē. Quapropter aqua laxanti stomachū plerumq; ciborū plus capiebat. Regē vehemēter amabat, adeo vt zelotypia sollicita ac vigilans, si quas parari sibi pellices sentiebat, à sua domo curiag; prudētissime submouebat. Quæ multas apud se matronas habebat virtute & gñere nobiles. Quas humane tractabat & liberaliter. Cō plures procerū filias magnis sumptibus educabat, & custodiri diligēter iubebat, adulatasq; magnis dotibus honorifice collocabat, eas p̄sertim q; caste pudiceq; vixissent. Hispano sermone loquebaſt grauiter & ornate. Latinos oratores & sermones libētiꝝ audiebat, q; alios, q;uis Latinus sermonis ignara. Delectabat enim suavitate linguae Latinæ bene proferētis. Quā ob rem scientiæ cupidissima, bellis in Hispania iam confessis, & si multis magnisq; negotiis occupata Grāmaticæ tamen lectionibus operā dedit. In quibus per vnius anni spaciū tantū prosecut, vt non solū Latinos oratores intelligere, sed etiā libros interpretari facile poterat. In rebus ad diuinū cultū spectantibus dubiū sit diligētor ne fuerit, an liberalior. Eligebat enim sacerdotes, quorū magnū numerū habebat, sacrarū rerū & celebrādi peritissimos. Itē cantores & pueros q; ei seruebāt in facello. Quibus p̄ceptores conducebat doctissimos, & beneficia conferebat. Adolescentes etiā nobilitū filios, quibus vtebāt in mensa, moribus & līs eruditri iubebat, ne ociosi se ludis & aliis vitiis inquinarent. In maioribus autem conferendis sacerdotiis & pontificatibus non tam personarum nobilitatis & eruditōnis, q; virtutis & honestatis rationem habebat. Ideoꝝ nonnulli, quibus erat sermo rarus & coma supercilios brevior, fortasse vitam agere melorem & grauius incidere terram intuentes cōpere, virtutem simulantes potius, q; excentes. Sumptus vero, quibus altaris ornamenta cæterasq; res ad honorem Dei pertinetes emebat, estimare difficile est. Siquidem operæ premium erat aurea sericaq; peristromata videre in eius facelli parietibus exposita. Altare purpureis & aureis ornamentis, margaritis & variis gemmarum coloribus effulgens, multis hinc inde sanctorum simulachris argenteis & aureis expositis. Pavimentum pictis stratoriis & serico stratum, superpositis argenteis cādelabris maximi ponderis excultum, magnis q;ccereis ardentibus illustre. Vestimenta præterea, quibus amicti sacerdotes rem diuinam celebrabant, serica, purpurea, argentea, & aurea multis contecta margaritis & geminis. Mitras etiam Pontificales aureas calicesq; gemmatos immenso precio comparabat. Sedes insuper in facello superiores & inferiora sedilia disponit & ordinē hīc seruari iussit. Vt scilicet ex altera parte primus Cardinalibus locus daretur, secundus Archiepiscopis, tertius oratoribus, quartus Episcopis, & deinceps gradatim reliquis sacerdotibꝫ. Ita tamen vt antiquiores nouicis anteponerentur. In altera vero parte federet Comestabiles, Almirantes, Duces, Marchiones, Comites: & item gradatim cæteri nobiles & generosi. Erat enim mulier admodum prouida, quæ diuinarum rerum maxima cultrix humanas diligentissime gubernabat, tantoq; Christianæ religionis & diuini cultus amore studioq; flagrabat, vt q;uis plurimis & maximis multorum regnorum curis & negotiis die noctuq; premebatur, cōtemplatiuam tamen magis agere vitam q; actuam videbatur. Semper enim sacris rebus & diuinis officiis aderat. In quibus si quis forte sacerdotum suorum, qui sibi rē diuinam celebrauit, aut horas canonicas & psalmos canebant, errasset in syllaba persentiebat, & tanq; magistris discipulum admonebat. Quæ præter multas extraordinarias & votivas orationes, horariorum quoq; sacerdotum more quotidie persoluebat. Homines à grauitate, à modestia, à taciturnitate, à constantia probabat. Leues autem, loquaces, importunos & mutabiles molestissime ferebat. Mendaces præterea, vanos, parasitos, conjectores, sortilegos, præstigiatores, chilomanticos, augures, schoenobates, petauristas, & alios omnes circulatores & fallaces homines nec audire voluit vnq; nec videre.

DE IVSTICIA PER EOS RESTITVTA.

Apparatus et
ornamenta
Regij facelli.

Ordo sededi

Quemadmodū Catholicī principes Hispāniæ populi amissam iusticiā restituere multis exemplis alio loco demonstrauimus. Cuius imaginē talem referebat, qualē veteres olim de pingere consuevere. Effigie virginis, Aspectu vehementi, & formidabili, luminibus oculorū atrocibus, neq; humiliis neq; aspere, sed verecundę cuiusdā tristiae dignitate. Ex quo intelligivoluerit, eos, qui iusticie p̄fess̄t, oportere esse graues, sanctos, seueros, in corruptos, in adulabiles, aduersus improbos & deliquētes in misericordes in exorabiles, erectos, arduos, potentes, vi & malestate cœquitatis, veritatis q̄z terrificos. Iusticiā itaq; cuius, vt ait Tulli⁹, splendor ē maxim⁹, Rex & Reginā cæterasq; virtutes omnes & diuinās humanaq; leges excolētes Catholicī principes appellari meruere. Maxim⁹ nāq; res est sanctissimāq; iusticia. Quia quidē vna virtutes omnes cōtinēt, & hominū societas cōficiōq; cōseruat. Cuius Comites, vt alio loco diximus, sunt liberalitas, religio, pietas, gratitudo, sanctitas, obediētia, fides, æquitas, bonitas, veritas, & legū mandatorūq; obseruatio. Sine cuius ministris omnia nimis cladibus acerbissimis redundarēt, & nefaria malorū rabies & crueles flagiosorū cōfurationes in optimos quosq; cōceptis humanis diuinisq; legib; ruerēt. Quo circa, qui recte sancteq; iusticie munus exercent, quemadmodū Catholicī principes fecere, qui quidē pauci sunt, & honoribus magnis & sui nominis æternitate meo quidem iudicio digni sunt.

Tullius.

DE CATHOLICORVM PRINCIPVM.

munificentia & liberalitate.

Quæ de Ferdinandī Regis & Isabellæ Reginæ munificētia dixerō, et si multis rationis expertes rerūq; infios & iniquos alienæ virtutis & laudis æstimatores inficias ituros p̄spicio, q̄ meā hanc sententiā tanq; paradoxā & rē incredibilē caluniis suis & p̄fidia rationi cōtraria retractabūt, id tñ ego dicā de illorū liberalitate, quod non Gnathonici, sed quod Socratī sentiūt & ipse sine villa adulatōne vere possum dicere, Reges scilicet & mortales omnes, qui fuerūt haec tenus à Catholicīs principib; omni genere virtutis & præcipue liberalitatis officio suisse superatos. Quod si qbus vel ingratias vel inuidis ambitionis & fide matus a' me dictū forte videbit, hac vna potissimum & p̄habili ratione cōstare poterit. Quia ceterorū Regū, q̄ liberales suisse p̄dicant, opera munificētia q̄uis multa magnaq; si cū Catholicorū principū liberalitate conserant, nimis & magnitudine minora reperiētur, & numero pauciora. Atq; si quidē nouos atq; multiplices munificētiae Catholicorū principū nec connumerari, nec ponderari, qdē possunt, nec æstimari. Veniat igit̄, si placet, veniat omnes, q ab hac opinione mea dissentiant, ac si velint etiā ratiocinatores & arithmeticos cū pugillaribus & calculis arcessant. Quorum nemo quidē Regū Catholicorū liberalitatis opera magnifica cōputabit, nemo beneficiorum numeros millenarios multiplicabit, nemo deniq; quotidianorū munerum legiones dimismerabit. Quis enim cōprehēdere poterit innumerabilia maximaq; stipēdia liberalissime p̄soluta? Quis colligere pecunias egētibus erogatas? Quis dotes virginib; collocādis enumeratas? Quis amplissima munera multis oratoribus animosissime collata? Quis plurima & vere regia donatiua domesticis eq̄tibus & familiarib; distributa? Quis donaria p̄ciosatēplis oblata? Sed ad maiora atq; mirabilia cōscendam⁹. Nā q̄ dixim⁹ haec tenus quota qdē pars videbit, si magnos sumptus, qbus annos ferē quadraginta domestica & externa bella gesserūnt, meminerūmus. Si maiores impētas, qbus magnas classes ad Canarias & Indicas insulas miserūt, cōsiderauerimus. Si pecunias, quibus multas ecclesiās magnaq; monasteria cōdiderūt, & redditibus donauere numerare possemus. Si quot & quāta patrimonia, quot cēsus, q̄ Hispano sermone Iuros appellam⁹, de se bñmeritis tribuerūt, si quot Duces, quot Marchiones, q̄t Comites, q̄t eq̄tes creauerūt, memoria repetere vellemus. Quoniā igit̄ Catholicorū principū liberalitatis opera multifariā, vt supra diximus, p̄ multitudine atq; magnitudine cōprehēndi minime possunt, altis omisiis, illuc vñū, de quo alio loco scripsimus, quatenus est opus munificētiae memorable, summātum repetemus. Anno enim a natali Christiano supra mille & quadringentos se ptuagesimo sexto Catholicī principes & si difficillimum contra Portugalliaē Regem bellū ge-

Q iii

reabant, cum tamen magnas Turcarum copias Odruntum oppidū expugnasse cognouissent septuaginta naues armatorum militum plena & commeatus Ferdinando Neapolitanorū Regi, cuius erat oppidum, quod Theucri captum tenebant, suis expensis auxilio miserunt, & propulsatis hostibus oppidum restituere. Cæterum fuerunt Rex Ferdinandus & Isabella Regina cunctis ferè virtutibus pares, & Regina liberalitatis operibus animosissima. Quæ quidē cädit in muneribus & pecuniis numeratis cōstitutisq; pmiis virtusq; cōferendis arbitrio multū semper addebat, & separatim largiebat. Cuius liberalitatē & animi magnitudinē cum aliis pmulti magnates Hispaniæ, tum vero duo principes externi perspexerūt. Ioannes scilicet Rex Navarre, & Prosperus Columna Romanæ urbis vir primarius. Quorū alter cum ea Hispalim venisset, alter Methymnā cognomento Cāpum, muneribus amplissimis vterq; donatus ab ea recessit. De Regis quoq; munificentia multa separatim cōmemorare possem, quæ omnia prætermitto, duntaxat uno cōtentus exēplo, quo Cesaraugustæ fuit vsus. Vbi Sancte Engratiæ monasterio solidorū milia ducēta numerauit, & milia decē quotannis in perpetuū donauit. Erant enim Catholici principes non solū liberales & animosi, sed etiā prudentes religiosi & circumspecti i deligendis locis & personis, quib⁹ tribuendū erat. Nam etiā liberalitas virtus est animi generosi atq; magnifici, qua diuites & magnanimi principes in pecuniis distribuendis, & aliis siue fortunæ siue nature bonis hominum gratiam demerentur, & Deū, qui bona omnia largitur, imitantur, multas tamen habet cautiones multasq; circūstantias. Quas omnes, qui liberales esse volūt, circūspicere diligentissime debēt. Ne vel imprudētes & iniusti, vel sine ratione liberales esse videant. Non est enim beneficū, quod in quēpiā sine ratione cōfert. Quapropter illi quidē liberales appellari merito debēt & magna laude digni sunt, q; beneficia cōserētes prudenter cauteq; largiunt. Alii aut̄ vituperādi magnoq; odio digni, q; vel ambitione liberales videri volunt, vel in eos beneficia collocare student, à quibus sperāt se consequuturos q; concupiscunt. Quoq; munera largitionis quidem sunt, nō liberalitatis. Sunt enim similes hamo pisca tiū, q; pisces esca decipiūt. Quod illi præcipue faciūt, q; cōditione sua nō contenti res alienas & magnos dominatus affectat. Sunt & hominū liberalitū genera multa. Alii nanc⁹ auferre solent ab aliis, quod in alios conserūt, aliī plus q; sua patiſ facultas imprudenter pfundunt. Dant aliī nō vt pro sint accipientibus, sed vt noceāt, multi non merentibus & indignis, nōnulli nō egētibus, sed diuitibus & ingratis. Plāeric⁹ non sapientibus & studiosis, sed audi⁹ laudis & popularis applausus stultis & ineptis parasitis, quorum prauis assentationibus maxime delectantur, largissime distribuunt, vt de se benedicant falsog⁹ loquantur. Qui quidem se stultos esse nō simularent, si non essent homines insipientes, qui de se omnia facile credunt, & adulacionem mentientium suarum laudum testimonium esse putant. Cum quib⁹ & aliis complures accusandi sunt, & infames haberī merito debēt. Qui sub specie liberalitatis in voluptatibus Veneris in frequentibus conuiuis, in ludis & vanis spectaculorū pōpis non modo res suas familiares, & amplissima patrimonia stulte consumūt, verū etiam clārum nomen & bonā famam, quā nihil est homini preciosius, turpiter deformāt & obscurāt. Quare Ferdinandi Regis & Isabellæ Reginæ liberalitas laudabilior virtusq; clarior est & gloria maior. Qui nō falsis assentatoribus vt audi⁹ laudis & ambitiosi, non diuitibus, vt alienarum rerum cupidi, non ingratis, vt imprudentes & inconsulti, non cōuiuis & voluptatibus, vt intemperantes & prodigi, non deniq; ludis & spectaculis, vt pueriles & populares: sed miseris, inopibus, studiosis & benemerentibus mercedes & munera recte sancteq; tribuerunt, vt prouidi principes & saluberrimi. Qui propterea cunctis, qui liberales fuere, præferendi mihi iure videntur, quia & promerentibus beneficia conferebant, & largiendo iudicio vero semper & honesta benivolentia, probabilibus misericordiæ fontibus vtebantur. Non laudem, non obsequium, non mortalem gratiā & hominum remunerationem sperantes, sed euangelicam doctrinam sequentes ea quæ gratis accepserant, gratis benemeritis & iuste petentibus liberali manu erogabāt. Necq; sicuti plāeric⁹ faciūt, opes & fortunæ bona custodientes amittebant, sed bene distribuendo cōseruabant. Quibus

Ioanes Rex
Nauarre.
Prosperus
Columna.

Comparatio.
Multā libera
lium genera.

profecto in huiusmodi genere virtutis & opere liberalitatis comites ex viris illustribus, quos antiquitas celebravit, valde paucos, & ex foeminis vnam duntaxat inuenio regionis A pulix. Quam alii Busam, alii Baulam nominarunt. Quae cum esset genere nobilis & admodum diues, Romanorum ciuiū serē decem milibus ex prælio Cānensi elapsis & à Canusiantis intra sua diues fū libe ximus etiam suæ liberalitatis testimonium reliquit memorabile. Qui cum ciues Romanos capitiuos ab Hannibale Carthaginēsum Duce recepisset, ei pecuniam daturus, & senatus solue re noluisset, filium Romanum misit, qui fundum, quem vnicum possidebat, vñedit, & precium etius Hannibali numeravit. Quintus quoq; Flaminius se quidem munificētia sua maxime laudabilem præstít. Qui Philippo Macedonie Rege bello superato cum ad victoria suæ spectaculum Græcia serē tota cōuenisset, facto signo tubæ silentio, hæc à præcone verba recitari ius sit. Senatus populusq; Romanus & Quintus Flaminius Imperator omnes Græcię vñbes, que sub ditione Philippi Regis fuerunt, liberas atq; immunes esse iubet. Duos inuenio præterea liberalitatis comites à scriptoribus antiquis honorifice cōmemoratos. Hieronem Siracusānum Hiero Siracūsānum. Agrigentinum Gilliam. Quorum alter audita clade, quam Romani apud Trasimenum la- cum passi fuerant, tritici modiorum milia trecenta, ducenta hordei, auriq; ducēta & quadragin ta pondo Romæ dono misit. Alter & diuitiis excellens & animo semper in conferendis magis pecunis, q̄ accumulandis erat occupatus. Cuius dormus non Gilliae quidem, sed officina munificētiae vocabatur. Qui, vt alia eius opera liberalitatis omittam, equites Gelensium quingentos vi tempestatis in suas possessiones compulsoſ aluit omnes atq; vestiuit. Magna nimis tū fuit horum, quos memorauit, liberalitas, sed si ad calculum venerimus nihil proſus ad Catholicorum principum munificētiam. Quae quidem est non cum parua mortalium liberalitate conferēda, sed potius Dei Optimi Maximi benignitati merito comparanda. Qui quidē ppter ea munera q̄ supra scripsimus, plura oppida, plura pñdia, plures pagos, plures fundos, plures agros, possessiones, q̄ cæteri liberales & principes omnes tribuerunt. Qui deniq; multis, qui nihil penitus habebant, pro laborum suorum pñremio census & opes magnas contulerūt. Atq; aliis magnatib; q̄ maximas diuitias & amplissima patrimonia possidebāt, ampliarunt.

DE CATHOLICORVM PRINCIPVM humanitate & clementia.

HV manitatis atq; clementiae, quarum altera charitas est erga pñimos, & altera inturiae remissio, in Catholicis principib; exempla multa magnaq; perspecta fuere. De quibus ne plura commemorem, nobis illud vnum eorum eximiae pietatis indicio vel maximo fuit. Quod scilicet illorum mortem, qui in prælio occubuerint, vel alio miserabili casu cecidissent, non solum magno dolore miserabantur, verū etiam tanq; parentes multis lachrymis atq; gestib; defleuerunt. Ideoq; suorum militum saluti consulentes, hostes obsidione magis & fame, q̄ pñalit & oppugnatione sæpe vicerunt. Qui præterea me ipso præsente numerosas Gallorum Regis copias ab oppugnatione arcis oppidi, quod Salsas appellant, metu coactas discedentes cum armis persequi manus capere possent, quia tamen nō sine magna illorum strage fieri posse videbant, abire permiserunt, suis equitibus, qui hostes ferire iam cooperant, inuitis, & vix ab honore victorię spoliorumq; cupiditate retractis. Magnū & hoc etiam fuit humanitatis exēplum. Quoties enim vir vel Hispanie primarius, vel aliquis ex Christianis principib; ē vita migrasset, ad eius hæredes & pñinquis statim sapiētes viros & religiosos cōsolandi gratia mittebāt, lugētesq; nigras vestes doloris sui et humanitatis testes induebant. Ferdinādi vero non humanissimi solum, sed etiam Christianissimi Regis argumentū memorabile nō præteribo silētio. Qui quidē quotānis die Iouis ante pasca resurrectionis more & exēplo Christi, (q̄ suis discipulis, vt hominibus humanitatis exēplum præberet, pedes lauit, & Petro q̄uis recessanti) duodecim pauperib; accitīs pedes lauare cōsuevit. Quos deinde lotos, cōnatōs nouis

vestibus induitos & singulos singulis aureis donatos dimittebat. Vt r̄tusq; autē clementia cū in altis multis, tū vero erga eos cognosci maxime potuit, quibus accusatione cessante facile parcebāt. Et alios multos, quibus sine ullis querela leges ultimam pœnam statuebāt, ad remum libentius atq; metallā, q; ad mortem destinabāt.

DEFORTITUDINE ET PATIENTIA EORVM.

Tria saluberrima documenta, vel potius amplissima tria patrimonia & preciosissima mūnera Rex Ferdinandus & Isabella Regina suis heredibus testamento inādauerūt. Quæ simul cum regnorū suorū gubernatione susciperent, & diligenter obseruarent. Primi scilicet speculum clarissimum fortitudinis, in quo se frequenter intuerent, seq; cognoscerent. Secundum lucidissimum patientiae fontem, vnde sitiētes liquores haurirent salutiferos sitimiq; sedarent. Tertiū pulcherrimum moderationis exemplar, quod nō solum successores eorū, sed etiā mortales omnes & præcipue magni principes imitarentur. Hæc itaq; dona nepotibus & reliquo successoribus immortalia suarum virtutū monumenta reliquerunt, omnibus vtriusq; fortunæ casibus admirabili patientia, summaq; modestia resistentes. Qui nec prosperis rebus & victoriis, quas & multas & triumphales adepti fuere, lœtates efferebāt, nec aduersis & turbulentissimis tempestatisq; vnq; cesserunt. Sed omnia, quæ sibi vel prospera vel aduersa contigissent, animo magno vultuq; lœto atq; sereno semper excipiebāt, nullū proorsus aut elati aut perturbati animi signum p̄ se ferentes. A primis siquidē annis ætatis suæ periculis adeūdis & tolerandis laboribus assueti, multasq; rerum varietates & temporum mutationes experti, Deo semper Optimo Maximo gratias agentes, omnes inimicorum insidias & iniurias atq; fortunæ fatus & restatus temperatia & fortitudine singulari sustinebāt. Inanq; fuerunt Catholici principes, qui cum aliis virtutibus, tum vero fortitudine, constantia & patientia mortales omnes lōge superauerint. Propterea q; omni genere virtutis armati & spiritu diuinitatis afflati coelestiq; gratia repleti nihil non honestum, nihil non decorum faciebāt. Casus omnes aduersos qui mortalibus accidere solent, & neq; humana prudentia neq; ratione villa vitari possunt, incredibili fortitudine miraq; patientia perferentes. Quorum maximā atq; diuinā sapientiā cum in aliis multis aduersitatibus & laboribus, quos iridigne plærumq; patiebātur, tum in obitu liberorum non sine magna admiratione cognovimus. Nam etsi Ioannē vnicum filium, qui si vixisset vniuerso terrarum orbi dominaturus videbat, & Isabellā filiā Portugalię Reginā breui spacio temporis amiserunt, fortissimo tamen animo summo dolori restiterunt. Qui nimis tum duobus filiis, duobus generis, duobus nepotibus amissis exemplo magno patientiae nobis esse voluerunt. Qui præterea non minor fortitudine patientiaq; corporis dolores, q; animi passiones sustulerunt. Si quidem Rex Ferdinandus cum Barcinonæ in ceruice grauissimum vulnus accepisset, non modo non turbatus est animo, sed nec quidem gemuit, immo animo præsenti substitit, & recentem dolorem suppressore percussorem seruari iussit incolumē. Que quidem res quoniam pertinet ad historiam breuiter explicabitur. Barcinonæ siquidē cū Rex & Regina cōmorarentur & conuētus agerent, homo quidā nomine Ioannes Cagnamatio ex oppido Gagnamatio, quod à Barcinone passū milia circiter quindecī distat, imaginav, vt est humana fragilitas, se Regem futurū, si Regem occidisset, & inani cogitatione falsaque deceptus, Barcinonē ventens accinctus ferro, culus acie s̄a pe cotibus acuerat, locū non vt insanus, sed vt prudens elegit idoneum, & tempus obseruās ad Regem ē domo, vbi cū suis cōsiliariis & Barcinonē ciuibus de negotiis & rebus agendis consultauerat, egressum dissimulatèr accessit, cui repente vulnus intulit crudelissimum. Quem iussu Regis, vt paulo ante diximus, à multitudo impetu defensum, multisq; tormentis affectum, vt si culuspiā subornatione tale facinus arius fuisset, proderet, nihil consistentem cum iustitia membratim viuumq; forcipib; igne cādentsbus diuidendum censisset, Regina propter animæ periculum stragulari prius, deinde iā exanimem diuidi iussit. Que & ipsa quoq; corporis dolores animosissime pertulit semper, nō

Ferdinandus
Rex vulnera
tus.

solum aduersae valetudinis, sed etiam partus. In quibus nec questa quidem fuit vncius, sed admirabilis fortitudine, ut ab eius matronis cubiculariis acceperit, dolorem vocemque supprimebat.

DE STUDIO ET AMORE SVORVM ERGA eos & sua in altos benignitate.

Quibus, ut honeste cuncta sancteque praecepient, sic & omnes regnorum suorum proceres omnesque populi libenter obsequabantur, & fideliter seruebant. Cum praesertim, bella gerebant. In quibus illis se se vltro offerebant, bona sua omnia & labores gratuitos pollentes. Quorū plerique, qui viribus plurimum poterant & opibus abundabant, non solum labores & pecunias, sed etiam sanguinem suū profundebant. Ex quibus nonnulli fortissime præstantes vitā amiserunt. Quos, ut eorum virtus & memoria conseruetur, alio loco nominauimus. Qui cum regiae dignitatis causa, tū vero Christiane religionis honore flagrantes morte præsertim honestā & gloriosem subire minime recusabant. Quibus Rex & Regina gratissimi principes & viuentibus & mortuis honoribus & sacrificiis officiū debitum prestatuerunt. Et in eorum præterea liberos & uxores magna munera contulere. Est enim gens Hispanie omnis bellicosissima & suis principibus, qui iusticiā tinentur & fouent, fidelissima. Cuius nobilitas & cunctus generis homines alias omnes gentes officio rei militaris & aliis virtutibus longe precedunt. Quare tametsi Catholicī principes, ut saepe diximus, labores magnos & aduersa multa pertulerunt, fortissimis tamen sue nationis hominibus prosperi satis fortunatiq; fuerunt. Qui fidelissimo atque tutissimo sapientissimorū Pontificum fortissimorūq; Ducum, Marchionū, Comitū, equitū, militūq; cōtubernio p̄sidio & obsequio maxime cōquiescebāt. Quorum viribus & in geniis que plurimos & potentissimos hostes vicerunt, & principatus suos omnes absentes præsentesque tranquillissime gubernabant. Nam cū duo sint hominum genera, quibus magni principes indigent, quorum altero bellis in rebus & officio rei militaris, altero in capienda consiliis & agēdī negociis vtūtūr, magnum numerū Catholicī principes virtusque generis habuerunt. Apud quos duces exercitū excellentissimos, sapientissimos Cardinales & altos Pontifices, presides & gubernatores, regiae domus præfectos maiores minoresque, maximos cancellarios & procancellarios prudentissimos, vtriusque iuris & sacre theologie consultos doctissimos, cubicularios obleruantissimos, fidelissimos consiliarios, patrimonii regii præfectos, & thesaurarios vigilatissimos, diligentissimos secretarios cognovimus. Multas præterea feminas generosas & illustres Reginę maxime cultrices, multas puellas & nobilium liberos utriusque seruientes. Quibus regia domus exulta, multos honores magnaque munera quotidie conferebat. Quapropter Catholicī principib; omnes que libentissime diligenter seruebant. Qui de se multos benemerentes etiam infimi generis homines ad honores magnos & altissimos dignitatis gradus euexerunt.

DE REGNIS PER CATHOLICOS PRINCIPES recuperatis & altis acquisitis.

Matrimonio coniuncti Catholicī principes regna sua recognoscentes, omnia que sunt iuriis erant & ab aliis iniuste possidebātur, legibus & armis recuperare coeperunt. Et in primis Castellae regnū, cuius bonam partē Portugalię Rex Alphonsus, ut alio loco diximus, occupauerat, post multa prælia gesta deuictis tandem ac de pulsis portugalliae copiis distinctioni sue restituere. Subinde Granatense Mauris perdomitis & in deditioinem receptis. Recuperato autem Granatē regno principatum Russinonis & Ceretanię repetiuerunt. Qd Rex Gallorū Carolus, qui principatu illum pro pecunia, quam Ludouicus pater eius Ioāni Aragonū Regi Ferdinandi patri mutuauerat, multos annos obtinuerat, liberalissime restituit, sine villa pecuniarum repetitione. Quarum summa erat ad numerū trecentorum milium autorum, quos Galli coronas appellant. Deinde parvo interfecto tempore Neapolitanū regnū a Gallis occupa-

Liberalitas
Caroli Franci
corū Regis,

Q. v

sum his in suam potestatem & imperium redigere, saepe Gallorum copis profligatis. Postea Nauarræ, quod quidam multos annos iniuste possidebant, De cuius regni cōditione & de causis quibus ad Reges Catholicos pertinebat, alibi scripsimus. Quare iure quidem repetitum ac recuperatum fuisse probari facile potest, non autem, ut nonnulli falso putauerunt, exceptum. Cuius rei causam & rationem si quis scire voluerit, inueniet in linea & successione Regum Aragonum, in Rege Ramiro secundo. Præterea Catholicæ principes in Hispania nonnullas ciuitates & oppida multa sibi vendicarunt. Quæ nimis præteriorum Regum negligentia fuerat occupata. Per legatos etiam & exercitus suos in Atlantico mari Canarias & Indicas apud Antipodas gentes domuere, & ad cultum Christianæ religionis adduxerunt. In Africa quoq; Melillam, Oranum, Tabracam, quam Buxiam vocant, & Tripolim subegerunt. Qui si vitam longiore produxissent, & aliorum principum, qui semper eos res magnas & sanctas molientes impedi-
re conabantur, inuidia caruissent, non equidem dubito quin Africa tota magnaç pars Asia
tam nunc Hispano parerent imperio. Quod quidem nepotes & alii successores, qui non mos-
do regnorum, sed etiam eorum virtutum sunt hæredes, & Christi nomen cultum q; rebus om-
nibus anteponunt, adiuuante Deo facturos speramus atq; prospicimus. Hoc enim Carolus &
Ferdinandus fratres excellentissimi principes promittere videntur. Quorum alter aum Maxi-
milianum, alter Ferdinandum, & vterq; Philippum patrem nobis representant.

DE ISABELLAE REGINAE MORTE.

Isabella regina multis magnisq; negotiis & cōtinuis tā defatigata laborib; in oppido, quod Methymna cognomento Cāpo dicitur, in aduersam incidit valetudinē. Qua cū dies pro-
pe quinquaginta confixit. Quibus diebus cum omnes suæ domus equites, sacerdotes & to-
tus Hispaniæ populi per omnes ecclesiæ sacrificiis, orationibus, teiunis, & lachrymis pro ei
salute profusis Deum Optimum Maximum deprecarentur, illa tamen prudentissima mulier
cum diem vitæ suæ ultimum appropinquare sensisset, omnes admonuit ne quis ultra Deū pre-
cibus fatigaret, & ecclesiæ sacramenta deuotissime recepit. Cuius tanta fuit honestatis & pudici-
tie cura, vt etiā cum extremam reciperet vñctionem, & iam animam ageret, nudum pedem sic
vngendum præbuit, vt nemini, ne familiarissimæ quidem mulieri tangendum permiserit. Te-
stamentum autem prudentissime condidit, & regnorum suorum curam & administrationem
Ferdinando Regi commendauit hac conditione, ne iura censuq; regnorum suorum alienaren-
tur vlo modo. Obiit autem Hispaniarum maximum decus in oppido Methymna Cāpi, die
vigesimali sexto Nouembri, anno. M. D. IIII. Quo quidem die omnis Hispaniæ sollicitas, om-
ne decus, omnium virtutum pulcherrimū specimen interiit. Cuius corpus habitu Sancti Fran-
cisci reconditum animam Deo reddidit, & magno sacerdotum & equitum numero Granatam
delatum sepelitur in loco satis humili, & vt testamento mandauerat, relectis omnibus pompis.
Orbata itaq; Hispania clarissimo lumine non sine causa timere coepit, magnusq; terror omnis-
um bonorum mentes inuasit. Qui ne seditiones & bella, quæ viuente Regina fuerat oppressa
& extincta renascerentur, formidabant. Cæterum Rex prudentissimus Ferdinandus post obi-
tum Reginæ multis profusus lachrymis, multis conuocatis equitibus Reginæ peractis exegit
Ioannam filiam Castellæ, Legionis & Granatæ cæterorūq; regnorum Reginam nominavit,
& ab omnibus iurestrando ex consuetudine regni vocari iussit. Erat autē Ioanna filia sub idē
tempus cū Philippo marito Maximiliani Imperatoris filio in Flandriæ comitatu. Ferdi-
nandus autem interea ex Reginæ testamento atq; rogatu regnorum omnium curam gubernatio-
nemq; suscepit, omnibus Hispanis consentientibus. Et post annum à morte Isabellæ Reginæ
Germanam duxit vxorem Gallorum Regis consanguineam. Qui summa diligentia summaq;
iusticia in sancta pace & optata tranquillaq; quiete regna omnia conseruauit. Cuius gubernatio
fuit circiter biennium. Nam deinde cum venisset Philippus gener eius & Ioanna filia Idi-
bus Aprilis anni quingentesimi sexti renunciata cura & gubernatione regnorum Castellæ, L.

gionis, & Gratiae, ad regna sua Aragonie primū se contulit, & deinde Neapolim nauigauit. Quo digresso Philippus & Ioanna eius à magnatibus & populorum Castellæ procuratoribus in oppido Pincia, quod Valladolid vocant, Castellæ Reges vocati fuere praestito iureiurando, & Carolus eorum filius dictus est Castellæ princeps. Erat autem Philippus iuuenis corpore validus, facie pulchra, aspectu iocundo, animo liberali, ingenio claro, & literis adornatus. Qui regnauit menses ferè quatuor, & in vrbe Burgensi aduersa valetudine corruptus, paucis diebus è vita decepsit, die vigesimo quinto Septembri, anni prænominati. Quo mortuo, Ioanna Regina viuata remanens vel ex morte mariti, quem vehementer amabat, vel nulla gubernandi experientia, vel alia causa gubernandi munus recusauit. Gubernatum itaq; regnum sicut per consiliarios, & Franciscum Ximentum Hispanæ Cardinalem. Qui Castellæ regnum gubernarūt menses circiter vndeclim, multis Castellæ magnatibus inuitis atq; etiam murmurantibus. Erant autem in hac gubernatione Regii consiliarii, Alphonsus à Fonte cognominatus foreconsultus, & Episcopus Iaenensis moribus & estate grauis, qui consilio presidebat, Petrus Oropesanus doctor Canonici iuris interpres & vita probus, Fernandus Tellius Licenciatu vir ingenio magnus & genere nobilis patria Hispalensis. Erat & Garsias Moxica Licenciatu in vtroq; iure natione Guipuzcuanus vir probus & literis ac genere clarus, item Laurètius Caruatalus doctor egregius & genere nobilis, aderat & Ludonicus Polanicus vtriusq; iuris consultus. Fuerunt & alii complures, quorum nomina me latent. Regina autem Ioanna Ferdinandum patrem, qui Neapolit tunc erat, ad regni gubernationem vocari iussit. Qui filia vox annuens se venturum respondit. Cæteri quoniam multa erāt in regno Neapolis, & magna negocia, aduentum suum per aliquot menses distulit. Tandem multis filiæ suæ nuncis & literis acceptis & omnibus ferè Castellæ populis supplicantibus die quarto Iunii, anni quingentesimi septimi nauim concendit, multisq; tremibus magnaq; classe comitatus in Hispaniam remeauit incolmis & peroptatus, & multis malis, que per Hispaniam committebantur, occurrat. Qui cum tumultus & nonnullorum procerum motus oppressisset, omnes Castellæ populos tranquilla pace magnaq; iusticia prope septennium gubernauit. Postea vero anno tertio decimo supra millesimū & quingentesimū ex vrbe Burgensi Pincia, qd distat à Burgis passuum milia circiter octoginta, se contulit, vbi per annū ferè cōmorat⁹ est, multaq; negotia confecit. Vnde discedens in coenobium, quod Melorada dicitur ordinis Sancti Hieronymi apud oppidum Olimetū profectus, aduersa valetudine grauat⁹ indies magis ac magis affligebat, adeo ut de eius salute & spe vitæ medici ferè omnes desperaret. Quā quidem valetudinem viri qdā prudentes ex medicamentis quibusdam sibi datis ad procreandum prouenisse putauere. Quę siue sciens siue deceptus acceperat, medicorum tamen cōsiliis obediens, & multis adiutus remeditis interdum corualescebat, & spem vitæ medici pollicebantur, sed pristinā valetudinem recuperare nunq; valuit, quin potius eius virtus paulatim declinabat ad mortem. Siquidē neq; peccibus insistere poterat, neq; familiares, vt solebat, alloquebat, & à negotiis oībus abstinebat. Cuius vult⁹, qui serenissimus semp fuerat, nō hilaris, non iuctūdus, sed subtristis & subobscuri⁹.

DE MORTE FERDINANDI REGIS.

Quidem cum ex vrbe Placētia Hispalim versus in lectica veheretur, in pago paruo nomine Madrigalegio, quod est apud oppidum Guadalupum die vigesimo secundo mēlis Ianuarii, anni millesimi quingentesimi decimi sexti Rex Catholicus Ferdinandus & nūq; satis laudatus ecclesię sacramētis deuotissime receptis, Deo spiritum reddidit, annū agens ætas suę quartum & sexagesimū cum regnasset annis duobus et quadraginta. Habuit autem moniens apud se præter alios nobiles Federicum Henricum Almirantem Castellæ, & Federicum a' Toleto Ducem Aluanū suos fratres, alterum patruelum, & alterum amittitum. Aderat & Clemens Protonotarius, qui fuit unus ex testamētariis & testamentum scripsit. Cuius mihi datus fuit exemplum, quod quia magnum volumen erat, & operi nostro minime necessarium, præ-

Philippi Regis felicitas

termisimus. Elegit autem sibi Rex Ferdinandus sepulturam in urbe Granata, ut alibi scriptum, ubi & vxor eius Isabella Regina iacebat & nūc ambo simul iacent, & effigies vtriusq; cernuntur in alto tumulo valde conspicuo. Quo etiam Regis Philippī corpus Imperatoris Caroli I iussu delatū fuit ex oppido quod Tordesillas appellant, ubi longo tempore iacuerat.

DE FERDINANDI REGIS ET ISABELLAE
REGINAE LIBERIS.

Michi de Catholicis principib; summatim locuto, superest ut eorum liberos proles pulcherrimam nominatum referam. Genuerūt itaq; Catholici principes Ioannē unū cum filium, qui cum Margaritā Maximiliani Imperatoris filiam uxorem duxisset adulescens tulus, post confessas nuptias & variis ludis & spectaculis sumptuosissime celebratis nō solum ab equitibus Regiae curiae, sed ab omnibus etiam totius Hispaniæ populis & Siciliæ infra annum diem vitæ suæ clausit ultimum, non sine summo dolore parentum & lachrymis & totius Hispaniæ atq; Siciliæ consternatione summoq; fletu. Obiit autem hic princeps naturæ donis excellens & literis adornatus Salmanticæ anno. MCXVII. Cuius luctuosissima mors, q; maximo gaudio successit, nouam scribendæ tragediæ materiā poetis & scriptoribus præbuit. Etius corpus Aquilā delatum fuit & iacet in coenobio sancti Thomæ ordinis Predicatorum. Progenuerunt & filias quatuor, Isabellā scilicet, quæ primum nupsit Alphonso Ioannii Portugalie Regis filio, qui lapsu currētis equi, vt alio loco dixim⁹, infeliciter occubuit. Quo mortuo nupsit eius vxor Emanueli Portugallie Regi. Secundam filiam suscepunt Ioannam, quæ nupsit Philippo Maximiliani Imperatoris filio Carolumq; peperit Imperatorem, & Ferdinandum Vngariæ Regem. Peperit & filias duas, Leonorā, quæ primum nupsit Emanueli Regi Portugallie, post cuius mortem nupsit Frāncisco Gallorū Regi. Peperit & Catherinā, quæ nunc est vxor Ioannis Portugallie Regis. Tertio autem loco Regibus Catholicis nata est Maria, quæ post obitum suę sororis Isabellæ fuit vxor Emanuelis Portugallie Regis. Hæc peperit Ioannem qui nunc est Rex Portugallie, & fratres eius atq; sorores, quos alibi nominauimus. Ultimam præterea genuerunt filiam Catherinā, quæ nunc est Angliae Regina. Habuit etiā Ferdinandus ex quadā generosa virginē (quæ fuit Euolis Vicecomes) Alphonsum Aragoneum Caesar Augustanum Antistitem. Qui patris mores & virtutes omnes sic imitatus est, sic eiusdem regna vestigia secutus, sic eum totum reserat, sic deniq; seipsum gerit, vt nō minorem ipse suarum virtutum materiā scriptoribus præbeat. Cuius animi magnitudo & naturæ felicitas verum quidem illud nostrum tetrastichon faciunt,

Principe uirtutes omnes qui queris in uno,
Alphonsum certe queris Aragoneum.

Possidet hic animi dotes & corporis omnes
Et princeps felix quicquid habere potest.

¶ Aliud tetraстichon nostrum de eiusdem principis memoria futura.
Si genus & uirtus uiuunt post funera magni
Principis, in uita si bene facta manent,
Nestoris egregiam famam superabit & annos
Principis Alphonsi nomen Aragonei.

Progenuit p̄terea Rex Ferdinandus Ioannā Aragoneā foeminā p̄stantissimā, quæ nupsit Bernardo Velasco Castellæ Comestabili viro inter Hispaniæ primarios titulis & opibus excellenti & generositate p̄stantissimo. Suscepit etiā filiam Mariam ex foemina Vasconia pulcherrima nomine Toda. Progenuit insuper & aliā Mariam, cuius mater fuit generosa de familia Pireira Regni Portugallie. Hæc duæ sorores eiusdem nominis uiuunt hodie in coenobio Madrigalis oppidi, præsuntq; cæteris monialibus.

DE CAROLI REGIS ADVENTV IN HISPANIAM

Cæterum Ferdinando Rege mortuo Carolus eius nepos nuncis & multorum literis adm̄onit⁹ in Hispaniam profectiōnem parare cœpit. Ad quē interi plures Castellæ nobiles

& Aragoniae nonnulli, qui Regū Catholicorum secretarii fuerant, sese contulerunt. Ex quibus fuit unus Franciscus cognomento Cobus, quē Carolus Castellae negotiis secretarii præfecit de eius ingenio & moribus informatus. Postea vero rebus ad profactionē comparatis ex Flandriæ littoribus in Hispaniam traecit, & in oppido Villa Victosa, quod est apud Astures ē navi descendit die XIX. mensis Septembris anno. M. D. X V I I. Hic dies paticos quiescēti causa cōmoratus, mox ad visendā matrē Reginā Ioanā Turre Sillanā se cōtulit. De cui⁹ reb⁹, q̄s gerere feliciter incipit & posthac gestur⁹ est, in ei⁹ historia Deo iuuāte cōscribem⁹.

LIBER.XXII.

DE IMPERATORIBVS QVOS HISPANIA ROMAE ET CONSTANTINOPOLI DEDIT.

POST AVTEM Hispanorum Rēgū nomina & successiones dicā nunc breui quos Hispania Romē dedit & Cōstantinopoli Imperatores. Nam cū oīm Romam ex prouinciis alię frumentum, alię ferrum, alię equos, alię alia munera mitterent, Hispania quidē cum his omnibus etiam mittebat Imperatores, quos hoc loco memorare constitui. His enim mirū in modū poterit ac debebit semper Hispania gloriarī. Quę semper eos viros genuerit, qui vbiq̄ terrarum fuerint pri-
mum semper locum tenuerint.

DE NERVA ROMANORVM IMPERATORE.

POST Cæsares Imperatores, qui numero duodecim fuere, Nerva primus imperauit, qui Domitiano successit. Fuit autem admodum senex & populi Romani et senatus consensu vocatus ad imperiū. Quod cum suscepisset omnia ipsius imperii sceptra ex Domiciani tyranide in maximo tumultu offendit. Quam ob rem se èquissimum atq; vtile omnib⁹ præstare diligēter conatus est. Vnde eius opera omnia Domitiani acta ex senatus decreto sunt abrogata, & multi exilio damnati in patriam rediere, multiq; suis bonis & fortunis multati suo beneficio ea recepero. Inter quos etiam Ioannes Euangelista ab exilio reuocatus est, & Ephesum cū magno gaudio remeauit. Verum quum post primum sui p rincipatus annum iam senio gravaretur, & mors instaret, Reipublicæ cauens Traianum sibi adoptauit in filium. Quo adoptato cum septuagesimum ætatis excederet annum, vitæ sua finē mox fecit. Cuius corpus in hortis Salustianis sepelientes, animā in coelum relatā senatus decreto retulerunt.

DE TRAIANO ROMANORVM IMPERATORE qui Vulpius Crinetus cognominatus est.

TRAIANUS autem decoris Hispanis plurimum attulit. Nā cum à Nerva electus esset, impērio suscepito res admodum inclytas gesit. Fuit enim vir in omni virtutis genere præstansissimus, & qui inter sanctos Christianos (vt multis placet) merito referēd⁹ est. Quippe q̄ optimis principes rerū gestarum magnificentia, & omni virtute, laude & gloria superauit. In primitiā imperii fines longe lateq; diffudit. Germaniā enim trans Rhenum, vt Orosius scribit, in pristinum statum reduxit. Daciamq; cum aliis gentibus Romano subegit imperio. Parthos quoq; recepit, & Albanis Regem dedit. Euphratēm & Tygrim prouincias fecit. Armeniam insuper Assyriamq; Mesopotamiā, Seleuciā, Thesphontem ac Babyloniam vicit, & usq; ad Indiæ fines tenuit. Ad mare etiā rubrum accessit. In quo classem validā constituit, qua inde fines vastaret. Hic quippe omnibus in omnia se æqualem exhibuit. Quintino, vt scribit Eustropius, persæpe amicos salutationis gratia visitauit, & neminem vñq; læsit, vbiq; enim terra,

Orosius.

L. Marinei Siculi. Lib. xxx.

Ita se omnibus æqualem præstisit, vt vscq; ad Iustiniani magni tempora in creatione principiū semper sit acclamatum, felicior sit Augusto & Traiano melior. Honores enim imperii, ciuitatis, facultates, & præmia benemerentibus præ cæteris æque distribuit. Cuius tale persæpe dictum erat, talē priuatis Imperatore esse oportere, quales priuatos sibi optat habere. Immunitates urbibus inopia laborantibus vltro offerebat. Portum Anconitanum nunc mirum in modum auctū extruxit, & alia multa edificauit. Nihil vncq; in vita egit, nihilq; cogitauit, quod nō ad omnium utilitatem pertineret. Vixit annis tribus & sexaginta, in quibus decem & octo imperauit. Cuius probitatis & morū, et si perierint scripta in historiā digesta, nō tamē oblitus est memoria, quin multa plures scripserint, à quibus nos pauca hæc sumpsimus. Igit cū summa belli domiq; gloria floret, vt Eusebius scripsit, apud Seleuciam Isauræ ciuitatē profluuo vētris extinctus est. Cuius ossa postmodum Romā delata in foro ibidem in aurea urna, quam ipse struxerat sub columna, quę adhuc extat centum quadraginta pedū altitudine, sepulta sunt. Cuius anima Romani senatus sententia relata est in cœlum. Cuius patria fuit, vt assierit, oppidum quod Petracia Serrana dicitur.

DE HADRIANO HELIO ROMANORVM IMPERATORE.

HAdrianus cognomento Helius Traianī consobrinus filius post Traianum imperiū suscepens multa quidem magnifice gessit. Fuit enim vir magnus & inter optimos principes non immērito numerandus. Nam liberalis, splendidus, magnificus, clemens, & vtracq; lingua eruditus, necnon & musicæ, medicinæq; artis scientissimus fuit. Qui cum leges multas compo- suisset, a populo Romano ob benemerita pater appellatus est, & nō modo Romanis, sed etiam Atheniensibus legem petentibus ex Draconis Solonisque sententia iura cōposuit. Quibus etiā bibliothecam magnificam atq; insignem construxit. Et cū vir doctissimus esset virorū quoq; doctorum, & maxime Plutarchi Cheronei sexti, Agathoclis, et Oenē magni philosophorum familiaritate v̄sus & delectatus est. Idemq; sacris Eleusinæ initiatus multa Atheniensibus dona contulit, eorumq; pontem Cephesi fluminis alluvione desolatum restituit, pōtemq; sui nominis adhuc stantem super Tyberim in Vaticano fecit, ac tuxta illum sepulchrum suū mīra magnitudinis extruxit, qua mole seu sepulchro nunc Romani Pontifices pro arce v̄tuntur, quæ Sancti Angeli castellum nuncupatur. Mirifice quoq; ac sumptuose & alibi hic clarissimus Imperator edificauit, & potissimum in Iudea Hierosolymam à Tito eversam mœnibus & edificis instaurauit, & adeo eam amplificauit, vt passim Domini nostri Iesu Christi locum intra mœnia concluserit, & ex suo nomine Heliā appellavit. Præcepit ne cui Iudeo, sed tantū Christianis introcundi facultas omnino daretur. Nam cum primo Christianis aduersaretur, postea cognita eorum religione eis admodum fauit, & beneficus fuit. Alexandram quoq; Aegypti ciuitatem à Romanis dirutam sua instaurauit impensa. Murū item in Anglia duxit octoginta milibus passuum longitudinis. Tyburniam villam nunc ciuitatem edificauit. Et Pomponius magni sepulchrum magnificentissime extruxit, atq; innumerabilia alia opera peregit. Tandem & ipse sexagenario maior intercutis aquę morbo apud Baias Campanię urbem vitæ finē fecit & Puteolis in villa Ciceronis sepultus fuit. Vbi Anthonius Pius eius successor templum prosepulchro consecrauit.

DE ANTHONIO COGNOMINE PIO ROMA- NORVM IMPERATORE.

Anthonius autē Pius Hadriani gener & adoptione filius Romanis quoq; impauit. Quod et si incertum est an fuerit in Hispania natus, eius tamē originem & progenitores Hispanos fuisse plures attestantur. Fuit autem vir optimus, qui imperio suscepto tanta cum modestia & benignitate imperauit, vt merito non imperii, sed Pii cognomentum adeptus, & patriæ

De Imperatorib⁹ q̄ fuerūt Hispani. Fol. cxxvij.

pater appellat⁹ sit. Nulli quippe vñq; neq; priuatim neq; publice acerb⁹ fuit, & hoc verbū p̄sae pe dixisse ferūt, malle se vñtū ciue seruare, q̄ mille hostes pdere. Nā tātē religionis, pietatis, grātiae, humanitatis, clemētiae, iusticiæq; ac modestiæ munere p̄redit⁹ erat, vt cū Numa Pō pilio bonorū oīum sentētia meritio cōparari possit. Quā ob rem multi Reges multæq; nationes, positis ei⁹ iussu armis, ad eū cōtroversias cūctasq; lites deferēt, eiusdēc⁹ sentētiae statim parerent.

DE MARCO Anthonio Romanorū Imperatore cognomine vero.

M Arcus etiā Anthoni⁹ cognomēto Verus ad imperiū fratri suo Anthonio Pō succēs⁹ sit. Qui imperio suscep̄tores maximas gessit. Nā (vt testis est Eusebius) Germanos, Marcomanos, Sequanos, Sarmatasq; magna virtute superauit. Ad qđ bellū iturus cū nō habet⁹ vnde stipēdia militib⁹ solueret, oēm imperatoriā supellectilem & vxoris ornatū vēdidiit, & precia merētibus dedit. Fuit præterea literarū studiosissim⁹, ac liberalitate clarissim⁹. Quapropter ab omnib⁹ ita colebatur, vt sacrilegi nomen incurreret, qui ei⁹ imaginē domi nō haberet.

DE THEODO SIO Seniore Imperatore Constantinopolitano.

T Heodosius Constantinopolitanus Imperator Christianissimus, optimus & præstantissimus fuit, & Trajan, à quo ducebat originē, persimilis. Qui postq; breui tyrānos sustulit, auxilio dñi nostri fretus, in quo maxime cōsiderbat, & Androgeū seu Androgatū Maximini Ducē, ac Abrugastem Eugeniumq; Galliarum tyrānos, & Germaniæ partis inuasores superauit & occidit. Quod eius historiæ celebrator poeta Claudianus insignis admirans ait,

Claudianus.

O nimium dilec̄te Deo tibi militat æther,

Et coniurati uenient ad classica uenti.

C Hunc itaq; nō immirito & Ambrosius & Augustinus de ciuitate Dei maximis laudib⁹ extollunt. Cui ad militarē disciplinā addunt etiā ingenti & religionis laudes ingētes. Hic enim inter alias virtutes humilitatē p̄cipue coluisse fertur. Nā cū viri Thessalonicēses (vt in historia sancti Petronii habetur) Iudicē suū in theatro occidissent, ira percit⁹ esset, diu Ambrosii preci bus eis facilime pepercit. Verū postea suorū familiarū malitia compulsa ad quinq; hominū milia iussit occidi. Quod vbi diuus Ambrosius intellexit, Imperatori apud Mediolanū existenti ecclesiæ introitū, nisi peniteret, interdixit. Quod legimus in canone. de. pēn. dist. 2. cap. secū do. Quam quidē admonitionē ita animo æquo tulit, vt ultro Ambrosio gratias egerit, atq; poenituerit, & vrbem ipsam laceratā instaurauerit, vt notatur in prohemio. ff. Vnde & poenitentia peracta legem tulit, vt principum sententiae super mortis animaduersione prolatæ vsc̄ in trigesimali diem ab executoribus semper differeretur, quatenus locutus misericordiæ, vel si reo exigeret poenitentia, non deperiret. Quam ob rem postea siquando ira percitus fuisset, hac cunctatio ne vtebatur, vt ter alphabetum prius proferret, quā quicquam verbo mandaret.

DE ARCHADIO Imperatore Constantinopolitanorum.

A rchadius magni Theodosii filius Constantinopolis cum Honorio fratre p̄fuit Imperio, qui Christianissimi fuere, & bellicis in rebus strenuissimi. Nam Ruffinum atq; alios Duces magno conatu imperium affectantes summa virtute oppressere.

DE HONORIO Imperatore Constantinopolitanorum.

H onorius autē Archadio mortuo imperium tenuit vna cū Theodosio fratrib⁹ filio, vir certe moribus & religione Theodosio patri cōsimilis. Qui cum primū imperium suscepit Cōstantinū tyrānu interfecit. Cuius etiā iussu cūctis expulsis hæreticis pax ecclesiæ reddita est. Itaq; pacata relinques Républicā sepultus iuxta Petri basilicā iacet in pulcherrimo mausoleo.

DE THEODO SIO Iuniore Cōstantinopolis Imperatore.

T heodosius Iunior Archadii Imperatoris filius cum Valētiniano Placidiae amitæ suæ fīlo septem & viginti annis imperauit. Princeps omnino Christianissimus & humanitate clarissim⁹. Qui imperiū in maxima rerū pturbatione suscepit ac possedit. Nā Africā fermē vniuersam Gēserico Vandalarū Regi ablatam amisit, & Aegypti partē depidit. In Panonia quoq; & Vnni Duce Attila res multas vastauere. Multas etiā in Britānia calamitates, direptio-

L. MARINEI SICULI. LIBRO. xxx.

nes, vastationesq; pertulit. Deinde Vsegothi, Suevi, & Alani Lusitaniam Tarragonensemq; Hispaniam & Aquitaniam capientes à Ligeri flumine vsq; ad Carthaginem nouam omnia occupare preter Cantabros & Astures. Qui pro sua constantia Romanorum milites conseruauere. Quæ mala Theodosius animaduertens Valentianum cum Placidia matre sua statim ad regendam ac defendendam misit Hispaniam. Ipse autem Ioanem quēdam tyrānum opprimens regnum omne recepit. Quo sine prole mortente Valentianus est Imperator electus.

DE FERDINANDO Vngariæ frater Caroli Imperatoris.

DE Vngariæ Rege Ferdinandō, qui adulescētulus militiā ingressus, arma tractare coepit, dicam breviter q̄ mihi fata promittunt, eum s. Hispaniæ & Christianæ Republicæ honori magno & augmēto fore. Quē quidē fata necessitas & Dei volūtas nō sine casu motuq; celorū potestissimis ac saeuissimis Christianæ religionis hostib; opposuit. Quib; haften⁹ fortissime resistit, & in posterū de oib; Barbaris gētib; & Christiani nois inimicis, vt spero, Deo iuuante simul cū Carolo fratre triūphabit. Cæterū de reb; quas hic Rex Ferdinandus adulescēs haften⁹ gessit, & naturæ dotibus, multi scripserunt. Et nos, Deo iuuante, præter ea quæ scripsimus in historia Cæsaris, alia quoq; quæ post hac eum facturum multo maiora speramus, in honorem Dei & nostræ religionis conscribemus.

QVAE DESUNT HVIC OPERI.

Esiderabit in hoc volumine lector & frustra requiri Hispaniæ viros illustres. De quibus nō solū præteritis, sed etiā nunc viventib; vt in prologo / & aliis in locis mentio est, numerose scripserā: sed cū illorū nomina & res gestas nostris Principib; recensuisse, illi quidē etiā propter Hispaniæ felicitatē, quæ tot viros insignes progeniisset, valde gauiſi cū labore nostrū & industria cōprobant, eorundē tamen volūtas & consiliū fuit, vt in præsentiarū virorū illustris catalogus nō æderetur. Dicebant enim prudentissimi Principes, qd̄ inter viventes, vt est humana cōditio, magna nasceretur inuidia, & ita praeterea multorū querela, qui prætermisſi fuissent. Fuit igitur mihi parentū principib; nostris rem iustā præsertim atq; prudēter imperiūbus. Subduximus itaq; de volumine viros illustres & nōnullas etiam mulieres memoratu dignas. Quæ cū cæteris, quæ mihi posthac occurrerint in lucē proferētur in posterū. Nō me igitur mentitū iudicabis benignissime lector, & qd̄ tibi nūc offero libēter accipias. Vale.

LVCII MARINEI SICULI VIRI DOCTISSIMI ATQ; VE

Regij historiographi opus de rebus Hispaniæ memorabilibus explicitū,

& nunc Cæsareæ Maiestatis iussu in lucem editum. Impres-

sum Compluti per Michaelem de Egnia, Absolutuq;

cst mense Maij. Anno ab orbe redempto.

M. D. X X X I I .